I.L. Caragiale

Opere alese

Antologie şi prefaţă • MARIN PREDA

CARTEA ROMÂNEASCĂ

I. L. CARAGIALE

OPERE ALESE

prefaţă şi antologie

MARIN PREDA

Nuvele şi schiţe

DESPRE ACTUALITATEA LUI I. L. CARAGIALE

Oferindu-mi-se prilejul de a scoate la Editura Cartea Românească o nouă ediție a operei lui I. L. Caragiale, am citit din curiozitate, deși le bănuiam în general conținutul, studiile și prefețele care au însoțit edițiile precedente din ultimii douăzeci de ani. Firește, orice întocmitor de ediție are dreptul să judece critic lipsurile celorlalte, pe care să nu le mai repete și bineînțeles să se ferească să nu facă la rîndul său alte greșeli. Așadar, voi căuta să profit de acest drept și să spun cîteva cuvinte despre predecesorii mei, deși pretențiile mele nu merg pînă acolo încît să numesc ediția mea „stiințifică".

Scopul meu e să întocmesc una „artistică", și următorul editor să nu pună cuvîntul *artistică* în ghilimele. Mă voi strădui ceva mai jos să arăt ce înțeles are pentru mine, în cazul de față, această noțiune. Să ne oprim însă puțin asupra interpretării care s-a dat operei lui Caragiale pînă mai acum cîțiva ani, interpretare al cărei ecou persistă încă ici-colo, și care justifică o intervenție, fie ea și din partea unui om care nu e specializat în probleme de critică și estetică literară, dar care e interesat ca arta literară, creația artistică în general să nu fie copleșită de interpretări și speculații excesive și să nu fie sufocată de abstracțiuni, fiind, acest om, el însuși scriitor. Eu știu că sînt pe deplin conștient de zădărnicia intervenției mele: critica și estetica literară, de toate nuanțele și de toate orientările, se hrănește și se va hrăni mereu din corpul viu al operei de artă, și nu e nimic de făcut cu acești canibali care dănțuiesc în jurul cazanului filozofic și sociologic în care au aruncat

„opera“, aşteptînd să fiarbă pentru ca apoi s-o „deguste“ în linişte, plescăind din limbă cu satisfacţie şi plăcere. Totuşi, am să încerc să le stric măcar şi pentru cîteva clipe apetitul.

Întîi Zarifopol şi d-l Cioculescu, care au adunat toată producţia literară şi publicistică a marelui clasic. În prefaţa sa, Zarifopol cere ca tot ceea ce a scris I. L. Caragiale să fie preluat, nimeni neavînd dreptul să facă o selecţie. Într-adevăr, aşa e, cînd e vorba de opere complete. Dar să nu uităm după aceea, în ediţiile următoare, că a existat cineva care a avut totuşi acest drept, şi anume Caragiale însuşi, care a avut timp să-şi publice în volume ceea ce a considerat el că merită să fie strîns între două coperţi şi a ignorat ceea ce risipise prin ziare, adică tot felul de articole, şi mai ales o mare cantitate de „caraghiozlîcuri“, „miticisme“ sau „gogoşi“.

E un semn de întrebare dacă unui scriitor îi convine să i se intre în laboratorul său secret, chiar dacă în acest laborator scriitorul, nebănuind nici el ce-o să-i iasă, experimentează inocent în văzul tuturor. Din cutare notiţă aflăm, de pildă, că un cetăţean, Ghiţă Calup, se comportă întocmai ca Jupîn Dumitrache din *O noapte furtunoasă*. Şi nenumărate alte detalii, care constituie parcă sfărîmăturile marii opere, şi, am zice, rămăşiţele ei, dacă în ele n-am vedea şi idei de tipuri embrionare, fraze şi ticuri care aveau să capete ulterior o putere de sugestie nebănuită la simpla lor lectură. Scriitorul însă nu le publica cu premeditarea experimentului, ci din pasiune jurnalistică. Se pare că sînt totuşi foarte „gustate“ astăzi aceste aparenţe de sfărîmături, şi editorii străini au mers şi mai departe, şi la unele cărţi au început să publice aşa-numitele „dosare“ ale cărţii sau, dacă dosarul era încheiat şi opera necontroversată, aşa-numitele „carnete“. Consumul de literatură cere noi amănunte, noi revelaţii, noi interpretări bazate pe texte autentice, pînă cînd din scriitor şi din operă nu mai rămîne nimic nescos la lumina crudă a zilei, şi să mai reziste după aceea cine mai poate în faţa curiozităţii devorante a cititorului, care e nesatisfăcut şi iritat dacă îi spui că există într-o operă secrete care nu pot fi desfăcute sau taine care nu pot fi sfîşiate. Ce secrete ? Care secrete ? Unde vezi dumneata taină ? Iată proba : Cetăţeanul Ghiţă Calup ! Jupîn Dumitrache a fost

copiat după natură. Iar Balzac n-a spus el însuşi că vrea să fie secretarul epocii lui ? Va să zică secretar ! Ce e misterios aici ?

În ediţiile următoare, intrăm însă nu într-o interpretare literară a operei caragialeşti, ci într-una pur sociologic vulgară, faţă de care „dosarele“ şi „carnetele“ pe care le-am ironizat mai sus sînt adevărate elemente ideale de întreţinere a curiozităţii vii pentru creaţia artistică. Cine e Caragiale din studiile care însoţesc aceste ediţii ? Caragiale e un mare „realist“, un scriitor pe care burghezo-moşierimea, după ce în timpul vieţii l-a „constrîns“ să-şi petreacă ultimii opt ani din viaţă la Berlin (iar el n-a înţeles că această plecare însemna o insuficientă încredere în clasa muncitoare, o izolare individualistă !), i-a deformat apoi opera, aruncînd-o în domeniul „comicului pur“, încercînd astfel să acopere trăsătura ei de bază : satira. Interpretînd abuziv anumite articole ale sale, a creat despre el imaginea scriitorului sceptic, „care a rîs de toate şi n-a crezut în nimic, uitîndu-se voit un fapt însemnat, că în toată opera sa nu există vreun ţăran sau muncitor ridiculizat“...

„O trăsătură a întregii opere a lui Caragiale, plină de semnificaţie şi pentru excepţionala forţă a realismului său, şi pentru poziţia scriitorului, este felul cum se împarte ea, după cum zugrăveşte pe exploataţi sau pe exploatatori“ etc., etc.

Mă opresc aici cu citatele, care, departe de a fi rupte din context, reprezintă palid contextul plin de lozinci cu care e înţesat şi potrivit căruia Caragiale parcă anume s-ar fi născut în secolul trecut ca să satisfacă apetitul sociologiştilor vulgari din deceniul 50—60 al secolului nostru. Cineva ar putea să-mi reproşeze că abuzez de perspectiva pe care ne-o dă timpul care a trecut, citînd aici idei şi propoziţii ridicule, la care desigur că semnatarii în cauză au renunţat şi ei încă de pe atunci. Da, dar aceste ediţii sînt în biblioteci, şi nu în cîteva mii, ci în zeci de mii de exemplare în care s-au tras şi pus la dispoziţia cititorului de toate vîrstele.

Dar, într-adevăr, e mai bine să părăsim aceste studii şi prefeţe şi să ne punem mai degrabă întrebarea : în ce constă, în cadrul literaturii române originalitatea lui. I. L. Caragiale ?

Ce a descoperit el ? Fiindcă un scriitor de ce ar fi el mare dacă nu e original şi n-a descoperit nimic ? Satiră a făcut şi Vasile Alecsandri, iar despre mediile micilor funcţionari sau comersanţi au mai scris şi alţii. Nu simpla fixare sociologistă a mediului descris şi stabilirea genului literar practicat de un scriitor ne dă cheia originalităţii unei opere. Firește, descrierea obiectivă o condiţiilor sociale şi istorice e necesară, şi, bine-înţeles, condiţionează orice analiză cît de cît serioasă a problematicii unui mare scriitor. Dar dacă ne mărginim doar la această descripţie şi mai adăugăm că opera conţine „forţă artistică", n-am spus mare lucru. Fiindcă la întrebarea „ce înseamnă forţă artistică ?" nu putem răspunde, sau sîntem tentaţi să răspundem că prezenţa ei nu ne relevă nimic. În ultimă instanţă, toate operele de valoare creează în cititor acelaşi sentiment că se află în faţa unei forţe artistice, şi dificultatea e cum să descoperim, prin eliminarea a tot ceea ce e comun tuturor valorilor, ceea ce e propriu sau dominant numai în opera unui anumit scriitor. Trebuie să mărturisesc că, de pildă, povestiri de Caragiale, cum ar fi *Păcat*, sau *O făclie de Paşte*, sau *În vreme de război*, sau chiar *Calul dracului*, au valoare doar pentru că fac parte dintr-o operă mare, dar nu mi se par definitorii pentru originalitatea lui I. L. Caragiale. În schimb, oricare din nuvelele sau schiţele sale, numite *Cănuţă om sucit* sau *Situaţiunea*, sau *Atmosferă încărcată*, chiar luate separat, stîrnesc deodată în noi uimire extremă, pe care o simţim totdeauna în faţa capodoperelor şi în care e amestecată admiraţia, încîntarea şi chiar şi cea atît de ironizată de unii şi de însuşi Caragiale „emoţiune impersonală" a lui Maiorescu, care nu se mai şterge niciodată din sufletul nostru şi se repetă cu aceeaşi intensitate la fiecare lectură, deşi ştim totul pe dinafară.

Satirizarea în sine a unei anumite lumi sau ordini sociale de mult ne lasă indiferenţi, cu atît mai mult cu cît, în cazul nostru, acea lume sau ordine socială a şi dispărut. Înseamnă că avea dreptate E. Lovinescu să afirme că materialul din care e construită opera lui Caragiale e perisabil ? Cu toate acestea, nimic mai durabil ca această operă, cu materialul ei cu tot. E o realitate care ni se impune, şi atunci în ce constă

secretul acestei „eternități“ a unui material atît de perisabil ? De ce ne place *Iliada,* deși a trecut de la crearea ei atît de mult timp ? Mai trăim astăzi într-o societate gentilică ? Nu, dar ni se cîntă „mînia ce-aprinse pe Ahil Peleianul“, și care aduce alor săi mari nenorociri. Mînie, nenorociri ! Astea nu le trăim și noi, și individual, și extinse la popoare întregi ? I. L. Caragiale ne mărturisește el însuși în opera lui, nu o dată, cărei muze și cum i se adresează : „Cîntă-mi, zeiță, parcă zice el surîzînd sardonic, prostia ce zace în onorabilul Cațavencu și ce festă îi jucă Agamiță Dandanache !“

Dar să revenim la greaua întrebare pe care noi înșine ne-am pus-o într-un mod atît de direct. Ce a descoperit Caragiale la eroii săi ? Un lucru după cît ni se pare nu prea izbitor, dar cu consecințe pe planul creației spectaculoase. Să examinăm sau mai bine să citățm un text din întîmplare : un funcționar are niște bilete cîștigătoare, motiv pentru care își dă demisia.

„După zece minute omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros.*

— Mă rog, unde se-ncasează cîștigurile de la loteriile care s-au tras alaltăieri ?

— Fondul e depus la casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze și prin noi. Aveți vreun bilet cîștigător ?

— Am... două cîștigătoare, răspunse fără afectare d. Popescu, și arată de departe două bilete, ținîndu-le grațios între două degete.

— Sunt cîștiguri mari ?

— Măricele... Am amîndouă cîștigurile mari !

Bancherul deschide niște ochi plini de admirație și zice, dînd să ia biletele :

— Dați-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mîna, dezdoiește biletele și întreabă :

— N-aveți listele oficiale ?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog, zice d. Lefter cu vorba răspicată, avem o dată zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-optzeci-și-patru la Universitate-Constanța.

— Nu, răspunde bancherul ! una-sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca : una-sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci — Bucureşti-Astronomie.

— Ba pardon, zice bancherul. Bucureşti-Astronomie zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.

D. Lefter nu-şi dă bine seama de ce, dar simte o sfîrşeală şi cade, alb ca porţelanul, pe un scaun lîngă contor, întinzînd machinal mîna cu biletele. Bancherul le ia ; se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi, zîmbind şi el fără afectare, zice d-lui Lefter, care asculta stupid :

— Uite ce e, stimabile : v-aţi înşelat... şi iaca de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a întîmplat !... Al dracului !... Dumneata ai la una tocmai numărul care a cîştigat la cealaltă şi...

— Şi... ce ?

— ...şi viceversa.

Cum aude cuvîntul viceversa, d. Lefter se face vînăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă :

— Viceversa ! Nu se poate, domnule, peste poate ! Viceversa ! Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi ? Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi, ca vampirii, pierzînd toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte-n mofturile d-voastră şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne învăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm... da ! să ne revoltăm ! Aşa să ştiţi : proşti ! proşti ! proşti !“

E clar, judecînd fondul chestiunii, că ne aflăm în plină dramă. Şi totuşi, rămînem stupefiaţi : nu e o dramă, ci o comedie. În plină nefericire, eroul o ia razna, dus de cuvinte. Torentul de vorbe scoate la iveală o ţîcneală care zăcea în creierul individului neştiută pînă atunci nici de el însuşi, compusă din expresii şi idei inautentice, dar care dau la iveală viaţa adevărată a conştiinţei lui falsificată de cuvinte. În loc de o comedie umană avem deodată de-a face cu o comedie a cuvîntului.

În cazul de față, ne stă înainte un funcționar oarecare, și intenția satirică lipsește. Caragiale, fascinat de acest fenomen, îl studiază aici, într-o situație dramatică pentru erou, în timp ce în altă parte, satirizînd, scoate la iveală, dar parcă în al doilea plan, prostia, venalitatea sau necinstea (*Scrisoarea pierdută*).

Descoperirea acestei comedii a cuvîntului îl duce pe Caragiale spre conștiințe adormite sau buimăcite (*Căldură mare*), sau crapuloase (*Groaznica sinucidere din strada Fidelității*), sau de-o lipsă de gravitate angelică, precum la Costică Panaite, care, tot întîrziind prin bodegi, uită că are în buzunar o petițiune iscălită de mai multe zecimi de cultivatori de prune, pe care trebuie s-o dea unui deputat s-o prezinte în Cameră, ca să oprească votarea impozitului pe grad:

„ — Bine, Costică, acuma vii ?... ai venit cam tîrziu.

— Ei ! ași !...

— S-a votat legea.

— Parol ?

— Camerele s-a închis de sîmbăta trecută.

— ...Ș'copil ? !"

Alteori comedia cuvîntului care se joacă e mai puțin originală, în schimb stupiditatea care ni se dezvăluie la erou e atît de perfectă, încît ni se pare neverosimilă și recitim de mai multe ori bucata (*Petițiune*) pînă înțelegem că ne aflăm nu în fața unui Mitică, cum afirmă G. Călinescu, care sîcîie autoritățile cu cereri vagi și nimerește la Regia Monopolurilor în loc să se ducă la Pensii, ci în fața tîmpeniei umane rotunde și inventive (cere întîi apă la gheață înainte de-a spune ce vrea și batista impiegatului să se șteargă la gură), și care n-are nici o explicație și parcă nici un remediu. Această tîmpenie umană nu e așadar privilegiul doar al moșierului Trahanache sau avocatului Farfuridi, cum ar părea la prima vedere, deși la ei apare mai agravată. *Pedagogul de școală nouă*, Marius Chicoș Rostogan, polițaiul Pristanda sau pensionarul Leonida, fără să fie în societate pe treapta de sus, sînt la fel de imbecili ca și Dandanache, deputat, fără să fie însă asemănători cu el în alte trăsături.

Toate aceste referiri cu privire la originalitatea lui I. L. Caragiale desigur că s-au mai făcut. Ele nu cuprind și nu epuizează totalitatea lumii caragialești, dar frumoase nuvele cum ar fi *La Hanul lui Mînjoală* ar putea să le scrie și alții, cum le-a și scris (M. Sadoveanu), sau chiar multe din „momente", în care transcripția limbajului pestriț de mahala nu trece într-adevăr dincolo de „comicul pur" (*D-ale carnavalului*, *Articolul 214* etc.). Asta nu înseamnă că gheara leului nu e prezentă și în ele, ca peste tot în ceea ce a scris, și că nu-i aparțin, împreună cu teritoriul pe care și l-a descoperit și al cărui unic proprietar universal este, după expresia fericită a unui scriitor american, W. Faulkner.

În ceea ce privește ediția pe care am pregătit-o, am eliminat cantitatea prea mare de publicistică, existentă în edițiile mai mari anterioare, pornind de la ideea că, deși interesante, aceste articole cu o semnificație legată de evenimente ale timpului ar putea să întunece o percepție mai legată de creația propriu-zisă a creatorului lui Conul Leonida. E ceea ce am numit la început o ediție „artistică". E vorba adică de o ediție care cuprinde aproape tot ceea ce a scris I. L. Caragiale într-o zodie a seninătății artistice, care i-a permis să dea la iveală tot ceea ce există în opera lui fără cusur sau îl reprezintă. După cum se va convinge cititorul îndată ce va parcurge sumarul.

MARIN PREDA

PROZĂ

SITUAȚIUNEA

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopții, parcă s-a mai potolit puțin cuptorul, parcă începe să mai poată respira omul... Să respirăm. Stau în fața unui local de noapte, o mică berărie, și fiindcă am poftă de vorbă, aștept, nu cumva o pica vreun alt bucureștean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună : daca o durere împărtășită e pe jumătate ușurată, desigur o bucurie în doi e îndoită. Așteptînd, miros cum din apropiere adie dulce un zefir, pe cînd un municipal își face cu măturoiul lui enorm datoria, stricînd odihna prafului și făcînd să se-mbrobodească în ceață din ce în ce mai deasă luminile felinarelor. Prin ceața aceea, mi se arată legănîndu-se o umbră... se apropie... Să fie un amic ?... Da, e un amic ; n-am așteptat degeaba — e amicul meu Nae ; și lui îi pare bine că m-a-ntîlnit.

— Teribilă căldură a fost astăzi ! zice Nae, ștergîndu-se de sudoare.

— Teribilă ! răspunz eu.

— Dar acuma tot poți pentru ca să zici că respiri.

— Se-nțelege... De unde vii ?

— Am fost pe la berării cu niște prieteni.

— Ce mai nou ?

— Prost, monşer... Este o criză, mă-nţelegi, care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă... S-a isprăvit... E ceva care poţi pentru ca...

— Lasă, Nae, că se mai şi exagerează.

— Ce se exagerează, nene ? Este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că dv. nu ştiţi, care, mă-nţelegi, statul cum a devenit acuma, eu după cum văz ce se petrece, că nu sunt prost, înţeleg şi eu atîta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema asta, care, cînd te gîndeşti, te-apucă groaza, monşer, groaza !...

Nae, foarte afectat, bea paharul lui de bere pînă-n fund, apoi după ce oftează adînc :

— Eu pot pentru ca să-ţi spui pe parola mea de onoare că-mi pare foarte rău ! dar ştii ?... foarte rău !! foarte rău !!! pentru ca să ajungem să vedem ţara mea, care era peste putinţă ca să prevază cineva o situaţiune foarte tristă, fiindcă le-am spus şi dumnealor...

— Cari dumnealor ?

— Dumnealor cu cari am fost ; zic : pot pentru ca să spui că nu se poate ceva mai trist, ca să vie un moment orişicît ai zice, cînd vezi că bate falimentul la uşe şi nu mai e nici un patriotism...

Nae face o figură foarte mîhnită ; e aşa de obidit, încît ai crede că vrea să plîngă.

— Bine, Nae — zic eu — nu trebuie să fie omul aşa de pesimist. Lucrurile or să se-ndrepte... este o recoltă admirabilă.

Nae, schimbînd figura şi zîmbind cu compătimire de ignoranţa mea :

— Ce recoltă, nene, ce recoltă ? Dumneata n-ai văzut rapiţa ?

— N-am văzut-o, că n-am fost pe-afară.

— Apoi vezi !... Rapiţa, moft !

— Ei ! moft.

— Firește că moft, că nu poate pentru ca să dea nici patruzeci de milioane, și dumnealor, mă-nțelegi, lucru mare! parc-a apucat pe Dumnezeu de-un picior cu rapița, care o să poată dumnealor pentru ca să ia două chile la pogon... Ai văzut acuma ? unde sunt o sută cincizeci de milioane, care se lăuda ?

— Bine, da numai rapița e ?... da grîul ?... da porumbul ?... da alelalte ?

Nae, iritat, maimuțindu-mi tonul :

— Da cuponul de iulie ? Da cuponul de septemvrie ? da cuponul de noiemvrie ? da alelalte ?

— O să le plătim.

Nae, încărcînd tonul :

— O să le plătiți ! Cu ce o să le plătiți ? Nu te mai lipești de Disconto...

— Ce-i aia ?

— Aia-i aia, care știi dumneata de cîte ori am spus eu, că o să se-nfunde odată cu cheltuielile nebunești, care pot pentru ca să zic că nici o țară nu s-a mai întîmplat, pentru ca să vie și să zică la un moment: nu mai am drept ca să mă împrumut fără voia dumitale ! care atunci însemnează că nu mai ești independentă nici la tine acasă, după ce ți-ai vărsat sîngele ca să ajungem pentru ca să aibă fortificații și să poți zice la un moment dat : pînă aci ! nu permit !

— În sfîrșit, guvernul o să...

Nae mă-ntrerupe :

— Las' că și guvernul... Dumnezeu îl știe și pe el, care toate gazetele urlă în fiecare zi despre criză ministerială, pentru că nu se-mpacă, și numa intrigi și la conservatori și la liberali, în loc să facă un guvern de coaliție, cu toți bărbații de stat, care să le zică regele, mă-nțelegi, serios : vă ordon pentru ca să limpeziți situațiunea, fincă așa nu poate pentru ca să

meargă, ca dumneata să tragi încolo şi dumnealui încoace, fiincă, niciodată nu s-a-ntîmplat în alte ţări, nici pe vremea fanarioţilor, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independenţă, în detrimentul prestigiului, care trebuie toţi să lupte, dacă e vorba să aibă pretenţii de oameni politici... Dumneata nu vezi, cu chestia economiilor...

— Ba văz !

— Apoi, dacă vezi, ce mai umbli cu mofturi ?

— Ba nu umblu deloc cu mofturi ; e o chestie destul de grea.

— Economii ? Hm ! Zice că face economii... mofturi ! şi cu bugetul încărcat cu treizeci şi şase de milioane, care mă prinz cu dumneata pe ce pofteşti că nu poate pentru ca să fie o realitate...

— Daca e vorba de economii — zic eu — pentru ce nu desfiinţăm armata, care ?...

— Ce vorbeşti, domnule ? se poate să spui astfel de absurdităţi ?... tocmai acuma să desfiinţăm armata ?

— De ce nu ?

— Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, care nu poţi pentru ca să ştii de azi pe mîine cum poate pentru ca să devie o complicaţiune... Dumneata nu vezi ce se petrece în China cu boxerii, şi toată Europa nu poate pentru ca să se-nţeleagă ; asta e o chestie mare, nu vorbi aşa, îmi pare rău !

S-a răcorit binişor... Ceaţa s-a lăsat încet-încet peste capetele noastre, aşezîndu-se iar la pămînt. E tîrziu... Fanaragiul companiei de gaz a început să închidă becurile. Se face ziuă. Plătim şi ne sculăm.

— Unde mergem ? întreabă Nae.

— Eu — zic — mă duc spre casă.

— Ai la o simigerie, trebuie să scoaţă covrigi calzi.

— E tîrziu, Nae...

— Eu nu mă duc d-acu acasă, zice Nae... Mai umblu prin oraș... pîn-o face.

— Cine să facă ?

— Nevastă-mea.

— Ce ?

— O apucase aseară durerile.

— !...

— Nu pot, monșer, pentru ca să stau cînd face... Mă plimb așa de colo pînă colo ; mai beau o bere, un macmahon, un șvarț, mai vorbesc cu un prieten, trece vremea ; și cînd mă-ntorc... gata.

— Face greu ?

— Știi, nici prea-prea, nici foarte-foarte. Al din urmă, Costică, a fost mai greu : i l-a scos cu fiarele...

— ! !...

— Acu a venit doctorul, da a zis că poate pentru ca să n-aibă trebuință de clește...

! !...

În momentul cînd deschiz ochii cît pot mai mari, trece o birjă cu o damă. La lumina zorilor, Nae recunoaște desigur pe acea damă, pentru că începe să strige, luîndu-se după trăsură :

— Madam Ionescu !... Coană moașă ! Madam Ionescu !

Dama întoarce capul, recunoaște și ea pe Nae și oprește trăsura.

— A făcut ? întreabă Nae.

— Da, răspunde moașa.

— Ușor ? întreb eu.

— Foarte ușor.

— Uf ! adaog. Ce ?

— Băiat.

Și trăsura moașei pornește.

— Bravo, Nae ! să-ți trăiască !

— Mersi, asemenea... Ei, acu nu mai am grijă... Ai la simigerie...

Și mă ia la braț.

— Știi ce-ar trebui la noi ? zice Nae.

— Ce ?

— O tiranie ca în Rusia... Nu mai merge, mă-nțelegi, constituția, care aceea ce vezi că se petrece, nu poți pentru ca...

Zic :

— Nae ! scuză-mă : e așa de tîrziu, care nu pot pentru ca să mai merg...

— Îmi pare rău...

— Mi-e așa de somn, care trebuie negreșit pentru ca să mă culc. La revedere.

M-am suit într-o birjă și l-am lăsat pe fericitul tată pentru ca să meargă singur la simigerie.

CAM TÎRZIU

Tîrziu de tot în noapte, trei vechi prieteni stau de vorbă într-o berărie — despre ce ?... Ei ! despre ce pot sta de vorbă trei români aşa de tîrziu ?... despre politică, fără îndoială.

În toiul discuţiunii, vorbind despre noul impozit asupra ţuicii, printr-o asociaţiune de idei, inexplicabilă altfel decît numai prin telepatie, unul dintre ei, ca şi cum s-ar întoarce cu gîndul de foarte de departe, zice tam-nisam :

Frate, ce s-o fi făcut Costică ?... Costică Panaite... ştii...

Costică Panaite ?... zice altul. Curios lucru ! Cum ţi-a venit ?... Tocmai la el mă gîndeam şi eu, la Costică Panaite.

— Domnule ! zice al treilea ; asta este ceva care să o spui ori la cine, nu te poate crede. La cine credeţi că m-am gîndit eu acuma, cînd ai întrebat dumneata întîi : „Frate, ce s-o fi făcut Costică ?“

— ?...

— La Costică, domnule... la Costică Panaite !... Comedie !... Aşa e... Ce s-o fi făcut bietul Costică ?...

— E în provincie... la o moşie, mi se pare... S-a apucat de comerţ... Nu l-am văzut, poate, de opt ani... Dar e curios lucru, domnule, cum să ne-aducem aminte de el, aşa...

Şi toţi trei prietenii tac şi stau miraţi pe gînduri.

Cîtă vreme nu vorbesc, gîndurile lor umblă departe pe cărările pe care ei le-au bătut odinioară în tinerețe, întovărășiți de Costică Panaite ; și cu cît mai mult umblă acele gînduri, cu atît le reînviază în față, din ce în ce mai palpabilă, figura vechiului prieten cu toate atributele ei caracteristice.

Cînd figura amicului Costică s-a întrupat întreagă în imaginația lor, toți trei îi zîmbesc cu dragoste, și unul după altul :

— Ei ! aș !

— Parol ?

— Ce ! ești copil ?

Dar, ca prin minune, de la ușa berăriei de-afară se aude ca un ecou un glas străin :

— Ce ! ești copil ! ?

Toți trei rămîn încremeniți la auzul acestui ecou, ce pare că vine dintr-o altă lume care a fost și nu mai este.

Pînă să se dumerească prietenii, iată că apare în ușa berăriei o figură jovială de provincial, un roșcovan pîrlit de soare, urmat de un birjar. Birjarul stăruie :

— Conașule, de la gară...

— Ei aș ! zice roșcovanul.

— E doi franci...

— Parol ?

— Taxa, conașule !

— Ce ! ești copil ! ?

— Costică !... Costică este !... E Costică ! ! strigă prietenii și se ridică toți trei, și se reped să-l ia în brațe, și-l sărută care mai de care cu mai multă căldură.

Dar Costică se-ntoarce către birjar :

— Și ce poftești acuma ?

— Încă un franc.

— Ce ! Ești copil ?

Şi zicînd aceasta, dă un franc birjarului, şi se întoarce către prieteni, care iar îl sărută.

Se aşază toţi la masă în culmea veseliei.

— Mă, Costică !... ştii tu la cine ne-am gîndit noi toţi trei adineaori ?... de cine am vorbit noi acuma, pînă să intri tu ?

— De cine ?

— De tine.

— Ei, aş !

— Zău, de tine.

— Parol ?

— Parol.

— C'eşt' copil ?

Nu mai trebuie să spunem că sosirea iubitului Costică goneşte orice gînd de plecare acasă, şi că imediat se comandă patru halbe, după care începe o anchetă în regulă asupra activităţii lui Costică în toată vremea îndelungată de opt ani, de cînd lipseşte din capitală.

Din această anchetă, rezultă deocamdată că simpaticul amic, după ce a renunţat acum opt ani a mai susţine licenţa în drept, s-a hotărît a îmbrăţişa cariera de cultivator de pămînt, şi s-a dus să exploateze o moşie de munte în tovărăşie cu un unchi al lui ; în tot timpul de opt ani, n-a mai venit la Bucureşti decît de două-trei ori, cînd, deşi a stat aci cîte o săptămînă, nu a avut plăcerea să întîlnească pe vechii lui prieteni, fiindcă „s-a încurcat cu alţii“ şi că acuma e foarte mulţumit că i-a putut în sfîrşit revedea.

După tonu-i de extremă jovialitate, după ochii lăcrămoşi şi maniera cu care articulează vorbele, se vede bine că d-l Costică s-a întîlnit astă-seară şi cu alţi prieteni.

Continuînd ancheta se descoperă că simpaticul amic a sosit astă-seară cu un tren întîrziat ; că de la gară s-a suit

în tramvai ; a mers pînă în colţ la Matache-Măcelaru ; acolo, simţind că-i e foame, s-a dat jos, să ia un mezelic, la o băcănie în colţ ; acolo a întîlnit nişte vechi prieteni, care beau must, şi a băut şi el...

— Vrea să mă-ncurce dumnealor... Zice : încă un rînd ! zic : c'eşti copil ?!

S-a suit apoi în birjă, a lăsat geamantanul la Metropol şi a venit aci.

Ceea ce e curios e că şi dînsul avea o presimţire ; venind în birjă dinspre Matache-Măcelaru către centru, îi trecuseră prin gînd atîtea şi atîtea amintiri de pe vremea cînd petreceau toţi patru, studenţi săraci, împreună.

— Ei ! frumoase vremuri ! exclamă unul.

— Ei, aş ! răspunde amicul Costică.

— Nu mai apucăm noi aşa vremuri ! zice altul.

— Parol ? întreabă Costică.

— S-a dus ! suspină al treilea... Am trei copii, Costică !

— C'eşt' copil !?

Şi iarăşi un rînd de halbe, şi iar urmează înainte ancheta, dovedind că simpaticul Costică a venit la Bucureşti cu o afacere importantă ; că a plecat de-acasă acum cîteva zile, cu intenţia să sosească chiar a doua zi în Capitală. De ce n-a sosit decît peste trei zile şi jumătate, se explică uşor.

De la moşia lui, din vîrful munţilor, este o distanţă de cinzeci şi mai bine de kilometri cu trăsura pînă la Ploieşti.

S-a abătut la Vălenii-de-Munte şi s-a încurcat o noapte ; apoi a ajuns la Ploieşti ; s-a abătut pe la Valea-Călugărească, la un prieten, cu ocazia culesului ; s-a încurcat o zi şi o noapte ; prietenul a vrut să-l mai ţie, ca să vină amîndoi în Bucureşti ; dar Costică i-a zis : „C-eşt' copil !?" şi a plecat.

— Îmi par' rău că vă-ncurcaţi la bere, zice Costică, bine, nene, acu e vreme de bere ? Ai la o ... mustărie, frate...

— Fugi, nene, că mustul strică stomacul ! zice unul.

— Ei, aș ! răspunde Costică.

— Nu m-am bolnăvit alaltăieri eu din două pahare ! zice unul.

— Parol ?

— Cea mai infamă băutură ! zice al treilea.

— C-eșt' copil !?

După o pauză, Costică întrerupe tăcerea :

— Frate, n-au ăștia un mezelic, ceva ? nițică pastramă...

— Ți-ai găsit ! la berărie, pastramă...

— Da ce ?

— Crenvirș !

— Ei aș !

— Ori salam...

— Parol ?

— Ori jvaițer...

— C-eșt' copil !?

Și ancheta își reia cursul.

Moșia unde Costică face „agricultură de fîn și de prune", este așezată într-unul din cele mai sălbatice și mai sublime puncte ale Carpaților ; acolo, în creierii munților, trăiește el de atîta timp foarte mulțumit, departe de zgomotul capitalei...

— Bine, Costică, vara ca vara ; dar iarna nu ți-e urît ?

— Ei ! aș !...

— N-aș putea iarna să stau nici o săptămînă...

— Parol ?

— În sălbăticia aia...

— C-eșt' copil ?

Încă un rînd de halbe...

— Ei, aș !

— Ale din urmă.

— Parol ?

— Şi pe urmă, un jvarţ !

— C-eşt' copil ?

Pînă să se golească cele din urmă halbe, un supliment de anchetă nu strică. Cît de important va fi acest supliment se va vedea îndată.

Prietenii ţin să afle pentru care afacere „foarte serioasă" a venit în capitală munteanul lor. Nu le trebuie multă stăruinţă, ca să obţină satisfacţie curiozitatea lor. Costică a venit aci cu o petiţiune iscălită de mai multe zecimi de cultivatori de prune : trebuie s-o dea mîine unui deputat, s-o prezinte la Cameră, ca să oprească votarea impozitului pe grad.

— Bine, Costică, acuma vii ?... ai venit cam tîrziu !

— Ei, aş !

— S-a votat legea !

— Parol ?

— Camerele s-a-nchis de sîmbăta trecută !

— ...'Ş'copil !?

MICI ECONOMII...

În ajunul lui sf. Dumitru, amicul meu Iancu Verigopolu stă înfipt în colțul otelului Continental, privind la trecători. Ne salutăm și intrăm în vorbă. Are frumos caracter amicul meu Verigopolu : totdeauna egal, fără a se lăsa alterat măcar de orice împrejurare ; și mărturisesc drept că nu-l pot admira îndestul pentru aceasta. Dumneata, bunăoară, ori eu, sau un altul, n-am fi în stare să ne înfigem în colțul otelului Continental pentru a privi la mișcarea de pe stradă, cu sîngele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mîne — în ce momente ?... în ajunul lui sf. Dumitru... și cînd ?... cînd am ști bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, fără să știm deloc unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalîcul. Dar pavajul de piatră rece ni s-ar părea desigur mai fierbinte decît smoala clocotită ! ne-ar arde tălpile ! am alerga nebunește, și nu ne-am putea astîmpăra pînă cînd nu am ști tot așa de bine unde vom ajunge mîne cu troacele noastre, pe cît știm de unde vom porni cu ele. Ei bine, amicul meu Iancu Verigopolu, știind bine că a doua zi se mută, fără a ști deloc unde se mută, stă înfipt în colțul otelului Continental, amuzîndu-se a privi la trecători.

— Bine, Iancule, întreb eu, fără să cred ce-mi spune : serios, omule, că nu știi unde vă mutați ?

Zic *vă* mutați, fiindcă amicul e însurat.

— Ma parol, monșer !...

Și rîde... Eu, fără să spun o vorbă, îl privesc uimit de admirație...

— Ce te uiți așa ?

— Te admir — zic — monșer... Eu, în locul tău...

— Dar ce e mai frumos, e că n-am sfanț, monșer !...

— !!...

— ...Adică, vorba vine că n-am sfanț ; așa, tot am cîțiva franci... Aide să luăm un aperitiv... Cîte ceasuri sunt ?

— Șapte și zece.

— Tocma bine... Aide spre Episcopie ; mi-am dat întîlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la șapte și jumătate.

Pornim la deal, și merg plin de respect alături cu acest filozof antic, pe care atît de puțin îl pot afecta micile mizerii ale vieții. Dumneata, ori eu sau altul, dacă ne-am afla în situația amicului Verigopolu, n-am putea desigur trece prin mulțimea care forfotește liniștită pe Podul Mogoșoaii, fără să vedem în fiecare dintre acele ființe un motiv mai mult de amărăciune pentru sufletul nostru destul de amărît. Și drept să spun, mergînd alături cu filozoful meu, de mai multe ori mi-a trecut prin gînd : ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu mine, fiind în situația mea ?... L-aș maltrata, desigur... M-ar irita apropierea lui așa de mult, încît l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui !... Ei bine, el — nu !... el mă poftește la un aperitiv... Admirabil caracter !... Gîndind astfel, pe cînd el salută în dreapta și-n stînga cu cea mai senină

amabilitate pe trecătorii cunoscuți, ajungem la Episcopie, tăiem drumul și intrăm la Tripcovici.

— Două vermuturi franceze ! comandă Iancu.

Scoate punga din buzunar, apoi, din pungă, două patace, și mi le arată. Le pune apoi la loc în pungă, și vîră la loc punga-n buzunar.

— Asta e tot ce am pe sufletul meu... Și încă și astea mi le-a dat nevasta din micile ei economii...

Apoi, schimbînd brusc ordinea de idei :

— ...Pentru că dacă nu era canalie d. Georgescu, eu tot aș mai fi rămas în slujbă ; nu demisionam... Dar pentru o mizerabilă leafă de trei sute de lei pe lună, adică, vorba vine, trei sute... în mînă iei două sute cincizeci și șase și cincizeci de bani... să rabzi toate șicanele, toate aroganțele și toate lipsele de educațiune ale unui șef... Mai luăm cîte unul ?... Băiete ! încă două !...

— Da, frate Iancule, zic ; dar, oricum, în ziua de azi... atîta vreme fără leafă... cam greu.

— Greu, negreu, nu poți, dacă ai caracter... Mai luăm cîte unul ?... Băiete !...

— Mersi, frate Iancule, zic eu ; două, destul...

— Nu se poate... Nu știi vorba neamțului ?... *Alle guten Dinge...*

— ... *sind drei...* [1]

— Păi, vezi !... Băiete ! încă două...

— ...E și cam tîrziu...

— Cîte ?

— Șapte și jumătate trecute.

— Stai încă un minut... acu trebuie să pice și nevastă-mea...

Eu, cu gîndul în altă parte, întreb :

---

[1] Toate lucrurile bune... sînt trei (germ.)

— În definitiv, n-ai putea dumneata, cu atîtea cunoştinţe, să găseşti altă slujbă ?

— Să-ţi spun drept, monşer, mi s-a propus să-mi dea cineva o recomandaţie la primărie ; dacă găsesc ceva serios, ca să am cel puţin siguri şapte-opt sute pe lună, înţeleg ; dar ca să mai mă-ncurc, să-mi pierz independenţa pentru o mizerie, nu ; asta n-o mai fac... Ce te uiţi aşa curios ?

— Nene — zic — te admir din ce în ce mai mult !...

— ...Ca să mai am a face iar cu cine ştie ce maţe-pestriţe ca d. Georgescu... mai bine, lipsă ! mai bine, sărac şi curat !

„Ce om !" zic eu în gîndul meu... cînd iată văd, la lumina lămpii electrice, că se opreşte o trăsură, un muscal, în faţa prăvăliei, şi din trăsură coboară o damă elegantă, care intră repede la noi. A !... este încîntătoarea soţie a amicului meu, madam Aglae Verigopolu.

— M-aştepţi de mult, cocoşelule ? întreabă ea pe soţul ei, care-i sărută cu multă galanterie mănuşa albă.

— De cîteva minute, puică... răspunde el, pe cînd eu fac mănuşii albe omajul pe care i l-a făcut şi soţul.

— Ştii că ne mutăm mîne ?

— Unde ? întreabă el fără cea mai mică turburare de surpriză.

— Ce-ţi pasă !... Salon, patru odăi, baie, bucătărie, odaie de servitori, pimniţă, singuri în curte, *tout à l'égout,* grădiniţă.

— Scumpă ?

— Două mii patru sute...

— În patru rate...

— Nu... i-am dat pe şase luni înainte...

Şi zicînd aceasta, doamna trage din manşon punguţa, din care scoate o hîrtiuţă, chitanţa proprietarului.

— Contractul îl facem după ce ne mutăm ; am luat-o pe trei ani.

La toate astea, eu fac o figură aşa de imbecilă, încît amicul Verigopolu mă-ntreabă :

— Ce te uiţi aşa curios ?...

Zic :

— Nu... dar... vezi... adineaori... şi acu... noroc !...

— Ei ! monşer, daca n-ar fi ea cu micile ei economii !... Închipuieşte-ţi că astă-vară la Sinaia...

Dar doamna ne-ntrerupe :

— Dv. aveţi poftă de vorbă, mie mi-e foame... Bine, cocoşelule, mie nu-mi dai un aperitiv ?

— Băiete ! încă trei.

— Mersi, zic...

— Nu se poate... Vorba neamţului... *Alle guten drei Dinge sind vier* [1].

Trebuie să cedez insistenţelor doamnei Verigopolu şi să primesc a prînzi la dînşii. Deşi a fost vorba că merg *à la fortune du pot* (adică, pe româneşte, să te mulţumeşti cu ce s-o găsi), amica mea cumpără tot felul de mezeluri şi o sticlă de marsala. Doamna scoate punguţa şi plăteşte socoteala toată. Ne suim toţi trei în birje şi *paidiom, gaspadin !* E un deliciu să mergi pe asfalt cu roate de cauciuc. Oprim la altă băcănie : nu-i încă vremea stridiilor ; atunci — trei sute grame icre moi.

— *Paidiom, gaspadin ! na leva, na prava... na prava, na leva !* [2]

---

[1] Toate cele trei lucruri bune sînt patru (germ.).

[2] Să mergem, domnule ! la stînga, la dreapta... la dreapta, la stînga ! (rus.).

Am sosit... Coborîm iute, Iancu şi eu, şi dăm doamnei Verigopolu mîna. Femeia sare jos ca o căprioară :

— Mersi !

Apoi, cătră muscal :

— La unşprece fix, Ivanuşca !

Intrăm... Minunată mîncare şi mai ales veselă petrecere !... Păcat că trec aşa de repede ceasurile de mulţumire !... Cînd au trecut trei ceasuri ?

— Coconiţă, zice servitoarea, a venit Ivanuşca !

Doamna trebuie să meargă negreşit la o mătuşică a ei. Înainte de a pleca, doamna cheamă dincolo pe cocoşelul ei, să-i spună cine ştie ce. Apoi, ne suim cu toţii în birje. Noi, bărbaţii, ne coborîm în Piaţa Teatrului ; doamna merge înainte la tanti.

— Luăm cîte-o tizană ? îmi zice Verigopolu.

— Mersi, dragă Iancule ; nu pot bea şampanie ; îmi face arsuri...

— Atunci, ce ?

— O bere...

— Bine... eu iau tizană, tu ia bere.

Intrăm la Cooperativa...

— Sunt douăsprezece trecute...

— Ţal ! strigă Iancu.

Şi aruncă pe masa de marmoră o hîrtie de o sută. Eu mă uit iar ca un imbecil...

— Ei ! monşer, dacă n-ar fi micile ei economii !

ULTIMA EMISIUNE...

La răspîntia unei mahalale mărginașe, strălucește de departe în fel de fel de fețe geamlîcul unei cîrciume, razele lămpii din tavan trecînd afară prin clondire pline cu deosebite vopseli străvezii. Afară e o vreme cîinească ; plouă ca prin sită și bate vînt rece. Începe iarna. A-nnoptat bine. Prin dîra de lumină, se vede o umbră înaintînd cu pași grăbiți. Umbra urmează calea luminată, ferindu-se de băltoace, se apropie, și intră în cîrciumă.

Bună seara.

— Bună seara, d-le Iancule, răspunde negustorul de la tarabă.

– E cineva d-ai noștri p-aci ?

Încă n-a venit nimeni.

Nici d. Tomița ?

— Nu... Pesemne s-a mai abătut pe undeva ; dar trebuie să pice acuma.

Persoana care a intrat și întreabă de domnul Tomița este domnul Iancu Bucătarul. E un om ca de șaizeci de ani ; dar cam prea trecut pentru vîrsta lui. A și pătimit multe. De mic, fiind copilul unui rob, bucătar vestit pe vremea lui, a învățat arta culinară de la tată-său, pe care l-a moștenit întrecîndu-l în talente. De aceea, a fost un moment cînd casele

boiereşti se băteau care mai de care să-l aibă pe domnul Iancu. Dar arta culinară uzează grozav pe om ; încet-încet, focul i-a stricat vederile acestui artist ; apoi s-au întîmplat şi nişte purdalnice de friguri ; a trebuit să facă omul multă vreme o cură serioasă de rachiu de drojdii cu picături de pelin ; azi aşa, mîne aşa, purdalnicele de friguri nu-l lăsau ; a-ndoit, a-ntreit dozele... degeaba ! În sfîrşit, odată, ce să te pomeneşti, a-nceput să aibă tremurături la mîni şi aşa, un fel de ameţeli, şi noaptea să viseze urît. O dată a căzut pe maşina de bucate şi s-a ars la obraz. A trebuit în cele din urmă să renunţe la arta lui, căci oriunde intra, i se întîmpla să-i vie ameţeală pe maşină... Acuma, de vreo cîţiva ani, ce să facă ?... Cere... Şi nu-l slăbesc purdalnicele de friguri !

D. Iancu îşi comandă doza de rachiu de drojdii cu picături de pelin, trece în odăiţa din dos şi se aşază la o masă în colţ. Aci e locul de întîlnire a trei buni camarazi şi prieteni : domnul Iancu Bucătarul, coana Zamfira Muscalagioaica şi domnul Tomiţa Barabanciu. Pe cînd d. Iancu gustă doftoria, să vază dacă este potrivită din amărăciune, iată că intră şi coana Zamfira, o persoană de vreo cincizeci de ani trecuţi.

Această persoană, care a pierdut de mult un ochi şi uzul comod al mînii drepte şi al piciorului drept, are o istorie poate şi mai interesantă decît amicii şi camarazii ei. A iubit !... De la o fragedă vîrstă s-a furat din casa părintească — tatăl ei era cel mai vestit ghitarist fără perdea de pe vremuri. Complicele acestui furt era un tînăr viorist plin de talent. Peste un an, s-a furat de la primul ei complice ; al doilea complice era un foarte distins cobzar ; peste doi ani, alt complice şi, în sfîrşit, aşa din doi ani în doi ani, uneori chiar mai des, din complice în complice, a avut nenorocirea să dea peste unul care a pretins cununie în regulă, şi care, îndată ce s-a văzut furat, n-a înţeles, ca toţi ceilalţi, că re-

gulele cele mai elementare ale galanteriei îl obligau să renunțe la orice scandal : acesta era celebrul Mitache Muscalagiul, un piept și o forță erculeane. A pîndit-o, a prins-o la un chef cu ultimul ei complice, cîntînd bucăți alese din repertoriul părintelui ei, s-a năpustit asupră-i, a lovit-o, a sucit-o, a tăvălit-o, a zdrobit-o... Celălalt fugise ca un laș... Cînd a lăsat-o Muscalagiul din mîni, juna Zamfira era o masă inertă. Iată cauza întreitei ei betegeli. Curînd după această scenă atît de dramatică, a murit și Muscalagiul de o violentă afecțiune de piept. Ce-i mai rămînea de făcut unei nenorocite văduve, săracă, beteagă de un ochi, de mîna dreaptă și de piciorul drept ?... Acuma, cere.

Cocoana Zamfira salută grațios pe camaradul ei, îi întinde mîna stîngă și se așază alături, pe cînd băiatul din prăvălie i-aduce o țuiculiță.

— D. Tomița n-a venit ? întreabă coana Zamfira.

— Nu, răspunde d. Iancu.

— Unde-o fi umblînd ?...

Zicînd asta, scoate din sîn o legăturică, o pune pe masă, o ține cu mîna dreaptă și cu stînga o dezleagă. Din legăturică scoate un pumn de mărunțiș, dintre care alege cu băgare de seamă cîteva bucăți, să le arate camaradului.

— Le-ai văzut sărăciile astea noile, domnule Iancule ?

— Le-am văzut... procopseală ! semn de calicie, coană Zamfiro !

— S-a stricat țara asta, domnule Iancule ! Care cum trece : „Crede, babo, că e criză !...“

— Nu vezi dumneata, coană Zamfiro, dacă a ajuns visteria să facă bani de tinichea !...

Pe cînd vorbesc cei doi camarazi, iată că intră și d. Tomița Barabanciu. Îl cheamă astfel, fiindcă, din tinerețe și pînă acum cîțiva ani, a fost toboșar municipal. Umblînd, cu

toba lui, de colo pînă colo, pe vreme bună şi pe zloată, vara pe arşiţă, iarna pe ger, a contractat un reumatism articular acut, pe care nu l-a putut combate decît cu rachiu de izmă fiert cu piper. Oricînd îl încearcă la încheieturi, cu nimic altceva nu i se poate alina. Obosit de atîta carieră, s-a retras cu o pensioară de treizeci de lei, ca infirm din cauză de serviciu, şi ca să nu stea degeaba toată ziua, să-şi mai facă de lucru — acuma, cere. D. Tomiţa intră avînd aerul foarte contrariat. Se vede că-l încearcă la încheieturi. Băiatul din prăvălie a înţeles aceasta şi aduce numaidecît, fără comandă, rachiul de izmă cu piper. D. Tomiţa salută politicos pe camarazi, se aşază lîngă ei tăcut şi dă repede pe gît o doză; apoi se scutură din umeri; parcă s-au mai alinat înţepăturile reumatismului. De aceea, pacientul se mai înseninează la faţă şi intră în conversaţie:

— Aţi văzut banii ăi noi?

— Sărăciile de tinichea?... Uite-le, zice cucoana.

— Coană Zamfiro, să nu zici vorba asta... Dumneata nu-nţelegi cum e chestia...

— Cum e?

— Peste cîteva zile scoate visteria tot d-ăştia de cîte douăzeci de parale. Care va să zică...

— Care va să zică... zice d. Iancu.

— Care va să zică... zice coana Zamfira.

— Care va să zică — zice d. Tomiţa — din cîţi ne dă cîte un ban pe zi, dacă doi-trei s-ar întîmpla să n-aibă alte mărunţele decît d-ăi de cîte douăzeci, atunci asta face un condei de cîţiva frăncuţi pe lună... Aţi înţeles?...

N-apucă să răspunză camarazii dacă au înţeles sau nu teoria financiară a lui d. Tomiţa, şi s-aude dincolo în cîrciumă înjurînd cineva, foarte supărat cine ştie de ce; apoi, îndată uşa odăiţii se deschide de perete, şi intră părintele Matache.

urmat de paracliserul lui, urmat de băiat, care aduce pe tavă o jumătate de pelin tulburel cu două pahare curate. Cei trei camarazi salută pe părintele, care-i blagosloveşte, aşezîndu-se cu paracliserul la masa din potrivă. Coana Zamfira, care de vreo cîteva momente s-a încălzit bine, zice :

— Părinte Matache, săru' mîna, sfinţia-ta ai văzut pe ăştia noii ?

Şi merge şontîc-şontîc la masa părintelui să-i arate bănuţii de nichel.

— I-am văzut !... răspunde părintele cu humor.

— Da... părinte Matache, săru' mîna, o să scoată şi de douăzeci de parale ?... Dom' Tomiţa zice... Barabanciu...

— O să scoată !... O să vedeţi voi ce-o să scoată !

— Ce !

— Pe dracu o să-l scoată, vai de capul vostru !

— Ce-o să scoată, părinte ? întreabă d. Iancu.

— Ce ?... lasă că o să vedeţi voi, pîrliţilor, ce !

— Ce-o să scoată, părinte Matache, săru' mîna ?

— O să scoată de cîte două parale...

— Ce ?!

— Şi de cîte-o para !

— Cînd ?!

— Acu, zilele astea...

— De cîte două parale ?

— Şi de cîte-o para !

— De cîte-o para !!

— Trăsni-i-ar maica domnului !!!

O LACUNĂ...

Lache Diaconescu și Mache Preotescu sunt impiegați în aceeași mare administrație și totodată sunt foarte buni prieteni. Pe lîngă acestea, Mache s-a logodit zilele trecute cu sora d-nei Diaconescu, d-ra Cecilia Pavugadi, care-și termină la vară cursul de piano la conservator. Colegi, prieteni și cumnați... În această întreită calitate, cei doi camarazi ies de la cancelaria lor la șase ore seara și, sub aceeași umbrelă, pornesc pe Calea Victoriei la vale, să se abată pe la o băcănie ; trebuie să tîrguiască niște mezeluri pentru masă — Mache va prînzi la Diaconescu împreună cu d-ra Cecilia. În treacăt, Mache ia, de la o cofetărie, bomboane și prăjituri, și dintr-o florărie două buchete. Pentru cine ?... Ghiciți... Se-nțelege că dintre cei doi camarazi cel mai grăbit nu este Lache. De aceea Mache îi zice, de cîte ori Lache vrea să se oprească la vreo vitrină :

— Lasă, monșer ; ai mai repede, că e tîrziu ; să nu neaștepte damele !

La care Lache răspunde :

— Lasă, monșer ; știu eu ; nu o să ne punem la masă de acum.

Dar Mache replică :

— Da, decît iar nu face să mergem tocmai la vremea mesii ; să nu ne aştepte damele !

Mergînd aşa, ajung în Piaţa Teatrului...

Lache zice :

— Ai să bem cîte o bere la Gambrinus...

— Întîrziem, Lache...

— Lasă, monşer, ştiu eu... Numa cîte o bere...

Şi amîndoi intră în berărie... Aci, se-ntîmplă să găsească o sumă de colegi, cari le fac loc la masa lor strîngîndu-se cît se poate. Colegii urmează o discuţiune foarte animată : ei comentează decizia Curţii în procesul asasinatului şi complotului bulgăresc ; şi dacă voim să fim drepţi, trebuie să mărturisim că cea mai deplină armonie domneşte în această dezbatere : toţi sunt de părere că decizia este dreaptă şi bine cumpănită. Dar cei doi prieteni intervenind în dezbatere, Lache, „pentru prima oară în viaţa lui“, constată cu regret că legea noastră penală prezintă o lacună, că „n-avem pedeapsa cu moartea“. El nu este un om crud — toată lumea care-l cunoaşte ştie foarte bine aceasta...

— Dar cînd vine, mă-nţelegi, un caz ca acesta, ca să nu mai aibă cineva siguranţa vieţii în ţara lui...

— Ţal ! strigă Mache bătînd în masă...

— ...Cînd orice asasin, mă-nţelegi, plătit de o mînă criminală, poate pentru ca să vie, sub pretext de politică, şi în ţara ta, cînd eşti liniştit şi cînd eşti cu conştiinţa împăcată că ţi-ai împlinit pînă-n capăt datoria, şi nu eşti întru nimic vinovat, pentru ca să vie, mă-nţelegi...

— Ţal ! ţal ! strigă Mache bătînd foarte tare în masă.

— Ci stăi, monşer !

— E tîrziu, Lache !

— Ce tîrziu ?

— Nu face pentru ca să ne-aştepte...

— Stăi un moment... Pentru ca să vie, mă-nțelegi...

— Țal !!!

— ...Aș !... Asta, nu ! să mă ierți ! Asta, trebuie pedeapsa cu moarte !

Opiniile sunt împărțite de acum încolo. Părerea lui Diaconescu găsește la cîțiva camarazi aprobare, pe cînd alții o combat „în numele principiilor moderne".

— Principiile moderne !? strigă Lache. Da dumnealor, mă-nțelegi, moderni sunt ?

— Țal !!! strigă desperat Mache.

— Ci stai, monșer ; mă plictisești...

— E tîrziu, Lache... Șapte trecute...

— Nu e nici șapte și jumătate.

— Era vorba la șapte.

— Las' că știu eu... Ce-ți pasă ?

— Da, monșer ; dar nu face pentru ca să lăsăm s-aștepte...

— N-așteaptă, n-ai grije, știu eu... Care va să zică, dacă vii și invoci principiile moderne, apoi, te rog, fă bunătate și le aplică dumneata mai întîi ; întîi, ca să ai dreptul pentru ca să zici „principiile moderne". Dar pumnalul d-tale tot principii moderne este ?... Care va să zică toporul tot principii moderne, ai ?

— Lache !

— Las'că nici noi nu suntem așa de proști, cum credeți dv., pentru ca să nu știm ce va să zică principiile moderne.

— Lache !

— Ești teribil, monșer, cînd îți abate ție ceva ; ești teribil, parol ! Lasă-mă, domnule, să termin, și mergem... Ești teribil, parol !

— Șapte și jumătate, Lache !

— Ia să știe dumnealor că este aici o justiție, care pedepsește cu asprime orice tentativă, mă-nțelegi...

Lache !

— Ia să știe că sunt judecători la Berlin !

— Lache !!

— Că în materie politică nu-ți este permis a mai întrebuința violența fără să mergi la ghilotină...

— Lache !!!

— Ești teribil, monșer, parol !

— Opt fără un sfert, Lache ; dacă nu mergi, eu te las : mă duc singur...

— Cum, singur ?

— Mă duc la un birt... Nu face să lăsăm damele pentru ca să ne aștepte... Ţal ! Ţal !!!

Plătesc în sfîrșit, salută pe camarazi și pleacă. La ușe, Lache se oprește... I-a fulgerat prin minte încă un „argument". Se-ntoarce și pornește-napoi spre masa camarazilor :

— Și-n definitiv, mă-nțelegi...

Dar Mache-l apucă, îl învîrtește-n loc și-l scoate pe ușă.

— Ești teribil, monșer, parol ! zice Lache. Hai la băcănie... Trebuie să luăm mezeluri.

În băcănie, alți camarazi... Iau țuici și comentează — ce ? decizia Curții, firește.

— Lache ! zice Mache cu groază... Haide-n altă parte !

Dar Lache a intrat deja în dezbatere și, „pentru prima oară în viața lui", trebuie să constate cu regret că legea noastră penală prezintă o lacună... De astă dată însă, Lache întîmpină o opoziție crîncenă. Mai cu seamă Sache Potropescu se ridică în contra teoriei barbare a lui Diaconescu cu un formidabil bagaj de argumente științifice. Dar Diaconescu zîmbește caracteristic : se vede bine că mestecă-n sine o replică zdrobitoare.

— Lache ! zice dezolat Preotescu : lasă, Lache ! Aide că am cumpărat mezelurile... Aide, Lache ! lasă, Lache !

— Nu las, domnule !

— Aide, Lache ! Opt trecute, Lache ! Nu face pentru ca...

— Eşti teribil, monşer, parol !

Atunci Preotescu, foarte rugător către Potropopescu, care urmează cu argumentaţia lui :

— Lasă, Sache !... E tîrziu, Sache !

— Şi-n definitiv... zice Lache.

Dar Mache îl împinge spre uşă, îl scoate afară şi-l urcă-ntr-o trăsură.

— Înainte, birjar ! şi mînă mai iute !

— Eşti teribil, monşer, parol !

Trăsura merge în fuga...

— Opt şi jumătate, Lache ; ne-aşteaptă damele ; ne-am făcut de ruşine ; să vezi ce supărate o să fie !

— Ia lasă-mă, monşer : dumneata nu vezi ce absurdităţi susţin dumnealor... Cum ?... Care va să zică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspiraţii, cu comploturi şi asasinaturi, şi eu să stau cu mîinile în şolduri şi, în loc să te iau de urechi ca pe un măgar, şi să-ţi zic : „destul ! pîn-aci ! nu-ţi permit mai mult în ţara mea !“ — eu, nu ! eu să viu pentru ca să-ţi zic : „bravo ! bine faci ! să mai pofteşti şi aldată...“ Să mă ierţi ! astea să le spuie d. Potropopescu la alţii, asta nici o umanitate nu poate pentru ca să fie !...

— Mînă mai iute, nene ! strigă Mache către birjar.

— Eu, orice-ar zice d. Potropopescu, eu să-mi dai voie pentru ca să zic că legea noastră penală prezintă o lacună.

Au ajuns... Mache sare repede jos, plăteşte birjarului şi, încărcat în buzunare cu mezeluri, într-o mînă cu pachetele de la cofetărie, în alta cu două buchete, sună destul de emoţionat. Dinăuntru s-aud valuri de armonie. Dar clopoţelul zbîrnîind, pianul amuţeşte ca prin farmec. Peste un moment,

domnișoara Cecilia Pavugadi deschide... Scuzele d-lui Preotescu pentru întîrziere sunt pe deplin primite de cele două dame ; îl cunosc așa de bine pe d. Diaconescu... „Cînd vine dumnealui vreodată la vreme ?...“ Doamnele sunt încîntate de atenția d-lui Preotescu ; așa frumoase buchete !... La masă...

— Domnule Preotescu — zice d-ra Pavugadi — ți-am preparat o surpriză : am studiat o bucată...

— Sublimă ! zice madam Diaconescu.

— A ! domnișoară...

— Ți-a plăcut — zice Lache către Mache — ți-a plăcut d. Potropopescu cu absurdițățile dumnealui... Auzi dumneata !..

— Lasă, Lache ! zice Mache.

— Ești teribil, monșer, parol !

— Și ce bucată, domnișoară ?

— O bucată nouă... *Stella confidente*...

— Eu nu-i înțeleg, pe onoarea mea, zice d. Diaconescu ; cînd vezi că și popoarele cele mai civilizate...

— Lasă, Lache... O s-o cîntați, sper...

— Firește...

...Toată lumea se scoală de la masă. Cafeaua se servește în salon. D-ra Pavugadi se așază la clavir și-ncepe. Mache în picioare, transportat, extaziat, se lasă dus de acele valuri de armonie... Dar Lache îl trage discret de mînecă și-i zice încet, ca să nu tulbure liniștea artistei :

— E absurd, monșer, să intru în casa dumitale cu toporul... și dumneata, mă-nțelegi...

— Lasă, Lache !...

— Lacuna asta trebuie, monșer...

— Lasă, Lache... s-ascultăm, Lache !...

— Ești teribil, monșer, parol !

INSPECȚIUNE

Mai mulți prieteni — impiegați în diferite administrații publice — stau de vorbă, la masa lor obicinuită într-o berărie, despre chestiunile la ordinea zilei. Firesc lucru ca, dintre toate, să-i intereseze una mai cu seamă : e vorba de nenorocirea unui coleg, vechi impiegat, reputat pînă mai zilele trecute ca un funcționar model, ca om de o probitate mai presus de orice bănuială, și care fuge din țară lăsînd în casa publică o foarte însemnată lipsă de bani. Fiecare dintre camarazi comentează în felul său această tristă aventură : unul înfierează cu toată asprimea fapta, altul nu și-o poate explica îndestul, altul încearcă să găsească o scuză pentru fugar ; în fine, d. Anghelache deplînge pe nenorocitul acela, „care nu e decît o victimă a neglijenții altora !“ La această părere, aruncată cu toată seriozitatea de d. Anghelache, toți ceilalți fac niște ochi mari : din aceasta, vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au pricepul deloc vorbele, și astfel se simte obligat a le da explicațiunile necesare. Și nu trebuie să uităm a spune că dintre toți cel mai competent în materie este d. Anghelache : d-sa este mînuitor de bani publici într-o mare administrație.

— Firește că nu este el de vină, zice d. Anghelache. El este o victimă a neglijenții altora !

— ! ?

— De cîtă vreme nu a fost controlat ? De cîți ani nu a venit vreun inspector să-i verifice casa ?... Mizerabilii !

— Dă-mi voie ! Care va să zică, dacă mînuiește cineva bani publici și nu este controlat la vreme, asta însemnează că delapidarea, că necinstea lui ar fi scuzabile ?... Să mă ierți !

— Ba nu te iert deloc ! strigă foarte tare d. Anghelache, bătînd cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești !

Cine n-ar cunoaște bine pe d. Anghelache și-ar explica tonul și manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate ; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicație ; pe cînd o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar și urmează din ce în ce mai cu căldură :

— Dumnealor să-i tragă păcatele nenorocitului ! Dumnealor l-au mîncat ! Daca la cea dintîi ciupeală, ar fi venit un domn inspector și i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai nimic... Așa e ?

— Așa e !

— Și dacă i-ar fi zis : „Amice, îți lipsesc patru—cinci sute de lei din casă ; ia fii bun d-ta și-i pune imediat la loc. și aldată socotește mai bine ; că foarte curînd am să viu iar să te vizitez, și-ți declar că nu-ți voi mai vorbi tot astfel ; imediat voi raporta cui de drept !“ Așa e că nu se nenorocea omul ?

— Așa e !

— Apoi daca e așa — strigă d. Anghelache foarte tare, trîntind cu paharul în masă — daca e așa, de ce vă faceți că nu-nțelegeți ? ori sunteți idioți ?

Idioți ! Cuvîntul acesta face pe camarazi să nu mai înțeleagă nimica. Ca să pronunțe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvînt, desigur trebuie să fie

scos din ţîţîni. Însă ce ?... ce l-a putut scoate astfel din ţîţîni pe d. Anghelaohe ? Iată ce nu pot înţelege camarazii. Dar d. Anghelache bea încă un pahar şi foarte enervat urmează :

— Ştiţi dv. cîţi bani îmi trec mie pîn mînă ?

— Mii !

— Vezi că eşti prost ?

— Nene Anghelache !

— Mii, ai ?... Sute de mii, boule !

— Nene Anghelache !

— Ce, nene Anghelache ? ce, nene Anghelache ?... Ţal ! Ţal ! ! Ţal ! ! !

— Nene Anghelache, spargi paharul !

— Nu vezi că bat de un ceas, şi nu vrea să vie mizerabilul !... Ţal ! ! !

În sfîrşit, mizerabilul vine... D. Anghelache îşi plăteşte consumaţia plus un pahar, care trebuie să vie.

— Milioane, neghiobule ! strigă d. Anghelache. De cînd crezi d-ta că n-a mai dat pe la mine cineva, să-mi verifice casa ?

— De cînd ?...

— De acum unsprezece ani, de cînd am luat-o în primire... Mişeii !

— Pentru că te cunosc toţi că eşti un funcţionar corect.

— Corect ! strigă d. Anghelache fierbînd... Corect ! De unde ştiu dumnealor că sunt corect ?... Canaliile !

Şi aduce paharul la gură.

— Cine poate crede de dumneata că nu eşti om cinstit ? ..

Cinstit !... Cînd aude acest cuvînt, d. Anghelache se scoală drept în picioare cu paharul ridicat în sus, şi, în culmea furiei :

— Nu vă permit să faceţi glume proaste pe socoteala mea, măgarilor ! că vă sparg capul !

Trîntește paharul de masa de marmură, prefăcîndu-l în țăndări, și iese turbat pe ușă. Lumea toată din berărie își întoarce privirile spre masa camarazilor, cari au rămas consternați. Cîteva minute, în timp ce chelnerul șterge urmele accesului de violență al d-lui Anghelache, tac toți, căutînd fiecare în ochii celorlalți o lămurire...

— Am înțeles ! zice unul.

— Să știi c-a făcut-o ! adaogă altul.

— E pierdut, nenorocitul !

În momentul acesta, iată că intră în berărie un domn matur. Camarazii de la masă îl salută respectuos. El se apropie cu bunăvoință de dînșii și le întinde mîna cu un aer de vădită superioritate.

— Bună seara, băieți.

— Bună seara, d-le inspector.

— Îmi dați voie ?

— Mai încape vorbă !... și d. inspector se așază în locul unde cu cîteva minute mai-nainte a șezut d. Anghelache.

— Ce mai nou ? întreabă noul-venit.

— Mai nimica, d-le inspector... S-au dat lefurile astăzi.

— Da ?... Eu n-am fost astăzi la minister, am dormit toată ziua ; ieri noapte în tren n-am putut închide ochii ; era plin de deputați și de senatori... M-a chemat telegrafic ministrul să viu de la gară drept la dînsul acasă... De mîne începem să călcăm rînd pe rînd toate casele... Istoria nenorocitului celuia care a fugit în America a pus pe gînduri pe d. ministru.

Cuvintele inspectorului finanțiar produc asupra camarazilor o așa de puternică zguduitură, încît unul, fără să vrea și fără să știe pentru ce, zice : „An-ghe-la-che...“

— Cum ți-a dat prin cap de Anghelache ? întreabă inspectorul... Cu Anghelache vreau să încep mîne... tocmai pentru că

știu că la el merge lucrul mai ușor... Ei ! dacă ar fi toți mînuitorii de bani publici ca Anghelache...

— An-ghe-la-che...

— ...n-ar mai trebui inspectori financiari ! Tot vrea guvernul să facă economii — ne-ar putea suprima pe toți... Ei ! ca Anghelache, mai rar, așa corect și serios !

— An-ghe-la-che !... șoptește aiurit impiegatul, pe cînd ceilalți tac zdrobiți.

Dar d. inspector ori observă cît e de curioasă înfățișarea camarazilor, sau, dacă o observă, o atribuie naturalei constrîngeri pe care trebuie s-o simtă niște inferiori avînd plăcerea și onoarea să stea la aceeași masă într-un loc public cu un superior. D. inspector are să se scoale de dimineață a doua zi pentru ca să pornească a face surprize mînuitorilor de bani publici. A băut un pahar mare, îl plătește, apoi întinde cu multă bunăvoință mîna tuturor inferiorilor și se retrage. Un moment camarazii rămîn în picioare, ca țintuiți, fără a se hotărî să mai șează jos ori să plece, cînd unul din ei rupe tăcerea :

— Ce-i de făcut ?

— Nenorocitul !

— Trebuie să-i dăm numaidecît de știre... Imposibil să-l lăsăm așa... Cînd l-o vedea pe inspector mîne, îi cade dambla.

— Trebuie să-l găsim... să-l luăm cu binișorul !

— Anghelache ?... Se-mpușcă !

— Nu l-ai văzut ce iritat era ?

— Îi lipsește mult !...

— Încai să se facă nevăzut !...

Repede camarazii plătesc consumațiile, ies, se suie toți trei într-o birje și pornesc către locuința nenorocitului lor camarad. Anghelache e flăcău, stă cu soră-sa și cu mama lor, în Dobrotеasa. E aproape unu după miezul nopții...

Trebuie să doarmă nenorocitul fără grijă...

— Aș ! fără grijă ! nu l-ați văzut în ce hal era ?

— Eu gîndesc că-și face bagajele...

— Să-l luăm cu binișorul...

Au ajuns... În casă nu e nici o lumină. La fereastra odăii de la pod, unde doarme Anghelache, perdeaua este ridicată. Mahalaua e cufundată în deplină tăcere ; nici o mișcare alta decît pîlpîiala rarelor becuri de gaz. Unul dintre camarazi bate discret la geam : nici un răspuns. Mai bate o dată : același rezultat.

— Doarme dus !

— Bate mai tare !

— Cine e ? întreabă un glas rînăr dinăuntru.

— Bate mereu !

— Cine e ?

Și la fereastră, apare o icoană albă cu mîinile încrucișate pe piept... E domnișoara Eliza, sora lui Anghelache. Camaradul care a bătut zice foarte emoționat :

— Dormeați, domnișoară Elizo ?

— Da, d-le Costică... Ce e ?

— Mă scuzați că v-am deranjat somnul... Nenea Anghelache n-a venit ?

— Nu !

— Ne dați voie să-l așteptăm...

— Îl așteptați degeaba... a trimis vorbă aseară pe la zece cu un comisionar, să stingem și să-necuiem, că nu vine la noapte acasă.. E poftit la o petrecere cu niște prieteni și nu crede să scape pînă la ziuă...

— Nenorocitul !... Noapte bună, domnișoară Elizo !

— Mersi !

Și icoana cea albă se retrage de la fereastră stingîndu-se în întunerec.

— Ce e de făcut ?

— După el !... Trebuie să-l găsim undeva.

— Mînă, birjar !

— Nenorocitul !

Unde ?... unde să fie nenea Anghelache ?... De atîtea ceasuri acuma, bunii camarazi îl caută, alergînd prin întunericul nopții de colo pînă colo, cînd în birje, cînd pe jos — degeaba ! Au fost de-a rîndul peste tot, de cîte două și trei ori, prin toate localurile de noapte, pe unde și-au putut închipui că s-o fi încurcat, după cunoscutu-i obicei la luarea lefii... Au mers mai departe : l-au căutat și pe unde nu trebuia să-l caute... Anghelache nicăieri ! Biruiți de osteneală, demoralizați de atîta nesucces, au intrat încă o dată într-o cafeneluță, unde gazul apune după ce a răsărit soarele. În odăița din fund, un alt camarad... La lumina spălăcită a becului „Auer“, chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir în urma chinurilor : e alb ca varul, cu umbre albastre ; fălcile-i sunt încleștate ; nasul tras ; ochii pierduți în extaz. În mîna-i asemenea albă, ca și cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sînge, ține o linguriță, cu care amestecă, încet, încet de tot zaharul într-o ceașcă plină cu șvarț. Din cînd în cînd oftează din adînc pe nas, umflîndu-și nările. Cum îl văd, camarazii se apropie de el și-l salută. El le zîmbește — zîmbetul sfînt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cerești, lumina vieții eterne — și urmează să amestece în ceașcă fără a schimba cîtuși de puțin măsura mișcării. Camarazii, înțelegînd starea sufletească a camaradului, s-așează discreți la o masă alături și comandă cafele... Dar unul are o inspirație și, mai puțin discret decît ceilalți, se adresează către omul care amestecă-n ceașcă :

— Mitică... nu cumva ai văzut tu astă-seară pe undeva pe nenea Anghelache ?

Mitică zîmbește și face semn din cap că da. Toți trei camarazii se ridică drept în picioare :

— Unde ?

Mitică face semn cu palma stîngă pe masă, adică : aici.

— Cînd ?

Mitică face din buze un semn și ridică din umeri, adică : n-aș putea spune precis, cînd...

— Spune, nene, păcatele mele ! strigă unul scos din răbdare !... Cînd a plecat ?

Mitică amestecă cu mîna dreaptă și arată cu cea stîngă spre ușă, adică : acușic-a plecat.

— Ci vorbește, domnule ! ești mut ? ce dracu ! Unde a plecat ?

Mitică lasă linguriţa și zice cu o sforțare supremă :

— 'A... 'ăp... 'ăpt...

Și caută să prindă iar linguriţa.

— Unde ?

— ...'ptăiie !

Și prinde linguriţa și-ncepe iar s-amestece.

— Băiete ! strigă unul dintre camarazi.

Chelnerul vine...

— A fost în urma noastră pe aici nenea Anghelache ?

— Da !

— A fost pe aici !... Cînd ?

— Adineaori...

— Nu i-ai spus că l-am căutat ? că avem o afacere foarte importantă și să ne aștepte ?

— Ba da.

— Și ce-a zis ?

— A zis : „ce afacere importantă ? să mă slăbească !“

— Nenorocitul !

— Și nu știi unde a plecat ?

...'ptăiie !

— Cum ?

— La lăptărie, rălmăceşte chelnerul, care e deprins cu vorba lui d. Mitică.

Peste cîteva momente o birje iese în goană pe la capul podului către Şosea...

La lăptărie, întuneric beznă.

Ce-i de făcut ?

Înapoi, birjar !

Haid' iar acasă. Trebuie să se fi întors.

— Eşti nebun ! Tocma-n Dobroteasa ?... Ne-apucă ziua pe drum...

— Dar putem să-l lăsăm aşa ?... Dacă nu ştie nimica, se duce la cantilerie, şi-l prinde acolo inspectorul... Trebuie să ştie ce-l aşteaptă...

Se face în adevăr ziuă cînd camarazii ajung în Dobroteasa... Nenea Anghelache n-a venit acasă. Sunt şapte ceasuri... Peste două ceasuri, fiecare trebuie să fie la postul său. În definitiv, au conştiinţa înpăcată că şi-au dat toată osteneala să-l scape, ca buni camarazi şi amici. Oamenii au făcut tot ce puteau face ; de acuma, aibă Dumnezeu grijă de Anghelache ! Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. Unul dintre dînşii, care lucrează în aceeaşi administraţie cu Anghelache, ia însărcinarea să comunice la dejun ce s-a mai întîmplat. Şi, în adevăr, peste cîteva ceasuri, la douăsprezece trecute, ceilalţi doi camarazi se-ntîlnesc la birtul lor, unde al treilea vine tocmai la unu să le comunice lucruri de o extremă gravitate.

Pe la unsprezece ceasuri, cînd trebuia să se deschiză casa, a venit inspectorul financiar, şi, aşteptînd pe Anghelache, s-a pus să cerceteze registrele. Pe la unsprezece şi jumătate, s-a trimis un aprod cu birja acasă la Anghelache să-l cheme, să-l

aşteaptă inspectorul. Aprodul s-a-ntors după douăsprezece cu răspuns că d. Anghelache n-a mai dat p-acasă de ieri dimineaţă, că noaptea a trimis vorbă să nu-l aştepte cu-coanele, că nu vine. La vorbele aprodului, inspectorul a-nceput să rîză... pe urmă a cerut lumînare şi ceară, a pecetluit casa şi a plecat spunînd că se-ntoarce la trei.

— Nenorocitul de Anghelache !

Imediat după dejun, camarazii se reped în Dobroteasa. Dar şi acuma acelaşi rezultat — Anghelache nu se află. Din Dobroteasa apucă la stînga, să iasă pe chei spre Piaţa Mare. Trecînd prin faţa morgei, văd căruţa funebră : un nou oaspete a venit, sătul de căldurile vieţii, să coboare în răcorosul otel. Camarazii îşi fac cruce şi, privindu-se unul pe altul, se-nseninează, ca şi cum ar voi să gonească unul din mintea altuia un gînd, acelaşi, pe care unul altuia şi l-au ghicit.

— Sărmanul Anghelache !... Unde-o fi Anghelache ?

La şase seara, la Gambrinus, tînărul comunică celorlalţi doi urmarea inspecţiunii. La trei fără un sfert, inspectorul s-a înfiinţat la casă şi iar a mai cercetat registrele, şi iar a trimis zadarnic pe aprod în Dobroteasa. Apoi a încheiat un proces-verbal, dispunînd că, dacă şi a doua zi casierul nu se va prezenta la post, să se cheme lăcătuşul. Pe cînd povesteşte camaradul, iată că vine un băiat cu gazete : fiecare dintre cei doi prieteni ia cîte una şi-şi aruncă ochii pe ultimele informaţiuni. Unul dă un ţipăt şi înceremeneşte cu gazeta-n mînă.

— Anghelache !

Atît poate zice şi întinde gazeta, în care fiecare citeşte.

„Azi-dimineaţă s-a găsit la Şosea spînzurat un om bine îmbrăcat în vîrstă ca de 40—45 de ani. Din ordinul procurorului, cadavrul, asupra căruia nu s-a găsit nimic alta decît un plic cu adresa Anghelache M., mărunţiş în monete nouă

de nichel ca de şaptezeci de bani şi un ceasornic de argint cu monograma A. M., a fost transportat la morgă."

— Bravo ! nene Anghelache !...

— Da ! mai bine moartea decît dezonoarea !

— Sărmanul nenea Anghelache !

Şi toţi trei camarazii se despart cu inima zdrobită.

A doua zi, la dejun...

— S-a deschis casa...

— Îi lipseşte mult ?

— Nimic nu lipseşte !

— ! ?

— S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învălit într-o foiţă de ţigară.

— ! !

— Trebuie să mergem la morgă să-l vedem ! eu nu m-astîmpăr pînă nu-l văd !

Şi pornesc iară toţi trei. La morgă se pregătesc servanţii a-l preda pe Anghelache să-l ducă acasă, fiindcă i s-a stabilit complet identitatea şi l-a reclamat familia. Camarazii s-au apropiat de masa pe care stă camaradul lor.

— De ce ?.. de ce, nene Anghelache ? a întrebat plîngînd ca un prost cel mai tînăr.

Dar, nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspunză.

CADOU...

„Iubite amice,

Astă-seară, avem pom de Crăciun. Ne-ai promis că vii să prînzeşti cu noi. Te rog, nu uita. Te aştept pînă la şapte fără un sfert la berărie, ca să mergem împreună. În tot cazul, daca nu ne-ntîlnim, vino direct la noi ; dar vino negreşit ; se supără Acriviţa :

Stasache."

Acriviţa este soţia lui nenea Stasache. La oamenii aceştia se petrece bine ; mă duc să-ntîlnesc pe amicul meu la locul arătat. Sunt şapte fără un sfert, şi omul meu lipseşte ; dar n-aştept mult, şi iată-l.

— Gîndeam că nu vii, îmi zice el.

— Se putea, nene Stasache, să supăr pe cocoana Acriviţa ?

— Bine ai făcut, că ş-aşa e destul de supărată.

— De ce ?

— Închipuieşte-ţi, monşer, că acum cîteva zile nenea Andrei senatorul (ştii cît ţine el la familia noastră !) vine, ca după obicei, la noi şi zice : „Eu, mă înţelegi, s-a închis Senatul şi se duc toţi p-acasă, şi n-am să fiu de Crăciun cu voi, şi m-am gîndit să v-aduc la fiştecare cîte ceva ca cadou"... şi scoate, şi scoate, şi scoate şi dă-i la cadouri ; şi mie,

și la copii, și Acriviții... Acriviții-i dă un inel cu un brilănțel de toată frumusețea...

— Ei !

— Ei ! Ieri dimineața, eu lipseam de acasă. Vine Mișu, profesorul — știi, Mișu al nostru, care dă meditație la băieți — vine pentru ca să le dea vacanță, și nevastă-mea pleacă să tîrguiască de-ale casei cîte ceva, că știi, daca le lași toate pe ajunul Crăciunului, nu le mai poți prididi... Mă-ntorc eu acasă... Îmi spune fata că s-a dus cuconița pîn tîrg. Zic eu : „Bine !“ Mai trece ce mai trece, se fac douăsprezece, iaca vine și Acrivița foarte supărată. Zic : „Ce ai ?“ Zice : „Închipuiește-ți ce mi s-a întîmplat ! am pierdut piatra de la inelul lui nenea Andrei.“

„Cînd ?“

„Acuma.“

„Unde ?“

„Pîn tîrg... Tocmai la băcănie am văzut că-mi lipsește.“

„Trebuie să căutăm pe unde ai mai fost.“

„Am căutat peste tot : nu e și nu e.“

„Trebuie să dăm un anunț la gazete !...“

Și isprăvind povestirea conversației sale cu consoarta, nenea Stasache îmi pune sub ochi o gazetă. Citesc :

„O *bună recompensă* !... S-a pierdut ieri vineri, 23 decembre, înainte de amiazi, între stradele Popa Tatu, Știrbei-vodă și Calea Victoriei, o pietricică de briliant în valoare de 3-400 lei. Cel ce o va găsi să o aducă la d. Stasache Panaiotopolu, strada... numărul... unde va primi o recompensă de 20 de lei.“

După ce citesc :

— Te pomenești că se găsește ! zice omul meu.

— Tot ce se poate — zic eu — nene Stasache. Mergem ?

— Da... haide !

Ne suim într-o sanie şi pornim.

— Nu că-mi pare rău de piatră, pentru că-n definitiv, nu-i vreo valoare grozavă : dar ştii, nu face : un cadou de la nenea Andrei... Ştii cît ţine el la noi...

— Firește...

— Sunt curios, să vedem : se găseşte ? Dar în sfîrşit, zi că nu se găseşte... Atîta pagubă !... Dar de unde ştii ? poate că se găseşte !

Eu nu zic nimic. Dar el, văzînd că tac :

— Ce zici ?... se găseşte ?

— Ştiu eu ? zic.

— Ei ! vezi ?... eu nu sunt om curios ; dar am mare nerăbdare, să vedem : se găseşte ?

Eu iar tac ; el, văzînd că nu zic nimica :

— Adică dumneata zici că... nu se găseşte.

Ba nu ! zic ; din contra.

— Din contra ? care va să zică, şi dumneata eşti de idee că se găseşte ?

În sfîrşit, ajungem acasă la nenea Stasache. Madam Panaiotopolu, mai nostimă decît totdeauna, mă primeşte cu amabilitatea-i cunoscută :

— Dacă nu veneai, mă supăram foc pe d-ta.

— Se putea să nu viu, madam Panaiotopolu ?... Pentru mine invitaţia unei dame aşa de graţioase ca d-ta este o poruncă straşnică, la care peste putinţă să mă gîndesc măcar a nu mă supune.

— Mersi ! zice doamna.

Dar adaog :

— Ce am aflat, madam Panaiotopolu ?

— Ce ?

— Pietricica de la...

— De la inelul care mi l-a făcut cadou nenea Andrei... Cine ţi-a spus ?

— Nenea Stasache.

— Închipuieşte-ţi !

— Dar, zic eu, a publicat nenea Stasache în jurnale... poate că se găseşte.

— Ei, aş !

— De unde ştii d-ta că nu ? întreabă bărbatul.

— Cum o să se mai găsească ?

— Se poate, coniţă, zic eu.

— Fac prinsoare — zice rîzînd doamna — pe ce poftiţi, că nu se mai găseşte.

— Ba eu fac prinsoare că se găseşte ! zice Stasache.

— Pe ce ?

— Pe ce poftești.

— Pe alt inel la fel...

— Pe alt inel la fel !

Pe cînd discutăm astfel, se aude zbîrnîind soneria. Slujnica iese în vestibul, deschide şi se-ntoarce :

— D. Mişu.

— Bravo ! zice nenea Stasache, bătîndu-se cu palma pe frunte. Vezi, cu istoria inelului, ce-am uitat ?

— Ce ?

— Lui Mişu nu i-am luat nici un cadou... O să se supere băiatul.

— Ei, aş ! zice iar rîzînd madam Panaiotopolu.

D. Mişu intră ; e foarte elegant... o fundă de cravată şic — şi-n fundă, înfipt un ac cu o pietricică foarte strălucitoare.

— Mişule dragă, să mă ierţi : pe tine te-am uitat, zice d. Panaiotopolu.

— Cum, nene Stasache ?

— Nu ți-am cumpărat nici un cadou.

— Lasă, nene Stasache — zice Mișu — îmi cumperi la Anul Nou.

Dar Stasache se uită lung la Mișu, apoi, cu un aer foarte ciudat :

— Ce !... ce ai la gît !... briliant ?

— Da.

— Unde ai găsit-o ?

— Ce să găsesc ?

— Piatra.

— Care piatră ?

— Briliantul, frate.

— Îl am cadou, nene Stasache.

— Da de cadou !...

— Parol !

— De la cine ?

— Ce-ți pasă ?

— Ai citit anunțul meu ?

— Da.

— ...Pe onoarea mea, Mișule, să nu te știu ce băiat de treabă ești și cît ții la noi...

— Nene — întrerupe madam Panaiotopolu — ai scris lui nenea Andrei ?... i-ai promis că-i scrii.

— Îi scriu mîne... Pe onoarea mea, Mișule...

— Poftiți la masă !...

Iau brațul doamnei și ne-ndreptăm spre sofragerie. Îndărătul nostru vin alți musafiri, și-n urmă Mișu cu nenea Stasache, pe care-l aud bine :

— Ei ! eu zic că se găsește...

DIPLOMAȚIE

Mă-ntîlnesc cu amicul meu nenea Mandache pe trotuar, la berărie.

— Salutare, nene Mandache.

— Salutare, neică.

— Ce stai așa pe gînduri ?

— Eu ? pe gînduri ?

— Nu cumva te-a suprimat și pe dumneata ?

— Ei, aș !...

— Te văd așa... distrat și cam nervos.

— Nu, frate ; aștept pe soția mea, și nu mai vine, am mare nerăbdare să văz dacă a reușit și acum... Dacă reușește ș-acum, halal să-i fie !... că ăla e un ciufut...

— Cine e ciufut ?

— Nu-l cunoști ! unul de la care vrem să cumpărăm niște case... A *propos* : de ce nu ne trimiți și nouă acasă „Moftul Român ?“

— Ba vi-l trimit bucuros.

— Grozav îi place soției mele să-l citească...

— Vi-l trimit, nene Mandache ; îl vrei pe un an ori pe șase luni ?

— Cum, pe un an, ori pe șease luni ?

— Nu zici că vrei să te abonezi ?

— Ce abonament, monşer ? de la prieteni să ceri abonament ?... Ce mare lucru ! un număr mai mult ori mai puţin.

— Cum, nene Mandache, gratis ? se poate ?... îmi pare rău...

— Ce dracu nu mai vine, frate... Mare nerăbdare am... Haz ar avea să-l traducă şi p-ăsta !... Dacă-l traduce şi p-ăsta... nu mai am ce zice : mă-nchin... Ce bună treabă ar fi !

— Ce treabă ?

— Nu-ţi spusei, frate ! Este un ciufut bătrîn care are o pereche de case, depuse la credit pe zece mii de lei, şi vrea să se desfacă de ele, fiindcă şi-a făcut altele mai mari... şi cere peste credit şapte mii de lei. Eu i-am dat cinci... Nu vrea... De zece zile stăm la tocmeală şi nu vrea să lase nici o sută de lei, dar nici eu nu-i dau nici cinzeci de lei mai mult...

— Ei, şi ?...

— Ei ! şi am trimis-o acuma pe soţia mea ; să vedem, e în stare să-l traducă ?... Teribilă e, domnule ! are o diplomaţie, domnule, ceva de speriat... Curios sînt să vedem...

— Adică, nene Mandache, cum vine vorba asta de diplomaţie ?

— Ei ! uite nene, este un secret, care nu poate să-l aibă orişicare... Se uită aşa nu ştiu cum, şi-l aduce pe om cu vorba, şi iar se uită, şi iar cu vorba, şi iar se uită — e ceva de speriat, pe onoarea mea !... Dar aici e un caz mai greu ; bătrînul e al dracului !...

— De unde ştii ? dacă a reuşit pînă acum diplomaţia dumneaei, de ce adică n-ar reuşi şi acuma ?

— Ei ! nu ! bătrînul e ciufut al dracului !... Nu lasă el două mii de lei !...

— Zi că-ţi lasă o mie, tot e bine.

— Apoi nu ! Şicul e să lase două. Aci s-o vedem cu diplomaţia dumneaei... Cîte ceasuri să fie ?

— Șapte fără un sfert.

— Ce dracu face, de nu mai vine !... s-a dus de la patru... Să știi că nu-l poate traduce !...

— Ori s-o fi abătut și prin altă parte... La cîte v-ați dat *rendez-vous* ?

— Imediat ce-o isprăvi : ori așa, ori așa.

— Apoi trebuie să ai răbdare, nene Mandache ; dacă e vorba de diplomație, unde trebuie mai multă răbdare decît în diplomație ?

— Mi-e frică, monșer, că n-are să-l poată traduce. Și-ți spui drept, mi-ar părea foarte rău... Nu știi ce căscioară drăguță...

— Să v-ajute Dumnezeu, s-o stăpîniți !

— Ei ! numa să reușească...

— Dacă întîrziază, tocma asta este un semn că are speranțe să reușească ; aminteri, n-ar sta dumneaei degeaba.

— Apoi, vezi că nu o cunoști... La ea nu merge așa agalea... merge iute... n-o cunoști... Să vezi... Zilele trecute, — că tocmai mă-ntrebai adineaori dacă nu m-a suprimat și pe mine, — zilele trecute, mă cheamă directorul nostru și zice : Domnule Mandache, cu regret trebuie să te anunț că postul dumitale are să fie suprimat pe ziua de 1 aprilie. — Cum se poate, domnule director ? am zis eu ; tocmai pe mine, care am servit cu zel și activitate să mă suprimați ? — Trebuiesc economii, domnule Mandache. Sînteți în birou trei șefi de masă ; rămîne un șef la toate mesele și un șef de birou și-nțelegi bine, dumneata ca netitrat... — Că hîr ! că mîr ! nu se poate și nu se poate ! Ce fac eu ? dau fuga acasă și-i spui nevestii. Aleargă nevasta degrabă, cere audiență la directorul, la secretarul general, la ministru, și cu diplomația ei, mă-nțelegi, îi traduce pe toți...

— Și nu te suprimă...

— Stăi, să vezi... A doua zi, mă cheamă directorul și zice : Domnule Mandache, ai scăpat ! ți s-a luat în considerație că ai servit cu zel și activitate — ești menținut în serviciu. Dar eu întreb : cu leafa redusă, domnule director ?

— Ai răbdare, zice directorul ; fiindcă s-a suprimat trei șefi, rămîi dumneata ca șef în biroul dumitale cu leafa respectivă.

— Care va să zică, înaintat !...

— Firește !

— Ei ; ce-ai zis directorului ?

— Să trăiți, domnule director ! să trăiască domnul secretar general, domnul ministru, și...

— Și nevasta dumitale !

— Firește... Fără diplomația ei, era să dau acuma afară muștele din Cișmigiu... Cîte ceasuri să fie ?

— Șapte și cinci...

— Nu mai vine... Teribilă nerăbdare am...

— Trebuie să vie, nene Mandache, și eu, nu știu de ce parcă m-aș prinde că vine cu veste bună ; parcă m-aș prinde că a reușit.

— Să te-audă Dumnezeu !... Să știi că dacă reușim, fac cinste.

— Ascultă-mă pe mine, reușiți !

Nenea Mandache stă pe gînduri, bîțîind din piciorul drept și scîrțîind din vîrful ghetei, ca orice om în prada nerăbdării, cîteva momente, după care se ridică drept în picioare :

— Ea este... Uite-o ! vine !

Și-ncepe să facă semne cu pălăria, strigînd :

— Mițo ! Mițo !

În adevăr, o coconiță coboară din tramvaiul care a sosit în piața Teatrului venind dinspre Sf. Gheorghe. E încîntă-

toare ! —tinerețe,grație, vioiciune, și un șic... un șic ! A văzut semnele bărbatului și se apropie de masa noastră. După aerul ei radios, se vede că eminenta diplomată a repurtat un deplin triumf.

— L-ai tradus ? întreabă nenea Mandache.

— Ei, bravos ! răspunse ea.

— Cu cinci mii ?

— Cu.

— Nu ți-am spus eu, nene Mandache ?

— Cu cine am onoarea ? întreabă coconița pe consoartele său, arătîndu-mă pe mine.

Nenea Mandache mă recomandă.

— D-ta ești ăla care scoți „Moftul Român ?"

— Da ! coniță... Vă place ?

— Mă nebunesc... Bine, frate, tot spune Mandache că sînteți prieteni... Nouă de ce nu ni-l trimeți ?

— Zi-i și tu să ni-l trimeață, că pe mine m-a refuzat, zice nenea Mandache.

— Să ne refuze ? se poate ? zice diplomata noastră, dîndu-se cu scaunul foarte aproape de mine și aruncîndu-mi niște priviri de acelea la care nu se poate răspunde decît prin supunere.

— Atunci... să vi-l trimit ; vă rog, doamnă, dați-mi adresa, zic eu biruit.

— Ai văzut ? zice nenea Mandache triumfător. Ți-am spus eu, că are diplomația ei... Ai văzut cum te-a tradus ?

BÙBICO...

Nouă ceasuri și nouă minute... Peste șase minute pleacă trenul. Un minut încă și se-nchide casa. Repede-mi iau biletul, ies pe peron, alerg la tren, sunt în vagon... Trec de colo pînă colo prin coridor, să văz în care compartiment aș găsi un loc mai comod... Aci. O damă singură, și fumează, atît mai bine ! Intru și salut, cînd auz o mîrîitură și văz apărînd din-tr-un paneraș de lîngă cocoana capul unui cățel lățos, plin de funde de panglici roșii și albastre, care-ncepe să mă latre ca pe un făcător de rele intrat noaptea în iatacul stăpînii-si.

— Bùbico ! zice cocoana... șezi mumos, mamă !

„Norocul meu — gîndesc eu — să trăiesc bine !... Luate-ar dracul de javră !“

Bùbico se liniștește puțin ; nu mai latră ; își retrage capul în paneraș, unde i-l acopere iar cocoana cu un tărtănaș de lînă roșie ; dar tot mîrîie înfundat... Eu, foarte plictisit, mă lungesc pe canapeaua din fața cocoanei și-nchiz ochii. Trenul a pornit... Prin coridor umblă pasajeri și vorbesc. Bùbico mîrîie arțăgos.

— Biletele, domnilor ! zice conductorul, intrînd cu zgomot în compartimentul nostru.

Acum Bùbico scoate capul foarte sus și, vrînd să sară afară de la locul lui, începe să latre și mai grozav ca adineaori.

Eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează. Conductorul face un pas către cocoana, care-şi caută biletul ei în săculeţul de mînă, pe cînd Bùbico latră şi chelălăie desperat, smucindu-se să iasă din paner.

— Bùbico ! zice cocoana, şezi mumos, mamiţo !

Şi-ntinde biletul. Cînd mîna conductorului s-a atins de mîna cocoanei, Bùbico parc-a-nnebunit. Dar conductorul şi-a terminat treaba şi iese. Cocoana îşi înveleşte favoritul mîngîindu-l „mumos" ; eu mă lungesc la loc închizînd ochii, pe cînd Bùbico mîrîie înfundat ca tunetul care se tot depărtează după trecerea unei grozave furtuni. Acum nu se mai aude deloc. Dar auz hîrşîitul unui chibrit : cocoana îşi aprinde o ţigaretă... Încă nu mi-e somn. De ce n-aş aprinde şi eu una ? A ! de grabă să nu pierz trenul, am uitat să-mi iau chibrituri. Dar nu face nimic... S-o rog pe mamiţa lui Bùbico... Scot o ţigaretă, mă ridic şi dau să m-apropiu de cocoana. Dar n-apuc să fac bine o mişcare, şi Bùbico scoate capul lătrîndu-mă mai furios decît pe conductor ; latră şi chelălăie, şi tuşeşte, şi...

— Bùbico — zice cocoana — şezi mumos, mamiţico !

„Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului !" zic în gîndul meu. N-am văzut de cînd sunt o javră mai antipatică şi mai scîrboasă... Daca aş putea, i-aş rupe gîtul.

În zbieretele desperate ale lui Bùbico, mamiţica îmi dă s-aprind. Îi mulţumesc şi m-aşez în locul cel mai depărtat din compartiment, de teamă că n-am să mai pot rezista pornirii şi am să-i trag la cap cînd şi l-o mai scoate din paner.

— Frumuşel căţel aveţi, zic eu cocoanii, după cîteva momente de tăcere ; da rău !

— Aş ! nu e rău, zice cocoana ; pînă se-nvaţă cu omul ; dar nu ştiţi ce cuminte şi fidel este, şi deştept ! Ei bine ! e ca un om, frate ! doar că nu vorbeşte...

Apoi către paner, cu multă dragoste :

— Unde-i Bùbico ?... Nu e Bùbico !...

Din paner se aude un miorlăit sentimental.

— Să-i dea mama băieţelului zăhărel ?... Bùbico ! Bubi !

Băieţelul scoate capul cu panglicuţe... Mamiţa-l degajează din ţoalele în cari dospeşte-nfăşurat şi-l scoate afară. Bùbico se uită la mine şi mîrîie-n surdină. Eu, apucat de groază la ideea că nenorocitul ar încerca să mă provoace, zic cocoanei :

— Madam ! pentru Dumnezeu, ţineţi-l să nu se dea la mine ! eu sunt nevricos, şi nu ştiu ce-aş fi în stare... de frică...

Dar cocoana, luînd în braţe pe favorit şi mîngîindu-l cu toată duioşia :

— Vai de mine ! cum crezi d-ta ?... Noi suntem băieţi cuminţi şi binecrescuţi... Noi nu suntem mojici ca Bismarck...

— Ha ? zic eu.

— Bismarck al ofiţerului Papadopolinii.

Dîndu-mi această explicaţie, cocoana scoate din săculeţul de mînă o bucăţică de zahăr :

— Cui i place zăhărelul ?...

Bùbico (făcînd pe bancă sluj frumos, cu toată cletinătura vagonului) : Ham !

— Să-i dea mamiţica băiatului zăhărel ?

Bùbico : Ham ! ham !

Şi apucă bucăţica de zahar şi-ncepe s-o ronţăie... Cocoana scoate din alt săculeţ o sticlă cu lapte, din care toarnă într-un pahar ; apoi :

— Cui i place lăptic ?

Bùbico (lingîndu-se pe bot) : Ham !

— Să-i dea mamiţica lăptic băiatului ?

Bùbico (impacient) : Ham ! ham !

„Ah ! suspin eu în adînc ; lua-te-ar hengherul, Bùbico !“

Dar cocoana apropie paharul aplecat de botul favoritului, care-ncepe să lăpăie, și lăpăie, și lăpăie, pînă cînd un pasajer se arată la ușa compartimentului nostru, uitîndu-se-năuntru. Bùbico se oprește din lăpăit și se pornește să latre ca o fiară, cu ochii holbați și mușcînd în sec și clănțănind din dinți, și tușind, și...

„Vedea-te-aș la Babeș, jigăraie îndrăcită !“ gîndesc eu, și prin mintea mea încep să treacă fel de fel de idei, care de care mai crudă și mai infamă.

Pasajerul s-a retras de la geam. Bùbico s-a potolit. Cocoana toarnă iar lapte-n pahar și bea și dumneei. Eu simț cum mă năvălesc, din ce în ce mai irezistibile, ideile negre.

— *À propos* — zic eu — madam, vorbeați adineaori de Bismarck... al...

— Al ofițerului Papadopolinii...

— Ei ! Ce e Bismarck ?

— Un dulău de curte... Era să mi-l omoare pe Bùbico... Papadopolina are o cățeluș㠖 Zambilica, foarte frumușică ! șade alături de mine ; suntem prietene ; și dumnealui (arată pe Bùbico), curte teribilă ! (Către Bùbico :) Craiule !... (Către mine :) Mizerabila de servitoare, o dobitoacă ! i-am spus, cînd l-a dus afară de dimineață — că nu știi ce curat e ! — zic : „Bagă de seamă să nu scape, să se ducă iar la Papadopolina, că-l rupe Bismarck...“ dulăul ofițerului, care șade cu chirie la ea. (Tușește cu mult înțeles.) Eu nu știu ce făceam pîn casă, cînd auz afară chelălăituri și țipete... Strig : „Bùbico ! Bùbico ! unde e băiatul ?!“ Alerg... Mi-l aducea dobitoaca pe brațe : d-abia-l scoseseră ea și Papadopolina și soldatul ofițerului din gura dulăului. Ce să-l vezi ?... tăvălit, leșinat și moale ca o cîrpă. Zic : „Vai de mine ! moare băiatul !“ Stropește-l cu apă ! dă-i cu odicolon la nas !... Ce-am pătimit, numai eu știu... Două săptămîni a zăcut... Am adus și doftor. Da-n sfîr-

șit, slava Domnului ! a scăpat... (Către Bùbico :) Mai merge la Zambilica băiatul ?

Bùbico : Ham !

— Să te mănînce Bismarck... craiule !

— Ham ! Ham !

Și sare de pe bancă jos în vagon și apucă spre mine.

— Cocoană ! strig eu, ridicîndu-mi picioarele ; eu sunt nevricos, să nu se dea la mine, că...

— Nu, frate ! zice cocoana, nu vezi că vrea să se-mprietinească ? Așa e el : numaidecît simte pe cine-l iubește...

— A ! zic eu, avînd o inspirație infernală ; a ! simte pe cine-l iubește... vrea să ne-mprietenim ?... Bravo !

Și pe cînd cățelul se apropie să mă miroasă, iau un pachețel de bonboane, pe cari le duc în provincie la un prietin ; îl deschid, scot un bonbon și, întinzîndu-l în jos, cu multă blîndețe :

— Cuțu, cuțu ! Bùbico băiatul ! Bùbi !

Bùbico, dînd din coadă, se apropie mai întîi cu oarecare sfială și îndoință, apoi, încurajat de blîndețea mea, apucă frumos bonbonul și-ncepe să-l clefăie.

— Vezi că v-ați împrietinit ? zice cocoana cu multă satisfacție de această apropiere.

Apoi îmi spune genealogia favoritului... Bùbico este copilul lui Garson și al Gigichii, care era soră cu Zambilica a Papadopolinii, ceea ce, care va să zică, însemnează că Zambilica este mătușa lui Bùbico după mamă... În timp ce cocoana-mi povestește, eu, înfrînîndu-mi aversiunea și dezgustul în favoarea unui scop înalt, întrebuințez cele mai înjositoare mijloace spre a intra în bunele grații ale nepotului Zambilichii. Și-n adevăr, Bùbico se tot apropie de mine, pînă se lasă

să-l iau în braţe. Simţ că mi se bate inima de teamă ca nu cumva, printr-o mişcare, ori privire, să trădez un plan mare ce l-am croit în adîncul conştiinţei mele. Cocoana nu se poate mira îndestul de prietenia ce-mi arată Bùbico, pe cînd eu cultiv cu stăruinţă această prietenie atît de scumpă mie, prin mîngîieri şi bonboaiie.

— Ei vezi ! cum v-aţi împrietenit... Ce e, Bùbico ? ce e, mamă ? iubeşti pe domnul ? da ?

Şi Bùbico răspunde, gudurîndu-se-n braţele mele :

— Ham !

— Aşa ? ai trădat-o care va să zică pe mamiţica ?... craiule !

Bùbico : Ham ! ham !

— Trebuie să fii om bun ! Nu trage el la fitecine...

— Firește, coconiţă ; simte cînele ; are instinct.

Cînd zic acestea, iată că trenul se opreşte în Crivina. Pe peron se aud lătrături şi ceartă de cîni. Bùbico dă să se smucească din braţele mele ; eu îl ţiu bine ; el începe să latre îndîrjit către fereastra vagonului. Trenul porneşte iar, şi Bùbico, întorcînd capul către partea de unde s-aude depărtîndu-se cearta semenilor lui, latră mereu ; eu îl mîngîi, să-l potolesc ; el, cînd nu se mai aude nimic, ridică botul spre tavan şi începe, în braţele mele, să urle... în braţele mele !

„Ah ! Bùbico — zic eu în sine-mi, mîngîindu-l frumos — de capu-ţi !... vedea-te-aş mănuşi !“

Dar Bùbico urlă mereu.

— Doamnă — zic eu — rău faceţi că-l ţineţi aşa de aproape pe Bùbico şi acoperit aşa în căldură, poate să turbeze... Chiar aşa, aici e prea cald.

Şi zicînd acestea, mă scol cu Bùbico-n braţe şi m-apropiu de fereastra vagonului. Pun pe Bùbico binişor jos lîngă mamiţa lui, şi cobor geamul, aplecîndu-mă să respir. Afară, noapte neagră ca şi ideile mele.

— Bine faci ! să mai iasă fumul de ţigară, zice cocoana.

Intrăm pe podul Prahovii... Mă-ntorc, iau o bonboană, i-o arăt lui Bùbico, care s-apropie de mine bîţîind frumuşel din coadă.

„Pe memoria lui Plutone şi a fidelului său Cerber ! zic eu în gînd ; jur că au minţit acei cari au cîntat instinctul cînilor ! E o minciună ! Nu există !“

Bùbico îmi ia bonboana ; îl iau iar în braţe şi mă dau lîngă fereastră, ridicîndu-l în dreptul deschizăturii. Aerul răcoros, trecîndu-i pe la bot, face mare plăcere lui Bùbico... Scoate limba şi respiră din adînc.

— Să nu-l scapi pe fereastră !... pentru Dumn...

Dar n-apucă mamiţica să rostească-ntreg sfîntul nume al creatorului, şi Bùbico dispare ca un porumbel alb în neagra noapte, înapoi spre Bucureşti, zburînd — la Zambilica, probabil. Mă-ntorc cu faţa spre cocoana şi, prezentîndu-i mînile goale, strig exasperat :

— Doamnă !

Un răcnet !... A-nnebunit cocoana !

— Repede, doamnă, semnalul de alarmă !

O duc la semnal şi o-nvăţ cum să-l tragă. Pierdută de durere, execută mişcarea cu o supremă energie. Trenul, stop ! pe loc. Cletinătură colosală. Emoţie generală-ntre pasajeri.

— Cine ? cine a dat alarma ?

— Dumneaei ! zic eu către personalul trenului, arătînd pe cocoana leşinată.

Trenul se pune din nou în mișcare. La Ploești, cocoana s-a deșteptat din leșin ; zdrobită de nenorocire, trebuie să răspunză la procesul-verbal ce i se dresează pentru întrebuințarea semnalului. Pe cînd, în mijlocul pasajerilor grămădiți, cocoana se jelește, eu m-apropiu de urechea ei și, c-un rînjet diabolic, îi șoptesc răspicat :

— Cocoană ! eu l-am aruncat, mînca-i-ai coada !

Ea leșină iar... Eu trec ca un demon prin mulțime și dispar în noaptea neagră...

CĂLDURĂ MARE

Termometrul spune la umbră 33° Celsius... Sub arşiţa soarelui, se opreşte o birjă în strada Pacienţei, la numărul 11 bis, către orele trei după-amiază. Un domn se dă jos din trăsură şi cu pas moleşit s-apropie de uşa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei. Sună o dată... nimic ; de două ori, de trei... iar nimic ; se reazemă în buton cu degetul, pe care nu-l mai ridică... În sfîrşit, un fecior vine să deschidă.

În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.

Domnul. — Domnu-i acasă ?

Feciorul. — Da ; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la ţară.

D. — Dumneata spune-i c-am venit eu.

F. — Nu pot, domnule.

D. — De ce ?

F. — E încuiată odaia.

D. — Bate-i să deschidă.

F. — Apoi a luat cheia la dumnealui, cînd a plecat.

D. — Care va să zică a plecat ?

F. — Nu, domnule, n-a plecat.

D. — Amice, eşti... idiot !

F. — Ba nu, domnule !

D. — Zici că nu-i acasă.
F. — Ba-i acasă, domnule.
D. — Apoi, nu ziseşi c-a plecat ?
F. — Nu domnule, n-a plecat.
D. — Atunci e acasă.
F. — Ba nu, da' n-a plecat la ţară, a ieşit aşa.
D. — Unde ?
F. — În oraş.
D. — Unde ?
F. — În Bucureşti.
D. — Atunci să-i spui c-am venit eu.
F. — Cum vă cheamă pe dumneavoastră ?
D. — Ce-ţi pasă ?
F. — Ca să-i spui.
D. — Ce să-i spui ? de unde ştii ce să-i spui, dacă nu ţi-am spus ce să-i spui ? Stăi, întîi să-ţi spui ; nu te repezi... Să-i spui cînd s-o întoarce că l-a căutat...
F. — Cine ?
D. — Eu.
F. — Numele d-voastră ?...
D. — Destul atîta ! mă cunoaşte dumnealui... sîntem prieteni...
F. — Bine, domnule.
D. — Ai înţeles ?
F. — Am înţeles.
D. — A ! Spune-i ca să ne-ntîlnim negreşit.
F. — Unde ?
D. — Ştie dumnealui... Da', să vină neapărat.
F. — Cînd ?
D. — Cînd o putea.
F. — Prea bine.
D. — Ai înţeles ?

F. — Am înţeles.

D. — A !... şi dacă vede pe amicul nostru...

F. — Care amic ?

D. — Ştie dumnealui !... să-i spui că nu s-a putut reuşi cu afacerea ştiută nimic, fiindcă am vorbit cu persoana... Nu uita !

F. — Se poate să uit ?

D. — ... şi zice că acuma e prea tîrziu, dacă n-a venit la vreme ; căci dacă venea măcar cu cîteva zile înainte, altă vorbă !... poate că s-ar fi putut... Ţine minte !

F. — Ţiu, domnule...

D. — ...deoarece nu plecase încă mătuşa persoanei care s-a dus pentru ca să dea arvună tutorelui minorilor, şi el nu aflase încă, deoarece nu-i spusese nepotul cucoanei, cu care era afacerea ca şi terminată, dacă mai avea răbdare pînă luni seara, cînd trebuie neapărat să se-ntoarcă avocatul, fiindcă s-a dus cu o hotărnicie ; dar acuma, cu regret, este imposibil din mai multe puncte de vedere, care le ştie dumnealui... Aşa să-i spui.

F. — Bine, domnule.

Domnul pleacă... Feciorul dă să-nchidă... Domnul se-ntoarce.

D. — A !... ştii ce ? nu-i spune nimic, fiindcă poate nu ţii minte exact persoanele. Trec eu mai bine deseară să-i spun... La cîte vine d-l Costică seara la masă ?

F. — Care d. Costică ?

D. — Stăpînu-tău.

F. — Care stăpîn, domnule ?

D. — Al tău... d. Costică.

F. — Pe stăpînu-meu nu-l cheamă d. Costică ; e propitar...

D. — Ei ! și dacă-i propitar ?

F. — Îl cheamă d. Popescu.

D. — Și mai cum ?

F. — Cum mai cum ?

D. — Firește... Popescu, propitar... bine... și mai cum ?

F. — Nu pot să știu.

D. — Nu-l cheamă Costică Popescu ?

F. — Nu.

D. — Nu se poate.

F. — Ba da, domnule.

D. — Apoi, vezi ?

F. — Ce să văz ?

D. — Îl cheamă Costică !

F. — Ba, Mitică.

D. — Mitică ?... peste poate !... Ce stradă e aici ?

F. — Numărul 11 bis.

D. — Nu e vorba de 11 bis.

F. — A zis domnul că nu vrea să pună 13, că e fatal.

D. — N-are a face 13... eu te-ntreb de stradă. Ce stradă e asta ?

F. — Strada Pacienții...

D. — Strada Pacienții ?... Imposibil !

F. — Nu, domnule, e strada Pacienții.

D. — Atunnci, nu e asta.

F. — Ba-i asta.

D. — Nu.

F. — Ba da.

D. — Eu caut din contră strada Sapienții, 11 bis, strada Sapienții, d. Costică Popescu.

F. — Așa ?

D. — Aşa.
F. — Atunci, nu e aici.
D. — Foarte bine.

Domnul pleacă şi merge la birjă. Birjarul doarme pe capră. Caii dorm la oişte.

Domnul. — Haide, birjar !

Birjarul — Nu slobod... este muştiriu, mo roc...
D. — Care muştiriu ?
B. — Nu ştii la mine, mo roc...
D. — De unde l-ai luat ?
B. — Ghe acolo, mo roc.
D. — Apoi, nu sînt eu ?
B. — Ie ! la domnu este, mo roc.

Domnul suie... Birjarul trage bice... Caii se deşteaptă şi pornesc. Domnul se ridică în picioare, la ceafa birjarului.

D. — Ascultă-mă ; ştii dumneata unde e strada Pacienţii ?
B. — Ala nu ştii, mo roc.

O babă trece. Domnul opreşte birja.

Domnul. — Mă rog, jupînească, ştii dumneata unde e strada Pacienţii ?

Baba. — Asta e, măiculiţă.

D. — Ei, aş !... Teribil e de ramolită !... Mînă înainte, birjar !

Birja porneşte. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colţ, unde pe prag moţăie la umbră un băiat cu şorţul verde.

Domnul. — Tînărule, ce stradă e asta ?

Băiatul. — Strada Pacienții...
D. — Ești un prost !... Înainte, birjar...

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curți mari. S-a descălțat de cizme să-și mai răcorească picioarele. Domnul face semn : birja oprește.

Domnul. — Sergent !
Sergentul. — Ordonați.
D. — Mă rog, nu știi dumneata unde e strada Pacienții ?
S. — Chiar asta e.
D. — Imposibil.
S. — Da, domnule, asta e.
D. — ...la d. Popescu, numărul 11 bis...
S. — Ei, da, mai în sus, pe mîna stîngă, niște case galbene-n curte, cu marchiză...
D. — A !... Atunci feciorul e un stupid !... Mersi !... Întoarce, birjar !

GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂȚII

Subt acest titlu, citim în Aurora, *ediția de dimineață:*

Azi-dimineață, întreagă strada Fidelității a fost viu emoționată de o senzațională dramă pasională. Pe la orele șapte a.m. vecinii fură alarmați de niște țipete sfîșietoare, cari porneau de la casa cu nr. 13. În această casă locuiesc de multă vreme doamna Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic Nerone Popescu, fost profesor de limba latină, împreună cu cei doi copii ai săi, Cicerone Popescu, elev de administrație, și domnișoara Porția Popescu. La țipetele îngrozitoare, toți mahalagiii se adunară în grabă și îndată aflară ce era : o sinucidere !

Domnișoara Popescu de mai multe săptămîni căzuse într-o stare de melancolie și de abatere sufletească, încît nu mai mînca, nu mai bea, nu mai dormea deloc. Cu o zi înainte de a lua fatala hotărîre, arătase semne de mare neliniște ; a cerut să mănînce și să bea. După ce a dejunat cu mare poftă și s-a săturat, a-nceput deodată să plîngă, zicînd către doamna Zamfira Popescu :

— Mamițo, eu nu mai pot să trăiesc ! eu vreau să mor !

La aceste cuvinte, mama i-a răspuns :

— Mofturi ! ia fii bună și te-astîmpără... Las' că o să-ți treacă !

Porţia însă a adăogat :

— Ai să vezi !... Dar dacă mor, jură-mi, mamiţico, jură-mi, că o să-mi pui pe mormînt boboci de trandafir !

Bobocii erau florile ei favorite.

Doamna Zamfira Popescu schimbă vorba, fără să se teamă de vreun sfîrşit fatal, deoarece Porţia, care era foarte simţitoare, de multe ori, în momente de supărare, amenința că se va sinucide. Din nenorocire, de astă dată amenințarea fusese mai mult decît serioasă.

Ce se-ntîmplase ?

Azi-noapte, pe cînd fratele său lipsea după obicei şi mamiţica dormea, Porţia scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri şi le-aruncă într-o cinzeacă de rachiu de drojdii. Aşteptînd să se dizolve fosforul, sărmana fată se aşează la masă şi scrise cu toată limpezimea de minte o scrisoare către mamiţa şi către frăţiorul ei, prin care le cere pardon de durerea ce le-o cauzează şi le declară că moare deoarece este părăsită de tînărul Mişu Z..., pînă zilele trecute student în medicină şi astăzi doctor de plasă. Într-un postscriptum apoi, conjură încă o dată pe dezolata mamă să nu uite de boboci.

Cînd a terminat scrisoarea, gămăliile de chibrituri erau dizolvate. Porţia înghiţi păhăruţul, dîndu-l cu voluptate peste cap, şi merse să se culce în patul ei, aşteptînd cu resemnare moartea. Aceasta nu întîrzia să se anunţe prin nişte oribile crampe de intestine. Nenorocita, covîrşită de dureri, sări în sus şi-ncepu să ţipe spunînd tot :

— Mor ! mor !... ah ! Mişule, fii fericit !... Scăpaţi-mă ! scăpaţi-mă !... sunt încă tînără ! Nu ! nu ! nu vreau să mor !

Atît putu să zică şi căzu în convulsiuni. Într-o stare desperată a fost transportată iute la spitalul cel mai apropiat.

Cît despre d. Mișu Z., cauza acestei nenorociri, iată ce am putut afla în pripă...

Acum vreo patru-cinci ani, un tînăr student sărac de vreo 21 de ani, prietinul lui Cicerone Popescu, îndată ce dete bacalaureatul și se înrolă ca voluntar, se așeză în pensiune, într-o odaie mobilată, la doamna Zamfira Popescu cu casă, masă, îngrijire, în fine de toate. Tînărul Mișu Z., foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios, nu întîrzie să inspire Porției una din acele pasiuni cari decid de viața unei femei. În curînd o relațiune amoroasă nebună se contractă între ei. Această relațiune a durat pînă mai acum vreo două luni, cînd tînărul, care studia medicina și pe care toți îl numeau pentru aceasta „doftorașul", își luă diploma, și imediat, avînd oarecare protecții — mama lui este jupîneasă-n casă la moșia unui înalt personaj — capătă un post de medic de plasă. Își poate oricine închipui lovitura ce „doftorașul" i-o dete Porției, cînd îi spuse că el are s-o părăsească și să meargă la post. Fata începu să-i facă niște scene, aci duioase, aci fioroase, așa încît el înțelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, și astfel se hotărî să joace comedia. Pentru a adormi temerile victimei sale și a o asigura că și-a schimbat cu desăvîrșire hotărîrea de a o părăsi, el alergă în ajutorul unui prieten redactor, făcîndu-i să-i publice prin ziarul *Lumina* următoarea notiță :

„Aflăm că tînărul doctor Mișu Z..., care și-a susținut cu un succes strălucit teza sa despre *Simptomele la diverse intoxicări violente*, și care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un așa distins elev al Facultății noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tînărul doctor a hotărît a rămînea în București, unde va practica arta sa, așteptînd să se prezinte la primul concurs pentru obținerea unui post la vreunul din

spitalele Eforiei. Nu ne îndoim de succesul simpaticului nostru amic."

Ultima umbră de bănuială şi de temere a d-rei Popescu fu risipită prin citirea acestor rînduri. Ba ceva mai mult, tînăra sentimentală, văzînd rentoarcerea iubitului ei, deveni şi mai pasionată. Ea nu ştia că totul este o farsă. Nu-şi putea închipui, în naiva ei sinceritate, ce surpriză îi pregătea acela pe care-l adora. „Doftoraşul" nostru, ca să poată pleca fără vorbă şi să-şi ia şi bagajul, care consista într-un geamantan şi cîteva cărţi, făcu un plan infernal. Obţinînd un bilet de lojă la Dacia — probabil un bilet de favoare, căci se va vedea că individul nu era decît un chilipirgiu — merse cu damele, mama şi fata, la teatru. Peste cîteva minute după ridicarea cortinei, pe cînd damele urmăreau cu cel mai viu interes desfăşurarea comediei, el se sculă şi, pretextînd că merge la bufet să le aducă prăjituri şi apă rece, plecă frumuşel din lojă. Coborî, ieşi din teatru, se aruncă într-o birjă, merse acasă, îşi luă bagajul, se duse la gară şi se sui în tren. Un moment femeile crezură că doftoraşul s-a încurcat la bere în bufet, după obicei. Dar, trecînd şi actul al doilea, o idee trecu ca un fulger prin mintea tinerei abandonate. Repede alergară acasă. Intrară în odaia lui : bagajul şi cărţile nu mai erau acolo. D-ra Popescu a avut o criză nervoasă îngrozitoare, din care nu şi-a revenit decît tocmai a doua zi. De atunci, disperarea ei a mers tot crescînd pînă ieri, cînd durerea morală devenindu-i insuportabilă, s-a hotărît a pune capăt nenorocirii sale prin moarte.

Cînd oare se va face un exemplu cu aceşti domnişori, cari se introduc în familii oneste, sub pretext de prieteşug, spre a corupe copilele şi a le arunca în ghearele desfrîului sau în ghearele morţii, ca în cazul de faţă ? Mărturisim că nu-nţelegem deloc nepăsarea parchetului, care nu intervine, deşi i

s-a adus la cunoştinţă cazul, punîndu-i-se în vedere şi documentul trist rămas de la nenorocita victimă.

La ediţia de seară, alte amănunte.

*

Apoi, în ediţia de seară :

Am alergat la spitalul unde fusese transportată d-ra P. Popescu şi am cerut să văz pe internul de serviciu. Am avut deocamdată noroc : eu cerusem unul şi m-au întîmpinat doi — doi tineri destul de politicoşi şi foarte, prea veseli, pentru atmosfera tristă în care trăiesc. În adevăr, trebuie să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atîtor suferinţe şi mizerii omeneşti. Am rugat pe domnii interni să-mi permită a vedea pe d-ra P. Popescu de soarta căreia se interesează cititorii noştri. Au început amîndoi să rîză.

— Tînăra ?... cu chibriturile ? m-a întrebat unul, apăsînd ironic pe fiecare vorbă... Ehei ! dumneata să fii sănătos !

— A murit ! am strigat eu.

— Ei, aş !

— Atunci ?

— Nu mai este aici ! i-a trecut şi i-am dat drumul. Adineaori a plecat mititica cu mamiţica !

Şi-ncepură iar să rîdă amîndoi.

— Dacă n-a luat chibrituri destule ! cine strică ?

— Dar mi se pare — zisei eu — că o duzină de cutii mari...

— Ei, aş !... nici o duzină de gămălii... Pentru d-ra Porţia a fost porţia prea mică ; cum e dumneaei solidă, îi trebuia o porţie mult mai zdravănă !

Deşi am fost revoltat de modul cum cei doi tineri îşi rîdeau de nenorocirea bietei creaturi, făcînd jocuri de cuvinte

triviale și neroade asupra numelui ei clasic, am voit să profit de ocazie și să mai culeg cîteva informațiuni asupra „doftoraşului“. În adevăr, îl cunoșteau. La prima mea întrebare despre dînsul, au început iar rîsul lor, care mă enerva :

— Se săturase bietul „doftoraşul“... În sfîrșit a scăpat ! zise unul.

— Mare răbdare a avut ! Închipuie-ți, atîția ani de-a rîndul, tot o porție, și ce porție !

— Iar ? am strigat eu indignat, și, fără să-i mai salut, am plecat.

Tot drumul pînă la redacție m-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii, și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, cu toată învățătura, produce decît monștrii sociali. Iată cazul celor doi tineri, care mîne-poimîne, vor fi chemați în societate să exercite cea mai nobilă și mai umanitară profesiune. La ce altă profesiune se cere mai multă dragoste și milă de aproapele său, mai multă delicatețe de sentimente, mai fină pricepere a cutelor sufletului omenesc ? Medicul !... Dar medicul este un duhovnic mîngîietor ; el trebuie să se apropie de nenorocitul suferind cu blîndețea cu care Mîntuitorul s-a apropiat de Lazăr ; numai astfel știința, ajutată de înălțarea sufletului, poate face miraculul !... Mîne, acești doi tineri vor fi medici, și astăzi rîd și-și bat joc, într-un mod atît de vulgar, de suferința extremă care a determinat pe nefericita tînără să prefere luminii vieții bezna nimicului ! Iată roadele înaltei noastre culturi universitare. Foarte mulțumim de așa cultură !

Dar, în fine, bine că a scăpat biata fată !... Asta desigur o s-o facă mai cuminte... Mai la urmă, cine știe ce noroc poate avea !

*

În aceeași seară, citim în Lumina :

Un confrate a publicat azi-dimineață o știre de senzație despre sinuciderea unei copile disperate din cauză că ar fi fost trădată de amantul ei, un doctor proaspăt — un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întreagă melodramă à la d'Ennery.

Am fost și noi curioși să vedem ce este adevărat din toată comedia aceea și am mers după informațiuni.

Un amănunt caracteristic trebuie să-l dăm cititorilor dintru început : cînd noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelității, d-ra Porția Popescu, se-ntorsese de la spital, unde, de aminteri, putem afirma cu siguranță, nici n-avusese nevoie să meargă. În adevăr, doza de chibrituri pe care o luase fusese cu totul neînsemnată. Din aceasta și din cele ce vor urma, se va convinge oricine că n-a fost deloc vreo hotărîre serioasă de sinucidere, ci numai o demonstrație, cu scop a interesa pe infidelul „doftoraș".

Trebuie mai întîi să spunem că tînăra amăgită, delăsată, abandonată, nenorocită, numără peste de două ori mai multe doze decît îi trebuiesc cuiva pentru a-și putea administra liber averea și răspunderea personală — adică o vîrstă cam de 44—45 de ani. Sunt vecine în mahala care o estimează chiar la mai mult. Astfel, d-na X., moașe, una dintre primele eleve ale răposatului doctor Capșa, proprietară alături cu d-ra în chestiune, ne-a afirmat că-și aduce aminte exact de timpul cînd își clădea casele răposatul Nerone Popescu, pe care parcă-l vede încă în cămașe de noapte și-n papuci, conducînd lucrările zidăriei în persoană și înjurînd ungurește pe salahori (era în vacanța mare), deoarece, în același an d-sa, d-na X., moașa, s-a născut. Ei bine, pe atunci, Țica, adică Porția, era feliță măricică ; se juca cu păpușile.

Tînăra delăsată stă și în avere tot așa de binișor ca și-n vîrstă. Are împreună cu mama sa, după legea veche, pen-

sia veteranului profesor Nerone Popescu, de la care a mai moștenit casele din strada Fidelității, două prăvălii de cîrciumă, cu pivniță, grădină și vie în strada Viișoara, producînd net 1200 lei anual ; apoi se zice că avea și vreo 12 mii de lei în bonuri la casa de depuneri ; dintre aceștia însă se presupune că ar fi atins ceva pentru cheltuielile de studii ale „doftorașului".

Foarte romanțioasă, ea ținea mult la societatea tinerilor studenți, slăbiciune contractată de demult, de vreo douăzeci și cinci de ani, de pe cînd tatăl său Nerone ținea în mahala o mică fabrică de bacalaureat. De aminteri toți mahalagiii zic : unde sare capra, sare și iada ; se pare că și mamița a avut odinioară multă slăbiciune de „boboci". De vreo trei-patru ani acuma, Porția primise în pensiune pe tînărul Mișu Z., student în medicină, și imediat contractase pentru el o pasiune nebună.

Medicinistul, băiat sărăcuț, găsind așa de călduros adăpost și culcuș, nu căutase deloc a contraria pasiunea gazdei sale, care era o binefacere cerească pentru el ; din contra, o alimentase cu multă metodă. Această relațiune destul de nepotrivită dură pînă ce, după cîțiva ani de studii, tînărul își susținu teza. De mult îi erau peste cap favorile d-rii Țica ; se hotărî să scuture jugul cînd nu mai avea nevoie să-l poarte. Stărui și, prin protecțiuni, căpătă un post de medic de plasă. Cînd vru să plece, pasionata Porția îi puse piciorul în prag : scene sfîșietoare, rugăciuni fierbinți, amenințări teribile de sinucidere și chiar de asasinat. „Doftorașul" plictisit, neputînd pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce — ierte-ni-se expresia tipică și consacrată — în argotul studențesc se numește un chiul.

Cîteva zile se prefăcu apucat de o reîntoarcere de pasiune turbată, apoi, cînd adormi bine orice prepus, conduse pe cele două dame la teatru ; le lăsă în loje, şi el cu bagajul se sui în tren pentru a se prezenta la post.

Urmarea acestui roman tragicomic îl ştie publicul din darea de seamă lirică şi senzaţională a confraţilor noştri de la *Aurora.*

Şi... iată cum se scrie istoria !

În momentul cînd aşternem aceste rînduri, d-ra Porţia Popescu este în afară de orice pericol, precum era de aminteri şi-n momentele crampelor, prea puţin serioase ca să poată compromite o sănătate aşa de robustă.

Un amănunt curios iarăşi este faptul că d-ra, cu o zi înainte de demonstraţiunea ei romantică, suferea grozav de măsele. D-ra are dinţii foarte stricaţi şi sufere mult de asta cînd răceşte ; e probabil că această infirmitate, ca şi cearcănele vinete de pe obraz, se datoreşte abuzului nemăsurat al gogoşilor de ristic. Din cauza durerilor prea frecvente de măsele, a şi contractat de mult obiceiul fumatului. Ei bine, după crampele ce le-a suferit din pricina chibriturilor, i-a trecut cu desăvîrşire durerea de măsele. Poate că fosforul !

*

A treia zi, Lumina, *ediţia întîia, scrie* :

Aseară, în faţa otelului Continental s-a petrecut un scandal nemaipomenit.

Primul nostru redactor, d. Mihail Constantinescu, se plimba pe dinaintea otelului, convorbind despre cestiuni politice cu d. deputat N...

Pe cînd nici nu gîndea, doi indivizi, un ofiţer de intendenţă şi un elev de administraţie, i se pun în faţă.

Cel din urmă, cu un ton provocător, îl întreabă :

— Mă rog, d-ta eşti d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează *Lumina* ?

— Eu ! răspunde amicul nostru.

— Eşti un mişel ! strigă individul cu un ton şi mai provocător.

— Şi cine eşti d-ta, mă rog, care-mi spui aceasta ? întreabă calm amicul nostru, retrăgîndu-se trei paşi.

— Sunt Cicerone Popescu !... Ai atacat familia mea ! ţi-ai permis să ataci familia Popescu !

Şi fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un singur pas înapoi, se repezi şi-l lovi în obraz cu pumnul, umplîndu-l de sînge.

Într-o clipă lumea se strînse. Mai mulţi inşi săriră în ajutorul primului nostru redactor, care se aruncă, după întîiul moment de surpriză, înhăţă de piept pe agresor şi, după ce-i dete o corecţiune meritată, îl duse urmat de atîţia martori la secţia apropiată, unde se încheiă cuvenitul proces-verbal.

Agresorul descreierat este fratele persoanei ridicule, pasionată de „boboci", despre care am vorbit în numărul nostru de alaltăieri — domnişoara tinerică de 45 de ani trecuţi, Porţia, Ţica Popescu, din care confraţii de la *Aurora* au vrut să facă cu orice preţ o eterică eroină de roman sentimental.

S-a sezisat parchetul şi s-a reclamat Ministerului de Război.

Sperăm că atît justiţia, cît şi suprema autoritate militară îşi vor face datoria faţă de acest tip şi infam şi ridicul de bătăuş.

Vom reveni.

*

Apoi în Aurora *de dimineaţă* :

Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului nostru d. Constantin Mihăilescu, în Piaţa Teatrului.

Pe cînd d-sa voia să treacă drumul către fotografia Mandy, trei inși cari aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă, ridicîndu-se de pe scaune de dinainte berăriei Gambrinus, i-au tăiat drumul. Unul dintre ei îl interpelează cu cuvintele :

— D-ta ești d. Constantin Mihăilescu, directorul *Aurorei* ?

— Eu ! și ce poftiți ? cum vă numiți ? cu cine avem onoarea ? întrebă rîzînd amicul nostru și retrăgîndu-se cîțiva pași.

— Sunt doctorul Mișu Zaharescu ! Cum ți-ai permis să te atingi de numele de Zaharescu ? !

Zicînd aceasta, bețivul aplică o lovitură puternică cu bastonul peste capul directorului nostru ; din norocire, însă, bastonul fu împiedicat de pălărie și nu atinse decît ușor sfîrcul urechii amicului nostru. Mai multe persoane sărind, mizerabilii agresori, cari erau numitul erou și ridicul și infam al dramei din strada Fidelității și doi interni doctoranzi, s-au suit degrab' într-o birjă și au fugit de furia mulțimii indignate.

Parchetul a fost *sezisat*.

Denunțăm onor. consiliu sanitar faptul mișelesc al celor trei felceri, adoratorii lui Gambrinus, și cerem o pilduire severă.

Înțelegem ca un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul și cu scalpelul ; dar trei doctori să facă un consult pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoși, asta este prea mult !

Dacă d. director general al serviciului sanitar nu-și va spune cuvîntul, vom reveni.

*

Peste cîteva zile, citim în Universul :

Doctorul Mișu Zaharescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijență în serviciu.

*

În fine Aurora *reproduce după* Lumina :

Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnișoare Porția Popescu, fiica doamnei Zamfira Popescu și a repausatului profesor, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. în medicină d. Mișu Zaharescu. Îndată după cununie, tînăra pereche va pleca la Montpellier, unde eminentul elev al facultății noastre merge a-și completa cercetările științifice.

Felicitările noastre călduroase tinerei și simpaticei perechi.

LUNĂ DE MIERE

Pe-nserate, după o zi foarte călduroasă, aştept într-o staţie mică, de pe linia Braşov-Cluj, trenul accelerat care merge spre Pesta... N-aştept mult... Trenul soseşte... Repede-mi iau sacul de drum şi mă duc la cel mai apropiat vagon de clasa a doua ; n-am vreme s-aleg : trenul pleacă-ndată.

M-am suit, a fluierat, porneşte.

E foarte cald în vagon şi lume multă, mai ales în coridor, unde se vorbeşte tare în mai multe limbi, şi miroase straşnic a funingine de lignit amestecat cu trabuco popular. Intru într-un compartiment, unde văd loc gol, îmi pun sacul în plasa de sus şi m-aşez într-un colţ lîngă uşă.

În compartimentul meu, sînt deocamdată numai două persoane, alături pe bancheta din potrivă, în colţul opus de lîngă fereastra vagonului. Deşi lampa îmbrobodită aruncă o lumină foarte slabă şi nu pot distinge figurile, înţeleg după siluete că e o pereche tînără, un domn şi o damă, care şoptesc foarte încet ; cît de încet însă, şi cu toată uruitura ritmată a roatelor, care sfîrîie acum cu o viteză onorabilă, tot prind din şoaptele tinerei perechi cîteva cuvinte :

— Dracul l-a mai adus şi p-ăsta ! zice dama.

— Taci ! zice domnul ; să n-audă ! poate-i român...

— A ! aşa ţi-e vorba ? zic eu în gîndul meu ; bine !

Gîndind astfel, mă-nchei pînă jos la *waterproof*, îmi apăs șapca pe ochi și mă rezem cu ochii mijiți, ca și cum m-aș așeza pe somn. Dar n-apuc să isprăvesc mișcarea și aud lîngă mine, la ușa compartimentului, tușind cineva tare și scurt de trei ori, așa că fără voie mă ridic și mă uit ca la un semnal ce mi s-ar da după-nvoială. O doamnă în vîrstă — o văd bine la lumina lămpii din coridorul vagonului ; ea a tușit. E un fel de mahalagioaică... N-o cunosc... Mă reașez la loc, și întorcînd privirea înăuntrul compartimentului, văd că domnul a trecut lîngă ușă în capătul cestălalt al banchetei, drept în fața mea.

Închid un moment ochii.

— Pardon ! aud un glas de femeie...

Și simt că mă-nghioldește cineva împingîndu-mi genunchii. Mi-i retrag cît pot și deschid ochii.

Cocoana care a tușit adineauri ajută pe un domn destul de burtos să treacă din coridor în compartiment. Domnul intră cu pasul nu prea sigur și, ținut de cocoana de aproape, merge, clătinat de mișcarea trenului, să se așeze greoi în capătul celălalt al banchetei mele lîngă fereastră, față-n față cu doamna cea tînără, care pare c-a adormit.

— Cocoană Sofițo, zice domnul cam gîfîind, dă-ntr-o parte perdeluța de la lampă, mi-am pierdut pernița...

Cocoana care a tușit se suie pe banchetă și face lumină.

Acum pot vedea bine pe tovarășii mei de călătorie.

Doamna cea tînără, care stă cu capul pe rezemătoarea banchetei cu ochii-nchiși, este o strălucitoare frumusețe blondă, de vreo douăzeci și doi și trei de ani. Domnul cel tînăr care-mi stă în față, în aceeași poză ca și doamna, însă invers, ca un *pendant* arhitectonic, este un bărbat oacheș de vreo treizeci de ani, voinic și frumos, totuși cu o expresie foarte blîndă. Domnul cel gros, — care acum și-a găsit pernița și s-a culcat

ghemuit pe jumătatea banchetei, cu faţa la perete cum s-ar zice, adică cu spatele spre bancheta din faţă, — este un om nu tocmai bătrîn, între cincizeci şi şaizeci de ani ; pare că e foarte obosit de drum, poate chiar să sufere de ceva, judecînd după îngrijirea cu care-l conduce cocoana. Aceasta a patra tovarăşe a mea de compartiment este o femeie uscăţivă de vreo patruzeci şi ceva de ani ; trebuie să fi fost tare frumuşică pe vremea ei ; un tip picant, şi nişte ochi scînteietori, plini de vioiciune şi de viclenie.

Îndată ce şi-a culcat pe domnul cel gros, cocoana se urcă pe banchetă şi trage la loc perdeluţa peste lampă.

În toată vremea asta, eu mă fac că dormitez trăgînd cu ochiul pe sub cozorocul şepcii.

— Mamiţo ! întreabă încetişor doamna cea tînără, ridicînd capul de pe rezemătoare ; ce face Mişu ? doarme ?

— Ei ! aş ! răspunde şi mai încet domnul din faţa mea.

— Atunci de ce nu vii la loc ? şopteşte doamna.

— Mai stai un minut, soro, zice cocoana, că nu mori ! Uite e şi omul ăsta străin.

— Fir-ar al dracului ! Dracul l-a mai adus şi p-ăsta !

— Taci, soro ! dacă aude şi-nţelege românește !

Şi zicînd acestea vine, s-aşază brusc lîngă mine şi mă-mpinge. Eu sar ca din somn, şi cocoana :

— Pardon ! v-am făcut deranj... D-voastră ştiţi românește...

— *Nem tudom* ! zic eu...

— D-voastră ungur ?

— *Ighen*...

— Şi nu pricepeţi deloc... deloc...

— *Nem tudom* !

— Bată-te Dumnezeu de boanghen ! zice tînăra.

Pe urmă cu humor :

— Mișule, Mișule ! ci, haide odată !

În același moment domnul care doarme începe să sforăie. Domnul cel tînăr se scoală din fața mea și trece iar la locul unde l-am găsit întîi, lîngă doamna cea tînără. Cocoana se scoală de lîngă mine și-mi trece în față în locul tînărului.

— Culcă-te și dumneata, mamițo ; e tîrziu ! zice tînăra.

În adevăr, e cam tîrziu ; toată lumea s-a retras din coridorul vagonului în compartimente, și, din norocire, toată lumea a avut locuri, la noi n-a mai venit nimeni.

Cocoana se culcă pe jumătatea de banchetă din față-mi ; eu mă culc pe jumătatea mea de banchetă în sens invers cu domnul care sforăie cu putere.

Am închis ochii, sincer ; tot nu-i destulă lumină ; cu ochii-nchiși, o să aud mai bine...

— Ah ! suspină doamna ! ah ! Mișule, încă o zi ! încă douăzeci și patru de ceasuri ! mîine seara, sîntem singuri !...

Și... se sărută. Aud bine... Se sărută o dată lung ; apoi de mai multe ori pe rînd, scurt, des și tare...

— Ați-nnebunit de tot ! mormăie cocoana.

— Ci dormi odată, mamiță !

— Nu e vorba de mine ; mai e și om străin...

Eu horcăi.

— Dă-l dracului de boanghen ! nu-l auzi cum mînă porcii ?... Mișule ! dragă Mișule !

Și iar sărutările...

Apoi, din adîncul sufletului :

— Off !... Mișule !... Mamițo ! mamițo !

— Ei ! ce e, soro ? ce mai poftești ?

— Tot nu dormi ?

— Mi-e cald ! nu pot să dorm...

— Atunci, du-te puțin p-afară.

Cocoana se scoală și trece-n coridor...

Şi mie mi-e grozav de cald ; mă fac că mă-nvîrtesc în loc... Un sărutat prelung amuţeşte... Mă ridic de pe banchetă şi, fără să mă uit în partea opusă, ies după cocoana în coridor.

Cocoana vrea să-şi învîrtească o ţigaretă de tutun ; eu scot tabacherea mea şi-i ofer galant ţigarete cu carton.

— Mersi.

— *Keirem*... zic eu, şi-i dau foc.

— Care va să zică nu ştiţi deloc, deloc româneşte ?

— *Mit* ? întreb eu.

— ...româneşte...

Eu dau din umeri cu vădit regret că nu o pot pricepe ; totodată, îi ofer, din ploscuţa mea de drum, cognac. Cocoana primeşte bucuros, apoi :

— Bravos cognac ! aşa zic şi eu... Mersi !... Trebuie să fie scump...

Eu iar dau din umeri şi-i ofer altă ţigaretă.

Sînt hotărît — deşi nu-nţeleg româneşte — să stau în compania cocoanei în coridor, pînă o crede dumneaei de cuviinţă să intre la loc în compartiment.

A trecut, nu pot să-mi dau seama bine, cît timp, şi din compartimentul nostru se aude tuşind de trei ori... Cocoana intră... Peste două, trei momente, intru şi eu şi m-aşez la loc lungindu-mă cît mă-ncape jumătatea mea de banchetă...

Aha !... trenul nostru trece pe sub o ploaie ; răpăie pe acoperişul vagonului şi plescăie pe geam.

— Mamiţo... culcă-te... culcă-te... şi... matale.

— Iacă... mă culc... Dar... culcaţi-vă şi voi... fiţi cum...

. . . . . .

...Îmi pare c'auz o muzică... Ce strălucitoare armonie !... un marş maiestuos !... da !... o paradă... ce de lume... armată... a ! nu ! e la teatru... nu ! nu e armată... parcă e un stol de porumbei... iată doi... cum se sărută şi se giugiulesc... Visez... ?

Dar ce e ? ce bufnitură !... ce duduială ! Sar în sus... Am dormit ! am visat ! E lumină bună de ziuă. Cum m-am speriat ! am crezut că e un accident... Cînd colo ce ? Doamna cea tînără, cine ştie cum, din somn, a alunecat de pe bancheta ei şi a lovit cu picioarele pe domnul cel gros, care s-a deşteptat speriat şi el. Ce e însă curios e că toţi din compartiment ne-am deşteptat ; numai tînărul doarme... acum în colţul din faţa mea.

Eu mă culc la loc ; mai am nevoie de odihnă.

E ziua mare... Domnul cel gros se ridică şi şade pe banchetă cu picioarele descălţate-n jos. Doamna cea tînără s-a rezemat iar cu ochii-nchişi. Cocoana-n vîrstă, alături de ea cască.

— Coană Sofiţo, zice domnul cu glas blajin, ia vezi unde mi-e cornul...

Cocoana caută în plasă, şi dă jos un cornet acustic ; domnul îl ia şi-l pune cu gura cea strîmtă la ureche, apoi :

— Coană Sofiţo ! cum zici dumneata să-ncep ? cum mi-a spus Buiucliu ! cum mi-a spus Schachmann ? ori cum mi-a spus Urechiă ?

Cocoana, vorbind aproape şi tare în gura largă a cornetului :

— Cum ţi-a zis Buiucliu ?

— Patru luni de zile cura lui Kneipp, acolo la loc.

— Da Schachmann ?

— Maşina electrică...

— Da Urechiă ?

— Hapurile alea americane... cum le zice ?

Cocoana, tare şi adînc în cornet :

— Pink...

— Hehe.. da...

— Eu zic să le începi pe toate o dată.

— Așa zic și eu.

— Tot ai vreme acuma : și Mița are să stea la Franțisbat vreo două-trei luni.

— Cît ? întreabă domnul.

— Vreo două, trei luni ! strigă cocoana în cornet.

— Cel puțin patru, a spus doctorul ! răspunde domnul.

Și zicînd acestea, dă cocoanii cornetul și se culcă la loc cu spatele spre bancheta din față.

— Am înțeles ! zic eu în gîndul meu.

Domnul începe să sforăie.

— Mișule !... Mișule ! !... Mișule ! ! !

— A adormit ! zice cocoana.

— Bravo ! zice tînăra... Da boanghenul doarme, mamițo ?

Eu horcăi.

— Nu-l auzi ?

Tînăra se scoală de la locul ei și trece lîngă Mișu, în fața mea, pe cîtă vreme cocoana ia locul din fața domnului care horcăie.

...A trecut poate un ceas... parc-a fost o clipă... M-a lovit ceva peste picioare... Deschid ochii ; e luminá de soare...

Domnul horcăie mereu... Cocoana fumează veghindu-l...

În față-mi, perechea cea tînără doarme zîmbind ; femeia cu capul cel frumos pe umărul și pieptul voinic al omului, care o reazemă cu brațul drept pe după spate, pe cînd în mîna stîngă îi ține amîndouă mînușițele.

Ne-apropiem de Pesta.

Cocoana a moțăit cît a moțăit și a adormit și ea... O ! Argus !

Domnul care horcăie face o mișcare... vrea să se scoale... Se scoală !

Eu mă ridic desperat și, apucînd cele trei mîini din față le zgudui puternic.

Tînăra pereche sare drept în picioare.

— Ptfiu ! fir-ai al dracului de boanghen ! Cum m-ai speriat !

Dar eu, neînțelegînd românește, i-arăt pe domnul care se-ntoarce și deschide ochii, pe cînd tînărul a și pierit în coridor.

În splendidul restaurant al gării, la Pesta, stau la o masă, luînd cafea cu lapte, domnul cel în vîrstă, doamna cea tînără și mamița. Pe masă, alături de ceașca domnului stă cornetul acustic... La o masă foarte aproape e tînărul meu tovarăș de compartiment, care răspunde la numele Mișu.

Eu mă apropii de masa unde sînt damele, salut politicos, iau cornetul, și-l pun cu deschizătura cea mică în urechea domnului ; domnul și-l așază cum știe, mai bine ; apropii gura de deschizătura cea largă și zic tare și răspicat :

— Boierule ! deși n-am onoare să vă cunosc... vă rog să vă uitați încoace...

Și-i arăt masa unde e d. Mișu. Boierul se uită încotro i-arăt : cocoanele au înlemnit.

— Boierule ! adaug eu, vezi pe tînărul acesta ?... Îl vezi ?

— Ei ! da ; ce ?

— Te-ntreb numai, de curiozitate !

Apoi, întorcîndu-mă către damele aiurite :

— Călătorie și petrecere bună, coconițelor ? Vă sărut mînușițele !

...Și boanghenul pleacă mîndru că nu s-a-ndurat să-și răzbune pe o tînără ușuratică, turburîndu-i mai mult decît o clipă luna de miere.

LANȚUL SLĂBICIUNILOR

Am și eu o slăbiciune, și eu sunt om ! dorințele grațioasei mele prietene domnișoara Mari Popescu sunt pentru mine porunci, la cari mă supun cu atît mai bucuros cu cît văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influența nemărginită ce știe bine că exercită asupră-mi... De astă dată, ce mare lucru-mi cere ?

„Stimate amice,

Știu ce prieten ești cu profesorul Costică Ionescu și cît nu e în stare să-ți refuze o rugăminte. Mă-ndatorezi pînă-n suflet dacă obții de la el pentru elevul Mitică Georgescu din clasa IV liceul X... la latină nota 7, fără de care, băiatul, care mi-e rudă de aproape, rămîne și anul acesta repetent, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru familia lui — o familie dintre cele mai bune — și pentru mine o mare mîhnire.

Cu cele mai afectuoase salutări, a dumitale bună prietenă,

Mari Popescu.“

A ! irezistibilă grație, cum știi de frumos să poruncești ! Și ce bine s-a nimerit ! Ionescu are și el o slăbiciune, și el e om ! ține la mine și nu e în stare să mă refuze. Repede mă arunc într-o birje și alerg la Ionescu, profesorul de latinește.

Dragă Costică, viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi ; știu cît pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de față, fiind vorba, mă-nțelegi, de o chestiune care mă interesează în așa grad, încît dacă n-aș fi pe deplin convins că tu, mi-ai dovedit totdeauna, fără să dezminți niciodată o afecțiune, ce pot zice că la rîndul meu... în fine...

— În fine — zice Ionescu — am înțeles... Nu trebuia să mă iei așa departe. Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei.

— Nu e loază, Costică ; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune ; mi-e rudă.

— Cine știe ce leneș, ce dobitoc !

— Nu-i adevărat, dragă Costică ; este un băiat prea cumsecade... Să nu mă lași !... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi ; știu cît pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de față, fiind vorba, mă-nțelegi, de o chestiune...

— Ei, lasă astea ! știi că țiu la tine ; ce mai încap între noi astfel de fraze banale ?... Ce notă vrei să-i dau pîrlitului tău de protejat ?

— 7, dragă Costică !...

— Apoi, dacă n-o fi știind nimic, animalul !

— Ei, acuma și tu ! zi că nu știe ; parcă el o să fie cel dintîi și cel de pe urmă care să treacă fără să știe... Te rog, dragă Costică ! dacă rămîne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui — o familie dintre cele mari bune — și pentru mine o mare mîhnire...

— A ! irezistibilă milogeală prietenească ! zice Costică ; ce bine știi tu să poruncești ! Aide ! să-ți fac hatîrul și de data asta... să-i dau nepricopsitului 7.

— *Merçi*, dragă Costică, mare pomană-ți faci !

— Cum îl cheamă ?

Eu caut repede-n buzunare scrisoarea d-rei Mari Popescu. Nu e... Zic lui Costică :

— Un moment !...

Şi ies ca din puşcă, sar în birjă şi alerg acasă... Acasă, scrisoarea nicăieri... Fuga la d-ra Popescu.

— Prea-graţioasa mea prietenă, lucrul merge bine ; am obţinut de la profesor nota dorită ; decît, acuma am nevoie să ştiu numele protejatului matale... Cum îl cheamă pe tînărul ?

— Ţi-am scris numele în scrisoarea mea.

— Da, dar scrisoarea dumitale am rătăcit-o acasă printre alte hîrtii, şi lucru este urgent : ca să nu pierd vremea căutînd-o, am venit la d-ta... Cum îl cheamă ?

— Zău, nu mai ţiu minte, zice drăgălaşa mea amică ; pentru că drept să-ţi spun, madam Preotescu, o bună prietenă a mea, la care ţiu foarte mult — nu sunt în stare să-i refuz nimica — m-a rugat să-ţi scriu, că ştie că ţii foarte mult la mine şi nu mă refuzi niciodată, şi eşti prieten cu d. profesor Costică Ionescu, care ţine foarte mult la d-ta şi nu e-n stare să-ţi refuze nimic.

— Atunci, ce e de făcut ? zic.

— Du-te d-ta la madam Preotescu şi întreab-o cum îl cheamă pe băiatul pe care mi l-a recomandat ca să ţi-l recomand d-tale.

— Sărut mănuşiţele.

Şi alerg la Preoteasca... Zic :

— Madam Preotescu, uite la ce am venit să vă deranjez : aţi recomandat amicei mele d-rei Mari Popescu pe un tînăr, să mi-l recomande mie, să-l recomand amicului meu Costică Ionescu, profesorul...

— Da.

— Ei ! cum îl cheamă ?

— Nu ţi-a scris Mari ?

— Ba da, dar am rătăcit scrisoarea, şi d-ra Popescu a uitat cum îl cheamă şi m-a trimis să-mi spuneţi dv.

— Eu... drept să-ţi spun... nu mai mi-aduc aminte, pentru că i-am avut numele pe o însemnărică, pe care am lăsat-o la Mari ; dar putem afla de la Diaconeasca — şade aci aproape — ea m-a rugat, că ştie cît ţine Mari la mine şi d-ta nu refuzi nimic lui Mari şi d. Costică Ionescu profesorul pe d-ta nu te refuză niciodată.

— Atunci — zic — cum facem ?

— Stăi niţel, să trimiţ să cheme pe Diaconeasca ; este aci alături.

N-aştept mult. Madam Diaconescu vine. Dar, fatalitate ! şi dumneaei se află în aceeaşi necunoştinţă despre numele junelui nostru protejat : însemnărica i-a dat-o amicei sale madam Preotescu.

— Ce-i de făcut ?

— Aleargă la Iconomeasca !

Alerg la Iconomeasca... De acolo, la Sachelăreasca... Pe urmă la Piscupeasca... În sfîrşit, am dat de izvor... Tînărul este nepoţelul lu' madam Piscupescu, băiatul surioarei dumneaei, al lu' madam Dăscălescu : Mitică Dăscălescu.

Nimic nu refuzăm — madam Piscupescu lu' madam Dăscălescu, madam Sachelarescu lu' madam Piscupescu, madam Iconomescu lu' madam Sachelarescu, madam Diaconescu lu' madam Iconomescu, madam Preotescu lu' madam Diaconescu, d-ra Popescu lu' madam Preotescu, eu d-rii Popescu, şi mie amicul Costică Ionescu... Alerg la Costică Ionescu.

— Dragă Costică, să nu mă laşi... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi, ştiu cît pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment...

— Lasă, omule, fleacurile...

— Să-i dai nota 7, cum mi-ai promis...

— Cui, frate ?

— Lui Mitică Dăscălescu.

— Mitică Dăscălescu !... Nu ţiu minte să am vreun şcolar cu aşa nume.

— Nu se poate !

— Să vedem.

Şi se uită în cataloage.

— Nu : n-am nici unul Mitică Dăscălescu, în cursul inferior ; ai făcut confuzie : trebuie să fie în cursul superior.

Alerg... de astă dată drept la madam Piscupescu.

— Madam Piscupescu, de ce clasă dă examen nepoţelul matale ?

— De clasa VI.

— A ! zic eu... Bine.

Şi dau fuga-napoi la Ionescu ; zic :

— E în clasa VI Mitică Dăscălescu al meu.

— Atunci nu e la mine, e la Georgescu ; îl cunoşti pe Georgescu ?

— Nu. Tu nu-l cunoşti ? ţi-e coleg.

— Ba da, ţine foarte mult la mine, nu e-n stare să-mi refuze nimic.

— Atunci — zic eu — mă rog ţie, nu mă lăsa !... ştiu că pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit...

— Iar ?... eşti cu birja... hai de mă du degrabă la Georgescu.

— Haide.

Ajungem... Aştept în birje pe Ionescu. Peste cîteva minute iacă-tă-l.

— Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont ; daca mai întîrziam un sfert de ceas, pînă la două, mergea cu cata-

loagele la școală și trecea notele în matriculă : protejatul tău avea un 3.

— Și acum ?

— Are 7.

Uite-te — am gîndit eu — ce va să zică o întîrziere de cîteva minute ; cum poate nenoroci pe un tînăr ? Rămînea Mitică Dăscălescu iar repetent, cu toate că ține la el atîta mamiță-sa Dăscăleasca, la care ține Piscupeasca, la care ține Sachelăreasca, la care ține Iconomeasca, la care ține Diaconeasca, la care ține Preoteasca, la care ține mult grațioasa Popeasca, la care țiu foarte mult eu, la care...

INFAMIE...

Mi s-a întîmplat să pierd un amic, un bun amic, și nu mă pot căi îndestul de această nereparabilă pierdere ; de aceea trebuie să spun oricui vrea să m-asculte, trista mea întîmplare. Iată.

Știam că amicul meu, bunul meu amic, are multă influență asupra unei persoane, de care atîrnau la un moment niște interese ale mele de extremă importanță. Am alergat la el.

— Amice, bunul meu amic, zic eu, te rog nu mă lăsa ! contez pe tine să mă salți în această ocazie ; o vorbă bună din partea ta către persoana, pe care o știi, poate să-mi facă norocul... Dă-mi o scrisoare călduroasă de recomandație... te rog, faci un mare bine pentru mine și pentru familia mea... copiii mei...

— Vai de mine ! zice bunul meu amic, jenat de tonul meu din cale afară milos... Ce trebuie atîta insistență ?

Și după ce-i explic bine de ce e vorba, se așază la biroul său și începe să scrie.

După ce termină, se ridică și, cu scrisoarea-n mînă, îmi zice .

— Iată ce am scris.

Apoi citește scrisoarea lui :

„*Iubite amice,*

Amicul meu, aducătorul acesteia, vine la dumneata să-ți ceară un serviciu și mă roagă să pun o vorbă bună în favoarea lui. Nu știu cu cît mai multă căldură să ți-l recomand. Contez pe amiciția d-tale, că ai să-l tratezi ca pe mine însumi, pe amicul meu, pe bunul meu amic. Aș fi fericit să aflu că acest om, pe care-l iubesc ca pe un frate, cunoscîndu-l ce om de treabă și capabil este, a obținut de la dumneata ce a dorit și ce, desigur, merită."

„Mulțumiri anticipate etc".

Pe cînd eu nu știu cum să mai mulțumesc bunului meu amic pentru atîta bunăvoință, el pune scrisoarea-n plic, lipește plicul și scrie adresa : apoi îmi dă plicul...

Iau plicul și încîntat plec, după ce îmbrățișez cu multă efuziune pe bunul meu amic.

Mă duc degrab la locuința persoanei în chestiune. Pentru moment omul meu nu e acasă ; dar după amiaz, îl găsesc negreșit — așa a lăsat vorbă feciorului.

Sunt unsprezece ore înainte de amiază. Ce să fac pînă la două, cînd pot vedea pe omul de la care atîrnă viitorul meu și al copiilor mei ?

Intru într-un birt modest să gust ceva și, așteptînd pe băiat să mă servească, privesc cu ochii plini de speranță plicul ce mi l-a dat bunul meu amic și clădesc mii de castele strălucite...

A ! ce afacere !... ce caldă recomandație ! ce amic ! ce bun amic !

Pun plicul, pe care nu mă pot sătura să-l privesc, alături de farfuria mea și mă uit la el ca la o lumină conducătoare în calea vieții mele.

Pe masă, în fața mea, stă într-un peș un serviciu șchiop de salată.

Băiatul mi-aduce un borș... Nenorocitul ! Vrea să-mi toarne borșul din ceașcă în farfurie și stîngaci, face o mișcare cu cotul și răstoarnă peste plicul meu serviciul cel șchiop.

— Piază rea ! zic eu în gîndul meu... S-a vărsat undelemnul !

Dar n-apuc să gîndesc bine, și prostul de băiat, întorcîndu-se brusc să vadă ce a răsturnat, apleacă ceașca și varsă ciorba pe masă.

Plicul ! plicul meu !

Îl iau repede și-l șterg...

Din nenorocire hîrtia plicului a înghițit destul undelemn și destulă zeamă caldă.

Ce e de făcut ? să-l mai șterg ! Tot ștergîndu-l în amîndouă palmele cu șervetul... altă nenorocire... plicul se dezlipește !

E peste putință să duc persoanei o scrisoare în așa hal.

Să alerg la amicul meu, să-l rog a-mi da o a doua ediție, revăzută poate și considerabil augmentată.

Maltratez încă o dată pe secătura de chelner și plec furios, cu plicul în mînă pe bulevard.

Pe drum, dracul — că nu pot zice altfel — n-are de lucru ? Ce-mi șoptește ? Plicul e dezlipit... Ia să mai citesc o dată călduroasa scrisoare a bunului meu amic.

O scot frumușel din plicul soios... Undelemnul și grăsimea borșului au pătruns pînă la hîrtia dinăuntru, pe care au făcut-o transparentă ; pe dos, într-o parte, se pot citi cîteva vorbe de-a-ndărătele... Mă uit d-aproape și văd bine literele... *ragăm nu*. Citite pe dos, cum este scris pe față, aceste litere fac vorbele *un măgar*...

Un măgar !... zic eu fără să-nțeleg... Ce caută vorbele astea aci ?... *Un măgar !* Mi-a citit amicul meu adineaori scrisoarea : n-am auzit așa vorbe... Și-apoi, ce noimă ? cum s-ar putea potrivi ?... Ce-i asta ?

Aiurit, dezdoiesc scrisoarea, și cu ochii mei citesc :

„*Stimate amice,*

Moftangiul, care-ți aduce această scrisoare, mă roagă cu insistență să ți-l recomand : e vorba de o afacere, pretinde el, de la care ar atîrna viitorul lui și al copiilor lui, o afacere cu tine. Îmi fac o datorie amicală să-ți atrag atenția asupra acestui caraghios, și de aceea m-am și grăbit a-ți scrie, nu cumva să alerge la altă intervenție pe lîngă tine și să te încurce.

Ia seama, nu-i acorda nici un crezămînt. E un măgar și jumătate. Atît, în privința caracterului. Cît despre inteligență, poate că ar avea cîteodată ceva spirit, dar foarte superficial și cu deosebire zevzec.

Primește-l dar pe acest stimabil amic în consecință.

Al tău etc.“

Mă șterg bine de sudoare pe frunte și m-arunc într-o birjă. Cînd să intru în strada, unde locuiește amicul meu, iată-l, îmi iese în față. Opresc birja și sar jos vesel.

— Ei ! mă întreabă amicul meu. Ai fost ? L-ai găsit pe omul d-tale ?

— Da, zic eu rîzînd.

— Ei ! ai reușit ? ce ți-a zis ?

— Ce să-mi zică ? că sînt un moftangiu, un caraghios, cu care nu vrea să se-ncurce... că sunt un măgar... și jumătate... Atît în privința caracterului... Cît despre inteligență, a zis că am cîteodată ceva spirit, dar superficial... că adică sunt un zevzec....

— De unde știe astea ?
— Din scrisoarea d-tale.
— Ți-a spus el că din scrisoarea mea ?
— Nu ! știu eu că din scrisoarea d-tale.
— Cum ?
— Am deschis-o.
— A ! domnule, strigă indignat amicul... Ai deschis scrisoarea !... Asta e o infamie !

Eu, drept orice răspuns, îi trag două perechi de palme, mă sui și... mînă, birjar !

Se-nțelege că după infamia ce am comis, orice legătură între mine și amicul meu a trebuit să se rupă...

Ah ! cît de rău îmi pare ! am pierdut un atît de bun amic !...

O CONFERENȚĂ

S-a hotărît ! trebuie sîmbătă să țin la S.P.M.D.R. o conferență în ședință plenară. Imposibil să scap : am apucat, într-un moment de slăbiciune, să promit junei mele amice din tinerețe, madam Parigoridi — este pentru mine o chestiune de conștiință, de onoare, de inimă.

Eu țin la madam Parigoridi, fiindcă și dumneei ține la mine. De atîta vreme suntem buni prieteni, și nici un nor n-a venit să întunece... În sfîrșit, ce să mai vorbim ! îmi zice : „nene Iancule".

Asta, ce-i drept, nu-mi prea place...

Cînd eram sufler la teatru, acu vreo patruzeci de ani, damele aveau obicei să-mi zică „Iancule", ba, unele, chiar „mă, Iancule" — nici un respect ! Apoi, au mai trecut așa cam douăzeci de ani, îmi ziceau „domnule Iancule". Cînd am ajuns director, îmi ziceau „stimate domnule director..." Acu, după alți vreo douăzeci, toate — adică toate cîte-mi mai sunt prietene — din „nene Iancule" nu vor să mai mă scoată.

Toată lumea în serviciu public înaintează — numai eu, din zece-n zece ani, regulat, degradat ! De la „mă" de odinioară (uneori chiar cu ghionturi și fel de fel de alte maltratări... odată o prietină a mers cu îndrăzneala pînă chiar să-mi tragă palme, și, pe onoare, degeaba... cine știe ce i se păruse !) cum

zic : de la „mă“ de odinioară, am ajuns acum la „nene“ — şi totdeauna cu mult respect.

Firește că asta nu-mi convine, fiindcă eu n-am fost în viaţa mea mîndru, să ţiu atîta la respectul prietenelor... Dar, în sfîrşit ! aşa e lumea noastră, n-ai ce-i face ! dacă nu se poate altceva decît respect, trebuie să ne mulţumim şi cu atîta — cu respect ! Tot e bine ; încai nu mai căpătăm palme — lucru care, putem zice, nu e frumos deloc ; cu toate că... nu fac mare rău, dacă ne putem exprima aşa.

Dar să lăsăm astea, care sunt — adică, au fost — nimicuri trecătoare, şi să ne gîndim la viitor : ce fac eu cu madam Parigoridi ? Azi e joi ; poimîine, sîmbătă, trebuie să mă-nfiinţez la S.P.M.D.R. ...la 2 1/2 d.a. pentru...

O să mă-ntrebaţi însă : ce însemnează S.P.M.D.R. ?...

— S.P.M.D.R. însemnează „Societatea protectoare a Muzelor Daco-Romane“. Amica mea, madam Parigoridi, este viceprezidentă la S.P.M.D.R. ; dar, la drept vorbind, este chiar prezidentă, fiindcă titulara, venerabila madam Trahanache, trăieşte mai mult la Paris, şi afară de asta este, cum zice viceprezidenta, „ramolisită“ : şi, dacă madam Parigoridi nu s-ar ocupa de toate, „s-ar duce dracului S.P....“ Şi dacă s-ar duce S.P., ce s-ar face M.D.R. ?

Două săptămîni, de cînd afişe, gazete, scrisori, persoane, anunţă mereu că eu am să ţin la S.P.M.D.R. o conferenţă : *Ce este arta ?*, iar eu parcă trăiesc pe subt pămînt — parc-aş fi sigur că-nainte de ziua de poimîine se-ntîmplă sfîrşitul lumii... Dar îmi vin odată-n fire. Azi e joi... mai am numai două nopţi de dormit, şi, înainte de a treia, trebuie să mă execut... trebuie !

Noaptea de joi spre vineri o petrec rău... simţ că am friguri... Vineri, umblu de colo pînă colo, fără să ştiu încotro... Nu pot mînca ; am pulsul neregulat ; mă încovoaie o

frică neînțeleasă ; călcînd, mi se pare că pun piciorul în gol... Îmi vine să merg la gară, să mă sui în primul tren și să fug la Canada, unde, obscur, cu munca brațelor mele, departe de orice S.P. etc. ...să-mi cîștig existența într-un mod onorabil... Dar n-am curajul să fug.

Umblu toată ziua să găsesc un colțișor pe care să nu văd afișul cu „*Ce este arta ?*“... Imposibil !...

Mă-ntorc zdrobit acasă...

Vineri noaptea spre sîmbătă...

Nu pot închide ochii. La patru despre ziuă, sar din pat în culmea iritațiunii... Care ? care este cel mai puțin dureros și cel mai expeditiv mod de sinucidere ?

Să vedem...

...Să mor așa de tînăr ? Dumnezeul meu ! ce are să zică amica mea madam Parigoridi cînd va citi în *Universul* tragica sinucidere a lui nen'su Iancu !

— Nu !... Să ai așa curaj va să zică să fii laș ! și, pentru nimic în lume, nu vreau să zică madam Parigoridi că nen'su Iancu a fost un laș ! Țiu la opinia amicei mele mai mult chiar decît la moartea mea, dacă mă pot exprima astfel... Nu ! omul nu trebuie să abdice de la viață ; el este regele creațiunii ; trebuie să aibă răbdare, să aștepte cu demnitate pînă va fi detronat.

Sunt șase ceasuri dimineața... În sfîrșit, Aurora cu degetele ei de roză a deschis porțile orientului. Mă-mbrac și plec de-grabă către prăvălia meșterului meu, d. Florian, care mi-a promis că astăzi, negreșit, îmi dă gata ghetele de lac, pentru conferență.

Aerul dimineții îmi face bine... Iar un afiș ! *Ce este arta ?* Intru repede la d. Florian, care a deschis prăvălia înainte ca Aurora cu degetele ei de roză...

Ghetele sunt gata şi-mi vin de minune ; foarte potrivite : cît mă strînge una-n dreapta, ailaltă tocm-atîta mi-e largă-n stînga ; dar „elegant ceva“.

— Frumos meşteşug este meşteşugul dumitale, nene Floriene !

— Este, nu pot pentru ca să zic ; dar greu şi migălos...

— Ei ! care meşteşug nu e greu şi migălos ? zic eu.

— ...Şi cere multe... Ştii d-ta, domnule, cîte şi mai cîte trebuiesc pentru ca s-ajungem la o pereche de ghete elegante ca astea ?

— Îmi închipui...

— ...Ne trebuiesc : o cireadă de boi şi de viţei, o pădure de stejar şi una de plută, un pogon de cînepă şi altul de in, un lan de grîu, o mină de fier şi cîte altele.

— Nu-nţeleg...

— Cum nu-nţelegi ? nu ne trebuiesc calapoade, talpă, faţă, căptuşeală, aţă, pap, cuie, scule ?... şi pe urmă, ce ne mai trebuie ? să vedem, ghiceşti ?

Am stat puţin la gînduri şi apoi, privind în ochii amicului Florian, care aştepta zîmbind răspunsul meu, am zis :

— Pe urmă, firește, ne mai trebuiesc mintea şi puterea care, din toate celea risipite-n lume, să ne pregătească materialele...

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă... pe urmă, ne trebuie neapărat meşterul cizmar, amicul nostru Florian, care din toate, cu dibăcie, să ne facă o pereche de ghete elegante.

Şi zicînd acestea, am sărit din loc, l-am luat în braţe pe amicul meu, şi, sărutîndu-l cu multă căldură, i-am strigat :

— Meştere Floriene, destul ! am înţeles ! să trăieşti ! eşti mîntuitorul meu, daca pot pentru ca să mă exprim astfel.

Foarte calm, la 2 d.a., mă-nființez la S.P.M.D.R. Acolo, damele din comitet, cu viceprezidenta în frunte, mă primesc foarte amabil.

Sala este arhiplină.

Mă sui la tribună, pe o estradă, cu spatele la un perete pe care sunt reprezentate cele nouă Muze în pitorești costume naționale românești. Daca știam mai dinainte, veneam și eu în costum de ciobănaș doinaș, cu trei fluiere — unul de soc ce zice cu foc, unul de os ce zice frumos și altul de fag ce zice cu drag — Apollo național.

Madam Parigoridi, din rîndul întîi de jețuri, îmi face un semn grațios cu mănușa — adică : suntem gata să te ascultăm : poftim, nene Iancule, începe !

„Doamnele mele — zic eu — iertați-mă daca îndrăznesc, în fața unui auditoriu atît de select, să încerc, în marginile slabelor mele puteri, a răspunde la una din cele mai grele chestiuni, pe care de-atîtea secole și-o pune spiritul uman, și anume : «Ce este arta ?» (*Aplauze.*)

Celebrul discipol al nemuritorului Platone, Aristotele — genialul filozof, născut la Stagyra, astăzi Stavros, în Macedonia, anul 384, mort la Chalcis, în Eubea, la 322 înainte de Cristos ; supranumit „prințul filozofilor“ ; întemeietorul vestitei școli a peripateticienilor ; preceptorul, educatorul prodigiosului Alexandru cel Mare ; — Aristoteles, zic, s-a-ntîlnit odată cu un tînăr zevzec dintre aceia cari desprețuiesc învățăturile înalte și caută totdeauna să-și bată joc de bărbații serioși și luminați — unul din acel soi de coconași, cum se găsesc în toate vremurile și locurile, cari se fac blazați înainte de a se fi bucurat de bunătățile lumii, ca niște pîntece (ier-

taţi-mi expresia !) care simt greaţă, nu fiindcă sunt prea sătule, ci fiindcă nu sunt deloc hrănite. (*Aplauze. Mare ilaritate.*)

Şi aşa, coconaşul zevzec, vrînd să tachineze pe „prinţul filozofilor", l-a întrebat :

— Spune-mi, ilustrule, ce este frumuseţea ?

Iar ilustrul i-a răspuns :

— Amice, asta e o-ntrebare pe care numai un orb trebuie s-o facă.

(*Aplauze furtunoase. Ovaţiuni, nu pentru prinţul filozofilor.*)

Să venim dar, preastimate doamne, după această mică introducţiune, la obiectul conferenţei noastre şi să ne întrebăm :

«Ce este arta ?»"

Aci, spaţiul măsurat nepermiţîndu-mi a reproduce pe larg conferenţa mea, mă mărginesc a o da în liniamentele generale :

„O cireadă de boi şi de viţei... Pasc... Iarbă...

...Pădure de stejar, unde raza soarelui nu poate pentru ca să-ndrăznească...

...Un lan de grîu... Frumoasă e natura patriei noastre, cînd nu-şi dezlănţuieşte elementele cu furie, căci atunci este grozavă, daca putem pentru ca să...

...O recoltă de cînepă, alta de in... să nu uităm că suntem o ţară eminamente agricolă...

(*Aplauze. Bravo repetate.*)

...Un munte, Carpatul, care-n profunzimile sînului său ascunde comori de fier... Dar petroleul ? acest cărbune-sirop, daca putem pentru ca să...

Atunci mi se va spune să industria națională nu trebuie încurajată... *Il ne nous manquerait plus que cela!* (adică, pe românește : atît ne-ar mai trebui !)

(*Aplauze zguduitoare.*)

...Să luăm un exemplu concret, doamnele mele, un lucru de care ne lovim la fiecare pas... să luăm o pereche de ghete de lac, cum sunt ale mele...

(*Oratorul se dă jos de pe tribună, la rampă, și, ridicînd unul după altul picioarele, își arată ghetele nouă, apoi iar urcă la tribună. Rîsete. Aplauze entuziaste.*)

...Ei bine, preastimatele mele doamne, știți dv. cîte și mai cîte trebuiesc, afară de răbdare, spre a ajunge să obținem o pereche de ghete de lac elegante ? căci, orice s-ar zice, e lucru greu și migălos, dintr-atîtea materii risipite, cum a vrut creatorul, în natură, noi, grație geniului nostru, să ajungem, după nevoia și intenția noastră, să obținem...

(*Aplauze asurzitoare. Oratorul se oprește, se șterge pe frunte și așteaptă, zîmbind, ca ovațiile să se potolească. Ovațiile se potolesc.*)

...În fine, ca să-ncheiem, doamnele mele, voi răspunde încă o dată scurt la întrebarea noastră :

...Ce este arta ?

...Arta este, cum am putea zice mai bine ? este încercarea spiritului omenesc, de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc... care are nevoie, pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care și acela... în fine... da, în fine...

(*Oratorul are, probabil din cauza oboselii spiritului prea încordat, un moment de ameţeală. Aplauze călduroase îl revivifică.*)

...Mai mult decît atîta nici Aristotele nu cred să fi putut spune... Şi cine ar căuta să spună mai mult, desigur ar spune mofturi, ca tînărul zevzec, care încerca să-nfunde cu o întrebare neroadă pe ilustrul filozof, străbunul fraţilor noştri macedoneni !"

(*Entuziasm la culme. Toate damele în picioare. Ovaţiuni nesfîrşite. Fanatism.*)

Uf ! un ceas şi jumătate ! Ce căldură ! sunt leoarcă...

La ieşire, damele din comitetul S.P.M.D.R. îmi mulţumesc călduros, dîndu-mi flori, şi care mai de care :

— Bravo, nene Iancule !

Iar viceprezidenta, amica mea, madam Parigoridi, îmi şopteşte :

— Fie ! frumos ne-ncălţaşi, unchiule !

Şi-mi întinde mîna. I-o sărut şi-i răspund şi mai încet :

— *Merçi* de compliment, nepoţică !... decît... mîna mi-o întinzi ? ce ! eu sunt mănuşar ? La cizmar, altceva se-ntinde.

— Tot obraznic ai rămas, nene Iancule !

ŢAL !...

Ţal... Ce este *ţal* ?

Este un substantiv român împămîntenit : înainte de-mpămîntenire, era verb german : însemna *a plăti* — se scria *zahlen* şi se citea *ţal'n.*

Foarte des se-ntrebuinţează acest verb în lumea noastră, unde, cumpărîndu-se toate, trebuiesc toate plătite.

Cînd s-au înfiinţat şi la noi în ţară berăriile, în secolul trecut, fiindcă la-nceput toţi berarii şi chelnerii erau nemţi, s-a introdus şi acest verb *ţal'n*, dar numai în formă de infinitiv imperativ, cu însemnarea : *să plătesc ! să plătim !*

În multe limbi europene, între cari şi franceza şi germana, infinitivul se întrebuinţează ca imperativ impersonal, şi la pozitiv şi la negativ : dar, în limba noastră, forma infinitivului şi numai prescurtată, se-ntrebuinţează, mai-nainte, ca imperativ, numai la persoana a doua singulară şi numai cu negaţiune. Exemple :

„*Taci*, domnule ! *Nu ţipa*, cocoană !"

„*Plăteşte*, nene ! *Nu plăti*, ţaţo !"

Ce se-ntîmplă însă ?

De la o vreme, graţie dezvoltării necontenit crescînde a agriculturii, industriei şi comerţului României (pentru care totuşi, trebuie să mărturisim, rămîne încă destul de făcut).

luînd căile noastre de comunicațiune un așa de-mbucurător avînt, onor. Direcțiune generală a C.F.R. a avut ocaziunea să constate sărăcia limbii române, și a trebuit să recunoască necesitatea introducerii, prin regulamente, a infinitivului ca imperativ impersonal, *fără* ca și *cu* negațiune ; și asta (onoare ei !) pentru *toți* călătorii, fără excepție de clasă sau de distanță de parcurs, la toate trenurile, fie accelerate, fie de persoane, mixte sau de marfă.

Astfel, în toate vagoanele noastre de călători, citim :

pe uși : „A nu se deschide pînă trenul oprește“ ;

pe ferestre : „A nu se pleca în afară“ ;

pe semnalul de alarmă : „A nu se trage decît în caz de mare pericol“ ;

în altă parte : „A nu se întrebuința în timpul opririi în stațiuni“ ;

în clasa III : „A nu se scuipa pe covoare“.

Iar în vagoanele de marfă, afară bineînțeles de cele cu încărcătură inflamabilă neasigurată : „A nu se fuma“.

Critica istorică modernă ne învață că mersul înainte sau înapoi al omenirii este stăpînit de legi fatale ; progresul o dată urnit, ori într-un sens, ori într-altul, nu poate fi oprit de nimeni, de nimic ! Așa, inovația onor. Direcțiunii generale C.F.R. a prins : încet-încet, pretutindeni la noi se introduce infinitivul ca imperativ chiar *fără* negație, pentru orice persoană și ocaziune.

Astfel, pe o sticluță de doftorie cu prafuri care s-așază la fund, citești : „A se scutura bine înainte de a se întrebuința“, iar pe o cutiuță de alifie : „A se spăla întîi bine cu săpun partea, apoi a se unge și a se lega cu o cîrpă curată — după povață“.

La colțul unei case trase mai înăuntru de linia veche a stradei, citim, sub o ferestruică cu brizbize : „A nu se face murdării pe zidul casei mele".

Mergem mai departe, după legea progresului, și citim : „A nu se lipi afișe și orce alte necurățenii".

La Moși, pe stîlpii unui mare umbrar de berărie : „A se plăti la moment. A nu se vorbi vorbe proaste. A nu se face scandal. A nu se pleca cu paharele și alte obiecte"...

În școlile primare, chemate, afară de instrucțiune, să dea și o educațiune civică tinerilor noastre generațiuni, adică nu numai să le lumineze spiritul, dar totodată să le cultive inima și să le formeze caracterul, fiindcă o națiune are nevoie, ce e drept, de ridicarea nivelului intelectual, dar iarăși fără caractere nu merge — în școlile primare, zic, citim pe toți pereții : „A nu se sufla nasul cu degetele. A se purta batistă curată."

Iar cînd trage clopotul de ieșire, d. profesor se coboară de pe catedră și zice elevilor, cari fac zgomot, ridicîndu-se nerăbdători din bănci :

— A se tăcea ! A se asculta !... Mîne vine d. revizor : a se ști bine Mircea cel Bătrîn și Revoluția de la 48, Unirea Principatelor-Unite și Ștefan cel Mare !...

Băieții pornesc ca niște mici dorobanți ce sunt, bătînd din talpă ostășește, foarte mîndri -- onoare lor ! — pe cînd d. profesor strigă după ei, pînă ce ies pe poartă :

— A se ieși în ordine ! A nu se face măgării pe stradă ! A nu se-njura ! A se păstra igiena ! A nu se mînca mult rahat !

D. profesor, pedagog învățat, este nu numai infinitiv, este categoric imperativ.

Atîta destul despre imperativ ! să ne întoarcem la substantiv, de unde am pornit.

Vom citi, la vreme, în Dicţionarul Academiei Române, cînd va apărea :

Ţal — substantiv comun, de genul masculin pentru amîndouă sexurile — impiegat comercial sau impiegată comercială : persoană însărcinată într-un local public de consumaţiune cu încasarea plăţilor de la consumatori. Declinare regulată.

Nominativ — *Ţalul* primeşte plata ;

Genitiv — chiulurile *Ţalului* ;

Dativ — i-a tras două palme *Ţalului* ;

Acuzativ — a chemat *Ţalul* ; sau : l-a-njurat pe *Ţal* ;

Vocativ — *Ţal* !

În general, *Ţal* are numai singular ; la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca. de ex., sărbători naţionale, vreo înmormîntare de lux, ori vreo manifestaţiune politică), în localurile mari, aşezate la vad bun, trebuiesc şi trei *Ţali*. Atunci la pluralul provizoriu, se declină :

Nominativ — *Ţalii* sunt murdari :

Genitiv — obrăzniciile *Ţalilor* ;

Dativ — li se trag chiuluri destule şi *Ţalilor* ;

iar, a doua zi, cînd nu mai e năvală şi „nu mai face trebuinţă“, patronul suprimă pluralul ; dă afară (acuzativ) doi *Ţali*, şi rămîne numai cu singularul abitual — cu un *Ţal* — destul !

Dar să lăsăm chestiunile academice, şi să vedem cît înţeles filozofic, chiar din punctul de vedere al vieţei practice, poate cuprinde acest cuvînt de o singură silabă — *Ţal*.

Am un prieten care-mi zice totdeauna :

— Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinţi care să-nţeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea ! Păcat că nu m-au dat să-nvăţ filozofia ! eu ieşeam filozof, să nu crezi că spun mofturi ! filozof : asta era nacafaua mea, nu negustor !

Şi-n adevăr, Mitică este un cap filozofic. Totdeuna cînd ne vedem, trebuie să-mi toarne un aforism remarcabil. Cel din urmă, de exemplu, trebuie să-l comunic, avînd mai ales în vedere împrejurările interesante în care mi l-a spus.

Alaltăieri, întîlnindu-mă, zice :

— Nene Iancule, tocmai pe d-ta te căutam ; deseară mănînci la noi — să nu zici nu ! Avem un prînz !... şi pe urmă, o surpriză... mare !... În sfîrşit, imposibil să refuzi ! Graziela ţine foarte mult...

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez Nastasia. dar, de mult, toată lumea i zicem Graziella... Este pseudonimul ei — o intelectuală... Multă activitate... A publicat, în diferite reviste de la noi şi din străinătate, studii sociologice, importantisime, după cum susţin directorii respectivi... Graziella trebuie să fie cu un an mai tînără ca mine, dacă nu mai în vîrstă ; dar tot plăcută, plină de inimă, de avînt, de entuziasem... Nu putem zice că a fost frumoasă Graziella ; dar graţioasă... şi... oameni cu dare de mînă.

Nici cuvînt, prin urmare, să refuz invitaţiunea prietenului meu.

Ne-am întîlnit seara la Mercur — a se lua un aperitiv imperativ ! — şi apoi ne-am suit în sanie. Mitică, foarte vesel pe drum, mi-a debitat acest frumos aforism :

— Nene Iancule, toate mulţumirile în lumea asta trebuiesc plătite. Daca le plăteşti cu anticipaţie, ţi se par mai ieftine ; daca le plăteşti după, ţi se par prea scumpe.

— Bravo, Mitică !

— Ei ! nu, nene Iancule, pe onoarea mea, să fi dispus eu de părinţi care.. Dar, în sfîrşit !

Am ajuns... Casele lui Mitică luminate *a giorno*... Sunăm... Graziella ne-ntîmpină radioasă...

— Gîndeam că n-ai să vii, îmi zice.

— Se putea să nu ascult, scumpa mea amică, de ordinele d-tale ?

Suntem, cu toţii, invitaţi vreo doisprezece inşi, toţi lume aleasă din litere, ştiinţe, arte, dintre cari vreo şase reporteri.

Uşile spre sala de mîncare se deschid.

La masă !... Dau braţul Graziellei...

Un prînz împărătesc ! şi tot lucruri uşoare :

Mezeluri, salam, ghiudem, limbă, licurini, masline, icre de ştiucă şi negre ; supă de clapon cu patèle ; pană de somn rasol ; clapon ciulama ; chifteluţe marinate cu tarhon ; pîrjoală de nisetru ; patricieni la grătar ; un purcel la frigare ; cataif, tortă ; brînzeturi, fructe diverse ; vin alb, negru, şampanie etc.

Am mîncat din toate ; trebuia ! ca mai în vîrstă în litere, ştiinţe şi arte, eu stam la dreapta stăpînei casei.

După ce foarte greu m-am ridicat de la masă, pe la zece fără un sfert, am trecut în salon, unde ne aşteptau ţigări, ţigarete, cafele, *des bonbons et des liqueurs* — adică pe româneşte bomboane şi lichioruri... Îmi beau cafeaua şi zic amfitrionului meu încet :

— Dragă Mitică, am consumat frumos, n-am ce zice ; îţi mulţumesc... Eu trebuie să mă retrag ; mîne, foarte de dimineaţă, am treabă şi sunt cam rebegit de vremea asta ; trebuie să mă culc mai devreme... Cum am face rost de o sanie ?

— Ei ! bravo — răspunde el — nene Iancule ! Cum se poate să pleci aşa, fără ţal ?

Şi rîde...

— Vezi că mîne trebuie... zic eu.

Dar el mă-ntrerupe :

— Peste poate, nene Iancule ! are Graziella să citească un studiu nou al ei ; nu ţi-am spus că, după-masă, e şi o surpriză... mare ?... Uite-o, te caută.

M-a găsit Graziella... La rîndul ei, îmi dă braţul, şi trecem, urmaţi de toată lumea, în alt salon, unde trebuia să ascultăm lectura studiului celui nou :

Femeia în istoria şi în poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent şi-n viitor...

Acest studiu va constitui subiectul a trei conferinţe ce se vor ţinea de către autoare la Ateneul Român.

Ce mai începe vorbă !... s-a isprăvit !...

Ne aşezăm pe fotoliuri... Autoarea la masă, între două candelabre ; eu, în faţa ei ; lîngă mine, cam la spate, Mitică ; de jur împrejur, ceilalţi, mai tineri ca mine în litere, ştiinţe şi arte.

Se începe...

„Tabla capitolelor — Introducţie : Ce a fost femeia în timpii primitivi, în anticitate, în evul mediu, în timpii moderni... Ce are a fi, ce trebuie să fie în timpii viitori. — Cap. I : Femeia la români, în istoria şi în literatura poporană, poezie, basme, proverbe, zicători, ghicitori etc., ca bunică, mamă şi soacră, ca soţie, fiică, nepoată şi noră... în trecut..."

Şi aşa mai departe, în prezent şi-n viitor.

După citirea tablei capitolelor, Mitică s-apleacă la urechea mea şi, rîzînd înfundat, îmi şopteşte :

— Ţal ! nene Iancule...

Eu întorc gîtul să-i răspund ceva ; iar autoarea, ridicînd ochii de pe teancul de file, zice foarte graţios, dar destul de imperativ :

— Mă rog, a se asculta toţi cînd se citeşte !...

Şi citeşte...

Simt, la un moment, capul prietenului Mitică de la spate, căzîndu-mi dulce pe umăr... mă-ntorc şi-i zic ridicîndu-l :

— Ce faci, Mitică ?

— Mă rog, a nu se conversa nimini cînd se citeşte !...

...Şi citeşte...

...Voi, patruzeci şi nu ştiu cîte mii de sfinţi mucenici !.. Să spun pe larg chinul meu ?... de ce ?... Să-şi facă un martir din jertfa lui o glorie ?... Nu ; asta i-ar întuneca aureola... A mea trebuie păstrată pură, luminoasă, strălucitoare !... N-am furat-o !... Totuşi, chinul mă biruie... Casc o dată, că s-aude peste masă, de unde, cu un zîmbet grozav :

— Mă rog, a nu se căsca !....

...Şi citeşte... Şi Mitică, de la spate, e fericit pe umerii bunului său amic, nenea Iancu.

...În sfîrşit, la două şi zece antemeridiane, introducţia şi două părţi ale primului capitol s-au citit... Rămîn aşadar a se citi în viitoarele şedinţe, după-masă, urmarea din primul, celelalte două capitole şi concluziunea, apoi notele...

Toţi s-au ridicat de pe fotoliuri... Aplauze...

S-au risipit straniile celeste visuri ale chinului trecut dincolo de marginile puterii de-nregistrare a conştiinţei !... Scutur din umărul meu pe Mitică... Voi să mă ridic... Nu pot... Sunt amorţit... înţepenit... Amicul meu, reconfortat, mă ajută, făcînd să-mi trosnească încheieturile... Sunt în picioare... Sărut mîna crudelei Grazielle... Mitică mă duce pînă la sanie.

— Dragă Mitică, mulţumesc din suflet pentru buna ta invitaţiune ! am petrecut minunat — onoare ţie !... zic cu cu un ton pe carc filozoful meu îl înţelege pînă-n fund...

— De ! nene Iancule ; eu ţi-am spus : aşa e în lumea asta — a se plăti orce consumaţie !

— Mînă, birjar !

E un ger !... Sania se dezlipeşte cu greu din loc şi porneşte scrîşnind, pe cînd amicul meu îmi strigă, rîzînd, infinitiv :

— Ţal ! nene Iancule !... a se revedea !

Mă-ntorc şi-i strig şi eu, categoric :

— A se slăbi, Mitică !

ATMOSFERA ÎNCĂRCATĂ

E o zi posomorîtă de primăvară ; dar e zi de sărbătoare, mare repaus dominical... Ai observat şi dumneata, cititorule, cîte progrese a făcut opinia publică de cînd avem legea repausului dominical ?... E zi de sărbătoare. Pe stradele principale este o mişcare febrilă neobicinuită. Mulţimea circulă cu mare greutate : grupuri se aglomerează la răspîntii, unde discută fierbinte ; toată lumea e cuprinsă de nervozitate... Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de puşcă — din norocire, moravurile poporului nostru sunt mai blînde decît ale altor popoare, mai civilizate chiar — miroase a... ghiontuială. Dar ce e ? De ce fierbe lumea ? Se face o manifestaţie populară monstră în contra guvernului, care vrea să treacă prin camere *à la vapeur* [1] legea pentru înfiinţarea *monopolului băuturilor spirtoase* ! De cînd ne bucurăm de binefacerile regimului parlamentar, n-a trecut această ţară printr-o agitaţie mai grozavă.

Drept să spun : să merg la manifestaţie, n-am curaj, fiindcă am aflat că guvernul este hotărît să reprime cu toată energia mişcarea populară, şi n-am poftă să-mi stric vreun os pentru o simplă curiozitate de gură-cască. Pe stradă să mă plimb, e

---

[1] Sub presiune, în grabă (fr.)

foarte frig ; și afară de asta, te pomenești că mă încurc în vreo discuție și-mi capăt beleaua... Cine știe dacă nemeresc să mă adresez în mulțime cuiva de aceeași părere cu mine ; și-n astfel de împrejurări, un om ca mine, care nu înțelege mîndria eroismului civic, trebuie ori să discute cu oameni de aceeași părere, ori și mai bine, să n-aibă nici o părere. Dar dacă n-ai nici o părere, în astfel de împrejurări, cînd mai toată lumea are o părere, ești în primejdie să superi pe oricine are una. E mai bine așadar să mă retrag discret într-un colț și să tac. Intru într-o berărie și aștept să pice din moment în moment ediția de seară a ziarelor politice... Sunt tare nerăbdător să aflu ce a fost la manifestație.

E lume destulă și-n berărie. Un cunoscut mi se așază alături.

— Ei ! ce zici ?

— Ce să zic ? răspund eu... Bine.

— Cum bine ? Asta e bine ?

— De ! zic ; știu și eu ?

— Cum, știu și eu ? Daca dumneata, cetățean care te pretinzi...

— Ba — zic — mă iartă, nu mă pretinz deloc.

— Nu e vorba că te pretinzi, dar ești ; ești un om, care va să zică, mai instruit, și ai datoria, mă-nțelegi ; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent și nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ți spui...

— Nene, zic eu...

— Ce, nene ?... Aoleu ! vai de biată țara asta ! O s-ajungă rău, domnule ! o s-ajungă rău ! fiindcă nu mai este patriotism și totul se vinde, și sunt oameni, mă-nțelegi, cari ar merita..

Și omul meu ridică tonul așa de tare, încît toată lumea dimprejur își întoarce privirile către masa noastră... Eu plec ochii și cu tonul foarte blajin :

— Să mă crezi că și pe mine...

El, ridicînd tonul și mai sus :

— Ce, și pe dumneata ?... Cînd vine, mă-nțelegi, un guvern ca bandiții, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nici o apărare, fiindcă tăcem toți, și eu, și dumneata, și dumnealor (arată pe cei de la mesele apropiate) ca niște lași, fără nimica sacru, mă-nțelegi ! firește că are să-și bată joc de poporul întreg... A ! dar nu mai merge ! Poți dumneatale, mă-nțelegi, să zîmbești și să ridici din umeri, parc-ai fi străin, nu...

— Dar nu ridic din umeri, domnule ! nu zîmbesc, domnule ! mă iartă !

— Țal ! strigă omul meu foarte supărat...

Chelnerul n-aude.

— Țal ! !

— Lasă — zic — plătesc eu...

— Mersi ! Las' că avem și noi cu ce plăti atîta lucru !... Nu ne-a jupuit pînă acum de tot guvernul banditilor dv. !

— Al meu ? guvernul meu ?...

— Las' că știm noi... Țal ! ! ! surdule !

Plătește și pleacă foarte necăjit.

Nu mai vin gazetele... N-apuc să-mi aduc aminte de gazete, și iată, o altă cunoștință se apropie și-mi cere să-i permit a sta lîngă mine.

— Ei ?

— Ei ? repet eu.

— Îți place ce fac mizerabilii ?

— Cari mizerabili ?

— Ei, cari mizerabili ! derbedeii ! banditii, cari socotesc că, dacă se strîng două-trei sute, beți, gata pe scandal... Oameni desperați, domnule, cari pentru un pisoi omoară pe

tat-său... Dar astă dată li s-a-nfundat... Auzi dumneata !... În carne vie are să tragă, în carne vie !

— Da, nene, zic eu...

— Dar adicătele, ce poftiți dv. ? adicătele, cum o ieși o ceată de dalcauci, de haimanale de-ale dv. în uliță cu reteveiul, guvernul...

— Iartă-mă, zic ; înțeleg să combați pe haimanele, dar să susții că sunt ale mele...

— Ce să te iert !... Dv., oameni inteligenți, sunteți de vină, fiindcă stați indiferenți. Ia să fi mers dumneata cu mine și cu dumnealor toți (arată pe cei de la celelalte mese dimprejur), să fi mers, ca niște cetățeni convinși, să facem și noi o manifestație... Dar nu ! Noi stăm ca blegii în cafenele, și-n berării, și-n cluburi, și lăsăm pe toți apelpisiții, cari ard să puie iar mîna pe slujbușoare, ca să-și facă de cap și să răstoarne sub felurite pretexte...

— Nene — zic — t-ei supăra, nu t-ei supăra, eu în politică nu m-amestec, pentru că...

— Pentru că ?

— Pentru că... mi-e frică...

— Frică ?... Bravo !

Și omul meu începe să rîză :

— Atunci, dă-mi voie să-ți spun, adicătele, că ești o mangafa...

— Sunt funcționar, domnule...

— Tocmai de-aia, trebuie să aperi guvernul...

— Da ce ? zic eu, cam plictisit... guvernul n-are altă apărare decît pe un conțepist ca mine ?....

Omul meu îmi dă cu tifla, se scoală și pleacă grăbit, fără să-și plătească halbele, pe cari le-a băut una după alta... Las' că i le plătesc eu ! și nu-mi pare rău : mai puțin costă două halbe decît crudele-i lecțiuni de civism...

Dar iată că sosește un băiat cu gazetele. Lumea i le smulge. Iau și eu două : una guvernamentală și una opozantă. Sunt om care iubesc adevărul și fiindcă-l iubesc, știu să-l caut. De mult mi-am făcut rețeta cu care, în materie politică, îl poți obține aproape exact. De exemplu, gazeta opoziției zice : „... la această întrunire a noastră, alergaseră peste 6000 de cetățeni, tot ce are Capitala mai distins ca profesiuni libere, comercianți, proprietari ș. c. l...“

Gazeta guvernului zice :

„... la această întrunire a lor, d-abia se putuseră aduna în silă vreo 300 de destrăbălați, derbedei, haimanale...“

Atunci, zic eu, au fost la acea întrunire 3000 și ceva de oameni, fel de fel, și mai așa, și mai așa.

Pe cînd deschid gazeta guvernamentală, să mă uit la ultimele informațiuni asupra scandalului, iată că, intrînd pe ușa din dos, vine la masa mea un domn ca de vreo treizeci și cinci de ani și mai bine, cu o barbă neagră foarte bogată, însoțit de un tinerel ca de vreo paisprezece ani — probabil fiu-său. Amîndoi, tatăl și fiul, se așază *sans façon* [1] la masa mea, și tatăl, foarte răgușit, îmi zice cu ton de aspră imputare :

— Ce citești porcăria aia, domnule ?

— Pardon, zic eu...

Dar pînă să-i mai zic ceva tatălui, fiul îmi smulge gazeta, o rupe și o azvîrle sub picioare...

— Domnilor ! vreau să zic eu...

— Ce, domnilor ? țipă băiatul... Credeți că n-aveți să plătiți infamia ?...

— Ce infamie, domnule ?

— O să vă arătăm noi dv. tutulor, cari vă solidarizați cu regimul banditesc...

---

[1] In modul cel mai familiar.

— Cu regimul monopolurilor ! adăogă tatăl.

Înţelegînd că un tată aşa de răguşit n-ar putea fi niciodată pentru monopolul băuturilor spirtoase, zic :

— Mă iertaţi, domnilor, dar... cu cine am, mă rog, onoarea ?

— Cu studenţi ! strigă băiatul.

— Bine, dumneata se vede... dar tata dumitale...

— Care tată ?

— Dumnealui.

Şi arăt pe omul cu barbă.

— Nu-i sunt tată, domnule, strigă omul răguşit...

— ! ?

— ...Suntem camarazi...

— Camarazi ! ! strig eu. Camarazi ? şi încep să rîd...

— Domnule ! strigă bărbosul, nu-ţi permit să insulţi tinerimea universitară !

Eu chem degrabă chelnerul, plătesc iute şi plec, după ce salut frumos pe cei doi tineri camarazi.

ÎNTÎRZIERE

M-am suit, la Sinaia, în trenul 14, acceleratul care pleacă la ora 6 și 8 minute spre a ajunge în București la 9 și 10.

Am găsit, din norocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului. E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult ; în schimb însă, nu e priveliște mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele trenului, lucru de care un amator se poate bucura foarte rar, fiindcă orice tren trebuie să aibă la coadă un frînar de siguranță, și puține vagoane de călători sunt prevăzute cu frînă de mînă. Trenul a plecat din Sinaia la ora regulată și a ținut strict mersul reglementar pînă la Ploești. Am putut dar să mă bucur de o minunată priveliște : valea Prahovei desfășurîndu-se în fuga spre miazănoapte pe măsură ce trenul gonea spre miazăzi. De la Ploești, trenul de Predeal ca să apuce spre București schimbă frontul și, ca și cum ar vrea să se-ntoarcă înapoi, locomotiva se pune acolo unde pînă aci era coada trenului. Am voit să găsesc un alt vagon la capătul celălalt, care acum rămăsese coadă : n-am mai avut noroc : cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje. M-am resemnat și m-am suit în același vagon în care gustasem destulă plăcere ; și am făcut bine. Vagonul nemaifiind în coadă, frînarul de siguranță îl părăsise, iar locul de la pavilionul de observație,

unde e frîna, era acuma gol. M-am suit acolo și am putut vedea, pe deasupra vagonului înaintaș și a locomotivei, linia în depărtare.

Am pornit regulat din Ploești la 8 și 8 și, menținînd mersul reglementar, am intrat în stația Periș exact la 8 și 38. Trecînd de la semnal spre stație, trenul și-a micșorat foarte simțitor viteza și în fața gării s-a oprit. Cui e obicinuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gîndit... Știu că trenul 14 nu se oprește la Periș... Mi-am închipuit numaidecît că un personaj important vrea să se urce de-acolo. Dar trenul stă, și mi se pare că aud pe peron glasuri alarmate... Nu-mi închipuiesc ce poate fi : în orice caz, pentru trenul nostru, cum linia este dublă pînă-n Gara de Nord, și cum nu s-a oprit brusc, vreo primejdie nu-i probabilă.

Mă uit de la locul meu înainte. S-a cam înnoptat și nu se prea vede departe ; dar semnalul luminos de la ieșire către București se vede închis — e lumină roșie. Mă cobor din vagon și împreună cu mine și alți pasajeri. Întrebăm pe impiegații de mișcare și aflăm cauza opririi trenului nostru : la ieșirea din Buftea, stația următoare, a deraiat un tren de marfă, care trecea de la București spre Ploești. Astfel, și linia noastră e închisă. Telegraful și telefonul lucrează între Buftea și Periș. Personalul mișcării mișună cu multă febrilitate. În sfîrșit, aflăm cari sunt dispozițiile luate de inspecția respectivă. Trenul nostru așteaptă aci, în Periș, trenul 122, care, venind din Moldova pe urma noastră, va ajunge aci la 9 și 20. Pasajerii din ambele trenuri se vor sui într-unul singur ; acesta va porni spre Buftea, se va opri la locul catastrofei, și vom transborda : toate trenurile de la București se opresc în Buftea ca să se întoarcă înapoi cu călătorii spre București, iar trenul nostru se va întoarce înapoi cu pasajerii de la trenurile spre Moldova

și Brăila-Galați. Aproape un ceas trebuie să așteptăm trenul 122.

Pe cînd toată lumea se plimbă pe peron la răcoarea splendidei seri de vară, o cocoană scoate capul dintr-un vagon și strigă, către cine, nu se poate ști :

— Ce dracu, domnule ! mult o să mai stăm aici ? Apoi, cu multă indignare : Ce dobitocie !

Personalul mișcării n-are vreme să răspundă cocoanii. Mă sui în vagonul unde se află acea damă și, după ce o salut frumos, încep să-i explic toată împrejurarea ; cum a deraiat trenul de marfă, cum trebuie să se unească trenul 14 cu 122, cum o să transbordăm, ș. cl.

— Să fie ai dracului ! zice cocoana foarte supărată.

— Cine, coconiță ? întreb eu.

— Dumnealor de la drumul de fier... De ce nu bagă de seamă ?

— Ei ! zic eu ; nu se poate fără cîte una de asta, daca e o dată drum de fier...

— Pentru că sunt dobitoci !... Și cît o să întîrziem ?

— Apoi — zic eu — cu manopera de aici, cu transbordarea de la Buftea, poate să întîrziem vreo două ceasuri...

— Două ceasuri ?... Fir-ar ai dracului ! Care va să zică, atunci, cînd ajungem în București ?...

— Era să ajungem la 9 și 10... și acuma...

— Și acuma ?

— Acuma o să ajungem pe la 11 trecute !

— Ce dobitocie !

— Și, dacă-mi dați voie, coconiță, de unde veniți dv. ?

— De la Vălenii de Munte... Mă recomand : madam Sevastița Stănescu, născută Vasilescu.

— Sunteți din Capitală ?

— Da. Sunt măritată la Văleni, dar vin des la București, am părinți. Noi suntem din București... Daca cunoști dumneata pe domnul Cristache...

— Nu — zic — n-am onoare...

— Domnul Cristache Vasilescu, casele ale frumoase din Popa Chițu... tata.

— N-am onoarea... Și... mergeți la București în plimbare...

— Nu ; merg la dandist... am un dinte... Bine, frate, cît o să mai stăm aici ?... că m-am plictisit... Fir-ar ai dracului !

— Iată — zic eu — sosește trenul de Moldova ; acuma, numa să se aranjeze cu al nostru, și plecăm.

— Ce dobitocie !

După fel de fel de mișcări, cari durează încă aproape un ceas, iată că plecăm încetinel.

— Bodaproste ! zice cocoana.

E o damă de vreo treizeci de ani, foarte frumușică și binc făcută — afară de mîni, cari poate n-ar strica să fie mai micșoare, și, daca trebuie să judec după botine, și despre picioare aș îndrăzni să zic același lucru. E destul de șic îmbrăcată ; un corsaj de mătăsică roșie, fustă de mătase neagră și o pălăriuță de mult gust...

— Ce încet umblă !... fir-ar ai dracului !

— Pesemne vă supără dintele ; d-aceea vă grăbiți...

— A ! nu mă supără ! Da să-și bată joc de pasajeri așa !... Uite ce-ncet umblă !... Asta e mare dobitocie !

Am ajuns. Toți pasajerii ne dăm jos... Un hamal ia bagajul cocoanii : eu o ajut să se dea jos... E o priveliște destul de interesantă la locul catastrofei. Mormanul acela fantastic la lumina torțelor, activitatea personalului tehnic pentru curățirea liniei de cadavrele îngrozitor de mutilate ale vagoanelor, și restabilirea ei, forfoteala aceea, mișcările febrile ale luminilor de deosebite colori, toate astea fac un minunat efect

pitoresc. Întorcînd ochii de la atîtea lumini, din partea dreaptă spre stînga, pe poteca mai puțin luminată, pe unde trecem ca să ajungem dincolo la trenul de transbordare, văd că am pierdut pe cocoana... Îmi pare rău, însă nu multă vreme, fiindcă deodată o aud la cîțiva pași înaintea mea :

— Fir-ați ai dracului să fiți !

Se împiedicase cocoana în jurubița de sîrme de pe margiuea liniei și căzuse. Am alergat și am ajutat-o să se ridice...

— Fir-ar ai dracului să fie !

Plecăm spre București... Linia e liberă de acum... A ! sfîntă lipsă a obstacolelor !

— De-acu — zic — conița mea, într-o jumătate de ceas suntem în Gara de Nord...

— Cîte ceasuri să fie ?

— 11 și 25.

— 11 și 25 ?... Fir-ar ai dracului !

— La 12 fără cinci, suntem în Capitală.

— Ce dobitocie !

În adevăr, la ceasul spus coborîm. Cocoana se repede jos drăcuind și împingînd pe hamal să meargă mai iute. Eu după dumneaei... Pe peron o întîmpină un tînăr și frumos ofițer de călărași, care o primește cu efuziune în brațe. Într-o clipă perechea trece pe ușa de ieșire, se suie într-o trăsură și : mînă degrabă, birjar !

„Așa ! zic eu... Am înțeles... Bun dandist are cocoana !“

Mă sui și eu într-o birjă... Mi-e foame... Birturile sunt închise acum. Merg la o berărie să mănînc ceva... Pe cine aflu la berărie ? Pe madam Sevastița Stănescu cu dandistul dumneaei, locotenentul. Mă așez pe trotoar la o masă alături de tînăra pereche. Cum mă vede, grațioasa damă mă recunoaște și, întorcîndu-se către dandist :

— Lache, uite dumnealui este domnul din tren...

Pe urmă, către mine, cu multă afabilitate :

— Recomand pe frate-meu, locotenent Pandele Vasilescu...

— Mersi, domnule, c-ai ținut așa de bună companie soriimii, îmi zice locotenentul... Nu luați loc cu noi ?

— Mă rog...

— Zău — zice cocoana — dacă nu era domnul așa de amabil ca să conversăm, ce mă făceam eu atîtea ceasuri de urît ?... Ce dobitocie ! Închipuiește-ți, Lache, la caracterul meu, trei ceasuri... Fir-ar ai dracului !

D-L GOE...

Ca să nu mai rămîie repetent şi anul acesta, mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tînărului Goe să-l ducă-n Bucureşti de 10 mai.

Puţin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatîrul fiului şi nepoţelului lor. Destul că foarte de dimineaţă, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tînărul Goe, aşteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la Bucureşti. Adevărul e că, dacă se hotărăşte cineva să asiste la o sărbătoare naţională aşa de importantă, trebuie s-o ia de dimineaţă. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a. m. D. Goe este foarte impacient şi, cu un ton de comandă, zice încruntat :

— Mam'mare ! de ce nu mai vine ?... Eu vreau să vie !

— Vine, vine acuma, puişorul mamii ! răspunde cucoana. Şi sărută pe nepoţel ; apoi îi potriveşte pălăria.

Tînărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică : *le Formidable*, şi sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Miţa, că „aşa ţin bărbaţii biletul".

— Vezi ce bine-i şade lui — zice mam'mare — cu costumul de marinel ?

— Mamițo, nu ți-am spus că nu se zice marinel ?

— Da cum ?

— Marinal...

— Ei ! ziceți voi cum știți ; eu zic cum am apucat. Așa se zicea pe vremea mea, cînd a ieșit întîi moda asta la copii — mariner.

— Vezi, că sunteți proaste amîndouă ? întrerupe tînărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...

— Da cum, procopsitule ? întreabă tanti Mița cu un zîmbet simpatic.

— Mariner...

— Apoi de ! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta ! zice mam'mare, și iar sărută pe nepotel și iar îi potrivește pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuții filologice : sosește trenul — și nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, cari merg pînă la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam'mare își face cruce, apoi aprinde o țigară... Goe nu vrea să intre în cupeu ; vrea să șadă în coridorul vagonului cu bărbații.

— Nu !... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule ! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.

— Ce treabă ai tu, urîtule ? zice mititelul smucindu-se.

Și după ce se strîmbă la urîtul, se spînzură iar cu amîndouă mînile de vergeaua de alamă și scoate iar capul. Dar n-apucă să răspunză ceva urîtul, și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere.

— Mamițoo ! mam'maree ! tantii !

— Ce e ? Ce e ? sar cocoanele.

— Să oprească ! zbiară și mai tare Goe, bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria ! să oprească ! ! !

Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vază cine s-a suit de la staţia din urmă.

— Biletele, domnilor !

Cocoanele arată biletele dumnealor, explicînd d-lui conductor de ce nu poate şi Goe să facă acelaşi lucru : fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, şi, daca a zburat pălăria, firește c-a zburat cu pamblică şi cu bilet cu tot. Dar avea bilet...

— Parol ! chiar eu l-am cumpărat ! zice tanti Miţa.

Conductorul însă nu înţelege, pretinde bilet ; daca nu, la staţia apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Aşa scrie regulamentul : daca un pasager n-are bilet şi nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei şi 50 de bani, şi-l dă jos din tren la orice staţie.

— Dar noi n-am declaratără ? strigă mamiţa.

— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria ? zice mam' mare.

— De ce-a scos capul pe fereastră ? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră ! zice cu pică urîtul.

— Nu-i treaba dumitale ! ce te-amesteci d-ta ? zice tanti Miţa urîtului...

— Uite ce e, cocoană — zice conductorul — trebuie să plătiţi un bilet...

— Să mai plătim ? n-am plătitără o dată ?

— Şi pe deasupra un leu şi 25 de bani.

— Şi pe deasupra ?...

— Vezi, daca nu te-astîmperi ? zice mamiţa, şi-l zguduie pe Goe de mînă.

— Ce faci, soro ? eşti nebună ? nu ştii ce simţitor e ? zice mam'mare.

Şi, apucîndu-l de mîna cealaltă, îl smuceşte de la mamiţa lui, tocmai cînd trenul, clănţănind din roate, trece la un macaz. Din smucitura lu' mam'mare într-un sens, combinată cu clăti-

nătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe își pierde un moment centrul de gravitate și se reazimă în nas de clanța ușii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfîrșit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie !... Ce-o să facă d. Goe la București cu capul gol ? și toate prăvăliile închise !... s-ar întreba oricine, care nu știe cîtă grije are mam'mare și cîtă prevedere. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie ? Daca se întîmplă să plouă, ori răcoare ? Și mam'mare scoate din săculețul ei un beret tot din uniforma canonierii *le Formidable*.

— Te mai doare nasul, puișorule ? întreabă mam'mare.

— Nu... răspunde Goe.

— Să moară mam'mare ?

— Să moară !

— Ad', să-l pupe mam'mare, că trece !

Și-l pupă în vîrful nasului ; apoi, așezîndu-i frumos beretul :

— Parcă-i șade mai bine cu beretul ! !... zice mam'mare scuipîndu-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

— Cu ce nu-i șade lui bine ? adaogă tanti Mița, și-l scuipă și dumneaei și-l sărută.

— Lasă-l încolo ! că prea e nu știu cum !... Auzi d-ta ! pălărie nouă și biletul ! zice mamița, prefăcîndu-se foarte supărată.

— Să fie el sănătos, să poarte mai bună ! zice mam'mare.

Dar mamița adaogă :

— Da pe mamițica n-o pupi ?

— Pe tine nu vreau ! zice Goe cu humor.

— Așa ? zice mamița. Lasă !... și-și acopere ochii cu mîinile și se face că plînge.

— Las' că știu eu că te prefaci ! zice Goe.

— Ţi-ai găsit pe cine să-nşeli ? zice mam'mare.

Mamiţa începe să rîză ; scoate din săculeţ ceva şi zice :

— Cine mă pupă... uite !... ciucalată !

Mamiţa pupă pe Goe, Goe pe mamiţa şi, luînd bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

— Puişorule, nu mai scoate capul pe fereastră !... E lucru mare, cît e de deştept ! zice mam'mare.

— E ceva de speriat, parol ! adaogă tanti Miţa.

Pe cînd Goe îşi mănîncă afară ciucalata, cocoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acuma de spre Crivina către Periş.

— Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamiţo ! zice mamiţa către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrîneşte şi se duce în coridor :

— Goe ! puişorule ! Goe ! Goe !

Goe nicăieri.

— Vai de mine ! ţipă cucoana, nu-i băiatul ! Unde e băiatul !... s-a prăpădit băiatul !

Şi toate cucoanele sar...

— A căzut din tren băiatul ! Ţaţo, mor !

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în uşa compartimentului unde nu intră decît o persoană.

— Goe ! maică ! acolo eşti ?

— Da !

— Aide ! zice mam'mare, ieşi odată ! ne-ai speriat.

— Nu pot ! zbiară Goe dinăuntru.

— De ce ?... te doare la inimă ?

— Nu ! nu pot...

— E încuiat ! zice mam'mare, vrînd să deschidă pe dinafară.

— Nu pot deschide ! zbiară Goe desperat.

— Vai de mine ! îi vine rău băiatului înăuntru !

În sfîrșit, iacată conductorul cu biletul : primește paralele și liberează pe captiv, pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar revedea după o îndelungată absență. Și mam'mare se hotărăște să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întîmple ceva puișorului. Puișorul vede o linie de metal în colțul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mîner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mîna pe mînerul mașinii și începe să tragă.

— Șezi binișor, puișorule ! să nu strici ceva ! zice mam' mare.

Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, și trenul se oprește pe loc, producînd o zguduitură puternică.

„Ce e ? ce e ?...“ Toți pasagerii sar înspăimîntați la ferestre, la uși, pe scări...

— Goe ! puișorule ! Goe ! strigă tanti Mița și se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul ?

Cineva, nu se știe din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon ?... Asta e ușor de constatat ; manivela semnalului nu se poate trage decît rupîndu-se ața înnodată și cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinînd roatele tamponate cu toată presiunea, așa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-și încarce iar pompa de aer comprimat și să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii și șeful trenului aleargă din vagon în vagon și cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghioi în ce vagon era ruptă ața plumbuită și răsturnată manivela ? Ciudat ! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineauri pălăria marinerului ! Cine ? cine a tras

manivela ? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puișorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela.

Trenul se pornește în sfîrșit, și ajunge în București cu o întîrziere de cîteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe, îl scuipă pe puișor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul și-l sărută dulce.

Apoi cocoanele se suie cu puișorul în trăsură și pornesc în oraș :

— La bulivar, birjar ! la bulivar !...

TEMPORA

Acum cîţiva ani, unul dintre cei mai de seamă studenţi ai Universităţii noastre era şi tînărul Coriolan Drăgănescu. Avea inteligenţă vie, caracter de bronz, temperament de erou : pe lîngă acestea, natura-l înzestrase cu un talent de orator de o putere irezistibilă. Se-nţelege că posedînd astfel de calităţi, Coriolan trebuia să ajungă în fruntea camarazilor lui. El conducea toate mişcările studenţeşti. De cîte ori generoasa tinerime universitară, nemaiputînd sta indiferentă faţă cu împrejurările politice, se hotăra să-şi spună şi ea cuvîntul ei, Coriolan îi strîngea rîndurile, o organiza, o îmbărbăta, o înflăcăra şi o ducea — la statua lui Mihai Vitezul. Pînă aci, Coriolan era mare, era incomparabil ; dar aci, la statua eroului de la Călugăreni, era prodigios. Cuvîntarea lui era aşa de zguduitoare, încît auzindu-l, te mirai de nepăsarea eroului de bronz : cum oare nu descalecă, precum odinioară comandorul lui Don Juan, spre a face şi el o demonstraţie ?

De cîte ori auzeam pe Coriolan înflăcărînd tinerimea generoasă — şi l-am auzit de multe ori — mă gîndeam că tînărul acesta şi-a întîrziat intrarea în lumea terestră cel puţin cu două-trei sute de ani. A ! el trebuia să se nască pe vremea cînd tirania sugruma popoarele, cînd nu erau încă proclamate drepturile omului, cînd lumea gemea cu grumajii striviţi sub

călcîiul despotismului. Aș fi vrut să văz pe tirani față-n față cu Coriolan Drăgănescu ! Desigur, proclamarea drepturilor omului n-ar fi întîrziat atîta. Dar astăzi ? astăzi cînd ne bucurăm de atîtea libertăți, cînd nu se mai pomenește măcar de tiranie, cînd opera progresului nu mai are nici o piedică... Și cu toate astea, chiar astăzi, sunt așa de dese împrejurările în cari ordinea publică ar fi turburată fără amestecul tinerimii generoase.

Spre a da o idee despre Coriolan Drăgănescu și despre activitatea lui de tribun al tinerimii, nu voi face fraze pompoase ; mă voi mărgini a reproduce cîteva pasaje din *Amicul poporului*, de pe vremea cînd acest tînăr mergea foarte des la statua lui Mihai... Să vedem.

„Tinerimea universitară, avînd ca totdeauna în fruntea ei pe distinsul student în drept, eminentul tînăr Coriolan Drăgănescu, a pornit din Cișmigiu în corp compact, voind să meargă la statua lui Mihai Bravul, unde dorea să aducă, în aceste momente de doliu pentru țară, pentru popor, pentru națiune, prinosul ei marelui erou al naționalității noastre.

Deși studenții înaintau în cea mai perfectă ordine, la colțul bulevardului au fost opriți de un cordon de sergenți, de agenți secreți și bătăuși.

În zadar tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în constituție. Mizerabilii polițiști nu i-au lăsat să treacă.

Atunci, bravul tînăr Coriolan Drăgănescu a strigat : «Fraților ! la Mihai Bravul ! după mine, la Mihai Bravul !» și a voit să înainteze.

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. Atunci zbirii au început să lovească în dreapta și-n stînga cu ciomegele și cu tesacele..."

Apoi :

„Tînărul Coriolan Drăgănescu, bravul student, care se afla în fruntea tinerimii universitare aseară pe bulevard, a fost arestat de către bandiţii poliţiei. El se află ţinut la secret, fără să poată comunica nici cu părinţii. Se crede că a fost lovit grav şi torturat în arest ; pentru aceea, mizerabilul jude, ruşinea magistraturii, al cărui nume ne facem o datorie de pudoare a nu-l mai pomeni în coloanele noastre, nu permite nimănui a da ochi cu tînăra victimă a acestui regim de teroare !“

Şi alta :

„Guvernul a nebunit ! Mizerabilii îşi fac de cap !

Aseara, pe cînd studenţimea, adunată la statua lui Mihai Bravul, asculta cu inima încordată, cu sufletul transportat, patrioticul şi magistralul discurs al tînărului şi eminentului student Coriolan Drăgănescu, asupra dreptului ce-l are poporul de a protesta contra guvernului banditesc, poliţia a dat năvală asupra acelora cari vor fi mîne fala ţării, şi, lovind, zdrobind, zdrelind orbeşte, şi-a făcut loc pînă la statua eroului de pe treapta căreia vorbea oratorul.

A fost o scenă de teroare de nedescris.

La vederea agenţilor avinaţi, cari voiau să pună mîna pe el, tînărul Coriolan s-a suit repede pe statuă, şi-ntr-o clipă a fost în picioare pe coapsa calului, de unde a strigat : «Fie toată lumea martoră la această nouă infamie a celui mai infam dintre regimuri !»

Dar bandiţii l-au apucat de picioare. Atunci bravul tînăr a luat pe la spate în braţe trupul lui Mihai Bravul şi s-a încleştat de el cu putere. Bandiţii îl trăgeau de picioare aşa de

tare, încît, dacă tînărul nu ceda și nu lăsa pe Mihai Bravul din brațe, atunci ori ar fi frînt trupul de bronz ai eroului, ori acele fiare sălbatice i-ar fi smuls picioarele din încheieturi.

Nu ! nu ! acest guvern a-nnebunit !..."

Acesta era Coriolan Drăgănescu... Și cu toată prodigioasa lui activitate de tribun politic, el nu și-a neglijat studiile decît foarte puțin. A frecventat regulat cursurile la Universitate șapte-opt ani, și nu cu puțină bucurie părinții, rudeie și numeroșii săi amici au citit într-o zi în *Amicul poporului* următoarea notiță la ultime informațiuni :

„Aflăm cu deosebită plăcere că tînărul Coriolan Drăgănescu, eminentul student al Universității noastre, și-a susținut cu succes teza de licență în drept, tratînd cu talent despre Ordinea publică în statul modern. Eminentul tînăr a fost viu felicitat de membrii comisiei. Din parte-ne, ne facem o datorie a-l felicita asemenea, dorindu-i strălucita carieră pe care desigur cu talentele sale o merită."

Licențiat în drept ! tînăr eminent ! irezistibil orator ! caracter mare ; idei generoase !... Desigur — mi-am zis eu — iată un cetățean de mare viitor. Frumoasă carieră !... Îl avusesem totdeauna în vedere pe eminentul tînăr. Isprăvile lui ca student erau așa de zgomotoase, încît mai în fiecare zi trebuia să auz, să citesc sau să pomenesc de acest frumos nume, Coriolan Drăgănescu ! Parcă a fost însă un făcut... După ce am citit notița despre obținerea licenței lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată atît de celebru, și era firesc lucru ; îl uitam fiindcă nu mai mă-mpiedecam de el la tot pasul. De mult acum îl uitasem de tot. Era vreme turbure. Chestiuni politice acute ; criză economică, agricolă,

finanţiară : călcări mai mult sau mai puţin grave ale pactului fundamental — toate acestea iritaseră mult opinia publică. Studenţimea era în fierbere şi pusese de gînd să manifesteze. Ce s-o fi făcut astăzi la statua lui Mihai Viteazul ? Ia să vedem. Am luat *Amicul poporului* şi am citit :

„Au trecut de culmea infamiei ! Săriţi, cetăţeni ! Regimul a turbat !

Fapta de azi a acestor tîlhari a întrecut tot ce se putea închipui din partea unor aşa lăpădaţi de lege şi de Dumnezeu !

Studenţii au fost schingiuiţi, zdrobiţi, măcelăriţi !

Bandiţii regimului au avut ordin să tragă-n carne vie şi au tras !

A fost ceva şi oribil, şi murdar !

Sîngele generoasei tinerimi române a roşit marmora albă pe care se ridică statua celui mai mare erou român !

Să nu crează însă bandiţii că nu va veni ceasul pedepsei !

Ucigaşii tinerimii sunt notaţi şi nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de şarpe...

Îndeosebi, promitem nerusinatului inspector politist, canaliei ordinare, mişelului fără ruşine, sălbaticului zbir şi călău antropofag, care răspunde la dezgustătorul nume de Coriolan Drăg....."

LA PAŞTI

10 ceasuri şi jumătate seara, în sîmbăta Paştelui....

„Marele Magazin de Coloniale, Delicatese, Comestibile et Colori şi mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine", cu firma „La trei struguri tricolori", şi-a lăsat obloanele şi închis gazometrul.

Tînărul Lache, funcţionar comercial în acest mare magazin, îşi pune costumul cel nou şi cravata cea nouă, îşi încalţă ghetele cele nouă cu bizeţuri, îşi ia pălăria cea nouă şi porneşte.

Douăzeci şi patru de ore de absolută libertate...

Să-l urmărim ceas cu ceas şi pas cu pas.

11 şi jumătate, sîmbătă noaptea.

Clopotul de la mitropolie...

Un tun...

Lache trece podul de la Palatul Justiţiei în direcţia sud. Al doilea tun...

Lache a intrat în curte la Doamna Bălaşa.

În biserică nu mai e loc.

Lache stă afară... Se închină... Cuprins de o adîncă evlavie, îşi aduce aminte cu dor de părinţii lui de la Otopeni.

Încet-încet, tot vîrîndu-se, reușește să suie treptele de la intrarea templului.

Aude corul... dar nu poate vedea decît marele policandru, învăluit într-o ceață groasă.

Se ridică în vîrful picioarelor, rezemîndu-se cu mînile întîi pe umerii unei cocoane, care-l face obraznic și măgar, pe urmă pe una dintre coloanele de marmoră imitație.

Stă cîteva minute cu capu întins și în vîrful picioarelor.

Parcă ar vedea mai bine așa, însă o gheată, a din dreapta, îl supără cînd stă în vîrful picioarelor.

Lache rabdă cît rabdă, apoi se hotărăște să se mai lase și pe călcîie.

Lumînările se aprind.

Lache scoate din buzunar o portocală [1], îi trage coada afară și ia, de la cucoana care l-a făcut măgar și obraznic, lumină.

12 și un sfert...

Lache suie la mitropolie cu portocala aprinsă.

Suind, gîndește... La ce ? La un lucru foarte ciudat : de ce totdeauna gheata din dreapta supără mai tare decît cea din stînga ? Și apoi : de ce la suiș supără gheata din dreapta mai tare decît pe drum drept ?

1 și trei sferturi...

Lache coboară dealul mitropoliei, ținînd strîns portocala aprinsă...

Ciudat lucru ! la coborîș, gheata din dreapta parcă supără și mai mult ca la suiș...

[1] Lumînare răsucită.

Cu cît îl strînge gheata, cu atît Lache strînge portocala... O strînge pînă o sparge.

Suflă, o stinge și o pune în buzunar.

5 și jumătate dimineața...

Lache umblă pe stradă fără să știe exact unde vrea să meargă, fără să fi hotărît cum să-nceapă petrecerea de Paști.

Ciudat lucru însă !

Și pe loc drept, gheata din dreapta supără tot așa de tare ca și la suiș, ori coborîș.

7 ceasuri dimineața...

Lache se-ntîlnește cu un amic, alt funcționar comercial, tot comestibile et colori.

— Cristos a-nviat !

— Adevărat a-nviat !

Oricît să zici, teribilă potrivеală ! Ghete la fel !

Da, dar pe amicul nu-l supără gheata din dreapta — îl supără a din stînga.

A ! care va să zică, atunci — ce e de făcut ?

E lucru simplu. Lache ia la braț în stînga pe amicul său, care primește bucuros, și așa pornesc înainte, rezemîndu-se unul de altul în partea piciorului la care nu-i supără gheata.

8 ceasuri dimineața.

Sunt pe bulevard...

Lache are o idee : să șază pe o bancă.

Amicul aprobă ideea lui Lache...

Șed, și unul întinde piciorul din dreapta, adică Lache, iar celălalt întinde piciorul din stînga, amicul, care va să zică...

Și șed așa foarte melancolici, privind cum trec fel de fel de trecători și de trecătoare, unii mai încet, alții mai iute, ba unii chiar aleargă, parcă ar fi cu picioarele goale.

9 ceasuri.

Lache zice :

— Ai să mai umblăm... mai rău e cînd șezi !

Și amicul zice :

— Și mie mi se pare...

Se ridică și, mușcîndu-și fiecare buza de jos, iar se iau la braț.

Spre Cișmigiu...

Coborînd, văd cadre atîrnate pe grilajul grădinii... Amîndoi, amatori de bele-arte, au deodată același gînd : să stea puțin, să se uite la cadre.

Se opresc, rezemîndu-se bine unul într-altul și ridicînd picioarele de afară : Lache pe cel din dreapta, cum ține pe amic de braț în stînga ; iar amicul, pe celălalt.

Dar o galerie de pictură este cea mai obositoare distracție intelectuală.

După cîteva momente de admirațiune, Lache zice :

— Ai să umblăm... e rău cînd stai !

Și amicul zice :

— Și mie mi se pare.

Atunci, pornesc ca doi frați din Siam și încet-încet trec la maidanul Duca.

10 ceasuri.

Lache și amicul se dau în leagăn, fiecare întînzînd piciorul din partea unde s-au ținut la braț...

Parcă vîntul face bine, la început...

Dar peste cîteva momente, cei doi amici se satură de leagăn și pornesc după metoda lor.

1 și jumătate după-amiazi.

Lache s-a desfăcut pentru un moment de brațul amicului, care stă rezemat de un perete al vestibulului Teatrului Național.

Lache cumpără de la casă două staluri III la *Sinzeana și Pepelea.*

E îmbulzeală la casă.

Un glas sfîșietor :

— Nu mai mă călca și d-ta, domnule !

4 și jumătate d.a.

S-a isprăvit spectacolul...

Lache coboară, cu amicul său la braț, cele trei trepte ale vestibulului.

Se opresc în fața băncii, pe trotuar.

O inspirație trece prin mintea lui Lache :

— Hai să ședem !

Șed, și Lache zice :

— Eu o scot.

— Și eu o scot, zice amicul.

Atunci fiecare își scoate gheata de la piciorul din partea unde nu se ținuseră la braț, adică Lache pe a din dreapta, și amicul pe a din stînga.

O, sfîntă libertate !

Am putea pentru ca să zicem că nu e ceva mai sfînt pe lume ! și putem pentru ca să afirmăm că n-au fost vreodată două picioare mai fericite decît acuma piciorul drept al lui Lache și piciorul stîng al amicului său.

De fericire, ele nu mai știu ce să facă cu degetele lor — parcă ar cînta la clavir.

Și teribilă potriveală, domnule ! amîndouă poartă ciorapi crem și cam largi, care vin de fac cute și firește că, dacă face cute ciorapul, e mai rău cînd e gheata strîmtă.

Foarte frumos pe Piața Teatrului ! stai, mă-nțelegi, la umbră și te uiți... și vorbești și rîzi, și se mai zbicesc și ghetele de lacrimile picioarelor...

5 ceasuri d.a.

Lache zice :

— Hai să mergem !

Amicul zice :

— Hai !

Și amîndoi își potrivesc ciorapul crem, trăgîndu-l bine și făcînd o cută sistematică sub călcîi... Apoi, fiecare-și ia gheata și vîră piciorul în ea...

Vîrful merge... călcîiul nu vrea și scîrțîie, și picioarele cari au gustat o dată libertatea și lumina, încep să palpite și să zvîcnească nebunește la ideea că o nouă eră de sclavie și de-ntuneric trebuie să-nceapă : o adevărată revoltă, care n-ar putea fi năbușită decît cu praf de federvais ; dar praful lipsește, și revolta triumfă.

Lache zice :

— Nu merge !

— Nu merge ! zice și amicul.

Și amîndoi lasă ghetele jos, fiecare în partea lui, și amîndouă picioarele încep iar să joace din degete ca niște mîini de harfonistă.

8 ceasuri d.a.

Lache și amicul beau bere la Gambrinus, unde e lume destulă.

Amîndoi sunt cu piciorul respectiv liber și cu cîte o gheată alături.

Plătesc și vor să plece.

Se apleacă să-și ia fiecare gheata.

Caută în zadar : ghetele lipsesc amîndouă.

Un mare hohot de rîs pornește dintr-un colț al berăriei.

Toată lumea se uită-ntr-acolo.

Ce e ?... Un cîne englezesc al unui ofițer, cîne dresat la circ să servească pe stăpîn ca fecior în casă, face sluj ținînd două ghete-n gură.

8 ore seara.

Lache și amicul stau în trăsură picior peste picior. cel de deasupra numai în ciorap crem.

Lache zice :

— Hai să le schimbăm ! Să vedem.

— Haide... Oprește, birjar !

Genială inspirație a avut Lache !

Ghetele schimbate merg minunat. Dau drumul birjarului și se-ntorc în tîrg cu tramvaiul, la Mitică Georgescu.

Dar, vai ! fatalitate, ca să zicem așa !

La Mitică, amîndoi sunt forțați să scoată iar cîte una, însă acuma viceversa : Lache p-a din stînga și amicul p-a din dreapta... și cu mai multă precauțiune decît la Gambrinus — fiecare și-o ține dinainte pe masă...

O ZI SOLEMNĂ

Zi-ntîi de mai stil nou 1900, zi de redeșteptare, ziua florilor, ziua triumfului primăverii, a fost ziua și a unui alt mare triumf — triumful unei idei mari ! ziua-n care s-a realizat în fine un ideal de multă vreme hrănit cu pasiune în sufletul celui mai neobosit dintre primarii urbani ai regatului, în sufletul bravului meu amic Leonida Condeescu, primar al urbei Mizil. Numai acela care a luptat în viața lui pentru o idee mare, numai acela care și-a jertfit liniștea, odihna, totul pentru o cauză publică, numai acela poate înțelege importanța zilei de 1 mai 1900.

Mizilul !... Așezată la poalele Tohanilor, celebre podgorii, această urbe — o grădină — se răsfață cu multă cochetărie pe o pajiște plană, asupra căreia bate soarele în plin de cum răsare și pînă apune, iarna și vara. Rar se găsește o panoramă așa de plăcută și atît de luminată : la miazănoapte, trîmba podgoriilor aci aproape, și mai sus, în depărtare, treptele din ce în ce mai azurii ale Carpaților ; la miazăzi, cîmpia vastă, care se-ntinde, ușor povîrnită, pînă departe-n Dunăre. La spate, cea din urmă treaptă a munților ; în față, nețărmurita zare a cîmpiei. Se poate zice că Mizilul este poarta Bărăganului. Alături se află Fefeleiul, ilustru pentru vechimea lui istorică, leagănul aristocrației de pe albia Buzăului ; se mai

află apoi aci aproape Inoteștii și mai încolo Lipia, amîndouă vestite pentru cultura pasionată a rasei cavaline și pentru cursele de cai pe deșelate și pe distanțe de sute de kilometri.

Se întinde o cîmpie
Pe sub poale de Carpați,
Cîmp deschis de... călărie
etc.

Mizilul strălucește în mijlocul tutulor, pînă acuma ca reședință de suprefectură și ca una din cele mai importante centre politice ale țării. El datorește însă în mare parte importanța sa activității, energiei și devotamentului lui Leonida Condeescu. Se poate oare zice Termopile fără a zice Leonida ? Nu, desigur. Ei ! tot astfel, cine zice Leonida, zice Mizil. Mizilul nu se poate concepe altfel ; dar nici Leonida.

Ce a făcut Leonida Condeescu pentru urbea lui este imposibil de descris pe larg într-un cadru așa de strîmt. Mă voi mărgini prin urmare a consemna, în liniamentele lor generale, unele din faptele sale cele mai importante, al căror mobil a fost totdeauna dorința fierbinte de a afirma importanța Mizilului, de a grăbi ridicarea Mizilului, de a realiza înflorirea Mizilului. Este Leonida un ambițios ? Da, fără îndoială ! zic eu ; dar cînd ambițiunea nu este egoistă, ci altruistă ; cînd ea s-aprinde pentru binele public, este nobilă și mai presus de orice laudă. Din frageda lui tinerețe, Leonida a visat un Mizil mare, un Mizil cel puțin capitală de district deocamdată... Astfel, odată l-a-ntrebat profesorul la lecția de geografie :

— Leonido, care e capitala județului Buzău ?

— Mizilul, domnule ! a răspuns cu mîndrie tînărul Leonida, viitor primar al urbei sale natale.

— Nu-i adevărat, Leonido, a zis profesorul ; e Buzăul...

Dar capitala județului Prahova ?

— Mizilul, domnule ! a răspuns hotărît junele.

— Nu-i adevărat, Leonido ; este Ploeștii. Dar a județului Ialomița ?

— Mizilul, domnule ! a răspuns desperat băiatul.

— Nu-i Mizilul ; e Călărașii... Treci la loc !

Leonida a tăcut, încruntîndu-și sprîncenele — e foarte sprîncenat — și a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă că n-a gîndit...

„A ! și-a zis el în gîndul lui. A ! care va să zică, Mizilul nu e capitală de județ !“

De atunci tînărul nu a mai avut astîmpăr, și, înainte chiar de vîrsta legiuită, s-a aruncat cu pasiune în luptele politice, și-orice glumă deoparte — trebuie să mărturisească fiecine că puțini dintre bărbații noștri politici mari și mici au fost așa de consecvenți ca Leonida : soldat credincios al partidului conservator, încă de pe vremea cînd nu se-ndura să crează că Mizilul ar putea fi ceva mai puțin decît capitala Ialomiței, daca nu a Buzăului sau a Prahovei, a rămas pînă astăzi același — partidul său n-are un membru mai nestrămutat și mai devotat.

Toate stăruințele lui Leonida pentru a face din Mizil capitala unuia dintre cele trei județe limitrofe au rămas infructuoase : era peste putință a se degrada, fără nici un motiv plauzibil, Ploeștii, Buzăul, ori Călărașii. În privința Ploeștilor, Leonida găsise motivul, un motiv destul de puternic : Ploeștii se făcuseră vinovați de o crimă contra unității statului ; acest oraș se proclamase odată ca republică independentă : statul avea tot dreptul să pedepsească Ploeștii și să declare Mizilul capitală a Prahovei. La această argumentare zdrobitoare a lui Leonida, i s-a răspuns că un caz identic se petrecuse cu sora noastră de ginte latină, Franța : Parisul se declarase și

el comună independentă ; cu toate astea, nimeni nu s-a gîndit să-l pedepsească prin degradare, mutînd capitala districtului în altă parte, la Versailles, de exemplu.

Atunci, Leonida a propus guvernului o altă soluțiune : să se ia cîte o bucată din cele trei județe limitrofe, să se facă un trup, care să se declare județ, de sine stătător cu capitala Mizil. Soluțiunea era neadmisibilă, din cauza crizei de care suferea tezaurul public.

Fără să renunțe a gîndi la realizarea visului său într-un timp mai oportun, Leonida a început să stăruie ca barem să se strămute la Mizil episcopia de Buzău. Fatalitate însă ! S-a opus sinodul.

— Atunci, dacă nu se poate episcopia, strămutați la Mizil măcar regimentul 32 !

La aceasta s-a opus comenduirea corpului respectiv de armată.

— Atunci, dacă nu se poate regimentul 32, înființați-ne un liceu clasic și mutați la Mizil Facultatea de medicină din Iași !

La aceasta s-a opus Ministerul Cultelor.

— Sau clădiți-ne un teatru național cu o subvenție din partea statului !

La aceasta s-a opus Direcția generală a teatrelor.

„Mulți vrăjmași are Mizilul !“ a gîndit cu amărăciune Leonida, și la acest gînd și-a îndoit energia. A cerut o audiență la rege. La această audiență, Leonida și-a așternut tot programul său de dezvoltare a Mizilului, arătînd în culori vii suveranului perspectiva unui măreț oraș, care să fie cu vreme fala regatului.

— Sire, tot s-a făcut pentru alte orașe : pentru Mizil, nimic ! Noi n-avem reședință de județ, n-avem tribunal, n-avem

episcopie, n-avem regimentul 32, n-avem liceu, n-avem facultate de medicină, n-avem teatru național, n-avem pod peste Dunăre — n-avem nimic, nimic, sire !... Rugăm pe maiestatea-voastră să ni se dea și nouă ceva din toate astea. Să nu se uite că Mizilul este un oraș care a luat totdeauna parte cu entuziasm la cele mai mari acte ale istoriei naționale ; este păcat, sire, ca Mizilul să fie astfel persecutat ! căci nu putem pentru ca să zicem alt decît că este o persecuțiune !

Suveranul a promis că va recomanda atențiunii guvernului stăruințele energicului primar, și-n adevăr, cum a văzut pe președintele consiliului, i-a vorbit despre Mizil și despre Leonida. Președintele consiliului a surîs cu bunătate și a spus regelui :

— Sire, primarul Mizilului este un tînăr foarte meritos ; însă are... are... nu un cusur, ci un exces de calitate : ține să facă, cu orice preț și cît se poate mai iute, din urbea sa măcar un port de mare...

Pe cînd Leonida medita asupra chestiunii arzătoare : „ce s-ar putea cere guvernului în favoarea dezvoltării Mizilului ?“ iată că Direcția generală C.F.R. înființează expresul București-Berlin via Breslau. Leonida ia itinerarul oficial și vede... o scăpare din vedere, probabil ! o greșeală de tipar, desigur !! În dreptul Mizilului nu se indică ora — o linie dreaptă ca la Inotești și la Vintileanca ! Aleargă la gară... Cercetează... Nenorocire ! Nu e scăpare din vedere, nu e greșeală de tipar ! Este exact : expresul trece pe la Mizil fără să se oprească, nici la dus, nici la întors !

A ! asta e prea mult !

Un an ! un an întreg de alergături, de stăruințe, de protestări, de amenințări ! un an de neliniște, de neodihnă, de luptă eroică ! Atîta luptă trebuia să fie-n sfîrșit încoronată de succes. În sfîrșit, de la 1 mai stil nou, trenul numărul 5 Bu-

carest-Berlin și trenul numărul 6 Berlin-Bucarest se opresc în gara Mizil. Cel dintîi sosește în gară la 10 și 12 minute și pleacă la 10 și 13 antemeridiane ; cel d-al doilea sosește la 6 și 37 și pleacă la 6 și 38 postmeridiane. La trecerea primului tren, simpaticul primar al Mizilului, în culmea emoțiunii, emoțiune legitimă a unui triumf atît de greu repurtat, a expediat colegului său, primarului de la Breslau, următoarea telegramă :

Maire Bürgermeister,

Breslau.

Aujourd'hui jour solennel matin précises 10 h. 12 min. express Bucarest-Berlin arrêté gare notre Midil pavoisée foule énorme presque dix mille personnes applaudissements frénétiques enthousiasme comble commission trois citoyens notables montés aller Buzeo banquet rentrer soir précises 6 h. 37 min. Midil express Berlin-Bucarest. Vive Allemagne ! Vive Roumanie ! Vive Breslau ! Vive Midil ! Salutations fraternelles !

Maire Bürgermeister Midil
Leonida Condeescu [1]

Înainte de înapoierea comisiei de trei de la Buzău, Leonida primește următoarea telegramă :

Maire Bürgermeister,

---

[1] ***Primar Bürgermaistru, Breslau*** — Azi-dimineață zi solemnă precis 10 și 12 min. expres Bucarest-Berlin oprit gară la Midilul nostru pavoazată mulțime enormă aproape zece mii persoane aplauze frenetice entuziasm la culme comisiune trei cetățeni notabili suit merge Buzău banchet se-ntorc seara acasă Midil precis 6 și 37 min. cu expres Berlin-Bucarest. Trăiască Germania ! Trăiască România ! Trăiască Breslau ! Trăiască Midilul ! Salutări fraterne etc. (trad. a).

Breslau touché profondément sentiments Midil ! Vive énergique maire Léonida Condeescu ! [1]

Maire Bürgermeister Breslau
Nedescifrabil

A ! dar nu e totul sfîrşit ! zice Leonida, şi se suie în expresul numărul 6.

— Unde merge acest primar, care nu oboseşte niciodată ?

— La Bucureşti.

— Ce treabă are la Bucureşti ?

— Merge să stăruiască la C.F.R. ca, pe tăbliţa albă cu litere roşii, care indică direcţia celor două exprese, să se scrie de acum : Berlin — Bucarest via Breslau — Midil, şi viceversa : Bucarest — Berlin via Midil — Breslau.

---

[1] *Primar Bürgermeister, Midil* — Breslaul adînc atins de sentimentele Midilului ! Trăiască energicul primar Leonida Condeescu ! (trad. a.)

TREN DE PLĂCERE

S-a hotărît, care va să zică...

Madam Georgescu — Miţa Georgeasca — cu d. Georgescu — Mihalache — pleacă la Sinaia cu trenul de plăcere. Însă, de mult madam Georgescu a promis „puiului“ să-l ducă odată şi pe el la Sinaia ; prin urmare, trebuie să-l ia şi pe puiul ; dar puiul nu merge nicăieri fără „gramamà“ ; prin urmare, şi pe gramamà trebuie s-o ia. Puiul este mititelul Ionel Georgescu, în etate de cinci anişori împliniţi, unicul fruct pînă astăzi al amorului părinţilor săi ; iar gramamà este cocoana Anica, mamiţa mamiţichii puiului.

Trenul de plăcere pleacă din Gara de Nord sîmbătă după-amiazi, la orele trei fără cinci. Sîmbătă, aşadar, de la amiazi, amîndouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare. Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale : bluza *vert-mousse*, jupa *fraise écrasée* şi pălăria asortată ; umbreluţa a roşie, mănuşile albe şi demibotinele de lac cu cataramă ; ciorapii de mătase vărgaţi, în lungul piciorului, o bandă galbenă şi una neagră, despărţite cu cîte un fir stacojiu. Cocoana Anica se-mbracă în negru, aşa se-mbracă dumneei de cînd a pierdut pe răposatul Nicula ; coloare deschisă n-a mai purtat, decît acuma, de curînd, barej conabiu la cap. Cît despre puiul, nici nu mai încape discuţie — el va

purta la Sinaia uniforma de ofițer de vînători ca prințul Carol. Pînă să potrivească mamița pe madam Georgescu, pînă să-mbrace pe puiul și să-i puie sabia, iată că s-a făcut ceasul două fără douăzeci. La ceasurile două fără un sfert, iată sosește și d. Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră și dă cu ochii de gramamà, strigă :

— Cocoană ! încă n-ai plecat ? să știi c-ai pierdut trenul ! Pînă s-ajungi la tramvai, cum umbli d-ta ; pînă să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ți treacă tocmai atunci ; pînă să ajungi la gară — s-a isprăvit ! n-are să te-aștepte trenul pe dumneata... Apoi, văzînd pe gramamà că tăndălește căutînd niște chei : — N-auzi, cocoană, că scapi trenul ?

Cocoana Anica pornește, și madam Georgescu după ea :

— Mamițo, știi unde am vorbit să ne-ntîlnim : în salon de clasa-ntîi... Ai auzit ?

Gramamà a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia și cu un coșuleț elegant de provizii — salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfîrșit tot ce trebuiește — se urcă în birjă și :

— La gară, gaspadin !

De douăzeci și cinci minute, familia Georgescu stă în salon de clasa-ntîi, și gramamà nu mai sosește. Ceasornicul arată două și jumătate... Madam Georgescu începe să devie impacientă. Trei fără douăzeci și cinci... Mai sunt douăzeci de minute ; la casă se dau bilete, și cocoana Anica nu mai vine. D. Georgescu începe a bănui că n-are să trebuiască a mai lua patru bilete, poate că trei or s-ajungă, și pornește din salonul de așteptare să meargă la ghișet. Dar în ușă-ntîlnește piept în piept pe gramamà, care nu mai poate de gîfîială.

— Uf ! nu mai poci ! zice cocoana Anica.

Dar d. Georgescu îi numără parale potrivite pentru un bilet de dus și-ntors clasa III, și-i arată ghișetul respectiv.

Peste cîteva minute, trenul zboară-nspre Carpaţi.

— Biletele, vă rog, domnilor, zice politicos conductorul, intrînd în primul vagon de clasa-ntîia.

D. Georgescu arată două bilete.

— ...Mititelul... al dv. ? întreabă conductorul arătînd pe ofiţeraşul de vînători, care s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.

— Da ! dar n-a-mplinit patru ani... Nu trebuie să ne-nveţi dumneata pe noi regula, zice madam Georgescu.

Conductorul salută politicos şi trece mai departe.

— I-ai spus mamiţii (întreabă discret madam Georgescu pe consoartele dumneaei) să bage de seamă să nu-i fure cineva coşul ?

D. Georgescu dă din cap şi se mulţumeşte să zică numa :

— Hîhî !

Mai discret încă, întreabă d. Georgescu pe consoarta d-sale :

— I-ai dat ceva parale ?

Madam Georgescu răspunde consoartelui tot aşa de laconic cum i-a răspuns şi dînsul.

— Cît ?

Madam Georgescu arată mîna cu cele cinci degete răsfirate : cinci — adică, o băncuţă.

Treizeci de bani, tramvaiul de la Zece Mese pînă la gară : care va să zică gramamà are încă douăzeci de bani pentru ca să cumpere două legături de vişine la Comarnic. Şi-n adevăr, le şi cumpără, şi le şi mănîncă pe jumătate pînă la Valea Largă, cu sîmburi cu tot. Trenul soseşte la Sinaia regulat. Lume — destulă. Dar cu toată-mbulzeala, cine ştie să-şi facă un plan bine hotărît nu se rătăceşte niciodată. Familia Georgescu ştie perfect ce are să facă pas cu pas şi minută cu minută. Astfel, madam Georgescu cu d. Georgescu şi cu puiul

se urcă-n birjă și merg drept la parc, unde muzica militară cîntă cadrilul *Les petits cochons*, să se asigure de o odaie cu două paturi la Regal ; iar gramamà cu coșul merge la Mazăre, să se asigure de o odaie cu un pat : e atît de aproape Mazăre de gară, că nu face pentru ca să mai dai parale la birjă. D. Georgescu însă dă unui băiat un ban, să ducă după gramamà coșul.

S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam Georgescu pe o bancă în aleea principală, unde e toiul promenadei de lume bună, și pleacă cu puiul la gramamà. Fatalitate ! La otel Mazăre i se spune că n-a fost odaie goală și că a trimes-o pe jupîneasa la otel Manolescu, devale. D. Georgescu coboară cu bravul ofițeraș de vînători, care este foarte obosit și flămînd. La Manolescu, iar fatalitate ! n-a fost odaie goală, și a trimes-o pe jupîneasa la otel Voinea, în Izvor. D. Georgescu suie cu bravul ofițeraș, după ce i-a cumpărat o franzelă și i-a dat să bea apă. Trecînd spre Izvor, se abate prin parc să spuie lui madam Georgescu, nu cumva să-și piarză răbdarea așteptîndu-l... Fatalitate ! Madam Georgescu lipsește de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face cîțiva pași în sus, apoi în jos, să găsească pe madam Georgescu. Madam Georgescu, nicăieri ! Se-ntoarce să ia puiul, să-l ducă la Voinea și să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie pînă-n fine să găsească pe madam Georgescu. Fatalitate ! Puiul lipsește.

— Pardon — zice d. Georgescu către un domn care stă pe bancă — n-ați văzut un copilaș frumușel, îmbrăcat în uniformă ca prințul Carol ?

— Ba da... Acu a plecat cu o damă...

— Cu o damă înaltă, cu o bluză verzuie și cu jupă...

— N-am băgat de seamă ; dar am auzit că dama-i zicea „puiule“ și băiatul „mamițico“.

— Pardon, încotro a pornit ?

— Încoace, răspunde domnul, arătînd înspre Mazăre. Dama zicea că-l duce pe puiul la gramamà.

D. Georgescu pornește înapoi la Mazăre... Acolo i se spune — fatalitate ! — că madam Georgescu a fost acum cu puiul și, negăsind pe gramamà, a plecat devale la Manolescu. De-grab' la Manolescu...

— A fost o damă cu băiețelul cu care ați fost dv. și i-am spus tot cum v-am spus dv., că n-am avut odaie, și am mînat-o la Voinea.

D. Georgescu suie și pornește cu pas regulat către Izvor. Ajunge foarte obosit și asudat la Voinea... Fatalitate ! La Voinea nu se află nici madam Georgescu, nici puiul, nici gramamà, nici coșul.

— Ce-i de făcut ?

Cu toată inteligența lui, d. Georgescu stă cîteva momente pe loc fără să poată răspunde la această-ntrebare... Va trebui să răspunză însă...

— Ce ?

Pentru cine nu e deprins să se cațere pe munți, putînd trece ca o capră din valea Prahovei în a Ialomiței, Sinaia nu se poate compara mai nemerit decît cu un stomac : o încăpere mai mult sau mai puțin largă, avînd două deschizături destul de strîmte. Te-a înghițit odată Sinaia, nu mai poți ieși decît ori pe sus, spre miazănoapte, către Predeal, ori pe jos, spre miazăzi, către Comarnic. Prin urmare, își face d. Georgescu următoarea judițioasă socoteală :

„Trebuie să fie în Sinaia, că n-au avut pe unde zbura“.

N-apucă să isprăvească această gîndire, și cineva, venindu-i drept în față, sub lumina unei lămpi electrice, îi zice :

— Să-mi scrii, nene Georgescule !

— Adio, Mitică...

— Te aşteaptă-n parc madam Georgescu cu familia Vasilescu şi cu locotenent Mişu...

— În parc ?... Să-mi scrii, Mitică !

— Adio şi n-am cuvinte, nene Mialache !

D. Georgescu îndoieşte pasul... intră în parc ; caută peste tot... Madam Georgescu — fatalitate ! — nicăieri. Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle, şi, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gînd... Pe cine ?... Pe coana Anica... Dumneei a făcut toată încurcătura, dumneei face toate încurcăturile... Dar... nu strică dumneei ; el strică ; nu trebuia s-o ia ; trebuia s-o lase la Bucureşti... Şezînd astfel pe bancă-n parc, în prada unor gînduri destul de nefavorabile cocoanei Anichii, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat şi că lumea încet-încet s-a strecurat, mergînd fiecare către culcuşul său. A ! e grozav să ai fiinţe iubite, rătăcite departe de tine, şi să nu ştii la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se-ntîmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gîndesc despre tine... le e dor de tine, cum ţi-este ţie de ele ? etc. etc.

„Unde dracul s-a băgatără ?“ zice d. Georgescu.

Şi iar o înjurătură — de astă dată la adresa tutulor celor trei fiinţe iubite pe cari le cată fără să le găsească. Dar iată că un glas simpatic îl trezeşte pe d. Georgescu din urîtele-i gînduri.

— Bravos ! d-le Mialache ! bravos !

Este cocoana Anica, mamiţa lui madam Georgescu.

— Cocoană ! strigă ginerele, sărind drept în picioare... Unde umblaţi, cocoană ?

— Bravos ! tot dumneatale-ntrebi...

— Fireşte că eu, daca nu ştiu... De cinci ceasuri de cînd umblu după dv.

— După noi !... Ce spui, frate ?... Dar la Oppier nu puteai să vii ?... A nemerit orbul Brăila... şi d-ta...

— La Oppler te-am trimes eu pe d-ta ? strigă d. Georgescu scos din pepene... La Oppler ? Dracul era să ştie că dv. sunteţi la Oppler ?... Eu v-am căutat la Mazăre, la Manolescu, la Voinea, în parc...

— La Voinea ?... Nu mi-a zis Miţa că ne-a găsit loc la Vasileasca ?....

— Cînd ţi-a zis Miţa că ţi-a găsit loc la Vasileasca ?

— Cînd ne-am întîlnitără pe bulivar...

— Cînd v-aţi întîlnitără pe bulevard ?

— Cînd mergeam la Voinea... ne-am întîlnitără, că nu l-am găsit...

— Pe cine ?

— Pe Voinea. Fincă ne-am întîlnitără cu Măndica.

— Care Măndica ? zbiară d. Georgescu.

— Vasileasca, omule ! şi cu Miţa...

— Ei ! şi unde e acuma Miţa ?

— Nu ţi-am spus ?

— Cînd mi-ai spus ?

— Mialache ! eşti nebun ! Nu ţi-am spus că te aşteaptă la Oppler cu Vasileasca şi cu fratele Vasileaschii, locotenent Mişu de la itidenţă ?

— Dar puiul ?

— L-am culcat.

— Unde ?

— Nu ţi-am spus ?

— Cocoană ! eşti nebună ? cînd mi-ai spus ?

— Nu ţi-am spus că am tras la Măndica ?

— Ei ? !

— Nu zbiera aşa !... Ei !... ne-a dat un pat pentru puiul în odaie la copiii ei, şi Miţii i-a dat odaia lui Mişu, şi el doarme pe canapea în antreluţă...

Din vorbă-n vorbă, au ajuns la Oppler. La Oppler, fatalitate ! Toate luminile sunt stinse.

— S-a dusără la Vasileasca acasă.

D. Georgescu şi coana Anica suie încet pe drumul prăpăstios către strada Furnica. E o noapte caldă, cu lună plină... Cu cît suie, cu atît se desfăşură la picioarele drumeţilor panorama mirifică a Sinaiei, cu simetricele ei constelaţii de lampioane electrice. Vederea aceasta o încîntă pe coana Anica... D. Georgescu e mai puţin simţitor faţă cu măreaţa privelişte şi înjură bombănind. Au ajuns în sfîrşit la Villa Măndica. Puiul doarme cu copiii Vasileaschii ; dar, fatalitate ! Madam Georgescu lipseşte. A plecat.

— Unde ?

— A plecatără acuşica toţi — zice servitoarea somnoroasă — la Sfînta Ana.

— Şi d. Mişu, locotenentul ? întreabă coana Anica.

— Şi dumnealui, răspunde slujnica.

— Du-te şi dumneatale repede, Mialache ! zice cocoana.

Dar d. Mialache izbucneşte :

— Ce ? cocoană ! ce ? sunt nebun ? dumneatale mă socoteşti cal de poşte ?

— Nu striga, că scoli copiii !

— De cinci ceasuri de cînd alerg după dv. ca un turbat, nu e destul ? Nu mai mă duc.

— Du-te, Mialache mamă ! zice foarte rugătoare cocoana ; o să-i faci mare plăcere Miţii şi la toţi.

— Nu mai poci...

— O să te căieşti, Mialache !

— De ce să mă căiesc ?... Nu mă duc ! n-o găsesc nici acolo.... Mai bine, adu coşul.

Cînd zice d. Georgescu acestea, orologiul de la castelul Peleş se aude-n depărtare bătînd noaptea jumătate. Cocoana

scoate coşul de subt canapea, slujnica aduce o sticlă cu vin, şi d. Mialache se pune să supeze cu coana Anica. La supeu, d. Mialache povesteşte cu de-amănuntul toate peripeţiile prin cari a trecut ; iar cocoana Anica, cum s-a-ntîlnită cu madam Vasilescu şi cu toată compania şi cu locotenent Mişu, care e mucalit al dracului „şi cîntă teribel !“ Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el şi madam Georgescu ; iar gramamà, în odaia copiilor, cu puiul.

Dormeau încă profund cînd, pe la cinci şi jumătate dimineaţa, un zgomot straşnic, clopoţei de trăsură, lăutari şi chiote, i-a smuls din braţele lui Morfeu. Se-ntorcea compania de la Urlătoare, cu lăutari : madam Vasilescu, madam Costandinescu, nepoţica ei, domnişoara Popescu, şi d. Vasilescu şi madam Georgescu şi locotenent Mişu.... Fusese o partidă de plăcere improvizată, o fantezie a locotenentului.

— Vezi, cocoană ? zice d. Mialache lui gramamà. Vezi ? dacă mă luam după vorba d-tale şi mă duceam şi la Sfînta Ana !...

Ah ! a fost o plăcere ce va rămînea neuitată... Pe lună, cu trăsurile la pas, şi dasupra armoniei apelor de munte şi şoaptelor pădurii, lăutarii acompaniînd încetinel şi d. Mişu cîntînd menuetul, pe care-l cîntă regulat muzica în parc şi care-i place atîta lui madam Georgescu !... De aceea, cu sufletul încărcat de fermecătoare amintiri, seara, la Bucureşti, cînd îşi face toaleta de culcare, madam Georgescu zice oftînd :

— Ah ! mamiţo ! menuetul lui Pederaski [1]..., mă-nnebunesc !

---

[1] **Paderewski, pianist şi compozitor polonez din a doua jumătate a secolului trecut.**

AMICUL X...

Un tip eminamente simpatic este amicul meu X..., foarte bine cunoscut de noi toţi bucureştenii. Cum să nu-l cunoaştem ? Îl întîlnim aşa de adesea, pretutindeni : în somptuoasele saloane de elită, în sindrofiile modeste de mahala, la Capşa, la Gambrinus, la Zdrafcu, la Jockey şi la cafeneaua Schreiber din Lipscani, în Orient-Expres, în tramcar, în cupeu cu roate de cauciuc, pe jos în galoşi — pretutindeni gata a te saluta cu toată afabilitatea şi a-ţi întinde cordial mîna lui să fii mitropolit sau paracliser, general ori căprar, ministru ori comisionar de stradă, nobil, mojic, ş.cl.

Din cauza acestei mulţimi imense de varii cunoştinţe, pe cari ştie să le cultive cu o artă superioară, X... devine pentru fiecare din noi cel mai preţios prieten. Frecventînd atîtea cercuri diverse, cari-i sunt deopotrivă de familiare, se-nţelege cîtă admiraţie trebuie să-mi inspire mie, care cunosc aşa de puţină lume şi care sunt aşa de puţin introdus mai ales în cercuri de seamă, unde se-nvîrtesc personaje ilustre.

El ştie cîtă admiraţie-mi inspiră, cît ascendent moral şi intelectual exercită asupră-mi ; de cîte ori însă ne întîlnim amîndoi, nu-mi arată nici un fel de mîndrie care m-ar atinge ; totdeauna modest, simplu şi fără nici o pretenţie, mă pune în curent cu tot ce se petrece în sferele înalte. Omul acesta pare

că nu știe cît prețuiește pentru mine amiciția lui : nu-și face idee, desigur, ce fericit sunt eu cînd aflu de la dînsul importantele secrete ale zeilor.

Eu stau într-un local ieftin de consumațiune, într-o berărie populară, pierdut în mulțime, și mă gîndesc : eu nu sunt un cine, eu sunt un ce ; în masa omenirii, eu sunt un număr trecut la statistica populației, și poate chiar acolo trecut cu vederea, fiindcă, la ultimul recensămînt al populației Capitalei, mai la toți din mahalaua noastră au mers agenții cu catastifele, la mine n-au venit. Nu sunt vreun ambițios ; dar gîndul acesta mă mîhnește... Să te vezi, să te înțelegi așa de mic, așa de nensemnat ! Sub povara acestei gîndiri, oftez și-mi aplec în jos fruntea cu umilință. Dar simț îndată o mînă pe umărul meu încovoiat, ridic ochii : a ! ce plăcere ! este amicul meu X... Vine din cine știe ce sfere înalte, să-mi facă onoarea a sta într-o berărie populară alături cu mine. O strîngere de mînă cordială. Această strîngere de mînă îmi ridică imediat moralul.

Îl cunosc bine pe X..., știu că are să mă înnobileze, să mă facă să am o mai bună părere de mine, comunicîndu-mi lucruri ce nu le poate ști un om care nu frecventează decît lumea de jos, cum am zice care nici la picioarele Olimpului nu poate s-ajungă vreodată. Cu respect și cu dragoste mă ridic și-i fac loc la masa mea, și nu mă așez pe scaun decît după ce el s-a așezat mai întîi. Amicul meu răsuflă, scoate batista și se șterge de sudoare ; desigur, a venit pe jos. Fața-i e radioasă ; clipește foarte semnificativ din ochi ; de cîte ori clipește așa, cu privirile parcă ar fi întoarse de-a-ndăratele către fundul magaziei cu gînduri și idei, sunt sigur că e plin de informațiuni de mare însemnătate, de o importanță capitală. Eu încep să palpit de nerăbdare : vreau cît mai iute să-l pornesc a da drumul neprețuitului izvor.

— Uf ! zice amicul meu ; grozavă căldură azi !...

— Grozavă ! zic eu.

— Ce mai nou ?

— Ce să fie ? zic... Știu eu ?... De unde să știu eu ?... Eu să te-ntreb pe dumneata, nu dumneata pe mine.

Amicul meu zîmbește cu acea satisfacție pe care o simte orice om cînd i se face dreptate.

— De unde vii ? întreb eu.

— De la Take...

Cititorul nu știe, firește, de la care Take vine amicul meu X... Eu însă știu. Amicul meu X..., care este în termeni familiari cu toată lumea, firește că nu va zice ca mine și ca dumneata, cînd am veni de la acel Take, că vine de la d. Take Ionescu, ci zice pur și simplu :

— De la Take...

— Ei ?...

— Nu vrea să intre în combinație... Hotărît !... Cît n-am stat de capul lui !... Nu vrea și pace !...

— !

— ...Cînd intram la el, ieșea șeful...

Noi, eu și dumneata, zicem d. Petre Carp, sau d. Carp, cînd ne e mai degrabă ; amicul meu X... zice și mai simplu : seful.

— Ei ?

— Șeful era bine dispus... zice : „Mergi la Take ?“ zic : „Da !“ zice : „Mai caută de-l convinge și tu, că pe mine m-a obosit !“ și a plecat rîzînd. Nu-l știi pe șeful ?...

— Nu ! zic eu.

— ...Zeflemist... Am rîs alaltăieri cu el la „Continental“ !...

— ! !

— Era și Barbu...
— D. Delavrancea ?
— Da... și Nicu...
— D. Filipescu ?
— Ei, da ! și Costică...
— ?...
— Costică Arion... Costică ar fi vrut mai bine Justiția ; dar nu-l știi pe șeful ? cu șeful nu se discută...

O pauză, în timp ce nu știu cum să admir mai mult pe acest om, care, stînd la mijloc, pe cînd de o parte îi stau atîtea personaje strălucite, de altă parte îmi permite să stau eu. Iată cum te ridică prietenia unui așa bărbat !... Rup tăcerea, și, timid :

— Frate, e adevărat că or să scază lefurile ?

— Nu se știe nimic pozitiv pînă acuma. Tocmai de asta vorbeam ieri cu Alexandru...

Amicul meu vede că-l privesc cu ochii unui om care nu-nțelege și :

— Cu Alexandru... cu Marghiloman. El nu e de părere să se-ntindă prea mult coarda economiilor ; el crede că trebuiesc studiate mijloacele de a crea izvoare de producție. *Du reste* [1], asta este și părerea șefului și a lui Nicu, în fine a tutulor.

O trăsură trece pe dinaintea berăriei unde ne aflăm la masă. În trăsură este un domn cu barbete... Parcă l-aș cunoaște... L-am văzut tot în trăsură, mi se pare, la o paradă, cînd s-au deschis Camerele... Amicul meu salută foarte familiar pe domnul din trăsură, care, uitîndu-se în altă parte, nu bagă de seamă și nu răspunde la salut.

---

[1] De altfel (fr.)

— Aha ! zice amicul meu. A venit și el... Azi-mîne, se isprăvește cu formarea cabinetului.

— Care el ?

— Nu l-ai văzut cînd l-am salutat ?... Costică.

— A ! ăsta e Costică Arion ? zic eu ; îl credeam mai tînăr.

Amicul meu rîde cum se rîde de un ignorant.

— Nu Costică Arion... Costică Ollănescu.

A !... Ei, cum s-aude că o să se combine, dacă nu intră și d. Take Ionescu ?

— Apoi, dragă, dacă pînă la urmă nu l-om putea convinge pe Tăkiță, lucrul este hotărît așa : Șeful, prezidența și Finanțele ; Maiorescu, Justiția ; Alexandru, Externele ; Costică, Instrucția.

— Care Costică ?

— Arion..., Costică, Internele.

— Ălălalt...

— Ollănescu... Nicu, Domenele, și Ionaș, Lucrările publice.

— La Război, cine ?

— Jac. Jac și Ionaș rămîn... Cîte ceasuri sunt ?...

— Cinci și zece.

— *Sapristi !* [1] zice amicul meu, sărind din loc. E tîrziu, te las. Am promis lui Nicu să merg cu el la Sinaia. Accelerat pleacă la 5 și 40. Mai am numai o jumătate de ceas, și trebuie să trec și pe la Barbu, să-i spui să nu uite de ce-a vorbit cu Nababul. Am două halbe și un corn... plătește tu... Mă grăbesc... La revedere !...

---

[1] La dracu !

A doua zi, duminecă, la șase dimineața, mă sui într-un vagon de clasa a treia, în trenul de plăcere pentru Sinaia. Pe cine găsesc în vagon ? pe amicul X... vorbind politică cu mai mulți negustori, cari îi sorb cu mult nesațiu vorbele prețioase. Cum mă vede :

— M-am încurcat aseară la vorbă cu Barbu și am scăpat trenul.

Apoi, urmînd vorba începută, către negustori :

— Eu i-am spus : ghenerale, nu te grăbi...

ULTIMA ORĂ !...

Mă aflam, în toiul conflictului româno-bulgar, în parcul de la Sinaia. Vreme splendidă, deşi prea călduroasă, şi o mişcare neobicinuită : pe de o parte afluenţa trenurilor de plăcere, ale căror bilete, fiindcă lunea cădea între două sărbători, erau valabile pînă miercuri dimineaţa ; astfel, se-ngrămădea lumea pentru bîlciul de a doua zi marţi, sf. Maria, cînd e şi hramul mănăstirii ; pe de altă parte, era hotărîtă pentru după amiazi plecarea suveranilor noştri spre străinătate.

Fizionomia parcului era destul de caracteristică. Persoanele oficiale — curtea regală era în mare doliu — redingotă şi mănuşi negre, pălărie înaltă ; generalii şi ofiţerii în uniformă de mare ţinută ; mult public de elită şi lume de jos destulă. Unii steteau la mese în faţa bufetului, pe cînd alţii se plimbau în sus şi-n jos.

Aşteptînd să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreţie... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— Ai aflat ?

— Ce ? zic eu.

— Care va să zică. nu ştii nimic ?

— Ce, frate ?

— Aseară s-au prins doi inși, un bulgar și un italian...

— Unde ?

— Pe bulgar l-au prins la Valea Largă cînd se cobora din tren și pornea pe jos către Sinaia. Au găsit la el două revolvere, două cuțite și mai multe scrisori iscălite de Sarafoff, de Dimitroff, de Trifanoff și de ăsta... cum îl cheamă, frate ?... de...

— ...De Ciciu Penciu...

— Da, de Ciciu Penciu...

— Ei ! Și ?

— Ei ! și... a vrut el s-o întoarcă, s-o răsucească ; s-a contrazis și l-au arestat.

— Și acuma, unde e ?

— E închis la cazarma vînătorilor în deal.

— Ei ! dar italianul ?

— Care italian ?

— Italianul pe care l-a prins.

— Nu, nene ; nu-ți spui că e bulgar ?

— Bine, ăsta pe care l-a-nchis la cazarma vînătorilor, da, e bulgar ; dar ăla pe care spuseși că l-a prins la Bușteni... nu era italian ?

— A ! da ! ala, da, ala era italian...

— Ei ! cu ala cum stă lucru ?

— Vine din America... S-a găsit la el un pachet de dinamită, cam de vreo patru kilograme, otravă și...

— Și mai multe scrisori...

— Da, mai multe scrisori... De unde știi ?

— Ei, bravo ! se putea fără scrisori ?... Fac prinsoare că scrisorile sunt de la Bresci și de la Luccheni...

— Exact.

— Și — întreb eu — ce s-a făcut cu acest anarhist ? Unde l-au închis ? Tot la cazarma vînătorilor ?

— Aș ! asta e teribil... că le-a scăpat !

— Cum se poate ?

— Da, le-a scăpat frumușel. Pe cînd voiau să-i ia dinamita și să-l lege, repede a dat brînci unuia dintre agenți, pe alt agent l-a răsturnat cu o lovitură de picior, pe urmă a scos un pumnal și un revolver și amenințîndu-i s-a făcut nevăzut... Se crede că s-a ascuns în pădurile Peleșului... S-au luat cele mai strașnice măsuri ca să fie prins... Înțelegi, ce primejdie !

— Bine — zic eu — astea trebuie să le dai la gazeta d-tale.

— Firește că le dau... Acu mă duc la telefon... Stai puțin, mă-ntorc îndată... îți aduc știri din București.

Și a plecat amicul meu la telefon. Rămînînd singur, iată văd un ofițer de vînători cunoscut.

— Iubite căpitane, iartă-mă că te rog un lucru ; nu s-ar putea să văz și eu pe bulgarul !...

— Care bulgar ?

— Bulgarul prins la Valea Largă... care e arestat la dv. la cazarmă în deal !

— Un bulgar arestat la noi la cazarmă ?... Poate de acum douăzeci de minute încoace... Acuma viu de acolo...

— Nu, frate, arestat de aseară... S-a găsit la el două revolvere, două cuțite și mai multe scrisori de la Sarafoff, de la Dimitroff, de la Trifanoff și de la Ciciu Penciu...

— Fugi, monșer ! Cine ți-a spus gogoșile astea ?... N-avem nici un bulgar arestat... Poți, daca vrei, să mergi să te convingi. Salutare, mă grăbesc ; e tîrziu, trebuie să dejunez mai devreme ; escortăm pe maiestățile-lor la gară.

Cînd căpitanul a făcut cîțiva pași, iată se întoarce de la telefon reporterul meu foarte încruntat.

— Nu știi nimic...

— Ba știu, zic eu ; știu că bulgarul dumitale nu există la cazarma vînătorilor : acum am vorbit cu căpitanul... (și i-l arăt pe căpitanul, care se depărtează prin mulțime) mi-a spus că sunt toate gogoși, că la cazarma lor nici pomeneală n-a fost despre vreun bulgar.

— Da ?... bravo ! În adevăr că acuma nu mai există nici un bulgar la cazarma dumnealor... Dar pentru ce ?... Pentru că nu l-au păzit cumsecade și l-au lăsat să scape. Bine c-am aflat-o și pe asta !... Dar în sfîrșit, asta n-are atîta importanță ; asta e veche... Să-ți spui ce am aflat acuma la telefon din București... E lată rău ! Războiul e declarat.

— Ce ? ! zic eu îngrozit.

— Douăzeci și trei de ofițeri români și treisprezece soldați, făcînd exerciții pe malurile Dunării, între Călărași și Giurgiu, au fost înconjurați de echipajul unei șalupe bulgare, care debarcase pe teritoriul nostru, dezarmați, făcuți prizonieri, încărcați în șalupă și trecuți pe malul bulgar.

— Cum se poate ?

— Vezi dar că nu mai putem sta cu brațele încrucișate... Stai un moment... Mă duc la telefon, să dau amănunte despre evaziunea bulgarului...

— Care bulgar ?

— Bulgarul care a evadat de la cazarma vînătorilor.

— Ce amănunte, domnule ? De unde știi și amănuntele ?

— Ce-ți pasă ?

Și, zicînd acestea, bravul meu aleargă la telefon.

Mă ridic înecat de vestea războiului... am nevoie să mă mișc, nu mai pot sta locului.

La cîțiva pași, un grup de domni, între cari și un domn ministru, de care am deosebita onoare a fi cunoscut.

Mă apropiu cu respectul cuvenit și salut... D. ministru îmi răspunde foarte politicos și îmi întinde mîna. Mă miră

mult că d. ministru nu pare îndestul de emoţionat de lovitura echipajului şalupei bulgare.

— Scuzaţi-mă — îndrăznesc eu — domnule ministru... E adevărat ?

— Ce ? întreabă d. ministru, zîmbind ca şi cum ar înţelege ce sentimente mă muncesc.

— ...O şalupă...

— ...Bulgărească ?... zice d. ministru accentuîndu-şi mai bine zîmbetul.

— ...Da... zic eu.

— Linişteşte-te... N-a făcut pînă acuma nici un prizonier român.

Apoi, către toţi :

— Hotărît, oamenii aceştia vor să smintească lumea !

Pe urmă, către mine :

— Ei, cum îţi vine dumitale să crezi aşa baliverne ?

— De ! domnule ministru — zic eu — ştiu eu ce să mai crez şi ce să nu mai crez ? De exemplu, istoria cu evaziunea bulgarului.

— Care bulgar ?

— Care a fost prins aseară la Valea Largă şi închis la cazarma vînătorilor din deal... zice că a reuşit să fugă.

Ministrul şi toată lumea din grup încep să rîză.

Dar eu urmez :

— Şi anarhistul pe care l-au scăpat la Buşteni, care venea din America cu patru kilograme de dinamită...

— Nu v-am spus eu — zice d. ministru — că o să smintească lumea ?... Uite-n ce stare l-au adus chiar pe un om ca dumnealui, care de ! orişicît.. om cu condei...

Zicînd acestea, d. ministru ne salută frumos şi după ce mai mă-mbărbătează încă o dată, asigurîndu-mă că războiul nici n-a început, nici n-are să-nceapă, se depărtează.

Ameţit, mă rentorc la scaunul meu şi şez la loc, să aştept pe d. reporter, care trebuie să se întoarcă de la telefon.

Nu aştept mult ; iată-l.

— Ei ? întreb eu. Mai ai ceva nou din Bucureşti ?

— Se vorbeşte cu stăruinţă despre asasinarea unui judecător de instrucţie.

— Nu mă-nnebuni !... Dar ştii ce am aflat eu ?... Acu am vorbit cu ministrul X...

— Cu ministrul X ! ?

— Da.

— Ei ?

— E mai lată decît toate !

— Ce ?

— Podul de pe Dunăre...

— Ei ? podul de pe Dunăre...

— Podul de la Cernavoda....

— Ei ? podul de la Cernavoda...

— Nu-nţelegi ?

— A sărit în aer ? ! !

— Da, zic eu ; cum ai ghicit ?

— Mi s-a spus ceva la telefon, dar nu credeam... Mă duc să dau confirmarea ştirii !

Şi pleacă glonţ.

— Stăi ! strig eu.

Mă iau după el, îl ajung şi-l opresc :

— Nu uita să telefonezi că de trei zile escadra bulgară bombardează Constanţa.

— Constanţa ?... Bine !

BORIS SARAFOFF !...

Pe vremea conflictului româno-bulgar...

La cunoscuta ospătărie Enache, în compartimentul popular, unde unele feluri de bucate se servesc şi cu jumătatea de porţie, se află, cătră ora două după amiazi — oră la care toată lumea de rînd a plecat de la dejun — o companie de patru tineri, urmînd o dispută destul de animată.

Cine sunt aceşti tineri ?

Asta puţin importă. Să zicem că-i cheamă A, B, C şi D.

Ce sunt aceşti tineri ?

Asta importă mai mult, şi asta o s-o înţelegem, dacă vom urma cu atenţie călduroasa lor dispută.

Să ascultăm...

A. (*către D.*) ; Poftim ! două fără douăzeci şi cinci ! Unde e ?...

D. (*foarte îngrijat*) : Ştiu eu ?... În orice caz, nu stric eu !

A. (*către D.*) : Da cine ? eu ?...

B. (*către D.*) : Dumneata strici, firește ! Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma ! nu ne scăpa aşa !

C. (*către D.*) : Dacă dumneata nu te simţeai capabil să-l aduci negreşit, de ce te-ai băgat ?

D. : Domnilor, eu vă spun că vine, mi-a zis că vine, dar că nu ne mai spune nimic. I-am promis pe parola de onoare că nu-l mai întreb nimic, și mi-a promis negreșit să dejuneze aci cu noi : trebuie să vie ! peste putință să nu vie !... Cîte ceasuri sunt ?

C. : Două fără douăzeci !... (*dezolat* :) Nu mai vine !

A. și B. (*dezolați* :) Nu mai vine !

C. (*către D.*) : Pentru ce n-ai stat la ușe, să-l iei în trăsură cînd a ieșit ?

D. (*dezolat*) : Am stat... la ușa dinspre Doamna Bălașa, pe unde iese totdeauna...

B. : Ei ?

D. : Am stat pînă la unu... A-nceput ploaia... Am reintrat în palat, l-am căutat la biuroul lui... Plecase !...

A. : Ieșise pe ușa principală dinspre cheiul Dîmboviții !

B. (*către D.*) : Vezi că ești zevzec ?

D. : De ce, domnule ?

B. : Fiindcă trebuia să bănuiești că-ți poate scăpa... De ce l-ai pîndit la ușa palatului ? Nu știai că palatul mai are și alte ieșiri ? Trebuia să-l aștepți la ușa cabinetului cînd icse... Ai văzut cum ți-a tras chiulul ?

Oricine înțelege, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decît niște infatigabili reporteri de ziar, și că persoana căreia i-au pierdut urma, fiindcă a știut să le scape cu atîta dibăcie, nu poate fi altul decît inteligentul jude de instrucție de pe lîngă onor. trib. Ilfov, simpaticul meu amic J. Th. Florescu, care a mandat... și ordonat tutulor agenților forței publice să-i aducă, de unde or ști, pe numiții Boris Sarafoff, Vladimir Kovaceff, D. Davidoff, D. Troleff, D. Iconomoff și Al. Burlacoff, pentru a fi ascultați asupra inculpărilor ce li se aduc pentru faptele prevăzute și penate de art. 47 combinat cu art. 226 și 332 din cod. pen. !

Dar pînă să execute agenții forței publice ordinul neobositului jude de instrucție, să urmăm a asculta disputa tinerilor reporteri...

C. : Domnilor, ora este două fără un sfert... Crez că e de prisos să mai așteptăm... (*Cu ironie*) : Să mulțumim amicului D... de inteligența cu care a știut să conducă urmărirea omului nostru și să mergem să ne vedem de treburi.

A și B (*cu mult sarcasm către D.*) : Mersi, monșer...

D. : Dar...

Toți ceilalți trei : Mersi, monșer, și la revedere...

Zicînd acestea, pornesc să iasă. Dar D., atins pînă-n suflet de maliției ozitatea confraților, li se pune în cale și, emoționat, după ce a făcut, încruntîndu-și fruntea, apel la o inspirație, le zice cu un ton suprem :

— Domnilor ! un moment !... Știu unde este !... Cîte ceasuri sunt ?

— Două fără zece.

— Stați aci ! Vă conjur să mă așteptați o jumătate de oră... Dacă la două și douăzeci nu sunt cu el aci, atunci... vă dau voie să nu mă mai stimați... Mă duc ! Vi-l aduc ! ! Trebuie să vi-l aduc ! ! !

Și zicînd acestea, omul rănit de sarcasmul confraților și iritat de chiulul fugarului urmărit a pornit ca glonțul unui anarhist.

Deși sceptici în privința rezultatului promis cu atîta avînt, cei trei confrați se hotărăsc să aștepte, și, pentru a scurta chinul așteptării, comandă o semi-baterie cu sifon. Dar n-apucă să vină băiatul, și o birjă, cu coșul ridicat și cu burduful tras, se oprește din goana mare dinaintea ospătăriei.

Un moment, birjarul, un muscal, vorbește cu mușteriul, apoi desprinde burduful. Mușteriul se dă jos și intră în compartimentul popular al ospătăriei. Muscalul a și plecat.

Mușteriul cel nou este un om înalt și bine făcut ; ochi pătrunzători ; fruntea mică, încadrată într-un păr aspru și des, de coloare castanie bătînd în roșcat ruginiu ; bărbia și buza încadrate asemenea în niște mustăți și o barbă de același fel și aceeași coloare. E îmbrăcat într-un chip neobișnuit în orașele europene — haine de dimie groasă, tivite cu șiret de lînă, dar croite tot nemțește, însă cam nepotrivite pe trup ; pe dasupra, un fel de ipingea de aba pentru vreme rea ; în cap, o șapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele, cum sunt șepcile birjerești ; în picioare, cizme mari, răspîndind mirosul caracteristic al iuftului rusesc îngrijit cu untură de pește.

Acest tip exotic, de o înfățișare foarte hotărîtă și energică, atrage firește atenția de argus a celor trei tineri confrați, cari-și schimbă, ca niște fulgere, priviri arzătoare de mirare și curiozitate. Tipul se duce la o masă mai departe de ei, lîngă fereastră, trage cu precauție perdeluța — care, în compartimentul unde se servesc unele feluri de bucate și cu jumătatea de porție, stă totdeauna dată la o parte — și dă să se așeze pe scaun. În mișcarea ce face ca să-și ridice vingherca de la spate așezîndu-se, îi cade din buzunar, făcînd mult zgomot, un revolver de calibru mare, ca revolverele militărești, împreună cu o carte de vizită. Vădit contrariat de aceasta și neputîndu-și îneca o exclamație de necaz, s-apleacă, ia repede arma și o pune la loc în buzunar. Apoi, bate tare în masă.

Băiatul intră cu semi-bateria comandată de cei trei confrați, le-o așază pe un scaun și trece la noul-sosit.

— Listî ! zice tipul cu tonul aspru și cu un pronunțat accent străin.

Băiatul dă lista.

— Țuicî și ciorbî schembè și ărdei ! comandă tipul.

Cei trei confraţi privesc aiuriţi, pe cînd tipul, ca şi cum ar pricepe că este obiectul celei mai diabolice scrutări, îşi mută scaunul, întorcîndu-le spatele.

— Carta de vizită a rămas jos ! şopteşte unul dintre confraţi. Uite, jos ! între piciorul scaunului, la stînga, şi-ntre piciorul mesei, la piciorul lui...

În adevăr, tipul, grăbindu-se să-şi ridice arma, a uitat jos carta de vizită.

— Ce-i de făcut, să punem mîna pe ea ?

— Bine să-i fie lui d. judecător ! Vezi ! daca nu fugea de noi şi venea să dejunăm împreună !... Vezi ce a pierdut !

— Şi dobitocul de D... aleargă cine ştie pe unde după dumnealui !

— Atît mai rău pentru ei ! şi atît mai bine pentru noi !

— Ce-i de făcut ?

— Ce-i de făcut ?

— Ce-i de făcut ?

Toate aceste replici se urmează pe şoptite foarte repede, pe cînd tipul, care şi-a mîncat ciorba de schembea, comandă :

— Varzî ! porţii măre, mî ! şi ărdei şi vin !

— Şi pe urmă ? întreabă băiatul.

— Pî urmă, fleicî şi ărdei !

Pînă să execute băiatul comanda, tipul se scoală de la masa lui şi, cu mîinile la spate, se duce să se uite la reclama ilustrată, atîrnată pe peretele dimpotrivă. Unul dintre confraţi se scoală şi se repede spre masa de la care s-a ridicat tipul ; dar tipul iute se-ntoarce în loc, îl ajunge la masă, tocmai cînd vrea să s-aplece spre piciorul din stînga al scaunului, şi-l împinge binişor, dar cu destulă putere, la o parte. N-a trebuit mai mult decît trei-patru secunde, ca să se săvîrşească această manoperă. Tipul se aşază la loc pe scaunul lui, de astă dată cu mai multă precauţie ca întîia oară, iar tînărul ziarist merge să

facă asemenea la masa lui. De astă dată carta de vizită nu se mai vede ; a dispărut sub talpa ciubotei din stînga a stăpînului ei. Confraţii îşi muşcă buzele.

— Să dăm de ştire poliţiei !

— N-am făcut nimic !... Trebuie să ştim noi mai întîi cine e tipul ăsta. Daca este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi... Şi atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane !

— Unde dracul e dobitocul de D.... ?

— E două şi jumătate...

— Crezi că mai vine ?... E ruşine să se-ntoarcă singur...

Pe cînd şoptesc acestea tinerii noştri, tipul se scoală şi. trecînd pe lîngă ei, cu capu-ntors fără să-i privească, iese, cine ştie pentru ce, pe uscioara care duce în dosul ospătăriei. A ieşit urmărit de privirile celor trei confraţi, şi n-a apucat să se-nchiză bine uscioara după el, şi toţi trei au dat să se repează la piciorul stîng al scaunului... Nenorocire ! Carta de vizită lipseşte din locul ştiut.

— I s-a lipit de talpa cizmei ! zice unul dezolat.

Şi toţi se-ntorc în loc, şi toţi dau un ţipăt de triumf... În adevăr, carta s-a lipit de talpa cizmei ; dar cizma trecînd pragul uscioarei, carta s-a dezlipit. Este colo jos, murdărită de noroiul de pe talpă, dar sclipind totuşi ca un soare strălucitor. O ridică şi — ce citesc ?

Boris Sarafoff, président de Comité macédo-andrinopolitain, Grand Maître etc. etc.

El ! Boris Sarafoff ! la Bucureşti ! Boris Sarafoff ! ! !

— Boris Sarafoff trebuie prins ! prins de noi !

Cît e de scurtă viaţa omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să înveţe din păţania altuia, să se folosească de experienţa aproapelui său. Astfel, o amintire trecu ca un fulger prin mintea celor trei tineri confraţi ;

cum scăpase judecătorul de instrucție din mînile amicului lor D... ? foarte simplu : pe cînd D... îl pîndea, de bunăcredință, la o ușe de ieșire a palatului, d. judecător ieșise pe alta. Dar dacă D... ar fi avut inspirația să-l pîndească la ușa de ieșire a cabinetului, pe d. judecător, așa e că nu-i putea scăpa ? Prin urmare : numai o ușe de ieșire are ospătăria Enache ? Nu ! are trei. Care va să zică, dacă, pe cînd dînșii îl așteaptă pe Sarafoff în compartimentul unde se servesc unele mîncări și cu jumătatea de porție, îi vine numitului Sarafoff inspirația să plece pe altă ieșire ?

— Dar nu și-a terminat dejunul !... A comandat fleică...

— Ce-are a face ? A simțit că e bănuit și firește a renunțat la fleică.

— Dar cum să plece ? nu și-a plătit socoteala...

— Ba ce ! un asasin să mai aibă așa scrupuluri...

— Dar ipingeaua și-a lăsat-o-n cui... trebuie să vie să-și ia ipingeaua ! mai ales că afară e o ploaie teribilă.

— Aș ! un om așa de îndrăzneț ca Sarafoff are să se teamă de ploaie ! vezi bine !

Se-nțelege că toate aceste raționamente, pentru care mie-mi trebuiesc atîtea cuvinte greoaie, s-au săvîrșit într-o clipă printr-o schimbare de priviri — tot așa, într-o noapte adîncă, la sclipirea fulgerului, se vede o cale limpede. Nu e vreme de gîndit prea mult ! Cei trei confrați ies pe urmele lui Sarafoff, trec pe lîngă bucătăria ospătăriei și merg spre fund, să se pună de-aproape la pîndă. La zgomotul pașilor lor, răspunde o tuse înfundată. Sarafoff n-a scăpat ! Sarafoff este acolo ! îl așteaptă...

— Dar dacă sparge zidul și iese prin curtea de-alături ?... șoptește unul.

— Mai așteptăm cîteva momente și, dacă nu iese, spargem ușa, intrăm după el și-l scoatem de urechi afară !

Sarafoff nici gînd n-a avut să fugă... Apare foarte liniștit... Cu aceasta își susține totdeauna prestigiul un om reputat îndrăzneț — cu liniștea. La înfățișarea lui Sarafoff, care ține mîna dreaptă în buzunarul unde e revolverul, cei trei confrați fac un pas înapoi ; el înaintează un pas, ei fac doi înapoi ; el doi, ei trei... Aceasta, nu doar de lașitate... E o tactică prudentă ; vor să-l înconjure, să-i ia orice posibilitate de mișcare, să-i taie toate ieșirile. Astfel, unul merge la portița gangului de serviciu, altul la ușa compartimentului celui mare, și celălalt la ușa compartimentului unde Sarafoff s-a întors, s-a reașezat la masă și continuă să dejuneze cu liniștea celei mai nevinovate conștiințe. A ! criminalul ! Dar de data aceasta nu mai scapă ! El va fi prins de cei trei bravi jurnaliști, care-l vor da pe mîna justiției implacabile și incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. Și cu această ocaziune, se va vedea o dată mai mult cît se poate cîștiga cînd totul merge după principiul așa-numitului „schimb de bune procedeuri". Dacă în trista afacere bulgaro-macedo-română, justiția a făcut colosale servicii presei, apoi, în schimb, presa, prin cei trei valoroși membri ai ei, va fi făcut un serviciu imens justiției, dîndu-i în mînă pe numitul Boris Sarafoff, creierul și sufletul infernalului complot bulgar, pentru a fi ascultat asupra inculpărilor ce i se aduc pentru faptele prevăzute și penate de art. 47 combinat cu art. 226 și 332 din cod. pen.

Sarafoff a terminat dejunul și a plătit socoteala. După renței ce i le face băiatul care a primit plata, se poate crede că Sarafoff a fost galanton și a dat un bun bacșiș. Tînărul reporter, care stă la pîndă, simte un fior : Sarafoff s-a ridicat de pe scaun... Desigur vrea să plece... A sosit deci momentul suprem. Dacă asasinul, văzîndu-se în fața primejdiei de a fi prins, în desperarea lui, trage ?... Un așa om e capabil de orice!

Dar prima emoţie trece : tînărul vede că Sarafoff n-are deloc intenţia să plece, şi mai observă că bulgarul n-are cîtuşi de puţin aerul că ar lua seama la dînsul.

Sarafoff s-a ridicat de la masă şi se plimbă de colo pînă colo, parcă ar aştepta pe cineva ! Asta ar fi şi mai frumos ! Ar avea haz să fie aici, la Enache, convocat comitetul macedo-andrinopolitan.

„Să aşteptăm dar !“ îşi zice tînărul.

Cîteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva, material sau psihic, în situaţiunea aceasta aşa de încordată. Dar o birje se opreşte dinaintea ospătăriei, şi din birje se coboară tînărul D... care a alergat pînă acuma după judecătorul de instrucţie. Confratele din uşe îl întîmpină, şi cu tonul înecat :

— Ci, haide, nene, odată ! pentru numele lui Dumnezeu ! unde umbli ? Aşa e că nu l-ai găsit ?

— Nu, monşer, am umblat ca un nebun peste tot ; imposibil ca să-l găsesc ! parcă s-a ascuns în pămînt !

— Puţin ne pasă acuma de dumnealui !... Uite-te bine la omul acesta !

Şi, zicînd asta, arată pe bulgarul care, cu mîinile la spate, se uită la reclama ilustrată din perete.

— Un bulgar, probabil !

— Da, un bulgar... Ştii anume cine ?

— Cine ?

Drept răspuns, confratele arată foarte discret carta de vizită plină de noroi. D... dă un ţipăt... Bulgarul n-aude-n-a-vede. Se întoarce în loc şi urmează să se plimbe cu mînile la spate de colo pînă colo...

— Ce facem ? întreabă D... uimit.

— Îl pîndim aci.

— Îl denunţăm poliţiei.

— Peste putință ! Ai răbdare... Trebuie să avem răbdare... Sarafoff așteaptă aici pe Kovaceff, Davidoff, Troleff, Iconomoff și Burlacoff...

— De unde știi ?

— Ce-ți pasă ? Aici e convocat comitetul macedo-andrinopolitan... Trebuie să-i prindem pe toți... Dacă dăm acum alarma, stricăm tot ! Trebuie s-avem răbdare !

— Dar ceilalți unde sunt ?

— Membrii comitetului ?

— Nu ! băieții noștri.

— Sunt la posturile lor... Noi nu suntem zevzeci ca dumneata, să lăsăm ieșirile neocupate.

Pînă să protesteze D... contra acestei răutăți, o altă birje se oprește în fața ospătăriei : este muscalul care l-a adus aci adineauri pe prezidentul comitetului macedo-andrinopolitan. Un tip absolut bulgăresc coboară și intră...

— Kovaceff ! șoptește tînărul confrate către D...

Kovaceff se apropie cu mult respect de Sarafoff și-i spune foarte încet ceva la ureche.

— Trebuie să pice și ceilalți ! șoptește tînărul jurnalist.

Dar Kovaceff ia ipingeaua din cuier și o ține lui Sarafoff, care o îmbracă pe mîneci.

— Vor să plece !

— Pleacă !

— Opriți-vă, asasinilor ! strigă cei doi confrați tăindu-le drumul spre ușe.

Dar asasinii îndrăzneți îi împing, făcîndu-și loc de trecere.

— Săriți ! Asasinii ! ! Sarafoff ! Kovaceff !

Ceilalți doi confrați aleargă la acest zgomot, urmați de toți băieții de la Enache. Însă, pînă să sosească toți, Sarafoff și Kovaceff au biruit și au reușit să ajungă la trăsura lor...

În luptă, Sarafoff și-a pierdut peruca și, punînd un picior pe scăriţa trăsurii, cînd vor toţi să-l înhaţe, își smulge barba.

Toată lumea rămîne trăsnită.

Cine ?... Cine ? !... Cine e Sarafoff ? !

... Este inteligentul judecător de instrucţie, care ştie să scape cu atîta dibăcie de urmăririle reporterilor ! este simpaticul nostru amic J. Th. Florescu, care a mandat și ordonat etc. etc.

Dar Kovaceff ?

Grefierul lui Sarafoff.

Profitînd de aiurirea urmăritorilor săi, Sarafoff s-a suit cu Kovaceff în birjă și strigă muscalului :

— Mînă iute, gaspadin !

Birja porneşte în goană... Tînărul D... se acaţă ca ştrengarii de la mahala dinapoia trăsurii.

— Dă cu biciul dindărăt ! strigă Kovaceff.

PETIȚIUNE...

E în toiul verii, cînd serviciile publice încep dimineața la 7 și sfîrșesc la 2 d. am. Toată noaptea a bîntuit căldură apăsătoare și acuma, pe un cer senin, a răsărit soarele, amenințînd cu groaznică dogoare. Ce are să fie peste zi ?

Sunt 7 ceasuri fără 10 minute de dimineață. În biuroul registraturii generale a unei mari administrațiuni, impiegatul își pregătește registrul, așteptînd să bată ceasul, ca să ridice oblonul de la ferestruia pe unde i se-nmînează corespondența oficială și petițiile particulare. Pe cînd se șterge de sudoare, gîndind la cine știe ce, aude ciocănituri la oblonul lăsat. Se uită la ceasul său, regulat adineaori după cel oficial : 7 fără 5 minute... Dă din umeri, se șterge iarăși și gîndește mai departe... Ciocăniturile de afară au trecut ; dar peste cîteva momente iar încep cu mai multă tărie și insistență. Impiegatul dinăuntru se uită iar la ceas : 7 fără 2 minute. Dă din umeri, se șterge de sudoare și-și urmează gîndurile intime... Ciocăniturile se-ndoiesc cu violență... În sfîrșit, cele două minute au trecut ; ceasul arată 7 punct. Impiegatul trage zăvorul și ridică oblonul, lăsînd ferestruia închisă numai cu geamul. Se uită afară. La geam, e un domn, care așteaptă ; probabil acela ciocănea. Impiegatul ridică și geamul.

— Dv. ciocăneați așa ?

— Da.

— Dv. nu ştiţi că biuroul se deschide la 7 ?

— Ba da.

Şi zicînd aceasta, domnul vîră adînc capul pe ferestruică înăuntru ; impiegatul, surprins de această mişcare, se dă-napoi şi lasă din mînă geamul mobil, care pică peste gîtul domnului ca tăişul unei ghilotine. Domnul vrea să tragă afară capul, dar nu poate.

— Ridică ! domnule ! strigă domnul cu ochii mari.

Impiegatul ridică binişor ferestruica ; domnul îşi retrage capul.

— Ce poftiţi ?

— Am o afacere de registrat...

Şi domnul iar vrea să vîre capul. Dar impiegatul prinde de veste, lasă repede geamul, care atinge vîrful nasului domnului.

— Poftiţi pe uşă înăuntru, daca aveţi vreo afacere ! strigă impiegatul, făcînd acelui domn semn cu mîna, pe unde poate intra în biurou.

Domnul ascultă, pleacă de la ferestruică şi-ndată apare în uşă. Este un om nici prea tînăr, nici prea bătrîn ; pare foarte ostenit, şi un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea. E asudat şi prăfuit ; mişcările-i sunt nesigure ca şi articularea vorbelor. Apărînd în pervazul uşii, ţine într-o mînă pălăria de paie, cam ghemuită ; cu cealaltă mînă se ţine de nas.

— Era să-mi tai nasul !... Ştii ce teribil m-ai lovit ?

— Pardon !... dar nu stric eu... Daca vîrîţi aşa capul...

— Nu face nimic... N-aveţi un scaun ?

— Poftiţi.

Domnul şade alături de biurou...

— Teribil sunt de ostenit...

Zicînd acestea, domnul se uită lung la un pahar ce stă pe masă aproape gol, și din care a băut impiegatul.

— Mă rog, dacă nu vă supărați, aveți apă ?

— Da.

— E rece ?

— Potrivită.

— Nu-i puneți gheață ?

— Ba da.

— Așa ? îi puneți gheață ?

— Firește !

— E flir... e firl... ? ... ăsta...

— Da, avem filtru.

— Monșer ! te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă ?... Teribil mi-e de sete !

Impiegatul sună ; un aprod se prezentă.

— Un pahar cu apă...

Apoi, după o pauză, către domnul :

— Ați zis că aveți o afacere...

— Da, am o afacere...

— Aici la noi ?

— Da, la dv. ... o afacere... Pesemne că acum s-a dus s-o scoată din puț...

— Cum s-o scoată din puț !

— Apa... că văz că nu prea are amicul de gînd să vie...

Aprodul intră. Domnul ia paharul și-l soarbe întreg pe nerăsuflate, apoi, ridicînd niște ochi foarte dulci și plini de mulțumire, către aprod.

— Mersi... Daca nu te superi... mai îmi dai unul ?

Aprodul pleacă. Domnul, după ce s-a căutat prin toate buzunarele, către impiegat :

— S-a dus dracului ! am pierdut-o !

— Ce ?

— Ce, nece... e vorba, am pierdut-o ?

— A fost o petiție...

— Nu, frate, batista... Monșer, te supri dacă te-oi ruga să-mi dai batista d-tale ?... numai un moment.

Zicînd acestea, ia de pe masă batista impiegatului și, pînă cînd acesta să scoată măcar o exclamație, se șterge cu ea la gură de apă.

— Și dumneata nădușești, ca mine.

Impiegatul dă să-și ia batista înapoi ; domnul își trage mîna, se șterge de sudoare și pe urmă la nas ; apoi înapoiază batista, punîndu-o iar la loc pe masă.

— Și eu nădușesc al dracului !

Impiegatul ia batista și o trîntește departe în partea cealaltă a mesei ; apoi se așază, ia condeiul și-ncepe a trece hîrtii la registru. Aprodul intră, aducînd al doilea pahar. Domnul ia paharul și-l dă pe gît ; pe urmă, cu tonul dulceag, făcînd semn să-i treacă batista :

— Dacă nu te superi...

Impiegatul se face că n-aude. Domnul se scoală, trece pe dinaintea mesei în partea cealaltă, se apleacă peste ea și ia batista. Impiegatul vrea să i-o apuce ; dar domnul s-a șters pe frunte și la nas ; pe urmă, aruncînd batista la loc :

— Mersi !

— Domnule — zice impiegatul — zici că ai venit cu o afacere... Mă rog... Noi n-avem timp aici să stăm de vorbă... Nouă ne plătește statul leafă, să lucrăm... Mă rog, ce afacere ?

— Stăi să-ți spun... E cald al dracului !

Se duce la butonul soneriei, pe care-l apasă. Soneria zbîrnîie lung.

Impiegatul, impacientat :

— Destul, domnule ! Ce poftești ?

— Dacă nu te superi, încă un pahar... mi-e sete al dracului. Az-noapte am umblat forfota cu niște prietini... Nici n-am dormit... Știi...

După o pauză :

— Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit ?

— Ba bine că nu !

— Pe unde n-am fost !

Aprodul vine. Domnul, cu multă politețe :

— Drăguță, dacă nu te superi, m-aș ruga... încă un pahar cu apă...

Aprodul iese. Domnul, către impiegat, cu delicatețe :

— Aveți mult de lucru ?

Impiegatul :

— Nici prea-prea, nici foarte-foarte... potrivit.

Aprodul aduce paharul. Domnul îl bea pe nerăsuflate ; către aprod :

— Mersi !

Apoi către impiegat :

— Daca nu te superi, te-aș ruga... batista...

— Domnule ! strigă impiegatul ; înțelege odată că nouă nu ne plătește statul aici ca să stăm de vorbă ; avem treabă ; n-avem vreme de conversație... Spune : ce poftești ? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai ?

— Ce afacere ?

— Da ! ce afacere ?

— Am dat o petiție... Vreau să știu ce s-a făcut. Să-mi dați un număr.

— Nu ți s-a dat număr cînd ai dat petiția ?

— Nu.

— De ce n-ai cerut ?

— N-am dat-o eu.

— Da cine ?

— Am trimes-o prin cineva.
— Cînd ? În ce zi ?
— Acu vreo două luni...
— Nu știi cam cînd ?
— Știu eu ?
— Cum, nu știi ? Cum te cheamă pe d-ta ?
— Nae Ionescu.
— Ce cereai în petiție ?
— Eu, nu ceream nimic.
— Cum ?
— Nu era petiția mea.
— Da a cui ?
— A unui prietin.
— Care prietin ?
— Unul Ghiță Vasilescu.
— Ce cerea în ea ?
— El, nu cerea nimic.
— Cum, nu cerea nimic ?
— Nu cerea nimic ; nu era petiția lui.
— Da a cui ?
— A unei mătuși a lui... Știa că viu la București și mi-a dat-o să o aduc eu.
— Cum o cheamă pe mătușa lui d. Ghiță ?
— Nu știu.
— Nu știi nici ce cerea...
— Ba, mi se pare că cerea...
— Ce ?
— Pensie.

Impiegatul, ieșindu-și din caracter și zbierînd :

— Domnule, aici este Regia monopolurilor ! aici nu se primesc petiții pentru pensii ! Du-te la pensii, acolo se primesc petiții pentru pensii !

— Așa ? la pensii, care va să zică ?

Merge la sonerie, apasă butonul ; soneria zbîrnîie foarte lung.

— Destul, domnule !

— Uite ce e : dacă nu te superi, te-aș mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul intră.

— Uite ce e, drăguță, dacă nu te superi, te-aș mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul iese.

Impiegatul bufnește și scrie cu ochii aplecați în registru :

— Așa ?... care va să zică, la pensii ?

Aprodul vine. Domnul ia paharul.

Impiegatul, după ce l-a lăsat să bea în ticnă, către aprod :

— Dă-l afară !

Domnul, plecînd, foarte politicos :

— Mersi... Mă duc... Așa ? care va să zică, la pensii, care va să zică ? !

VIZITĂ...

M-am dus la sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaş foarte drăguţ de vreo opt anişori. N-am voit să merg cu mîna goală şi i-am dus băieţelului o minge foarte mare de cauciuc şi foarte elastică. Atenţiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele şi mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roşiori în uniformă de mare ţinută. După formalităţile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorţii agriculturii — d. Popescu tatăl este mare agricultor — despre criză ş. cl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăşte chiar unei femei cu petrecerile, mai ales cînd are copii.

— Să-ţi spun drept, cît era Ionel mititel, mai mergea ; acu, de cînd s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el ; trebuie să-i fac educaţia. Şi nu ştiţi dv. bărbaţii cît timp îi ia unei femei educaţia unui copil, mai ales cînd mama nu vrea să-l lase fără educaţie !

Pe cînd doamna Popescu-mi expune părerile ei sănătoase în privinţa educaţici copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răguşită de femeie bătrînă :

— Uite, coniță, Ionel nu s-astîmpără !

— Ionel ! strigă madam Popescu ; Ionel ! vin' la mama !

Apoi, către mine încet :

— Nu știi ce strengar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaogă :

— Coniță ! uite Ionel ! vrea să-mi răstoarne mașina !... Astîmpără-te, că te arzi !

— Ionel ! strigă iar madam Popescu ; Ionel, vin' la mama !

— Sări, coniță ! varsă spirtul ! s-aprinde !

— Ionel ! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe cînd vrea să iasă pe ușe, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luînd o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

— Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină cînd face cafea, că daca te-aprinzi, moare mama ? Vrei să moară mama ?

— Dar — întrerup eu — pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu ?

— Pentru dumneata.

— Dar de ce vă mai supărați ?

— Da ce supărare !

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maiorașul, îl scuipă, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută milităreste și merge într-un colț al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri și pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trîmbiță și o tobă. Atîrnă toba de gît, suie pe un superb cal vînăt rotat, pune trîmbița la gură și, legănîndu-se călare, începe să bată toba cu o mînă și să sufle-n trîmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva ; eu n-aud nimica. Îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru ; ea n-aude nimica.

— Ionel ! Ionel ! ! Ionel ! ! ! Du-te dincolo, mamă ; spargi urechile dumnealui ! Nu e frumos, cînd sunt musafiri !

Iar eu, profitînd de un moment cînd trîmbița și toba tac, adaog :

— Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

— Maior ! strigă mîndrul militar.

— Tocmai ! zic eu. La cavalerie nu e tobă ; și maiorul nu cîntă cu trîmbița ; cu trîmbița cîntă numai gradele inferioare ; maiorul comandă și merge-n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalică, scoate de după gît toba, pe care o trîntește cît colo ; asemenea și trîmbița. Apoi începe să comande :

— Înainte ! marș !

Și cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce-ntîlnește-n cale. În momentul acesta, jupîneasa cea răgușită intră cu tava aducînd dulceață și cafele. Cum o vede, maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculeagă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, și maiorul, dînd un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un țipăt de desperare.

— Ține-l, coniță, că mă dă jos cu tava !

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupîneasa este salvată ; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudența să iasă din neutralitate și să intervie în război, primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

— Vezi ? vezi, dacă faci nebunii ? era să-mi scoți ochiul... Ți-ar fi plăcut să mă omori ? Sărută-mă, să-mi treacă și să te iert !

Maiorul sare de gîtul mamei și o sărută... Mamei îi trece ; iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea...

— Nu vă supără fumul de tutun ? întreb eu pe madam Popescu.

— Vai de mine ! la noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... și... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicînd „dumnealui“, mama mi-arată rîzînd pe domnul maior.

— A ! zic eu, și dumnealui !

— Da, da, dumnealui ! Să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de rîs... ca un om mare...

— A ! asta nu e bine, domnule maior, zic eu ; tutunul este o otravă...

— Da tu de ce tragi ? mă-ntrerupe maiorul lucrînd cu lingura în cheseaua de dulceață...

— Ajunge, Ionel ! destulă dulceață, mamă ! iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru linguriță ; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

— Unde te duci ? întreabă mama.

— Viu acu ! răspunde Ionel !

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală ; o pune pe o masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabacherea cu țigarete regale, scoate una, o pune în gură și mă salută militărește, ca orice soldat care cere unui țivil să-i împrumute foc. Eu nu știu ce trebuie să fac. Mama, rîzînd, îmi face cu ochiul și mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind țigareta mea, militarul o aprinde pe a lui și, fumînd, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo pînă colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe cînd mama îl scuipă, să nu-l deoache, și îmi zice :

— Scuipă-i, să nu mi-l deochi !

Maiorul şi-a fumat ţigareta pînă la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu şi-ncepe s-o trîntească. Mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniştea ciucurilor de cristal...

— Ionel ! astîmpără-te, mamă ! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi ? vrei să moară mama ?

Dar maiorul s-a-ndîrjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mînă : o trînteşte cu mult necaz de parchet.

Eu aduc spre gură ceaşca, dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres...* [1] mingea îmi zboară din mînă ceaşca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de raţă.

— Ai văzut ce-ai făcut ?... Nu ţi-am spus să te-astîmperi... Vezi ? ai supărat pe domnul !... aldată n-o să-ţi mai aducă nici o jucărie !

Apoi, întorcîndu-se către mine, cu multă bunătate :

— Nu e nimic ! iese... Cafeaua nu pătează ! iese cu niţică apă caldă !...

Dar n-apucă să termine, şi deodată o văd schimbîndu-se la faţă ca de o adîncă groază. Apoi dă un ţipăt şi, ridicîndu-se de pe scaun :

— Ionel ! mamă ! ce ai ?

Mă-ntorc şi văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduţi şi cu drăgălaşa lui figură strîmbată. Mama se repede spre el, dar pînă să facă un pas, maiorul cade lat.

— Vai de mine ! ţipă mama. E rău copilului !... Ajutor ! moare copilul !

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gît şi la piept.

---

[1] ...de la pahar la gură... (fr.)

— Nu-i nimica ! zic eu. Apă rece !

Îl stropesc bine, pe cînd mama pierdută își smulge părul.

— Vezi, domnule maior ? îi întreb eu după ce-și mai vine în fire ; vezi ? Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucru bun ? Altădată să nu mai fumezi !

Am lăsat pe madam Popescu liniștită cu scumpul ei maior afară din orice stare alarmantă, și am ieșit. Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Cînd am ajuns acasă, am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul — ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

LA MOȘI...

Vagoane de tramvai galbene și albastre, tramcare, trăsuri boierești, căruțe mitocănești și biciclete și lume multă pe jos... De pe atîtea strade și căi, ca de pe atîtea brațe ale unui fluviu uriaș, se varsă, ca-ntr-o mare zgomotoasă, pe bariera de la capul podului Tîrgului de Afară, valuri peste valuri de omenire. Precum este greu să se mai întîlnească două picături de apă o dată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, așa ar fi și pentru două persoane să se mai găsească, rătăcite o dată în învălmășeala Moșilor, dacă n-ar fi cuminți să-și hotărască mai dinainte locul și momentul de întîlnire. De aceea, foarte cuminte au făcut madam Georgescu a lui d. Mitică ceaprazarul și madam Petrescu a lui d. Guță de la minister și cu tanti Lucsița, moașa diplomată, de și-au dat *rendez-vous* : la trei ceasuri fix în pavilionul central la berărie — cine vine întîi așteaptă pe ceilalți.

În interiorul unui vagon închis al tramvaiului vechi, stau înghesuite, pe banchete și-n picioare, treizeci și patru de persoane suferind foarte tare. Între toate acestea, una sufere mai grozav — e cucoana Lucsița ; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, pe cîtă vreme dumneaei sufere pe lîngă astea și de foame. Cînd se oprește vagonul la Sf. Gheorghe, se face roșie, apoi galbenă și pe urmă simte o su-

doare rece, și iar fierbințeală și iar răcește, și răsuflă greu, ștergîndu-se pe sub bărbia grasă, și zice :

— Uff ! dacă știam, mai bine luam birze ! (că vorbește cam peltic). Teribelă căldură ! mor !...

Vagonul pornește de la Sf. Gheorghe și intră în Calea Moșilor... Parcă umblînd, tot e mai bine, tot se mai face nițel curent. Curentul astîmpără puțin căldura ; dar foamea nu se poate astîmpăra cu o slabă suflare de vînt. A fost desigur o mare imprudență din partea acestei dame să plece de-acasă așa, trei ceasuri după dejun, fără să guste ceva, mai cu seamă că, din cauză că se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat așa de ușor : trei ouă răscoapte, o căpățînă de miel cu borș, niște stufat, prune cu carne, friptură la tavă și salată de castraveți, trei cinzecuri cu sifon și o cafeluță.

La Zece Mese, vagonul se oprește iar. Cocoana Lucsița se simte foarte rău. Pe trotoar, lîngă ferestrele vagonului, se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu. Moașa se scoală cu o hotărîre supremă și, pardon în dreapta, pardon în stînga, își face loc pînă la ușă ; împinge cu puterea desperării pe toți de pe platformă și dă să sară ; vagonul se pune-n mișcare ; moașa se aruncă jos făcînd un pas fals. Bragagiu, de două ori salvator ! Daca nu-l apuca în brațe, cine știe ce se-ntîmpla cu cocoana Lucsița, cum e corpolentă și robustă !

Într-un colț e puțintică umbră. Acolo îl trage ea pe salvatorul ei și bea una după alta două litre de bragă. Braga este, ca băutură, foarte răcoritoare și igienică ; iar ca mîncare, cea mai ușoară și totdeodată cea mai reconfortantă. În cîteva clipe, moașa Lucsița s-a simțit rentremată ; sfîrșeala și acel sentiment de pierzare, care-i vine omului cînd simte un gol de chaos la lingurea, au dispărut cu desăvîrșire. Dar este

tîrziu : două ceasuri și trei sferturi... Vagoane după vagoane trec toate pline cu vîrf : un locșor nu se mai găsește. La fiecare vagon, cocoana moașa face semne cu umbreluța, cu batista, strigă : „oprește !“

— Nu mai e loc !

Și vagoanele își urmează drumul cu indiferență. Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru : un vagon se oprește. Doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturîndu-și pantalonii și pulpanele redingotelor de contactul cu mitocanii. Locuri goale ! Cocoana moașa se aruncă cu toată bravura, apucă bara de fier, suie treapta, împinge, se vîră și ajunge pe platformă. Un tînăr, strivit sub presiunea cucoanei, zice :

— Pardon, doamnă ! Nu vedeți că nu mai avem loc ?

— Eu văz că este ! răspunde cocoana Lucsița.

— Da ; da dumneavoastră sunteți corpolentă !

— Bine că ești dumneata subțirel !... Pe mine așa m-a făcut Dumnezeu, voluptoasă !... Cui i place !... cui nu...

— Taxa, mă rog ! strigă conductorul.

Coana Lucsița scoate din portofel biletul pe care-l avea din Piața Teatrului. Conductorul observă biletul.

— Asta nu-i de la mine.

— Da de la ține ? întreabă cocoana.

— De la alt vagon.

— Da te ? nu e tot vagonul vostru ? Am plătit pînă la bareră... m-am dat zos...

— Dacă v-ați dat o dată jos — întrerupe conductorul — trebuie să plătiți a doua oară.

— A doua oară ? Bravos ! frumoasă sarlatanie !

Dar în sfîrșit plătește și ia biletul nou. Vagonul sosește la barieră. Cocoana Lucsița coboară. Din amîndouă colțurile vine profumul de mititei : e o senzație neplăcută pentru cine

e sătul ; dar cui i-e foame, profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul. Cocoana Lucsița se pornește cu nările umflate spre unul dintre colțuri, ca o panteră atrasă de mirosul țapului sălbatic.

— Băiete ! doi mititei !

Reconfortată, o ia pe jos și intră în pavilionul central, unde așteaptă cu nerăbdare compania.

— Mitică : zice cocoana moașa, după ce rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu ; faci ținste ?... Mă ! băiete, o halbă !... da să nu-mi pui guler de gheneral !

Tîrgul e în toiul lui... Lume, lume, e ceva de speriat, pe onoarea mea !

După ce plătește d. Mitică, zice madam Petrescu :

— Haideți întîi pe la oale, că am promis să cumpăr un fluieraș pentru băiețelul lu' madam Ionescu, stăpîna casei.

— Haide.

Și au plecat spre oale.

Cînd să treacă drumul, coana moașa zice :

— Stați !

Gogoși prăjite în ulei ! Sahanul clocotește... Una... două... trei...

— Aide, țață ! lasă-le focului de gogoși ! nu simți că miroase a rînced ? Iar o să-ți strici stomacul.

— Ba, să mă ierți ! nu miroase deloc a rînțed.

La oale... A cumpărat madam Petrescu fluieraşul și au pornit toți la grădină la Iliad. Cînd să intre, strigă cocoana moașa la unul cu fes :

— Mă dzeanabet [1], ăla cu șampania ! ad-o limonadă ...

Și după ce bea :

— E rețe, bravos ! mai ado una.

---

[1] Afurisitule !

Pe urmă trag toți planeta de la o italiancă cu papagalul. D. Mitică a citit planeta cocoanii Lucsiții :

„Ai să pați multe după inima ta cea largă ; dar să ai coraj, căci vei trăi pînă la adînci bătrînețe în mare fericire.“

— Ei, ass ! țe să mai pați ; dacă n-am pățit eu cît am fost zună ! acuma, habar n-am !

Pe urmă d. Mitică a tratat-o pe tanti cu două bărdace de floricele calde...

Lăutari cu țambalul, și flașnete, și claranete cu toba mare, și trîmbicioare, și fluierașe, și bîrîitori, și clește clănțănind pe grătare, și strigăte, și zbierete și chiote ! — e o plăcere !... și un miros de grătar încins ! — e o bunătate !... S-a așezat prin urmare compania noastră la o masă, și a comandat cîrnați și fleici și două baterii cu sifon mare.

— Mă băiete ! a strigat coana moașa... la fleiți să le pui țimbru, m-ai înțeles ? si să le frețe bine cu țeapă, m-ai priţ̦eput ?

Și trage-i pe urmă fălci !

— Ce cioar'le, țață ! zice madam Georgescu ; iar mănînci ?

— Țe mănînc ? țe-am mai mîncat ?

Și s-a făcut roșie ca sfecla și a băut un macmahon pe nerăsuflate. Dar deodată, ca printr-un farmec, se opresc într-o clipă și lăutarii, și cimpoierii, și claranetele și toate glasurile, și în acea clipă se aude banca pe care stă coana Lucsița făcînd ca o cadență de fagot ; apoi, iar pornește cu mult brio grandioasa simfonie : muzici, jucării, clește, glasuri...

— Țe ? țe rîdeți ? zice coana moașa roșie ca focul.

— Nu-i nimica ! strigă d. Mitică. Sifonul meu a făcut așa.

— Ce sifon ? zice madam Petrescu. Nici n-ai pus mîna pe el !

— Parcă dumneata n-ai văzut sifoane să scîrțîie fără să le atingi ! dacă răsuflă la mașină...

Dar pînă să explice d. Mitică, moașa s-a sculat repede și s-a pierdut în învălmășeală.

— Unde-i ţaţa ? unde-i coana moașa ?

— S-a dus în grădină — zice d. Mitică — să mai tragă o planetă !...

Al dracului d. Mitică !

DASCĂL PROST

Foarte de dimineaţă, într-o mahala depărtată, bat la uşa amicului meu Pricupescu, profesor de cursul secundar — predă istoria în clasele inferioare la un liceu.

Deşi foarte buni prieteni, n-am fost niciodată la el acasă ; aşa, nu mă mir că i se pare ciudat a mă vedea la dînsul.

— Ei ! ce cauţi tu prin mahalaua noastră aşa de dimineaţă ?

— Am trecut pe aici — zic eu — şi am intrat să-ţi dau bună ziua... Ştiu că pe la ceasul ăsta pleci de-acasă... şi... zic : haide să văz... o fi plecat Pricupescu ? dacă o fi plecat, bine ; dacă nu, merg cu el pînă-n tîrg... Azi o să fie o căldură... mai teribilă ca ieri... S-a pus pe călduri... O să ne topim în vara asta...

Pricupescu este un om bănuitor ; zice :

— Fac prinsoare pe ce vrei, că şi tu ai venit să mă rogi pentru vreun măgar, pentru vreun leneş, pentru vreun ticălos...

— Aş ! zic eu...

— Măi ! adaugă el... mai am doi ani pînă să ies la pensie... douăzeci o să mi se pară... Uf ! să mă văz odată scăpat de canonul ăsta, care a ajuns de la o vreme nesuferit... Uite ! pînă viu eu, citeşte !

Şi zicînd acestea, scoate din buzunar un vraf de scrisori, mi le trînteşte dinainte pe masă şi iese.

Pricupescu este indiscret.

De vreme ce mi-a dat voie, m-apuc să-i citesc scrisorile.

„Iubite domnule Pricupescu,

Ştiţi că de cînd am fericirea a vă cunoaşte, şi e cam mult de atunci, nu v-am supărat cu vreo rugăciune de favoare, fiindcă nu-mi place să importunez pe cineva în îndeplinirea datoriilor sale, mai ales cînd îl ştiu de o corectitudine exemplară ca dv.

Crez că a venit momentul ca, mai ales în şcoală, de la care depinde viitorul naţiunii noastre, noi românii să încetăm odată cu nenorocita sistemă a favoritismului, a îngăduielii, a hatîrului.

Cînd mai cu seamă ne aflăm în faţa unui bărbat devotat datoriei, cum sunteţi dv., şi conştiincios, fără nici o umbră de bănuială, trebuie să-l lăsăm a-şi îndeplini misiunea aşa cum crede el, în matura lui judecată nepărtinitoare.

Profesori ca dv. fac onoarea unei şcoli, ei sunt o garanţie că tinerele generaţiuni cari le trec prin mînă, cînd vor deveni cetăţeni, vor fi perfect educate şi solid instruite, şi vor face fala naţiunii.

Pentru aceea, cînd frate-meu Ghiţă Postolache, deputatul, m-a consultat în ce liceu să-şi dea copilul la Bucureşti, i-am spus numaidecît :

— Dacă vrei să înveţe o bună creştere şi carte ca lumea, dă-l la liceul unde este profesor amicul meu d. Pricupescu... acolo poţi fi sigur şi-n privinţa educaţiunii şi-n privinţa instrucţiunii !

Băiatul, Costică Postolache, după cum ştiţi, stă la mine ; eu îi ţin loc de tată ; prin urmare, înţelegeţi de ce mă interc-

sez, și de ce-mi permit, în puterea prieteniei ce mi-ați acordat-o totdeauna, a vă importuna cu o mică rugăminte.

Nepotul meu, precum veți fi observat cu perspicacitatea ce vă caracterizează, este foarte timid ; pe lîngă aceasta, a fost și cam bolnav în anul acesta, a trebuit să-i scoatem o măsea, așa că are o mare frică de examen.

Ne-ați îndatora foarte mult și pe frate-meu și pe noi mai ales, pe mine și pe soția mea, căci în grija noastră am avut pe copil, dacă ați fi, nu indulgent, aceasta nu v-o putem cere, dar nici prea sever cu el, care nu știți cîtă iubire vă poartă și cu cît respect pomenește totdeauna de dv.

De aceea, fiindcă vedem cît ține Costică la d-voastră, ne-am hotărît să vă luăm pe d-voastră ca meditator, începînd chiar din vacanță. Știți că mergem la țară, la munte. Am fi fericiți dacă ați primi, cum n-aveți îndatoriri de familie, să veniți cu noi, neavînd altceva mai bun de făcut, bineînțeles. Am dori ca și-n vacanță să se mai ocupe cu cartea.

N-ar fi rău prin urmare să ne vedem cît mai curînd, ca să aranjăm această afacere. Pînă atunci, primiți, stimate domnule Pricupescu, cele mai afectuoase salutări din partea soției mele și din partea

devotatului dv.
Nicu Postolache
senator"

Halal de Pricupescu ! zic în gîndul meu, eu, care cunosc bine și pe nenea Nicu Postolache și moșia lui și gospodăria lui, și pe madam Postolache... În paradis îl invită nenea Nicu și consoarta ! mîncare, băuturi, aer, călărit... plus două sute de lei pe lună cel puțin... Oameni cu dare de mînă !

Dar nu mai vine Pricupescu !... Să citim mai departe :

„Amice Pricupescule,

Mîine încep la voi examenele. În interesul tău îți atrag atenția încă o dată, nu fi sever cu băiatul persoanei cunoscute. Ar fi o prostie din partea ta să faci exces de zel, cînd știi bine că, și fără să vrei tu, băiatul tot va trece. Pentru ce tu, un dăscălaș, numai ca să te faci grozav, să indispui pe niște oameni cu atîta influență? Nu e mai bine să ți-i faci binevoitori?

Aseară am prînzit acolo. Era o sumă de oameni mari. Toată vremea la masă s-a vorbit rău de profesori, cari, după ce că nu sunt buni de nimic, apoi sunt și brutali și mojici, mai ales cu copiii de familii bune.

La plecare, cucoana a spus că dacă cumva persecuți pe mititelul, n-are să-ți meargă comod.

Eu am garantat pentru tine. Ia seama, în interesul tău.

Amic

N. N.“

Alta:

„Dragă Bică, cocoșelule moțat,

Dacă ai ținut tu vreodată la mine măcar a suta parte din cît mi-ai spus, sper că n-ai să mă refuzi. A venit Mița Popescu la mine cu lacrimi în ochi, și m-a conjurat pe tot ce am mai sacru, să-ți vorbesc în privința băiatului ei, Octavian Popescu, care zice că tremură toți băieții de frica ta, că ești prea sever, și el are groază cînd se gîndește la ziua de mîine.

Biata Miță este desperată, fiindcă Octavian i-a spus curat că, dacă rămîne repetent, se împușcă. Pune-te tu în locul ei, ca mamă.

Astă-seară nu se poate... Dar mîine seară la ceasul știut, negreșit, cocoșelule moțat. Cînd ăi veni la puiculița ta, să-i spui că l-ai trecut pe Octavian.

Puiculița"

Bravo, domnule Pricupescu ! gîndesc eu... Cine să fie puiculița ?

A ! un plic *rose pâle* cu un blazon aurit într-un colț... Să vedem.

— Sunt gata ; aide, că e cam tîrziu ; am treabă la școală.

— Uite, frate Pricupescule, de ce venisem eu la tine, zic eu și înghit în sec... apoi, îmi iau inima-n dinți.

— De ce ?

— Venisem să te rog să-mi faci un mare hatîr.

— Am înțeles... Nu ți-am spus eu ?... ghicisem...

— Ei ! nu fi și tu așa de... cum să zic... de sever... Știi că de cînd te cunosc... și de ! slavă Domnului ! ne cunoaștem din copilărie... nu te-am supărat cu vreo rugăminte, fiindcă nu-mi place să importunez pe cineva, cît de prietin să-mi fie, în îndeplinirea datoriilor sale, mai ales cînd îl știu de o corectitudine exemplară, cum ești tu...

— Apoi, atunci...

— Firește, nu zic ; trebuie să ne hotărîm odată, mai ales cînd e vorba de școală, de la care depinde viitorul națiunii noastre, noi românii, să încetăm, mă-nțelegi...

— Astea le-ai citit undeva.

— Pe onoarea mea, nu. Ei bine, tu... tu ești un bărbat devotat și conștiincios, fără nici o umbră de bănuială, care trebuie în misiunea lui să fie — mă-nțelegi...

— Îți spun eu că le-ai cetit undeva.

— Zău, nu... Uite ce e : un băiat... timid... și a fost cam bolnăvior iarna asta... a trebuit să-i scoață o măsea...

— Cînd îți spun eu...

— Pe ochii mei !... și în sfîrșit, ce mai una-alta ?... ce să mai umblu cu mofturi !... De colea ar fi pentru tine, un dăscălaș pîrlit, pe timp de vară cinci sute de lei ?

Am aruncat vorba cea mare...

Pricupescu e nebun !... a început să zbiere la mine... să-mi spuie că : nu mi-e rușine ! pricten vechi ! Dar eu, cu-minte, zic :

— Nu-ți cunoști interesul ! de ce să te pui cu niște oameni mari, cari au atîta influență ?... De-aia v-a ieșit vorba la toți dascălii că sunteți mojici și brutali, mai ales cu copiii de familie bună !

— A ! strigă Pricupescu... Iar ?

— Secule ! am strigat eu... Dacă e vorba de zbierete, apoi zbier și eu... Un băiat cu atîtea rude, cari ți-ar fi de mare sprijin...

— Ești un prost ! strigă Pricupescu.

— Ba tu ești prost !... Mă-sa e văduvă, bogată, frumoasă și de familie mare... În loc să te iei cu binele, să te ia meditator !...

Am strigat degeaba ; a fost peste putință să-l scot pe pedant din ale lui.

Mare dobitoc d. Pricupescu !...

O CRONICĂ DE CRĂCIUN...

Într-o urîtă dimineaţă, pe la sfîrşitul lui noiemvrie — ploaie, ninsoare, vifor, să nu scoţi un cîne afară din bordei — chem pe cel mai încercat colaborator al *Revoltei naţionale* şi-i zic :

— Stimate domnule Caracudi, dumneata, care de atîta timp ne-ai dat ca reporter dovezi de strălucită imaginaţie, eşti designat să faci ziarului nostru un important serviciu.

— Care, domnule director ?

— Scoatem de Crăciun un număr „literar, ştiinţific şi artistic". Avem în sertare destulă materie ; vom face o frumoasă selecţiune. Ne lipseşte numai cronica specială pentru sărbătoarea naşterii... Ce zici ?

— Cu plăcere...

— Crăciunul cade luni ; trebuie să apărem cel mai tîrziu joi la 21 de dimineaţă... Un număr de lux, îngrijit, nu rasolit ca numerele cotidiane ; bine aranjat, tipărit frumos şi nu ciuruit de greşeli...

— Binenţeles ;... dar...

— Dar ce ?...

— ... Ia priviţi afară, ce vreme !

În adevăr, e un vifor strajnic.

— Ce are-a face vremea — zic eu — cu cronica noastră ?

— Nu prea are ; dar... mă cheamă părintele la masă ; mereu îmi face semne : i-e foame — s-a sculat de dimineață.

Părintele este socrul confratelui. Domiciliază împreună, tocma peste drum de redacția noastră, în curtea bisericii Sf. Ion. De pe prispa caselor se vede drept în redacția noastră, și viceversa, firește. Vara, cînd ținem ferestrele deschise, îl cheamă reverendul pe ginere-său din gură : „Ignate, gata !“ Iarna, îi face semne. De aceea, Caracudi lucrează totdeauna la masa de la fereastră.

— Prin urmare — zic — nu te mai țiu... ne-am înțeles : o cronică de Crăciun — „Betleemul, staulul, ieslea, steaua, magii ș. cl.“ — nici mai lungă de trei, nici mai scurtă ca două coloane... Mi-ai luat măsura, ca un bun ciubotar ce ești, calapodul mi-l cunoști... Încalță-mă, iubite confrate, încalță-mă frumos !

Drept orice răspuns, iubitul confrate deschide fereastra, pe unde dă năvală-năuntru ca un vrăjmaș viforul d-afară, și strigă peste drum :

— La moment ! să puie ciorba !

Apoi mă salută și iese.

De prisos să fac istoricul căsniciei excelentului nostru colaborator. Mă mărginesc a reproduce cîteva documente, după *Revolta națională*, în ordinea lor cronologică ; sunt ieșite toate din pana interesatului, prin urmare mai presus de orice bănuială de parțialitate :

„Aflăm cu deosebită plăcere că aseară, 11 ianuarie, s-a celebrat, în biserica Sf. Ion, căsătoria valorosului nostru colaborator Ig. Carcudi cu gentila domnișoară Florica, eminenta profesoară de istorie, fiica sf.-sale părintelui stavroforul Pantelie Bîrzescu.

Nuni au fost simpaticul și iubitul nostru maestru, directorul *Revoltei naționale*, cu grațioasa sa consoartă.

Felicitările noastre cele mai călduroase."

Către finele aceluiași an, la 21 dechemvrie, a doua zi de sf. Ignat, *Revolta* inserează în fruntea informațiunilor :

„Aflăm cu deosebită plăcere că gentila doamnă Florica Ig. Caracudi, eminenta profesoară de istorie, a dat aseară naștere unui drăgălaș băiețel Traian.

Fericită coincidență ! În aceeași zi, norocosul tată, valorosul nostru colaborator, d. Ig. Caracudi, a împlinit 35 de ani.

Felicitările noastre cele mai călduroase."

Peste un an și două luni, iar „aflăm cu deosebită plăcere", minus „fericita coincidență", și-n loc de Traian, *Decebal*.

După un an și o lună, întocmai ; dar, în loc de Decebal, *Aurelian*.

La anul în cap, asemenea ; însă, în loc de Aurelian, *Mircea*.

Nu trec bine unsprezece luni, și iar „aflăm" ; numai, în loc de Mircea, *Dan*.

Pe toți, de la Traian pînă la Dan inclusiv, eu i-am botezat. Care va să zică, vine că suntem rude prin alianță cu familia Caracudi și cu părintele stravroforul : de aceea, sf.-sa îmi zice : „n'ne Iancule !"

⁂

După plecarea valorosului, caut să-mi aranjez materiile din sertare pentru numărul de lux... Ia să vedem ce putem stoarce cu foarfeca, această presă idraulică a redacției.

Artă fără tendință și tendință cu artă, sau *Artă cu tendință și tendință fără artă* — 65 de file, cu va urma — studiu estetic de palpitantă actualitate !

Rolul presei ca a patra putere în statul constituțional modern (sfinte Ignate !) — 77 de file, și firește cu va...

În pustiul lumii mari, novelă — o sută de file, format ministerial, foarte mărunt și clar scrise, fără cea mai mică ștersătură sau îndreptare... Asta nu poate fi supusă presei idraulice : totul, silabă după silabă, trebuiește cu scumpătate respectat... Vom da numai începutul în numărul special, și va urma în numerele cotidiane, vreo treizeci de foiletoane duble — un noroc pentru *Revolta* !... Admirabilă povestire !

În pustiul lumii mari este istoria unui băiat de la țară, care, după ce face studii înalte, la noi și-n Europa, ajunge profesor în mare vază la București. Suflet curat, plin de avînt, de iluziuni și de ideal, ca orice copil sănătos din popor, caută în lumea mare, unde este introdus de un coleg sceptic — lume putredă de corupție — un suflet, să-l înțeleagă... În zadar !... Măști pe obrazuri ; în inimi, perfidie ! fard și minciună ! chlorază și parfum ! putrigai în poleială !

Dezgustat de acest „pustiu“, se duce-n vacanța mare acasă, la țară, de unde a plecat așa de demult. Acolo, i se redeșteaptă toate amintirile sfintei copilării : i le povestesc cu drag și pe rînd, fiecare cu glasu-i particular, căsuța părintească, hanul, aria, pătulul, moara, pîrîiașul, clopotele de la biserică și de la gîtul vitelor ce se-ntorc seara-n sat ; apoi, potecuțele, păduricea, dealul, valea, soarele, luna, stelele, cîntecul păsărilor sălbatice și domestice ; în fine, picăturile de ploaie, adierea vîntului, miresmele fînețelor ș. cl.

Încîntat de atîtea tainice povestiri, el se-ntîlnește la horă, într-o duminică, cu Neacșa, fata vînjoasă, roșie ca un bujor și „nefardată“, care nu știe franțuzește, nici nu dansează bostonul și cake-walk ; dar care vorbește o românească pură, plină de farmecul originalității folclorice, și joacă hora și bătuta, brîul și chindia, de dîrdîie pămîntul, pînă dă de mal

pe toți flăcăii satului, ba și pe alții, veniți de prin satele vecine de dor să joace cu dînsa...

El, transportat, supunîndu-se unei mișcări „lăuntrice", îi face un compliment — ea, asudată, îi arde o palmă : el se vîră s-o ia-n brațe — ea îi trage un pumn în falcă ; el se-n-deasă mereu s-o sărute — ea îi zice : „O ! călca-te-ar !" și-i dă un brînci de-l aruncă grămadă în șanțul drumului... El se scoală d-acolo zdruncinat, oftează din adînc, se scutură frumos, merge drept la tatăl Neacșei — moș Oancea Tureatcă, un bătrîn român neaoș, cuminte și vesel, vestit pentru păcălițurile și glumele lui, șapte poștii de jur împrejur — și... cere mîna bujorului de fată.

E estetic, fiind natural și logic... Ceea ce se numește *le coup de foudre* (dragoste ca trăsnetul) se explică mai mult decît la orașe la țară, unde nu se pomenește încă de paratonere... Mîna cerută este, după nazurile de rigoare ale copilei, acordată... Nuntă mare cu descripția amănunțită a tutulor străvechilor datine române, atît de originale și de pitorești... Și eroul e fericit.

„Uf ! am scăpat de pustiul lumii !"

Zicînd acestea, dă să-și îmbrățișeze nevasta, de față cu atîția veseli nuntași.

„Astîmpăr'te, mă ! loi-te-ar !..." zice pudică Neacșa, ferindu-se de indiscreta pornire a legitimului și repezindu-l cît colo...

Toți nuntașii fac mare haz, iar înțeleptul bătrîn, moș Oancea Tureatcă, un fel de „povestea vorbei" în carne și-n oase, zîmbind cu adînc înțeles, șoptește :

„Vezi ce face pustia de dragoste, vere ?... Aolică, ce-am ajuns, să iubim pe subt ascuns !"

Și așa se sfîrșește frumoasa povestire la fila o sută — prea degrabă !... păcat !

Desigur nu sunt un om mulțumit de sine însuși... Înțeleg destul de bine cu cît de nesuficiente mijloace m-au înzestrat zînele ursindu-mă carierii pline de-nalte răspunderi, nobilei misiuni de publicist român. Cu toate astea, niciodată n-am simțit sub coastele din stînga dureroasa (după cît văd la alții) rozătură a viermelui invidiei. Slavă ție, Doamne ! în inima mea destule rele au putut încăpea : dar n-a fost locșor în-tr-însa și pentru groaznicul parazit verde !... Și totuși, simt nespusă mîhnire la vederea unui pachet de atîtea file format ministerial, curat și mărunt scrise... A ! de ce nu poate și pana mea, alergînd fără-a se poticni, străbate întinsele albe cîmpii ?... Cum nu știu și eu birui pe nerăsuflate candoarea cîtorva testele de hîrtie ?... Pentru ce, crude ursitoare, nu e-n stare și mîna mea seacă să toarne atîtea generoase torente și cascade de proză ?

Pe cînd fac tristele mele reflexiuni, intră, plouat ca un cățeluș lățos, tînărul și simpaticul nostru colaborator literar, pseudonimul Piccolino — un copil care a primit de mic o distinsă educație literară franceză în casa părintească ; la anul, termină liceul ; e încă minor ; dar ce talent ! cu ce facilitate și personală apucătură îți aruncă rima !

L-am întrebat, cînd, sfios, mi-a adus întîia oară cîteva poezioare, niște adevărate perle : „*Enseigne-moi, jeune homme, où trouves-tu la rime*“ ?... [1] El mi-a răspuns îndată, modest, dar sigur : „*La rime, cher patron, est mon souci minime*“ [2].

— Piccolino drăguță, tocmai la dumneata mă gîndeam... Un număr special de Crăciun numai cu proză e ca un cozonac

---

[1] Învață-mă, tinere, unde găsești rima ?... (fr.)

[2] Rima, dragă patroane, e grija mea cea mai neînsemnată (fr.).

fără stafide. Poți, te rog, să-mi dai curînd două-trei poezioare ?

— Vi le aranjez îndată, maestre ; le am aproape gata.

Și mititelul bard, după ce-și atîrnă pălăria și paltonașul, își suflă în degetele-i delicate, se ghemuiește la un colț de masă cu spatele spre sobă și-ncepe să lucreze... I-auz pana scîrțîind ca un șoricel care ronțăie pripit în taină.

În mai puțin de o jumătate de ceas, minorul îmi prezintă trei pumni de stafide școală-modernă, pline de savoare.

— Bravo, tinere favorit al grațioasei Erato ! Versurile dumitale sunt delicioase. Sper să scoatem un cozonac *hors concours*. [1]

*

Au trecut peste două săptămîni de la acestea : vine Crăciunul. În fiecare zi, îl întreb pe amicul Caracudi :

— Dar cronica ?

— E ca și gata.

— Cînd mi-o aduci ?

— Mîine.

---

[1] Puțini desigur dintre cititorii acestor rînduri vor fi apucat pe vremuri *Revolta națională*, de mult acuma dispărută. De aceea, nu credem nepotrivit a da aci o probă de talentul precocelui nostru colaborator literar :

Abis

Da, mă iubești, dar simt prea bine,
Cu cît te strîng la pietul meu,
Că-i un abis pînă la tine...
Eu nu sunt tu — tu nu ești eu.

Și dragostea ce am simțit-o
Să umple-abisul nu putu...
De te-aș iubi oricît, iubito,
Tu nu ești eu — eu nu sunt tu.

Piccolino (n.a.)

Tot așa de azi pe mîine, am ajuns marți în ajunul lui Ignat : poimîine dimineața trebuie să apară numărul... Materia cealaltă e gata.

Aștept toată ziua — degeaba.

Îi trimit vorbă acasă peste drum — îmi dă răspuns să n-aim grije.

Deschid fereastra ; îl strig — nimic.

Se-nserează bine... Un gînd neplăcut îmi flutură prin cap la amintirea proastei glume ce i-am făcut-o ; să știi că am rămas fără cronică de Crăciun — m-a-ncălțat !... Cîrpaciul tot cîrpaci !

De-abia a zburat gîndul meu, și iată d. Caracudi... Cum îl văd :

— Cronica ! unde e cronica, nene ?

— E dată la tipografie.

— Adevărat ?

— Pe onoarea mea !...

Și zicînd acestea, mă privește cu acel zîmbet și acea clipire din ochi caracteristice, cari, de cîte ori le întîmpini, te fac să gîndești : dacă ăsta nu este imbecil, atunci mă crede pe mine că sunt.

De vreo cîteva zile se-ndreptase vremea ; se zbicise bine ; speram, după semne, s-avem zile frumoase de sărbători — cînd colo, peste noapte spre Ignat, se schimbă deodată vîntul, și ține-te iar ! !... Plouă, ninge, îngheață, se topește ; vifor orb ; o vreme — să nu scoți un reporter afară din redacție.

Mă scol dis-de-dimineață cu grije. Cum mă deștept, îmi dă servitoarea o scrisoare ; e de la d. Costică, paginatorul ziarului :

„Domnule Iancule, cronica dată de d. Caracudi am oprit s-o culeagă ; acuma nu merge ; trebuie amînată pîn'la primăvară. Stăm pe loc cu numărul. Ce e de făcut ? Vă rugăm, veniți cît se poate mai curînd.“

Nu înțeleg... Ce să fie ?

Iute, mă sui într-o birje... Ce vreme, Dumnezeule !... Am ajuns.

— Ce e, domnule Costică ?

— Uite, domnule Iancule.

Citesc, ca dus de pe lume :

„Christos a-nviat !

De la un capăt al globului la cellalt, din răsărit pînă-n apus, de la miază-noapte pîn-la miazăzi, pe cînd natura se-mpodobește în strălucitele vestminte ale primăverii, în sunetele triumfale a mii și milioane de clopote de la mîndrele catedrale ale celor mai splendide capitale de imperie, pînă la ultimele bisericuțe din cele mai sărmane cătune, popoarele creștine se salută vesele cu magicele cuvinte : Cristos a-nviat !“

— A ! infamul ! asasinul ! strig eu. M-a omorît Caracudi, frate Costică !... ce e de făcut ?

— Faceți dv. ceva la iuțeală.

Fuga, la redacție... Nu voi nici să-mi arunc ochii peste drum... Scriu și șterg, și iar încep și iar șterg... tremur și m-apucă un cîrcel la deget... nu mai pot ține condeiul... Și ceasurile sunt aproape zece !... și iar îmi blestem ursitoarele !... cînd — apare pe ușe, cine !... cine ? asasinul ! D-abia pot ridica privirea și, cu glasul leșinat ca de lehuză după grea facere, îi zic :

— Mersi, nene Caracudi !... Bine ți-ai bătut joc de mine, drăguțule !

— Cum joc, domnule director ?

— Poftim.

Și-i întind filele mototolite. Le privește și-ncepe să rîză.

— Scuzați ; a fost o mică eroare... Eu le am cronicele astea gata... Dar, prin ce am trecut de ieri pînă adineaori —dac-ați ști ! am greșit ; n-am luat seama cînd am scos-o din sertar... (și cît îmi vorbește foarte volubil, mereu se uită pe fereastră). Merg să v-aduc una de Crăciun... știu sigur că am și una de Crăciun... trebuie să am și una de Crăciun... Numa s-o găsesc... fiindcă acuma e un dcranj la noi... Nu v-am spus... A născut Florica...

Eu, din ce în ce mai leșinat :

— Cînd ?

— Adineaori, pe la șapte dimineața...

— ...Cum ?

— E fată... dar are încă dureri.

— Atunci, nu mai trebuie să te duci, frate Caracudi. Tot ce te rog e să iei un condei, că eu nu pot scrie, am un cîrcel la degete...

Scot din raft tomul 11 din Larousse, îl deschid și zic blînd valorosului tată :

— Scrie, te rog.

El s-așază la locu-i lîngă fereastră, pe care o șterge bine de abureală cu căciula. Eu dictez :

„Sărbătoarea Crăciunului este una dintre cele mai vechi ale creștinătății. Ca să ajungem la epoca instituirii ei trebuie să suim pînă aproape de leagănul bisericii. După unii autori, această sărbătoare a fost statornicită, la anul 138 al erei noastre, de către episcopul Telesfor...“

Văd pe Caracudi scriind cu ochii pe fereastră, fără să se uite la condei.

— Ce-am zis ? îl întreb.

„...anul 1883 al erei noastre de către episcopul Telefon..."

Şi pînă să-i strig eu „ieşi afară !" trînteşte condeiul, pune mîna pe căciulă şi iese ca din tun, bufnind uşa.

Peste un moment, Piccolino.. Îi dictez articolul. Dup-amiazi tirajul a patru pagini e aproape gata...

Şi iată iar d. Caracudi — foarte radios.

— Domnule director, am o informaţiune care trebuie să treacă neapărat în numărul de lux. Ştiu că o să vă facă plăcere...

Şi-mi citeşte :

„Aflăm cu deosebită plăcere că gentila doamnă Florica Ig. Caracudi, eminenta profesoară de istorie, a dat azi-dimineaţă, 20 decembrie, naştere la două fetiţe, Despina şi Kiajna.

Fericită coincidenţă ! În aceeaşi zi, norocosul tată, valorosul nostru colaborator, d. Ig. Caracudi, a împlinit 40 de ani.

Felicitările noastre cele mai călduroase."

Numărul nostru a ieşit tare frumos. Au făcut mult efect şi articolele ştiinţifice şi poeziile, şi începutul nuvelei ; dar mai ales au impus un vădit respect confraţilor informaţia cu „fericita coincidenţă" şi savantul meu articol despre instituţia sfîntului episcop Telefon.

Duminică, în ajunul Crăciunului, primim la redacţie vizita părintelui stavroforul Pantelie Bîrzescu, care vine să ne heretisească cu naşterea, însoţit de valorosul nostru colaborator — straşnic de veseli amîndoi.

— Naşterea ta, Christoase dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei... ş. cl.

Şi după ce isprăveşte cîntarea :

— La mulţi ani, n'ne Iancule !

Eu mă închin smerit, sărut icoana şi, aruncînd ginerelui o privire dulceagă, răspund socrului :

— Adevărat a-nviat, taică părinte !

Ş-afară-i grozav... şi plouă şi ninge, şi pică şi-ngheaţă... o zloată cumplită... un vifor nebun... o vreme, prăpăd ! să nu iasă un popă afară din casă.

REPAUSUL DOMINICAL

Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întîmplă să iasă bine ; cîtă vreme, cele încinse aşa din întîmplare, pe negîndite, aproape totdeauna izbutesc frumos...

De ce oare ? — De ce, de nece — nu trebuie să ne batem mereu capul să filozofăm, să tot căutăm cauza la orşice... Destul să constatăm cum se petrec lucrurile, şi din constatarea asta să tragem învăţătura că : nici la petreceri de mult puse la cale să nu mergem cu prea mari închipuiri de veselie, şi nici să stăm la îndoială cînd, pe negîndite, ni se iveşte prilej de petrecere ; să mergem cu voie bună, daca n-avem altă treabă mai serioasă de făcut — zic mai serioasă, fiindcă, în viaţa noastră scurtă şi trudită, nici petrecerea nu e ceva atît de neserios cum spun cîţiva înţelepţi, unii ursuji şi alţii făţarnici.

Aşa cel puţin gîndesc eu, şi de aceea am petrecut aşa de frumos alaltăieri noaptea.

Joia trecută, 21 mai, neavînd treabă, mă plimbam încet pe Calea Victoriei, pe la şapte seara, privind la forfoteala aceea de caleşti, birji, automobile — ce mulţime ! ce eleganţă ! ce belşug !... cum rar se vede chiar în oraşele cele mai prospere — şi mă gîndeam : cine or fi aceia care au scornit de

la o vreme că-n țară e sărăcie, că s-a scumpit traiul și că suntem amenințați de o criză agricolă ? ce moftangii !

Pe cînd gîndeam așa, iacătă, dau piept în piept cu amicul meu Costică Parigoridi — care, contrariu felului său cunoscut de toți, are acum aerul unui om prea puțin vesel.

— Monșer — îmi zice — nevastă-mea s-a dus la țară cu copiii, la neamurile ei, tocmai în Muscel... Eu n-am vrut să merg... mai întîi, mi-a fost lene să mă scol așa de dimineață ; și pe urmă, drept să-ți spun, nu-mi plac petrecerile patriarhale ; eu sunt orășean ; mie-mi place orașul... dar... nu duminicile și sărbătorile. N-am văzut ceva mai urît pe lume decît un oraș mare în zilele de repaus dominical ! Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn... Ce somn !... Peste tot închis !... Să vrei să te spînzuri, n-ai de unde să-ți cumperi un șireang... Lipsa asta de activitate, de viață, de mișcare comercială mă apasă pe umeri, mă trage și pe mine la somn ; și nu pot dormi măcar — parcă sunt în stare de insomnie... Și cînd mai văd și toată mitocănimea asta parvenită, prostimea asta elegantă, învîrtindu-și roatele cu cauciuc în neștire, îmi vin fel de fel de idei... primejdicase... De un ceas umblu să dau de un prietin... parcă toți au intrat în pămînt !

— Iată, m-ai găsit pe mine, îi zic eu.

— Bine că te-am găsit, nene Iancule ! Afurisit să fie repausul dominical !

— Dragă Costică, recunosc, în adevăr, că un oraș mare în repaus dominical nu este așa de frumos ca în plină activitate ; și mie-mi face aceeași penibilă impresie ca și ție... Decît, ia să ne gîndim și la oamenii care muncesc, o săptămînă întreagă, de dimineață pînă seara tîrziu... Nu le trebuie și lor o zi de odihnă ?

— Da, răspunde amicul meu ; dar în loc să se odihnească, îşi fac băşici pe tălpi umblînd toată ziua gură-cască, şi seara cad morţi de oboseală.

— Bine ; dar s-au recreat... au petrecut...

— Da ! s-au îmbătat !

— Dar ce să facă ?... să citească psalmii proorocului David ?... Şi pe urmă, dă-mi voie să-ţi spun că-mi pare rău să te aud pe tine, spirit modern, suflet aşa de uman, vorbind astfel despre lumea muncitoare... şi asta numai de necazul urîtului... Să presupunem că se-mbată şi poporul... Ei ! şi ?... parcă...

— Înţeleg ce vrei să zici !

— ...Ei ! apoi ?

— Nu ştiu, monşer ; dar sunt plictisit ca un căţel pe care stăpînul l-a uitat încuiat în casă... Îmi vine să urlu de urît... Ai treabă ?

— Deloc.

— Unde mănînci astă-seară ?

— Indiferent.

— Vrei să mîncăm împreună ?

— Mai ales.

— Unde zici ?

— Unde poftești.

Pornim amîndoi la vale. Pe drum, Costică, privind la obloanele prăvăliilor, bombăneşte mereu... În dreptul lui Capşa, întîlnim pe alt prieten ; îl luăm, fără vorbă multă, ca de rechiziţie ; la răspîntia bulevardului, încă doi ; îi înhăţăm ; în dreptul legaţiunii ruseşti, încă unul ; e prizonier... Curios lucru ! toţi foarte plictisiţi de repausul dominical ; şi cu cît banda sporeşte, cu atît dispare plictiseala ! Toţi şase — oameni de condiţie frumoasă în societate — ajungem, aproape bine dispuşi, la Iordache, în Covaci.

Sus, pe terasă...

— Domnilor — zice Costică — trebuie să ştiţi că, graţie întîmplării fericite că v-am întîlnit, mi-au fugit din minte nişte idei foarte negre... Dacă, adineaori, nu-ntîlneam pe nenea Iancu, mergeam, cum eram de plictisit, drept la gară, să mă arunc subt roatele primului tren la-ndemînă. Vă mulţumesc... Sunteţi salvatorii vieţii părintelui copiilor soţiei mele, care era să citească mîine, la Cîmpulung, în Universul, încă o nouă tragică sinucidere la staţia B.M. !... Ei bine, faptul acesta, că, din fericire, v-am întîlnit, combinat cu faptul, nu mai puţin fericit, că astăzi este ziua mea onomastică, sf. împăraţi Constantin şi Elena, ne obligă : pe mine să vă rog, iar pe dv. să primiţi, a face eu cinste astă-seară.

Il sărutăm cu toţii şi, care mai de care, îi urăm :

— La mulţi ani, Costică ! cu noroc, sănătate şi veselie !... Şi cinstit socru, dragă Costică !

Pe urmă, din parte-mi, îi cer scuze că am uitat să-l felicit, fiindcă, necăzînd sub prescripţiile legii repausului dominical, nu ţin niciodată socoteala sfinţilor.

Costică se-ntoarce-n loc şi deodată, vesel ca totdeauna, strigă :

— Băiete ! aperitive, lista şi răcitori în lege ! să vie !

Ştiu c-am petrecut !

Ce chef !... şi, dacă trebuie să fim drepţi, Costică a plătit de două ori petrecerea improvizată — şi cu bani şi cu spirit — ce vervă !... Din cînd în cînd, constatînd că lăsăm „să se răcească“ paharele noastre pline, ne strigă, ridicînd pe al său :

— Jos repausul dominical !... Să lucrăm !... lucraţi, domnilor !

Iar noi, împărtășind părerile lui, lucrăm cu stăruință... Ce activitate !

Cinci ore fără-ntrerupere, pe nerăsuflate...

Cam pe la deșteptatul rîndunicilor — țal !... Aperitive, 18 ; baterii, 8 ; șampanii, 12, și 22 pachete de regale... și 5 rînduri de marghilomane.

Foarte — cum m-aș putea exprima în termeni mai aleși, adică mai potriviți ? — foarte... gata... coborîm frumos, însă pe tăcute — nu o tăcere lugubră, totuși solemnă... Ne reculegem.

Ajungem jos, unde moțăie cîțiva birjari, pîndindu-și prada matinală ; ne oprim puțin, să aspirăm pînă-n adînc praful sănătos ridicat spre firmament de tîrnul municipal.

Costică, după o sforțare eroică, întreabă :

— Un'e me'gem ?

Noi medităm un moment.. Eu ridic din umeri... Ceilalți, ca și mine.

— Bi'jar !

Și, cîte doi, cîte doi, binișor, ne-am așezat frumușel în trei birji. Eu cu Costică pornim în frunte... Zic, eu acuma, lui Costică :

— Un'e me'gem ?

Costică ridică din umeri, și pe urmă mă sărută ; îi plătesc prompt cu aceeași monedă.

Din Covaci, apucăm la dreapta-n sus pîn Șelari ; din Șelari, apucăm la dreapta pîn Lipscani ; din Lipscani, la stînga — și Costică mă sărută și zice :

— Eș' du'ce, 'ne Iancule !

— Sîn' tu'tă, Co'tică !

— Tu'tă du'ce, 'ne Iancule !

Și rîzi... Și, dînd să mă pupe încă o dată, nu știu cum face, că-mi ridică pălăria, care-mi zboară afară din trăsură, înapoi spre Iordache.

— Bi'jar !... pă'ria l'nea Iancu !

Oprim... Birjarul mi-aduce pălăria. Costică mi-o pune pe cap... mai îndesat... ca să nu-mi mai zboare... Și rîzi... Și ne pupăm du'ce...

Dar unde ne aflăm ? Pe bulevardul Colței, aproape de Piața Victoriei.

— Une'e me'gem, mă, 'mboule ?... știi ? întreabă Costică pe birjar.

— La Lăptărie, conașule ; cum să nu știu ?

— E 'mb'avo ! i răspunde Costică ; și pe urmă către mine : auzi ce ide' f'umoasă a-vut 'mbou !

Dar celelalte două birji nu se văd în urma noastră.

— Ne-a t'ădat, ca niște lași, 'ne Iancule !

Aerul de la Șosea ne face mult bine. Ajungem la Lăptărie. Plin !

Acolo, cei patru amici, care au sosit, prin Calea Victoriei, înaintea noastră, ne așteaptă ; ei nu puteau crede că i-am trădat ca niște lași.

Cîte un pahar de șampanie, la botul calului ! — etc. ! ! etc. ! ! !

Se face ziuă... Rîndunelele au și plecat la vînătoare... Reintrăm în Capitală, în căutarea unui jvarț cu *cognac* fin... Am găsit...

Ciudat efect face cafeaua tare !... Ni s-a dezlegat limba... Ieșim... E lumină mare... O aglomerație... Un accident ?... Să anunțăm Salvarea !... Ne apropiem...

Un cetățean șade jos pe marginea trotuarului și nu vrea să se scoale, cu toate insistențele sergentului.

— Ce e ? întreb pe sergent.

— E repausul dominical, domnule : nu mai poate umbla ; trebuie să-l ridic de-aici, să nu-l calce vreo trăsură... Haide, sus !

Şi dă să-l ridice ; cetăţeanul se lasă greu din balamale, scapă din braţele omului ordinii şi se aşează iar la loc. Îl privesc de aproape... Îl cunosc... Este un excelent culegător tipograf, om în vîrstă şi foarte cumsecade. Zic :

— Scoală, monşer, nu face pentru d-ta să te dai în spectacol... eşti om serios, tată de familie...

— Ba, pe tat-to ! răspunde el.

— Îmi pare rău — adaog eu — că n-ai înţeles bine morala mea...

— Ba am înţeles ; dar vorba mea e : unde găsim noi acuma ciorbă de burtă ?

— D-tale ţi-ar trebui acuma un jvarţ cu *cognac* fin... nu ştii ce bine ţi-ar face !

— Moft !... am băut jvarţ la Comşa... ciorbă de burtă ! n-auzi ?

Dar Costică, foarte-ncîntat de vorbele acestea, zice :

— N'ne Iancule, schembea, ca'va s'zică ?... ştii că are o idee frumoasă ! hai la o schembea !

L-am suit pe cetăţean în birje şi am pornit la piaţă. Pe drum cetăţeanul dormea straşnic în braţele lui Costică.

— Uite la el în ce hal ! zice Costică... Uite, domnule, efectele nenorocite ale repausului dominical !

— Dragă Costică — zic eu — orcum, lumea noastră are nevoie şi de asta, de repaus dominical, după atîta trudă... Şi mai la urmă, toţi, toţi suntem nişte... stricaţi.

Şi cu toţii ne-am dus prin urmare să ne dregem lîngă hală.

Adevărul e că schembeaua dreasă bine, cu puțin ardei roșu, este la ocazie, superioară cafelei cu *cognac* fin — drege... lucru mare !

După schembea, pe la șapte de dimineață, în toiul halei, luăm seama că amicul nostru, culegătorul, a dispărut dintre noi.

— Ne-a trădat, zice Costică ; amicul d-tale este un laș !

Dar n-apucă să isprăvească vorba, și iată iar amicul meu, spălat și dichisit, cît s-a putut mai bine... A fost la bărbier.

— Ei ! acuma, unde mergem ? îl întreabă Costică.

— Eu — răspunde omul nostru — mă duc la atelier... După repausul dominical, începem la șapte... Sunt șef de echipă, nu pot să fac blau.

S-a scuzat dacă ne-a făcut cumva vreo necuviință, ne-a mulțumit frumos de cinstea ce i-am făcut și a plecat la treaba lui.

Noi — am dejunat — mai devreme — la Lăptărie — pînă seara.

25 DE MINUTE...

„...Fiţi toţi joi în gară la-nălţimea patriotismului vostru, care nu s-a dezminţit niciodată, mai ales în aşa plăcute, putem zice chiar fericite ocaziuni !

Cetăţeni ! !

Săptămîna viitoare este o zi solemnă pentru oraşul nostru ! ! !“

Astfel se-ncheia proclamaţia adresată de cîteva zile de părintele orăşelului Z... către administraţii săi, afişată pe cale publică şi reprodusă în capul ziarului oficios *Sentinela Ordinii* cu acest frumos *motto* :

„Evenimentele mari fac totdeauna să tacă micile pasiuni !“

Toată lumea era în adevăr plină de entuziasm, deşi *Drapelul Libertăţii*, dirijat de decanul avocaţilor, îşi termina articolul său de fond cu cuvintele :

„...Vom căuta să fim cît se poate mai parlamentari. În zadar mişeii de la primărie convoacă lumea la gară ! Declarăm sus şi tare că joi nu va fi entuziasm, ci numai o meschină şi dezgustătoare paradă oficială. Să înceteze dar cu infamele lor mistificaţiuni !... Săptămîna viitoare nu poate fi o zi solemnă ; ea nu va fi decît un moment trist pentru concetăţenii noştri !“

Directorul, care era însărcinat a gera afacerile prefecturii — districtul neavînd deocamdată titular — la citirea acestor șiruri răutăcioase, a șoptit cu zîmbetul său diplomatic :

— Om vedea !

Joia mult așteptată a sosit. Vodă și Doamna, plecînd în străinătate, trebuie să se oprească douăzeci și cinci de minute în gara din marginea orășelului Z... De dimineață, peronul gării decorat cu împletitură de brad, cu marca județului, steguleț tricolore și covorul cel roșu al primăriei, este înțesat de lume — garnizoana, garda civică, școalele, autoritățile, notabilii și cît public a mai putut încăpea.

Directorul a plecat de la șapte de-acasă spre a lua, împreună cu primarul, cele din urmă dispozițiuni la fața locului. Nevasta lui a rămas să se gătească și să vie mai tîrziu la gară cu copiii și cu amicul. Amicul este un profesor foarte tînăr, care locuiește la directorul de un an de zile ; el dă și lecții la copii și redijează *Sentinela Ordinii* ; e băiat bun și scrie minunat ; se dă ca aproape pozitiv că tot el a scris proclamația.

Acum tot e gata... Directorul se duce la o extremitate a peronului și-și aruncă privirile la mulțimea adunată pînă la cealaltă extremitate... Atunci îi clipesc de departe în minte cuvintele Drapelului, și-și mîngîie favoritele cu mulțumire...

Dar sunt zece fără zece... și cocoana nu mai vine... Ce să fie ? Trenul domnesc s-a anunțat de la stația apropiată... În patru minute trebuie să fie aici... Toți ochii joacă între cea-sornic și capătul liniei... Încă trei minute... Două... Un minut... S-aude șuierul cald...

— La o parte, domnilor ! zice grav șeful gării potrivindu-și bine șapca roșie.

Iată-l ! Pieptul lat al locomotivei s-arată la cotitura liniei. Arătarea crește, crește mereu, sforăind semeață și alunecînd

cu eleganță maiestuoasă către peron. Cazanul fierbe, fanfara țipă, școlarii intonează imnul — un concert monstru... Vagonul domnesc intră la peron. Un freamăt furnică de colo pînă colo prin mulțime. Deodată, și glasurile copiilor și țipetele trîmbițelor și clocotitura norului fierbinte care se smacină captiv în pîntecele mașinii sunt acoperite de urale zguduitoare... Trenul se oprește, conform programei oficiale, la zece ore precise ; suveranii cobor din vagon cu suita, iar consoarta directorului n-a sosit încă !

Se face prezentarea autorităților și notabililor, după care vodă trece între bărbați, iar doamna între dame.

Întîiul clopot ! Directorul, foarte nervos, mînă un vătășel călare s-aducă numaidecît pe cocoana, pe copii și pe domnul profesor.

Măria-sa doamna e foarte veselă de conversația damelor ; dar dumnealor o iau repede și se-ntind la vorbă... Una o povățuiește pe doamna să se păzească pe drum de răceală :

— Nu te juca, soro ! boala n-alege.

Doamna mulțumește de binevoitoarea povață și asigură că s-a-ngrijit bine, a luat haine d-acasă... În acest timp, directorul tremură de neastîmpăr.

Al doilea clopot ! Măriile-lor fac un pas înapoi pregătindu-se să se suie... Directorul, asudat și înecat de emoție, s-apropie să ție un discurs. Lui vodă :

— Măria-ta !... nu plecați !... nu trebuie să plecați !... D-abia al doilea clopot a sunat ; n-a sunat nici măcar al treilea !... A ! dacă ar fi sunat al treilea, atunci aș înțelege să vă grăbiți... Dar nu ! Și chiar să fi sunat al treilea... să zicem !... n-aveți grije ; nu pleacă trenul fără măriile-voastre... s-a dat ordin în consecință !... Așadar, avînd aceasta în vedere, cu onoare sunteți invitați să binevoiți a lua în considerațiune...

că acest district, acest oraș, în fine toți concetățenii noștri v-au iubit atît și au făcut sacrificii !...

Apoi, cu mai multă căldură, doamnei :

— Să nu plecați măcar măria-voastră !... N-a venit încă toată lumea !... mai sunt dame, mai sunt copii, mai sunt amici, cari ar dori să vă vază ca pe o mamă !

Vodă, zîmbind foarte bucuros, zice :

— Mai stăm, mai stăm, domnule director.

— Mersi ! răspunde acesta în culmea emoției.

Și, lăsînd pe suverani, aleargă la capătul peronului, se suie în picioare pe o bancă și se-nalță în vîrful deștelor, făcînd către șoseaua dinspre oraș semne violente cu batista. În adevăr, pe șosea vine o trăsură în goană, urmată de un vătășel călare.

— Aide, soro ! aide, nene, pentru numele lui Dumnezeu ! că m-ați omorît !

— Vezi ! Nu-ți spuneam eu că-i tîrziu ! zice palpitînd cocoana către profesor.

Directorul își introduce pe peron familia și strigă sever către macaragiul care stă drept, cu mîna gata pe cureaua clopotului :

— Să nu tragi !... Nu e voie să suni ! Măriile-lor n-au isprăvit încă ; mai au treabă aici !

Apoi către suverani :

— Măriile-voastre, am onoare pentru ca să vă recomand familia mea : consoarta mea, copiii mei, amicul meu !

Și pe urmă către copii :

— Sărutați mîna !

Copiii se aruncă și execută ordinul. Măriile-lor sunt din ce în ce mai veseli.

— Am auzit, dragă — zice doamnei nevasta directorului — că ați fostără cam bolnăvioară ! Mi-a părut grozav de

rău... Încă-i ziceam lui dom' profesor, amicul nostru, zic : vezi dumneata, dacă o prințesă și tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu ; dar noi ăștia !... Dar acu te-ai făcut bine... Se vede... Fie, că frumoasă ești ! să nu-ți fie de-deochi ! să trăiești !...

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, cari privesc foarte curioși pe suverani, își scobește o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mînă.

— Nu ți-e rușine să bagi mîna-n nas !... șezi frumos ! te vede madam Carol !

Copilul plînge, domnul profesor îl smucește de mînă și-l bagă la arest în sala de așteptare clasa a doua. Măria-sa doamna intervine pe lîngă domnul director în favoarea micului vinovat, care urlă tare în arest. Tatăl cedează înaltei influențe și dă drumul băiatului :

— Taci din gură, măgarule ! și sărută mîna măriei-sale ; dumneaei s-a rugat să te iert !

Suveranii s-au urcat și se arată plini de veselie la fereastra vagonului. Directorul se hotărăște în sfîrșit, după stăruința șefului gării, să permită a se suna al treilea. Trenul se pune în mișcare. Urale și muzică. Bărbații fac semne de adio cu pălăriile, damele bezele călduroase ; directorul se șterge de sudoare obosit, iar nevasta lui strigă cît se poate către doamna :

— La revedere ! *bon amusement* ! Nu ne uitați p-acolo ! la revedere !

Cînd trenul a pornit bine, o altă trăsură sosește în goană mai turbată. Decanul avocaților coboară trăgîndu-și după dînsul cocoana, care trage după dînsa o interminabilă rochie de catifea verde cu funde bogate de *satin rose*. Amîndoi își fac loc cu furie prin mulțime, care acum a rupt rîndurile și iese în dezordine.

— A plecat ? zice dezolată cocoana.

— Da, a plecat, i se răspunde.

— Cum se poate ? trenul stă totdeauna treizeci și cinci de minute !

— Ăsta era tren domnesc, *ma chère*, zice nevasta directorului.

— Ce ? era să v-aștepte vodă și doamna pe dv. ? adăugă profesorul cu un zîmbet răutăcios de superioritate.

— Așa ? vociferează decanul. Am înțeles !... Astea sunt iar intrigile lui dom' director : care va să zică dumnealui și familia și... amicul dumnealui să vază pe măriile-lor !

Pe urmă, întorcîndu-se la lumea care se duce :

— Iată, fraților, o probă mai mult că astăzi opoziția este considerată ca afară din națiune... Foarte binc... Vom lua act și de aceasta și vom protesta !

Decanul și familia sa au fost multă vreme la cuțite cu directorul și cu familia acestuia, deși damele erau surori. Chiar o polemică, „cît s-a putut mai parlamentară“, s-a urmat cu privire la aceasta, între cele două ebdomadere locale, *Drapelul* decanului și *Sentinela* amicului.

Tocmai la niște alegeri, o persoană de-naltă influență, aflînd despre vrajba celor doi cumnați, a stăruit de i-a împăcat, promițînd serios că și anul viitor va fi o zi solemnă pentru orășelul *Z...* și atunci trenul domnesc o să se oprească acolo un ceas... și douăzeci și cinci de minute.

ÎNTRE DOUĂ POVEȚE...

Schiță

Cu tot uetul balului, am auzit șoptindu-mi clar la urechea dreaptă : „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să te lași amețit de un drăcușor așa de tînăr !“ Era o povață foarte cuminte, pe care desigur aș fi urmat-o dacă aveam numai o ureche ; însă de-abia își termină consilierul înțelept propoziția, și, la urechea stîngă, altul îmi șopti și mai clar : „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să nu te lași purtat de atîta farmec...“ Nu m-am uitat împrejur, să văd cine sînt cei ce-mi șopteau. Îi știam. Erau cei doi consilieri intimi ai mei, care nu mă părăsesc nici un pas, nici o clipă ; nici ziua, nici noaptea, nici deștept, nici în somn. Îi cunosc bine pe amîndoi, mai bine de cum mă cunosc ei pe mine. Eu sunt sigur de caracterul lor ; ei nu se pot niciodată bizui pe al meu. De cîte ori nu i-am amăgit, urmînd, cu toată povața stăruitoare a unuia, — pe care mă făceam că o ascult cu tot interesul, — îndemnul celuilalt. Dar e și vina lor : unul mă trage la dreapta, altul la stînga ; cînd unul îmi zice da, altul îmi zice ba, așa că eu, sau trebuie să stau pe loc, așteptînd în zadar o împăcare a lor imposibilă, sau trebuie numaidecît să urmez pe unul, și astfel să contrariez pe celălalt. Însă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe

o cărare, cînd mă uit înapoi, mă căiesc, că n-am urmat povaţa celuilalt.

Acum, stam singur după perdelele unei ferestre, pitit într-adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuţia unui drăcuşor de cincisprezece ani şi a-mi culege minţile. Înţelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnişoara Nina „un drăcuşor" : la grandiosul bal, ea venise costumată aşa ca s-adeverească zicătoarea că puiul, şi de drac, e frumos... În costumul de mătase neagră, cu clinuri şi bendiţe stacojii ; cu manteluţă de catifea, care-i împlinea talia micuţă încă neformată bine, mititelul Mefisto avea nişte mişcări de o mlădiere diabolică : asta îmi amintea vorba că un drăcuşor se poate strecura prin cea mai îngustă crăpătură. Ceea ce mai ales se potrivea de minune cu atributele personajului erau cei doi ochi negri, care aruncau de sub tichia de catifea nişte priviri cîteodată insuportabile. În totul era, simţeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pierzare, de care trebuia să fug, făcîndu-mi cruce.

Din ascunzătoarea mea de după perdele, unde mă refugiasem scăpîndu-i pe înşelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo pînă colo, ca argintul viu, prin mulţimea pestriţă, cu un neastîmpăr febril după ce, de la categoric pînă la brusc, refuzase orice invitaţie la danţ. O clipă, o perdui din ochi : şi clipa aceea, în care se stinse, între atîtea culori strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mi-a fost, trebuie să mărturisesc, foarte penibilă. Atunci, la urechea stîngă auzii călduros : „Pe tine te caută !" ; iar la urechea dreaptă batjocoritor : „Ei aş !" Această replică răutăcioasă m-a ofensat... Aşa ? am zis ; şi, dînd cu amîndouă mîinile perdelele într-o parte, am intrat în lumina balului.

O frumoasă Domniţă din veacul XVI-lea îmi ieşi drept în faţă. Era o veche cunoştinţă a mea, care-mi ceru braţul

s-o conduc la bufet. Domnița era una din cele mai mîndre frumuseți ale societății noastre — și văduvă. Deși favoarea ce-mi făcea era destul de prețioasă, o favoare de care nu se bucurau decît foarte puțini intimi, am fost grozav de contrariat de întîlnirea aceasta prințiară. Dar nu era chip să scap... A trebuit să mă execut. Am pornit cu ilustra mea tovarășă pe latura vastului salon, căutînd calea mai liberă, și, pe cînd îmi spunea că a doua zi e hotărîtă să plece pentru cîteva luni în Italia, și că i-ar face mare plăcere să fie însoțită de un om de spirit, amuzant și iubitor de artă, eu căutam, distrat, în toate colțurile, nu cumva voi mai găsi cu ochii norocul ce mi se părea pierdut pentru totdeauna...

Să fi plecat ?... Aș fi fost dezolat !

Am ieșit din salon pe ușa cea mare și am pornit să coborîm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, cînd pășeam a doua treaptă, îmi apăru jos, pe spalierul de mijloc al scării de onoare, între ghirlandele de flori luminoase, domnișoara Nina, care suia în fugă din bufet. Cum ne-a văzut, s-a oprit pe loc, în timp ce eu am făcut o mișcare, pe care Domnița, cu gîndul la călătoria proiectată, probabil, a trecut-o neluată în seamă. Am coborît încet-încet ! Nina sta înfiptă în călcîie dinaintea noastră, așteptîndu-ne să sosim. Mîndra domniță, trecînd liniștită în fața fetiței, a mîngîiat-o zicîndu-i cu multă bunăvoință : „Unui așa drăcușor frumușel i-ar ședea bine și în rai“, la care drăcușorul, aruncîndu-mi o privire aproape infernală, răspunse înțepat : „Merçi, Madame...“ și într-o clipă zbură pe scară-n sus și dispăru pe ușa cea mare în salon.

Am intrat cu Domnița în bufet, unde era multă lume... Cînd voiam să aduc la gură o cupă de șampanie, am simțit la spate un fior călduros, ca și cum mi s-ar fi apropiat de corp o flacără, așa că m-am întors brusc în loc... Drăcușorul !...

Era în ochii ei o privire atît de hotărîtă şi de impunătoare, cu un înţeles aşa de categoric şi de precis, încît, dacă Domniţa n-ar fi avut buna inspiraţie a-mi cere singură s-o duc înapoi la fotoliul ei rezervat în salon, aş fi fost în stare să fac o nepoliteţe rugîndu-o, sub orice pretext, cît de stîngaci aş fi putut imagina în pripă, să mă scutească de atîta onoare.

Urmăriţi la o cuminte distanţă de drăcuşorul meu, a cărui emanaţiune o simţeam de departe devenind din ce în ce mai pătrunzătoare, am pornit înapoi spre salon. După ce am lăsat la locul ei pe Domniţa, m-am întors. Rezemată de o coloană de lîngă uşa cea mare, Nina mă aştepta. M-am oprit în loc şi mi-am cufundat privirea din tot adîncul sufletului asupra siluetei aceleia, care lua proporţii miraculoase. M-am dus cu dragă inimă, împins de o putere irezistibilă, drept la ea, fără nici o sfială de cine ştie ce ochi bănuitori. Îşi scosese mănuşile roşii, şi mîna-i mică, cu care-şi apăsa partea stîngă a pieptului, strălucea într-un mod uimitor pe pieptarul ei de atlas negru. Figura ei avea un aer straniu, — un amestec de răutate inspirată şi de profundă imputare. Sprîncenele-i fine erau încruntate, buzele strînse, şi fruntea, atît de tînără încă, întunecată. Mi-a luat braţul fără să-mi zică o vorbă, şi, fără să-i zic o vorbă, am urmat-o maşinal. Braţul îi tremura aşa, încît al meu, contagiat, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strînse cu putere, şi simţii distinct cum, sub corsajul de mătase, zvîcnea precipitat de pereţii coastelor mici resortul neastîmpărat al vieţii.

Ocolind cu multă prudenţă punctele salonului, unde, în grupuri, puteam întîlni cunoştinţe indiscrete, trecurăm într-un salonaş turcesc, apoi într-o altă încăpere mai mică, fără să fim împiedicaţi de cineva, şi ajunserăm la o uşă ascunsă în perete. Nina ciocăni de trei ori, într-un mod caracteristic : uşa se deschise ; fusei împins înăuntru ; drăcuşorul intră după

mine şi trase uşa care se încuiă de sine. Eram în odăiţa de studiu a d-şoarei Ana, fiica stăpînei casei şi prietenă intimă a d-şoarei Nina, cam de aceeaşi vîrstă.

Balul era departe. Nu se mai auzea cîtuşi de puţin zgomotul lui.

Rămăsei încremenit în picioare, pe cînd drăcuşorul, fierbînd şi bătînd nervos din vîrful botinei de lac, îşi aruncă departe mantaua de catifea şi mănuşile roşii. După ce mă privi apoi îndelung cu ochii pierduţi, se trînti pe o canapea, ascunzîndu-şi capul în amîndouă mîinile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de frică : însă încet-încet, în faţa acestei minuni, frica începu să se schimbe într-o delicioasă senzaţie.

După mişcarea umerilor înţelesei că drăcuşorul plîngea înfundat cu hohot. Nu mai puteam sta locului : mă repezii fără să ştiu ce fac şi, luînd în braţe cu putere drăguţul corp, uşurel ca o pană, îl ridicai drept în sus... plîngea cu adevărat, zbătîndu-se în braţele mele ca o pasăre sălbatică rănită, pe care o culege brutal vînătorul.

„Nino, i-am strigat, nu-i frumos ce faci ! un drăcuşor nu plînge niciodată... Te rog !... Nino !..."

Pe sub perdeaua de lacrimi, atît de bogate şi de ieftine la aşa vîrstă, ea-mi aruncă drept în ochi o privire nespusă ; încet-încet apoi, pleoapele cu genele mari închiseră ferestrele atît de luminoase ale acelui suflet ciudat ; faţa se făcu cum e varul, nasul se subţiă, buzele se albiră şi se întredeschiseră, şi fermecătorul cap al micului Mefisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de braţul meu.

„A leşinat ! trebuie deşteptată !" auzii la urechea stîngă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe cînd urechea dreaptă era, poate tocmai pentru asta, cu desăvîrşire surdă. Atunci, simţind că mi se opresc bătăile inimii, îmi aplecai binişor capul şi-mi apropiai buzele mele de ale ei... Erau

reci ca gheaţa... Iar cînd voiră să se deschidă spre a zice o vorbă, — ce vorbă, nu ştiu — simţii că mă ciupeşte cineva de urechea surdă. Era domnişoara Ana, care sosise pe la spate, fără s-o aud, rîzînd foarte veselă : zdrobită de oboseala dansului, ne spuse gîfîind :

„Destul !... Nino, te caută toţi în bal ; trebuie să pleci !"

Am îmbrăcat amîndoi repede cu manteluţa lui pe bietul drăcuşor, care era cu totul aiurit ; i-am şters frumuşel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuţa de catifea şi i-am deschis uşa secretă. Drăcuşorul a stat o clipă în prag, apoi cu o volubilitate felină, s-a repezit înapoi la mine, să-mi dovedească iute că aceleaşi buze pot fi reci ca gheaţa şi fierbinţi ca flacăra cea mai vie.

Cînd, după o plimbare de trei ceasuri în sanie, mă întorceam de dimineaţă de la şosea, unde mersesem să caut somnul prea greu de găsit acasă, am auzit venindu-mi de departe, pe aripile unui vînt subţire şi îngheţat, ţipătul unei locomotive, mi s-a ridicat de deasupra ochilor vraja minunatei nopţi trecute. La urechea dreaptă, care, nu ştiu de ce, îşi recăpătase sensibilitatea, mi-a sunat :

— Ar fi o nerozie să nu profiţi de ocazia fericită a unei călătorii împreună cu o femeie aşa de distinsă.

— Dar drăcuşorul cum rămîne ? mi-a şoptit la urechea stîngă.

— Ei aş ! am răspuns.

Am mers în grabă acasă, mi-am făcut repede valiza şi am pornit la gară. Trecînd pe o stradă de-a dreptul mi-a venit ideea să cîrmesc la stînga, să fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde locuia Nina. Dar m-am gîndit pe dată c-aş putea pierde trenul şi am aplecat în jos mîna cu care vream să ating umărul birjarului. Am ajuns la gară cu

cinci minute înainte de plecarea trenului. L-aș fi scăpat !... M-am suit vesel. Tovarășa mea de călătorie era de mult la locul ei. A fost foarte mulțumită văzîndu-mă hotărît în sfîrșit s-o însoțesc, și mi-a dovedit aceasta îndestul pe urmă.

Am petrecut în Italia cîteva luni, pe care nu le pot uita niciodată ; și asta o datoresc înțeleptului meu consilier din dreapta... Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de cîte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, cînd mă uit înapoi, totdeauna mă căiesc că n-am urmat îndemnul celuilalt. Și de aceea mi-aduc de atîtea ori aminte de mititelul Mefisto și tot de atîtea ori regret că odinioară consilierul de la stînga n-a insistat mai mult și n-a știut să profite de surditatea urechei drepte... Scăpam o încîntătoare călătorie în Italia... Ei ! și ? De unde știi pe ce alte țărmuri și mai fericite...

Și acum, cînd e atît de mult de atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s-au împăcat ; unul îmi zice : „Ai făcut foarte cuminte !“ iar celălalt : „Mare neghiob ai fost !“

TELEGRAME

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Directoru prefecturi locale Raul Grigoraşcu insultat grav de dumnezeu mami şi palme cafinè * central. Amenințat moarte. Viața onorul nesigure. Rugăm anchetați urgent faptu.

Costăchel Gudurău
Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Repet reclama telegrama No... Petiționat parchetului. Procoror lipseşte oraş mănăstire maici chef. Substitut refuzat pără vini procoror. Tremur viața mè, nu mai putem merge cafinè. Facem responsabil guvern.

Costăchel Gudurău
Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

---

* Lucrul se petrece, după toate probabilitățile, într-un oraş moldovenesc : cetiți prin urmare modoveneşte : *cafiné*.

Procuror Tribunal X...

Anchetaţi urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii şi raportaţi imediat.

Ministrul Justiţiei

*

Ziarului „Aurora Română“

Bucureşti.

Az pitrecut scenă nostimă piaţa noastră. Madam Atenaisa P. al cărui nume trecem sub tăcere, care părăsit soţul cetăţean onorabil, pentru romanse cu individ infam localitate, întălnind nefericitul soţ, capatat bună lecţie moralitate în public, care aprobat. Această fimee fără inimă neroşind ameninţat cu sbiri puteri, deoarece complicele directoru prefecturi.

Corespondent.

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

A doua oară atacat palme picioare piaţa endependenţi acelaş bandit director scandalos însoţit sbiri. Situaţia devenit insuportabilă. Oraş stare asediu. Panica domneşte cetăţeni.

Costăchel Gudurău
Avocat, ccţetera.

*

Procuror Tribunal X...

Repet ordinul telegrafic. Cercetaţi imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău la cafeneaua centrală şi în piaţa Independenţei şi raportaţi urgent.

Ministrul Justiţiei.

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Faceţ înceta atacuri contra fratemeu Costăchel bandă infamă talari ziua meaza mare sub conducerea personală directorului Raul Grigoraşcu. Reclamat tronului.

Iordăchel Gudurău
Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator.

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Bandiţi regimului acest secol lumină bagiucurind constituţia ce aţi giurat voit ucidi di două ori cafinè central şi piaţa endependenţi fratemeu fost reprezetant naţiuni. Victima frică merge telegraf sigur al treilea atentat bandiţi. Implorăm garanţia vieţi onorului contrar siliţi face justiţie singuri. Trăiască dinastia.

Iordăchel Gudurău
Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator

*

Procuror Trib. X...

Pentru ultima oară repetăm ordinul privitor scandalul Costăchel Gudurău. Dacă pînă mîne dimineaţă n-avem raportul dv., veţi fi considerat ca demisionat.

Ministrul Justiţiei.

*

Ecs. Sale ministru Justiţiei

Bucureşti.

Raport.

Cercetat imediat cazul şi cu respect raportez urgent. Acu cinci zile duminecă, fiind absent anchetă judeţ orele 2 p.m., directorul prefecturi Raul Grigoraşcu afla cafiné central jucînd table cu căpitan Pavlache intedenţă. Mare devenă foarte iritat pronunţat Dumnezeu mami nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticînd guvernul gura mare, sculat şi apostrofînd directoru strigat *ba pe al măti* şi ridicat bastonu. Directoru parînd răpide lovitura aplicat agresorului palme şi promiţînd cavalireşte duel. Agrisorul plecat înjurînd ameninţînd guvern de bandiţi, propriile cuvinte.

Cu respect adaog spre cunoştinţa dv. între ambi suscitaţi ură veche cauză politica şi familie. Fimeea nepotului lui Costăchel, anume Albert Gudurău, unul din capii înverşunaţi opoziţie locală, divorsată, iar ei bănuiesc Raul directoru cauza divorsului, acuzînd trăieşte cu mencionatu concubinagiu, dar vrînd s-o iee socie legitimă, care reclamat restitu-

ţiunea dotei şi parafernei di 2 mii lei obţinînd titlu executoriu, iar opoziţia promis răzbunare pretinzînd paraferna cheltuită cu luxul di notoritate publică.

În consecinţă alaltaeri nepotul lor însoţit de moşii lui pîndind piaţă fosta socie insultato public foarte grav. Dama chemat sergent stradă care nefiind nici unul urcat birjă un cal plecînd degrab huiduită di toţi trii şi cu vorbe triviale incapabile a vi le reproduce. Sosit imediat directoru prefecturi ofensat poliţai ipistaţi cerut cont. Dar agrisori fugind, directoru prins Costăchel şi întrebat *pentru ce insulţi dame mişălule* şi apucat de pept, dar el răspuns *să nu mai dai mizerabile canalie*, încît directoru apărîndu-se tras două palme, atunci agrisorul smucind voit fugi şi directoru prima furie lovindul piciorul spate gios.

Cred nu trebue dăm altă urmare pără parchetul nu sezisat în regulă.

Binevoiţi d-le ministru, etc.

Procuror Trib. X...

*

Directorul Prefecturii X...

Vă invit căutaţi aplanarea diferendului cu familia Gudurăilor. Contrariu, puneţi guvernul în situaţiune prea delicată. Nu convine acum, în aşteptarea campaniei electorale, ca agenţi superiori ai autorităţii să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile.

Ministrul de Interne.

*

D-lui Ministru de Înterne

București.

Interese familie obligă părăsi funcțiune. Rog dar respectuos primi demisia me postul director prefecturii pe ziua di poimîne cînd prefect întoarce congediu.

Raul Grégoraschco

*

Onor. Prim-Ministru

București.

Fratemeu Costăchel Gudurău avocat, alegător col. I, fost reprezentant națiuni legitimă aparare contra treilea atac mișelesc bandiți amenințînd viața fost az arestat procoror. Victima arest torturată ca inchiziță. Cuțitul os.

Iordăchel Gudurău
Mari propietar, aleg. col. I, fost senat.

*

Ministre Intérieur

Bucarest.

N'acceptez point démission cousin Raoul. Pauvre jeune homme, embeté par cochons opposition, veut faire coup de tete. Ne point se fier aux criailleries de ces canailles. Si Raoul se

retire, ce crétin de préfet capable de tout compromettre. Pourrais plus garantir situation locale. Se duce dracului giudeţul *.

Ami
Général Grégoraschco

*

Procuror Trib. X...

Raportaţi imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea parchetului dv. lasă de dorit. Cercetaţi dacă arestatul suferit maltratări arest. Avem denunţuri că ar fi fost torturat poliţie. Răspundeţi telegrafic.

Ministrul Justiţiei.

*

Directorul Prefecturii Jud. X...

În interesul serviciului, demisia respinsă. Rămîneţi la post.

p. Ministrul de Interne
Secretar general Z...

*

Ecs. Sale Ministru Justiţiei

Bucureşti.

Bandă desperată opozanţi îndîrjiţi sub conducerea Costăchel Gudurău, Iordăchel Gudurău şi nepot Gudurău, Albert divor-

---

* Nu primiţi cumva demisia vărului Raul. Bietul băiet plictisit de porcii opoziţiei, vrea să-şi facă de cap. Nu trebuie dat crezămînt chelălăiturilor acestor canalii. Dacă Raul se retrage, tîmpitul de prefect capabil să compromită tot. N-aş mai putea garanta situaţia locală. Se duce etc.

sat Atenaisa Perjoiu, atacat directoru prefecturi față grădina primării. Acesta apărat bastonu, lovit cap Iordăchel, Costăchel tras revolver spart glob lampa centrul grădini electrică. Panică, asasin arestat. Luăm prim interogatoriu. Garantăm invenţiuni fictive torturile.

Procuror Trib. X...

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Fratemeu Costăchel omorît torturi secret beciurile poliţiei locale. Familia orfană cerem liberarea cadavrului reclamînd satisfacţie la picioarele tronului. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău
Mari ecţetera ecţ.

*

Procuror Trib. X...

Aci denunţare Costăchel Gudurău mort arest în urma torturilor. Vă facem răspunzător. Răspundeţi la moment, dacă nu vreţi să fiţi telegrafic destituit.

Ministru Justiţiei.

*

Ecs. Sale Ministru Justiţiei

Bucureşti.

Costăchel Gudurău liberat az dimineaţă lipsă probe intenţie asasinat. Impacat cu directoru. Pupat toţi piaţa endepen-

denți. Mîne sară logodna Raul madam Atenaisa Perjoiu. Dînsa renunțat orice pretenție revandicare paraferna de la Albert Gudurău, dînd înscris primit toată suma.

Adineaori ora două post meridiane avocatul statului Pamfil mort subit cafinè central. Medic primar constatat caz apoclepsie celebrală.

În consideraţia vechimi mele di magistrat procuror de aproape douăzeci și trii di ani, fiind înaintat în vrăstă și o familie numeroasă devenind misiunea de minister public pre gre pentru mini, vă rog respectos a mi se acorda mie postul de avocatu statului, pe care o voiu îndeplini cu zel și activitate.

Bine voiți, etc.

Vechiu Procuror Trib. X...

*

D. Președinte al Consiliului
București.

Avocat public Pamfil mort subit. Raportîndu-mă la depeșa confidențială de azi noapte, cu respect stăruiesc a se numi în postul rămas vacant persoana știută, de care acuma garantez.

p. Prefectul de X...
Directorul Raoul Grégoraschco.

*

D-lui Costăchel Gudurău, avocat,
fost deputat, etc.

X...

În urma bunelor recomandații din localitate și în consideraţia titlurilor dv., d. ministru al domenelor v-a numit

avocat al Statului în locul decedatului Antonache Pamfil. Cu poşta de mîne primiţi decretul oficial.

Şeful de Cabinet
al Ministerului Domenelor

PROCES-VERBAL

Astăzi miercuri 27 oct. anul una mie nouă sute orele 1 p. m.

Noi comisarul secţiei 55 după reclamaţia părţilor şi anume domnişoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnişoara Lucreţia Ionescu de profesiune rentieră împreună cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră, şi d. Stavrache Stavrescu de profesiune propietar, după ce l-am eliberat azi dimineaţă de la secţie, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la faţa locului pentru scandalul provenit, s-a pronunţat cu vociferări la adresa guvernului care este un obicei al său cunoscut de toţi concetăţenii din această suburbie şi în contra noastră chiar în esercitiul foncţiunii, transportîndu-ne în strada Graţiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cestiune al sus mencionatului propietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnişoarei Matilda Popescu cu mama sa pe şase luni, de la Sf. Dumitru corent pînă la Sf. Gheorghe următor şi pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a complecta chiria, iar domnişoara Lucreţia Ionescu cu mătuşa sa trebuie să se mute şi pretinde că nu vrea, deşi propietarul susţine că i-a rămas pe trecut datoare 22 de lei, lăsînd şi soba stricată, care d-sa

contestează și nu lasă nici o mobilă amanet, constatînd următoarele :

Avînd în vedere că d. Stavrache Stavrescu, propietarul imobilului din strada Graţiilor No. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiaşi propietar cu No. 13 simplu, iar în stînga un loc viran tot al aceluiaşi propietar ne-ngrădit depunîndu-se fel de fel de murdalîcuri de către vecini cum şi de trecători, pentru care i s-a făcut în mai multe rînduri proces de contravenţiune asupra salubrităţii publice, iar imobilul respectiv cu No. 13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliţă şi o bucătărie, toate de cărămidă şi o magazie de scînduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract în regulă încă de la Sf. Gheorghe trecut domnişoarei Lucreţia Ionescu pe un an, iar acum sub felurite pretexte refuză, nevoind să considere absolut nimic.

Considerînd că domnişoara Lucreţia Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, cînd se ştia că are domiciliu, neaşteptîndu-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somaţiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal şi de aceea nu i-a dat nici o importanţă, crezînd că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu întră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutaţi din mînă, fiind prin urmare altă chestiune, şi soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, şi astfel nu voieşte a evacua, deşi sus-zisul propietar i-a dat mobilele afară oprindu-i amanet un şifonel cu oglindă şlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei şi o lampă sistem cu două fitiluri de porţolan, cu abajur pentru suma de 18 lei, contestînd patru care pretinde propietarul iar dînsul susţine.

Avînd în vedere că d-şoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputînd sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea ameninţă a se strica şi începînd

să pice poate să i-o ude, şi se pătează fiind pluş de culoare delicată, şi deoarece a părăsit orice alt domiciliu ştiind că a dat arvună de cincizeci de lei şi că poate conta cu siguranţă, iar propietarul a încuiat imobilul şi a luat cheia, prin urmare nu cedează să lase a întra măcar un lucru cît de mic pînă ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alţi 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai pată şi cu domnişoara Matilda Popescu, căci s-a săturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci zile adică la 1 noembre.

Considerînd că din cercetarea ce am făcut-o aseară, cînd am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către susnumitul propietar, dar am crezut de cuviinţă a nu mai continua nici un scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secţie pe provocator pînă i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că pînă la sosirea noastră ambele chiriaşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi insultat şi chiar l-ar fi lovit, încît de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură, în strada Pacienţii.

Avînd în vedere că după cum rezultă din declaraţiile părţilor, aseară ar fi venit domnişoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama sa d-na Ghioala Popescu ca să vadă cînd începe să se mute domnişoara Lucreţia Ionescu şi cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să rîdă spunînd că parol, dumneavoastră aţi luat casa ! iar la întrebarea domnişoarei Matildii Popescu că de ce rîde, vechile chiriaşe au răspuns că dînsele o au casa pînă la Sf. Gheorghe, atunci au început nouile chiriaşe să rîdă, iar la întrebarea d-şoarei Lucreţii Ionescu că de ce rîde, noile chiriaşe au răspuns că dînsele au dat arvună în regulă, şi atunci

au început să caute pe propietar căci era ascuns în casa sa de alături.

Considerînd că la pretenţiunile chiriaşelor sus-numitul propietar a ameninţat cu dare afară din casă pe d-şoara Lucreţia Ionescu şi pe mătuşa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria şi avînd chiar pe trecut o datorie de 22 de lei şi soba stricată, d-na Anica Ionescu exesperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie şi soba nu era aşa, pe cîtă vreme d-şoara Matilda Popescu a zis că dacă se ştie cu casa încurcată pentru ce face escrocherie şi o mai dă şi la alţii ! iar propietarul i-a răspuns că cu dumneata nici nu vorbesc pînă nu văd toată chiria că n-am poftă şi de alt bucluc, şi atunci pretinde dînsul că toate chiriaşele au sărit asupră-i cauzîndu-i leziuni.

Avînd în vedere că după intervenţia noastră pentru a împăca pe părţi, am luat în cercetare şi actele constatînd că în chitanţa dată de sus-numitul propietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnişoarei Matilda Popescu nu se specifică numărul 13 bis ci zice numai 13 simplu iar amîndouă imobilele sînt la fel identice cu deosebire că amîndouă au faţa pusă astfel către răsărit şi către apus lipite spate-n spate, pentru ocazie ca să poată sparge zidul de la mijloc şi să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerînd că toate chiriaşele promit ca în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriaşele vechi să plătească şi chiria pe semestrul următor, care propietarul se-nvoieşte, iar d-şoara Matilda zice că *sametegal* ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat casa provizoriu pînă la Sf. Gheorghe, iar propietarul care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeaşi stradă la No. 12

vizavi, unde a rămas ne-nchiriat pretinzînd amatorii că strada de curînd construită nu are canal și tramvai.

Avînd în vedere că în fine s-a convins propietarul că e mai bine cu o bună manieră pentru ca să rămînă prin urmare domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa, d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabileze la No. 13 simplu, și nu rămîne nici cu imobilul de la No. 12 ne-nchiriat nemaiavînd speranță după Sf. Dumitru, deoarece fiind pe sezon de iarnă, lumea s-a grăbit și a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat prezentul proces-verbal, spre a servi la trebuință părților.

Comisar secții 55
Mitică Pișculescu

ACCELERAT No. 17

Un individ purtînd pe umeri o şubă largă, cu o căciulă mare pe ceafă, stă la masă în restaurantul Gării de Nord şi bea ceai. Are un geamantan de pînză cu cercuri de tinichea alături pe un scaun, şi pe masă un sac de piele neagră, prin mănuşa căruia îşi ţine petrecută bine mîna stîngă pînă la încheietura braţului. După figură, după maniere şi port, trebuie să fie vreun negustor, ori arendaş din provincie.

Un domn bine îmbrăcat, blană cu guler de astrahan şi căciuliţă asemenea, bea cafea la altă masă, fumează şi se uită din cînd în cînd către provincial, care nu ia seama deloc că-l observă cineva. În acelaşi timp, domnul trage cu ochii la uşă : aşteaptă desigur pe cineva, şi cu nerăbdare.

Negustorul plăteşte ceaiul. Îndată, iată şi hamalul vine să-i spună că trenul a tras la peron ; îi ia geamantanul de pînză şi vrea să-i ia şi sacul de piele, ca să-l uşureze pe pasager ; dar acesta îşi trege repede mîna cu sacul şi refuză serviciul. Sacul nu e mare, dar trebuie să fie greu, fiindcă pasagerul, ridicîndu-se, trebuie să-l ţină şi de dedesubt cu mîna dreaptă. Hamalul porneşte spre uşă ; negustorul după el.

Domnul, care n-a scăpat din ochi nici o mişcare, s-a ridicat şi el şi porneşte pe urma negustorului la cîţiva paşi.

Negustorul s-a suit într-un vagon de clasa întîia, și șade pe coridor cu sacul lui în brațe.

Domnul se plimbă de colo pînă colo pe peron, trăgînd cu ochiul aci către partea pe unde vin pasagerii, aci către geamul la care stă în picioare omul cu sacul, pe cînd acesta se uită foarte distrat pe geam la mișcarea de pe peron.

Mai sunt cinci minute...

Domnul de pe peron se vede bine că fierbe de nerăbdare... În sfîrșit, un om îmbrăcat modest, un fel de fecior da casă, făcîndu-și greu loc prin mulțime, sosește gîfîind cu un geamantan frumos de piele rusească, cu un tartan și cu un bilet de clasa întîia.

— Dobitocule ! era să mă faci să scap trenul !...

Apoi, luîndu-și bagajul și biletul, trage la o parte pe fecior și îi șoptește pripit și cu un aer foarte sever.

Mai sunt două minute.

Domnul, ajutat de fecior, se suie în vagon unde e negustorul. Acesta, îndată ce s-a suit domnul, trece din coridor în cupeu, pe cînd domnul face fel de fel de semne de inteligență feciorului său, care stă drept în față-i pe peron.

Fluierul întîi... Apoi numaidecît al doilea... Frînele se desfac... Trenul a pornit.

Domnul intră în cupeu după negustor, care s-a dezbrăcat de șubă și șade cu sacul pe mînă.

— Bonsoar, zice domnul.

— Bonsoar, răspunde negustorul.

Și domnul se așază pe fotoliul din față, după ce și-a pus geamantanul în plasă și tartanul la căpătîi.

Doi-trei kilometri tăcere.

— Mergeți departe ? întreabă domnul.

— De ! departe și nu departe...

— ... ?

— Pînă la Mărășești...
— Pînă la Mărășești ?
— Da. Dar dv. ?
— Și eu tot pînă la Mărășești.
— Vezi ?... După daraveri...
— Da, după daraveri. Dar dv. ?
— Tot după daraveri.

Conductorul... Taie biletul domnului și întinde mîna către negustor...

— 753, zice omul, care pare că deja moțăie, și pune mîna în buzunar să arate carta... Conductorul salută și pleacă.

— Aveți cartă permanentă ? întreabă domnul. Sunteți poate la Senat...

— Ba nu... am bilet de abonament... Am multe alergături și-mi vine mai ieftin...

Chitila...

— Puțină lume astăzi în tren. În tot vagonul suntem numai noi și încă un pasager în alt cupeu. E bine... putem dormi pînă la Mărășești ! zice domnul, lungindu-se pe fotoliuri și acoperindu-se cu tartanul.

— A ! eu nu dorm niciodată în tren, zice negustorul... Știți, umblu cu bani... Pungași...

— Frate, să fie adevărat ?...

— Ei, bravos ! Nu s-a-ntîmplat și mai acu o lună ?...

— Eu, drept să-ți spun, nu m-am gîndit niciodată... S-o fi întîmplat așa o dată.

— Numa o dată ?

— În clasa întîia ?

— Tocmai în clasa întîia, firește, zice negustorul. Mie, ce să-ți spui ? mi-e frică al dracului. Mi se-ntîmplă cîteodată să am sume mari cu mine... bunioară ca acuma...

— !...

— Glumă e să mă arză odată cu o avere de om.

— ... !!!

— Patruzeci de mii de franci !...

— ... !!!

— Să ferească Dumnezeu ! M-ar omorî ! adaogă provincialul.

— Nu ţi se pare dumitale că e prea cald aici ? întreabă domnul, ştergîndu-se de sudoare.

— Nu — răspunde negustorul — e tocmai potrivit.

— Mie mi-e grozav de cald.

Şi domnul iese să se răcorească puţin în coridor.

Peste cîteva momente, domnul se reîntoarce la locul lui.

— Mă rog — zice provincialul — trenul ăsta se mai opreşte undeva pînă la Ploeşti ?

— Da... la Periş, două minute.

— La Ploeşti, ne dăm jos, să luăm cîte-o dulceaţă...

— ...Ne dăm, dacă vrei, zice domnul distrat, ca de pe altă lume, şi se trînteşte să doarmă, învelindu-se cu tartanul peste cap.

Trenul a plecat din Periş. Negustorul scoate un măr din buzunarul şubei şi începe să ronţăie.

Deodată domnul se ridică :

— Peste putinţă să dorm... teribil de cald !

Apoi, dă geamantanul jos, îl deschide şi scoate un şipuşor elegant ; deşurupează dopul şi oferă negustorului.

— Cognac...

— Mersi... De zece ani nu mai pun spirtoase în gură...

— E extrafin...

— Mersi... Sunt oprit...

Domnul, mîhnit de refuz, înşurupează la loc dopul, pune şipuşorul în geamantan, pe care-l aruncă iar în plasă. Apoi,

suflînd greu de căldură, iese iarăşi în coridor, unde se plimbă de colo pînă colo.

Provincialul se lungeşte bine, punîndu-şi sacul căpătîi.

Conductorul :

— Biletele pentru Ploeşti, domnilor !

Domnul din coridor dă discret biletul său... şi reintră în cupeu, trăgînd uşa cu multă băgare de seamă ca să nu deranjeze pe negustor, care are probabil intenţii să aţipească.

— Puteţi umbla cît de tare, zice omul culcat ; nu dorm. Unde pot eu dormi ?... Mă lasă să dorm căpătîiul ăsta ? şi zicînd asta, bate cu palma pe săculeţ, care sună foarte plin.

Domnul scoate portabacul şi oferă negustorului :

— Regale...

— Mersi, zice omul cu sacul ; de zece ani m-am lăsat de tutun... Sunt oprit...

Apoi, după o pauză lungă :

— Apropo, ziceai dumneata adineaori... de pungaşi... în tren. Să vezi ce s-a-ntîmplat unui negustor, un prieten al meu !... Venea cu doi inşi de la Roman în clasa-ntîi... I-a luat vreo opt mii de lei... Ştii cum ? Unul i-a tot dat să bea nişte vin dulce cu dresuri, şi altul i-a dat să fumeze o ţigară, cu afion, cu dracu ştie ce... A adormit omul buştean... Cînd s-a trezit la Bucureşti cu capul buimac, era singur în vagon, şi tot, blană, geamantan, bani, ceas, tot îi luaseră.

— Ei ! i-o fi luat şi inelele din deget, zice domnul, rîzînd ciudat.

— De unde ştii asta ? întreabă iute negustorul.

Apoi. după o pauză scurtă, rîzînd şi el :

— Firește că i-a luat şi inelele.

— Intrăm în Ploeşti...

— Ne dăm jos ? întreabă provincialul, şi, ridicîndu-se, îşi petrece mîna prin mănuşa sacului şi ia banda pe umeri.

Domnul stă o clipă la gînduri ; apoi :

— Ne dăm... Nu-ţi iei — adaogă zîmbind ironic --- şi geamantanul ?

— De geamantan nu-mi pasă ! cîteva boarfe de schimbat. Ploeşti... Trenul stă la peron.

Negustorul coboară cu sacul ; domnul după el cu geamantanul de piele rusească şi tartanul... Dar, n-apucă să facă trei paşi, şi dau piept în piept cu doi vlăjgani, nişte mitocani, cari parcă le-ar ţine drumul. Domnul vrea să dea pe de lături.

— Scurt mişcarea ! comandă cu autoritate negustorul, şi cele două namile au şi-nhăţat strîns pe domnul, fiecare de cîte o mînă... Orice luptă ar fi zadarnică !

— Luaţi-i sacul ! ordonă aspru negustorul.

Oamenii ascultă.

— Legaţi-l bine !...

Pe urmă, cătră domnul, care tremură din toate încheieturile şi nu protestează cîtuşi de puţin faţă cu aşa sălbătăcie :

— Apoi, de cînd mă freci, amice ! cît o să umblu după d-ta ?... Cognac, a ?... extrafin... Ţigarete, a ?... Regale, a ?...

URGENT...

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 654—15 noiembrie

D-sale D-lui Primar al Urbei Z...

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna octombrie cu No. 597 asupra necesităţii de lemne pe care o simte şcoala, vă rugăm ca de urgenţă să binevoiţi a ne trimite cantitatea prevăzută, căci vremea se strică şi ameninţă să nu mai putem urma cursurile fără combustibil.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Directoare
Aglae Poppesco.

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 683 — 1 decembrie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z...

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută noiembrie 15 cu No. 654, avem onoare a vă repeta cu insistenţă rugăciunea ce v-am făcut în privinţa lemnelor de încălzit nece-

sare şcoalei de fete No. 1 din această urbe, care se află în lipsă de căldură suficientă pentru studii pe timpul de iarnă, mai ales aşa de aspră cum este cea actuală, încît elevele sînt incapabile a mai scrie cu mîinile îngheţate, şi chiar profesoarele suferă neputîndu-se dezbrăca în clasă, fiindu-le temperatura aşa de exagerată încît, cum se poate uşor constata, este de nesuferit ameninţînd cu maladii atît pe profesoare cît şi pe eleve.

Vă rugăm dar să luaţi măsuri urgente pentru întîmpinarea acestei situaţiuni anormale, contrariu va trebui să reclamăm Onor. Minister nemaiputînd lua nici o răspundere.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Directoare,

Aglae Poppesco.

*

Revizorul şcolar al distr. X... No. 4599—15 decembrie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z...

urgentă.

Domnule Primar,

Astăzi, 15 decembrie făcînd inspecţiunea reglementară la şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... am fost întîmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco şi Aristi Poppesco, care toate s-au plîns de starea de mizerie în care a ajuns şcoala din cauza lipsei de combustibil, pe care îl refuză Onor. Primărie locală, pe care în nenumărate rînduri au rugat-o prin adrese oficiale, care se văd la dosar, dar care n-au avut pînă în prezent nici un rezultat.

În adevăr, vizitînd apoi clasele am găsit o temperatură incapabilă de a putea fi suferită mai ales de copii, din care

cauză se pot chiar îmbolnăvi de vreo boală infecţioasă, ceea ce ar împiedica urmarea regulată a cursurilor reglementare, fiind silite a se întrerupe pînă la stingerea contagiunii epidemiei, precum s-a mai întîmplat pe căldurile cele mai mari, dar atunci nu din cauza focului, ci a apei, chiar cu cîteva zile înainte de examenele anuale, ceea ce produce o enormă confuziune pedagogică.

Avînd dar aceasta în vedere, vă rog, Domnule Primar, să binevoiţi a dispoza ca să se satisfacă cît mai urgent nevoile şcoalei.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Revizor şcolar,
Lazăr Ionescu-Lion

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 13 — 8 ianuarie.

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice, etc.

urgentă.

Domnule Ministru,

În repeţite rînduri am cerut la onor. Primărie locală să ne libereze combustibilul de care are şcoala noastră necesitate din cauza gerului aspru prin care trecem în acest anotimp fără nici un rezultat, aşa încît tremurăm de viaţa noastră şi a elevelor, care nici nu mai vin la şcoală încă dinaintea vacanţelor, fiindcă părinţii au aflat şi temîndu-se nu le mai permit pînă ce nu vom putea da foc.

Însuşi d. revizor şcolar Lazăr Ionescu-Lion a vizitat şcoala, constatînd lipsa noastră de căldură şi a inaintat o adresă încă din anul trecut 15 decembrie cu No. 4599, către d. Primar local, dar şi aceasta a rămas tot literă moartă, căci şcoala

se află în aceeaşi mizerie, încît nu se mai poate zice că aceasta este o umanitate, lăsînd astfel să sufere elevele.

Aşadar ne adresăm cu cel mai profund respect d-voastre spre a lua urgent orice măsuri veţi crede de cuviinţă pentru a face să înceteze barbaria prezentă.

Binevoiţi, D-le Ministru, etc.

Directoare,
Aglae Poppesco.

*

Ministerul Instr. Publice şi cultelor, 10001—15 ianuarie.

D-sale D-lui Revizor şcolar al distr. X...

urgenţă.

Domnule Revizor,

Doamna Aglae Poppesco, Directoarea şcoalei de fete No. 1 din urbea Z... ni se plînge că Primăria locală nu dă şcoalei lemnele necesare pentru încălzitul claselor.

Anexîndu-vă raportul doamnei Directoare, vă invităm a face imediat o anchetă la şcoală şi a ne raporta de urgenţă.

Primiţi, etc.

p. Ministru
indescifrabil

p. Director
asemenea.

*

Revizorul şcolar al distr. X... No. 103 — 1 februarie.

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice şi Cultelor

urgentă.

Domnule Ministru,

Imediat ce am primit ordinul dv. cu No. 10001 din 15 ianuarie, m-am transportat la şcoala de fete No. 1 din urbea Z... şi am constatat că raportul doamnei directoare respective este în totul adevărat.

În adevăr, am găsit din cauza frigului pe jumătate şcoala despopulată complet, iar restul tuşind toate şi dureri cu umflătură în gît, pentru care chemînd pe d. medic al urbei, a constatat mai multe cazuri de amigdalită, adică gîlci, care poate degenera mai cu seamă la copiii anemici şi limfatici, prin diferite complicaţiuni foarte adesea contagioase.

De aceea, d. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide şcoala, spre a nu lua proporţiuni mai mari.

Cu cel mai profund respect vin dar a vă ruga, în interesul salubrităţii, să-mi daţi de urgenţă un ordin în consecinţă, sau să interveniţi pe lîngă Onor. Primăria locală să elibereze combustibilul de care simte nevoie cursurile.

Binevoiţi, d-le ministru, etc.

Revizor şcolar,
Lazăr Ionescu-Lion

*

Ministerul Instr. Publice şi Cultelor, No. 20002 — 15 februarie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z...

urgentă.

Doamna Aglae Poppesco, directoarea şcoalei No. 1 de fete din acea urbe, se plînge că Onor. Primărie, după repeţite cereri, nu-i liberează lemnele necesare pentru încălzit, din care cauză sufăr cursurile.

Vă invit dar, Domnule Primar, ca de urgenţă, să satisfaceţi, conform legii, justele reclamaţiuni ale doamnei Directoare.

Primiţi d-le Primar, etc.

p. Ministru,
nedescifrabil.

p. Director,
asemenea.

*

Camera Deputaţilor. Sesiunea prelungită. Şedinţa de la 1 martie.

D. Al. Lingopolu. — Am cerut cuvîntul ca să fac o întrebare d-lui Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice : ştie oare d-sa în ce stare de mizerie s-a aflat iarna aceasta şcoala de fete No. 1 din urbea Z... lipsită de combustibilul necesar deoarece nu i l-a liberat Primăria locală, bîntuită de boale din această cauză şi conform avizului medicului local chiar suprimarea cursurilor ?

D. Ministru al Cultelor. — Răspund onor. deputat că, în urma raportului revizorului şcolar local, ministerul a luat măsuri urgente ca Primăria să libereze conform legii combustibilul necesar acelei şcoale.

*

Primăria Urbei Z... No. 3712 — 15 martie

D-sale Doamnei Directoare a Şcoalei de Fete No. 1 din Urbea Z...

urgentă.

Doamnă !

Mîne veţi primi la şcoala ce cu onoare o dirijaţi 5 (cinci) care de lemne cer curat, prima calitate, şi vă rugăm să binevoiţi a ne răspunde urgent de primirea combustibilului. Primiţi, D-nă Directoare, etc.

p. Primar,
Niţă Necşulescu,

Secretar,
Athanasie Eleutherescu

HIGH-LIFE

Tînărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă şi religie de la gimnaziul clasic înfiinţat de curînd în urbea sa natală. Gimnaziul are pînă acum numai clasa întîia şi e întreţinut de comună; se speră că la anul viitor se vor completa patru clase, trecînd totul pe seama statului. Deşi încărcat cu predarea a cinci cursuri importante de gradul secundar, tînărul suplinitor găseşte destulă vreme să frecventeze societatea înaltă din localitate, unde trece drept un perfect gentilom. În adevăr, Edgar este un tînăr care are multe succese în saloanele din Tîrgul Mare. Vorbeşte franţuzeşte de cînd era mic şi se pricepe foarte bine la mode şi confecţiuni, aşa că nu o dată este consultat asupra acestui capitol. Profesia de cronicar *high-life* nu este uşoară, fiindcă trebuie să scrii despre dame, şi damele sunt dificile, pretenţioase, capriţioase. Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poţi pretinde că eşti un om galant; insişti cu doosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. Mai ales într-o societate foarte restrînsă şi foarte aleasă ca societatea din Tîrgul Mare, un cronicar de salon trebuie să-şi drămuiască atenţia cu cea mai mare stricteţă. Grea profesie,

ce-i drept ; însă tînărul Bostandaki, om de spirit şi cu educaţiune distinsă, a fost parcă născut a fi cronicar *high-life*. Cronicele lui, în formă de corespondenţă, le publică într-un ziar cotidian din cel mai apropiat oraş mare de provincie.

Dar, va zice cineva :

— Bine ! însă cronicarul este şi el om, mai ales dacă e tînăr : trebuie să aibă şi el simpatiile şi preferinţele, antipatiile şi aversiunile sale. El stă într-un colţ al salonului cu carnetul său în mînă şi priveşte la vîrtejul valsului ; în acest vîrtej, ochii lui trebuiesc să deosibească între toate pe cîteva, mai graţioase, şi, între aceste cîteva mai graţioase, pe una, nentrecută, adorabilă.

— Ei, da — răspunz eu — înţeleg ce spuneţi. Însă cronicarul de salon trebuie să-şi calce pe inimă, să fie discret şi imparţial. Şi asta n-o poate oricine, cum o poate Turturel.

— Care Turturel ?

— Edgar Bostandaki... Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintîndu-l, papaia, mamaia şi duduile, surorile mai mari... Turturel — aşa-i că sună bine ? — este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar îşi semnează cronicele.

Ei ! şi totuşi, cît de corect şi de discret, cît de galant şi de imparţial, însuşi Turturel a greşit o dată un *carnet mondain*.

Din iniţiativa unui comitet, compus de damele din înalta societate a Tîrgului Mare, reşedinţa subprefecturii Plăşii de Mijloc, s-a dat în saloanele otelului Regal de acolo „Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărţi giumatate în folosul umanităţii suferinde şi giumatate pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului clasic local, pînă la trecerea lui în bugetul statului". Maiorul a oferit muzica militară, pe care a adus-o cu trenul de la reşedinţa prefecturii.

A fost un bal cum nici într-o capitală de judeţ nu se poate mai splendid. Damele, pline de devotament pentru nobilul scop al petrecerii, s-au întrecut în toalete. Uniforma şi fracul au fost minunat reprezentate, deşi frac nu purtau decît subprefectul, primarul şi Turturel ; restul sexului urît purtau redingotă, alţii jacheţuţă scurtă. Onorurile balului le-au făcut comitetul damelor, sub preşedinţia tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soţia subprefectului. S-a petrecut pînă la şapte dimineaţa, cînd aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la uşa orizontului şi să atingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănţuitori că trebuie, cu regret, să se desparţă.

A doua zi, d. Turturel punea la poştă pentru gazetă un *carnet mondain*, cu notiţa : „Rog a se trimite, după obicei, 50 de exemplare pi adresa mè". Seara, cronicarul citea în faţa comitetului damelor, al cărui secretar era, darea de seamă asupra rezultatului operei de binefacere. De prisos să reproducem textul întreg al acestei lucrări de caracter oficial. Ne mărginim a-i da concluziunile : „Venit brut, 575 lei ; cheltuieli, 368 lei ; beneficiu net, 207 lei ; 103 l. 50 b. pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului : 103 l. 50 b. pentru umanitatea suferindă."

După ce au mulţumit comitetului de dame, d. Edgar Bostandaki în numele gimnaziului, iar d. primar în numele umanităţii suferinde, şedinţa oficială s-a ridicat. Apoi s-a-nvîrtit un maus. Peste două zile, iată că mult aşteptatele exemplare din *Voacea zimbrului* sosesc. Ele conţin cronica atît de dorită : *Cum se pitrece la noi...*

Extragem la întîmplare cîteva rînduri :

„...Sîmbătă sara s-a ţinut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezindenţia graţioasei doamne Athenaïs Gregoraschko, născută Perjoiu...

O enormă afluență de tot ce Tîrgul Mare are mai distins, fiecare ținînd să mulțumească încîntătoarei prezidente inițiatoare, prea amabila doamnă Athenaïs Grégoraschko...

...În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul brio un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe niște valuri, în cari se pierde conștiința, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vîrtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atîtea ș-atîtea flori, parcă smulse de vîntul aprig al pasiunii... Doamna Athenaïs Grégoraschko, regina adorabilă a valsului adorat...

...Dar, la un semnal, ușile din fund se deschid... Supeul ! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinerețe, un moment de odihnă și de reconfortare !... Doamna Athenaïs Grégoraschko face onorurile, luînd loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează...

...Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiralitori, care nu sparie deloc pe bravii convivi... Șampania curge-n valuri. Doamna Athenaïs Grégoraschko dă semnalul și aci ; ridicînd în sus cupa plină de delicii, ca divina Hebe, atinge de buzele răci buzele sale calde, cu acea delicateță poetică cu care fluturelul atinge caliciul unui miosotis...

Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul ! Doamna Athenaïs Grégoraschko, infatigabilă silfidă"...

Aici o îngrozitoare greșală de tipar... A doua zi, duminică dimineața, la cafeneaua din centru, spiritualul cronicar *high-life* citea mai multor tineri din localitate carnetul lui : *Cum se pitrece la noi*. Tinerii îl ascultau cu multă admirație și poate cu mai multă invidie : e desigur fericit un tînăr care dispune, pe lîngă talentul stilului, de o coloană de publicitate, ca să se facă, firește, atît de plăcut damelor ! Pe cînd se comenta articolul și autorul căuta să explice amicilor săi ce înseamnă „divina Hebe" și „calici", iată că deodată

intră d. subprefect, Raoul Grégoraschko, soțul „infatigabilei silfide". D. subprefect salută în dreapta și în stînga cu gravitate, apoi, drept în fața lui Edgar Bostandaki și cu un ton neobicinuit de aspru :

— Domnule Turturel ! uite-te la mine... Te opresc, magariule, să faci *de mauvaises plaisanteries* [1] pi conta doamnei Grégoraschko, soția me !

Apoi face un ocol prin cafenea bufnind :

— *A-t-on jamais vu pareille insolence !* [2]

Edgar nu pricepe deloc... Însă Raoul se întoarce iar și. gesticulînd cu cravașa, de care nu se desparte niciodată :

— Altă dată, dacă-ți mai permiți di aieste, îți rup urechile !

— Dar...

— Urechile ! m-ai înțăles ? espèce d'imbécile ! [3]

Și iese turbat, făcînd să șuiere aerul sub jocul cravașei. Toată lumea rămîne uimită. Din ce pricină ?... Hebe ?... Calici ?...

— Nu înțeleg deloc, zice Turturel, dînd din umeri cu totul nedumirit.

Pe cînd fiecare caută cu de-amănuntul să găsească în cronică motivul penibilei scene, iată că intră în cafenea d. maior Edmond Buzdrogovici, grație amabilității căruia opera filantropică avusese concursul grațios al muzicei militare. Fără să salute și vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu așa pas și aer strașnic, încît Edgar se ridică drept în picioare în fața lui Edmond.

— Domnule ! zice Edmond, fierbînd ca un samovar ; dumneata ești acela care scrii porcăriile aieste ?... Răspunde !

---

[1] Glume proaste (fr.)

[2] S-a mai văzut astfel de obrăznicie !? (fr.)

[3] Imbecilule ! (fr.)

Şi-i vîră lui Edgar gazeta sub nas. Edgar, ferindu-se, răspunde hotărît :

— Da !

— N-o fost şi madam Buzdrogovici, soţia mè, la bal ?

— Ba da !

— Atunce, di madam Buzdrogovici, soţia mè, pentru ci n-ai pominit nimică ?... nici chiar numele !... Să fi fost fără compliment — nu pretinde !... dar nici macar numele ! ?

— Domnule maior...

— Mişălule ! strigă Edmond.

Şi, scurt mişcarea ! pînă să-i zică unul dintre amici „Ara ! da stăi, bri omule !“ îi trage două palme vajnice şi iese.

— Nu mai înţăleg nimică, pi onoarea mè ! zice Edgar şi iese şi el.

SUCCES

Puţină lume astăzi şi-o mai fi aducînd aminte de o vestită foaie, care apărea odinioară în capitală, pe vremea războiului independenţei, voi să vorbesc de „Naţiunea Română“, pe care o dădeam la lumină Frédéric Damé şi cu mine în tovărăşie. Viaţa acelei foi a fost pe atît de scurtă pe cît de glorioasă, aşa că o pot povesti în puţine cuvinte.

Armatele creştine trecuseră Dunărea.

Într-o dimineaţă mă pomenesc cu un bileţel de la Damé, cam aşa :

„Iubite amice,

Treci îndată pe la mine. Este vorba de o afacere foarte importantă, care ne poate face norocul la amîndoi“.

Îl cunoşteam pe Damé ca om deştept şi întreprinzător. Fără întîrziere m-am dus să-l văd, torcînd pe drum fel de fel de frumoase închipuiri.

În cîteva vorbe mi-a spus tot planul lui : o gazetă cum n-avusese ţara pînă atunci ; o gazetă fără coloare politică ; o gazetă de informaţiuni de pe cîmpul războiului ; o gazetă care să cultive entuziasmul popular pe chestiunea independenţii.

Să-i căutăm numele... Numele unei gazete e greu de găsit ; dar după cîteva minute de gîndire, Damé a fost norocos : „Naţiunea Română !“.

Trăiască „Naţiunea Română“ !

Am lucrat o zi întreagă pe coale de tipar să-i nimerim fizionomia... Pe seară ne-am învoit cu amicul nostru Cucu tipograful. Capul gazetei s-a aranjat frumos şi am şi început să dăm materie.

A treia zi a apărut primul număr : jumătate cu articole de entuziasm şi jumătate cu depeşi şi corespondenţe de pe teatrul războiului.

Ceea ce era mai greu de făcut era jumătatea entuziastă : nici declamaţiile zadarnice nu sînt uşoare, mai cu seamă cînd n-ai o deosebită înzestrare pentru aşa ceva.

Depeşile însă şi corespondenţele curgeau ca din izvor, aşa că încet-încet, afară de un prim articol declamator gazeta nu mai conţinea decît ştiri şi iar ştiri, care de care mai amănunţite şi mai senzaţionale.

De unde aveam atîtea ?

Le traduceam din gazete străine şi le localizam.

Luam dintr-o gazetă de la Viena o corespondenţă lungă de război, în care se vorbea de lucruri petrecute la Poradin, la Rusciuk, la Vidin, la Constantinopol, etc. Ei bine, din această corespondenţă făceam tot atîtea corespondenţe cîte lucruri conţinea ea, şi le datam pe fiecare ca din localitatea unde s-ar fi petrecut lucrul.

Astfel aveam corespondenţe din Stambul, Vidin, Varna, Rusciuk, Poradin, etc., şi, ca să dăm o dimensiune convenabilă fiecărei corespondenţe, peste faptul de care era vorba, turnam multă zeamă de fantezie, ş-apoi descrierea localităţii, notiţe istorice şi date statistice, mai toate luate dintr-un vechi, dar excelent pe vremea lui, dicţionar de conversaţie.

„Națiunea Română“ mergea cum nu mai mersese pînă atunci gazetă în țară.

De unde pînă atunci gazetele politice nu se vindeau cu numărul, ci se împărțeau numai la abonați, tipărindu-se în cel mult 1500-2000 exemplare, gazeta noastră, fără nici un abonat, se trăgea de la 12 la 15 mii.

Eram firește foarte mulțumiți și noi, și tipograful, care avea parte de tovărășie la cîștig.

Tipografia „Cucu“ era atunci în Lipscani lîngă hanul Șerban Vodă, exact pe locul unde este colțul grilajului Băncii Naționale cu strada Caragheorghievici.

Ziua și noaptea trăgeau mașinile numai și numai gazeta noastră, iar în ulicioară, care era pe-atunci o fundătură, făceau un zgomot teribil vînzătorii țipînd să li se dea foi : o activitate febrilă continuă. Biroul redacției îl aveam într-o prăvălioară din aceeași înfundătură, față-n față cu tipografia.

De-acolo mînam oștirile, de-acolo ordonam atacul redutelor, de-acolo vedeam fierbînd gîndurile Statelor-majoare și samovarele de la Poradin.

Damé era un om cu deosebite calități — foarte harnic, neobosit și înzestrat cu o fantazie rară. Aveam o hartă a Peninsulei Balcanice și o sumă de steguleți de hîrtie pe ace de gămălie. În fiecare zi își așeza armatele și combina mișcările probabile : și, ce e drept, în cele mai multe cazuri nimerea mai dinainte mișcările, ghicind gîndurile conducătorilor războiului. Mi-aduc perfect aminte că a prevăzut faimoasa diversiune a lui Mehmet-Ali pe Lom, îndată ce am primit gazetele din Viena cu descripția ei amănunțită.

Dar gazeta mergea, progresa necontenit din succes în succes : 18.000.

Armatele creştine împresuraseră acum Plevna. Acolo trebuia să se termine la un fel războiul ; către acolo prin urmare stăteau aţintite cu încordare crescîndă toate privirile.

Într-o zi, Damé îmi zice :

— Gazeta noastră a întrecut aşteptările mele. Am avut o idee fericită. Sînt acuma aproape sigur că ne-am făcut o situaţie. „Naţiunea Română“ are să fie o moşioară pentru noi...

— Să dea Dumnezeu ! am răspuns eu fără mult avînt.

Nu ştiu de ce, dar aveam un fel de neîncredere în viitor. Pe de o parte consideram succesul spontan al gazetei ca un foc de paie, care trebuia să se stingă cu atît mai curînd cu cît s-aprinsese mai iute. Pe de altă parte mă gîndeam că războiul o să mai dureze o lună-două, cel mult trei, şi că, nemaiavînd cu ce să hrănim curiozitatea publicului, o să rămînem şi noi cu prea puţină hrană. Cînd n-o mai fi război, cînd s-or termina tratativele de pace — căci nu prevedeam că, fără un congres european, harta Peninsulei Balcanice nu se putea modifica — ce noimă va mai putea avea o gazetă care trăieşte exclusiv cu corespondenţe şi telegrame de pe teatrul războiului ?

Aşa mă gîndeam eu : însă tovarăşul meu şi mai optimist şi mai prevăzător, socotea mai bine.

— Dacă războiul se termină, cum e lucru aproape sigur, în favoarea armatelor creştine, nu se poate închipui ce eră de mişcare publică se va deschide în România independentă, după două veacuri şi mai bine de restrişte. Mişcarea economică şi politică va lua un avînt nepomenit, şi „Naţiunea Română“ va fi primul jurnal european în ţară.

— Să dea Dumnezeu ! am zis eu. Nu mi-ar părea rău deloc.

Pentru a întemeia însă cu desăvîrşire succesul gazetei noastre ne mai trebuia ceva.

În starea de încordare în care se aflau spiritele, aşteptînd rezultatul împresurării Plevnei, nu mai erau de ajuns corespondenţele localizate după gazetele vieneze — veneau prea tîrziu.

Ne-am gîndit dar, fiindcă aveam acuma mijloace, să trimitem un corespondent special, întîi la Turnu-Măgurele şi apoi chiar la Plevna.

De colo pînă colo, am găsit unul — un om cu nume bine cunoscut în societatea noastră, bine crescut, afabil şi inteligent dar boier scăpătat.

Am hotărît aşa : corespondenţa prin poştă să ne trimită în toate zilele, scriind în fiecare seară absolut tot ce ar fi putut afla peste zi ; iar telegrame să ne trimită imediat ce ar afla ceva important, a cărui comunicare ar prezenta vreun caracter de urgenţă.

Pentru telegrame am aranjat un dicţionar cu cheie.

I-am dat boierului bani de drum, de cheltuială şi leafa pe o lună înainte, şi l-am expediat la Turnu-Măgurele.

Acolo, om de lume, cunoscînd multe doamne de la Crucea Roşie şi pe ofiţerii români, a intrat numaidecît în relaţiuni şi cu cei mai de seamă ofiţeri ruşi. Şi în adevăr ne trimitea în fiecare zi corespondenţe destul de interesante.

Într-o zi, pe la începutul lui noiemvrie, merg foarte de dimineaţă la redacţie, înaintea lui Damé, care de regulă venea totdeauna înaintea mea.

N-apuc să-mi scot haina, şi intră factorul de la telegraf.

Nu pot zice c-am presimţit ceva, dar mi-a trecut un fior prin tot corpul. Am iscălit tremurînd ţidula, iar depeşa am aruncat-o pe masă fără s-o deschid. Mi-am făcut o ţigară, am fumat-o, şi tocmai apoi am luat încetinel depeşa şi fără pripă nervoasă, am deschis-o. Iată-i cuprinsul, pe care nu i l-aş putea uita vreodat :

„Médoc fini, Votca, Tzuica dedans“,

Cetesc de zece ori, ţinînd alături dicţionarul cu cheie:

Médoc — Plevna ; *fini* — luată ; *Votca* — Rușii ; *Tzuica* — Românii ; *dedans* — înăuntru.

Ce să fac ? Să stau să fac un număr de gazetă și tocmai seara să dau știrea ? Peste putinţă ! Vestea aceasta de bucurie o s-o aibă și alţii : se răspîndește de dimineaţă-n oraș, iar noi venim cu ea după-nfierbinţeală. O idee. Alerg în tipografie și strig :

— Să nu se strice zaţul numărului de-aseară !

Norocul meu ! Zaţul era neatins. Ieșim tot cu foaia de-aseară într-o nouă ediţie cu depeșa. În cîteva minute, mașinile pornesc, și vînzătorii aleargă nebuni pe strade zbierînd :

— „Naţiunea Română“ cu *căderea Plevnei !*

Bucureștii întregi în picioare ; fierbe lumea toată ; încep să se abordeze drapelele tricolore... Un entuziasm furtunos...

Damé, bătîndu-mă pe umăr, îmi zice radios :

— *Notre fortune est faite, mon bon !*

Dar n-apucă să termine, și auzim un zgomot infernal, afară. Publicul dă năvală în înfundătură ; huiduiește, lovește, sparge geamuri.

— Fugiţi ! ne strigă un băieţel de la tipografie, intrînd prin dos. Fugiţi ! Vă omoară !

L-am văzut pe Damé galben ca un mort ; nu știu cum m-o fi văzut el pe mine.

N-am așteptat altă deslușire și am ascultat fără replică de comanda băieţelului.

Ce fusese ?

Din nenorocire, *Médoc* nu era încă *fini*, nici *Votca* și *Tzuica* încă nu erau *dedans*.

Corespondentul nostru făcuse un chef strașnic toată noaptea cu niște Muscali, care-l asiguraseră că, pe cînd ei beau, Osman-Pașa se predă armatelor crucii. Despre ziuă, afumat de șampanie, ne expediase telegrama cu alte băuturi.

„Națiunea Română“ trăise.

Peste o lună, cînd a capitulat în sfîrșit Gazi-Osman, eu și tovarășul meu am plîns de emoție, ca fiecare român gîndindu-se la națiunea sa... *Médoc fini !...*

LA CONAC

Din Poeniţa vine domol la vale un călăreţ tînăr în buiestru ţăcănit...

N-are de ce să gonească : soarele nu s-a ridicat nici de două suliţe : înainte de nămiez, are să ajungă la conac, la Sălcuţa, dincolo de jumătatea drumului... Acolo stă un ceas, să dea grăunţe calului ; pînă la toacă, e-n oraş la boierul. Gîndindu-se la boierul, se pipăie-n sîn — legătura cu banii stă bine.

A trecut de cotul dealului la cîmp deschis.

E a doua zi de sfîntul Gheorghe. Ceru-i fără pată cît de slabă în tot largu-i de jur împrejur. La vale, în zare adîncă, sclipeşte undoind aerul dimineţii calde, iar în păduricea de mesteacăni de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngînă şi care de care se-ntorc în feluri de glasuri.

Da'ncotro, 'ncotro, flăcăule ? întreabă cineva din urmă pe tînărul călăreţ.

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreţ. De unde a răsărit omul acesta ? fiindcă, tot drumul, tînărul, măcar că şi-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el ; chiar a gîndit : cîtă singurătate de dimineaţă pe un drum aşa de căutat în totdeauna !

— La vale... răspunde tînărul. Da' dumneata ?

— Tot la vale...

Şi cu vorba aceasta strîngîndu-şi calul în pulpe, trece alături înaintaşului.

— Drum bun, flăcăule !

— Şi dumitale !

— Bine că te-ntîlnii !... Mi-e urît să fiu singur, mai ales la drum.

Călătorul după chip şi port e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de cari umblă pîn sate după daraveri ; un roşcodan grăsuliu, cu faţa vioaie ; cîrn şi pistruiu ; dar om plăcut la înfăţişare şi tovarăş glumeţ ; numai atîta că e saşiu, şi cînd se uită drept în ochii tînărului, îi face aşa, ca o ameţeală, cu un fel de durere la apropietura sprîncenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru ţăcănit, vorbind mai de una, mai de alta, şi rămîne lucru hotărît că se opresc împreună la conac pentru o gustare ; şi din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste cînd ajung aci aproape să intre-n Sălcuţa. Cotind la stînga, de după tufişul movilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonţ, coperişul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.

Tînărul îndeamnă calul ţinînd scurt zăbala. Tot aşa şi negustorul. Calul ia vînt. Trecînd prin faţa bisericii, flăcăul îşi face cruce. Atunci aude pe tovarăşul, rămas cîţiva paşi înapoi, rîzînd grozav, întoarce capul : tovarăşul, nicăieri... Mare minune !... Unde a putut pieri ? A intrat în pămînt ?

Nu... E la han... Îl aşteaptă sub umbrar...

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înainte. Firește că aşa a trebuit să fie : în pămînt n-ar putea intra un călăreţ cu cal cu tot...

La conac, tingirile și căldările clocotesc, grătarele sfîrîie, cîntă lăutarii, forfoteală și larmă mare, și clopote și clopoței, pe care le sună vite și cai mișcîndu-și capetele.

Tovarășii de drum, după ce atîrnă de gîtul cailor trăistile cu grăunțe, se așază la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un șip cu rachiu și cinstește pe tînărul... Bun rachiu !... O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, și ce poftă de mîncare !... Mîncarea e bună și vinul și mai bun... Negustorul bea și-mbie pe tînăr, și tînărul voinic, se ține bine : pahar la pahar și dușcă la dușcă...

Încet-încet, tovarășii s-au înfirbîntat bine... Dar le trebuie vin, și degeaba bat în masă și strigă : nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie și afară subt umbrar. Pierzîndu-și răbdarea, negustorul se scoală de la masă și merge-n cîrciumă. Tînărul stă foarte aprins la locul lui, se șterge de sudoare și suflă adînc.

Celălalt se-ntoarce mînînd înainte o fată voinică și frumoasă, care, cu mînecile sumese pînă la subțiori, aduce pe o tavă uscătură și udătură. Ajungînd prin îmbulzeală la masă, sașiul se uită lung la tînăr, ba-i mai face și cu ochiul către fată.

Fata lasă tava pe masă și pornește. Flăcăul vrea s-o apuce de braț ; ea scapă și pleacă : el o cheamă-napoi ; ea-și întoarce capul rîzînd, dă din umeri parc-ar zice : „acu n-am vreme de jucării !» și intră-n prăvălie. Sașiul se uită la flăcău și iar îi face cu ochiul : „după ea !“ Flăcăul se scoală hotărît drept în picioare și urmează calea ce i-o arată ochiul tovarășului...

A trecut de mult de nămiez și încet-încet au plecat, unii cîte unii, cărăuși, negustori și drumeți alții, care la deal, care la vale, și lăutarii au tăcut și s-a liniștit de tot și s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puţină lume... Într-o odaie, aţipesc aşa după-masă, cei doi tovarăşi, fiecare pe cîte un pat... Fata le aduce cafele... Acu nu-i mai e degrabă : poate sta şi de vorbă cu un drumeţ. Negustorul se uită la fată, se uită saşiu la băiat şi merge să vadă ce mai e pe dincolo, pîn odaia unde s-au pus nişte orzari să-nvîrtească un stosişor...

Acu, ce mai una alta ? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fată care are atîta treabă... N-apucă să plece fata şi roşcovanul intră-napoi. Tînărul s-a culcat de-a binelea... Aş ! E vreme de dormit acuma ? Trebuie să meargă îndată după tovarăş în odaia d-alături, unde e pont mare de cîştig : orzarii sînt şi mai buni de iubit — joacă şi prost şi gros.

— Hai, scoală !

Între orzari, cine să fie ? — Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înţeleagă unchiul de unde vine şi unde se duce tînărul. Vine de acasă şi se duce la oraş, să plătească boierului cîştigul întîrziat, cinzeci de galbeni, pentru sfoara de moşie din Poeniţa, pe care o ţine taică-său în arendă.

Şi jocul porneşte iar...

Tînărul se vîră şi el... şi joacă.

— Mă ţîngăule, zice unchiul, ia-ţi calul şi mergi de-ţi caută de treabă !... Ai auzit ?...

Dar ţîngăul se uită în ochiul tovarăşului, care-i stă în faţă, şi se face că n-aude. Merge înainte şi bine merge ; are un noroc nemaipomenit.

— Mă, secule ! zice unchiul. Ţi-e destul... Pleacă !

Aş !... S-a-nserat de tot ; nu se mai vede cartea ; se aprind lumînări.

— Mă, băiete ! a-nnoptat... Ce faci ?

— Lasă-mă, unchiule !

— ... Bine ! răspunde omul bătrîn şi joacă-nainte...

Dar jocul e joc și norocul noroc... Începe cartea flăcăului să se schimbe și să meargă tot 'ndăratele... Sudori peste sudori... Tînărul se oprește și stă la gînduri, uitîndu-se ca-n gol ; dar întîlnește ochiul tovarășului, care-i dă o povață mai tare decît cea mai tare poruncă... Pune mîna-n sîn și scoate legătura... înainte... Unchiul ridică ochii spre nepot, zîmbind cuminte, și fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare-aminte asupra mesei.

E trei după miezul-nopții !... S-a dus arenda !... — și două inele și ceasul !... S-ar fi dus și calul și șaua, dacă unchiul și orzarii n-ar fi suflat în lumînări și n-ar fi mers să se odihnească... Cine a cîștigat ? Cine a știut să joace, firește : unchiul și cu unul dintre orzari, tovarășul lui ; alți doi orzari au pierdut, nu tocmai cît nepotul, adică nu tot ce aveau ; dar au pierdut și ei destul de frumos pe potriva unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toți jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopții și e întuneric adînc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntre mîni, pe cînd în picioare, drept, în față-i, stă tovarășul său de drum. Înecat de gînduri, tînărul ridică fruntea-n sus și-i pare că vede în întunericul nopții strălucind ochiul ciudat care l-a stăpînit toată ziua.

— Ce-i de făcut ? întreabă.

— Dorm toți butuc, șoptește cald sașiul... Ușa e scoasă din țîțîna de jos... Dacă o ridici binișor, poți intra pe dedesubt : poți pe urmă s-o descui pe dinăuntru și să ieși frumos. Intră încetinel ; lasă-te pe vine ; mergi pe dibuite la paturi ; ascultă bine unde răsuflă, și trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia... O dată să tragă-n suflet din mirosul ăsta, și nu se mai deșteaptă pînă la ziuă, să-i tai cu ferestrăul.

Și zicînd acestea, îi dă basmaua-n mînă și-l împinge pe flăcău încet-încet spre ușă. Băiatul trece basmaua în mîna stîngă și, ștergîndu-se de sudoare :

— Doamne ! Doamne ! suspină el și cu dreapta-și face cruce.

Atunci un hohot strașnic se aude... Flăcăul se-ntoarce în loc. E beznă-mprejuru-i, și nicăieri ochiul luminos al tovarășului. Tînărul se moleșește din toate-ncheieturile și se prăbușește pe prispă.

... Se face ziuă...

— Scoală, mă ! aici ai adormit, procopsitule ? zice un glas cunoscut.

Flăcăul se trezește buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie ; nepotul ascultă d-abia tîrîndu-se pe picioare.

— Cît ai pierdut, mă ?

— ... Tot.

— Cît tot ?

— Ce-am avut eu... și ...

— Și ce mai ?

— Și... arenda.

— Cinzeci de galbeni ?

Nepotul dă din cap punînd ochii în pămînt.

— Cine te-a pus să joci, dacă nu știi jocul ?

— Dracul m-a pus !

— Nu ți-am spus de trei ori să pleci ?

— Da .

— N-ai înțeles că te luam la sigur ?

— Nu.

— Prostule !

Şi unchiul trage din brîu un pungociu mare, scoate o mînă de bani şi numără pe masă.

— Numără-i şi tu. Sunt cincizeci ?

— ... Da.

După o tăcere, în timp ce băiatul a strîns banii, i-a legat şi a vîrît legătura în sîn :

— Cu mine să joci tu, mă ! ţîngăule mucos ?

Şi-i arde părinteşte două palme straşnice.

— Altădată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrîni dacă nu ştii juca ! Ia-ţi acu banii şi pleacă degrabă la boierul... Uite... mai ţine doi lei de parale, să ai ce mînca pe drum.

— Sărut mîna !

În cîteva clipe, băiatul e călare...

— Ei ! ce stai ? nu pleci ?

— ... Unchiule, să-ţi faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară !

— Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spun.

— Mă fac... sărut mîna !

Şi flăcăul dă călcîie buiestraşului.

— Mă ! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule !

Către seară, tînărul, flămînd şi-nsetat, trece pe dinaintea conacului de la Sălcuţa în buiestru-mbăşicat. O fată naltă şi voinică cu mînecile sumese pînă la subţiori, stînd rezemată de un stîlp al prispei, se uită lung după călăreţ. El apleacă bărbia-n piept, strînge scurt zăbala şi îndeamnă calul la iuţeală. Vrea şi el să se uite o dată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, şi prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungînd la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poeniţa, buiestraşul gîfîind îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.

Soarele, scăpătînd la apus, se uită îndărăt cu stăruinţă caldă la pădurişţea de mesteacăni, unde atîtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă şi-şi răspund, se-ngînă şi se-ntrec în fel de glasuri, întorcîndu-se fiecare pe la cuibul său.

REPORTAJ

„Revolta Națională“ apărea sub direcția mea acu vreo cincisprezece ani, pe vremea cabinetului Brătianu. Era o gazetă eminamente combativă, făcînd crîncenă opoziție.

Țăria noastră nu stătea atît în articolele de fond sau în polemice, cît în informațiuni de senzație țesute cu observațiuni veninoase. Turbasem și pe public, și pe politicieni, și mai ales pe confrați, cu descoperirile celor mai intime secrete ale culiselor politice, sociale și chiar familiale. Poliția înnebunea căutînd în zadar să afle izvorul știrilor „Revoltei“.

Și ce simplu lucru ! Toate le aflam de la o damă din societate, care le lua într-adins pentru noi de la un stîlp al puterii, un om foarte de sus. Cîte trele părțile erau interesate să lucreze cu cea mai perfectă discrețiune : bărbatul de stat își exercita prin canalul nostru micile răutăți și marile intențiuni ; dama cîștiga frumos de la noi, iar noi țineam recordul gazetelor bine informate. Oricine ar fi citit însă cu destulă luare aminte foaia noastră ar fi trebuit măcar să bănuiască : pe cîtă vreme pe toți oamenii de la putere îi tratam cu ou și cu oțet, pe bărbatul nostru de stat îl maltratam cu zahar și cu apă de trandafir.

Dar, din nenorocire, izvorul informațiilor a trebuit să se sece odată. Bărbatul de stat a căpătat misiunea pe care o vîna

de mult și a părăsit capitala ; astfel, am rămas — dama, dezolată fără bunul ei amic, iar noi, și mai dezolați, fără informații. A voit dama să ne servească cu știri din alte izvoare ; dar au început să plouă dezmințirile, și confrații s-au pornit să-și verse focul asupra „Revoltei“, care, „fără nici un scrupul... mincinoși !... infami !... caraghioși !“... în fine toate grațiozitățile de care sînt capabili niște confrați geloși de un îndelungat succes.

Atunci, am luat un reporter special.

Cîteva zile am scăpat de dezmințiri și de invectivele confraților... Da ! dar ce informații, Dumnezeule ! Judecați singuri :

„Azi s-a ținut un consiliu de miniștri, la ministerul de interne“.

„Primul ministru va pleca mîine Sîmbătă la Florica. Probabil că se va întoarce luni sau marți dacă nu se va hotărî să rămînă acolo mai multe zile“.

„D-l ministru al cultelor a lucrat ieri, miercuri, cu M. S. Regele“.

„Aflăm cu plăcere logodna d-lui Alexandru Popescu, vechi funcționar, cu doamna Alexandrina Ionescu, mama tînărului poet Horațiu Ionescu, impiegat la biroul de servitori de pe lîngă Prefectura Poliției Capitalei. Toate urările noastre de fericire junei perechi“.

„După cererea doamnelor Tudorița Ștefănescu și Fani Teodorescu, s-au permutat, întîia în postul de moașă la plasa Z... în locul celei de-a doua, iar cea de-a doua, în aceeași calitate la plasa X... în locul celei dintîia“.

Cînd a intrat reporterul meu de dimineață, l-am întîmpinat spunînd :

— Domnule Caracudi, nu merge așa ! Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. Informații sînt astea ? Fi-

reşte că s-a ţinut azi un consiliu de miniştri, fiindcă acolo în fiecare joi se ţine cîte unul !... Fireşte că primul ministru va pleca sîmbătă, după regulă, la Florica, ca în toate sîmbetele, şi se va întoarce, iar după regulă, ori luni, ori marţi, ori miercuri, ori în altă zi !... Fireşte că ministrul cultelor a lucrat ieri la palat, fiindcă miercurea este ziua fixă de lucru a acestui secretar de stat cu Regele !... Şi pe urmă... Ce-mi pasă mie de logodna junei Alexandrina !... ce interes poate avea pentru cititorii noştri permutarea moaşelor dumitale !... Ce ? vrei să omori „Revolta“, nene ?... spune !

— Ba nu !

— Atunci !... Mie îmi trebuiesc, domnule, informaţiuni politice de senzaţie.

— Dacă nu sînt, domnule director...

— Trebuie să fie !... Altfel, cu regret, amice, nu eşti bun de noi !

— Am înţeles, domnule director.

— Pleacă, aleargă ! Vîră-te peste tot, în lume, în localuri publice şi oficiale, în cercuri politice : scotoceşte, miroase, află, află, află !

D. Caracudi a plecat foarte hotărît. Peste cîteva ceasuri, pe seară, se întoarce mîndru. Avea de ce. Aflase lucruri cu deosebire interesante de la un personaj politic, al cărui nume nu vrea să-l spună. Între altele, iată :

1. O mare neînţelegere în sînul consiliului de miniştri ;
2. O criză ministerială iminentă ;
3. Intenţia guvernului de a spori efectivul armatei şi anii de serviciu ;
4. Zgomote despre un grav incident diplomatic ;
5. Un divorţ scandalos în lumea mare.

— Ei, ai văzut ?... Cine e amicul care ţi-a comunicat toate astea.

— Asta nu se poate, răspunse Caracudi ! am dat parola de onoare să nu-i spun numele. De altminteri, dacă ar afla că l-am trădat, nu mi-ar mai spune nimic altă dată.

— Bravo, domnule Caracudi ! frumoasă recoltă. Așa da ! dă-i înainte ! dumneata ai apucături americane ; vei avea un frumos viitor ca ziarist român.

Și în adevăr, pe fiece zi reporterul a mers progresînd, așa încît, în scurt timp, „Revolta", compromisă oarecum în ultimele două săptămîni, se ridică la vechiul ei nivel de popularitate, ba chiar mai sus. Niciodată atîta succes... Bravul meu Caracudi ! De exemplu :

Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă care caracterizează situațiunea întreagă ca imposibilă de susținut. Guvernul e pe ducă. La ediția de seară amănunte.

Apoi la ediția de seară :

Se știe că Regele de mult își dă seama de starea nenorocită în care a ajuns țara, și nu pierde nici o ocazie pentru a-și manifesta nemulțumirea față de guvernul vizirului. Regele pîndea de mult momentul cînd să spună verde șefului colectivității ce crede despre această politică descreierată. Astfel, ieri, cînd vizirul a mers la obișnuita audiență, Regele s-a închis cu dînsul în cabinetul de lucru, luînd cele mai stricte precauțiuni a nu fi auzit de nimeni, și i-a tras vizirului o săpuneală numărul unu, făcînd critica amănunțită și foarte aspră a acestei politici, care consistă în a tolera „jafuri, asasinate și procese scandaloase", după propria expresie a vizirului.

Tot timpul, vizirul a tăcut cu ochii în pămînt, galben la față ca un cadavru.

La sfîrşit, Regele, arătînd că situaţia a devenit intolerabilă pentru ţară şi pentru Coroană, a spus răspicat :

— Nu mai merge, domnilor, nu mai merge !

S-a observat chiar de servitori aerul plouat al vizirului la ieşirea din palat.

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. Ediţia pentru capitală s-a *epuizat* în cîteva momente, aşa că am fost siliţi să tragem încă o mie de exemplare (încă trei, am spus noi a doua zi).

Al dracului Caracudi ! gîndeam eu. De unde le află ? Trebuie numaidecît să ştiu de unde le află.

Toate stăruinţele mele pe lîngă el au rămas infructuoase ; peste putinţă să aflu sorgintea de unde căpăta atîtea ştiri. Încăpăţînarea lui m-a scos din răbdări. M-am hotărît să-i dejoc rezistenţa, smulgîndu-i secretul într-un mod fie chiar nedemn.

A doua zi, o zi încîntătoare de toamnă, reporterul mi-a spus de dimineaţă :

— Mi se pare că pentru ediţia de seară o să am o informaţie în legătură cu cea de ieri, cu scena dintre Rege şi vizir. Adineaori cînd veneam încoace, am văzut pe vizirul intrînd la palat... Să vedem... Mă duc... Mă-ntorc într-un ceas cu informaţia...

— De astă dată trebuie să te prinz ! am zis în gîndul meu, şi imediat mă luai pe urmele lui mai discret decît un bătrîn detectiv.

Caracudi, fără a bănui cîtuşi de puţin, ieşi pe bulevard în Calea Victoriei. Un moment, se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie ; apoi, urmă înainte cu pas potolit. Ajungînd în colţul străzii Nouă, se opri la Capşa, aşezîndu-se afară la o măsuţă. Eu stam în colţul otelului de Boulevard. Vreo douăzeci de minute m-a ţinut aşa, el pe scaun şi eu în picioare... S-a

sculat și a apucat spre palat. După el... Dar, din nenorocire... în dreptul lui Oteteleșeanu, la deschizătura largă a pieței Teatrului, l-am pierdut din ochi în mulțime... Caut în sus, caut în jos : nicăieri... S-a suit desigur în vreun hotel, unde are întîlnire cu omul lui — vreun deputat, senator... ori știu eu ? Cînd mă desperasem și porneam să mă întorc la redacție, cu gîndul a reîncepe jocul la prima ocazie, iată-l pe omul meu că iese din prăvălia de specialitate a Regiei cu un pachețel în mînă... Și-a luat tutun !... Apucă tot în sus spre palat... După el... Dar, trecînd pe dinaintea tutungeriei, mi-arunc ochii să văd dacă nu e cineva acolo cu care să fi comunicat... În prăvălie, nimeni, afară de vînzătoarea și împiegatul. Trecînd pe la palat, Caracudi taie drumul, salută pe cineva de la fereastră și urmează domol înainte. Ajungînd și eu în fața palatului, trag cu ochiul și văd la geam un tînăr ofițer de roșiori... Caracudi își ia seama mai încoa de Episcopie ; se întoarce în loc și pornește înapoi... Mă ascunz într-un gang. Trece la vale... ies după el la potrivită distanță, țiind ochii la pălăria lui cenușie ca argintul. În dreptul palatului pălăria cenușie salută iar... Iar ofițerașul...

— Nu cumva ?... gîndesc eu.

Reporterul apucă la dreapta pe lîngă grădinița palatului... în strada Sf. Ionică... După el...În intrarea Rosetti... În Cișmigiu... Trece puntea... Merge drept la bufet... Eu stau ascuns lîngă movilă și nu-l iert din ochi... Bea cafea și fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întîlnire cu omul de la care ia informațiile... Îl așteaptă... Îl aștept și eu... Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie... E o vreme splendidă, și grădina sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În aer liniște ; ici și colo pică încetinel frunze galbene, învîrtindu-se în clipe largi pînă la pămînt în jurul coadelor veștejite, și de departe s-aude glas de lebădă...

Dar omul meu a isprăvit de scris ; plăteşte, se scoală şi apucă spre locul unde mă aflu... Mă dau binişor pe după movilă. Porneşte spre intrarea Rosetti înapoi... După el... Iese prin strada Brezoianu... Suie bulevardul... Acum grăbeşte pasul... şi eu pe al meu... Unde mă duce ?... Să vedem...

La redacţie... Intră. Dau fuga. Cînd intru, Caracudi scoate blocul.

— Ei ? întreb eu.

— Stăi să vezi ! răspunde cu un zîmbet triumfător, şi-mi pune îndată sub ochi, cu indicaţia caracterelor „compacte“ de întrebuinţat, următoarea informaţie :

„Am dat aseară o informaţiune relativă la scena petrecută ieri la palat între Suveran şi vizirul. Astăzi sîntem în poziţie a da, din acelaşi izvor autorizat, amănunte asupra urmării acelei scene, care stau în legătură cu zgomotele înregistrate de noi despre o iminentă criză ministerială.

Astăzi, vizirul, cu aerul foarte abătut, a urcat treptele palatului pe la ora 9 dimineaţa. Regele l-a făcut s-aştepte mai mult de o jumătate de oră în anticameră. In vremea aceasta, servitorii şi ofiţerii de serviciu au observat că vizirul ofta adînc gîndindu-se la frumoasele zile de la Aranjuez, cînd tăia şi spînzura, bucurîndu-se de încrederea fără margini a Suveranului, care acuma, domirit — mieux vaut tard que jamais — îi întoarce spatele ca unui lacheu, de serviciile căruia stăpînul este absolut nemulţumit, şi pe care vrea să-l dea afară, ca pe orice lacheu netrebnic.

In fine, Suveranul, primind pe vizir în cabinetul de lucru, i-a repetat aceleaşi imputări asupra intolerabilei situaţiuni. Vizirul tremurînd şi cu glasul plin de lacrimi, a zis :

— Atunci, Sire, nu mai rămîne alta de făcut decît...

— Decît ? a întrebat Suveranul.

— Decît...

Şi neputînd pronunţa cuvintele : „...să-mi dau demisia şi să mă retrag în viaţa privată...“ s-a pornit pe plîns, ca o babă bătrînă copleşită de parapon.

Precum se vede, zilele politicii de jafuri, asasinate şi procese scandaloase sînt numărate. Nu va mai fi vorba de astă dată de o remaniere ministerială parţială, de o cîrpeală după cunoscuta sistemă vizirială, ci de prăbuşirea completă a şandramalei colectiviste.

— Bravo, dragă Caracudi ! am strigat eu. Eşti mai tare decît puteam să-mi închipuiesc ! Tu eşti norocul „Revoltei Naţionale“ !... Decît... să-mi dai voie să-ţi spun că acuma ştiu...

— Ce ?

— Izvorul de unde capeţi informaţiile... Îl cunosc...

— Aş !

— Pe ce te prinzi ?

— Pe ce pofteşti.

— Pe un dejun la Iordache... Primeşti ?

— Primesc, zice Caracudi, sigur că mă bea.

— Vrei să-ţi spun de unde ?

— De unde ?

— Vino-ncoace...

Îl trăsei atunci la o parte, în cabinetul meu de director, închizînd uşa cu mai multă precauţie ca regele cînd vrea să vorbească vizirului, şi-i şoptii răspicat privindu-l diabolic pînă-n fundul ochilor :

— Din Ciş-me-giu !

Caracudi se făcu mai galben ca vizirul din informaţia lui. Dar... *si augur augurem* — strîngîndu-i mîna cu efuziune, mă grăbii să-i adaug :

— Nu face nimic asta !... Sînt foarte mulţumit de serviciile tale... „Revolta“ fără ele n-ar plăti o para chioară, cu toate articolele şi foiletoanele noastre... Hai să dejunăm !

Am dejunat minunat. Caracudi clipea din ochi foarte mulţumit.

— Mă rog ţie, l-am întrebat eu la cafea, după ce-i spusesem itinerariul lui de dimineaţă în toate amănuntele — mă rog ţie, cînd e vreme bună ca astăzi, înţeleg ; dar cum faci cînd e vreme rea ?

— Cînd e vreme rea ?... stau acasă.

— Mai bem o înfundată ? Asta o plătesc eu.

Ştiu c-am rîs !... Am plătit, el dejunul şi eu suplimentul, şi ne-am întors foarte veseli la redacţie.

— Trei ceasuri !... Caracudi ! strig eu ; repede după informaţii ! Caută-le cît mai senzaţionale !

— La moment ! răspunde bravul meu reporter şi pleacă grabnic spre palat.

Eu rămîn în odăiţa umbroasă a redacţiei să-mi scriu articolul de fond : *Ce gîndeşte Suveranul ?*... Să vedem, ce poate gîndi Suveranul ?...

Moi pana în călimări şi, picotind cu capul plecat pe masă, mă gîndesc... mă gîndesc...

Ce vreme splendidă !... Ce frumoasă trebuie să fie grădina acum către seară sub cerul limpede de toamnă... Ce linişte în aer !... Parcă văd cum pică încetinel ici şi colo frunzele galbene, învîrtindu-se în clipe largi pînă la pămînt în jurul coadelor veştejite... şi parcă de departe auz glas de lebădă...

Al dracului Caracudi !...

Ia să vedem acum : *ce gîndeşte Suveranul ?*

BACALAUREAT

Cînd ies de dimineaţă din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea : în trăsură madam Caliopi Georgescu, o bună prietenă. O salut respectuos. Cum mă vede, opreşte trăsura înfigînd cu putere vîrful umbreluţei în spinarea birjarului.

— Sărut mîna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.

— La dumneata veneam ! răspunde cucoana emoţionată.

— La mine ?

— Da... Te rog să nu mă laşi !

— ? !

— Să nu mă laşi ! Trebuie să-mi faci un mare serviciu amical... La nevoie se arată amiciţia ; să vedem cît ne eşti de prieten !

— Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot...

— Poţi... să nu zici că nu poţi... trebuie să poţi !

— În sfîrşit, ce e ? de ce e vorba ?

— Dumneata cunoşti pe... Ştiu că-l cunoşti !

— Pe cine ?

— Ţi-este prieten... ştiu că ţi-e prieten ! să nu zici că nu ţi-e prieten !...

— Cine ?

— Popescu, profesorul de filozofie.

— Sîntem cunoscuți, ce e drept : dar iar așa de buni prieteni, nu pot să zic.

— Las' că știu eu...

— Ei ?

— Ei ! trebuie numaidecît să te sui în birjă cu mine, să mergem la el, să-i vorbești pentru Ovidiu.

Cititorii trebuie să știe că madam Caliopi Georgescu are trei copii — Virgiliu, Horațiu și Ovidiu Georgescu. Virgiliu este în anul al treilea la facultatea de drept ; Horațiu în al doilea, și Ovidiu vrea să intre în anul întîi, la aceeași facultate. Ovidiu trece acum examenul sumar de șapte clase liceale, și, cu toată bravura lui, pe cît spune cocoana Caliopi, după ce a biruit toate obiectele, s-a înțepenit la Morală.

— Închipuiește-ți, zice mama emoționată. Să-l persecute pe băiat ! să-i zdrobească cariera !... Cum este el simțitor, e în stare să se prăpădească... Știi ce mi-a zis ? „Mamițo, dacă pierz un an, mă omor !“... E în stare, cum e el ambițios... Închipuiește-ți, să-i dea nota 3, și lui îi trebuie 6... și la ce ? tocmai la Morală... Acu dumneata îl cunoști pe Ovidiu de cînd era mic... Știi ce creștere i-am dat !...

— Ei ! bravo !

— Auzi, tocmai la Morală... Suie-te, te rog.

Și, zicînd acestea, cucoana îmi face loc lîngă dumneaei în trăsură.

— N-ar fi fost mai bine, madam Georgescu, zic eu, să fi mers d-l Georgescu în persoană la profesor ?... Știți... D-l Georgescu, om cu greutate... ca tată, altfel... Eu... de... străin...

— Aș ! ți-ai găsit ! Georgescu ! Nu-l știi pe Georgescu ce indiferent e cu copiii. Dacă ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horațiu n-ar fi fost în facultate... Despre partea lui Georgescu, rămîneau băieții fără bacaloriat... Suie-te, te rog.

— Dar nu e nevoie de trăsură, madam Georgescu, mă duc pe jos.

— Vai de mine ! Dacă avem trăsură... Suie-te, te rog...

A trebuit să mă sui, și am plecat.

— Unde mergem ? întreb eu pe cucoana Caliopi.

— La profesorul...

— Nu știu unde șade...

— Știu eu... ce-ți pasă ! La dreapta, birjar.

Și cucoana lovește tare cu umbreluța peste brațul drept al birjarului.

— Mînă mai iute !

Lovește la stînga, lovește la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stînga ; în fine, înfige iar vîrful în spinarea birjarului, care oprește.

— Uite, zice madam Georgescu, căsuțele alea galbene de lîngă băcănie ; intri în curte, casele din fund la dreapta... Acolo șade... Eu te aștept aici.

Mă dau jos din birjă și pornesc ridicînd rugi călduroase la cer, să dea Dumnezeu să nu fie acasă d-l profesor de filozofie. Intru, ajung la locuința lui, bat. Cerul n-a voit s-asculte rugile mele : d-l profesor este acasă... Cum să încep ? Să-l iau pe departe... zic :

— Frate Popescule, ciudate sînt și programele și regulamentele școlilor noastre : prea se dă o egală importanță tuturor obiectelor de studii și asta e dăunător mersului, adică vreau să zic, progresului ; căci, în definitiv, ce vrea să facă școala din tinerele generațiuni, care vin și caută, mă-nțelegi, o cultură sistematică, pentru a deveni cetățeni utili, fiecare în ramura sa de activitate socială ?

Profesorul se uită la mine aiurit fără să înțeleagă. Eu urmez :

— Bunăoară am văzut absurdităţi în şcolile noastre ; am văzut copii cu excelente aptitudini la studii, condamnaţi a sta un an repetenţi, fiindcă n-au avut notă suficientă la muzică sau la gimnastică. Înţelegi bine că un an de întîrziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică !... Dar asta, trebuie să convii şi dumneata, e tot aşa de absurd ca şi cînd ai împiedica pe un tînăr dispus să înveţe dreptul, să piarză un an, fiindcă nu e tare la Morală... Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care vrea tînărul să o îmbrăţişeze ?... Ba nu, spune d-ta !

Profesorul holbează ochii la mine şi mai aiurit... Văzîndu-l aşa, îmi zic : nu merge ! nu merge cu sistema mea pe departe ! trebuie apucat boul de coarne.

— Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu. Ştii de ce am venit la dumneata ?

— Ba !

— Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu, pe care l-ai examinat ieri la Morală şi i-ai dat nota 3 — să-i dai nota 6.

— !

— Să nu zici că nu poţi !... Ştiu că poţi ! trebuie să poţi !

— Atunci trebuie să le dau la toţi !

— Să le dai la toţi !

— Bine, dar...

— Să nu zici că nu poţi ! Ştiu că poţi ! trebuie să poţi ! să le dai la toţi ! Sînt toţi copii de familie bună !

Profesorul — e şi el om de familie bună — zice :

— Bine ! dacă sînt de familie bună, vom căuta să le dăm la toţi nota 6.

— Îmi promiţi ?

— Pe onoarea mea de profesor !

Am plecat încîntat. Madam Georgescu mă aştepta foarte nerăbdătoare :

— Ei ?

— Ei, le dă la toţi.

— Cum la toţi.

— Firește... fiindcă toţi sînt de familie bună.

— Cum de familie bună ?

— Ca Ovidiu.

— Nu-nţeleg.

— Le dă, zic eu, notă bună la toţi băieţii.

— Şi lui Ovidiu ?

— Mai ales... Le dă nota 6 la Morală, pentru că toţi sînt de familie bună.

După amiază, primesc de la madam Georgescu o scrisorică, prin care mă anunţă că Ovidiu a obţinut nota dorită şi mă roagă să iau prînzul deseară la dumnealor. Se-nţelege că n-am lipsit a profita de graţioasa invitaţiune.

A fost o masă splendidă. S-a băut şampanie în sănătatea lui Ovidiu Georgescu urîndu-i-se o strălucită carieră. Cocoana Caliopi, în culmea fericirii, a sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prîslea, cu examenul căruia s-a încheiat deocamdată palpitaţiile ei de mamă.

— Uf ! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de şampanie : am scăpat ! Am dat şi bacaloriatul ăsta.

CUM DEVINE CINEVA REVOLUȚIONAR ȘI OM POLITIC... ?

Un fel de răspuns la această întrebare găsesc în una din vechile mele notițe, care cred că poate interesa pe mulți dintre numeroșii noștri cetitori.

Din rîndurile de mai la vale se va vedea că poate cineva deveni revoluționar și om politic nu numai prin vocațiune, ci și prin noroc. Se va vedea cum, dintr-un copil care era hotărît să se devoteze altarului credinței, poate ieși un brav slujitor al unui altar și mai sfînt — altarul libertăților publice.

Pe Niță îl luasem de la mamă-sa, o văduvă săracă, pe procopseală : dorea să se facă popă. Era băiat voinic, blajin și cinstit. Pentru aceasta, cîtăva vreme, îmi păru foarte bine că luasem sarcina întreținerii și educației acestui tînăr. Veni însă un moment, cînd nu mă putui căi îndestul că l-am luat de la țară și i-am înlesnit șederea în capitală.

Locuiam în fundul unei mahalale depărtate de centru, tocmai spre Obor. Într-o zi îl trimit pe Niță al meu să-mi cumpere cărbuni de la magazia de lîngă gară. De la locuința mea pînă acolo era o cale de un ceas.

Niță a plecat de mult.

Aștept trei ceasuri, patru... Băiatul îl știu cinstit... N-o fi găsit cărbuni acolo și s-a dus în altă parte. Dar trec încă trei ceasuri, se-nnoptează bine, și Niță nu s-arată.

Ce să fie ? I s-a-ntîmplat ceva... Ce ?

Mă sui repede într-o birjă : la gară !

Birjarul, în loc s-apuce pe drumul drept o ia pe un drum de ocol.

Îl opresc.

— Ți-am zis la gară...

— Da...

— Ei ! pentru ce nu mergi de-a dreptul pîn piața Teatrului, p'în Știrbei-Vodă... ?

— Nu se poate, coconașule : pe-acolo e revoluție...

— Iar ?...

— Revoluție mare !

Cu toată curiozitatea ce am să asist la asemenea spectacole, de astă dată m-am gîndit că nu e vreme de petrecere : trebuie să caut pe Niță — băiatul e dat de maică-sa în grija mea.

Ajung la depozitul de cărbuni : se încărcaseră sacii și Niță plecase cu căruțașul.

Mă-ntorc înapoi acasă : Niță n-a venit încă.

S-a-nnoptat de tot...

E peste putință să mă culc, să las o noapte-ntreagă fără să dau de urma copilului.

Mă duc să reclam la poliție. Aci dau peste o mișcare neobișnuită — jandarmi, sergenți, agenți, funcționari, bătăuși, umblă toți forfota de colo pînă colo, foarte aprinși.

În fiece moment sosesc arestați, pe care sergenții și bătăușii îi aduc în ghionturi, ca să-i toarne la beciu — s-a isprăvit revoluția !

O idee îmi clipește prin minte... Dar... s-ar putea ?... Niță ?... Băiatul cel cuminte ?... De unde știi ?

Rog pe d-l Inspector să cerceteze, nu cumva în învălmășeală se află și un băiat așa ș-așa, unul care se cheamă Niță... Niță al Păunei-văduvii...

La prefectură nu se află ; dar... poate la vreo secție, fiindcă partea cea mai mare dintre arestați au fost aduși deocamdată la secțiile mai apropiate de locul unde au fost prinși.

Se telefonează — și aflu că d-l Niță al meu se află-n adevăr la una din secții.

Dau fuga. Comisarul respectiv îmi spune că blajinul fecior al Păunei-văduvii a făcut isprăvi mari la revoluție, și acum e ținut la secret subt învinuiri grave... Acum doarme la arest.

A avut mare noroc d. Niță cu mine : cunoșteam personal pe comisar și mă găseam cu ceva parale asupră-mi. M-am rugat, iar m-am rugat ; în fine, am făcut ce-am făcut, și am obținut liberarea tînărului pe garanția mea morală.

— Știi ? asta o fac pentru hatîrul dumitale ; aminteri pe un spînzurat ca ăsta, să fi venit tata !... știi ?

Mi l-au adus pe tînărul... Dumnezeule ! în ce stare ! cu falca jupuită, cu un ochi vînăt, umflat cît pumnul și cu mîna dreaptă scrîntită, ori ruptă, nu se poate ști, fiindcă dacă i-o atingi cît de puțin, rage ca un bou.

Cea dintîi vorbă a fost :

— M-a omorît, domnule...

— De ce ?

— Am fost și eu...

— Unde ?

— La revoluție.

— Cine te-a pus, nenorocitule, să te amesteci ?...

— Dracul !... nici eu nu știu... ceasul rău !

Am ajuns acasă... Am chemat degrabă un doctor.

Omul ştiinţei n-a găsit nimic alt grav decît starea ochiului, care nu se putea deschide din pricina umflăturii.

Doctorul a prescris reconfortante, oblojeli reci, cu gheaţă şi apă de plumb, şi odihnă, — o complicaţie cu erizipel ar putea fi primejdioasă.

I-am dat eroului supă caldă ş-un pahar de vin negru ; l-am oblojit ; l-am legat la cap ca pe o jupîneasă care, după baie, şi-a cănit părul, şi l-am culcat la căldurică.

A dormit bravul meu de la zece seara şi pînă a doua zi la amiaz, gemînd din cînd în cînd.

Tocmai pe la cinci seara s-a dezmeticit bine şi mi-a povestit tot ce i se întîmplase.

Iată :

Plecase, după cum spusei, pe la zece dimineaţa, şi ajunsese fără accident la depozit pe la unsprezece.

Umblase repede pe jos şi se-nfierbîntase ; acu, stînd pe loc, pînă să-i cîntărească sacii cu cărbuni, s-a simţit răzbit de frig şi apucat de fiori.

A plecat după căruţă. Căruţa mergînd încet, băiatul a început să dîrdîie de frig.

Atunci s-a oprit la o cîrciumă, să bea o ţuică fiartă cu candel — a băut două şi, văzînd că-i face bine, a mai băut încă una.

Simţindu-se destul de încălzit, s-a suit peste saci în căruţă, că era şi ostenit.

Astfel, încet-încet, a ajuns în dosul Teatrului şi a voit să treacă peste piaţă în strada Regală, de acolo pe la Colţea şi pe urmă pe la Sf. Gheorghe în calea Moşilor — pe drumul cel mai drept.

Dar, vrînd să treacă pe piaţa Teatrului, nu ştie cum, se pomeneşte într-o grozavă învălmăşeală : în faţă-l năvălea poporul în spate-l pridideau jandarmii călări.

A simţit un fel de ameţeală ; au început să-i vîjîie urechile, şi să i se tulbure vederea...

S-a ridicat drept în picioare pe saci ; căruţa sta locului — calul se desprinsese din ulube şi nu se mai vedea.

Fără să ia seama cum calcă, Niţă sparge un sac — se revarsă cărbunii.

Atunci, de necaz, începe să scrîşnească din dinţi şi să înjure cu pumnii încleştaţi. Tulburarea era în toiul ei — ţipete, huiduituri, blesteme...

În toată învălmăşeala, un jandarm călare se repede spre Niţă cu sabia ridicată să-i despice capul.

Niţă s-apleacă în căruţă, ia de la picioare un grunj mare de cărbune şi plesneşte drept în ochi pe jandarm, care cu obrazul scăldat în sînge se prăbuşeşte de pe cal.

Omul meu începe să rîdă cu hohot. S-apleacă iar şi iar trage cu un grunj, şi înc-o dată, ş-altă dată, trage orbeşte în grămadă...

Pe urmă ?

Pe urmă... îşi mai aduce aminte că a simţit o zguduitură în cap... ş-a adormit. Pe urmă, s-a trezit la secţie... şi altă zguduitură în cap... şi iar a adormit.

Bravul meu revoluţionar !... Numa, de nu şi-ar pierde ochiul, am gîndit eu, că nu se mai poate popi... Ochiul nu şi l-a pierdut, din norocire ; dar nu s-a popit ; fiindcă de cînd cu împrejurarea din piaţa Teatrului, a prins băiatul gust de politică.

Atît mai bine !

Ce-ar fi ajuns ? — popă la ţară.

Nu e mai bine om politic în capitală ?

Se poate oare compara modesta carieră şi activitatea umilă a unui biet preot de sat, cu cariera şi activitatea unui cetăţean din capitală, care e chemat o dată pe an, regulat, în fiece primăvară să determine direcţiunea politică a regatului român ?!

DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR

Nenorocirea unei regine

Seara cînd are să joace, își aduce fiecare actriță slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat — mai coasă ici, mai prinde-mă dincoace, ori du-te de-mi adu un ceai, sau cere de la cineva o țigară, șcl.

Raluca Stavreasca luase de cîteva zile o slujnicuță așa de nostimă încît ardeau în foc toți actorii, toți mașiniștii, lampiștii, dulgherii și pompierii ; căci este pesemne și aci ca-n toate ale lumii un fel de ironie a soartei : nimeni nu s-aprinde mai grozav ca un pompier. Cînd îi trebuia Stavreaschii „madmazela", madmazela ședea la taifas ori se zbenguia printre culise. Într-o seară mult regretata artistă juca pe regina într-o melodramă înfricoșată. În actul al patrulea se făcea o revoluție la poarta palatului. Regina blocată în palat de valurile populare, intra în scenă, care reprezenta o măreață sală de recepție, zicea cîteva cuvinte pripite, ieșea apoi în balcon ca să vadă ce e jos, unde urla mulțimea turbată, și trebuia să se întoarcă în scenă repede, palidă și desfigurată de groază : văzuse cum pe fiul ei iubit îl sfîșiau fiarele scăpate din lanțurile robiei. Pentru ca efectul să fie mai puternic, talentata tragediană își pregătise pudră fără roșu ca să-și dea pe obraz cînd o ieși pe balcon. Vine actul al patrulea ; replica se apropie.

Raluca dă cutia cu pudră și oglinjoara în mîna madmazelei și-i zice foarte severă :

„Madmazelo, să faci bunătate să vii după mine, să nu te dezlipești de aici, ai înțeles ? dacă nu vrei să te scarmăn !“

Replica a sosit. Strigăte fioroase se aud sub balconul palatului regal. Regina se arată încruntată de spaimă în scenă. Cum intră ea, pocnește în tot teatrul un rîs ca de cine știe ce comedie. Ea pune mîinile la piept, ridică ochii la cer, pășește spre rampă și declamă cu toată căldura :

„Fiul meu ! prințul !... unde e prințul ? Dumnezeul meu ! presimt o mare nenorocire !“

Aș ! publicul rîde înainte cu un hohot colosal și se pornește s-aplaude cu mîinile, cu picioarele, cu bastoanele — se zguduia policandrul. Regina își pierde cumpătul. Întîi nu știe ce să creadă, e atît de obișnuită să captiveze și să stăpînească publicul cu glasul ei frumos, cu ținuta și cu gesturile ei nobile. Apoi îi trece prin gînd că este o cabală, pentru care trebuie să fie recunoscătoare Mariții „Blondii“. (Constandineasca) cu care era certată la cuțite... Dar cheful publicului merge înainte crescînd : nu e chip să mai stea în scenă. Tremurînd din toate fibrele, cu sufletul în prada unei senzații mortale, face la dreapta împrejur ca să fugă... Cînd se întoarce să scape de privirile amețitoare a sutelor de chipuri strîmbe de rîs, de cine dă cu ochii ?... de madmazela... Madmazela era la spate, cu oglinjoara la subțioară, cu cutia cu pudră într-o mînă și cu puful încărcat în alta, gata să i-l aplice : intrase de la început după urma nefericitei suverane. Închipuie-și oricine ce furtună de rîsete a fost în teatru cînd a văzut lumea că și regina a descoperit cauza misterioasă a nenorocirii ei.

„Ce cauți aici, mizerabilo ?“ răcnește regina în culmea încordării tragice, și cu pumnii încleștați vrea să se repeadă asupra sclavei importune. Publicul simte că-i explicație la mij-

loc și se oprește ca prin farmec din rîs, ca și cum o singură palmă năbușise toate gurile într-o clipă.

„Nu mi-ai poruncit să viu după d-ta, că mă scarmeni ?“

Alt potop de rîsete și de aplauze. În sfîrșit, Gatineau, regizorul, prinde de veste într-un tîrziu, ca totdeauna, și strigă lui Petrache mașinistul să lase cortina. Peste zece minute cînd s-a potolit zgomotul vesel, s-a început iar actul — dar dramă mai era aceea ? Trecea cît trecea, se stăpînea lumea cîteva secunde și iar pufnea ori cineva din public, ori chiar un actor, și să te ții apoi ! toată lumea — adică toată lumea afară de Raluca, firește, care era în adevăr cea mai dezolată regină.

După ce a scărmănat-o pe madmazela, i-a dat a doua zi drumul, și s-a împăcat și cu Blonda ; căci la repetiție, de dimineață, neapărat s-a vorbit tot de comedia de cu seară, și din vorbă în vorbă, Blonda — ea nu fusese seara la teatru — a zis către Dragulici :

„Biata Raluca ! auzi, biata fată ! să-i strice proasta tocmai monologul, calul ei de bătaie !“

Raluca a auzit-o, a uitat că sînt certate și a luat-o gura pe dinainte :

„Închipuiește-ți, dragă, tocmai scena pe care contam !“

Astfel s-a rupt gheața și cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune. Asta era într-o luni dimineața : vineri sau sîmbătă s-au certat iar, fiindcă Stavreasca a pretins de la direcție să-i dea ei într-o *repriză* un rol pe care-l crease Blonda... Asta nu se face : fiecare cu creațiile lui !

Quiproquo

Într-un an cădea Crăciunul sîmbătă — sîmbătă era ziua operii italiene. Se dedea „il Trovatore“. De pe la cinci ceasuri

galeria gemea de mitocănime foarte veselă. Cîntau tenorul Patierno, primadona Bianchi și baritonul, nu mai țin minte cum îl chema, — un nume italienesc strajnic — Crampampolini, cam așa ceva, însă un excelent bariton.

Teatrul plin și artiștii foarte bine dispuși. Signora Bianchi era cam după-masă, foarte aprinsă la față și apilpisită; tenorul era în voce, iar signor Crampampolini prînzise *in compania della Bianchi, corpo di Dio!*

Terzetul final din actul întîi a mers admirabil, un *brio* rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată. „Bis! bis!“ A doua oară bucata merge și mai cald. Cîntăreții sînt chemați la rampă de două, de trei, de patru ori, cîțiva amatori furioși încearcă să cheme pe artiști a cincea oară; de astă dată nu se mai prinde: se mai aud fără sunet ici și colo cîteva bătăi în palme umflate și ostenite, și în sfîrșit un glas mitocănesc din galerie pornește *risolutto fortissimo:* „Bravo!... Pascali, Matilda, Dimitriade!“

Exces de zel

La Brăila a deschis întîi *café-chantant* un grec, într-o grădină unde ținea și cafenea și birt. Grecul adusese, după recomandația unui samsar, o cîntăreață excentrică de renume. La reprezentația de deschidere, grădina era plină de lume — tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii...

Impresariul era în culmea fericirii, se plimba de la masă la masă, zîmbea și saluta cu respect în dreapta și în stînga. „Diva“, care nu cunoștea moravurile caste ale publicului brăilean, apare pe scenă într-un costum abracadabrant; pornește să cînte, s-aprinde, face gesturi prea-prea și la refren: *Eh! allez-y, mon petit chien...* etc., îi trage un chiot apilpisit și niște

tifle... cu piciorul. Toată lumea scandalizată ; grecul se reazimă de un felinar să nu cadă. Refrenul se repetă cu mai mult *brio :* lumea începe să murmure și să se ridice. Grecul, îngrozit, dă să se repeadă pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. Al treilea cuplet cu vîrf și îndesat ! Lumea se scoală, și în mijlocul protestărilor de indignare s-aude un țipăt sfîșietor — leșinase impresariul...

Fiindcă pusese capital în întreprindere și avea contract cu „Diva" s-o țină măcar două luni cu cîte douăzeci și cinci de lei pe seară, a trebuit s-o păstreze. În toate serile însă ședea între culise : cînd venea refrenul, punea mîna în buzunarul jiletcii și striga :

„Madama ! dau ținți franți suplimentu : mai cu modeștia !"

Revanșă

Direcția Teatrului o ținea Costache Caragiale în tovărășie cu Costache Mihăileanu. Iorgu Caragiale ieșise din școala de muzică a cadeților — adică jumătate ieșise și trei sferturi fusese dat afară, pentru că nu-nvăța nimica și se ținea de farse toată vremea. La școala de muzică era profesor un popă de regiment muscal, fugit, se zicea, din țara lui, unde fusese osîndit la pierderea darului. Era un popă rău și ursuz. Odată scoate pe Iorgu la teorie și-l întreabă în cîte feluri se duce o notă ținută ; Iorgu se gîndește, se scarpină-n cap și răspunde :

„*Crescendo, descrescendo* și *ris*... și *răs*... și *ris*" și nu mai știe.

— Și *răs* și *ris* ce ? întreabă popa răstit și dă să-l apuce de ureche.

Iorgu se ferește în lături și răspunde :

— Și *răs*-popă !

Apoi i-a tras popa și *crescendo* și *descrescendo* și *rinforzando*, și l-a dat afară : și astfel se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său și de tovarășul acestuia, Costache Mihăileanu. În teatru avea cîmp deschis pentru instinctele sale de farsă la cari n-a așteptat mult ca să le dea de lucru.

Într-o seară juca directorul Mihăileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmașii într-o întîlnire, frații de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc, și amanta vine să-l plîngă. Catafalcul era așezat lîngă fundal tocmai unde venea gaura tabloului — toate tablourile au cîte o mică spărtură pe unde se vede dinapoi în scenă și-n public. Ce-l împinge demonul pe Iorgu ? Pune un ac în vîrful unei nuiele, vîră nuiaua pîn spărtura perdelii și începe să'mboldească pe răposatul cavaler, pe cînd îl jelea atîta lume adunată cu veneraţie împrejurul catafalcului.

„S-a stins sufletul cel mai generos, s-a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă !“ se vaită amanta dezolată.

Iorgu îi trage cîteva bolduri : răposatul șoptește :

„Ce-i asta, bre ? Cine-i acolo ?“

„S-a pierdut floarea cavalerismului ! s-a frînt spada cea mai nobilă a mîndrei Burgundii !“ adaugă un frate de arme.

Iorgu repetă cruda jucărie ; Mihăileanu, fierbînd :

„Ești nebun ?... Cine-i ăla ?... Vrei să mă scol acum de-aici ?“

„Mort ! mort el ! Dumnezeul meu ! mort !

Iorgu cu nuielușa iar ; Mihăileanu, în culmea scrîșnirii :

„Cine e ? să-l ucid cînd m-oi scula ! Ah ! m-a omorît mișelul... ticălosul !“

Aș ! l-a chinuit pe răposatul pînă s-a lăsat perdeaua...

Se scoală-n sfîrșit Mihăileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese „mișelul“ și-i arde lui Iorgu cu sete cîteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aceea mai vine

și celălalt director, Costache Caragiale, și-i trage altele, ca să-i pună la loc ce-i scrîntise tovarășul. Iorgu le mănîncă și tace.

Vine mai tîrziu vremea să se joace „Don Ranudo de Colibrados“, o farsă de Kotzebue, foarte comică deși prea copilărească. Don Ranudo e un „grande d'Espana“ ruinat, lipit pămîntului, însă tot fudul, tot țanțoș și plin de „morgă“. Odată se plimbă cu nobila „dona“ de Colibrados, ligniți amîndoi de foame pîn satul vasalilor lui, și întîlnește pe unul stînd pe cîmp la gustare. Îl întreabă :

„Mă, țărănoiule, ce faci tu acolo ?

Țăranul se închină pînă la pămînt :

„Gustam și eu ceva, stăpîne.

— Ce gustai, mă ?

— Niște brînză, Măria-Ta.

— Ce fel de brînză ? ia să văd și eu ce fel de brînză... Știi, nobila mea consoartă, că mîncările bădăranilor ăstora au cîteodată gust bun, mai ales după plimbare... Ia să-ți văd brînza, mocofane !...“

Țăranul le dă atunci o bucată din desaga lui, iar nobilii trebuie să i-o smucească repede și s-o mănînce cu mare lăcomie. Costache Mihăileanu (don Ranudo) era foarte grețos : te miri din ce i se apleca ; de aceea, cînd avea să mănînce ceva în scenă, își aducea bucățica lui de acasă. Iorgu îi zice directorului, care uitase de mult istoria cu acul :

— Nene Costache, dă-mi mie să joc pe țăranul.

— Bine ; ia-l.

La reprezentație, Mihăileanu îi dă bucata frumoasă de caș să-l aibă în desagă. Iorgu însă în scenă mănîncă el cașul și-i dă în loc un cocoloș de lumînare de seu cu fitil cu tot tăvălit în răzătură de săpun și acoperit cu praf de tibișir.

Cît era de flămînd nobilul hidalgo, de muşcat a muşcat-o, dar n-a putut-o înghiţi brînza bădăranului.

Din care se vede că metoda chinorozului nu-i atît de recentă pe cît s-ar crede

Iorgu se emancipase de frate-său Costache şi locuia singur în casa unde se făceau probele, în dosul teatrului ; avea un salonaş şi o odaie de culcare. În casa aceea se aduna regulat un cerc de ştrengari veseli tot unu şi unu, fel de fel de tipuri. Din cercul acela a făcut parte în tinereţea lor o mulţime de oameni, cari mai tîrziu au jucat un rol însemnat în ţară : este destul să citez pe cel mai democrat al istoriei noastre — C. A. Rosetti. În această amestecătură de viitori oameni iluştri şi de nulităţi, de oameni de spirit şi de nerozi, pe cari-i aduna şi-i ţinea la un loc numai dragostea de păcăleli, de rîs şi de veselie, se afla şi un oarecare Matache Piţirigă — cîntăreţ în dreapta la biserica Slobozia, corist la operă şi actor la teatrul român.

Tot într-o vreme răsărea pe orizontul artei naţionale o nouă stea ursită să eclipseze toată pleiada... Peste scurt timp de la apariţia ei, ajunsese obiectul unui cult public. Tînăra stea monopolizase adoraţia eleganţilor timpului, iar pe de altă parte Iorgu monopolizase atribuţiile de preot al sectei. Unul dintre sectarii noului cult, un tînăr boier pe atît de urît şi de zevzec, pe cît era de fervent, fiind şi el membru în cercul ştrengarilor, vine odată la Iorgu şi i se mărturiseşte :

„Aman, Iorgule dragă ! sînt prăpădit, nenorocit, nu mai pot trăi de atîta chin : să nu mă laşi !“

Şi-i spune că i-a scris „persoanii“ multe răvăşele cu miros de odagaciu, dar că n-a avut parte de răspuns ; că este despe-

rat și s-a hotărît s-o isprăvească la un fel : ori să capete o întîlnire ca să-și declare focul, ori să-și ia adio de la lume ; ș-așa îl roagă pe Iorgu, ca prieten și băiat de inimă, să nu-l lase și să-i facă rost de o ocazie, pentru care tînărul va ști să fie cu prisos recunoscător. La această propunere destul de boierească, Iorgu, care știa toate biletele și toate stăruințele urîtului, îi răspunde :

„Îți fac rost, dar mai întîi să dai un chef ștrengarilor".

Se-nțelege că a doua seară se și înființase cheful în salonașul lui Iorgu. Șampanie din destul, și toți ștrengarii în păr.

Ghebosul, căci era și ghebos înamoratul, gătit, pomădat și parfumat, pînă să nu se pună la masă era și amețit de perspectiva fericirii, și acum trăgea cu coada ochiului la Iorgu așteptînd semnalul — căci fericirea îi era promisă chiar pentru seara aceea... Ștrengarii erau mai nebuni ca totdeauna, iar Matache, în capul mesei, cînta pe nas popește :

„Adevăr, adevăr grăiesc vouă : puțin și nu mă veți vedea și iarăși puțin și mă veți vedea !"

Și rîsete... și chef !... — Tocmai cînd se-ncinsese bine toiul petrecerii, lui Matache îi vine rău, se scoală de la masă și iese afară să ia aer... Era prin ianuarie. Mai trece puțin și Iorgu ridică un toast „pentru realizarea visurilor tuturor amorezaților"... era semnalul. Deodată se și aude în odăița de alături o tuse gingașă năbușită :

„Ține-mă, Născătoare ! Să nu mă lași, sfinte Pantazi !"

Iorgu deschide ușa de la mijloc, pune mîna în cocoașa ipochimenului, îi face vînt în odăiță și închide la loc... Peste cîteva minute se aud țipetele înamoratului înăuntru și ușa din fund bufnind, apoi se deschide ușa de la mijloc și s-arată Matache în *négligé* de junăcîntînd în falset ca o maică stariță :

„... Și iarăși puțin și mă veți vedea !"

Înamoratul intrase în odăiță, unde bătea pe fereastră lumina îndoioasă a zăpezii de-afară și numaidecît începuse să-și toarne declarația. Matache îl mîngîiase pe obraz, pe gît, apoi, simțind că urîtul se apropie să-l pupe, îl umflase de păr și de urechi și-i demonstrase că nu era ce-și închipuia. Nenorocitul a dat năvală la ușa din fund, care răspundea în curte, a luat-o la fugă pîn zăpadă, pe din dosul Teatrului, și s-a oprit tocmai la cafeneaua Fialcowski numa-n gheroc și cu capul gol.

P-atunci junimea aleasă se strîngea la Fialcowski. În cafenea era lume multă împrejurul biliardului : se juca o partidă interesantă. Cum a intrat tînărul nostru, toată lumea a părăsit jocul și a-nceput să bată din palme și să se strîmbe de rîs. Tînărul a rămas încremenit cîtva timp — nu-și putea închipui să fi transpirat așa de repede știrea despre trista-i aventură — pînă i-a spus unul să se uite în oglindă...

Era peste tot obrazul negru-strălucitor ca o cizmă de paradă : Matache fusese uns pe mîini cu chinoroz.

Înamoratul nenorocit nu și-a făcut seama singur de disperare — chinorozul pesemne are efect răcoritor — dimpotrivă a trăit și încă bine, așa că mai tîrziu a ocupat multe funcțiuni și dignități înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator și mare literat... bineînțeles că mai mare decît orice a fost și a rămas pînă la moarte aceea ce fusese cînd cu chinorozul lui Matache.

...Cînd acu cîțiva ani adăugam la carnetul meu șirurile de mai sus, tînărul păcălit trăia încă ; astăzi el e mort. — Dumnezeu să-l ierte de toate versurile și de toată proza cu care a înavuțit tînăra noastră literatură, de toate discursurile pe care le-a pronunțat pe rînd în cele două Camere și în întruniri publice ! — și fiindcă „despre morți numai bine“, iată-i numele, pur și simplu : Pantazi Ghica.

Logică strînsă

În vremea războiului din urmă, pe vară, lui Iorgu Caragiale îi venise iar furia să joace — căci era retras din teatru de vreo cîțiva ani și avea funcția de comisar comunal la hala din piața Amzii. Despre „această ocupație burgheză și prozaică, și despre căderea lui din gloria artistică trecută“ — așa zicea el — făcuse într-un moment de inspirație cîteva versuri lirice cam așa :

Dup-atîți ani de fală,
De artă, poezie,
Mă văd vătaf la hală
Peste măcelărie ;
Și bietele bucheturi,
Ce-ades-am secerat,
În niște zarzavaturi
Acum s-au preschimbat !

Acuma, apucat de nostalgia culiselor, întocmise o trupă de nespălați și luase cu chirie locul viran de pe Podul-Mogoșoaii în fața stradii Umbrii, unde s-a clădit mai tîrziu casele lui Ienciulescu. Pune dulgherii să-i facă o scenă, botează localul „Grădina Basarabiei“ — era tocmai în toiul retrocedării — și începe reprezentațiile.

Într-o sîmbătă seara, era și sărbătoare, juca „Adam și Eva“. Grădina era plină, mai ales de ovrei. Iorgu, directorul, n-avea rol ; se plimba de colo pînă colo printre public ca să se bucure de succes. Localul, cum era așezat, nu era prea potrivit pentru teatru : cu zgomotul trăsurilor de pe Podul-Mogoșoaii, nu putea auzi publicul nimica de pe scenă.

Era tocmai monologul Satanii. Satana se vedea dînd din mîini și din picioare, se vedea mișcînd buzele, dar grai deloc. Un ovrei de la locul din urmă, lîngă zidul care da în pod, îl vede trecînd pe directorul și-l cheamă :

„Domnule Director ! Domnule Iorgu ! iu n-avuz nimica : dracul ala vorbește prea încet.

— Strigă-i să vorbească mai tare", zice directorul și pleacă.

— Mai tare ! mai tare ! strigă ovreiul.

Degeaba... Iar :

„— Domnule Director !

— Ce poftești iar, nene ?

— Nu m-avude.

— Apoi dacă nu te-*avude* dracul pe dumneata cum vrei să-l *avuzi* dumneata pe el ?"

A rămas ovreiul deocamdată amețit de logica zdrobitoare a directorului, dar pe urmă s-a dezmeticit și nu s-a lăsat :

„— Domnule Iorgu !...

— Iar ?

— Apoi nu mi-a plătit el să m-avuză : iu am plătit să-l avuz pe el !"

Văzînd Iorgu că n-o poate scoate la căpătîi cu ovreiul, îi zice :

„Lasă, nene : nu vezi ce zgomot e afară ? mai aibi și dumneata răbdare pînă la sfîntul Dumitru, pîn' ne-om muta de aici !"

Era pe la Sîntămărie.

Moment de distracție

Serghe răposatul era de specialitatea lui dramatică *intrigant* în melodramă și în comedie *moralist mușcător*. Odată juca

cu trupa lui proprie în provincie o melodramă, în care fabula este cam aşa : un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri foarte cumsecade, buni nevinovaţi. Îl juca Serghe pe mizerabilul. Acest intrigant face fel de fel de mişelii şi crime, şi ce e mai scandalos decît orice, e că omul acesta pervers are o virtute — conştiinţa ticăloşiei lui, şi spune curat cu cinism revoltător, că el e bun de spînzurat. Victimele, pe care era cît p-aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui. El spumează şi toarnă de ciudă un monolog enorm : după ce mărturiseşte publicului de toate cîte le-a făcut, încheie cu o frază de mare efect :

„A ! iubiţii mei ! A ! naivă pereche de turturele ! mă credeţi învins ?... N-aveţi grijă ! nu-mi veţi scăpa ! Am să vă înfăşur în urzeala mea ca şi un păianjen infam pe două musculiţe amorezate !... Da, da ! sînt infam, sînt un păianjen infam !“

Apoi rîde sardonic, şi-aruncă mantaua peste umăr şi pleacă cu paşi largi şi apăsaţi.

Serghe ţinea la monologul lui, decît nu ştia boabă din rol ca de obicei :

„La tine mi-e nădejdea, Caimac băiete ! făgăduiesc să fac cinste !“

Caimac era diminutivul de mîngîiere al lui Maican sufleorul.

...Iacă a sosit în fine şi marele monolog... Păianjenul infam o ia la început cu binişorul, rar şi-ndesat. Şirurile dintîi merg bine... Pe urmă se porneşte mai iute ; Maican îl ţine de scurt ; Serghe îi dă zor înainte, se-nfierbîntă, iar Maican suflă din fundul inimii. La o frază pe care o apucă bine, Serghe se repede-n goana mare, strigă, sforăie şi nu mai aude pe sufleor. Acesta, cum era foarte nervos şi pripit, pierde şi el şirul, şi

se-neacă amîndoi de tot. Păianjenul desperat își frînge mîinile, bate din picior și mîrîie printre dinți :

„M-ai omorît, frate Caimac... mersi !“

Dar acum, Maican, tot pierduse șirul, se uita din cușca lui la Serghe și-l aștepta să se mai potolească pentru ca să-i poată arunca un început de frază. Cum se uita el așa, bagă de seamă că i-a plesnit tricoul lui Serghe, și cu cît se zbuciumă intrigantul mai tare cu atîta se rînjește și plesnitura... În vremea asta Serghe aiurit o ținea într-una :

„Dar ce e de făcut ? Dumnezeul meu ! ce e de făcut ?“

Deodată se oprește să facă joc de scenă mut și să-și mai tragă răsuflarea. Maican profită de ocazie și-i șoptește repede :

„S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieși !“

Cum aude Serghe șoapta, — o aștepta de mult, — o prinde în zbor și strigă cu putere :

„Dar ce-i de făcut, Dumnezeul meu ? S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieși !“

Maican a căzut de pe scaunul lui din cușcă sub scenă și din căzătură a dat în friguri.

Luptă dreaptă

Maican sufleorul era slab și nervos peste măsură. Pasiunea lui, care lua proporțiile viținlui, era tutunul și cafelele turcești potrivite din zahăr — de unde i se trăgea numele de Caimac, numele pe care un filolog neprevenit l-ar putea lesne bănui că provine dintr-o simplă metateză : Maican... Caimac. Odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cincisprezece cafele una după alta : a cîștigat. Dragulici le-a plătit : dar ca să nu rămînă în pagubă s-a prins și el să bea tot atîtea romuri. După ce le-a băut, zice :

— Mai plăteşti un *pour la dame*, Caimac ?

— Nu se poate, răspunde Maican ; acuma e rîndul cafelelor.“

Ruşine

Într-o duminică, în ziua de Crăciun, mitocănimea era ca de regulă în păr la galerie. Se juca „Amicii Falsi“ — „Nos Intimes“ a lui Sardou. Se făcuse pesemne abuz la casă ; se vînduseră probabil mai multe bilete decît prescrie regulamentul : erau peste cinci sute de mitocani sus, înfierbîntaţi ca la orice praznic : vorbeau, rîdeau, se certau ; şedeau unul peste altul ; ţipa unul strivit, ceilalţi făceau chef — ceva nespus. Cînd să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei începe să strige vesel pe altul din loja opusă :

„Niţă al Zamfirii ! Niţă al Zamfirii văduvii !

— Uite, mă ! zice Niţă către altul de lîngă el ; vezi, nene, mitocanii din Tirchileşti şi de pă la Bonaparte a-nceput şi ei să vie la teatru... Oleu !“

Apoi se-ntoarce spre cel din faţă care-l chemase :

„Mă, pîrlitule, ai luat piatră-n gură cînd ai intrat înăuntru ?“

Niţă era umblat pe la teatru ; probabil cei din Tirchileşti intra pentru întîia oară în templul Taliei Române. Lumea a-nceput să rîdă ; dar a trecut asta şi s-a ridicat perdeaua. Zgomotul din galerie nu înceta însă, aşa că nu s-auzea mai nimic de pe scenă.

Tudoriţa Pătraşcu juca în „Amicii Falsi“ pe băiatul lui Marécat — un debutant pe calea viţiilor cu frumoase promisiuni ; un ştrengar de vreo şaisprezece ani, care sărută slujnicele şi cade leşinat ţeapăn din cauza remuşcărilor ce i le dă

consumarea pripită a unui trabuc furat din tabachera lui papà. Cu toată lipsa vreunui talent mai deosebit, Tudorița, tînără p-atunci, frumușică și zveltă, făcea un efect minunat : strengarul era foarte nostim în pantalonii lui de dril alb, într-un *pet-en-l'air* de catifea și cu pălărie de paie pusă cochet la o parte *à la diable m'emporte*.

Cînd să se isprăvească actul întîi, Niță al Zamfirii, aplecat cu jumătate trupul peste galerie afară, arată pe Tudorița și zice tovarășului de lîngă el :

„Vezi tu, vere ? băiatul ăla e fată mare... Zău !“

Astfel actul întîi s-a sfîrșit, în rîs și aplauze, cu mult succes. Am mers să fumez cu actorii între acte.

„Ce zicea mitocanul de Tudorița ? mă-ntrebă Dragulici.

— Explica altuia că e fată mare.

— Auzi dumneata ce rușine pe biata Tudorița, după atîția ani de carieră !“

Adevărul e că biata fată plîngea de rușine.

Fericită improvizație

Solomonescu era și cîntăreț la Biserica „Dintr-o zi“, și artist dramatic. Dimineața, după leturghie, se punea la zacuscă, se stropea bine și se scula de la masă tocmai seara ca să meargă la teatru ; după reprezentație mergea la Vasile Băcanul, la „Garibaldi“, unde cina cu Dragulici pînă să toace de liturghie. Cu programa aceasta de viață, își confunda adesea diminețile cu serile și viceversa : la biserică își dădea în petecul declamației și la teatru în al isonului. Avea pe lîngă asta păcatul că nu putea pronunța niciodată curat numele proprii și neologismele.

Odată juca Ştefan Mihăileanu pe Olliwer Cromwell în „Muşchetarii“ lui Dumas, şi Solomonescu pe un ofiţer de gardă în tabără. Ofiţerul intră în cortul Protectorului şi strigă :

„Gen'rale ! gen'rale ! a sosit *bastamentul !*“

Publicul pufneşte. Generalul se ridică de pe scaun indignat, ca să dea o lecţie incultului :

„Mizerabile ! vorbeşte frumos ! uiţi că te afli în faţa generalului *Croncovel !*“

Aplauze frenetice. Pînă tîrziu acu cîţiva ani, nenea Ştefan, de cîte ori îmi povestea întîmplarea, pe care o ştiam destul de bine fiindcă fusesem de faţă, îmi zicea :

„Dacă nu-mi venea mie inspiraţia să improvizez vorbele alea, îmi strica dobitocul toată scena !“

Extemporare

În „Roza Magică“ *(Pied de Mouton)*, Solomonescu juca pe Alguazilul. Într-o scenă alguazilul vine, la ordinele lui Don Nigaudinos, să aresteze pe logodnica acestuia fugară cu altul. În scenă se afla neuitatul Dragulici, Caragiale Iorgu, Solomonescu alguazilul şi perechea inamoraţilor.

Dragulici zice lui Solomonescu :

„Haha ! iată şi porumbiţa ! Fă-ţi datoria, om al legii “

Solomonescu începe ca la ohtoic :

„Seniorina, te somez să te întorci la casa părintească !“

„Din inimă vorbeşte poliţaiul ăsta, seniore“, zice Caragiale.

— Da, răspunde afară din text Dragulici, foarte serios, — din inimă, din inimă numai cam pe nas ca la „Biserica Dintr-o Zi“ !

Un „la“ natural

Se pregătise „Jianul“ pe vremea direcţiei lui Millo. A doua zi era reprezentaţia, dar încă nu se hotărîse cine să cînte doina haiducească între culise. Ghiţă Alexandrescu cînta minunat, dar nu se putea să se-audă glasul lui, fiindcă el juca pe eroul piesei şi cîntecul trebuia să fie al altui haiduc... Cine să cînte ?...

Mincu, care pretindea că-şi *mancase* vocaţia de tenor, se oferă el. Oferta e primită. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpună muzica pentru tenor, nu bea toată ziua nimica, a doua zi înghite la ouă proaspete şi cafele reci, şi seara vine la teatru legat la gît cu o basma mare.

În sfîrşit iese între culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrei. Emoţie n-avea deloc ; de ce ar fi avut ? el conta sigur pe *si-bemol* şi aria suia numai pînă-n *la-natural*. Replica a sosit. Orchestra dă acordul şi tenorul porneşte. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură, o bătaie, două, trei — la a patra, Dragulici, care-l pîndea la spate, îl gîdilă fără veste cu degetul — Ţaţa Miţa, aşa-i ziceam toţi, se-neacă : *cuac !*

Glumă proastă

„Şamil sau Vulturul Caucazului“ e o melodramă plină de sentimente patriotice şi de scene grandioase. La un moment, după o încăierare sîngeroasă, cerchezii iau la goană pe muscali ; scena rămîne goală şi pe un vîrf de stîncă se luptă în duel un georgian cu un rus : georgianul biruie, ia steagul, şi rusul, străpuns, cade în prăpastie. — Mincu se propune să facă el pe rusul cu steagul :

„Fac eu pe muscalul, să v-arăt eu o căzătură de tragedie cum nu s-a mai văzut în Bucureşti".

Seara îşi aduce o saltea d-acasă, şi o pune între culise la picioarele practicabilului de la spatele muntelui. Vine scena, Mincu, rănit, scapă din mîini stindardul, se loveşte la piept, se-nvîrteşte într-un picior şi şovăie. Dragulici şedea pe vine jos între culise cu mîinile gata pe căpătîiele saltelei : cînd vede că porneşte muscalul de sus, îi trage salteaua !

Erau vreo doi stînjeni de unde pornise Ţaţa Miţa : din norocire însă, n-a suferit tare decît la părţile moi.

Ofertă graţioasă

În „Millo Director", Ţaţa Miţa juca pe Nastasache ; Ţaţa era afumat rău de tot în seara aceea. Cînd vine cu fişicul de cofeturi ca să-i ofere directorului, pe care toţi în piesă îl cred director de minister, zice :

„Domnule Director, mă rog nu poftiţi un *bubon* ?

— Mulţumesc, amicul meu, răspunde Millo : mănîncă-l dumneata mai bine".

Un creditor turbat

Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi întreţinerea trupei două săptămîni şi bani împrumutaţi din mînă la plecare. Fusese vorba că imediat ce s-o întoarce la Bucureşti şi va începe teatrul să-i trimită înapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei... scrie zece, cincisprezece, o sută de scrisori — nimic. În vremea asta, se ruinează negustorul, ajunge mufluz şi vine din Brăila cu vreo douăzeci de

galbeni, cît îi mai rămăsese totul cu totul din naufragiul lui. Îl întîlnesc într-o dimineață ; mă ia la o parte încruntat și mă-ntreabă unde șade Millo :

„Sinti ruinato, domnule ; am venit se me da banii domno Millo, ori lu'mpusco !"

Și-mi arată un pistol turcesc încărcat... I-am spus firește că nu știu unde șade debitorul și l-am lăsat. Seara, mergînd spre Fialkowsky, mă gîndeam de ce n-am mers să previn pe Millo să se păzească ori să dea de veste la poliție, cînd mă-ntîlnesc iar cu grecul. Era liniștit de tot : zice :

„Știi, am gasit-o pe domno Millo !

— Ei, zic, ți-a dat ?

— As ! frate ! saracul, țe se me da ! dacă nu împrumutam eu cu ținți galbeni, n-avé țe munca astăzi !"

Îndoit lapsus

Millo juca la Bîrlad în *tournée* de vară, avînd în trupă și pe răposatul Mincu — nici nu pleca Millo fără Țața Mița, — era în repertoriu. La Bîrlad le mergeau afacerile rău de tot : datori la han, la birt, cafenea, chelneri, la toată lumea. Desperați, afișează pe „Jianul, Căpitan de Haiduci" pentru reprezentația „de adio", cu speranța că umple sala, să plătească ceva din datorii și să plece după noroc în altă parte... Seara, teatrul aproape gol...

Millo juca pe Cîrc-Serdar și Mincu pe Ghincu — ca de obicei. E o scenă unde Jianul, prins odată, scapă, și Cîrc-Serdar întreabă pe Ghincu : „Ce ne facem, măi Ghincule ?" și Ghincu răspunde : „De ! știu și eu, Cîrc-Serdare !..." Millo se uita la lojile și scaunele goale trist. Vine scena :

— „Ce ne facem, măi *Mincule* ?“ întreabă Cîrc-Serdar distrat.

„De ! știu și eu, *musiu Millo !*“ răspunde Ghincu.

Chestie personală

A fost un scandal nepomenit cînd trupa franceză de operete mici, de la noua grădină Stavri, a cutezat să facă pe scenă un joc de cuvinte, inocent s-ar părea, dar care era să aibă urmări regretabile.

Era într-o piesă o scenă de improvizație, în care actorii — neuitații Debeer, Roux și M-lle Gandon, o femeie aproape genială — făceau pe întrecute jocuri de cuvinte în acțiune. Debeer zice lui Roux :

„*J'ai un grand oiseau dans ma main !*

— *Cela n'est pas possible*, răspunde Roux.

— *Je t'assure.*

— ???“

Debeer deschide mîna și arată o nucă :

„*C'est une noix (une oie), tu vois ?*

— *Ah, oui*, răspunde Roux pipăind pe Debeer și considerîndu-l lung din cap pînă-n picioare ; *je conviens que „c'en est une“*.

După multe alte grozăvii de aceeași speță, Gandon întreabă pe Debeer :

„*Vois-tu la tout près de la coulisse des navires?*

— *Non pas.*

— *Mais il doit y en avoir.*

— *Comment ?*

— *Puisqu'il y a là un port, un grand port de Roumanie*“.

Și Gandon aduce un porc pe scenă... Atunci începe un scandal înfiorător... Toată lumea în picioare : „Francezii vor să-și rîdă de Români și de România !... Nu ne putem lăsa insultați de străini în țara noastră !... Afară străinii !... Scuze numaidecît ori o lecție exemplară șcl...“ Și huiduieli, înjurături, fluierături și bastoane ridicate în sus...

Bieții artiști vor să se explice... Nu se aude nimic... Scandalul crește. În sfîrșit, Debeer reușește să se facă un moment ascultat, în care timp „își cere iertare dacă a supărat cumva pe onorabilul public, că gluma era inocentă, fără cea mai mică intenție ofensătoare, — un nenorocit joc de cuvinte, pe care artiștii îl regretă din tot sufletul etc.“.

Zgomotul începe să se potolească puțin ; cînd deodată un telegrafist înalt și chipos, cu niște barbete colosale, se repede turbat pînă lîngă scenă și făcînd niște gesturi mărețe strigă pe deasupra întregului zgomot :

„Cer cuvîntul ! Nu se poate ! Eu vreau imediat satisfacție personală pentru *cochon de la Roumanie !*“

A izbucnit un rîs general... Dacă rîzi, nu mai ești necăjit : reacția s-a făcut ca prin farmec și eminenții artiști au putut urma în liniște spectacolul.

Bonbon

Într-o vară juca pe piața Constantin-Vodă circul lui Hüttemann. Pe-atunci nu se pomenea încă în capitala Belgiei Orientului de *café-chantant* : altă petrecere de vară nu era decît circul, grădina Rașca și panoramele.

Luceafărul circului era domnișoara Henriette, fiica directorului : frumoasă de basm. Înaltă, subțire și mlădioasă ca o nuia de richită : talia nu-i trecea printr-un inel, ce-i drept, dar

o puteai cuprinde desigur într-un covrig cu susan ; trăsuri fine ; pielița trandafirie ; părul negru și creț : ochii verzi-deschis — ce raze umede aruncau acei ochi ! — gura ca o cireașă coaptă ; dinții mărunți. cei de sus cu strungăreață la mijloc... Alte signalmente n-are... ba da : în bărbie o gropiță și cînd rîdea alte două în obraji.

Își închipuie oricine ce de cofeturi, ce de bucheie, și cîte bătăi în fiece seară între adoratori ! Dar ceva mai mult... Fata avea un armăsar adevărat arăbesc favorit al ei, tînăr de trei, patru ani, alb tot ca laptele, părul lucios ca sideful, coama și coada ca niște fuioare de borangic în unde, urechile străvezii și rumene, nările roșii și ochii aprinși ca doi cărbuni... Alte signalmente n-are... ba da : era pintenog la trei picioare cu cîte o pată neagră. Cum era fata, era și Bonbon — așa îl chema.

După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hîrtie și focuri de artificii, paiațării, ieșea și domnișoara Henriette călare pe Bonbon — o apariție feerică. Era îmbrăcată ca amazoană, un costum de catifea verde ca smarandul, încheiat, dinainte de sus pînă jos și la mîneci, cu bumbi auriți mat ; în cap o tocă de aceeași stofă cu rochia, cu o pană albă mare, cu mănuși și biciușcă tot albe. Bonbon avea coama împletită în codițe prinse de panglici ; căpăstrul și frîul de șnur de mătase cu un ciucure mare de ibrișim pe frunte, toate astea verzi, cu cîte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.

Mișcări de școală înaltă, pasuri în ritmul muzicii, salturi și complimente... și grindină de bucheturi... În sfîrșit, domnișoara descăleca în mijlocul arenei, atîrna frîul de oblînc, scotea din *aumônière* cofeturi și le dădea lui Bonbon ; apoi făcea gropițele-n obraji și striga cu glasul ei de șaisprezece ani :

„*Bonbon, embrasse-moi !*“

Strengarul sforăia și fugea făcînd o sumă de cochetării.

Domnișoara se supăra :

„*Qu'est-ce que c'est que cette manière ? embrasse-moi tout-de-suite !*“

El iar făcea nebunii și nu vrea... Domnișoara scotea batista, o punea la ochi, începea să ofteze și să plîngă... Atunci Bonbon se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia încet-încet și începea s-o mîngîie cu fruntea pe umăr. Ea se întorcea binișor zîmbind și el îi dădea numaidecît o guriță :

„*Ah ! merçi !*“

Și Bonbon pierea din arenă ca praștia.

De prisos, cred, să mai spun cîte inimi nenorocise domnișoara Henriette. Cum se arăta în arenă, intrau fiorii morții în sute de suflete, parcă le-ar fi lucrat o baterie electrică — și se-nțelege că, dacă era vorba pe baterie electrică, cei mai susceptibili, cei mai buni conducători erau telegrafiștii : strașnic pătimeau toți, dar dintre toți cel mai prăpădit era T... aprins la culme. De aceea ne și zicea, cum era glumeț de fel :

„Nu vă dați cu chibrituri pe lîngă mine, că iau foc !“

Telegrafistul se afla foarte încărcat de electricitate... se cam trecuse și din băut de focul pasiunii — nu-i vorbă, și pînă nu se pomenea de domnișoara Henriette se cam trecea el, dar acu era cu cîteva grade mai sus. Avea un sfanț : îl păstrase ca să-și cumpere un bilet de amfiteatru. Ce și-a făcut el socoteala ? — să intre în circ pe mofturi și să rămînă cu sfanțul să ia tutun și alune prăjite pentru paiațe — erau două paiațe mici foarte comice și drăguțe. Așa, pleacă de lîngă noi fără veste, dă vreo două tîrcoale barăcii și vede în partea grajdului o spărtură în uluci, de vreun stînjen de la pămînt, pe unde aruncau rîndașii gunoiul. Se suie pe grămada de gunoi, se vîră pîn spărtură și sare înăuntru : caii se sperie, aleargă rîndașii, pun mîna pe el și trage-i de-i scăpăra electricitatea. Îi trag cît îi trag și-l aruncă pîn spărtură afară.

Tot într-un timp, noi îl căutăm pe după circ, — cînd ce să-l vedem pe telegrafistul nostru ? Stătea pe gunoi şi reflecta adînc. Pînă să-l întrebăm ce este, se scoală în picioare şi dispare iar înăuntru. Am auzit tăvăleală straşnică în grajd şi apoi ne-am pomenit cu el mototol înapoi... Îl ridicăm numaidecît : el începe să-şi scuture hainele şi zice :

„Ce se socotesc adică nemţii ? c-o să mă prindă ş-a treia oară ? Parcă eu sînt prost !“

Şi ne-a povestit toată istoria... Am mers de şi-a cumpărat şi el bilet şi am intrat cu toţii... Om fără parte ! Domnişoara Henriette nu juca : Bonbon era indispus — îi dăduseră să bea obosit apă rece — pneumonie dublă. A trecut o săptămînă şi Bonbon a murit... Peste vreo cîteva zile apoi a plecat şi circul.

Aveam într-o fotografie mare pe domnişoara Henriette şi pe Bonbon sărutîndu-se ; se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau şi nu vream. Într-o seară, după multă vreme, venind vorba despre circul Hüttemann a început T... să plîngă — era iar cam trecut — şi să mă roage să-i dau fotografia neuitatei Henriette. N-am avut ce-i face — i-am dat-o...

Cînd scriu aceste depărtate amintiri sînt gata să mă culc. Nu mi-ar părea rău să visez pe Bonbon şi pe domnişoara Henriette ; asta m-ar întineri cu douăzeci şi cinci de ani... Dar cine poate visa şi cînd vrea şi ce-i place ?... De una, mai bine — e rău să visezi cal alb.

O FĂCLIE DE PAȘTE

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gînduri la o masă subt umbrarul de dinaintea dughenii, așteptînd diligența, care trebuia să fi sosit de mult : e o întîrziere de aproape un ceas.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal ; dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rînd una cîte una fazele ei mai însemnate...

Precupeț, vînzător de mărunțișuri, samsar, cîteodată și mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Iași — toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-și piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinațuri. Doi hamali coborîseră în beci un bolo-boc sub privigherea băiatului Zibal. O nențelegere se ivi între dînșii la împărțeala cîștigului. Unul din ei luă un crîmpei de lemn ce-l găsi la-ndemînă și lovi în frunte pe tovarășul său, care căzu amețit și plin de sînge la pămînt.

Băiatul, văzînd sălbăticia, dete un țipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă și, trecînd pe lîngă băiat, ridică mîna asupra-i... Zibal pică leșinat de spaimă. După o zăcere de cîteva luni, cînd se întoarse la stăpîn, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui cu Sura... Răbdarea însă ostenește soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, și hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.

Aci se află el acuma de cinci ani.

Are strînsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toți bolnavi, și el și femeia și copilul — frigurile de baltă.

... Și oamenii sunt răi și pricinoși în Podeni... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar amenințările !

Amenințarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină ușor decît chiar lovitura. Ceea ce muncește acu pe Leiba mai mult decît tremurătura frigurilor este o amenințare.

„A ! *goi* [1] ticălos !“ gîndește el oftînd.

Ticălosul este badea Gheorghe — pe unde o fi ! — un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineață de toamnă la han, obosit de drum ; ieșea din spital — zicea — și căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz... suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneș și obraznic... și fura.

Într-o zi a amenințat pe balabusta îngreunată, care-l ocărîse cu drept cuvînt, s-o lovească în pîntece... aldată a asmuțit un cîine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecît socoteala și l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă ; el pretindea cu violență că s-a

---

[1] Creștin.

fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătăşoi ca să-l alunge.

Gheorghe a vîrît repede mîna în sîn strigînd : „Iudă !“ şi a voit să se năpustească asupra stăpînului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu muşterii. Gheorghe a început să rînjească, zicînd :

„Ce, te-ai spăriet, coane Leiba ?... Iaca mă duc.“

Şi apropiindu-se cumt peste tarabă de Leiba, care se dete cît putu înapoi, îi şopti :

„Să mă aştepţi în noaptea Paştelui, să ciocnim ouă roşi, jupîne... Să ştii că ţi-am făcut şi eu socoteala !“

Atunci intrară muşteriii în dugheană.

„Să ne vedem sănătoşi la Înviere, coane Leiba !“ adăogă Gheorghe depărtîndu-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător, cerînd să fie păzit. Subprefectul, un tînăr foarte vesel, a primit întîi peşcheşul „modest“ adus de Leiba, pe urmă a început să rîză de jidanul fricos şi să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înţelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat şi chiar de şosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povăţuit să fie cuminte : nici să nu mai pomenească de aşa ceva, ca să nu deştepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi şi săraci, pofte de călcare.

Mai tîrziu, peste cîteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic [1] şi doi călăraşi : era bănuit pentru o pricină.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar pînă la sosirea acestor oameni !... Dar Gheorghe era acu cine ştie unde...

---

[1] Funcţionar care administra o plasă.

Deşi asta se ptrecuse de mult, totuşi, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mişcării lui vrînd să scoată ceva din sîn şi a cuvintelor lui ameninţătoare. Cum se deştepta aşa de limpede acea amintire ?

Era sîmbăta Paştelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălţi, se auzeau clopotele bisericii... Şi se aude aşa de ciudat cînd ai friguri ; aci foarte tare, aci aproape deloc... Noaptea care venea era noaptea Paştelui : scadenţa făgăduielii lui Gheorghe...

„Dar poate că l-au prins pînă acuma !"

...Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pîn' la cîştiul [1] viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoţ frumos în Ieşi... În tîrg, Leiba o să fie sănătos, o să şază aproape de comisie... O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent... Cine plăteşte bine este bine păzit.

Într-un tîrg aşa mare, noaptea e zgomot şi lumină, nu întunerec şi tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieşi — acolo în colţ, ce loc bun pentru o dugheană ! — un han unde toată noaptea cîntă fetele la café-chantant. Ce viaţă zgomotoasă şi veselă ! Acolo găseşti la orice ceas, zi şi noapte, pe domnul comisar cu fetele şi cu alţi poreţi [2].

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de cînd cu drumul-de-fier, care ocoleşte foarte departe mlaştinile, gheşeftul scade mereu ?...

— Leibă ! strigă Sura dinăuntru, soseşte diligenţa, s-aud zurgălăii.

---

[1] De obicei : rata semestrială de plată sau de încasare.

[2] Oameni distinşi.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din șipotele ce izvorăsc de sub dealuri, niște bălțaie adînci deasupra cărora se ridică ca niște perii stufișuri dese de rogoz. Între partea băltoasă și partea mai ridicată despre miazănoapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba : e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetățuie : deși terenul e mlăștinos, hanul are zidurile și beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzîndu-și membrele obosite ; el cată lung în zare către răsărit : nici pomeneală de dilijență.

— Nu vine ; ți s-o părut... răspunde el balabustei, și se lasă iarăși jos.

Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așează pe dînsele capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului, și gîndul începu să depene pe fusul conștiinței bolnave mai rar și tot mai rar și înmuiînd treptat formele și colorile închipuirilor...

Gheorghe... Noaptea Paștelui... Talhar... Ieșii... O crîșmă în miezul tîrgului... O dugheană veselă, care merge bine... Sănătatea...

Și ațipi...

...Sura lipsește cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în ușa dughenii să se uite în calea ei.

Pe ulița mare e o circulație vie, o neîntreruptă fîșîitură de roate pe răzoare [1], acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.

---

[1] Resorturi (etimologie populară).

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulînd și strigînd foarte mișcați. Mulțimea pare că escortează pe cineva : militari, o streajă și fel de fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate ușile dughenelor se înghesuiesc privitorii curioși.

„Aha ! gîndește Leiba, o pus iar mîna pe un tîlhar !“

Cortejul se apropie. Sura se dezlipește din mulțime și urcă lîngă Leiba pe treptele crîșmii.

„Ce e, Sură ?“ întreabă el.

„E un nebun scăpat de la Golia.“

„Să închidem dugheana, să nu deie peste noi...“

„E legat acuma bine ; dar adineaori scăpase. S-a bătut cu toți soldații... Pe un jidan, pe care un *goi* răutăcios din mulțime l-a îmbrîncit peste nebun, nebunul l-a mușcat de obraz.“

Leiba de pe trepte vede bine ; cu o treaptă mai jos, privește Sura cu copilul în brațe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l țin cîte doi oameni de fiecare parte ; pumnii i sunt strîns legați unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o cherestea uriașe : un cap ca de taur, părul negru, des, barba și mustățile aspre și împîslite. Prin cămașa-i, sfîșiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca și capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale ; gura i-e plină de sînge, și stupește mereu firele pe care le-a smuls cu dinții din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit... De ce ?

Jandarmii dezleagă mîinile nebunului. Mulțimea se dă într-o parte făcînd un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii și-și oprește privirile care ard spre ușa lui Zibal ; scrîșnește din dinți, se repede țintă pe cele trei trepte, și-ntr-o clipă, apucînd în palma dreaptă capul copilului, în cea stîngă

pe al Surei, le izbește pe unul de altul cu atîta putere că le confundă [1] ca pe niște ouă moi...

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întîlnirea celor două titve smăcinate una de alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălțime, dete să țipe :

„O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun !"

Dar glasul mut nu se supuse voinții.

— Scoală, jidane ! strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

— Proastă glumă ! zise Sura din pragul crîșmii ; să sparii așa omul din somn, țărănoi mojic !

Leiba sări drept în picioare.

— Te-ai spăriet, jidane ? întrebă rîzînd glumețul. Dormi la nămiez, ai ?... Scoală că-ți vin mușterii... sosește harabaca poștii.

Și, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în brațe să-l gîdile.

— Lasă-mă-n pace ! strigă hangiul smucindu-se și îmbrîncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav ? Lasă-mă-n pace !

Diligența sosește în sfîrșit cu aproape trei ceasuri de întîrziere. Sunt doi călători, care se așează împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeași masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul [2] de mai sus al poștii, se întîmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorît ținea și schimbul cailor. Tîlharii îi furaseră, și pînă să se găsească alții în sat, călătorii curioși putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

---

[1] Amestecă (fr. confondre).
[2] Sau taht : stație.

Cinci victime. Dar amănuntele ! Daca nu s-ar fi găsit casa prădată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminaţi, se povestesc cîteodată executări de aşa absurdă sălbăticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri şi asculta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenţi, unul în filozofie, altul în medicină : mergeau să petreacă sărbătorile în orăşelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă şi cauzele ei, şi daca trebuie să fim drepţi, medicinistul era mai bine preparat decît filozoful.

Atavismul... Alcoolismul cu urmările-i patologice... Viţiul de concepţie... Deformarea... Paludismul... Apoi nevroza ! Atîtea şi atîtea cuceriri ale ştiinţei moderne... Dar cazul de reversie !

Darwin... Haeckel... Lombroso...

La cazul de reversie, conductorul face nişte ochi mari, în cari străluceşte o profundă admiraţie pentru cuceririle ştiinţei moderne.

— Este evident, adaogă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are braţele peste măsură de lungi şi picioarele prea scurte, fruntea îngustă şi turtită, occiputul tare dezvoltat ; chipul lui e de o caracteristică asprime şi bestialitate, bătătoare la ochii deprinşi : e un rudiment de om ; e, cum am zice, fiara, care de-abia de curînd a reuşit să stea numai pe labele dinapoi şi să-şi ridice capul în sus, spre cer, către lumină !

La vîrsta de douăzeci de ani, după atîta emoţie, după o bună ospătare cu un vin aşa de bine născut şi aşa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de nuanţă lirică, fie chiar din partea unui medicinist, şade bine.

Entuziastul tînăr, între Darwin și Lombroso, găsise vreme să miroasă și puțin Schopenhauer — „spre cer, către lumină !“

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa“ teorie. Pentru întîia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau așa de înalte vorbe, așa de nobile subtilități de gîndire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decît oricine, mai bine decît conferențiarul, era ilustrația izbitoare a teoriei ; cazul de reversie el îl cunoștea în carne și oase : era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care pînă mai adineaori păstra numai trăsăturile fundamentale, i se redeștepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate pînă în cele mai nensemnate amănunte.

Diligența era departe. Leiba o urmărise cu privirile pînă ce, cotind la stînga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase și el după coasta de la apus, și seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorît, se puse să rumege în minte tot ce auzise.

...În tăcerea nopții, pierduți în întuneric, un bărbat, două femei și doi copii fragezi, smulși fără veste din brațele binefăcătorului somn de mîna fiarei cu chipul omenesc și jertfiți unul cîte unul... Țipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pîntecele.. Gîtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiecare gîlgîitură de sînge, o horcăială surdă... Și cea din urmă jertfă, care, năucită într-un colț, asistă la toate astea așteptîndu-și rîndul... Procesul mai grozav decît execuția, jidanul fără apărare în mîna *goilor*... țestele prea slabe pentru mînile năprasnice ale nebunului de-adineaori.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gîndul tremurînd repede. O scuturătură puternică îl apucă dintre spete ; el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

Fără îndoială — gîndește Sura — Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav ; Leiba are „idei la cap“... Căci ce înțeles poate avea tot ce face el de cîteva zile și mai ales ce a făcut astăzi ?“

Crîșma a închis-o înainte de aprinsul lumînărilor, tocmai cînd se isprăvea *șabăsul*. De trei ori au bătut mușterii în ușa dughenii, strigînd cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiece bătaie, el a tresărit și a oprit-o șoptindu-i încet și cu ochii sperioși :

— Nu te mișca... Nu voi să intre *goi* aici.

El a trecut apoi sub gang și s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ține pe picioare și nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijorător decît toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru și a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecît lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit : dar așa de scurt i-a repetat omul porunca, încît dînsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnîndu-se să amîne pentru mai tîrziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat și acuma doarme alături de Strul.

Femeia avea dreptate... Leiba e în adevăr bolnav.

*

E noapte deplină. Zibal șade de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă.

Ce ?

Zgomote nehotărîte vin din depărtare... Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase

și agitate. O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului în singurătatea nopții ; cînd ochiul e dezarmat și neputincios, auzul pare că luptă să și vază.

Dar nu e o părere... Pe drumul care abate din șosea încoace se aud venind pași de cai. Zibal se scoală și vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bîrnă grea d-a curmezișul, ale cărei căpătîie stau în cîte-o bortă în ziduri. La întîiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scîrțîitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci și rămîne în colțuni. Așa, fără vreun zgomot apreciabil de o ureche neprevenită, el merge la poarta gangului tocmai cînd călărețîi trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dînșii vorbesc încet de tot, însă nu atîta încît Leiba să n-apuce foarte bine aceste cîteva vorbe :

— S-a culcat [1] devreme...

— Dar dacă o fi plecat ?

— I-o veni rîndul aldată... Da eu aș fi vrut...

Nu se mai poate înțelege nimica ; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba ?... Cine să se fi culcat sau să fi plecat ?... Cui o să-i vie rîndul aldată ?... Cine e acela care ar fi vrut altceva ?... Și ce altceva vrea acela ?... Și ce căutau pe drumul de lături — un drum pe care nu intră cineva decît anume ca să se abată la han ?...

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal...

„Să fie Gheorghe ?“

Leiba simți că i se sting puterile și se așează la loc pe prag. Între frînturile de gînduri ce se rostogoleau în capul său,

---

[1] În textul din volum (*3 Novele*, 1892, și Minerva, 1908), greșeală de tipar : „sculat“.

el nu putu prinde un gînd întreg, o hotărîre... Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit şi aprinse o lampă mică cu petrol.

E o idee de lumină ; fitilul e aşa de jos lăsat încît flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă ; numai prin gratia maşinii apar de jur împrejur nişte bendiţe verticale foarte subţiri de-o lumină aproape cu totul moartă... Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughenii... A ! e cu mult mai mică deosibirea între soare şi cea mai de nimic scînteie, decît între aceasta şi întunericul orb !

Ceasornicul ţăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mîna pe limba ce se legăna şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruţ în cada cu trei picioare de lîngă tarabă şi voi să-şi toarne rachiu bun dintr-un şip ; dar gîtul şipului începu să clănţănească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsîndu-l să cază domol în apă, şi înghiţi de cîteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingînd scîndura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa şi o puse pe firida ferestrii, care da în gang : pe poartă, pe paveaoa şi pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră nişte bande late de-o lumină cu prea puţin mai deasă decît o închipuire.

Zibal se aşează iar pe prag întinzîndu-şi urechea la pîndă...

Clopote în deal... Toacă pentru Înviere... Care va să zică a trecut de miezul nopţii ; ne apropiem de ziuă... A ! daca ar trece şi restul acestei lungi nopţi ca jumătatea întîia !

...O trosnitură de nisip strivit sub talpă !... Dar el e în colţuni şi nici n-a mişcat măcar piciorul... A doua trosnitură...

Mai multe... E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsîndu-şi pieptul cu mîna şi căutînd să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gît.

...Sunt mai mulţi oameni afară... Şi Gheorghe !...

Da, el e ; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet :

— Daca-ţi spun eu că doarme. Am văzut cînd a stins lumina.

— Mai bine ; prindem cuibul întreg.

— Poarta o deschiz eu ; îi ştiu meşteşugul. Să-i croim ferestruica... Bîrna trece pe-aici...

Şi se simţiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanţa pe lemn...

Un sfredel mare se aude rozînd ţesăturile uscate ale blănii bătrîne de stejar... Zibal are nevoie să se rezeme : el se sprijineşte în palma stîngă pe poartă şi cu dreapta îşi acopere ochii.

Atunci, printr-un capriţiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare şi lămurit :

„Leiba ! soseşte dilijenţa !“

Era neîndoios glasul Surei... O caldă rază de speranţă... un moment de fericire... este iar un vis !... Dar Leiba îşi trage repede mîna stîngă ; vîrful instrumentului, pătrunzînd de partea asta, l-a înţepat în palmă.

A mai gîndi la scăpare ?... Absurd !...

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua nişte dimensii nemaiînchipuite. Unealta, învîrtindu-se mereu, creştea la infinit, şi borta devenea tot mai mare şi mai mare, aşa de mare în sfîrşit, încît, în cadrul ei rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieşea din sfera gîndirii umane : viaţa se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporţii haotice.

Lucrarea din afară urmează cu metodă și stăruință. Leiba a văzut acuma de patru ori pe rînd dintele răsucit de oțel pătrunzînd în partea lui și trăgîndu-se înapoi afară.

— Amu, adu heresteul... zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întîia și începe să rontăie în mișcări dese și regulate... Planul este ușor de înțeles : patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat ; între ele herăstrăul trage liniile ; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte ; cînd bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară : prin golul rămas, o mînă puternică se introduce, apucă bîrna, o dă-ntr-o parte și... *goii* sunt la Leiba în casă.

Și același sfredel, peste cîteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal și a tutulor ai lui... Doi gîzi or să țină victima răstignită jos, și Gheorghe, cu călcîiul pe pîntecele ei, o să vîre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adînc, mai adînc, pînă să atingă inima, pe care s-o oprească din zvîcniturile-i nebune și s-o țintuiască pe loc.

O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal ; omul se-nmuie din închieturi și încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-și pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăși trebuie să se părăsească pe ea însăși.

„Da ! s-o țintuiască pe loc !... gîndi el pierdut... da ! s-o țintuiască pe loc !“

Și rămase tîmp cu ochii holbați pe lumina de la fereastră... Cîteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată :

„Da, repetă el surîzînd cu o clipire dureroasă ; da ! s-o țintuiască pe loc !“

Se petrecu atunci în această ființă un fenomen ciudat, o completă răsturnare ; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru

și figura-i, descompusă de-o atît de îndelungă criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranța unui om sănătos și puternic, care merge la o țintă lesne de ajuns.

O linie, între cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfîrșite. Leiba se apropie curios să vază jocul uneltei. Surîsul său se caracteriza acum și mai tare. Mișcă din cap, ca și cum ar fi zis :

„Mai am încă vreme.“

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lîngă borta cătră care tinsese, și începu lucrul între bortele inferioare.

„Mai sunt trei !“ gîndi Leiba, și cu precauția celui mai încercat vînător intră binișor în dugheană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieși înapoi cu același tact, ascunzînd obiectul ce-l ținea în mînă, ca și cum se temea de indiscreția zidurilor, și se duse în vîrful deștelor la poartă.

Dar ceva grozav ! lucrarea de afară s-a oprit cu desăvîrșire... nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta ?... Să fi plecat ?... S-a dus ?“ fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Și la această închipuire, el își mușcă buza de jos, cuprins de o nepomenită dezolare...

„Haha !“ fusese o urîtă amăgire : lucrarea începe din nou, și el se pune a o urmări cu bătăile de inimă a celui mai cald interes. Hotărît, omul nostru era muncit de-o neînțeleasă dorință de a vedea lucrul cît mai degrabă sfîrșit.

„Mai iute ! gîndi Leiba cu nerăbdare... mai iute !“

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

— Mai iute, bre, ne-apucă ziua ! zise un glas de afară, îmboldit parcă de voința omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puține mișcări, și toate punctele pătratului sunt unite.

În sfîrșit !

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colțuri... O mînă mare și vînjoasă intră... Pînă să n-atingă însă bîrna pe care o caută, se aud două răcnete, pe cînd Zibal înfășură cu putere căpătîiul liber al lațului de butucul fix de la ușa gîrliciului...

Lațul era ingenios combinat : o frînghie lungă legată cu căpătîi de un butuc ; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ținea deschis cu mîna stîngă, în timp ce cu mîna dreaptă ținea strîns celălalt căpătîi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului și, apucînd repede cu amîndouă mîinile căpătîiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru brațul întreg.

...Într-o clipă operația fusese gata... Două răcnete o însoțiseră, unul de pierzare, altul de triumf ; mîna era „țintuită pe loc".

Se auziră apoi pași depărtîndu-se grabnic. Tovarășii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atîta isteție.

Jidanul se repezi în dugheană, luă lampa și cu o învîrtitură sigură ridică fitilul sus de tot : lumina captivă între gratii ieși dasupra veselă și victorioasă, redînd viață hotărîtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tîlharul gemea greu ; după încordarea brațului se vedea că renunțase la o inutilă zbuciumare. Mîna umflată și degetele încovoiate... părea că vrea s-apuce. Jidanul apropie de ea lampa. Un fior : frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape, încît, tremurînd, atinse mîna tîlharului cu sticla fierbinte : o crispație violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd...

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări... prin ochii lui scăpărase o inspirație excentrică. Începu să rîză cu un hohot care zgudui bolta gangului și intră repede în dugheană.

Mijea de ziuă.

Sura se deşteptă deodată... parcă auzise prin somn nişte ragete îngrozitoare... Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat şi făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?... Femeia îşi aruncă ochii pe fereastră; pe dealul din faţă se plimba un stol de lumini mici şi vioaie, care se mişcau, săltau, aci ascunzîndu-se, aci ivindu-se iarăşi... Ieşeau de la Înviere. Sura deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scăricică. Gangul era luminat. Ieşind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă privelişte.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi şi cu barba rezemată în mîini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă şi-l necăjeşte, Zibal ţine ochii aţintiţi asupra unui lucru spînzurat, negru şi inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălţime, arde o făclie mare.

Zibal priveşte fără să clipească procesul de descompunere a mîinii ce desigur nu l-ar fi cruţat pe dînsul. El n-auzise urletele de-afară ale nenorocitului: era acuma prea interesant ce vedea ca să mai şi audă. Zibal urmărise cu nesaţiu toate contorsiunile, toate crispaţiile straniі ale degetelor, apoi amorţeala cuprinzîndu-le încet pe unul cîte unul — erau parcă labele unui gîndac, care se zgîrcesc şi se întind, se agită în mişcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot şi apoi înţelenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfîrşit. Mîna cocea şi se umfla încetinel fără mişcare.

Sura dete un ţipăt.

— Leiba!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze... Un miros gros de carne arsă se răspîndea în gang ; o fîşîitură se auzi şi mici plesnituri.

— Leiba ! ce e ? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine... Sura se aruncă şi trase bîrna. Poarta se desohise de perete tîrînd trupul lui Gheorghe spînzurat de braţul drept. Mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţele de Paşte aprinse, năvăli înăuntru.

— Ce e ? ce e ?

Îndată înţeleseră ce fusese.

Zibal, care stătuse pînă aci nemişcat, se ridică grav în picioare. El îşi făcu loc să treacă, dînd cu linişte lumea la o parte.

— Cum a fost pricina, jidane ? întrebă unul.

— Leiba Zibal — zise hangiul cu tonul înalt şi cu un gest larg — merge la Ieşi să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan... Leiba Zibal este *goi*... pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Christos !

Şi omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care ştie că la un drum lung nu se porneşte cu pasul pripit.

GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ“

Eram ș-așa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moțăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa a doua, înghesuit de o companie veselă de bucureșteni cari se-ntorceau de la expoziție — un potop de impresii și amintiri... Mă despărțisem de ei de dimineață, ș-acu pe-nserate intram în orășelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil... Trebuie să mărturisesc că n-am simțit „acele palpitări“ cari se simt la orice revedere de acest fel ; ce-i drept, nici pomii și altele n-au manifestat față cu „vechiul lor prieten“ vreo deosebită emoție. De la gară trec prin niște ulițe triste : miroase a scăpătare și părăginire. Asta mă indispune și mai mult. Să plec cu trăsura-nainte, pe-ntuneric și pe un drum necunoscut ? Nu ! mai bine să rămîn aici o noapte ; am nevoie de repaos ; să dorm fără cletinătură, fluiere, clopote și mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe a doua zi la patru și trag la „Grand Hôtel *Victoria Română*“, în centrul orașului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte „*Restaurant et Berărie*“, de alta „*Cafenea et Confiserie*“. Dinaintea „confiseriei“ sunt așezate mese și scaune pînă la mijlocul stradei ; aci se strînge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzație. Toți ochii se pironesc

asupră-mi. Opresc o cameră și stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere... Privirile mă săgetează ; pe lîngă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine și cei din cafenea... Un băiețel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binișor la masa mea și se pune, mîncînd dintr-o prăjitură, să mă studieze de aproape. „Nicule ! vin la mama !“ strigă o damă. În zadar ; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat pînă aci, înfruntînd ploaia de săgeți ; privirile copilului mă biruiesc. Mă gîndesc la bestiile din menajerii ; ele, afară de chinul dureros al captivității, mai sufăr unul, care acuma văd eu cît e de neplăcut — să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulțimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile ! Exemplare din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă ; pe mine, băiatul, cu mîna plină de spumă de zahar, mă și pipăie ! Imposibil de răbdat... O sforțare... Mă scol în sfîrșit, evitînd privirile copilului, plătesc și intru pe gang... Băiețelul se ține după mine pînă la scară și stă locului să se uite cum mă sui, pînă cînd, făcînd cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul...

... Numărul 9 — odaia mea... E o căldură năbușitoare înăuntru și miroase a vopsea cu terbentină proaspătă... Să deschiz... Ferestrele dau în uliță. În față e o răspîntie. În fund se vede foișorul de foc dasupra casei orașului. Pe sub ferestre trece strada „Independenții“, care la dreapta dă în strada „Regală“, strada principală din fața otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriții, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde lumînarea și pleacă bufnind ușa. De-abia acuma încep să recunosc locul. „Grand Hôtel“ stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parcă văz încă maidanul plin de popor înghesuindu-se la o masă, pe care o săptămînă a stat zi și noapte o condică enormă deschisă. Era după 11 fevruarie. De cîte ori ieșeam de la școală,

iscăleam toți da, și fiecare de mai multe ori... De mici aveam sentimente civice în orașul meu natal !

Ulițele din dosul „*Victoriei Române*“ au rămas cum le știam odinioară. În cele două colțuri ale răspîntiei din față, este de o parte un birt și de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În cafenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citește o gazetă deschisă mare pe postavul verde : într-un colț, doarme altul cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei și doi tineri ; beau și rîd ; lîngă ei pe o laviță, cîntă doi lăutari. După gesturile și grimasele cobzarului, după mișcările ce le face cu pîntecele, pare a fi un cîntec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, cari s-nvîrtesc mereu pe dinaintea otelului, aș auzi tot...

Zece ceasuri... Să mă culc... Las ferestrele deschise și lumînarea aprinsă și mă așez în pat... Mă doare capul... Băiatul cu prăjitura... Ce ochi !... Oare să fi existînd deochiul ?... Un neastîmpăr nesuferit îmi furnică din talpă pînă-n creștet... Insecte !... Iute jos din pat !... Iau lumînarea să văd de aproape... E grozav !... Un popor întreg, ca la un plebiscit... și umblă și aleargă pe cearșaful alb încoace și-ncolo uimite de lumină ! Ce să fac ?... Trebuie să dorm !... În pat, imposibil... Trag cearșaful, îl scutur bine pe fereastră și-l întind pe covor în mijlocul odăii ; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearșaf și mă culc pe jos... Îmi arde toată pielea ; nu pot adormi ; sunt amețit, nervii iritați — simt enorm și văd monstruos. Lumînarea îmi dă drept în ochi... Mă scol s-o mut și apoi m-așez la loc.

... Deodată sar în picioare... zgomot mare în uliță ! Merg degrab la fereastră... O suflare răcoroasă de afară mă înviorează... Cadranul transparent de pe foișorul de foc arată unu ș-un sfert... Cînd au trecut trei ceasuri ?... Am ațipit, prin urmare ?... Ce e în stradă ?... Măturătorii orașului... Au prins

un cîne la mijloc. Știu... Asta e o petrecere populară la noi ; am văzut-o de atîtea ori...

Cîțiva inși se pun la pîndă de-o parte și de alta a uliții. Un cîne flămînd rătăcește căutînd dosurile bucătăriilor și unghiurile unde se scutură gunoaiele. La un semnal, toți se ridică și-l împresoară din toate părțile. O clipă, animalul se oprește înghețat ; sîngele-i dă năvală la inimă, care-ncepe să zvîcnească de coaste... E pierdut !... Părul i se zbîrlește pe coamă. Un fior îi fulgeră de-a lungul prin șira spinării și-i încovrigă coada d-a-ndăratele, pînă-i înfige vîrful în pîntece... Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare ; dar abia se pune problema în mintea aiurită, și o piatră l-a izbit peste bot, alta la o încheietură, un lemn peste șale și altele plouă... El își iese acum din sine : mașina cea vie dă drumul rezervei de energie — pentru așa moment o păstra — nici un gînd de economie... trebuie cheltuită toată ! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avîntă orbește în fața loviturilor... Un răcnet suprem ! sparge rîndurile vrăjmașilor, le scapă printre picioare și fuge uitîndu-se drept și numa-nainte, fuge mereu pînă dă de un loc singuratic. Aci s-așează, stins de oboseală, să-și liniștească cutremurul membrelor, să-și lingă rănile și să se vaite discret de durere. Somnul se capătă mai ieftin decît hrana și deocamdată i-e mai trebuincios ; truditul trup se încolăcește binișor, închide ochii triști și adoarme oftînd greu din afund.

Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadarnică. Degeaba raționez eu de sus de la fereastră că nu le e permis unor oameni ai autorității să turbure liniștea nopții și somnul contribuabililor. Pot eu striga mult și bine : cine m-aude ? Huiduiturile și rîsetele acopăr chiar glasul celui mai interesat, chelălăiturile animalului. Îl mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicînd cu contorsiunile lui un nor gros de praf... Sunt nervos ; nu mai pot privi ; dar tot

ascult... De mirare... cînele nu mai ţipă de loc. A fugit !... Urmează rîsete... Mă uit iar. Măturătorii stau tolăniţi pe trotuar ; iar la lumina felinarelor din colţuri se vede în mijlocul stradei victima lungită -- e un căţel mic, alb şi lăţos... Mă culc supărat la loc. Mai am două ceasuri şi scap... Bietul dobitoc !... Acu încep vîjîiturile măturoaielor... Dacă ar fi căţelul favorit al vreunei dame: — parc-am văzut una adineaori la „confiserie“ cu un căţel în braţe — şi ea ar fi amica vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii...

Ceartă pe jos în cafenea... S-a spart ceva... parcă o uşă cu geamuri trîntită cu violenţă... Ţipete de femei, strigăte de bărbaţi, fluierături febrile de gardişti... Aha ! a venit stăpîna căţelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foişorul de foc : lumina de-ndărătul cadranului s-a stins ; dar mai sus de foişor, arde clipind în cadenţă steaua dimineţei — se face ziuă... E o grămădire dinaintea birtului din colţ... Precupeţi, cari merg cu coşurile încărcate la piaţă... Ce să fie ?... O femeie numa-n cămaşe, cu picioarele goale, cu părul desprins, ţine strîns de piept pe un om îmbrăcat în uniformă de poliţie. El luptă să scape — ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răguşit făcînd gesturi extravagante.

— Ce, domnule ! care va să zică, dacă sunt o nenorocită, să-şi bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliţie ?... Şi mai întîi, cine ce treabă are ? dumnealui a fost amantul meu ?

Comisarul, îndreptîndu-şi mondirul boţit la piept :

— Sergent ! e beată... la arest !

Doi inşi o înhaţă ; ea se smuceşte şi dă să se repează iar ; dar un sergent voinic o apucă de braţ şi o-nvîrteşte-n loc :

— Nu zbiera şi mergi ! strigă el scrîşnind şi lovind-o greu cu palma peste gură.

Aud atunci o horcăială-necată și, în cadrul luminat al biroului, văd silueta albă a femeii ridicînd în sus brațele goale cu pumnii încleștați și dînd capul cu părul despletit pe spate, ca și cum i s-ar fi frînt gîtul. Un moment se răsucește de mijloc, apoi cade țeapănă pe spate în prag... Pun mînile la ochi și mă dau înapoi...

Lumînarea arde-n fundul sfeșnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar și plătesc. Patru ceasuri... Luceafărul se stinge și el încet-încet ; vine soarele... Trăsura m-așteaptă. În cîteva minute sunt afară la cîmp. Ce dimineață ! ce răcoare ! și ce singurătate !

Uf !... Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în orașul meu natal, la nr. 9, „Grand Hôtel *Victoria Română*“ !

OM CU NOROC!

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunoscută în societatea noastră ; e un om cu o avere însemnată, cîştigată printr-o muncă onorabilă ; e un om inteligent şi serios, un bun soţ şi un bun tată de familie. Cu atîtea calităţi trebuia să reuşească în lupta pentru viaţă : invidioşii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprindere publică — aceea a fost începutul prosperităţii lui, deoarece din cîştigul acelei afaceri a ieşit cheagul averii frumoase de care se bucură astăzi. Invidioşii intriganţi căutară să-l sape şi, după o campanie învierşunată prin grai şi prin presă, reuşiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plîngeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut şi totuşi să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscat şi ameninţat cu rezilierea contractului şi cu un proces ruinător, el trimese pe nevastă-sa să parlamenteze cu un personaj de mare influenţă, care oarecînd îl ajutase la nevoie, arătîndu-i multă bunăvoinţă.

Domnul Guvidi se cunoştea pe sine ; el ştia că, cu caracterul său „neîncovoiat şi mîndru", n-ar fi putut conduce aşa de bine ca soţia sa această daraveră delicată. Doamna Guvidi,

deşi foarte tînără, sub înfăţişarea şi manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic. În adevăr, bărbatul socotise cuminte : ceea ce omul „ tare şi aspru“, cum se ştia el, ar fi putut compromite, femeia slabă a scos-o cu blîndeţe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfîrşit să tacă ostenite ; iar amicul nostru, luat îndeaproape de tot sub puternica protecţie a înaltului personaj de care am vorbit, şi-a putut urma înainte treburile şi realiza cîştigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă şi neobosită.

Şi nu numai atîta : de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi şi protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atîţia ani — pînă cînd moartea crudă a răpit în floarea vîrstii pe doamna Guvidi.

Sărmana femeie ! aşa de tînără, aşa de frumoasă şi atît de iubită ! Cine-şi putea închipui ! Şi ce gol a lăsat ea în urmă !

„IREPARABILĂ PIERDERE PENTRU CEI CE RĂMÎN NECONSOLAŢI !“

Acestea sunt cuvintele negre şi pline de durere ce le-am citit cu toţii pe panglica lată a celei mai frumoase cununi de violete de Parma, cînd am urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soţ era o vorbă şi mai scurtă, şi mai sfîşietoare :

MEMORIE ETERNĂ : GUVIDI DEZOLAT !“

Mult a trecut de atunci şi timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna“ durere, umplînd încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încîntătoarea pierdută.

Cînd golul a fost cu desăvîrşire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Om cu noroc !

Aceasta, soţia a doua, este tot aşa de tînără şi de frumoasă cum era odinioară răposata ; iar cît despre tactul diplomatic, atît de necesar cînd are cineva daraveri mari şi multiple, putem spune că o întrece.

Şi de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu şi merg din ce în ce mai bine : succesul este robul amicului nostru ; norocul umblă după omul acesta ca un cîine ascultător şi credincios.

Mă gîndeam tocmai ce roman bogat şi senin s-ar putea face din studiul vieţei acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaştem toţi aşa de bine în societatea noastră, cînd iată că primesc prin poştă următoarele :

„Domnul şi Doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceţi ziua de duminică la moşia lor Moara-de-piatră.

Adunare restrînsă de intimi.

Ţinuta absolut fără pretenţie : *où il y a de la gêne, il n'y a pas de plaisir* [1].

Nota. La gară v-aşteaptă trăsura."

Stilul e femeia... Graţioasa doamna Guvidi ! Îi cunosc scriptura şi dictonul favorit, pe care-l spune aşa de des şi cu o atît de fermecătoare clipire de ochi !

*

Moara-de-piatră ca moşie e o moşie mică ; da, dar ce rai mic !

---

1 Unde-i stînjenire, nu-i plăcere (fr.).

E aşezată la o distanţă de douăzeci de minute de la gara ***Un parc măreţ şi un *cottage* [1] englezesc cum se găsesc rar pe la noi.

Cu cît socotiţi că a cumpărat moşia asta ? N-o să credeţi, căci în adevăr eu însumi n-aş crede, dacă n-aş şti pozitiv. Cu cît ?... Cu o pereche de cai roibi... atît ! Frumoşi cai, ce e drept ; dar, oricum, să capeţi o moşie, care face două sute cincizeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute !... Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decît interesul — patima.

Fostul proprietar al Morii-de-piatră era multcunoscutul N..., distinsul *sportman*, un flăcău destul de copt, putred de bogat, şi care, cum îl ştim toţi, are o pasiune neînfrînată pentru cai. A văzut odată la şosea pe doamna Guvidi cu roibii — îi mîna singură — în cine ştie ce dispoziţii de spirit se afla omul — se zice că jucase toată noaptea trecută la „Jockey“ şi pierduse mult — şi de atunci n-a avut pace, nici somn.

Astea le povesteşte însuşi amicul nostru comun, Guvidi.

Caii aceia au devenit pentru N... o marotă [2], o idee fixă, o boală, cum vreţi s-o numiţi. Ce n-a făcut ca să-i capete ? I-a urmărit pretutindeni ; a legat cea mai strînsă prietenie cu Guvidi, a stăruit, s-a rugat, s-a umilit... în zadar toate. Deşi bărbatul stăruise să-i facă hatîrul noului prieten, nevasta nu voia cu nici un preţ.

— Nu fac tîrgul pe bani ! a zis ea o dată cu hotărîre.

— Atunci, pe ce ? a întrebat N... cu tonul omului gata la toate.

— Pe... N-o să vrei...

— Orice !

---

[1] Vilă la ţară (engl.).

[2] Cuvîntul e definit chiar de autor : „o idee fixă, o boală“.

— Pe Moara-de-piatră ! a răspuns scurt femeia, care era acuma parcă mai frumoasă ca totdeauna.

— Ei ! prea exagerat ! a întrerupt Manolache, amestecîndu-se și el în vorbă din fundul salonului, unde-și citea gazeta.

— Ce te-amesteci dumneata în tocmeala noastră ?... nu te privește ! i-a obiectat doamna încruntîndu-se ca un copil răsfățat.

Domnul Guvidi dete din umeri și-și urmă înainte citirea.

— Îți place mult ?... mult ? a întrebat N...

— Mai mult, desigur, decît îți plac dumitale... caii mei, a zis ea zîmbind cu un fel de răutate sceptică.

— Asta este peste putință ! a răspuns N... încet și înecat, și ochii lui, care văzuseră multe, ațintiți în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte ciudat.

— Nu crez pînă nu mi-ei dovedi-o ! zise ea și mai încet, accentuîndu-și bine zîmbetul răutăcios.

Tîrgul s-a făcut... Nici nu se putea altfel — altfel nu căpăta N... ceea ce dorea cu o atît de adîncă pornire... Roibii au fost ai lui.

Și astfel, de vreo șase ani acuma Moara-de-piatră este proprietatea Guvizilor.

*

Am ascultat de gentila invitație și nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încîntător, și am petrecut în sînul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară : se rupea turta Nicuții — copila unică împlinea cinci ani.

Cîte și ce daruri — o avere !... Între altele o fotografie recentă — încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ținte de diamant ca boabele de năut — nașul ținînd în brațe cu dragoste pe mica fină, care-i rîde cu nevinovăție.

Nașul a făcut o frumoasă surpriză oaspeților : a adus din București muzica roșiorilor.

Ospățul a fost strălucit și balul pe iarbă verde foarte animat și vesel.

A doua zi, luni, avînd fiecare dintre invitați afaceri de dimineață, am trebuit toți să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septembrie limpede ca sticla curată... vreme dulce și lună plină... zece trăsuri mergînd la pas și banda roșiorilor cîntînd un marș triumfal în frunte — de neuitat.

Familia Guvidi cu nașul ne-a condus pînă la gară.

Ne-am suit în vagon cu toții, după ce am mulțumit gazdelor și îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu grația ei obișnuită etc. ...

N..., care n-avea ca noi treabă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-piatră. Guvidi, așteptat a doua zi negreșit în orașul P..., unde-l chemau niște afaceri urgente, a rămas în gară s-apuce trenul ce venea din București și cu care noi ne încrucișam la întîia stație.

Se-nțelege că în tren am vorbit toată vremea numai despre petrecerea minunată de cu ziua, și am fost unanimi în a ferici, cu mai multă sau mai puțină invidie, pe amicul Manolache de cît noroc a avut și are.

Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care știe toate cîte se petrec în societatea noastră, și chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum — „contînd, se-nțelege, pe discreția noastră“ — că N..., cum era cam bolnăvicios, și-a făcut testamentul și lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache pe care o iubește la nebunie.

Și toți, firește, am trebuit să zicem iarăși :

„Mare noroc pe Guvidi !“

PĂCAT...

I

Un băietan voinic— barba de-abia-i mijește, și sub căciula de oaie părul creț și des... și niște ochi blînzi — și mintos tînăr. Cînd a plecat de-acasă să meargă la București p-atîția ani în școli, mama lui — de treabă femeie ! — l-a sărutat de atîtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l-a sărutat, și i-a zis :

— Niță, mamă, te duci frumos și sănătos : să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa !

Și cît era de cuminte bătrînica nu s-a mai putut stăpîni... a biruit-o plînsul. De multe ori a dat el să plece, și ea l-a ținut să-l mai mîngîie încă. Lui i-ardea să se ducă, și măcar că-i era dragă mama, parcă avea necaz pe ea că-i prea întîrziază plecarea. A plîns și el, ce-i drept, de plînsul ei ; dar pe cînd ochii-i erau triști, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung și necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleași ceasuri... aceiași pași... trei ani întregi ! Al patrulea, deși se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale, păstra pentru mai tîrziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele și de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid

în curtea de recreație a școlii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niță se plimba singur pîn curte cu o carte în mînă : rămăsese în școală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încîlcită ; el ocolea curtea repetînd pe de rost cu cartea-nchisă-n mînă. Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecînd prin dreptul zidului, seminaristul tresări ; un ghemotoc de hîrtie îl lovi pe mînă și alunecînd peste cartea deschisă sări cît colo înaintea lui. Niță se opri în loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pîine muiat în cerneală... sau cine știe ce.

Se uită-mprejur... în curtea școalii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii-n sus și văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mișcîndu-se ca și cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi ?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă și luă ghemotocul : era ceva înfășurat înăuntru... Voi să-l desfacă... O înțepătură... Un ac cu gămălie ! Ce păcăleală proastă !... Supărat, trînti ghemotocul și începu să șteargă degetul împuns, în vîrful căruia, după fiecare storsătură, creștea repede la loc o mărgea mare roșie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pămînt se desfăcu... între cutele lui o floare !... Cu mirare și cu mai multă luare-aminte ca-ntîia oară, el ridică binișor hîrtia... În adevăr era o garoafă — ca sîngele ce-i curgea din deget — ruptă de curînd.

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tînăr se simți furnicat din creștet pînă-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte... Ascunse în sîn hîrtia și floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din școală cele petrecute, și fugi înăuntru

fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mișcau perdelele.

Bolnav... Friguri și bătaie de inimă, încît nu se putea ține pe picioare. Părintele-directorul s-a convins că e rău băiatului și l-a trimis să se odihnească. Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sîn floarea și biletul ș-a citit încă o dată, iar, și mereu :

„Ești frumos... Dacă ai vrea, te-aș iubi mult.“

... Dacă ar vrea !...

Cine să fie ? El nu e copil ; e flăcău de douăzeci și trei de ani... Cine ?... O femeie !

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el își potolește pasul și trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise și perdelele lăsate.

El știe că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decît toate sora lui Cuțiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată și cu puțină mîndrie zîmbește el cînd îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine și seminaristul tot se plimbă de colo pînă colo pe dinaintea casii unde se află acea femeie care l-ar iubi mult, „daca ar vrea el !“... Clopotul pentru cină sună la școală. Asta-l deșteaptă ; el grăbește și intră.

Sunt toți la masă ; lui nu-i e foame... Merge și se culcă, așezînd sub pernă biletul și garoafa, după ce iarăși privește

îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalți băieți venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vîră iute mîna sub căpătîi, apucă bogăția ascunsă și stă nemișcat... Unii îl întreabă cîte ceva... nu înțelege bine ce... el nu suflă, prefăcîndu-se adormit.

Aproape de miezul nopții... Dorm în sfîrșit toți. Niță se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese ; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în curte... La fereastră lumină... geamurile deschise și perdelele lăsate. El rămîne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vază vreodată.

Flăcăul își umflă pieptul, întinzîndu-și brațele, amorțite de friguri, pînă-i trosnesc încheieturile, cînd perdelele se dau într-o parte și o femeie pune mîna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheață ; vrea să strige, dar nu poate, și pînă să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc și lumina stinsă.

Se apropie de ziuă cînd tînărul se hotărăște să se-ntoarcă-n dormitor... Se trîntește pe brînci în pat, își reazimă inima, în care simte o strînsoare nedefinită, pe mîna dreaptă, și pe cea stîngă fruntea caldă — adoarme și doarme dus pînă la clopotul de gustare.

Trei nopți de pîndă... patru... cinci... și tot atîtea zile mai grele ca nopțile ; ceasuri de cursuri și de meditații... zgomotul camarazilor, neputința de a sta singur cu închipuirea lui... și frigurile... și ferestrele tot închise... și perdelele lăsate.

Doctorul, un om de spirit, cînd părintele-directorul i-a prezentat pe Niță, l-a mîngîiat pe tînăr, apucîndu-l în glumă de tuleiele din barbă, ș-a zis :

— N-are nimic, părinte ; ...să se plimbe mai des... și-i trece.

Duminica... În sfîrșit !

Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-directorul să iasă la plimbare ; el a preferit să stea la școală ca să se poată ajunge cu lecțiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Firește că superiorul a fost încîntat de atîta sîrguință.

Dejunul s-a isprăvit... Acum școala este iar deșartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise ?... Nu — și n-apucă să ridice ochii doritori și vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Asta nu mai e prins cu un ac — e legat cu o cordeluță roșie :

„Treci la miezul nopții... Te aștept... O să vezi cît te iubesc.“

Și nici o mișcare la perdele... nici o arătare !...

Ziua trece încet... e însă uneori atîta dulceață și-n chinul așteptării ! Dar noaptea ! niciodată n-au adormit seminariștii așa de tîrziu !... Din norocire, mai pe urmă nici o piedică.

Sare peste poartă fără zgomot și se-ndreaptă sigur către ținta știută. O femeie în umbra gangului !... El se oprește înecat. Ea îi șoptește : „Vino, te așteaptă !...“ Atunci... nu e chiar asta !

El se lasă să-l ia de mînă și să-l ducă prin întunerec încetișor... O scară strîmtă... încăperi întunecoase... iar cîteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsîndu-se tîrît ca un copil somnoros de mîna femeii. La fiece pas nesigur, în fiece șovăire, o oprire de un moment, o povățuire discretă, o șoaptă de încurajare și înainte !

Se opresc... Femeia îl lasă de mînă... O clipă părăsit în locul orb şi necunoscut, el e-n pierzare — o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranţă — aude urechile cum îi ţiuiesc de tare şi simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia loveşte surd cu vîrful unghiilor pe o uşe — sunt lîngă o uşe — care îndată se deschide.

E lumină înăuntru — lumină albastră... un albastru molcom şi leneş... Femeia care l-a condus pîn întuneric îl împinge binişor în lumină. Coloana cedînd se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci şi trei de ani, în albastru... şi uşa se-nchide pe dinafară.

Vorbe ?... Încap vorbe !

Cum o femeie ştie alinta — cum degetele ei delicate se înfig în muşchii încordaţi — şi gura ei rece ca gheaţa — şi ochii ei beţi — şi puful mărunt de pe obrajii aprinşi zbîrlit de fiori — încovoiala lîngedă a trupului — izbiturile inimii ei de pereţii sînului — şi mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului — şi cît e de bine să te părăseşti în stăpînirea acestor atîtea simţiri ce te-nvăluiesc din toate părţile ca nişte vîrteje de aburi calzi saturaţi de esenţe adormitoare...

Cu vorbe să le spun ?... Astea se simt şi se gîndesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce şi dureroasă, o exaltare a simţirii îngrozitoare şi delicioasă.

Multe nopţi asemenea şi ficcare neasemănate... Libaţiuni sub razele lămpii albastre ; toate nebuniile închipuite şi neînchipuite ; anecdote picante de care el avea un repertoriu aşa de bogat : scene de gelozie fără cuvînt şi din chiar senin ; şi jocuri, şi muşcături ; şi lupte, atît de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... ş-apoi, după atîta oboseală, povestirea reciprocă a celor întîmplate mai-nainte de-a se cunoaşte.

El avea puţin de povestit... Aşa era de strîmt satul unde trăise şi aşa de puţin însemnată viaţa lui pînă cînd „l-a înţepat un ac cu gămălie !“ ...Şiret ţăranul — ţinea mult la această cădere de frază ; ştia el bine că, însoţită de sugerea degetului înţepat şi de o privire pe sub sprincenele posomorîte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, şi povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viaţă cu un om istovit, apoi nebun şi paralitic ; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav şi căpiu — o fetiţă, care roade şi mănîncă lucrurile din casă şi care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colosală... consiliu de familie... soacră şi cumnaţi — nişte creaturi aspre şi brutale, care fac împrejuru-i o poliţie dezgustătoare.

Şi aci, faţă cu fraza lui de predilecţie, venea aşa de potrivit :

— Închipuie-ţi ce sete mi-e de viaţă ! ce dor mi-era de tine !

Căldura strînsă atîta vreme în fiinţa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară cu o pornire nebiruită : a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

S-a sfîrşit însă.

El a trebuit să renunţe la ea, cînd între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta firește nu putea îngădui o aşa rătăcire... Plîngeri... Revoltă — de prisos. O ultimă sforţare din partea desperatului a fost întîmpinată într-un chip deciziv.

Cînd seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandaţiile imperioase ce-i fuseseră comunicate şi să calce pragul, pe care aldată păşea la fericirea ce-o socotea un drept cîştigat, scump a trebuit să-şi plătească pasul imprudent. A fost o

maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel : nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcîiele. În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școlii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decît viu.

Toate alergăturile și stăruințele părintelui-directorul ca să facă a se descoperi și pedepsi criminalii, care atentaseră așa de crunt la viața elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrînul a fost chemat înaintea înaltelor fețe păstorești. Acelea i-au adus aspre mustrări că nu-și vede de datorie, că nu îngrijește destul de serios de moralitatea școlarilor, și l-au făcut să înțeleagă că, dacă voiește să mai rămînă director, n-are să se amestice în cele ce se-ntîmplă afară din poarta seminarului : asta e treaba obrazelor judecătorești, nu a celor bisericești !

Niță a stat mult între viață și moarte ; luni întregi au trecut pînă să se poată întrema. El n-a murit din asta ; dar poate că nopțile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătîiul nenorocitului, să-i fi scurtat cu mult zilele bietei bătrîne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat pînă la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea tîrziu... Casele se dărîmau și lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia albastră... Femeia murise... Copila bolnavă era într-un institut de educație în străinătate... Consiliul de familie nu stetea cu mîinile-n sîn.

Mai întîi o resemnare sfîntă, apoi puțin cîte puțin, daca nu uitarea, cel puțin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani !... Seminaristul este acuma preot — preotul Niță din Dobreni — om așezat și foarte bine văzut de toată obștea.

De dimineaţă oraşul de reşedinţă al judeţului e foarte animat — tîrgul anual. Preotul Niţă umblă prin strada mare cum se umblă la tîrg de colo pînă colo, oriîncotro, fără o ţintă hotărîtă...

Înaintea cafenelii din centru e strînsă lume multă, care priveşte la ceva şi rîde în gura mare... Poate un animal savant, care denunţă vîrsta şi viţiile spectatorilor : ori vreo paiaţă... ori altceva. Grămada de lume sporeşte necontenit... Popa urmează după mulţime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune şi-n picioare stau notabilii oraşului — reprezentanţii judeţului în vacanţă parlamentară, membrii tribunalului, funcţionari de la prefectură, primărie, casierie, ofiţeri ; de jur împrejur lumea pestriţă de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niţă se vîră şi el.

Ce este ? Ce face atîta senzaţie ?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrenţăros şi murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite — un gheroc mare, a cărui talie îi vine pînă la glezne, în cap un cilindru turtit — face caraghiozlîcuri.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat — jigărit, sfrejit şi galben ; pulpele-i uscate care se văd prin sfîşiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Aşa de prăpădit, este totuşi foarte îndrăzneţ. Fumează o ţigară lungă, se strîmbă-ntr-un chip straniu, păcăleşte şi-njură pe boieri chemîndu-i după porecla ştiută. Începe să cînte un cîntec ruşinos jucînd ciamparalele, făcînd gesturi şi mişcări neiertate... Lumea face un haz nespus... O ţărancă bătrînă, care e-n rîndul întîi al spectatorilor, ruşinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenţie diabolică, îşi caută loc să scape de privirile întoarse asupră-i, se-nchină şi zice depărtîndu-se :

— Cine ştie ce păcate ! Să ferească Dumnezeu pe orice copil !

Mititelul, obosit, s-a oprit : merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, și s-așează pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator... Altă țigară... Domnul senator îl tratează cu cafea și rom. Alt „amic“ îl mai îmbie încă cu un păhărel... și încă unul...

Copilul se scoală și-ncepe iar jocul... Acu mișcările și gesturile sunt și mai deșucheate... Cu-ncetul însă membrele pierd siguranța și simetria mișcărilor ; cîntecul e surd, articularea inegală... Încă o strofă !... Dar gîfîiala îl înecă... Cîntărețul se oprește un moment clătinîndu-se, moale de mijloc : e galben ca ceara ; ochii-i crucesc stinși în fundul capului... O sforțare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor !... Oftează adînc, dă să ridice piciorul, se-nvîrtește în loc și trupșorul zdrobit atîta se prăbușește greu pe marginea trotuarului.

— Beat mort !

Se grămădise lume prea multă... circulația din obor în oraș era întreruptă... Polițaiul chemă pe un vătășel care ridică de acolo pe micul desfrînat, ca să risipească aglomerația.

Popa Niță, cu pumnii încleștați, se sui pe trotuar și apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce rîdeau :

— E păcat, domnilor ! gîndiți-vă ! Creștini !... Frumos !... Mare păcat !

Se-nțelege că lumea care se amuzase așa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-și putea găsi liniștea : el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesii, mormăind între dinți fel de fel de exclamații de indignare.

Cafegiul, care știa multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra acelui copil. De necrezut, dar adevărat... și popa ascultă încremenit :

E un copil de familie bună. — O văduvă a unui boier nebun. — Înamorată cu un băiat de la țară, un seminarist. — Însărcinată. — Rușinea lumii. — Merge să nască la moșie. — Moartă din facere. — Copilul e aruncat ; crește la o țărancă bătrînă care moare ș-aceea și el rămîne pe drumuri. — Aci în oraș e pripășit de vreo șase luni : a venit să cerșească și, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta... — O fată bolnavă, fugită de la școală prin străinătăți, ajunsă rău pe-acolo ; găsită pe urmă de epitropi și-ntoarsă în București ; aci fuge cu un ofițer, de la ofițer pleacă cu altul. — Cu băiatul a vrut să-și facă pomană un cizmar ; l-a luat ucenic : aș ! pungașului nu-i ardea de lucru — soi rău ! învățat să ceară, să fumeze și să bea. Meșterul l-a bătut odată părintește : neprocopsitul a fugit și de atunci trăiește așa : spune obrăznicii, măscări, caraghiozlîcuri, și capătă și el o bucățică de pîine ; se-nțolește de la unul ș-altul de pomană, și doarme Dumnezeu știe unde-l ajunge oboseala. — Istoria asta de-aminteri tot orașul o știe ; de-aia-l și cheamă „Mitu Boierul !“

Popa, cu coatele pe masă, strîngîndu-și tîmplele-n pumni, rămase, înecat de sudoare, cu ochii țintiți la o muscă ce umbla mărunțel pe tabla de marmură albă ; el urmări insecta pînă la marginea mesii. Ce socoteală s-o fi făcut în capul cel mic cît un bob de mac nu se poate spune ; destul că musca stete pe loc, își dezmorți labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, își netezi frumos mustățile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nălță și pieri. Omul, deșteptat, se ridică de pe scaun și ieși.

Cercetări zadarnice... Nu putea găsi copilul. Toate informațiile vătășeilor de noapte erau greșite : la cazarma pompierilor, nu era... în gangul poștii, nu... sub șopronul primăriei asemenea ; nici aici, nici acolo. Trei-patru ceasuri de goană după o știre exactă. În piață, vătășelul știe sigur că Mitu

Boierul a intrat adineaori cu mai mulţi ofiţeri şi funcţionari la cafeneaua din colţ, unde „cîntă fetele teatru".

A făcut o nepomenită senzaţie popa intrînd cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

— Uite şi părintele ! a strigat procurorul cu tonul de satisfacţie cu care se-ntîmpină de regulă un musafir întîrziat. Iar una dintre cîntăreţe, care şedea pe genunchii casierului la aceeaşi masă cu tînărul magistrat, a adăogat :

— Blagosloveşte, taică părinte !

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, şuiere, răcnete : „Bravo, popa ! Bis, popa !" — Infernal ! o menajerie care arde...

Succesul colosal şi spontaneu n-a afectat cîtuşi de puţin pe omul nostru : zgomotul din fundul acestui suflet covîrşea furtuna veselă de-afară. Popa a-naintat hotărît pînă în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părţile şi a plecat grăbit de sub ploaia de rîsete, de glume răutăcioase şi de huiduieli...

Nu e nici aici... Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur... Peste putinţă... Înainte !... Încă un vătăşel : poate la Sfîntul Ion în curtea bisericii ; doarme băiatul uneori şi acolo, cînd e vreme bună...

...Era în adevăr acolo...

La spatele altarului, unde un felinar din răspîntie arunca razele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormînt fără nume, nici îngrădeală, un om mic... Tocmai acuma luă seama preotul cît umblet făcuse şi se aşeză binişor jos să-şi potolească mişcările inimii. El întinse cu sfială mîna spre capul băiatului : atunci simţi distinct la arătătorul drept o înţepătură de ac... Da — era aci lîngă el pe pămîntul gol rodul nopţilor petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea aşa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lîngă altar, doar o putea

intra pe furiș sub ochiul lui Dumnezeu, care, de cînd îl împinsese la viață, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne ! șopti popa plin de obidă ; uite-te la el, Doamne, uite-te și la el !"

Și apucînd bine în brațe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare și porni. Băiatul, deșteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură și adormi iarăși în brațele care-l strîngeau cu atîta patimă.

Pe stradele întunecate ale orașului, omul care-și ducea comoara avu norocul să nu dea de nici o piedică : era ceasul cînd și felinarele pot fi stinse, cînd și vătășeii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deșteptă vizitiul și pe hangiu, plăti și plecă. A doua zi, înainte de nămiez, erau în Dobreni acasă.

Preoteasa nu putea fi tocmai mulțumită de ce-i adusese bărbatul de la tîrg. Nu-i puțină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un așa gunoi de copil. Tot trupul i-era numai jupuieli și bube din pricina scărpinăturilor și necurățeniei. Cîte lăuturi, cîte leșii și alifii au trebuit pentru ca să ridice treptat de pe ființa părăsită coaja în care o înveliseră atîția ani de mizerie !

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decît bubele erau apucăturile și năravurile... Pînă la urmă însă și acestea au fost să fie învinse : povețele, blîndețea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sînul lor cald, și mai ales o boală îndelungată au gonit, daca nu cu desăvîrșire, cel puțin în cea mai mare parte și pornirile, și deprinderile rele. Nu e peste putință grădinarului priceput și răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strîmb.

Cînd, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă — mintean cu șireturi de fir, iățăraș

albi cu șnur negru de mătase și pălărie cu panglicuță tricoloră, și i-a zis părintele : „Să le porți sănătos, Mitule ; să crești mare, cu minte și noroc !“ copilul a pus mîinile în buzunare, s-a privit serios și-ndelungat în oglindă și s-a pornit pe un rîs... și rîzi ! De rîsul lui a-nceput să rîză și femeia și bărbatul. Dar cînd s-a-ntors copilul cu fața la ei și li s-au întîlnit privirile, părintele l-a luat în brațe, l-a sărutat de multe ori și s-a pornit pe un plîns... și plîngi !... ș-a-nceput și copilul, și femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hainele nouă a făcut senzație... Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era și-un copil curățel.

Atîta numa rău de tot : Mitu era bolnav — tuse seacă, dureri la lingurea, nu mînca nimic și cîtu-i ziua-l trăgea la somn... Friguri ?... Deochi ?... Lingoare ?...

Era boala cîinească... zăcea pe prispă la soare... d-abia se mai tîra... Doftorii, descîntece, degeaba : se gunoia, se istovea văzînd cu ochii !... Scurtă căuta să fie bucuria, și cu cît omul o vedea scurtîndu-se, cu atît îi creștea fioroasa închipuire că azi, mîine o să se sfîrșească fericirea găsită pe neașteptate... Iată acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste... vopaița era pe isprăvite.

Preotul ațipise despre ziuă îmbrăcat... Femeia sta tot deșteaptă lîngă bolnav, care dormea de o zi și mai bine. Ea puse mîna pe obrazul copilului — rece ; aplecă urechea la gura lui deschisă — nimic !

— Scoal', părinte ! țipă ea îngrozită... Nu mai suflă !

Omul sări în picioare, luă băiatul în brațe și fugi în curte strigînd :

— Săriți, oameni buni ! săriți !

Se arăta peste culmea dealului soarele... O mulțime de bărbați și mai ales de femei se strînse. Preotul pusese copilul

țeapăn pe prispă și-l bocea în genunchi... O femeie ținea lumînarea.

Dar nu-i mort încă... Un descîntec cu apă nencepută... Copilul pare că mișcă... Îl ridică de mijloc încetinel... El deschide lin ochii, răsuflă și zice cu glas stins :

— Mi-e foame !

Bun doftor aerul Dobrenilor ! Acea ființă curățită pe dinafară trebuia și pe dinăuntru premenită : asta era treaba lui și a luat-o foarte binevoitor asupră-și. A fost dureroasă și crudă operație ; dar era neapărată și din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvîrșire, sînge proaspăt începu să-i rumenească obrajii, așa de veștezi mai-nainte, și să umple ochii lui, posomorîți și-ntunecoși pînă aci, de lumină și veselie. Fusese o luptă extremă înfricoșată : viața pășea acuma-nainte strălucitoare și mîndră de așa biruință.

Pe cînd preoteasa Sultana atîrna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orășelul de reședință era oarecare mișcare la cafeneaua din centru : se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Dispariția lui nu putuse trece neluată-n seamă : era o pagubă reală pentru atîția amatori de giumbușuri. Nu se știa ce să fie : fugise ?... murise ? În sfîrșit se aflase adevărul. O notiță publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bîlciului, un popă de țară, care umblase noaptea beat pe la café-chantant, întrebase din vătășel în vătășel despre băiat... Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mînă și, „cu o inteligență și un zel care-i fac adevărată onoare", descoperi că „victima raptului" se află la popa Niță din Dobrenii-de-plai. Atunci tînă-

rul magistrat, însoțit de forța publică, a plecat la cuvenita cercetare locală.

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale...

Un copil bîntuit de foame ; în prada unor porniri rușinoase și omorîtoare chiar pentru un om copt ; desfrînat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesățioasă de petreceri... Scăpat de așa vitregă soartă, întors de la o atît de rătăcită cale — de la moarte la viață... Dormea pe pămîntul gol, bolnav și îmbătat, cu trupul fript din creștet pînă în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloșie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, cînd ar fi început zloata și gerul ? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un cîine hărbar fără stăpîn. Și să zici c-ar fi putut înfrunta atîta vijelie înversunată ! ce-ar fi ajuns ?... Spitalul de nebuni... Temnița... Ocna !

Cuvîntul oratorului cîștigase aproape pe toți asistenții... Se vedea pe chipurile tutulor o impresie binevoitoare. Procurorul însă a răspuns scurt și răspicat :

— Popo, nu poți secuestra minorul ! minorul trebuie restituit, cui de drept : legea e cu el, legea protege pe minor !... *Dura lex, sed lex !* [1]

Tonul magistral și sever, cuvintele înalte și demne ale procurorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obținuse cu elocuența-i sentimentală. Și notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii, procesul-verbal.

Era hotărît : îi lua copilul ! El nu-l putea lăsa însă !... Dar... i-l ia !

---

[1] Legea e astpră, dar e lege ! (adagiu latin).

Popa clipi aiurit şi văzu înainte sînge... Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstraţie — însuşi n-ar fi putut-o spune — el se repezi-n odaie şi luă puşca din cui, cînd cumnatu-său Cuţiteiu, primarul, om văzut şi umblat prin multe, intră după el şi-l apucă de mînă... Şi popa înţelese că niciodată, în clipe aşa de înalte, inspiraţia nu trebuie căutată la un kilometru ; ea ne stă sub nas — cine se uită departe firește n-o s-o vază... Popa puse puşca-n cui — descuie lada, scotoci în fund, şi lăsă cu multă discreţie capacul, aşezînd la loc velinţa pe deasupra.

Primarul trecu iarăşi unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta :

„Dispunem dar..."

Cuţiteiu întrerupse, cerînd foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... şi ieşiră amîndoi în tindă.

— Domnule procuror — şopti primarul cu o anume privire — popa este un om foarte de treabă... Nu-l cunoaşteţi... Poftiţi, poftiţi !

Şi deschizînd uşa, introduse foarte politicos pe junele licenţiat în odaia unde-l aştepta nerăbdător părintele... Şi aşa... se făcură toate bunc... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat : totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar :

— Unde am ajuns ?

— „Dispunem dar..." răspunse notarul cu toată gravitatea.

— Nu aşa, zise procurorul : „dispunem însă".

Şi spre mulţumirea tutulor, reprezentantul ministerului public dictă :

„Dispunem însă — considerînd informaţiile cele mai amănunţite, care unanim arată pe sfinţia-sa părintele Niţă din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase

calităţi ; considerînd pe de altă parte progresele fizice şi morale realizate, sub îngrijirea sfinţiei-sale, de către minorul Mitu, supranumit „Boierul“ — dispunem a rămînea susmenţionatul minor, în completă lipsă de ascendenţi, sub paza şi răspunderea acestui meritos şi caritabil preot.“

Seara a fost masă mare la popa Niţă. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tutulor şi să-şi amîne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator“ să facă la prînz cele mai sincere şi mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda“. Domnul procuror vorbea mult şi fnumos — era foarte vesel ; diplomatul Cuţiteiu zîmbea cu mult înţeles făcînd preotului cu ochiul, pe cînd acesta ţinea între genunchi pe Mitu şi, cu gîndul pe altă lume, îi trecea încet cu mîna prin părul bălan şi moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, aşa de bună cu un copil sîrman străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie — şi i-a dat-o : în acelaşi an a avut o fetiţă... Dar ce bucurie ! Multă bătaie de cap şi trudă i-a trebuit ca s-o crească — pentru că era şi un copil ciudat ! De mirare cum dintr-o mamă atît de blajină şi supusă să nască aşa fire !...

Aveau odată un viţel ; îl scoseseră din necaz — se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţîţă... Cine-l îngrijea ? — Ileana — să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea ? Cine se rugase cu cerul şi pămîntul de mă-sa s-o lase să culce viţelul plăpînd cu ea în casă ? — Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineaţă însă, ea se sculă bufnind : nu vrea să vorbească nici cu mama, nici cu tata ; ei, ca părinţi, văzînd-o iar în toane rele, o ocărîră ; ea fugi în grădină. Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic ; îl prinse să-l mîngîie şi, încleştîndu-şi dinţii, îl strînse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joacă

în dimineaţa ceea, ori îl supărase prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci şi se depărtă ţîfnind. Ea îl chemă — el n-ascultă... Merse după el — el nu vru... Se răsti la el — Priian fugi... Şi tot aşa şi iar aşa... Încăpăţînarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei. Nu vrea şi pace... Obosită, cu tot sîngele-n obraji, tremurînd de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă şi o bardă şi se-ntoarse iar... Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite şi bîrligă coada... Ea se apropie binişor-binişor... cu mîna stîngă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunînd prietenului ei, care o necăjise, vorbe mîngîioase... El ţinti asupră-i ochii mari şi proşti, şi cu şi fără încredere, aruncîndu-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte... Stete nemişcat... Fata înaintă lin mîna... Priian întinse botul fraged, dar, pînă s-apuce bucăţica, Ileana îi trase una cu sete în stuful creţ din frunte : tăişul se-nfipse adînc în osul încă necopt. Capul drăguţ al lui Priian se-necă în sînge... Sîrmanul se tăvăli şi începu să zvîcnească grozav din picioare...

Mama o văzu venind întunecată şi stropită de sînge pe obraz, pe mîini, pe piept :

— Ce e ?

— Am tăiat pe Priian în fundul grădinii... Ai să-ţi arăt !

Cînd ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

— Haină, haină ! strigă mama... De ce ?

— Iac-aşa !

A bătut-o rău ; ... ea a răbdat — nici o vorbă, nici o lacrimă. Mama însă s-a văicărat mult de mîhnire şi de grije.

Dar cînd s-a supărat pe tat-său şi i-a trîntit candela din cui şi a umblat fugară trei zile pîn pădure, de nu mai ştiau und' s-o caute ?...

Dar mai tîrziu — fată mare! — cînd, dintr-o vorbă de nimica, a înșfăcat în brațe pe Stanca Radii, și nici una nici alta s-o arunce de sus de pe tăpșan, unde se făcea hora, de rîpă?... Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca... Păcat de așa frumusețe și mîndrețe de femeie să fie așa de cruntă și de dîrje!

Pe biata preoteasa Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme... A plîns-o mult bărbatul pe blînda femeie, pe care o iubise atîta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sîrmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemîngîiat și-a măritat fata curînd după moartea nevestii: nu mai era de trai — trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... urît și moale de genuchi... vorbește peltic... pricepe greu... Bun om, cumsecade... dar nu e ce-ar fi să fie — mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare și voinic... Astăzi el este învățător în Dobreni. Părintele Niță a dorit mult să-l aibă aproape și a izbutit să-l permute aici de acum șase luni, ca să-l poată însura și așeza.

II

Toate acestea trec acuma prin mintea părintelui Niță și de aceea bătrînul e foarte mîhnit. Zadarnic luptă să gonească gîndurile care-l frămîntă — cîntecul de-afară i le încarcă și mai tare: Ileana, fata lui, nevasta lui Matache, șade în curte cu bărbia rezemată în mînă și cîntă.

Ileana cîntă frumos, e știută; dar acuma căldura cîntecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învățase atîtea, asculta mușcîndu-și buzele: el bănuia... nu, înțelegea bine ce putere a ridicat așa de înalt coardele cîntăreții.

O melodie simplă și monotonă — dar cîte înțelesuri, cîtă pierzare de suflet, cîte făgăduieli fără margini și poftă oarbă ! Fata cînta tinerețele lui. Cîntecul acela îl lua în sus, ca pe niște aripe largi și puternice, și-l ducea îndărăt cu treizeci de ani... Întorcîndu-se de-acolo-ncoace către clipa de față, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanțul vieții.

Cîntecul Ileanei durea prea mult ; nu mai era de suferit : trebuia năbușit. Tatăl ieși pe prispă și-o chemă brusc. Ea tăcu și s-apropie.

— Ileano-Ileano ! zise popa mustrător și fulgerînd-o cu privirea. E păcat !

— Taică !

— E păcat, adăogă popa și mai apăsat. Rușine și păcat ! și ieși pripit din ogradă, fără să se uite înapoi.

El merse drept la învățător... Omul acesta scotea pe Ileana din minți... da, el !

Aici s-a urmat o scenă foarte neplăcută : amare imputări de nerecunoștință de o parte, de alta protestări călduroase de nevinovăție. Tînărul jura că n-au fost decît poate glume umflate de gura răuvoitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bîrfesc, nu trăiesc. Bătrînul ținea-ntr-una, fără s-asculte, că un bărbat în toată firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Și la urmă scurt : o voință hotărîtă pînă la sînge a împiedica rușinea și păcatul... Numaidecît învățătorul trebuia să ceară permutarea în alt județ ; preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dedea o sumă însemnată ; îi găsea o fată bună să-l însoare... îl iubea ca pe un scump copil al lui... cu mult mai mult decît pe Ileana... Ș-asupra cuvintelor din urmă bătrînul, simțind că-i scade

energia, se grăbi să plece făr-a mai răspunde la observaţiile tînărului, care nu se ştia să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă ; dar deodată se opri... un moment nehotărît... apoi îşi întoarse paşii — nu vrea să vază pe Ileana... să meargă la Cuţiteiu... Nu că doar avea să-i spuie ceva, dar simţea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrînii prieteni se aşezară pe pălimar... De mîncare n-avea părintele poftă ; dar un pahar de vin bun e bun oricînd... Cuţiteiu scoate din beci o cană cu spumă... Primarul era foarte vesel şi fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri [1].

Între un om şi altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaş şi dincolo altul. Printre învîrtitoarea pulbere de lumi, un colos de flacări d-abia zăreşte pe celălalt ca o scînteie ce clipeşte pierdută în negura fără fund... Ba cîţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot aşa se pricep oamenii-ntre ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Steteau aci faţă-n faţă cei doi bătrîni şi buni prieteni, dar era atît de nemăsurată depărtarea dintre ei ! şi aceasta reducea pentru Cuţiteiu la proporţii ce nici nu mai merită socotite spaimele părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare şi grozav ?... E ceva să se-ntîmple mai des şi mai lesne ?... Ce ?... Se iubesc doi oameni tineri... Ei ! ş-apoi ?... Lume nu e ?

— Eu ştiam de la-nceput că o să fie-ncurcătură, zise Cuţiteiu cu zîmbetul lui obicinuit... Nici că se putea altfel... Întîi numai bănuiam — acu mi-aş pune capul... Stăi să vezi... Duminecă vreo două săptămîni, nu ştiu ce roboteam pîn grădină... Numa ce să-i vezi : venea amîndoi dinspre

---

[1] Palavre.

gîrlă, trecea pe lîngă gard încet şi vorbea şoptit... N-am putut auzi mai nimic... Atîta doară mi s-a părut că zicea ea : „Nu te crez !“ da el zice : „O să vezi !“ Am sărit repede din grădină şi pînă s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol şi se tot oprea pe loc, le-am ieşit înainte la poartă... Se legăna alături parcă mergea pe o apă... Era să treacă pe lîngă mine făr' să mă vază.

„Bună dimineaţa, fină“, zic ; zice : „Sărut mîna, naşule“. „Da-ncotro ?“ „Mergeam şi noi la biserică... Ne-am întîlnit mai colea cu neica Mitu...“ I-am tras cu ochiul, şi zic : „Cale bună, fină“. El a tăcut şi s-a făcut roşu ca ardeiul ; da ea, diavoloaica, a-nceput să rîză ; zice : „Sărut mîna, năşicule !“ şi-a plecat amîndoi înainte.

M-am uitat lung după ei pînă a intrat în curtea bisericii... aşa mîndri ! Ei ! ce să mai vorbim degeaba, taică ? Dacă aşa a făcut Dumnezeu lumea noastră... Am zis şi eu : aşa da, aşa-mi place şi mie !...

... Ş-apoi, adică ce-ar fi — adaogă Cuţiteiu după o scurtă tăcere — ce ar fi să-l lase pe pîrlitul de Matache şi să ia pe Mitu ?

— Cît oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

— Ce se potriveşte ?... De ce ?

— Că nu voi eu !... Şi popa înghiţi în sec şi, simţindu-şi gîtul uscat, bău două pahare unul după altul... ş-apoi încă unul.

— Ei ! asta-i... Or să te-ntrebe ei pe tine ?.,.. Şi dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decît ţiitoare... Uite popa cum se miră ! parcă-ntîia oară a văzut d-aldea astea... Ce, mă, tu n-ai fost tînăr niciodată ? Nu ţi s-a-ntîmplat... Iaca mie, cum mă vezi, mi s-a-ntîmplat... şi încă la mine... a fost ca nelumea... Acuma poci să-ţi spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult... Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea...

Popa făcu o mișcare.

— Da, da, de nevasta lui frate-meu răposatul... Să murim și eu și ea și mai multe nu... Satul tot știa și frate-meu nimic... Bietul răposatul !... bun om, da prost ! parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Ți-iu minte odată zor-nevoie să mă duc eu la tîrg cu ea, că el avea treabă în deal !... Bucuria noastră ! Mă și suisem în căruță cu Smaranda, cînd iacătă maică-ta... Venise s-o luăm și pe ea cu noi. Ce să faci ? Am luat-o... O zi întreagă n-a fost chip s-o rătăcim pîn tîrg...

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta... Și unul și-altul o păzea pe Smaranda... Unde să te apropii ? Ce mi-a dat păcatu-n gînd ? Să fug cu ea-n lume... Cine să le fi spus... cum or fi aflat-o și p-asta... nu știu... știu numai atîta că m-a vîndut alde taica — să scape de mine și pe mine de păcat.

— Cum ?

— Iaca lesne... M-am pomenit într-o dimineață cu larmă mare-n sat, chiote, țipete de muieri și de copii... Ce e ? ce e ? Alergau alești [1] cu ceaușii să prindă flăcăi la miliție... N-apucasem să-mi pui minteanul, și numa iacă Smaranda într-un suflet : „Fugi, Costandine ! după tine umblă... fugi că te ia !“ Odată mi-a scăpărat pîn cap : „Tii ! asta hoțul de taica mi-a făcut-o !“ că-mi spusese cu vreo cîteva zile mai-nainte : „Mă, Costandine, tu ai fi bun de dorobanț... ce nu vrei tu să te bagi la miliție ?“ „Acu, zic, tot mă ia ei, încai...“ Am apucat-o pe Smaranda ș-am smucit-o înăuntru-n odaie... Ți-ai găsit !... Nici n-am atins bine clanța, și iacă și taica cu toporul ridicat : „Țicăloșilor, vă trăsnește Dumnezeu ! vă crăp capul ca la niște cîini !...“

---

[1] În fiecare sat se alegeau patru „aleși“, iar din rîndul acestora căpetenia lor : „logofătul“

Ăia intraseră în curte... Îi dau brînci bătrînului — Dumnezeu să-l odihnească ! — cît colo, ies pe prispă şi pui mîna la brîu pe prăsele : „Mă ! zic ; ăl dintîi de-o pune mîna pe mine... îi vărs maţele !“ ş-o iau la fugă spre pîrleaz... Ei după mine. Un ceauş de dorobanţi venea înainte mîncînd pămîntul şi-nvîrtea peste cap streangul... parcă-l văz ş-acu nalt şi spătos cît o namilă... „Dă-te !... nu te da !... ţine-aci !“ Cînd să pui piciorul peste gard, mi-a şi aruncat laţul de gît şi m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cît am putut... da-mi luase apa. Ce să mai lupţi cu beregata strînsă-n streang ! M-a legat cot la cot... şi m-a dus...

— Ei, şi ?

— Ei ! şi m-a dus. Cine era să mă plătească ? taica ?... M-a dus la tact şi d-acolo la oraş... Am fugit odată cu gîndul să viu să iau pe Smaranda şi să m-apuc de hoţie. A pus mîna pe mine, m-a bătut şi m-a închis... Am sărit într-o noapte peste zid... A prins de veste straja, s-a luat după mine şi m-a-mpuşcat în picior — ş-acu am semnul... Mi-a tras o bătaie straşnică... Am stat închis multă vreme pînă a venit să mă scape — şi cu ce cheltuială ! — cine te gîndeşti ?... Bietul neica, frăţină-meu !...

M-am întors acasă... Smaranda avea doi copii... fusese bolnavă... se făcuse urîtă... Cînd ne-am văzut, ne-a apucat şi pe mine şi pe ea o ruşine...

— Pe urmă ?

— Pe urmă m-am căsătorit ş-am trăit cum mă ştii... Bodaproste lui bietu taica : el m-a mîntuit de păcat... că după cum eram nebun, îl făceam — îl făceam şi era făcut...

Venise popa să caute chipurile linişte la cumnatul Cuţiteiu ! nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Şi de aceea se întorcea

părintele într-un tîrziu cam pe două cărări, căutînd o inspirație luminoasă și neputînd apuca în mintea-i turburată calea spre o hotărîre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decît chiar deznădejdea apăsa greu pe amîndoi umerii bătrîni.

Care va să zică el cerea o jertfă — știa de aminteri și el asta tot așa de bine ca și Cuțiteiu — o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila... „Cu de-a sila !...“ Și omul grăbi pasul... Ajunse acasă, luă din fundul lăzii și vîrî în sîn un pachet învelit într-o basma, încălecă și porni... Cînd răsărea soarele era departe.

Drumul a fost și scurt și lung, lung de neastîmpăr, scurt de gînduri... O să se-nvoiască prefectul ?... Un învățător nu poate fi luat în armată... Cum să propuie ? ce să zică ? cum să înceapă ?... Dar daca n-o izbuti ?... Daca nu s-o putea ?... Ei ! numai să vrea prefectul și se poate...

Prefectul era o veche cunoștință — procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acuma, cu putere și influență nemăsurată... S-ar putea daca ar vrea el... În mîna omului aceluia stetea liniștea călătorului. Acesta și-aducea aminte cît de bun fusese acela cu el... Da, dar acu nu mai era tînărul vesel de p-atunci : trebuia să fie un om matur... Lucrul poate că n-o să meargă așa de ușor ca aldată...

Și astfel, bătîndu-se cu socotelile, călărețul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraș... Încă o fugă de cal... În sfîrșit !

Intră pe aceeași barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieșise ducînd în căruță comoara găsită lîngă altarul lui sfîntul Ion... Călărețul ocoli cu dinadinsul stradele principale și piața, nevoind să mai vază locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea orașului într-o casă de jur împrejur cu o grădină mare... La prefect era lume multă... Preotul aștaptă în sală. D-abia se așezase cu sfială pe un colț de scaun și auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav : ceartă, palme, bușeli, țipete ; ușa odăii se deschise smucit, o slujnică urîtă și lălîie, răgind ca o bestie, cu nasul și gura pline de sînge, ieși zăpăcită ; după ea numaidecît, o damă mititică și uscată, cu capul plin de funde de hîrtie, fierbînd și spumegînd, cu un olește de sobă în mînă, și strigînd : „S-o puie la coteț ! la coteț !“ Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă ușe.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decît de respect. Pînă să-și dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de rîs strașnic ș-apoi alte țipete, de astă dată jalnice și sfîșietoare — o femeie se chinuia parcă să-și dea sufletul. Ușa se deschise înapoi, și un ungurean intră purtînd în brațe pe dama cu capul înfășurat în hîrtii... Membrele-i erau înțepenite, gîtul și mijlocul strîmbe, fața ca varul, și din ochii ei mari deschiși peste măsură se vedeau numai gogoșile albe... Gemea și scrîșnea din dinți. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei. Peste un moment, el ieși ștergîndu-se pe mîini — il mușcase.

— Ce e ? îndrăzni popa aiurit.

— Iacă niște păcate !

Și fără multă stăruință, popa află cît e de rea și de bolnavă stăpîna casei, nevasta prefectului... O scorpie !... bate slugile pînă la sînge, le-nțeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roșit în spirt... și cînd ostenește o apucă : rîde, plînge, țipă și rămîne ceasuri întregi țeapănă... Trebuie frecată cu perii aspre, bătută cu nuiele subțiri și afumată cu niște doftorii tari pînă să-și vie iar în fire.

Popa își făcu cruce și s-așeză la loc s-aștepte. Tocmai tîrziu, prefectul ieși să conducă pînă la scară pe un boier bă-

trîn. Isprăvind, dete cu ochii de preot, care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuți se recunoscură. Preotul zise încet :

— Aș vrea, să trăiți, domnule prefect, să vă spui un foc al meu... între patru ochi... dar între patru ochi...

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicos pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături, și intră în birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon și se opri un moment la ușe... De mult nu mai intrase în așa apartament ! de mult nu-i mai lovise vederile așa combinație de forme și colori ! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină, și reflexul copacilor, trecînd prin perdelușele de rățea, dedea și mai mult farmec acestui interior și bogat, și de gust.

Omul făcu un pas, înaintînd ca un călător într-o vale plină de încîntătoare amintiri pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire... Uimit, privi de jur împrejur : dar cînd ajunse cu privirea în colțul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit... Un strigăt i se-necă în piept : ochii lui întîlniseră căutăturile unui portret mare...

Era o arătare din altă lume — mai dulce, mai bună... fericită ! Zîmbea cu același zîmbet neuitat, în care se amesteca multă blîndețe cu multă patimă, atîta inteligență limpede cu atîta oarbă pornire... Bătrînul stete mult... mult înaintea ei, și, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemișcați de sus și să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap și șopti :

„Ei !... să știi tu ce e acuma pe sufletul meu !“

— Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrînul tresări :

— Cine e ? întrebă el, întinzînd mîna spre chipul din perete și fără să se uite la omul ce-l trezea așa de brusc din vis.

— Soacră-mea... mama nevesti-mii... O femeie nenorocită : a murit tînără, sărmana !

Bătrînul se-ntoarse machinal.

— Ei ! ce e ? spune-ți păsul, adăogă prefectul ; poftim de șezi.

Popa șezu și tăcu.

— Ai vreo pricină ?... vreo daraveră ?... spune.

Popa nu zise nimic.

— Suntem singuri, n-ai nici o sfială... Nu ne-aude nimini... Spune, zise foarte binevoitor, deși cu oarecare nerăbdare prefectul. Dacă e posibil, te cunosc ce om ești, fac tot pentru sfinția-ta.

Bătrînul alunecă de pe scaun și căzu mototol pe covorul moale... Polițaiul, care aștepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav : l-a descheiat la gît, la sîn, la brîu... L-a frecat cu oțet la tîmple și la inimă... Cînd își veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea... Se încheie degrabă, își ceru iertăciune — era bolnav, bătăi de inimă și amețeli — simțise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur și cum adoarme... Se ridică, salută și porni să plece.

— Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcînd semn polițaiului să iasă.

Polițaiul ieși foarte mulțumit de serviciul umanitar ce realizase... Popa se căuta mereu în sîn, la brîu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă... Prefectul, obosit, zise :

— Ei ! spune-mi odată...

— Am pierdut-o ! răspunse popa naiv, salută și ieși grăbit.

Prefectul dete din umeri... Chemă pe poliţai... Poliţaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment : plecase în fuga mare — „uitase raportul de noapte la canţilerie !“

Oricît era de tînără Ileana, înţelesese că taică-său citea în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui de la biserică...

Dacă-i aşa, care va să zică ştie şi el... Ş-apoi ?... să ştie ! Cine ce treabă are ?... Frică ?... de cine ? de ce ?... De Matache ?... tontul ?... cîrpa ? O să-l lase şi pace bună : trai cu de-a sila nu se poate. Cinste ?... Vorbe. Ruşine ?... N-are. Da, să ştie tot satul !... I-ar părea rău să nu ştie lumea toată !... Are să spuie chiar dînsa... Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde ; trebuie odată să-l dea afară... şi cîntecul şi plînsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum... nu ; are să meargă la biserică şi, cînd o fi tot vileagul strîns, o să strige-n gura mare că-i plesneşte inima de atîta chin mut, că fără omul ăsta înnebuneşte, omoară pe cine i-o ieşi înainte şi se strînge singură de gît, cu ghearele ca o fiară nebună !

Şi cu mîinile înfipte în păr, femeia îşi legăna ca de durere capul frumos într-o parte şi-n alta... De din dosul caselor porni — aşa de tîrziu ! — semnalul cunoscut : fiara nebună dintr-o săritură fu de gîtul prăzii.

— Ci vino odată ! gemu ea. De ce mă chinuieşti ? Ce vrei ? să mor ? Zi tu că vrei să mor... Pe sufletul mamii din groapă — s-ajung să mă gunoiesc la garduri pînă or fugi şi cîinii de mine ! să-mi pice carnea putredă de pe oase ! să mi se macine oasele pînă la măduvă ! jigăniile pămîntului să mi se-ncuibe în coşul pieptului şi-n ţeasta capului : zi tu că vrei să mor... acuşica, acilea, mor !

Ochii i se-nchiseră, obrajii şi gura îi îngheţară, şi căzu moale în braţele lui. Cînd de suflarea bărbatului femeia îşi căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cît de nedrept se supărase

el pe ea, cît de copilărească și fără temei fusese cearta lor și cît suferise ea de lipsa lui.

... Se zbăteau de mult unul în brațele altuia, cînd se auzi portița trîntită : sosea părintele călare. Amîndoi rămaseră nemișcați. Călătorul descălică, luă șaua și dete drumul calului să pască... De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrînului luminîndu-se.

— Să știe el că sunt aici — zise Ileana rîzînd înfundat și strîngîndu-se ca te teamă lîngă Mitu — m-ar omorî !

Preotul stinsese lumina și se trîntise pe pat să-și adune gîndurile și să facă un plan nou, altă socoteală...

Deși obosit de atîta drum călare, de-atîtea ș-atîtea, nu putea adormi... Încet-încet însă p-aci să aţipească. Era tocmai să păşească hotarul fericit dincolo de care gîndurile scapă din ştirea noastră ca să alerge și să-și ţopăie libere danţurile bizare...

... El sări în sus.

... Umblă cineva pîn curte... O uşe se deschide și se-nchide în casele din faţă ale fie-sii... Vorbă tainică !... Bătrînul ieși repede... Nimic... S-auzea numai prin răcoarea nopţii ronţăiala calului... Fusese o părere bolnavă... Ocoli împrejurul caselor... Iar nimic... Beznă... Nici o mișcare...

Bătu la fereastra Ileanii... încă o dată... mai tare... tare de tot... Nici un răspuns...

... Să spargă uşa !... Se duse, luă toporul și se-ntoarse ; dar cînd pipăi să găsească clanţa, dete cu mîna de verigă : era pusă și-ncuiată cu lacătul... Nimeni !... Cu capul gol, cu pletele-i cenuşii desfăcute și lăsate-n voia vîntului, bătrînul ieși pe poartă-n goana mare... La şcoală încuiat cu lacătul... Îndărăt !... Era lumină la Ileana : se dezbrăca să se culce... Înapoi !... La şcoală lumină !

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispii și se uită pe fereastră : Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mînă... Frumusețea tînărului, privirile lui pierdute cine știe unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de-afară : acesta-și acoperi ochii să nu mai vază spăimîntătoarea icoană. O clipă stete așa, apoi bătu hotărît în ușe, intră desfigurat, se înfipse în prag și izbucni :

— Ce ai tu cu mine ? ce ! om fără suflet, fără lege și fără Dumnezeu !... Nu răspunzi... ai ?... Te-am strîns de pe drumuri, te-am încălzit la sînul meu, și tu vrei necinstea casei mele ? tu vrei să mă omori pe mine ?... Ce rău ți-am făcut eu ție ? Cu se ți-am greșit ? Spune : să mă căiesc și să mă ierți !... Iartă-mă !... Fie-ți milă de un biet păcătos de bătrîn... Mitule, copilul meu !...

Și bătrînul cu părul despletit se tîra în genuchi și lupta să-i apuce și să-i sărute mîinile cu zorul...

— Părinte ! zise tînărul tremurînd și căutînd să-și scape mîinile. Tu să mă ierți pe mine... Iartă-mă !... Eu nu uit ce-ai fost pentru mine ; nu voi să-ți fac nici un rău, nici o rușine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său... ea dacă se desparte. eu... o iau.

— S-o iei tu ?

— Da, eu ; nu mai poci trăi fără ea...

— Omule, ți-e soră !

— Pentru că m-ai crescut.

— Nu !... ți-e soră bună !

— Cum ?

— Tu ești copilul meu adevărat... Carnea mea !

— Părinte... vrei să mă amăgești...

— Nu, nu te amăgesc... Am greșit... am păcătuit, și Dumnezeu a vrut să mă bată, și te-a trimis pe tine să mă bați... Trebuia de mult să-ți spui taina asta : erai tînăr și eu eram

duhovnic... mă puteam eu spovedi unui copil ?... Dar atîta dragoste cîtă ţi-am purtat eu ţie... niciodată n-ai înţeles, n-ai bănuit măcar că eu îţi sunt tată cu adevărat ?... Pentru că n-ai înţeles, iacătă viu eu, duhovnicul, la tine şi mă spovedesc şi te rog : nu-mi lăsa sufletul în frică de moarte !... Dacă simţi că nu poţi birui păcatul care te tîrăşte, pleacă, fugi departe : aici e iad şi pentru tine, şi pentru ea, şi pentru mine !... Să ştiu eu numai unde eşti... Lasă... ţie o să-ţi treacă... o să te-nsori cu o fată frumoasă... o să ai copii... Las tot aici... şi vine taică-tău bun să trăiască lîngă tine şi să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima !

Bătrînul se opri pentru că nu mai putea. Mitu asculta se galben. Fără să răspunză sărută mîna preotului, care-l strînse ca şi odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate şi calde.

— Acu mă duc, taică, zise el ; mă duc !

Şi se duse.

De două zile... Acu e a treia noapte de cînd părăsita anină la fereastră semnul ştiut, ştergarul înnodat, degeaba... Nu vine. Ea geme în chinurile aşteptării, nesiguranţii, deznădejdii.

Bolnav printre străini ?... Răpus ?... Cu o altă femeie ?... Să-l caute ? unde ?... Să aştepte ? cît ?... Să moară ? cum ?... Unde e ?... Unde ?

E aici foarte aproape... Se-ntoarce din depărtări la locul lui... El a cugetat atîta vreme pe drumuri, şi-a ajuns să vază că nu poate lăsa pe nenorocita în necăinţă, fără să-i zică o vorbă, fără să plîngă amîndoi împreună păcatul săvîrşit din neştiinţă... Dar daca preotul, pentru cuvinte de bigotism ori de eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantezie ?... Caldă speranţă ! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată !... Dar dacă

ar fi adevărat ?... Ei, și ? La urma urmei el strică ?... Ea ? Soarta !... Și de aci o întreagă filozofie păgînă, în fața căreia orice convenție e eres, superstiție orice credință.

Așa filozofînd, a sărit pîrleazul și trage cu urechea... Nu poate pășI înainte... i-e frică... Un moment voiește să se-ntoarcă și să plece... acu pentru todeauna... Pune piciorul pe pîrleaz... Dar se socotește mai bine... Coboară iar îndărăt și stă țintuit pe loc... Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una : trebuie tîrît ca să se urnească... și are să fie tîrît.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tînărul lasă să mai treacă timp, apoi face un pas într-o parte ca să vază dacă la Ileana e aprins... Nu e... Se apropie binișor. Cîinele începe să latre... Omul îl cheamă șoptit, pe nume ; animalul se gudură și se potolește... Acum s-aprinde iar lumina la bătrînul. Tînărul se retrage lîngă pîrleaz. Preotul iese... merge la poartă... se-ntoarce, și Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră și se-ndreaptă după cîine, ca după o călăuză, cercetînd, către fundul grădinii. Ușor, învățătorul trece afară peste gard și se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspîntie... Cîinele sare și el și vine să dea din coadă pe lîngă cruce... Preotul se-ntoarce în casă și stinge iar lumina [1]. A început acu o luptă așa de-ncordată, încît între zvîcnelile repezi ale inimii nu mai încape nici un moment pentru căință... Cîinele, gonit, ia drumul de ocol ; omul sare înapoi în grădină... Ce face femeia ? Să fie bărbatul acasă ?... Nu e probabil... căruța nu e-n șopron și-n grajd nici un zgomot... Lumină deodată la fereastra Ileanii... ștergarul înnodat.... Îl aș-

1 În placheta *Păcat...*, 1892, fără „lumina", care apare în *Schițe*, 1897, și *Novele, povestiri*, 1908.

teaptă... Inima-n dinți !... și freacă cu mîna pe uşe foarte discret.

Un țipet năbuşit înăuntru... Ileana suflă-n lumînare şi iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri... Ea îl tîrăşte în grădină la locul ştiut, unde de-atîta vreme aşteaptă velința întinsă. Femeia se acață de gîtul lui... El o strînge-n brațe cu putere şi dă să-şi apropie buzele de ale ei... dar îl cuprinde un fior de groază ş-o împinge departe.

Acum porneşte potopul ei de vorbe — jurăminte, blesteme, fără şir, dar pline de înțeles ; bănuieli de necredință... teama de saţiu... amenințări de crimă şi sinucidere... plînsete şi rugăciuni de milostivire. El rătează grav cuvîntarea ei monstruoasă... şi-i spune tot, tot... Ea rămîne-ntîi înlemnită...apoi începe să rîză înecat şi din ce în ce mai nervos şi mai nervos, pînă cînd izbucneşte cu hohot şi, lovindu-l brutal peste braţul vînjos, pe care i-l apucă şi-l striveşte sub degete :

— Prostule ! A rîs de tine !... Ai crezut ? Nu-i adevărat ! Minte !

Şi se năpusteşte asupra lui şi-l îngenuche jos la pămînt...

O sprînceană alburie se iveşte pe coama dealului de către răsărit... Pe lîngă crucea din răspîntie scîrțîie roatele căruțelor ce pleacă din vreme să nu le-ajungă zăduful pe drum... Mitu tresare din somn.

— Se face ziuă, Ileano ! scoală degrab !

Sprînceana albă creşte şi alte roate venind din deal la vale se aud apropiindu-se... o doină din frunză, cîntec de drumeț fără griji... şi vorbă... Tînărul ridică femeia de jos ş-o ajută, cum era amețită, să ajungă pînă la uşa casii...

E grea despărțirea... O să fie chiar peste putință !

... Bătrînul a dormit rău : bătăile inimii l-au deşteptat prea de multe ori... Se ridică năbuşit din pat ; îi trebuie aer ;

merge să deschiză fereastra, dă perdeluța-ntr-o parte, și i se năzărește că vede-n pragul din față două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta... Se șterge la ochi și se uită mai bine... Da !... Ia pușca din cui și iese-n prag :

— Cine-i ?

O flacără roșcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal — Mitu a picat fulgerat.

— Ce-ai făcut, nebunule ?! răcnește femeia și pornește un pas.

A doua țeavă ! Ileana cade-n genuchi... se zbuciumă în zadar să se scoale. Vrea să strige... o gîlgîitură de sînge o podidește pe gură... Se moaie de la junghietură și tîrîndu-se cît colo, se așază de-a binelea.

Popa aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră... Trece gardul, suie în clopotniță, se atîrnă cu amîndouă mîinile de funiile de tei și-ncepe să le smucească cu o înaltă energie : cele trei clopote mici și sărace se pornesc deodată să țipe și să se vaite cu o jale nebunească...

Se strînge multă lume.

Popa ia de mînă pe Cuțiteiu și pornește urmat de obștea satului. El merge cu toți la locul unde zac cei doi copii nenorociți... Sprînceana mică alburie cîtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie și mare.

— Eu i-am împușcat, zice bătrînul liniștit... Întîi pe el și pe urmă pe ea... Da, eu !

Și se-ntoarce să-i privească... Ileana a adormit, strîngînd în brațe genuchii lui frate-său... Popa se apleacă la ea :

— Nu așa, cățea ! zice el zîmbind crud... Nu așa, că-i păcat !

Și descleștîndu-i mîinile calde încă, o dă greoi mai la o parte... A zburat în sfîrșit surîsul înțelept de pe chipul prie-

tinului Cuțiteiu... Omul își acopere prostește buzele învinețite cu o mînă, cu alta ochii uzi... Toți stau cu capul gol... Nici o suflare.

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulțime cu privirea țintă și-nfricoșat de-ngrijată.

— Inima !... zice el. I... ! și se culcă să doarmă somnu-ăl bun lîngă copiii săi.

BOBORUL !

În secolul nostru s-a născut și s-a sfîrșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piardă din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploești, un stat care, deși a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tînăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica ! mărirea și importanța statelor nu se judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puțin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strîmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contribuiesc și eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric ; și sunt autorizat a o face — eu am fost cetățean al acelei republice. Am asistat la mărirea și decadența ei, și nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Cînd poporul a călcat poliția, eu m-am repezit și am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luîndu-i sabia din cui. M-am încins cu ea, și am avut norocul să treacă atunci pe lîngă mine Președintul Republicei. Eram de șaptesprezece ani : înfățișarea mea

hotărîtă atrase privirile Prezidentului — mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, cînd sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mîndrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susţinători ai ordinii în Republica Ploeştilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit ! Şeful meu, poliţaiul, era simpaticul şi bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1.000 ai lui Giuseppe Garibaldi — volintir în Italia, volintir într-o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate pasionat al poporului. Cu astfel de şef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulţi conspiratori, între cari şi Stan Popescu, aşteptînd veşti (de unde ? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova", *la chilometru*. Ce înseamnă *la chilometru* ? E un joc inocent, foarte puţin complicat — iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se aşează la o masă în colţul unui salon. Se aduce fiecăruia cîte o sticluţă de vin. Încep să bea. Cînd unul şi-a isprăvit porţia, aşează sticla goală pe jos, lîngă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o aşează cu fundul în gîtul celei dintîia, şi aşa mai departe, pînă cînd şirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă — *la chilometru*. Cel ce a ajuns mai întîi la chilometru a cîştigat partida— ceilalţi trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporţie dreaptă cu numărul de sticle ce le lipseşte lor pînă la ţintă. Se înţelege, cînd jucătorii sunt toţi de talie, se-ntîmplă să se joace o contra şi adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan cîştigase cu mare avans partida-ntîia.

Pe la unu trecute, după miezul nopţii, cînd era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toţi jucătorii, uitînd de petrecerea lor inocentă, se ridică încrun-

taţi. Tocsinul [1] sunase. Cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de onoare. Era ceasul acţiunii... Toţi pornesc tăcuţi şi hotărîţi în grămadă. Ies pe gangul otelului şi apucă spre obor. Pîlcuri-pîlcuri vin din toate părţile : se contopesc toate grămadă ; cu cît înaintează acest brav popor, cu atît numărul sporeşte.

La 2 şi jum. despre ziuă, telegraful e în mîna republicanilor ; toate firele rupte şi mai ales casa confiscată.

La 4, uşile temniţei de pe drumul Rudului se deschid pentru cîţiva republicani închişi în preventie.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mînile Prezidentului.

La 5 şi jum., poliţia republicană este organizată ; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri şi de la ipistaţi, cu puşti de vînat, cu pistoale şi reteveie.

La 6, în Piaţa Unirii plină de popor — tocmai pe locul unde se ridică astăzi mîndră statua Libertăţii (cetăţenilor ploeşteni, Naţiunea recunoscătoare !) — Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cîrnaţi, citeşte actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspîntiile boloboace, în sunetele marşului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu poliţaiul şi un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănesculuí.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrîne republice. Grătarele sfîrîie aruncînd în aer valuri de miros fierbinte şi gras, ca nişte altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind

---

1 Clopot de alarmă.

departe, ca niște ruginite instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne, și, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca niște reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului și interesele vitale ale societății. Ce veselie ! ce avînt ! ce entuziasm !... A ! sunt sublime momentele cînd un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei și, aruncîndu-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitînd trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfînta Libertate și te pupă ! O !

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo cîteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creștea mereu, cînd o onoare neînchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul — el, în persoană ! — urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară și să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise cîteva cuvinte. Era încîntat de purtarea bravilor săi ploeșteni, cari au știut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie ! Oalele toate de pămînt, căciulile-n sus și „Ura ! Vivat Republica !“ Prezidentul a plecat, luînd cu dînsul pe Stan Popescu, polițaiul... Încet-încet, cu ultimii cîrnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinți, cari m-așteptau, și mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de moda veche, un spirit reacționar ; era departe de a-nțelege importanța politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraș și tremura de grija mea văzînd că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă — că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de rîs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfîrșitul lui tata, care era bolnav ; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămîn acasă. În zadar am protestat : în zadar i-am spus, ară-

tîndu-i arma, că am o funcţiune publică de îndeplinit : mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde ? nu ştiu, şi mi-a încuiat ghetele şi pălăria în scrin. O săptămînă m-a ţinut astfel captiv, pînă s-a potolit primejdia. Atît mai bine ! Cînd eu plîngeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a săbiii mele, ce se-ntîmpla în inima Republicei ?

Pe la trei şi jumătate după-amiazi, în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti-Ploeşti, atunci încă-n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era ? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos — un batalion complet de vînători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pămîntul sacru, începură vînătoarea după republicani. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident ; dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidenţă, ieşise prin graniţa de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe cînd Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vînătorii arestară mai bine de şease sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama ! Dumnezeu s-o odihnească ! Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică ! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brîu ?

Reacţiunea restabili cu brutalitate *statu quo ante* [1]. Pe Prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Cînd i-au strigat călăreţii din goană : „Stăi !“ el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar cînd l-au întrebat : „Ce făceai aici ?“ el a răspuns scurt : „Mă plimbam“. Şi fiindcă este indiferent, cînd te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se

[1] Starea înainte de (lat.).

plimbe-napoi. Tot înapoi şi iar înapoi ! niciodată înainte ! iată deviza Reacţiunii !

Dar poliţaiul ?... Ce se făcuse Stan Popescu ? Se dusese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise... Partida *la chilometru*... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineaţă la Lipănescu... entuziasmul... Se simţea zdrobit, şi era atît de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atîtea emoţiuni, după atîta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul îşi încrucişă mîinile pe biuroul său, îşi aşeză bine capul şi, gîndind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dînsul îl căutau mai întîi după Prezident — a cărui urmă o aflaseră şi în goana căruia porniseră călăreţii — şi l-au şi găsit. Maiorul Gorjan, dînd uşa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Poliţaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cîrpiţi.

— Cine te-a pus pe tine aici ? răcneşte strașnic reacţionarul.

— Boborul ! răspunde foarte răguşit republicanul.

Atîta i-a trebuit Reacţiunii ! Cînd a auzit de bobor, a turbat : l-a şi-nhăţat pe Stan şi, valvîrtej cu el, drept la hanul Călugărului !

Aşa s-a sfîrşit cu Republica noastră ! Aşa Reacţiunea a sfîşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român !

BAIONETA INTELIGENTĂ

Origina gvardiei naţionale nu se pierde în noaptea timpurilor : această instituţie s-a născut la sfîrşitul primei jumătăţi a veacului XIX, într-o frumoasă dimineaţă de vară a anului 48. Omul de ştiinţă, care va voi în viitor să facă istoria vitejiilor şi isprăvilor gvardiei naţionale, va găsi izvoare destule pentru savantele lui cercetări ; dar sunt sigur că, fără concursul meu, n-ar putea elucida aşa de uşor o importantă chestiune : pentru ce gvardia naţională s-a numit mai tîrziu „Baioneta inteligentă“ ? Depun dar astăzi pe altarul ştiinţei naţionale un document preţios, menit să ajute cu putere la dezlegarea acestei chestiuni ; şi asta o fac fără de nici o pretenţie, deoarece documentul mi l-a dat şi mie un altul — un brav veteran de la 48. Iată...

Într-o zi fierbinte a lunei lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsa deasupra mahalalii Mihai-vodă o pîclă straşnică. Mahalagiii stăteau la umbră prin căsuţele lor. Era o moleşeală generală. Nu se vedea pe drum, sub arşiţă, nici o mişcare. La simigeria din colţ, unde vrei să apuci înspre Antim, aromea pe tarabă, în cămaşă, cu picioarele goale, cu capul pe un vraf de simiţi, chir Mihale, foarte asudat, apărîndu-se din cînd în cînd de muşte, în vreme ce o calfă pisa alene şi îngălat covrigi

uscați pentru bogaci-sadea [1] proaspăt. Alături cu simigeria, cucoana Marghioala, vestită în toată mahalaua, plămădea, pe prispă la umbră, gogoși de ristic pentru suliman. Cocoșii cîntau a secetă, trimețindu-și răspunsuri unul altuia din depărtări ; cînd deodată, zăduful nămiezii tremură, pătruns de un glas de viețje : trivoga [2] chema la arme gvardia națională.

Toată lumea tembelă sare în sus. Chir Mihale își vîră picioarele în calevri [3] și iese în pragul prăvăliei ; coana Marghioala, foarte sprîncenată, la portiță. Ulița începe să se umple. Căpitanul gvardiei se plimbă de colo pînă colo, urmat de doi țigani bucătari, robii lui de ieri, unul suflînd într-o trîmbiță și altul bătînd barabanciul [4]. Căpitanul gvardiei e un fecior de boier velit : e un tînăr care, plin de entuziasm pentru ideile democratice și umanitare, a îmbrățișat cauza poporului suveran. Toate calitățile de inimă le are cuconul Iorgu, și numai un defect : vorbește cepeleag și sîsîit ; de pildă, zice : *să futem* în loc de *să facem, cigan* în loc de *țigan* și *țioară* în loc de *cioară* ; pronunță *z* în loc de *j*, și viceversa, și *ș* nu se pomenește. Dar asta o s-o auzim acum îndată...

Din toate părțile se strîng isnafii. Căpitanul se oprește în fața simigeriei. Țiganul, cu ochii umflați de atîta suflare în trîmbiță — un instrument cu care a învățat să cînte numai de cîteva zile — se oprește un minut ca să-și șteargă cu mîneca cadele de la gură. Căpitanul, căruia i se pare că nu s-a strîns încă destulă lume, trage sabia din teacă și strigă :

- Suflă, cigane, că te tai ! să vie mulci ! să vie toci isnafii !

---

[1] Prăjituri făcute din covrigi presărați cu zahăr.
[2] Alarma.
[3] Un fel de ghete.
[4] Toba.

Trîmbiţaşul începe iar să-mbăleze trîmbiţa, umflîndu-şi bucile şi holbînd ochii, iar toboşarul bate din răsputeri. Cînd toată răspîntia e plină de lume, cuconul Iorgu strigă ţiganilor :

— Destul ! hàxina ! [1] cigane !... Acuzica luaci-mă în brace şi m-aridicaci în sus !

Ţiganii îl ridică fiecare de cîte un picior şi-l aşează pe umerii lor, după cari căpitanul face mulţimii isnafilor următoarea cuvîntare bine simţită :

— Fracilor, în numele populului suveran ! respect la persoane, respect la propitate !... Uite ţe e, fracilor... Reacciunea a pus de gînd să dea foc Bucurestilor si să-l arunţe în aer, ca să se nenoroţească toată lumea nevinovată si să-si facă Reacciunea mendrele, ca să stăpînească dumnealor cu gheneral Solomon, care s-a prins, fracilor, la capu Podului [2], pe meidanul de la streaze, patru buci mari cu iarbă de puscă muscălească, fiindcă le-a adus doi cajaţi îmbrăcaţi tiptil [3] mocăneste, si să le badze noaptea în Bucuresti, dacă nu era cîciva simbatrioci [4] democraci si s-a repejitără si a pusără mîna pe ele, care, ţine stie ţe primezdie, Doamne fereste, se putea pentru ca să se-ntîmple, ca să se prăpădească oras domnesc întreg cu guvernul provijoriu si cu toci oamenii si negustorii cu familiile si cu copilasii, si Constuciunea, pentru că amîndoi cajaţii a fudzit cînd le-a strigat : „stăi pe loc !“ fiindcă-i prinseseră pitulaci mititei între buci, care acuma, fracilor, trebuie să merdzem, să n-avem frică deloc, că tulumbadziii [5] sînt acolo şi dă cu tulumbele, pentru căţi guvernul a porunţit să apucăm bucile cu băgare de seamă, m-aci aujit ? si să le duţem înţet-înţet,

---

[1] Cuvînt turcesc de ocară.

[2] Piaţa Victoriei.

[3] Îmbrăcaţi tiptil — travestiţi.

[4] Simpatrioţi — compatrioţi (ngr.).

[5] Pompierii

binisor-binisor, să le ajvîrlim în helesteul de la Ciurloaia, ori si mai departe, la Ţorogîrla, ca să nu se mai poată ca să ia foc prin urmare ! Aide, toci cu mine !... Suflă, cigane !

Calda cuvîntare a căpitanului a făcut o profundă senzaţiune. În adevăr, ştirea nu era deloc fantazistă... La streaja Mogoşoaii se prinseseră, pe un maidan, într-un chervan mocănesc, nişte butoaie pline cu iarbă de puşcă. Cei din gvardia naţională, cari făceau slujbă de caraulă la streajă, zăriseră carul sosind, bănuiseră ceva, şi, văzînd că mocanii şoptesc între ei, se repeziseră asupră-le. Mocanii luaseră fuga lăsînd ierbăria în mîna gvardiei. Ofiţerul dăduse ştafetă la guvernul provizoriu. Acesta trimisese tulumbagiii să stropească butoaiele într-una, ca nu cumva să se încingă de arşiţa soarelui şi să izbucnească ; dăduse apoi ordin companiei lui conul Iorgu de la Mihai-vodă, să meargă la faţa locului spre cele de cuviinţă. Pacinicul guvern al Revoluţiunii hotărîse să se facă cu iarba de puşcă ceea ce cuconul Iorgu împărtăşise companiei sale şi poporului.

Încet-încet, gîfîind şi asudînd, cei doi bucătari în frunte, pe urmă căpitanul, apoi compania şi în urma ei lumea, al cărei număr sporea cu cît înaintau, ajunseră din mahala în mahala, pînă la capul Podului. Aci se opriră toţi, cuprinşi de adîncă emoţie în faţa butoaielor, pe cari le răcoreau pe rînd două ţevi de tulumbe. La un semnal, tulumbagiii se opresc, şi, în culmea emoţiei lumii ce se grămădeşte de-a-ndăratele cu groază, cei doi ţigani se apucă să destupe, tremurînd, unul dintre butoaie, spre a se constata în faţa poporului suveran infamia Reacţiunii şi a lui gheneral Solomon. Pe cînd toate inimile bat cu putere, ţiganii ferăstrăiesc cu blîndeţe cercurile de la un căpătîi, şi apoi, cu un piron, ridică dulce fundul de sus al butoiului.

Un moment, toate inimile s-au oprit din bătăile lor, pe cînd cuconul Iorgu, galben ca ceara, tocmai la coada poporului suveran, își șterge broboanele de sudoare cari îi acopăr fruntea... Dar, spre asigurarea momentană a tutulor inimilor, se constată că în cel dintîi butoi nu este iarbă de pușcă, ci scrumbii sărate. Dar dacă acesta este un marafet al Reacțiunii, care vrea astfel să adoarmă bănuielile guvernului provizoriu ?... Și astfel, unul cîte unul, toate butoaiele au trebuit să fie răsturnate pe rogojini întinse, făcînd, pînă la cel din urmă, tot atîtea mormane de scrumbii. Gvardia națională și poporul suveran au dat iama pe păr, și au început să-și încarce toți, cari basmalele, cari șorțurile. În zadar căpitanul striga : „Staci, fracilor ! respect la persoane ! respect la propitate !“ În cîteva clipe rogojinile au rămas curate, și toți s-au împrăștiat pe acasă, veseli că n-au mers degeaba pe zăduf pîn' la capul Podului.

Peste vreun ceas, iată și mocanii cu negustorul. Mocanii, văzîndu-se luați cu asalt de gvardia națională, o apucaseră razna prin mahalale să caute precupețul căruia îi aduceau marfa de la Brăila. Ocolind pe mărgini, se rătăciseră și, tocmai după prînz, dăduseră de prăvălia lui. Acum veneau cu el în fugă, să scape taxidul [1] de mînia poporului suveran. Era prea tîrziu : scrumbiile făcuseră de mult aripi. Poftim de te jeluiește ! Și-n potriva cui ? În potriva „popolului suveran“?! ... Se înțelege, că nu-i mai rămînea precupețului decît să dea jalbă la Carvasară [2].

Din tot poporul, cucoana Marghioala, amatoare pasionată de sărături, a profitat mai mult de infamia Reacțiunii. Dar cine poate mulțumi vreodată pretențiile unei femei de gust ?

---

[1] Marfa.

[2] Vama turcească (caravanserai).

Mîncînd seara cu chir Mihale, vecinul său, cu care era prietenă intimă de mult, scrumbiile fripte pe grătar, cucoana Marghioala zice :

— Păcat ! chir Mihale, știu eu cum trebuia, dacă-i vorba : să fi adus cazacii lui gheneral Solomon și un chiup de undelemn.

— Si cîteva leji de lemui [1], a adăogat chir Mihale ; fără lemui, scrumvii !... *enà'mbarà den kani !*"

...E mai mult decît probabil că de acest epizod și-a adus aminte răposatul C. A. Rosetti, cînd, la 1866, într-un moment de umor democratic, a dat gvardiei naționale numele de „Baioneta inteligentă".

[1] Lăzi de lămîi.

CĂNUȚĂ, OM SUCIT

A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea — un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de postul mare, cînd se pornise o zloată grozavă. Paștele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brișca la moașa satului tocmai în margine. Moașa dormea ; d-abia se-ntorsese acasă de la arendașul moșiei, unde fusese chef. A trebuit vreme pînă s-o deștepte, pînă să se-mbrace femeia, pînă să se urce-n brișcă. Copilul a așteptat cît a așteptat și, pînă să-și piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, și-a pierdut-o și el p-a lui și s-a repezit așa fără socoteală în lume, tocmai cînd s-auzeau clopoțeii de la brișca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămîni, a venit vremea să-l boteze : Radu, Răducanu, Cănuță — fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana naşu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mîni și l-a vîrît o dată-n cristelniță : „... În numele Tatălui !...“ copilul a răbdat ; pe urmă înc-o dată : „... ș-al Fiului !...“ copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc ; iar cînd l-a vîrît a treia oară : „... ș-al Sfîntului Duh !...“ copilul s-a smucit dintre degetele popii ca

o vîrlugă, și a scăpat în fundul cristelniței. Popa a scos mînile goale din apă, iar naşa a început să țipe :

— Se-neacă, părinte, copilul :... Ce faci ?

Popa și-a sumes iute mînicile și l-a scos cît a putut mai degrab la aer. Mititelul era vînăt ca un ficat de bivol bătrîn ; nici miau nu mai zicea ; clipea numai din ochișorii lui cîrpiți ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învîrtit, l-au scuturat, l-au frecat, pînă i-a venit iar sufletul la loc.

— Măă ! zice popa ; mulți copii am botezat de cînd sunt preot... să vă trăiască ! dar așa copil sucit n-am mai văzut !

Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai cînd se făcuse copil de-nvățătură... De una, mai bine pentru ei : mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraș și l-a dat la școală. A-nvățat Cănuță cît a-nvățat, pînă a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă :

— Cănuță !

— Prezent !

— Cîți domni a avut țara românească ?

— Mulți, domnule.

— Mulți, mulți ! da cîți... neghiobule !

— ... Cîți, domnule ?

— Dar tu mă-ntrebi pe mine ? ori eu pe tine, prostule ?

— Să-i numărăm, domnule...

— Dar pîn-acu ce-ai făcut, neghiobule ?

— Am învățat la ar'metică, domnule.

— Mergi la loc, nătărăule ! Aldată să-i numeri.

S-a dus Cănuță la loc și s-a apucat să numere și iar să numere.

A doua zi a venit dascălul și mai supărat :

— Cănuță !

— Aici.

— Cîte feluri de numere complexe avem ?

— Multe, domnule.

— Cîte, dobitocule ?

— Cîte, domnule ?

— Răspunde tu, boule !

— Să le numărăm, domnule !

— Acu să le numeri ? pînă acum ce-ai numărat, măgarule ?

— Am numărat domnii, domnule !

— Mergi la loc, vită ! Altdată să le numeri.

Iar s-a dus la loc și s-a apucat să numere cîte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat :

— Cănuță !

— Prezent !... Numerele complexe...

— Nu te-ntreb de numerele complexe...

— ... Domnii țării românești...

— Stăi, întîi să te-ntreb, loază... Cîte rîuri are Europa ?

— Mă duc să le număr, domnule...

Și a plecat Cănuță. S-a dus la bunică-sa acasă și i-a spus că nu mai merge la școală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, și dascălul i-a spus :

— Babo, dă-l la meșteșug. Poate meșteșugul să-i dea de căpătîi, că nu-i de școală, e copil sucit, una-l întrebi și alta răspunde.

S-a mîhnit bătrîna, dar s-a gîndit : de unde știi ? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n școală... să-l dau la stăpîn ; poate acolo să-i fie norocul lui.

L-a dat pe Cănuță la un băcan. A slujit băiatul cît a slujit, cînd mai bine, cînd mai rău. Într-o seară a încărcat un coș mare cu fel de fel de mezeluri și cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeață la un mușteriu. Afară era polei grozav. Cănuță s-a aplecat și d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.

— N-o să aluneci cu el, mă ? a-ntrebat jupînul.

— De ! jupîne ; știu eu ?

— O să-l poți duce ?

— E greu...

— Haide ! s-a răstit jupînul. Dar să dormi și să mănînci, știi ? leneșule !

Cănuță a dat să ridice coșul și n-a putut. Jupînul ca să-l îmbărbăteze i-a dat un pumn în ceafă : pe urmă, jupînul și încă un băiat au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cănuță în cîrcă. Copăcel-copăcel, băiatul a mers cîțiva pași pînă la colțul stradei pe unde presăraseră negustorii cenușe pe dinaintea prăvăliilor ; dar cînd să apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai venea o birje cu caii răscărăcărați de teama alunecușului. Băiatul s-a ferit repede-n lături și odată, bîldîbîc ! și sdrong ! Cănuță într-o parte cît colo și sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul ; dar s-a ridicat degrab să vază ce s-a făcut coșul. L-a apucat vîrtos de toartă și l-a smucit cu putere. Ciudat lucru ! Coșul era acum mai ușor. Cînd l-a ridicat de la pămînt, a-nceput să curgă din fundul coșului ca dintr-o stropitoare ciuruită : se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. Ce să facă ? La mușteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă ? Unde să se ducă ?... Să se-ntoarcă la prăvălie !... N-are să-l omoare doar.

De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău... Dar...

— Unde ai căzut, ticălosule ?

— În colț la ulicioară.

— Pentru ce ai apucat pîn ulicioară, afurisitule ? Nu puteai merge pe Podul Mogoșoaii, pe unde e măturat și cu cenușe pe jos ? Ai ?

— Ca să nu mai ocolesc, jupîne !

— Să nu mai ocolești ?... Ți-e lene să umbli, mișelule !... Patruzeci de franci !... Face pielea ta cîtă pagubă mi-ai făcut tu mie ?

Și trage-i, și trage-i... I-a tras atîta, încît bietul Cănuță, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mîncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir și a dormit tun pînă la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfă la alt mușteriu. Acuma era coșul foarte ușurel.

— Măăă ! să vii degrabă.

— Viu, jupîne.

— Bagă de seamă să mai spargi ceva iar !...

Peste cîteva minute vine-n prăvălie o damă și tîrguiește fel de fel de trebuincioase pentru casă.

— Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecît cu mine și cu contul, să-l plătesc acasă.

— Care dintre băieții ăi mici e aicea ? întreabă jupînul.

— Nici unul ! răspunde tejghetarul. Sunt toți duși.

— Dar Cănuță ?

— N-a venit încă.

— Veni-i-ar numele...

Dama-și pierde răbdarea ; se uită la ceas :

— Atunci — zice — iau o birje, că m-așteaptă la masă ; am musafiri ; și trimite dumneata pe băiat mîne, ori poimîne cu contul.

Jupînul, negustor vechi, care cunoștea cît se-ntinde poimînele cocoanei, zice dulceag :

— Dar... știți că... mai este un contișor...

— Ce contișor ? zice dama. Orice-o fi, plătește bărbatumeu cînd o trece pe aici.

— E cam de mult, zice jupînul zaharisind și mai tare tonul. De ! cu vremea asta, și la noi, negustorii, nu prea merge... Eu zic, coniță, mai bine să așteptăm băiatul... zău ! mai bine să așteptăm băiatul.

— Care va să zică nu am atîta credit la dumneata ?

— Mă iertați, sărut mîna, răspunde cu glasul ca miambalul jupînul, frecîndu-și mîinile.

Apoi schimbînd deodată tonul, aspru către tejghetar, pe cînd intră mai mulți mușterii :

— Băiete ! vezi ce-a poftită domnii.

— Mersi, zice dama foarte înțepată și iese trîntind ușa.

Orișicît, să lași să plece așa un mușteriu supărat, o damă, nu face pentru un negustor.... Tocmai cînd se gîndea jupînul la asta cu părere de rău că s-a-ntîmplat, iacătă și Cănuță, alb de măzăriche.

— Unde ai stat pînă acuma, nemernicule ? zbiară jupînul.

— Am fost la d. Popescu.

— La d. Popescu ?... un ceas pentru o palmă de loc ?

— Am dat pe Podul Mogoșoaii, jupîne ; pîn ulicioară alunecă.

— Pe Podul Mogoșoaii ?... ca să casti gura la prăvălii !...

Și șart ! part ! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate.

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănuță două palme mult mai dureroase decît bătaia de deunăzi. Deunăzi, după atîta pisăgeală, se culcase fără să se

plîngă de şale şi dormise ca o buturugă ; acuma n-a putut s-adoarmă de usturimea urechilor. A plîns înfundat toată noaptea pe mindirul lui pînă despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învîrteală a pămîntului împrejurul soarelui de cînd tînărul Cănuţă se grăbise a ieşi să se bucure de razele acestuia. Un neastîmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuţă oftă adînc ca şi cum ar fi răsuflat întîia dată, îşi şterse repede ochii ca şi cum ar fi văzut întîia oară lumina. În perete ardea o lămpşoară afumată. Toţi băieţii ceilalţi dormeau adînc. Îşi luă într-o basma lucruşoarele lui, mai nimic, şi ieşi.

Mijea de ziuă cînd, rupt de oboseala trupului şi mai ales de a sufletului, îngheţat de atîta umblet pe frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea oraşului. Baba se deşteptase, îşi aprinsese candela la icoane şi se-nchina.

— Cine e ?

— Eu, bunico.

I-a deschis.

— Ei ! ce cauţi tu pînă-n ziuă ?

— Am fugit de la jupînul.

— De ce ? a-ntrebat bunica încruntată de cine ştie ce urît gînd i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.

— ... Pentru că... nu mai vreau să stau.

— Nu-ţi dă de mîncare ?

— Ba da.

— Munceşti prea mult ?

— Mult... dar... nu mult.

— Te bate ?

Băiatul dete din cap şi-ncepu să plîngă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere — ba, că aşa bate stăpînul, să-nveţe băieţii minte ; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare

dacă e la stăpîn ; că dacă n-a vrut să-nveţe carte şi nici la stăpîn nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el ? s-ajungă vagabond, ori pungaş, ori să se prăpădească pe drumuri ; că de ! e băiat mare acuma, de treisprezece ani... de treisprezece ani !... Şi şi-a adus aminte baba că adineaori, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atîta, şi că e destul de mîhnit el şi de bătut la ziua lui, cînd alţi copii cine ştie ce bunătăţi şi ce mîngîieri au la ziua lor ; ce să-l mai mustre şi ea ?... şi tot uitîndu-se la el cum plîngea ca un prost, şezînd pe marginea lăzii, cu legătura-ntr-o mînă, şi se ştergea cu căciula la ochi, a-nceput şi baba să plîngă ca o proastă...

Cînd răsărea soarele mare pe un ger limpede ca sticla, Cănuţă dormea la căldură în patul bunică-sii. Tot fire sucită ! omul cînd doarme fără grije, doarme pe-o ureche, nu pe brînci ; nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simţitoare de cu seară.

Tot aşa şi iar aşa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuţă mulţi stăpîni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra şi pentru o picătură se supără şi dă pe-afară. Şi lumea vede măcar ce se petrece cu paharul ; dar putea lumea-nţelege ce se petrecea în sufletul lui Cănuţă ? Paharul stă de faţă : sufletul lui Cănuţă sta ascuns şi pesemne era prea mic, prea strîmt — dedea repede pe dinafară.

Multe şi de toate a-ncercat el în viaţa lui, ca să şi-o poată cîrpi de azi pe mîne. A făcut, fiindcă şi el era român, a făcut şi politică : a părăsit totdeauna opoziţia, din cauza nemărginitei şi injustei ei violenţe, în ajunul venirii ei la putere, şi s-a alipit totdeauna de guvern, care-n definitiv nu era aşa de vinovat, cu cîteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziţie. Şi pe urmă iar aşa şi tot aşa.

Ducînd viaţă destul de grea, i-a venit şi lui ceasul şi s-a însurat ca toată lumea. L-a înşelat la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită — el a zis şi n-a prea zis ceva. L-a înşelat nevasta întîia oară — el a zis prea puţine. A doua oară — n-a zis nimic. Dar odată, la Blagoviştenii, a făcut ce-a făcut şi din toată sărăcia a cumpărat un crap mare şi borţos, ceva rar : patru chile şi plin cu icre. L-a dus acasă şi a rugat pe nevastă şi pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide şi coconari. Femeile, din una-ntr-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat să scoată peştele la vreme. Cînd l-a dat la masă — sfarog. Cănuţă şi-a ieşit din pepene. Fără nici o vorbă şi-a lăsat nevasta şi a pornit divorţ a doua zi cu probe de altă dată ; ar fi pornit numaidecît, dar nu se putea, era sărbătoare, mîncare de peşte, nu se ţinea tribunal.

Femeia era însărcinată... A-nceput să plîngă, că ce o să se facă ea fără Cănuţă. El n-a vrut s-o asculte. De necaz, de mîhnire, femeia a lăpădat la mă-sa şi cît pe-aci să piară de boală şi de mizerie. A alergat soacră-sa la el :

— Cănuţă maică, fie-ţi milă ! e nevastă-ta, iart-o ! se prăpădeşte fata, moare ! ce Dumnezeu ! Cănuţă maică, pentru un crap !

Aş ! Cănuţă, bărbat straşnic, o ţinea într-una :

— Crap-necrap, nu se poate, cocoană ! am pornit hîrtie, s-a isprăvit.

În sfîrşit a scăpat femeia după o îndelungată suferinţă.

Într-o dimineaţă, cînd plecase după daraveri, Cănuţă se-ntîlneşte cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fălci ; se plimba în Piaţa Teatrului de colo pînă colo ca o desperată. O durea îngrozitor o măsea de sus. Fusese la dentist, dînsul dormea. Îl aştepta să se deştepte ; dar nu putuse sta locului ; ieşise să se plimbe ; stînd în salonul de aşteptare, i-era frică să nu-nnebunească de durere.

Pe cînd vorbeau amîndoi — c-aminteri nu erau supăraţi — iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist şi-i spune să poftească. Femeia porneşte hotărîtă ; dar după un pas se opreşte şi, întorcîndu-se către bărbatu-său :

— Ai şi tu cu mine, Cănuţă ; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de aşteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeţ, legănîndu-şi capul strîmbat şi aiurit de suferinţă.

— Poftiţi, zice doctorul deschizînd o uşă.

Femeia se scoală şi ia de mînă, dîrdîind ca de friguri, pe Cănuţă ; amîndoi intră după doctor. Ea, albă ca hîrtia, se aşază pe scaunul de operaţie. El se face că fluieră ca pentru el singur, ţinînd mînile la spate şi uitîndu-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă... Atunci un ţipăt... Gata !

— Haha ! zice doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit ! aveai un abces care se putea sui la ochi, şi pe urmă...

— Ei, domnule doctor ! zice femeia cu tonul blînd al celei mai hotărîte scîrbe de viaţă, după ce se clăti bine în gură... Cîte supărări am eu, mă mir cum nu mi-a copt pînă acu şi inima !

Cănuţă nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. Pe urmă s-au suit amîndoi într-o birje ; au mers acasă, s-au împăcat şi au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, daca nu i se-ntîmpla lui Cănuţă să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăşi pentru un moft — ceruse împrumut o mică sumă unui prietin pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, şi acesta refuzase — s-a iritat aşa de grozav din ceartă încît i-a venit un fel de

necăciune... Rău... rău... pînă seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toţi morţii.

La şapte ani, i-au făcut după obicei parastas, ca să-i scoată oasele şi să i le spele. Era de faţă la slujbă nevasta şi cîteva rude. Cînd au dat groparii de cosciugul lui şi i-au ridicat binişor capacul putred, ce să vezi ! în loc să stea oasele lui Cănuţă de-a lungul şi cu faţa-n sus, hîrca sta-n sus cu ceafa şi ţurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.

— Ăsta n-a fost mort bine cînd l-au îngropat, a zis popa.

— Aş ! a răspuns femeia. M-aş fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l găsesc la loc... Sfinţia-ta nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuţă... om sucit !

LA HANUL LUI MÎNJOALĂ

Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală... de-acolea, pînă-n Popeştii-de-sus, o poştie ; în buiestru potrivit, un ceas şi jumătate... Buiestraşu-i bun... dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. Care va să zică, un sfert şi cu trei, un ceas, şi pînă-n Popeşti unul şi jumătate, fac două şi jumătate... Acu sunt şapte trecute : ăl mai tîrziu pînă la zece, sunt la pocovnicu Iordache... Am cam întîrziat... trebuia să plec mai devreme... dar în sfîrşit !... de aşteptat, mă aşteaptă...

Aşa socotind în gînd, am şi văzut de departe, ca la o bătaie bună de puşcă, lumină multă la hanul lui Mînjoală, adică, aşa-i rămăsese numele ; acuma era hanul Mînjoloaii — omul murise de vreo cinci ani... Zdravănă femeie ! ce a făcut, ce a dres, de unde era cît p-aci să le vînză hanul cînd trăia bărbată-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, şi încă spun toţi că trebuie să aibă şi parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit vreo comoară... alţii, că umblă cu farmece. Odată au vrut s-o calce tîlharii... S-au apucat să-i spargă uşa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cît un taur, a ridicat toporul şi cînd a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede ! era mort... Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut — amuţise. Erau patru inşi. L-au

pus pe mort în spinarea lui frate-său, și ceilalți doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Cînd să iasă din curtea hanului, Mînjoloaia începe să strige pe fereastră : hoții ! și-n față-le, iaca zapciul cu mai mulți inși și cu patru dorobanți călări. Strigă pomojnicul : „Cine-i ?“ Hoții cei doi, fugi care-ncotro ! rămîne mutul cu frate-său mort în cîrcă. Acu, ce te faci la cercetare ? Toată lumea știa că mutul vorbește ; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface ? L-au bătut pînă l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc — degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul...

Pînă să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de cară poposesc în curtea hanului ; unele duc la vale cherestea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă. Chirigiii se-ncălzesc pe lîngă docuri... de aceea se vede atîta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunțe la grajd. Intru în cîrciumă, unde fac refenea [1] oameni mulți, pe cînd doi țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, țîrîie într-un colț oltenește. Mi-e foame și frig — m-a răzbit umezeala.

— Unde-i cucoana ? întreb pe băiatul de la tarabă.

— La cuptor.

— Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu și trec, printr-o săliță din cîrciumă în bucătărie.

Foarte curat în bucătărie... și abur, nu ca în cîrciumă, de cojoace, de cizme și de opinci jilave — abur de pîne caldă. Mînjoloaia priveghea cuptorul...

— Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

— Bine-ați venit, cocoane Fănică.

— Mai s-o fi găsind ceva de mîncare ?

---

[1] Ospăț, chef, petrecere (turc.)

— Pentru oameni de omenie ca dumneata, şi la miezul nopţii.

Şi repede coana Marghioala dă poruncă unei cotoroanţe să puie de masă-n odaie, şi pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, şi zice :

— Uite, alege-ţi.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică şi ochioasă, ştiam. Niciodată însă de cînd o cunoşteam — ş-o cunoşteam de mult : trecusem pe la hanul lui Mînjoală de atîtea ori, încă de copil, pe cînd trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la tîrg — niciodată nu mi se păruse mai plăcută... Eram tînăr, curăţel şi obraznic, mai mult obraznic decît curăţel. M-am apropiat pe la stînga ei, cum era aplecată spre vatră, şi am apucat-o peste mijloc ; ajungînd cu mîna de braţul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

— N-ai de lucru ? zice femeia şi s-a uitat la mine chiorîş.

Dar eu, ca s-o dreg, zic :

— Straşnici ochi ai, coană Marghioalo !

— Ia nu mă-ncînta ; mai bine spune ce să-ţi dau.

— Să-mi dai... să-mi dai... Dă-mi ce ai dumneata...

— Zău...

Şi eu, oftînd :

— Fie, că straşnici ochi ai, coană Marghioalo !

— Da dacă te-aude socru-tău ?

— Care socru ?... de unde ştii ?

— Dumneata gîndeşti că, daca te-ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimini ce faci... Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodeşti cu fata a mai mare ?... Aide, nu te mai uita aşa la mine ; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate şi odihnite am văzut în viaţa mea, dar ca odaia aceea... Ce pat ! ce perdeluţe ! ce pereţi ! ce tavan ! toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa

în fel de fel de feţe... şi cald ca subt o aripă de cloşcă... şi un miros de mere şi de gutui...

Am vrut să m-aşez la masă şi, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toţi pereţii — nici o icoană. Zice cocoana Marghioala :

— Ce te uiţi ?

Zic :

— Icoanele... Unde le ţii ?

Zice :

— Dă-le focului de icoane ! d-abia prăsesc cari şi păduchi de lemn...

Femeie curată !... M-am aşezat la masă făcîndu-mi cruce după datină, cînd deodată, un răcnet : călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrîn, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede şi deschide uşa de perete ; cotoiul supărat dă năvală afară, pe cînd aerul rece năpădeşte-năuntru şi stinge lampa. Caută chibriturile pe bîjbîite ; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace — ne-am întîlnit piept în piept pe-ntunerec... Eu, obraznic, o iau bine-n braţe şi-ncep s-o pup... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa ; îi ardea obrajii, gura-i era rece şi i se zbîrlise pe lîngă urechi puful piersicii... În sfîrşit iacă jupîneasa aduce tava cu demîncare şi cu o lumînare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că ţilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar...

Bună mîncare ! pîne caldă, raţă friptă pe varză, cîrnaţi de purcel prăjiţi, şi nişte vin ! şi cafea turcească : şi rîs şi vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii ! După cafea, zice cotoroanţii :

— Spune să scoată o jumătate de tămîioasă...

Grozavă tămîioasă !... Mă apucase un fel de amorţeală pe la încheieturi ; m-am dat aşa-ntr-o parte pe pat, să trag o

ţigară cu ale din urmă picături chihlibarii din pahar, şi mă uitam pîn fumul tutunului la cocoana Marghioala, care-mi sta pe scaun în faţă şi-mi făcea ţigări. Zic :

— Fie, cocoană Marghioalo, straşnici ochi ai !... Ştii ce ?

— Ce ?

— Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea ; da... nu aşa dulce...

Şi rîzi !... Cînd vine jupîneasa cu cafeaua, zice :

— Cocoană, dumneavoastră staţi de vorbă aici... nu ştiţi ce-i afară...

— Ce e ?

— S-a pornit un vînt de sus... vine prăpăd.

Am sărit drept în picioare şi m-am uitat la ceas : zece şi aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri şi jumătate ! Vezi ce e cînd te-ncurci la vorbă ?

— Să-mi scoaţă calul !

— Cine ?... Argaţii s-au culcat !

— Mă duc eu la grajd...

— Ţi-a pus ulcica la pocovnicu ! zice cocoana pufnind de rîs şi ţinîndu-mi calea la uşe.

Am dat-o binişor la o parte şi am ieşit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică... Focurile chirigiilor se stinseseră ; oameni şi vite dormeau pe coceni, vîrîndu-se cumineţi unii-ntr-alţii jos la pămînt, pe cînd pe sus prin văzduh urla vîntul nebun.

— E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată şi apucîndu-mă strîns de mînă ; eşti prost ? să pleci pe vremea asta ! Mîi de noapte aici ; pleci mîne pe lumină.

— Nu se poate...

Mi-am tras mîna cu putere ; am mers la grajd ; cu mare greutate am deşteptat un argat şi mi-am găsit calul ; l-am

închingat, l-am tras la scară și m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gînduri, ședea pe pat cu căciula mea în mînă, o tot învîrtea ș-o răsucea.

— Cît am de plată ? am întrebat.

— Îmi plătești cînd treci înapoi, răspunse gazda, uitîndu-se adînc în fundul căciulii.

Și pe urmă se ridică în picioare și mi-o întinse. Mi-am luat căciula ș-am pus-o-n cap, așa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat :

— Sărut ochii, cocoană Marghioalo !

— Umblă sănătos !

M-am aruncat pe șea ; jupîneasa bătrînă mi-a deschis poarta, și am ieșit. Rezemat cu palma stîngă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul : peste zaplazul înalt se vedea ușa odăii deschisă, și în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-și cu mîna arcurile sprîncenelor. Am ținut la pas încetinel, fluierînd un cîntec de lume ca pentru mine singur, pînă cînd, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis : hi ! la drum ! și mi-am făcut cruce ; atunci, am auzit bine ușa bufnind și un vuiet de cotoi. Gazda mea știa că nu o mai văz, intrase degrab în căldură și apucase pe cotoi cu ușa, desigur. Afurisit cotoi ! se tot vîră printre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creștea scuturîndu-mă de pe șea. În înalt, nori după nori zburau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alții pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, cînd mai gros, cînd mai subțire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea ; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele. Mergînd cu capul plecat ca să nu mă-nece vîntul, începui să simț durere la cerbice, la frunte și la tîmple fierbințeală și bubuituri la urechi. Am băut prea mult ! m-am gîndit

eu, dîndu-mi căciula mai pe ceafă și ridicîndu-mi fruntea spre cer. Dar vîrtejul norilor mă ameţea ; mă ardea sub coastele din stînga... Am sorbit în adînc vîntul rece, dar un junghi m-a fulgerat pîn tot coşul pieptului de colo pînă colo. Am plecat iar bărbia. Căciula parcă mă strîngea de cap ca o menghinea ; am scos-o şi am pus-o pe oblînc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec ! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea : m-or fi aşteptat : pe vremea asta, or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpleticea, parcă băuse şi el...

Dar vîntul s-a mai potolit ; s-a luminat a ploaie ; lumină ceţoasă ; începe să cearnă mărunt şi-nţepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sîngele începe iar să-mi arză pereţii capului. Calul a obosit de tot ; gîfîie de-necul vîntului. Îl strîng în călcîie, îi dau o lovitură de biciuşcă ; dobitocul face cîţiva paşi pripiţi, pe urmă sforăie şi se opreşte pe loc ca şi cum ar vedea în faţă o piedică neaşteptată. Mă uit... În adevăr, la cîţiva paşi înaintea calului zăresc o mogîldeaţă mică sărind şi ţopăind... Un dobitoc !... Ce să fie !... Fiară ?... E prea mică... Pun mîna pe revolver ; atunci auz tare un glas de căpriţă... Îndemn calul cît pot ; el se-ntoarce-n loc şi porneşte-napoi. Cîţiva paşi... şi iar stă sforăind... Iar căpriţa... Îl opresc, îl întorc, îi dau cîteva lovituri, strîngîndu-l din zăbală. Porneşte... Cîţiva paşi... Iar căpriţa... Norii s-au subţiat de tot : acuma văz cît se poate de bine. E o căpriţă mică neagră ; aci merge, aci se-ntoarce ; aruncă din copite ; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbiţa în piept şi cu fruntea înainte să-mpungă, şi face sărituri de necrezut şi mehăie şi fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, şi-l apuc scurt de căpăstru ; mă aplec pe vine-n jos : „Ţa-ţa !“ şi chem căpriţa cu mîna parcă aş vrea să-i dau tărîţe. Căpriţa se apropie zburdînd mereu. Calul sfo-

răie nebun, dă să se smucească ; mă pune în genuchi, dar îl ţiu bine. Căpriţa s-a apropiat de mîna mea ; e un ied negru foarte drăguţ, care se lasă blînd să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste nişte haine. În vremea asta, calul se cutremură şi dîrdîie din toate încheieturile ca de frigurile morţii.

Am încălecat... Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praştia sărind peste gropi, peste moşoroaie, peste buşteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile şi fără să ştiu unde mă ducea. În goana asta, cînd la fiece clipă îmi puteam frînge gîtul, cu trupul îngheţat şi cu capul ca-n foc, mă gîndeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte... De ce ?... Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul se mişca în desagă să se aşeze mai bine ; mi-am întors privirea spre el : cuminte, cu capul deştept scos afară din desagă, se uita şi el la mine. Mi-am adus aminte de alţi ochi... Ce prost am fost... Calul se poticneşte ; îl opresc în silă : vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genuchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rînă. Arătarea ei m-a ameţit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în faţă... Atunci sunt două luni pe cer ! eu merg la deal : luna trebuie să-mi fie-n spate ! Şi mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greşit drumul ! merg la vale... Unde sunt ? Mă uit înainte : porumbişte cu cocenii netăiaţi ; la spate, cîmp larg. Îmi fac cruce, strîngînd de necaz calul cu pulpele amorţite, ca să se ridice — atunci, simţ o zvîcneală puternică lîngă piciorul drept... Un ţipăt !... Am strivit iedul ! Pun mîna iute la desagă : desaga goală — am pierdut iedul pe drum ! Calul se scoală scuturîndu-şi capul ca de buimăceală ; se ridică în două picioare, se smuceşte-ntr-o parte şi mă trînteşte-n partea ailaltă ; pe urmă o ia la goană pe cîmp ca de streche şi piere-n întunerec.

Pe cînd mă ridic zdruncinat, auz foşneală pîntre coceni şi un glas de om din apropiere, tare :

— Tiu ! Ţa-ţa ! Ptiu ! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii !

— Care-i acolo ? strig eu.

— Om bun !

— Care ?

— Gheorghe !

— Care Gheorghe ?

— Nătruţ... Gheorghe Nătruţ, care păzeşte la coceni.

— Da nu vii încoace ?

— Ba, iaca viu.

Şi, dintre coceni, se arată umbra omului.

— Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea ?... am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

— Dar unde vreai dumneata să mergi ?

— La Popeştii-de-sus.

— Ehei ! la pocovnicu Iordache.

— Ei, da.

— Apoi, n-ai rătăcit drumul... da mai ai de furcă pînă-n Popeşti... Aicea eşti d-abia în Hăculeşti.

— În Hăculeşti ? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mînjoală...

— Uite-l colea ; suntem la spatele grajdului.

— Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gîtul tocmai acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri...

În cîţiva paşi am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, şi umbre mişcă pe perdea... A avut parte cine ştie ce alt drumeţ mai înţelept de patul cel curat ! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviţă lîngă cuptor. Dar noroc ! cum am ciocănit, m-a şi auzit. Jupîneasa bătrînă a alergat să-mi deschiză... Cînd să intru, mă-mpiedic pe prag de ceva moale...

iedul... tot ala ! era iedul gazdii mele ! A intrat și el în odaie și a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui ? Știa femeia că mă-ntorc ?... ori se sculase de dimineață ?... Patul era nedesfăcut.

— Cocoană Marghioalo ! atît am putut să zic, și vrînd să mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viață, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mîna și, dîndu-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în brațe.

Parcă văz încă odaia ceea...

Ce pat !... ce perdeluțe !... ce pereți !... ce tavan !... toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca subt o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Aș fi stat mult la hanul Mînjoloaii, dacă nu venea socrumeu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă și m-am întors la han, pînă cînd, bătrînul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins și m-au dus legat cobză la un schit în munte : patruzeci de zile, post, mătănii și molitve. Am ieșit de-acolo pocăit : m-am logodit și m-am însurat.

Tocma-ntr-u tîrziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe cînd ședeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la țară, dinaintea unui borcan de vin, aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraș, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculești : arsese pînă-n pămînt hanul lui Mînjoală îngropînd pe biata cocoana Marghioala, acu hîrbuită, subt un morman uriaș de jăratic.

— A băgat-o în sfîrșit în jăratic pe matracuca ! a zis socru-meu rîzînd.

Şi m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu ştiu cîtea oară. Pocovnicul o ţinea într-una că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece şi că iedul şi cotoiul erau totuna...

— Ei aş ! am zis eu.

— Era dracul, ascultă-mă pe mine.

— O fi fost — am răspuns eu — dar dacă e aşa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, şi la bune...

— Întîi te dă pe la bune, ca să te spurce, şi pe urmă ştie el unde te duce...

— Dar dumneata de unde ştii ?

— Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrînul : asta-i altă căciulă !

DOUĂ LOTURI

— Asta e culmea !... culmea !... strigă d. Lefter, ştergîndu-şi fruntea de sudoare, pe cînd madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părţile... Nu e şi nu e !...

— Femeie, trebuie să fie-n casă... Dracu n-a venit să le ia !...

Dar ce au pierdut ? ce caută ?

Caută două bilete de lotărie, cu cari d. Lefter Popescu a cîştigat.

Însă oricine mă poate întreba :

Bine, daca a pierdut biletele, de unde ştie d. Lefter de cîştig ?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutaţi, ca de cabulă [1], de la d. căpitan Pandele, fiindcă-i spuseseră mulţi, cînd se tot plîngea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut... Şi a făcut învoială, pe onoare, faţă cu martori, să dea din cîştig, dacă s-o-ntîmpla, zece la sută căpitanului.

Cînd a cumpărat biletele, d. Lefter a rîs pesimist :

— Ţi-ai găsit ! eu şi noroc !

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist :

---

[1] Superstiţie de jucător.

— De unde știi dumneata norocul meu ?

Ș-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

A trecut mult de la aceasta. Lotăriile, amînate de atîtea ori, s-au tras în sfîrșit amîndouă în aceeași zi. La prima (Lotăria „Societății pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța") lotul cel mare de 50.000 lei l-a cîștigat numărul 076.384 ; iar la a doua (Lotăria „Asociațiunii pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București") lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a cîștigat numărul 109.520.

D. Lefter, pînă adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amîndouă lotăriile. Era seară : omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare, vorbind în ticnă despre cum se scumpește viața din zi în zi, cînd, aude o birje oprindu-se-n poartă, apoi pași apăsați în curticică și pe urmă bătînd cineva tare grăbit la geamlîcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gînd : „Hait ! iar ne cheamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e șeful), să ne canonească pînă la miezul nopții, ca să se recomande ministrului că e grozav !" — iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în négligé. D. căpitan Pandele intră ca o furtună și, vorbind din ce în ce mai tare, ca și cum d. Lefter ar fi surd :

— Bine, nene, păcatele mele ! de ce n-ai venit la berărie ?... se poate să fii așa de indiferent ?... te caut ca un nebun de atîtea ceasuri !

— Ne-a ținut pînă adineaori turbatul la cantilerie... De ce ?

— Leftere !... nu știi nimica ?

— Ce ?

— Ieri s-a tras lotăriile noastre !

— Ei ?

— Am cîştigat !

— Nu mă-nnebuni !... Cît ?

— La amîndouă am cîştigat loturile mari ! ale mari de tot !

Şi căpitanul pune pe masă listele oficiale şi alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste : *076.384 Universitate — Constanţa. 109.520 Bucureşti — Astronomie.*

Cititorul a înţeles acuma ce caută de trei zile pe brînci soţii Popescu.

D. Lefter a trimes turbatului o scrisoare, cerînd, cu tot respectul, un congediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte deloc bine. Aşa şi e : e bolnav.

După o muncă zadarnică de atîta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, cînd aşa, cînd aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărîmat de oboseală ; a simţit că i se taie încheieturile şi aşa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă ; a moţăit de cîteva ori ş-a adormit. Femeia a şezut şi ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare şi de mijloc — se-nţelege, de atîta alergătură şi de-atîtea ridicături. Să fi aţipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas şi, deodată, se scoală drept, cu faţa luminată de raza adevărului...

— Ştiu unde sunt ! acum ştiu !... uf !... le-am găsit !

— Unde ?

— În jacheta mea a cenuşie de vară... Cu ea eram la berărie cînd le-am cumpărat. Ţiu minte bine ; le-am pus în buzunarul de la piept înăuntru... Acolo sunt !... sigur !... Adu-mi jacheta !

Pe cît îşi aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam Popescu se turbura, se roşea, se-ngălbenea...

— Care jachetă ? întreabă ea aiurită, ca de pe altă lume.

— A cenuşie.

— Leftere ! zice femeia punînd mîna la sînul stîng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.

— Ce ?

— Am... dat-o.

— Ce ai dat ?

— Jacheta !

— Care jachetă ?

— A cenușie !

— Cui ?

— N-ai spus tu că n-o mai porți ?

— Cui ? cui ai dat-o, nenorocito !

— La o chivuță.

— Pentru ce ?

— Pe farfurii.

— Cînd ?

— Alaltăieri...

— Alaltăieri !... fără s-o cauți pîn buzunare !

— Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei ; nu era nimic.

— Taci ! strigă crunt d. Lefter... Pe cîte farfurii ai dat-o ?

— Pe zece... Destul m-am tocmit : n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai știe ce spune.

— Unde sunt farfuriile ?... Voi să văz farfuriile ! Adu farfuriile ! poruncește strașnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune ; i le aduce și le pune pe masă. Frumoase farfurii ! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, și altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ș-o sună — porțălan.

— Bravo ! bun gust ai ! zice rînjind sardonic.

Și, pac ! trîntește una jos... țăndări ! și pe urmă, paf ! alta asemenea.

— Leftere !

— Așa sunt eu, galant, cocoană ! cînd am chef, sparg ; sparg, cocoană, cînd am chef, farfurii de cîte zece mii de franci una ! sparg, mă-nțelegi, sparg al dracului !

Și iar pac ! paf ! pînă la a din urmă, pe cînd cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăvește pe toate, d. Popescu își scoate batista, își șterge sudoarea frunții și se așază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al judecătorului neînduplecat către criminalul care-i stă de față-n picioare :

— La care chivuță ? o știi ?

— La Țîca, aia tînără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plîngînd cu inima frîntă de tîrzie căință.

— Știi unde se află această chivuță ?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito !

Peste un ceas, pe-nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii : pe capră, alături cu birjarul, un sergent ; în fund,d. Lefter și d. căpitan Pandele ; iar, dinainte, încă un sergent și d. comisar al secției respective, Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra cîștigului — se-nțelege, cîștig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul știe unde stă chivuța Țîca.

Birja, trecînd din greu prin noroi, se oprește în sfîrșit în apropierea unei cocioabe de pămînt, care șade singuratică într-un peș pe un maidan. Comisarul postează pe sergenți, pitulați, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini ; le face semnul clasic al lui Harpocratea [1],

[1] Degetul la gură.

ș-apoi trece, urmat de d. căpitan și de d. Popescu, să bată la ușe... O fetică zdrențuită vine să deschiză. În sălița luminată de pălpăiala a cîțiva tăciuni de pe vatră, miroase strașnic a carne cu prune: o țigancă bătrînă pregătește de cină. Toți trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punîndu-și mîna la nas.

— Unde-i mă-ta, fa ? întreabă d. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zise copila uitîndu-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

— Aprinde-un muc de lumînare și hai de ne du în odaie, s-o așteptăm.

Fata stă la îndoială.

— Haide ! se răstește d. Turtureanu... și toți trei intră, împingînd pe fată-nainte.

— Da ce e ? întreabă bătrîna, ridicîndu-se de la vatră, unde sta stîrcită.

— Avem treabă cu fie-ta, cu Țîca...

— Lipsește ceva dintr-o casă... știe ea ce lipsește, adaogă d. Lefter.

— Vai de mine ! boiarule, zice bătrîna... N-are Țîca obiceiul... La toate casele boierești o cunoaște pe Țîca... la toate cocoanele mari o știe pe Țîca...

— Haide ! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ș-aprinde ! cît vrei să mă ții în picioare ?

— Iac-aprinz... Da nu se poate, Țîca, boiarule ! să ferească Dumnezeu ! eu, pîntru Țîca, poci să-mi pun mîna-n foc pîntru Țîca... Poate, altă chivuță...

Și zicînd acestea, baba a aprins o lumînare de seu ș-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviță, un scaun și o sobiță de tuci. Pe amîndouă paturile, stau grămezi de haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate, pe sub paturi și pe laviță fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie...

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare ; se repede şi-ncepe să scotocească, luînd şi examinînd pe rînd bucăţică cu bucăţică, fir cu fir. Cîte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei aşa grămezi pestriţe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut şi ele o clipă, nouă, neveştejite ! Dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze... el caută... caută mereu... Fatalitate : jacheta cenuşie nu se află. Cînd gînduri peste gînduri îi clocotesc în cap, iacătă şi Ţîca, d-abia ducîndu-şi coşul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilii-ntregi şi flămîndă : de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toţi trei musafirii ; d. Lefter o ia de piept :

— Unde mi-e jacheta ?

— Care jaghetă ?

— Jacheta a cenuşie...

— Care jaghetă cenuşie ?

— Jacheta cu biletele...

— Care belete, boiarule ?

— Te faci că nu ştii, gaşperiţă !

— Sa ma trasnească Dumnezeu ! sa hie al dracului !

— Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

— Dacă spui, ai bacşiş bun, adaogă d. căpitan Pandele.

— Ce sa spuie, boiarule ! zice bătrîna apilpisită ; ce sa spuie ? vai de pacatele noastre, daca nu ştie... auzi colo ! ce sa spuie ?

— Ţaci tu ! zbiară d. Turtureanu şi-i dă brînci babei cît colo în săliţă.

Baba îşi face cruce, iar copila tremură ca varga lîngă vatră, unde prunele sfîrîie tare-n cratiţă.

— Sa n-aibă parte ! dă să zică Ţîca.

— N-ai fost tu — o-ntrerupe d. Lefter — în strada Pa·ienții numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșe, casele ale verzi cu pcamlîc, care are o aluniță cu păr dasupra sprîncenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu ?

— Ba, am fost.

— Atunci, de ce minți ?

— Ba, nu mint, boiarule ; am fost. Ei ?

— Nu ți-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche și altul pembè pe buză, o jachetă cenușie ?

— Ba, mi-a dat.

— Atunci, de ce minți ?

— Nu minte, boiarule ! zice bătrîna din săliță.

— Taci tu !... Unde e jacheta ?

— E pa mine... o port pa dedesubt.

— Ca să nu te prinz !

— Ba, sa hie al dracului care n-o poartă de frig... Sunt bortoasă, boiarule... alerg toată ziulica pîn zloată — bogda-proste, îmi ține cald la pîntece și la șale.

— Dezbracă-te ! poruncește d. Lefter.

— Iaca...

Și Țîca începe a-și lăpăda țoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămașe, se vede jacheta cenușie. D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept ; chivuța se strîmbă, că se gîdilă la sîn. În buzunar, nimic ; dar în fund are o descusătură... desigur o fi căzut în căptușeală. Țîca scoate jacheta și o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile... În căptușeală, nimic și iar nimic.

— Ce mi-ai făcut biletele ? răcnește îngrozitor cu pumnii-încleștați d. Lefter, pe cînd ceilalți doi o strîng de-aproape într-un colț.

— Care belete ? zbiară şi chivuţa ca o nebună ş-apoi, schimbînd tonul, strigă tare către baba din săliţă în ţigăneşte : „Săi, că se sfarojesc prunele de tot !“

— Ce ai spus pe ţigăneşte ? urlă d. Lefter.

— Haoleu ! încep să se bocească baba şi copila, ce năpaste a fost să cază pe noi !

— Să-mi scoţi biletele ! scrîşneşte d. Lefter : să-mi scoţi biletele, hoaţo ! că te omor, mă-nţelegi ? te omor !

Şi-i trage Ţîchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe ragete, să crezi că s-a aprins o cuşcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter şi cu gravitate :

— Las-o, mă rog... Las' că spun dumnealor la secţie.

Apoi iese-n uşe, dă un ţignal : sergenţii răsar ca din pămînt, şi haide ! le-au pornit pe nemîncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă... Femeile nu ştiau nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăşi limitele prudenţii ; de aceea, el spunea seara la berăric d-lui Lefter şi căpitanului :

— Cu baba şi cu fata, da ! merge să le mursici mai zdravăn ; dar cu Ţîca, nu prea, fiindcă, e, pardon, în poziţie : daca se-ntîmplă la secret vreun avort... Nu ştii dumneata ? Astăzi nu mai poţi conta pe inferiori... şi nici pe superiori ! S-aude... Gazetele atît aşteaptă ca să ne persecute... Dar îţi spun eu că nu e... Biletele n-au fost în jachetă ; pot face prinsoare pe ce pofteşti... Să vezi, cînd ţi-o mai trece niţel asta... cum să zic ? amorul propriu — aşa e tot omul la-nceput cînd îi vine o surpriză de aşa un cîştig — să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susţine că Ţîca i-a furat biletele — chivuţele şi jidanii nu sunt proşti : cînd cumpără haine vechi, le purică pîn toate-ndoiturile.

— Ia, dă-mi-le, mă-nțelegi, la discreție, să stau eu cu dumnealor în *tête-à-tête* la secret... Să vezi cum scot biletele...

Și zicînd aceasta, se uită cruciș fioros și scrîșnește din dinți.

D. Turtureanu răspunde făcînd teorii asupra instrucțiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experiențe în serviciul siguranței publice. Așa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase [1] decît bărbații. Dintre bărbați, bulgarii întrec pe toți la răbdare ; mai puțin ca toți rabdă țiganii, și țigancele mai puțin decît toate : cum le strîngi puțin în corset, „stai, ca spui, mînca-te-aș !“

De aceea, le slăbise pe chivuțe, lăsîndu-le însă tot la secret nemîncate, să se mai gîndească — poate !... dar nu-i vine să crează.

Pe cînd vorbește d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citește gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gînduri. La un moment, d. Popescu se face palid : un domn a intrat în berărie și trece pe lîngă masa lor către fund. Este șeful său de la minister, un tip foarte posomorît și din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală și salută : șeful d-abia moțăie din cap și se așează la o masă puțin mai departe.

— Uite, zice d. căpitan și arată celorlalți gazeta, care scrie :

„Precum se știe, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Numerele cari au cîștigat loturile cele mari, de cîte 50.000 lei sunt : la Constanța-Universitate, 076.384 ; — la București-Astronomie, 109.520.

Un lucru curios însă ; pînă acuma, fericiții posesori ai numerelor cîștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul. Pentru numeroșii noștri cititori și gentilele noastre cititoare, în rîndurile cărora am dori din suflet să se afle cîștigătorii,

[1] Regional : tari, rezistente, răbdătoare.

amintim că, după șase luni de la trageri, nu se mai poate sub nici un cuvînt reclama vreun cîștig. Sumele nereclamate pînă la termenul fatal trec de drept la fondurile societăților respective.“

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter șeful său, care-l ochia pe sub sprîncene din cînd în cînd cu privirea plină de mustrare — adică : „Dumneata ne tragi pe sfoară ; scrii că ești bolnav, ca să-mi lipsești de la datorie, și pe urmă-mi bați berăriile... Bravo !“ — cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpîni la propoziția finală din notița gazetei, și izbucni într-un hohot de rîs, un rîs vînăt !

— Hahaha ! să știi, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen... Îmi cunosc eu norocul !... Hahaha !

Rîsul și vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care pînă aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfîrșit și el să izbucnească... Imputări amare de negligență, de indiferență, de imprudență ! Cînd are cineva hîrtii de valoare așa de mare, nu le lasă să se tîrîie astfel de colo pînă colo... Trebuie să fie cineva prea sec ! Așa trebuie să pați cînd faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec ! șcl... Și asupra acestora, d. căpitan pleacă, spumînd și înjurînd ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic ; bate toba încetinel cu degetele pe marmura mesii.

Peste cîteva momente, domnul șef, care a plătit paharul său de bere, se scoală și, trecînd spre ușe pe lîngă masă, zice :

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puțin trimite mîne cheia sertarului, unde ai acte publice în întîrziere.

— Am fost bolnav, domnule şef.

— Mofturi !...

— Parol, domnule şef : mîne viu negreşit.

— Te rog ! zice scurt şi apăsat şeful şi pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Tîrziu ! Trebuie să meargă la serviciul de noapte : peste un ceas trece inspectorul pe la secţie. Pleacă ; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birje ; d. Lefter se aruncă după el.

— Merg şi eu la secţie, nene Turturene, s-o mai văz pe hoaţa !

D. Turtureanu se-nvoieşte numai după ce amicul îşi dă cuvîntul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din cîştig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

— Pe viitorul şi pe onoarea mea ! nene Turturene !

Au sosit... Nenorocire ! Inspectorul trecuse pe la secţie adineaori ; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, şi liberase pe cele trei femei, îmbunîndu-le cu vorbe blînde.

— De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale ! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

— Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămîne ? Am înţeles, care va să zică, cum merge chestia ! Nu vă săturaţi nici cu zece la sută ? Cît vreţi, cît poftiţi, domnule ? şaptezeci ? nouăzeci ? sută la sută ?

Şi apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorităţii, care e compusă din pungaşi, din zbiri complici

cu briganzii ! exemplu : d. inspector, care s-a-nvoit cu ţigancele...

— Frumos ! sublim ! adaogă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ş-apoi, schimbînd tonul, cu glasul tunător :

— Ruşine pentru acest început de secol ! de trei ori ruşine !

Prudenţa şi amiciţia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorităţii în exerciţiul funcţiunii, şi poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieşit în fuga mare ca un nebun, strigînd că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rîndul al treilea al salipgiilor ; mijea bine de ziuă, cînd d. Lefter, după ce rătăcise atîta vreme prin mahalale, ajunsese în sfîrşit în maidanul din strada Emancipării, în faţa cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuţe...

Poate... poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui violenţa... şi. d. Popescu bate cu sfială la uşa sîrmanei locuinţe... Nici un răspuns... Mai bate o dată, tot aşa de discret... Acelaşi rezultat... Să bată mai cu inimă !... Dar mai multă inimă n-are... Se apropie în vîrful galoşilor de ferestruică şi ascultă ce să fie înăuntru... În tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horcăieli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin cari trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter şezu pe marginea de lemn a prispii şi aprinse o ţigaretă... Şezu cît şezu aşa, meditînd un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot cîştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute

a ruina pe un om, de la casa căruia au cîștigat totdeauna o bucățică de pîne... Ar fi păcat ! și mai la urmă, el a dat de știre : biletele sunt anulate ; dar zece, cincisprezece la sută, da ! o avere necalculabilă, care le pică din cer : bogate, independente și... oneste, șcl...

Deodată, se aude zgomot ușor în casă... În sfîrșit, s-au deșteptat... Musafirul se scoală-n picioare, tușește și pune mîna pe bordul pălăriei. În același moment, ușa se deschide și se arată-n prag chipul nețăsălat al fetii :

— Haoleu, mamă ! săriți ! c-a venit hăla iar !

Femeile sar degrab :

— Iar ai venit, nebunule ? țipă Țîca.

— Ai venit iar la belete, ai ? urlă bătrîna.

Și, pînă să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomenește fleașc drept în ochi, o strachină cu prune sleite :

— Na belete !

— Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliție, ai ? oțule !

Și după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, și pe urmă care cu ce apucă, baba cu o cratiță, fata cu o scurtătură de lemn și femeia cu un tîrn, și dă-l tava pîn noroi :

— Na, belete ! na, belete ! na, belete !!!

Cînd au ostenit bine chivuțele, a plecat și d. Lefter, destul de ostenit și dumnealui, dar repede, și cu capul gol, de degrab ce-i era — și chivuțele după el :

— Ho ! Ho ! nu mai vrei belete ; sa mai vii la belete ! ho ! oarrba ! !

Pe la șapte și jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grije. Cocoana, văzînd halul omului, s-a pornit pe plîns... De cu seara, venise un prieten de la minister și lăsase o scrisoare...

O citește :

„Dragă Leftere,

Astăzi, cînd am plecat de la canţilerie, d. Georgescu, şeful, mi-a zis să te anunţ că, dacă mîne nu vii la serviciu, poţi să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire, şi pune să spargă broasca sertarului, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Golstein. Au venit astăzi trei deputaţi şi au făcut gură că se trăgănează lucrările. De mîne, începem, pe cît o ţine Camera, canţileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreşit. Şeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,
Mitică“

La opt şi cinci, d, Lefter, spălat şi premenit, suie treptele ministerului. Întreabă pe aprod :

— Şeful a venit ?

— Acuşica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeţi imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbeşte şi intră foarte umilit. Şeful, care se plimbă de colo pînă colo, cu mînile în buzunar, cum îl vede, se opreşte :

— Ai venit, domnule ?

— Da, domnule Georgescu...

— Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule ! aici sunt domnul şef... Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... şi aldată, să ştii că te dau afară ! Statul nu plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă — uite ce prăpădit eşti ! — în loc să vie la datorie... M-ai auzit ?... Mergi de-mi adu dosarul !

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul şi apucă nervos un vraf de hîrtii. Cînd dă să pună vraful pe masă, scapă printre deşte jos o

hîrtiuță mică îndoită. S-apleacă — o ridică — o privește lung, dă un țipăt...

Toți zeii ! toți au murit ! toți mor ! numai Norocul trăiește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el !... Sunt aci !... aci, biletele !... aci era soarele strălucitor căutat atîta timp orbește pe-ntunerec !

D. Lefter e leșinat — acea liniște a mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan : fața ei este senină fără creț, pe cînd în fundu-i zac atîtea sfărămături de corăbii înghițite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman !

El ascunde-n sîn, între flanelă și piele, într-un plic de pînză, cele două bucățele de hîrtie, tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surîzînd de această reminiscență vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se așează bine în jețul său de mușama și așterne cu mînă sigură, pe o coală de hîrtie ministerială, următoarea compoziție, care, sub forma-i laconică, ascunde atîta bogată ironie :

„Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. Minister.

Binevoiți, etc.

Eleutheriu Poppescu“

Ia apoi dosarul și demisia și intră hotărît la șeful, care lucrează cu nasul vîrît în hîrtii :

— Domnule șef, iată dosarul Goldstein.

— Bine, răspunde superiorul fără să ridice capul. Lasă-l aici.

— Şi mai iată, „domnule Georgescu“, vă rog foarte mult, şi demisia mea.

— Bine... Las-o aici.

— Vă salut.

— Bine... Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

— Mă rog, unde se-ncasează cîştigurile de la lotăriile cari s-au tras alaltăieri ?

— Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze şi prin noi. Aveţi vreun bilet cîştigător ?

— Am... două cîştigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, şi arată de departe biletele, ţinîndu-le graţios între două degete.

— Sunt cîştiguri mari ?

— Măricele... Am amîndouă cîştigurile mari !

Bancherul deschide nişte ochi plini de admiraţie şi zice, dînd să ia biletele :

— Daţi-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mîna, dezdoieşte biletele şi întreabă :

— N-aveţi listele oficiale ?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog — zice d. Lefter cu vorbă răspicată — avem o dată : zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt zeci şi patru — Universitatea Constanţa.

— Nu, răspunde bancherul : una-sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-douăzeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca : una-sută-şi-nouă-mii-cinci-sute-douăzeci — Bucureşti-Astronomie.

— Ba, pardon, zice bancherul... Bucureşti-Astronomie — zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.

D. Lefter nu-şi dă seama bine de ce' dar simte o sfîrşeală şi cade, alb ca porţălanul, pe un scaun lîngă contor [1], întinzînd mîna cu biletele. Bancherul le ia : se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi, zîmbind şi el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid :

— Uite ce e, stimabile ; v-aţi înşelat... şi iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a-ntîmplat !... Al dracului !... Dumneata ai la una tocmai numărul care a cîştigat la cealaltă şi...

— Şi... ce ?

— ...Şi viceversa.

Cum aude cuvîntul viceversa, d. Lefter se face vînăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă :

— Viceversa ! Nu se poate, domnule ! peste poate ! Vice-versa : Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi ! Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii, şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi ca vampirii, pierzînd toată sudoarea fiecare om onest, de-oarece se-ncrede orbeşte-n mofturile dv. şi cu tripotajuri evreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm... da ! să ne revoltăm ! Aşa să ştiţi : proşti ! proşti ! proşti !

Ş-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi şi cu pumnii în cap şi să tropăie din picioare, făcînd aşa un tărăboi, încît a trebuit bancherul să ceară ajutorul forţei publice ca să scape de d. Lefter...

---

[1] Casă (de plată).

*

Dacă aş fi unul dintre acei autori cari se respectă şi sunt foarte respectaţi, aş încheia povestirea mea astfel...

...Au trecut mulţi ani la mijloc.

Într-un tîrziu, cine vizita mănăstirea Ţigăneşti putea vedea acolo o maică bătrînă, oacheşe, înaltă şi uscată ca o sfîntă, cu o aluniţă mare păroasă deasupra sprîncenei din stînga şi cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvînt, nu voia să răspunză la nici o întrebare ; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blîndă. O singură apucătură denunţa oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat ; toată ziulica, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe cari le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuţă.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureştilor, trecătorii puteau vedea un moşneag micuţ, intrat la apă şi scofîlcit, plimbîndu-se liniştit, cu acea linişte a mării, care, potolită în sfîrşit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrînul se plimba, regulat — dimineaţa, de colo pînă colo pe dinaintea Universităţii — seara, cum răsăreau aştrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake — şoptind mereu, cu un glas blajin, acelaşi cuvînt : „Viceversa !... da, viceversa !...“ — cuvînt vag ca şi vagul vastei mări, care, sub faţa-i fără creţ, ascunde-n tainicele-i adîncuri stîncoase cine ştie cîte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute !

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept : după scandalul de la bancher, nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu eroul meu şi cu madam Popescu.

ÎN VREME DE RĂZBOI

În sfîrşit, ceata de tîlhari căzuse prinsă în capătul pădurii Dobrenilor. Doi ani de zile, vreo cîţiva voinici, spoiţi cu cărbuni pe ochi, foarte-ndrăzneţi şi foarte cruzi, băgaseră spaima în trei hotare. Întîi începuseră cu hoţia de cai : apoi o călcare, două cu cazne ; pe urmă omoruri. Între altele, făcuseră acum în urmă o vizită despre ziuă lui Popa Iancu din Podeni.

Popa era un om cu dare de mînă, rămas văduv, deşi foarte tînăr, trăia cu maică-sa. Îi mergeau treburile cît se poate de bine. În timp de un an şi jumătate, cumpărase două sfori de moşie, ridicase un han şi o pereche de case de piatră ; vite multe, oi, cinci cai, şi mai avea, se zice, şi bănet. Astea băteau la ochi, toată lumea credea că popa găsise vreo comoară. La aşa stare trebuia, se-nţelege, să se oprească ochii tîlharilor.

Într-o seară, părintele Iancu a făcut prostia să rămînă acasă singur de tot : pe bătrînă a trimis-o cu trăsura la tîrg, cu un băiat ; pe un argat l-a mînat la cîmp, pe alţi doi, cu carele, după lemne la pădure. După miezul nopţii, iacă-te oaspeţii negri : l-au legat, l-au schingiuit şi i-au luat o groază de bani. Norocul bătrînei că lipsea ; făcea poate greşeala să ţipe, şi tîlharii o omorau, cum s-a şi întîmplat în altă parte cu o babă, peste cîteva zile.

De mirare însă un lucru — popa avea un buiestraș minunat și două iepe de prăsilă : nu i le-au luat. Dar ceva și mai curios — cîinii din curte, niște dulăi ca niște fiare, nu dedeseră măcar semn de viață ! Hoții au fel de fel de meșteșuguri ca să adoarmă cîinii cei mai sălbatici ; le dă, pesemne, un fel de mîncare descîntată, ori cine știe ce.

Pe preot l-au găsit a doua zi într-un tîrziu legat butuc, cu mușchii curmați de strînsura frînghiilor, cu călușu-n gură, d-abia mai putînd geme. L-au dezlegat degrabă, și bietul om a povestit, gîfîind și cu mintea pierdută de groază, tot ce pătimise.

Nu trecură două săptămîni și se auzi de altă călcare — aceea, în adevăr, spăimîntătoare.

Arendașul de la Dărmănești a fost călcat de cu seara. Omul trăia acolo cu o rudă bătrînă, o babă, care-i îngrijea de casă. Baba a făcut neghiobia să țipe, și arendașul și mai neghiob, a tras cu revolverul. Atîta le-a trebuit ! I-au chinuit, i-au ferăstrăiat pînă i-au dat gata. Nu se putea ști cît jefuiseră, desigur fusese o sumă însemnată — arendașul vînduse de curînd o cătățime mare de bucate.

Dar, în sfîrșit, fărădelegea asta fusese cea din urmă. Oamenii spoiți cu negru căzură în lanțurile justiției aznoapte, tocmai cînd se porneau la o nouă ispravă. Vestea aceasta se împrăștiase într-o clipă, ca o lumină liniștitoare, peste cîte trele hotarele bîntuite.

Către seară se întorcea acasă, călare pe buiestrașul lui, popa Iancu. Și calul și omul erau zdrobiți de umblet. De trei zile popa alergase după daraveri de negustorie, — vindea vite și cumpăra porci. Pe unde umblase n-aflase nimica de prinderea tîlharilor. Maică-sa îl aștepta cu masa ; fiul n-avea poftă de mîncare ; îi era degrabă să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.

Hangiul era foarte mulţumit : om cu dare de mînă, cu han în drum — mare greutate i se luase de pe suflet. Cîte nopţi nu dormise el o clipă măcar cum se cade, trăgînd cu urechea şi aşteptînd cu inima sărită pe musafirii de noapte ! negreşit trebuia să-i vie şi lui rîndul o dată şi-o dată.

Preotul intră în cîrciumă, tocmai cînd dl. Stavrache se pregătea să-nchiză.

— Neică, zise el privind ciudat şi sperios în toate părţile, aş vrea să-ţi spui ceva numaidecît.

— Ce ?

— Ai să vezi. Închide şi aide-n odaie amîndoi... am venit la d-ta ca la un duhovnic...

După aerul şi tonul tînărului, fratele mai mare nu ştia ce să crează ; totuşi înţelese că preotul avea lucruri serioase de spus. Trimise pe slugi şi pe femeie să se culce, închise obloanele prăvăliei şi poarta hanului, şi, după ce toată lumea se linişti, intră în odăiţă unde-l aştepta popa trăgînd tutun şi oftînd greu.

— Ce e, mă ?

— Am venit la d-ta ca la un duhovnic... N-aude nimeni ?

— Aş ! cine s-auză ?

— Neică Stavrache, zise popa înecat, m-am nenorocit !

— De ce ?

Popa a-nceput să plîngă cu hohot şi să se bată cu pumnii în cap. Neica Stavrache nu înţelegea deloc.

— Ce să mă fac ?... ce să mă fac, neică ?... spune d-ta, că mi-eşti frate mai mare...

Ce avea preotul pe suflet ? Ce să aibă ? Lucru greu de-nţeles, firește ; aşa de greu, că dl. Stavrache, mai întîi, nici n'a voit să crează.

Cum s-a putut ? Omul cu greutate, proprietarul cu atîtea acareturi şi cuprins, mai bogat decît multă lume dimprejur ! — frate-său ! preotul — să fi fost capul bandei de tîlhari ! Şi cu toate astea, era adevărat. Dracu-l împinsese ! Şi nenorocitul îşi povesti din fir în păr toate isprăvile. Călcarea de la el fusese un marafet ca să adoarmă bănuielile. Cu cîteva zile înainte, un notar de sat — era cam beat — duşman vechi al popii, întîlnindu-l la un han pe drum, i-a zis : „Bun buiestraş ai, părinte ! ăsta nu mai e cal de popă, e cal haiducesc, să lase toate poterile-n urmă !“ şi pe urmă : „Bine-ţi merge, părinţele ! mai cumpăraşi o sfoară de moşie ! Cum de nu ţi-e teamă să te calce tîlharii ! pesemne că eşti dres !“

Neica Stavrache ascultă în sfîrşit şi povestirea isprăvii din urmă de la arendaşul Dărmăneştilor... Dar nu popa îl omorîse ; el luptase cît putuse să-i oprească de la aşa crudă faptă ; ce era să le faci însă ? erau îndîrjiţi : baba ţipa şi arendaşul a tras cu arma — nu mai era chip să stăpîneşti pe băieţi.

Popa scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii numai prin întîmplare : aminteri puneau mîna poteraşii şi pe el... Dar toţi cetaşii sînt prinşi... Or să-i pună la cazne... ei au să spună tot... tot... Or să pună mîna şi pe el. Şi popa, apucat de cutremur, îşi smulgea părul din cap.

— Ce-i de făcut, neică Stavrache ? scapă-mă !

— Cum ?... Nenorocitule ! să fugi ! să piei ! să te-neci mai bine decît să puie mîna pe tine ! în fundul ocnei îţi putrezesc oasele.

Pe cînd vorbea dl. Stavrache, deodată s-aud afară zgomot, strigăte şi bătăi puternice în obloanele prăvăliei. Amîndoi rămîn încremeniţi.

— Nu deschide ! zice popa, scoţînd un revolver de sub anteriu.

Dar bubuiturile se-ndesesc, — sunt oameni mulţi afară. Dl. Stavrache, fără să mai asculte de stăruinţele popii, care tremură ca varga, îl împinge cît colo şi trece-n prăvălie. Trăgînd bine cu urechea, hangiul înţelege că are a face cu o lume veselă : o ceată de răufăcători e mult mai serioasă şi mai tăcută ; nu rîde şi nu chiuieşte aşa cu chef pe la miezul nopţii. Şi dl. Stavrache a ghicit bine. Strigînd : „Numaidecît !“ aprinde lampa şi merge să deschiză.

În adevăr, sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă, în cîteva trăsuri, conduşi de un ofiţer şi doi sergenţi rezervişti către Dunăre — la război. Poposesc două-trei ceasuri aci, să odihnească şi caii ; despre ziuă or să se pornească : trebuie s-apuce trenul militar care trece dimineaţa la staţia cea mai apropiată — cale de vreo patruzeci de kilometri. Sunt muşterii buni, băieţi cu dare de mînă, şi cîntă, şi rîd, şi fac fel de fel de nebunii.

Dl. Stavrache face tot ce poate ca să-ndatoreze pe bravii tineri. După ce au băut binişor, se aştern unul lîngă altul, ticsiţi în cele două odăi mai mari ale hanului. Foarte obosiţi, tinerii fără grije dorm buştean. Hangiul, posomorît, stă cîteva minute la gînduri adînci ; dar deodată faţa i se luminează : înăuntrul frunţii a scînteiat o mare inspiraţie. Omul trece repede în odaia unde îl aşteaptă cu atîta nerăbdare cainicul.

Ce şi-au vorbit cei doi fraţi nu se poate spune, atît de încet şi de discret şi-au şoptit. E destul a arăta numai ce au făcut. Preotul Iancu s-a aşezat pe scaun în mijlocul odăiţii. Dl. Stavrache a luat o pereche de foarfece şi a început să-i rotească pletele ; apoi tot mai scurt şi mai scurt, unde mai bine, unde mai cu scări, l-a tuns la piele, muscălește. Apoi i-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine şi la urmă i-a ras-o cu perdaf. Toate astea foarte degrabă.

La patru despre ziuă, voluntarii s-au deşteptat, s-au pus la rînd şi s-au numărat. Dl. Stavrache le-a făcut socoteala, a încasat suma de douăzeci şi cinci de lei şi, mulţumindu-le, le-a zis :

— Uite ce e... e aici un tînăr care ar vrea să meargă şi el volintir cu d-voastră. Îl primiţi ?

— E vîrstnic ?

— Da.

— Are părinţi ? ori copii ?

— N-are nimic.

— Are formele gata ? a întrebat ofiţerul.

— Forme n-are ; dar... să le faceţi d-voastră.

— Asta nu se poate ; trebuie să se prezinte la divizie.

— Da' nu s-ar putea să-l luaţi cu d-voastră şi să-şi facă formele acolo unde vă duceţi ?

— Ba... s-ar putea.

— Atunci...

Şi dl. Stavrache aduse în faţa camarazilor pe domnul Iancu Georgescu — un tînăr foarte voinic, frumos şi curat, ras proaspăt — o înfăţişare demnă şi severă. Camarazii l-au salutat cu un „ura" puternic de s-a cutremurat hanul, şi dl. Iancu Georgescu, după ce s-a sărutat de multe ori cu neica Stavrache, a pornit cu vesela bandă, fără să se mai uite înapoi.

*

* *

De mult nu se mai pomenea acum în sat de preotul Iancu... Se-necase ? îl răpusese cineva ? Nici urmă nu lăsase, parcă intrase-n pămînt. În locul lui se orînduise alt preot ; nu-l putuseră aştepta oamenii cît lumea ; nu putea rămînea sat de creştini fără liturghie.

Cînd dl. Stavrache se întorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la începutul lui dechemvrie — (bătrîna, după ce zăcuse de inimă-rea vreo cîteva săptămîni, murise, dimineaţa, la 28 noiemvrie) — se-ntîlni cu factorul rural... O scrisoare cu timbrul de la Turnu-Măgurele şi cu data din ajunul morţii bătrînii. Neica Stavrache a cunoscut slova. Repede omul, deprins a nu mai aştepta zadarnic veşti de la acela pe care-l credea pierdut de-a binele, se închise în odăiţă şi desfăcu nervos plicul.

„Iubite neică, mai întîi nu lipsesc a cerceta despre scumpa d-voastră sănătate, a dumitale şi a maichii“...

Dl. Stavrache îşi şterse ochii cu colţul şorţului şi, foarte înduioşat, urmă semnele pe petecul de hîrtie, sosit de aşa de departe ca să aducă în liniştitul sat un fel de răsunet al zbuciumului din locurile războiului. Fugarul era dinaintea Plevnei. Se bătuse cu mare curaj şi cu mult noroc în trei rînduri ; luase un steag de la inamic, într-o încăierare unde ai noştri erau aproape zdrobiţi ; fusese numit sergent pe cîmpul de onoare, căpătînd „Virtutea militară“ şi o decoraţie rusească. În curînd Plevna era să fie atacată cu toată puterea armatelor aliate.

Curios lucru ! Cine ar fi văzut figura lui neica Stavrache, presupunînd că acela ar fi fost un om deprins să descifreze înţelesuri din chipurile omeneşti, ar fi rămas în mirare pricepînd bine că în sufletul fratelui mai mare nu se petrecea nimic analog cu bucuria la cetirea veştilor despre succesul de bravură al răspopitului.

Hangiul mototoli hîrtia, după ce mai privi bine data : în adevăr, scrisoarea era expediată cu trei zile mai-nainte de luarea Plevnei. Dar acuma... Plevna era luată — asta se zvonise oficial în toate unghiurile ţării.

Primarul mai știa, tot din izvor oficial, că voluntarii au să fie liberați zilele acestea spre a se întoarce pe la căminuri, fiindcă războiul s-a sfîrșit.

— Dar... întrebă distrat dl. Stavrache, ce s-o mai fi făcut cu tîlharii prinși astă primăvară ?

Tîlharii fuseseră osîndiți la diferite pedepse și desigur erau și așezați la locurile de muncă.

— Care va să zică, clipi gîndul hangiului, nici vorbă n-a fost la judecată despre popa, despre capul și gazda tîlharilor. Aoleu ! Ce mai judecători !

...Dar o să îndrăznească să se mai întoarcă ?

...Dar dacă îndrăznește, și se-ntoarce ?... Atunci, ce-i de făcut ?

...Da ! dar sergentul se poate întoarce ; popa, ba !

...Dar dacă-i vine așa o nebunească sergentului, să spuie că el e stăpînul averii, întîmple-se orice s-ar întîmpla ! că o dată a purtat barbă și plete.

...Da, dar atunci procurorul îl rade și-l tunde de-a binelea.

...O veni ?... n-o veni ?...

Pe cînd dl. Stavrache își ridica așa de sus interesanta-i clădire de ipoteze, iaca-tă altă scrisoare ; e tot de la Turnu-Măgurele — de astă dată însă e slovă străină... Slovă străină !... Ei ! lucru Dracului !...

„Salutare, domnule Stavrache, n-avem onoare să vă cunoaștem, dar venim să îndeplinim rugămintea unui brav camarad, sublocotenentul Iancu Georgescu, voluntar înaintat din grad în grad în timp de campanie, mort pe cîmpul de onoare, de trei gloanțe inamice primite în pîntece. Am stat la căpătîiul lui plîngînd pînă a închis ochii. Mare păcat că s-a prăpădit așa viteaz soldat ! Un moment nu a arătat lașitate ; deși foarte slăbit de atîta durere și pierdere de sînge, tot glumea ; zîmbind, și-a cîntat singur, popește, foarte

frumos : vecinica pomenire ! apoi ne-a dat adresa dumitale și ne-a rugat să-ți scriem negreșit să-l ierți, fiindcă acuma s-a spălat în sînge, și să-i spui maică-sii, bătrînii, pe care o cunoști, să-i poarte regulat de grija sufletului. Pe urmă a-nceput să aiurească și s-a sfîrșit.

Salutare : sub-loc. Marin Dobrescu ; sergent major George Popescu."

Dl. Stavrache a plîns mult, mult, zdrobit de trista veste. Dar un bărbat trebuie să-și facă inimă ! Nu trebuie să se lase copleșit așa de durere. A strîns bine scrisoarea : s-a spălat frumos pe ochi ; a pus caii la brișcă și a plecat repede la tîrg, să întrebe pe avocat, cu ce forme intră cineva regulat în stăpînirea averii unui frate bun pierdut, care n-are alt moștenitor.

II

De mult acuma, dl. Stavrache stăpînește mirazul rămas de la frate-său, părintele Iancu, de a cărui urmă nu s-a mai putut da și despre care nici nu se mai pomenește.

Avocatul povățuise destul de limpede pe hangiu...

Un om stăpînește o avere ; cu drept ori fără drept, o stăpînește. Cîtă vreme nu-l supără nimeni, cîtă vreme nu se ridică nici o pretenție asupră-i, el n-are nevoie să ia nici o măsură legală. Și mai la urmă, situația d-lui Stavrache este mai limpede decît a oricărui proprietar.

— Averea a fost a popii ?
— Da, a popii.
— Făcută de el, din munca lui ?...
— Cea mai mare parte.
— Popa are copii ?
— N-are.

— Are femeie ?
— Nu.
— Are părinți ?
— Nu.
— Mai are alt frate ?
— Nici unul, decît pe mine.
— Atunci... stăpînește sănătos, a adăugat avocatul, și dacă te-o supăra cineva, atunci vino la mine... Numai unul singur te-ar putea călca...

— Cine ? întrebă dl. Stavrache.

— Popa.

Moștenitorul zîmbi, și cu siguranță răspunse :

— Aș ! nu mai poate călca, săracul !

Apoi, văzînd că răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului, se grăbi s-adauge cu tonul cel mai duios :

— Cine știe unde s-o fi prăpădit bietul frate-meu, dacă n-a mai venit el la avutul lui de atîta amar de vreme !

Au trecut cinci ani de la război și nimeni, în adevăr, n-a supărat pe dl. Stavrache, afară decît popa Iancu volintirul, care venea din cînd în cînd, de pe altă lume, să tulbure somnul fratelui său. Avocatul avusese dreptate. Singur popa avea dreptul să neliniștească pacinica stăpînire a hangiului.

Dar, orice se întîmplă des, nu ne mai mișcă ; orice minune, a treia oară trebuie să ni se pară lucru foarte firesc. Pentru aceea, hangiul primi fără multă emoție vizita înstrăinatului, care venea cine știe de unde, de departe.

Dl. Stavrache sta în odăiță, căutînd să desfacă niște socoteli încurcate, cînd intră nenorocitul fugar.

Stins de oboseală, bolnav, cu fața hiravă, și cu ochii în fundul capului ca în clipa morții, ocnașul era îmbrăcat în haina vărgată de la ocnă, de unde scăpase, ca prin minune, pilindu-și lanțurile.

Umblase prin codri, nemîncat ; trecuse prăpăstii ; haina și năzdragii îi erau numai zdrențe ; opincile sfîșiate ; palmele și tălpile picioarelor și gleznele pline de sînge. Dar, în sfîrșit, ajunsese la frate-său.

— Ticălosule ! strigă dl. Stavrache, ne-ai făcut neamul de rîs ! Să piei, să nu te mai văd ? Pleacă ! Du-te înapoi de-ți ispășește păcatele !

Fugarul a plecat oftînd, și cînd a ajuns în prag :

— Nene, zice, fă-ți pomană, dă-mi o bărdacă de apă.

Atîta a putut să zică, și a picat jos moale ca o cîrpă.

Lui dl. Stavrache i s-a făcut milă ; s-a repezit să-l ridice, ca să-l puie pe pat : nu-l putea lăsa să moară ca un cîine. Ocnașul, în luptă cu moartea, s-a agățat de frate-său cu o mînă de gît și cu alta de brațul stîng. Hangiul a dat atunci să-l salte de jos ; a încercat o dată, de două, de mai multe ori, din răsputeri — degeaba ; toate opintelile și sudorile fuseseră de prisos ; trupul, greu ca plumbul, era peste putință de dezlipit de la pămînt.

Hangiul simțind că se frînge de la mijloc, voi să dea drumul muribundului și să se ridice în picioare, ca să răsufle și să-și recapete puterile. Dar încercarea aceasta fu și mai grea decît cea dintîi : ocnașul, în ceasul morții, se încleștase cu o putere covîrșitoare de gîtul și de brațul hangiului.

Se opinti încă o dată cu supremă energie, ridică de la pămînt pe nenorocit ; dar acesta fu apucat de un cutremur grozav, se zbătu din toate încheieturile și, biruind, cu greutatea-i de mortăciune, cea din urmă putere de împotrivire a lui Stavrache, îl îngenunchiă, îl trînti jos și-i puse, ca un luptător teafăr, genunchiul pe piept. Apoi, începu să rîză ca un nebun, scrîșnind din dinți, și-i zise :

— Gîndeai c-am murit, neică ?

A stat mult astfel dl. Stavrache supus sub călcîiul ocnaşului ; mult a suferit în ochi rînjeala acelei fiare. Dar cînd nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit şi el de frica morţii, a făcut o săritură deznădăjduită... Ocnaşul a sărit cît colo, ca un mototol, a bufnit în uşă, uşa s-a deschis de perete, şi mototolul a pierit în întunericul nopţii.

Dl. Stavrache era-n picioare, în mijlocul odăii, tremurînd din toate încheieturile şi făcîndu-şi cruci peste cruci... Dor de frate — bine : dar urîtă vizită.

Pînă la ziuă, dl. Stavrache s-a plimbat pîn odaie de colo pînă colo ; s-a-nchinat într-una, rugîndu-se fierbinte pentru odihna sufletului răposaţilor, şi a băut mereu rachiu bun, ca să-şi îndepărteze gîndurile rele.

A doua zi s-a dus la biserică şi a aprins lumînări pentru sufletele morţilor. Apoi, deşi zdruncinat, şi-a văzut omul de daraveri, mai pe ici, mai pe colea... mai cu seamă şi-a petrecut vremea cu nişte vin care pornise să se turbure şi să se oţetească... acu era limpede ca untdelemnul franţuzesc şi dulce ca mustul năsprit. Toată ziua nu i-a cerut inima nimica : a băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză ; tocmai în spre seară de tot a gustat niţel peşte sărat cu usturoi şi a băut cîteva pahare de vin nou. Pe urmă s-a-nchinat frumos şi s-a culcat cu gîndul la cine ştie ce.

. . . . . .

Afară plouă mărunţel, ploaie rece de toamnă, şi boabele de apă prelingîndu-se de pe streaşină şi picînd în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cîntare cu nenumărate şi ciudate înţelesuri. Legănate de mişcarea sunetelor, gîndurile omului începură să sfîrîie iute în cercuri strîmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol, în cercuri din ce în ce mai largi, şi tot mai

domol, şi tot mai larg. Cînd cercul unui gînd ajunse-n fine aşa de larg încît conştiinţei îi era peste putinţă din centru să-l mai urmărească din ce se tot depărta — omului i se pare c'aude afară un cîntec de trîmbiţe... militari, desigur.

Hangiul ascultă mai bine ; cîntecul străluceşte din ce în ce mai tare. Se apropie.

Dl. Stavrache iese afară pe prispa cîrciumii.

E o zi luminoasă de primăvară.

În adevăr sunt nişte militari, o companie care urcă la deal în marş de paradă. Tot satul : oameni, copii, cîini fac alai după militari.

Au ajuns în faţa hanului. Căpitanul comandă oprirea pe loc.

Hangiul rămîne trăsnit : Căpitanul !

Căpitanul bagă sabia în teacă şi înaintează către dl. Stavrache ; acesta se dă pas cu pas mereu înapoi pînă în cîrciumă, închide repede uşa şi-ncearcă s-o încuie ; dar pînă să clipească, uşa sare din ţîţîni, şi căpitanul s-arată-n prag şi, rîzînd cu hohot, strigă :

— Gîndeai c-am murit, neică ?

Stavrache trece-n tindă — căpitanul după el ; fuge în odăiţă — degeaba ; nesuferita arătare îl urmăreşte de aproape.

Nemaiputînd răbda prigonirea, hangiul se repede sălbatec şi apucă de gît pe căpitan ; acesta se lasă fără a face o mişcare. Hangiul se-ndîrjeşte şi-l strînge de gît, îl strînge din ce în ce mai tare ; simte cum degetele-i pătrund în muşchii grumazului strivindu-i, afundînd beregata, sfărîmînd închietura cerbicii. Dar cu cît strînge mai tare, cu atît chipul căpitanului se luminează ; cu cît el scrîşneşte, cu atît militarul rîde mai zgomotos şi mai vesel. Şi cînd dl. Stavrache îşi desfleştează degetele amorţite şi cade pe o laviţă, căpitanul îl întreabă :

— Gîndeai c-am murit, neică ?

Şi rămase multă vreme în picioare, cu mîinile încrucişate şi cu privirea ţintă asupra lui Stavrache. Apoi făcu un semn poruncitor, la care hangiul se supuse. Ieşiră amîndoi pe prispa din drum. Căpitanul dete comanda plecării, trîmbiţele sunară, soldaţii îşi ridicară armele şi, urmată de obştea satului, compania plecă, în frunte cu căpitanul, al cărui rîs acoperea cîntecul trîmbiţelor şi zgomotul mulţimii.

. . . . . .

Dis-de-dimineaţă, dl. Stavrache, tremurînd de friguri, era la popa satului, rugîndu-l să vie negreşit pînă seara, să-i facă sfeştanie acasă.

III

Era o zloată nemaipomenită : ploaie, zăpadă, măzărică şi vînt vrăjmaş, de nu mai ştia vita cum să se-ntoarcă, să poată răsufla. Deşi aproape de nămiez, în tot satul era astîmpăr desăvîrşit, ca-n puterea nopţii ; ba nici glas de cîine nu se mai auzea — cine ştie în ce adăposturi se odihneau paznicii curţilor ! Drumul parcă era pustiu : care om cuminte să-nfrunte aşa tărie de vreme ? Pe la toacă, s-a hotărît vîntul să bată numai dintr-o parte ; ploaia a contenit ; a-nceput ninsoarea mărunţică şi deasă : şi s-a pornit crivăţul s-o vîrtejească. Aşa vreme ţine trei zile şi trei nopţi ; halal de cine n-are nici pentru vatră, nici pentru căldare !

Dl. Stavrache n-a mai ridicat oblonul prăvăliei. Singur la tarabă, ce să facă omul ? Mai bea un rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat şi se gîndeşte mai la una, mai la alta. Dar e frig în prăvălie. Mai înţeleg să se canonească negustorul cînd

știe pentru ce ; dar așa, degeaba ! Pe așa vreme e de prisos să mai aștepți mușterii. Dl. Stavrache încuie cicmigeaua, pe urmă prăvălia, și trece-n odaie, la căldură ; călători n-or să mai treacă, și toată lumea din sat știe să intre pe portiță-n curte și să bată la ușa din dos.

În adevăr, după ce se dezmorțește bine dl. Stavrache la gura sobei, iacă-te, pe-nseratele, că bate cineva la ușă.

— Care-i acolo ? întreabă hangiul.

— Eu, dom Stavrache, răspunde un glas slab de copilă... Deschide...

Hangiul trage veriga. Vîntul de-afară duhnește pe ușă aruncînd înăuntru o fetiță foarte rebegită. Copila d-abia poate vorbi ; fălcile îi sunt înțepenite de frig, deși, pe potrivă de copil sărac, e destul de bine îmbrăcată : are peste cămășuță minteanul lui tată-său ; pe picioarele goale niște cizmulițe vechi ale mă-sii, și pe cap un testemel.

— Ce vrei ?

— M-a trimes maica, să-i dai de un ban gaz, și taica, de doi bani țuică.

Și fata scoase de sub mintean cu băgare de seamă două clondire.

— Da'... zice, să nu mai pui gaz în a de țuică și țuică-n a de gaz, ca alaltăieri, că iar mă bate... și... să măsori bine...

— Da' bani ai adus ?

— Ba !... zice că să scrii.

— Iar să scriu ?

Și dl. Stavrache, urmat de fetiță, trece-n prăvălie, bolborosind :

— Scrie-v-ar popa să vă scrie, de pîrliți !

În prăvălie d-abia se mai vede. Fetița, apropiindu-se de dl. Stavrache, care-i toarnă țuică, rămîne cu ochii pe un covrig stingher, uitat pe tarabă. Hangiul s-apleacă sub ta-

rabă, să ridice tinicheaua cu gaz ; în clipa aceea fetiţa întinde mîna, ia covrigul şi dă să-l vîre iute sub mintean ; dar dl. Stavrache se ridică. O fi tras cu coada ochiului, ori ştia că fusese un covrig pe tarabă şi acu pierise ? că, fără vorbă, lip ! o palmă peste obrazul îngheţat.

— Lasă covrigul jos, hoaţo !... De mici vă-nvăţaţi la furat, fire-aţi ai dracului !

Fata a lăsat covrigul şi a pus mîna la obrazul încălzit. Apoi a luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean şi a pornit, afundîndu-se în negura nopţii viscoloase.

Hangiul a încuiat uşa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruţ, a mai cotrobăit prin odaie... Să fi trecut aşa ca la vreun ceas, cînd prin urletul viforului i se pare c-aude glasuri de oameni afară... Ascultă cu dinadinsul — urechea nu l-a amăgit. De astă dată se aud şi bătăi în uşa de la drum a prăvăliei. Muşterii... călători... Cine dracu mai umblă pe vremea asta ! Hangiul aprinde o lumînare şi trece-n prăvălie la uşă, unde cei de-afară bat mereu.

— Care-i acolo ?

— Oameni buni !

E o sanie cu clopoţei afară. Dl. Stavrache deschide.

— Bună vremea ! zice o momîie de om, înalt şi spătos, cu o glugă mare, şi intră, pe cînd altul, tot aşa de îmbrobodit, stă în faţa cailor, cari nu se pot astîmpăra locului de bătaia vremii.

— Bună să-ţi fie inima ! răspunde gazda.

— Ne rugăm dumitale, negustorule, de adăpost pentru la noapte. Nu mai e chip să mergem înainte, caii prăpădiţi ; noi, degeraţi. Să punem caii la grajd şi nouă să ne dai un colţişor pînă la ziuă.

— Bucuros, zice hangiul !... Dar dacă o fi poarta nemeţită, e greu de deschis.

Din norocire, poarta era nemeţită numai pe dinafară ; pe dinăuntru, fiind adăpostit dinspre partea hanului, locul era limpede. Doi argaţi ieşiră din grajd, poarta trozni, spărgîndu-şi lipiturile de gheaţă, sania fu trasă în curte şi caii puşi la iesle.

Cei doi musafiri suiră pe prispă, îşi scoaseră glugile, se scuturară bine de zăpadă şi intrară-n căldură. Se vedeau pe cît se poate vedea pe-ntunerec, oameni cu dare de mînă, cirezari, orzari, ori cine ştie ce...

Cînd dl. Stavrache se-ntoarse peste cîteva minute în odaie, aducînd pe tavă vin şi pahare, găsi pe unul din musafiri în picioare, încălzindu-se lîngă sobă, acela care intrase întîi ; celălalt era culcat pe pat, cu faţa la perete : drumeţ obosit, se-ntinsese să-şi dezmorţească oasele.

— N-ai ceva mezelic ?

Se afla... Măsline, costiţe de rîmător afumate, pastramă şi telemea... Pe cînd gazda căuta în prăvălie, cu uşa de la mijloc deschisă, auzi pe musafiri vorbind aşa de încet, că nu putu înţelege un cuvînt. Dar, întorcîndu-se cu mezelicul, văzu că fusese o părere. Amîndoi musafirii erau la locurile de mai nainte, ba cel culcat începuse să sforăie.

— Lasă-l să se odihnească : e foarte trudit ! zise cel din picioare, şi aşezîndu-se singur la masă, începu să guste cu mare poftă.

Mîncînd, firește, începu vorba.

— Sraşnic viscol, domnule !

— Da' de unde sunteţi d-voastră ?

— De departe...

— Şi încotro vă duceţi ?

— Nu ştiu... Să mă crezi, că nu ştiu. M-a luat prietenul cu el aşa, tovarăş de drum, şi uite ce sfîntă de vreme ne-a apucat.

— Ciudată vorba dumitale ! zise hangiul, ridicînd sprîncenile ; să umble omul aşa pe drumuri, fără să ştie unde merge...

— Ei de ! răspunse simplu musafirul ; vezi ?

Şi-şi urmă gustarea liniştit. După ce se gîndi niţel, gazda :

— Dumneavoastră sunteţi... negustori ?

— Nu.

— Fonctionari...

— Ştii, nici tocma funcţionari : dar... cam aşa.

— Am înţeles : vorba vine, umblaţi la inspecţii.

— Ba nu !

După o pauză, în timp ce musafirul bău unul după altul două pahare de vin :

— Bravo ! bun vin ai, domnule Stavrache.

— De unde ştii că mă cheamă Stavrache ?

— Mi-a spus prietenul.

— Da... dumnealui... de unde ştie ?

— Ştiu eu ? Mi-a spus pe drum, că mi-era frică să înnoptăm pe aşa vreme ; zice : n-ai grijă ; mînem aici aproape, la han, la neica Stavrache.

— Pe semne că m-o fi cunoscînd dumnealui ! zise hangiul şi dete să se apropie de pat, să vază mai bine pe omul care dormea cu faţa la perete. Cînd, deodată :

— Cum să nu te cunosc, neică Stavrache, dacă sîntem fraţi buni ? zise omul de pe pat, rîzînd şi ridicîndu-se drept în picioare în faţa hangiului.

Tot viforul care urla în noaptea grozavă să fi năpădit dintr-o dată în ţeasta lui Stavrache nu l-ar fi clătinat mai cu putere decît înfăţişarea şi vorbele astea !

Hangiul deschise gura mare, să spună ceva, dar gura, fără să scoată un sunet, nu se mai putu închide ; ochii clipiră de

cîteva ori foarte iute și apoi rămaseră mari, privind țintă, peste înfățișarea aceea, în depărtări neînchipuite ; mîinile voiră să se ridice, dar căzură țepene de-a lungul trupului, care se-ntinsese-n sus, nălțîndu-și gîtul afară din umeri, ca și cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr, vrînd să-l desprindă de la pămînt, unde parcă era înșurubat... Dar după acest moment dintîi, trupul se înfundă repede mai jos chiar decît fusese, apăsîndu-și gîtul în umeri, ca și cum puterea nevăzută îl scăpase de păr, mîinile se ridicară și-ncepură să frămînte-n sec din degete ; ochii-și întoarseră privirile din adînci depărtări, de-afară, afundîndu-le treptat înăuntrul bolții capului, în alte depărtări mai adînci poate ; gura se-nchise și fălcile se-ncleștară.

— Șezi, neică, zise fratele mai mic, așezîndu-se la masă.

Hangiul ascultă.

— Te miri, firește, că mă vezi...

Hangiul zîmbi.

— Mă credeai mort, nu-i așa ?... Aș ! scrisoarea din urmă a fost o glumă...

Hangiul începu să rîză.

— Uite, neică Stavrache, la ce-am venit noi... E vorba pe dreptate frățească... Dumneata ai la mînă chezășie averea mea. Eu... de ! pînă acuma m-am învîrtit în lume cum am putut ; de-atîta vreme nu te-am supărat... Acu... ce să-ți mai spui ? Am umblat cu banii reghimentului... și de-aia am venit... să nu mă lași ! nu mai e vorba de dreptate ; de pomană îmi dai... Nu bei și d-ta cu noi ?

Zicînd acestea, îi întinse un pahar. Stavrache luă paharul ; îl duse spre gură, dar gura rămase-ncleștată, tremurînd și, ca și cum ar fi băut, deșertă paharul peste bărbie, pe sîn.

Musafirii se uitară lung unul la altul.

— ...Dacă pînă poimîine n-am cincisprezece mii, trebuie să mă-mpuşc... Neică ! adăugă omul, cu multă căldură ; neică ! să nu care cumva să mă laşi... Nu zici nimic ?

Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniştit ; se duse drept la icoane : făcu cîteva cruci şi mătănii ; apoi se sui în pat şi se trînti pe o ureche, strîngîndu-şi genunchii în coate.

Pe cînd musafirii stăteau nedormiţi, uitîndu-se cînd la unul cînd la altul, cînd la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare şi să geamă.

Dormea ?... Visa urît ?... Aşa de repede s-adoarmă ?... Se prefăce ?...

Dar n-apucară să-şi pună din ochi atîtea întrebări, şi horcăielile se porniră ca un clocot, întrerupte de gemete din adînc, în timp ce trupul tremura tot mai tare şi mai tare, clănţănind din dinţi.

Fratele se apropie de pat şi atinse cu mîna umărul omului chinuit de cine ştie ce vis. La acea uşoară atingere, un răcnet ! — ca şi cum i-ar fi împlîntat în rărunchi un junghi roşit în foc — şi omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vîlvoi, cu mîinile-ncleştate, cu gura plină de spumă roşcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa şi o trînti de duşumea, făcînd tot ţăndări.

Lumînarea căzînd, se stinse, şi odaia rămase luminată numai de candela icoanelor şi de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mîinile ridicate cît mai nalt, dete alt răcnet zguduitor şi se năpusti asupra lui frate-său : îl doborî la pămînt, năruindu-se peste el.

— Săi, că mă omoară !

Tovarăşul voi s-apuce pe Stavrache de la spate : acesta părăsi pe cel trîntit, se-ntoarse-n loc şi-nhăţă pe celălalt de gît ; într-o clipă la pămînt.

— Mă strînge de gît ; vrea să mă muşte !

Atunci începu o luptă crîncenă. Pe lîngă o necovîrşită putere faţă de amîndoi uniţi, hangiul mai avea şi o repeziciune de mişcări ne-nchipuită. S-ar fi sfîrşit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvăleală, dacă nu-i dădea fratelui prin minte o stratagemă. Scoase repede cureaua de la brîu... Stavrache, ocupat cu tovarăşul, nu lua seama că i se întîmplă ceva la picioare ; fratele i le apucă, le-nfăşură de două ori strîns bine şi închise capătul curelii în cataramă ; apoi îl apucă pe la spate, dîndu-i cu sete pumni în cerbice, Stavrache lăsă pe tovarăş, dete să se-ntoarcă în loc ; dar picioarele nu se mai putură cumpăni. Fratele îi trase un pumn straşnic în furca pieptului, aşa că Stavrache, şovăind, nu-l mai ajunse cu mîinile şi se prăbuşi ca un taur, scrîşnind şi răgind.

Viscolul afară, ajuns în culmea nebuniei, făcea să trosnească zidurile hanului bătrîn.

Pînă să se ridice hangiul într-un cot, îl răstigniră jos. Îi prinseră fiecare cîte o mînă, i le răsuciră în loc, frîngîndu-le degetele pe dos, apoi cu mare silă le împreunară pe amîndouă din susul capului şi i le legară strîns cu brîul tovarăşului, pe cînd Stavrache îi scuipa şi rîdea cu hohot. Acu era legat butuc.

Tovarăşul se sui în pat, luă candela de la icoane, să caute lumînarea printre lucrurile risipite pe jos. O găsi şi o aprinse. Cum îi dete lumina-n ochi, Stavrache începu să cînte popeşte.

— Ce-i de făcut ? zise tovarăşul cu groază.

— N-am noroc ! răspunse fratele.

Zdrobit de luptă şi de gînduri, omul se aşează încet pe pat şi privi lung asupra celui ţintuit jos, care cînta-nainte, legănîndu-şi încet capul pe mersul cîntecului, cînd într-o parte, cînd într-alta.

KIR IANULEA

Zice că odată, acu vreo sută și nu știu cîți ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pîn' la mic : unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada și-i lungește urechile ! Și dacă s-au adunat ei cu toții, împăratul s-a tras de țăcălie scrîșnind strașnic, a tușit de i-a pîrîit jețul, a holbat ochii la ei și le-a zbierat așa :

— Afurisiților ! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate și el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca și mine, că toți oamenii sosiți de pe la dînșii aici la noi nu se plîng decît numa și numa de soțiile lor : toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor ; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici : „femeia" și iar „femeia". Măi, am zis eu în gîndul meu, adevărat să fie asta ?... Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăși nu-mi vine să las așa lucru ciudat fără de aproape cercetare ; căci politica împărăției noastre cere ca să știm tot, fără greșeală, nici îndoială... Mai întîi, era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, doar de-am putea afla de la dînsele un crîmpei de adevăr ; dar, pe urmă, m-am gîndit că nici așa n-ajungem la mare ispravă ; le cunoaștem și pe dumnealor cît de-ndărătnice și de-ncăpățînate sunt... Așadar

și prin urmare, după multă chibzuință, am hotărît să trimit pe mititelul, pe Aghiuță... Ce ? n-a venit Aghiuță ?... Unde-i Aghiuță ?

Mititelul sta pitit tocma printre diavolii mărunței de la urmă, și, cînd cuvînta Dardarot, el, trăgînd cu urechea, își cîntărea coada-n mîini. Cum și-a auzit numele, a lăsat coada și a țipat :

— Aici sunt, întunecimea-ta !

— Apoi, daca ești aicea, ce nu te-arăți mai la vedere ? Vino-ncoace, proclete ! Te dai coadei, ai ? SimțișI c-am să te pun la treabă și te pitești, să nu-ți văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii !

Și cînd s-a apropiat Aghiuță de tron, l-a-nhățat Dardarot de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghietura — de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, și cînd se plictisea împăratul de treburile-mpărăției, pe el îl chema, să-i spuie lafuri și să-i facă giumbușuri.

— Ascultă-mă, Aghiuță puiule... Dumneata numaidecît ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduși alaltăieri cu zgîrcitul pe care-l îngropară cu talerul pîrliții de mahalagii, că-ncepuse să le miroasă — zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te-mpeliței din cap pînă-n călcîie în chip de om muritor și să te duci pe pămînt, în ce loc ți s-o părea mai potrivit. Acolo — ascultă bine, astîmpără-te cu codița ! — să te căsătorești și să trăiești cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci să mori ; să-ți lași acolo trupul, și să te-ntorci să-mi dai socoteală una cîte una de toate pîn cîte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuță ! știa el de ce sta pitit pîntre plevușcă, măcar că era un drac și jumătate : bănuise ce-l aștepta, că iar o să-i dea cine știe ce grea sarcină. Cînd a mai auzit că o să aibă a face și cu femeie, a vîrît coada-ntre picioare : încă

n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Îi dedese baba de lucru — să-i îndrepteze un fir de păr creț : l-a tot muiat cu limba Aghiuță și l-a tras prin degete, zi și noapte fără răpaos ; de ce-l muia și-l trăgea, de-aia firul se-ncîrlionța și mai tare ; și așa și iar așa, pînă i-a ieșit dracului părul pîn căciulă ; s-a lipsit și de simbrie și de tot, ș-a fugit de la stăpînă.

— ...Și să știi — a adăogat Dardarot, după ce a stat puțintel la gînduri — că în toată vremea de zece ani pe pămînt, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pămîntenilor... la neștiință, la sărăcie, robie, prostie și la mînie chiar, rămînînd să te aperi de toate relele cum ăi putea și cum te-o tăia capul... Înțelesu-m-ai, puiule !

Ce să mai zică puiul ? Nu mai încăpea cîr-mîr : că Dardarot, cît îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

— Înțeles, întunecimea-ta !

— Apoi, dac-ai înțeles, puiule dragă, ce mai stai ?

— Daca nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, și zice rîzînd :

— Pt ! să nu te deochi !

Și l-a stupit pe mititelul în vîrful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea și, fără să mai zîmbească, răcnindu-i fioros : „Ai plecat ?“, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul pînă la comoara împărătească ; a luat suta de mii de galbeni, și, p-aci ți-e drumul : într-un suflet, la-mplinirea datoriei.

Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf [1], dar nici prea țîngău ; om tocmai în puterea vîrstei, frumos și arătos ; și, după ce s-a gîndit, în care loc anume să meargă pe pămînt,

[1] Bătrîn hodorog (turc.)

zice : „Ştii ce ?... Am să mă duc la Bucureşti... cunosc oraşul... (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump ; învîrtit bine, aduce peste sută la sută ; vorba veche : dacă eşti sărac du-te-ntr-o politie [1] bogată... din ce scapă pîntre degetele altora, poţi culege destul ; dacă eşti bogat, du-te-ntr-una săracă... din orice firimitură dă s-adducă un nevoiaş la gură, îi smulgi peste jumătate.“

Gîndind astfel, cum a picat în Bucureşti, a tras în miezul tîrgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpîni, musafiri şi slugi, la aer curat, cu grădină şi fîntînă-n curte, cu pimniţe, bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane, în sfîrşit cu toate cîte trebuiesc pentru aşezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo cîteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul — nişte case mari în mahalaua Negustorilor ; şi slugi peste slugi, şi cai la grajd, şi caleşti în şopron...

Stăpînul casei, cunoscînd păcatul oamenilor şi mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul — că de unde e, cine e, cu ce trăieşte, ce caută aici şi cîte altele — a chemat pe jupîneasa bătrînă — o cotoroanţă zugrăvită şi smălţuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile şi să ducă grija de toate — a poftit-o să şază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgînd ciubuc, s-a apucat a-i povesti păcum urmează.

— Uite, dragă kera Marghioalo... Mie, cum ţi-am mai spus, îmi zice kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părţile despre Sfîntagora [2]. Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu

---

[1] Cetate, oraş (ngr.).

[2] Muntele Athos în Grecia.

o livede mică de măslini. Pe cînd împlineam şeapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialîc ; şi aşa, după ce au făcut rost de ceva parale, m-au luat împreună şi ne-am dus călare pe catîri pînă la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aştepta cu pînzele ridicate vînt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult ; a-nceput să sufle vîntul aşteptat ; s-au umflat pînzele, şi am pornit. Trei zile cu soare şi trei nopţi pe lună am mers tot drept înainte fără nici o supărare. Noi mîncam după datină post. Cam a treia zi, am mîncat la nămiez fasole şi ridichi... Ce să te pomeneşti ?... Aşa pe la toacă, au început amîndoi părinţii mei să se ţie cu mînile de pîntece şi să se vaite grozav : „mor“ şi iar „mor“ !... Căpitanul, văzîndu-i cum se zvîrcolesc şi se zgîrcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaş, care se suise cu noi pe corabie, om învăţat, priceput şi la căutarea boalelor. Pînă să vie acela, bolnavii începuseră să-nvineţească şi d-abia i-au putut spune ce mîncaseră — fasole şi ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată :

— Înţeleg, fiilor ; dar trebuie să-mi spuneţi : aţi mîncat fasole şi ridichi, ori ridichi şi fasole ?

Iar mama i-a răspuns, cu glasul leşinat :

— Ridichi şi fasole...

— Atunci, nu prea e bine ! a zis călugărul.

Şi a poruncit să-i frece pe pîntece cu cîlţi aspri... Dar degeaba i-au frecat pînă le-au jupuit pielea : că, pe cînd răsărea luna, tata întîi şi mama îndată după el, şi-au dat otpustul [1]... Eu, copil, ce să fac ?... Mă ţineam plîngînd tot după căpitan şi după călugăr, şi i-am auzit vorbind aşa : zice căpitanul :

---

[1] Au murit (otpust : sfîrşitul liturghiei).

— Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit ; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa şi rămîi sărac pe drumuri !

Dar omul învăţat i-a răspuns :

— Nu e holeră, cum nu sînt eu călugăriţă. Asta e un fel de boală care bîntuie mai cu samă în postul Paştelui la christianii răsăriteni... Greşesc oamenii — c-aşa e bietul om, supus greşelii — mănîncă întîi ridichi şi pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea îşi repede tăria-n sus, iar fasolea îşi năvăleşte puterea spre partea dimpotrivă ; una-mpinge, alta nu se lasă : se-ncinge luptă cu iuţeală mare în măruntaie, cîrcei peste cîrcei, pînă se face încurcătură-n maţe, de se sparge praporul — şi se prăpădeşte omul de *burdubarismòs* — aşa zic grecii la năpraznica asta de boală.

— Dar nu se ia ?

— Deloc ; n-ai nici o grijă.

I-au înfăşat frumos pe bieţii părinţii mei în nişte cearşafuri curate ; le-au aprins cîte o lumînare de ceară la cap ; un alt călugăr grec i-a prohodit şi, de dimineaţă, cînd s-a arătat soarele deasupra talazurilor — „vecinica lor pomenire !“ — una ! două ! trei ! i-au aruncat în adîncime... Pe mine, văzîndu-mă plîngînd, şi-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală — întîi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăş... Nu-ţi mai spui, dragă Kera Marghioalo, pîn cîte necazuri am trecut ; cîte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit ; de cîte ori era să pier în vultoare ; de cîte ori m-au amăgit împrejurările şi înşelat lumea — mai ales de cînd am încăpuit eu singur o corabie şi m-am apucat de negoţ pe seama mea, fără alt stăpîn nici tovarăş decît norocul meu ! Nu-ţi mai spun cum am scăpat odată cu viaţa numa-n pielea goală, că, după ce umblasem şapte luni pe ape, tocmai cînd să intru în Ţarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor şi chihlibar de peste

două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper și curmale nici de trei sute ! Nu-ți mai spui cîte și mai cîte am pătimit, prin atîtea depărtări, pe mări și pîn țări, cu fiarele, și, încă mai grozave, cu oamenii !... Destul să-ți spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungînd să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învățat, cît am colindat pîn lume, purtările cele frumoase ; știu destule limbi străine — încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o știu cu temei ; măcar că de viță sunt arvanit și nu prea am învățat buche, dar, drept să-ți spun, la asta nu mă dau pe nici un român, fie cît de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba și lumea de-aici, și, așa, fiindcă m-am săturat de atîtea primejdii ale călătoriilor, de atîta bătaie de cap și de inimă ale negoțului, am venit să m-așez aici, în Valahia, în București ; să mă bucur în isihie[1] de rodul îndelungatei mele trude...

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala : pîn multe ai mai trecut și dumneata !... Dar să nu-ți pară rău ! Încai n-ai pătimit ca atîția alții degeaba ! Frumos ești, voinic ești, bogat ești ! de trăit știi să trăiești !... Halal să-ți fie !

Iar kir Ianulea a adăogat :

— Uitam ceva... Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo : să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva — da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării — cîte le aflași acu de la mine, că, vezi dumneata ? cîtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită și credincioasă ce te știu ; cît sunt eu de blînd și cît ești de bătrînă, nu-ți caut !... te cotonogesc ! Îți rup ciubucul ăsta pe șale și te dau ș-afară din pîine cu ocară !... Ai priceput ?

— Vai de mine ! a zis bătrîna ; s-ar putea ?... N-am obiceiul !... În viața mea n-am mîncat labe de pui !... Hei ! kir

---

[1] Liniște, odihnă, tihnă.

Ianuleo ; eu am slujit la case mari boiereşti... Cîte am văzut ş-am auzit eu !... n-am vreme acuma să ţi le povestesc !... dar, lasă...

— Ei, eu atîta-ţi spui dumitale... te nenorocesc !... s-a isprăvit !

— Să mă omori ! a zis jupîneasa şi n-a mai stat ; s-a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Pînă seara, toţi ai casei ; pînă-n două zile, mahalaua-ntreagă ; pînă-ntr-o săptămînă, tot tîrgul... toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decît el ; corabia arsese de trei ori ; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire ; iar de atunci, în post, nu mai mănîncă nimeni ridichi cu fasole, toată lumea mănîncă fasole cu ridichi.

Cu azi, cu mîine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri ; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blînd, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vîrtos, cu dare de mînă : levent şi galantom, pătruns de filotimie [1] şi de hristoitie [2] — într-un cuvînt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decît stare, umblau cu dinadinsul să-l gînerească. În vremea asta, el şi pusese ochii pe o tînără din vecini — o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamă, însă cam ififlíu [3] pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori — băieţi buni, aminteri, da cam nepricopsiţi ; aşa că puţină nădejde de zestre de la

[1] Generozitate (ngr.).
[2] Cuviinţă (ngr.).
[3] Fără bani, lefter (turc.).

Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea ? Fata era vestită de frumoasă ; numai atîta cusur avea şi ea, că se uita, unecri, nu todeauna, cruciş ; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea şi ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind şi kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpînit de patima fuduliei ; îi plăcea să trăiască domneşte, numa-n petreceri scumpe, împărţind în dreapta şi-n stînga daruri preţioase. Aşadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor ; încît bărbaţii ziceau : „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul !... Văzuşi, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiu !“ iar femeile : „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuţă !“

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Pînă la sfîrşitul cununiei, duminică seara, era blîndă şi supusă ca o mieluşea : dar, luni dimineaţa, s-a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi ; s-a uitat odată chiorîş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său, le-a zis :

— Să ştiţi că de azi încolo sunt eu stăpînă aici ! Şi să mai ştiţi că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea ! şi încă să mai ştiţi că eu am toane : pe cine m-o supăra cu atîtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecît la agie [1] să-şi ia merticul [2] şi de-acolo ! Scurt !... Aţi înţeles ?... Aid-acuma ! ieşiţi afară !

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă ; şi, de ce era ea mai ţanţoşă, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare ; şi de ce creştea dragostea dumnealui, de-aia-i

---

[1] Prefectura de poliţie.
[2] Porţia, raţia.

creştea şi ifosul dumneaei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zîmbet... Ea sta tot posacă şi-ncruntată. Daca s-apropia de ea şi da s-o mîngîie, ca s-o mai îmbuneze : „Dragă Acriviţo, de ce eşti supărată ?“ ea-l împingea cît colo :

— Ah ! Ianuleo, fugi că n-ai haz deloc... nu vezi ?

Alt bărbat, în locul lui, şi-ar fi pierdut răbdarea şi ori îi punea picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuţă... Dar el, unde ? Cînd îl împingea, el îi cădea-n genunchi ; „Dragă Acriviţo, iartă-mă !“ şi da să-i sărute mînile ; dar ea :

— Uf ! Ianuleo, scoală-te ! nu mai mă plictisi !

— Nu mă scol pînă nu mă ierţi !

— Atuncea, stăi aşa pînă poimîine, daca pofteşti !

Şi se scula ea şi pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă ? Se uita după ea lung cum ieşea înţepată fără să-şi întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească aşa... ofta, se ştergea la ochi şi... o iubea şi mai mult.

A mers aşa cît a mers, pînă i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte : s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară [1]. S-a prefăcut azi, s-a prefăcut mîne, pîn-a-nceput chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acriviţa sta cu urechea la uşă, s-auză tot ! şi nu s-a mulţumit s-auză numa ; a sfredelit uşa cu un burghiu, ca să şi vază. Şi-ncai nu tăcea ? Îi spunea fără sfială ce auzise şi văzuse, şi ţine-te : că ăla ţi-a zis aşa şi i-ai răspuns aşa ; că pe aia ai strîns-o de mînă şi i-ai sărutat-o de trei ori, şi, pe urmă, cînd a vrut să plece, ai luat-o de mij-

[1] Geloasă.

loc și te uitai la ea așa galeș, și ai dus-o pînă la ușă și iar i-ai sărut mîna — și cîte alte ponosuri și mai și.

Iar daca el se jura că pe nedrept îl bănuiește, că el e dator să se poarte politicos cu lumea și mai ales cu cocoanele, ca orice negustor — ea începea să-l ocărască, făcîndu-l neruşinat și mincinos. Nu mai putea kir Ianulea ; îi venea să se strîngă de gît ca pițigoii și mai multe nu. Dar nici cu atîta nu se mulțumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea și le vedea pe ascunsele ; ca să afle și mai multe, da bacșișuri la slugi să-l iscodească ; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlîcurile dumnealui". Firește că nici slugile, nici frățiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănîncă pîinea, ca niște „păcătoase, ticăloase și necredincioase" ; frățiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva", și i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele : iar pe slugi chiar în fața lui kir Ianulea, le-a smintit în palme și le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli și alte certuri... Dar nici nu putem zice așa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rînd, ori amîndoi deodată ; în sfîrșit, are parte fiecare de cuvînt ; pe cînd aicea, țipa, ocăra și blestema numai dumneei, iar, dumnealui asculta, înghițea și tăcea. Aflînd slugile că în casa asta nu cîntă cocoșul, se dedeau bine cu găina ; îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate pe placul dumneei : că dumnealui face și drege, că umblă așa și pe dincolo ; și, fiindcă Ianuloaia era mulțumită cu astfel de slugi, apoi și ele-și făceau de cap ; furau de stingeau.

Totodată, Acrivița mai căzuse și la darul foițelor : casa plină de jucători, masă lîngă masă — otusbir, ghiordum,

ba și stos — și dulcețuri, zumaricale [1], vinuri, cafele și vutci, și ciubuce peste ciubuce, ziua pînă seara, și noaptea pînă la ziuă. Pe lîngă asta, era și agiamie și-nfumurată că nimini nu știe juca mai bine ca ea — și, se-nțelege, pierdea gros. Toate cheltuielile și pierderile astea îl dădeau mult îndărăt pe kir Ianulea ; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica ; dar așa, uneori, cam în glumă, se-ntîmpla să-i scape și lui cîte o vorbă, bunioară :

— Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atîtea cacialmale !

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

— Da ce ? nici atîta petrecere nevinovată să n-am în casa mea ?... Dumneata nu trebuia să te fi-nsurat, daca te știai pîrlit, să iei pe Acrivița, fata lui Hagi Cănuță, care n-a fost învățată la casa părintească să-și mănînce de sub unghie !... Să fi luat o mahalagioaică sîrmană, s-o ții încuiată pe măsline și pe mămăligă, să-ți spele rufele și să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumînare-n casă ! ori una, să-ți puie niște coarne, să nu le poți duce !... Nu ți-e destul că sunt cinstită, după ce că-ți rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumitale ?... Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat ; aminteri mă duceam la călugărie !... Și-n sfîrșit, dacă-ți place, kir Ianuleo ! de unde nu, du-t' te plimbă, și să ne vedem cînd mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi !

Într-o zi, stînd ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, pînă s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietină măritată, care nu se afla de față :

---

[1] Prăjituri (ngr.).

că s-a ţinut cu beizadea cutare, un copil ! şi vodă, supărat foc, era să puie să-i taie coadele şi s-o trimiţă surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor ;

că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi ; — ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele !“ şi ea chiuia şi juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean ;

că-ntr-un rînd, a plecat la Căldăruşanu, s-o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de miercuri în săptămîna patimilor pînă-n săptămîna luminată după izvorul tămăduirii : — se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună şi cînta de răsuna lacul : „Frunzuliţă lobodă, of ! ţaţo, gura lumii slobodă !“ iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea...

Şi cîte alte grozăvii.

Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz ; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cît a răbdat, şi zice, întîi cu destulă blîndeţe :

— Bine, Acriviţo, scumpa mea ! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prietin sunt cu bărbatu-său... cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără nici un temei, să catigoriseşti [1] astfel pe o prietină, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră ?... Îmi pare rău !

— Ei ! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi... că vă scoateţi ochii unul la altul !

Şi apoi le spune tutulor că acuma prietina nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani : i-a pus lui kir Ianulea gîndul... „să-mi spargă casa !“ Da o s-o prinză odată şi n-o s-o ierte

---

[1] A vorbi de rău, a calomnia (ngr.).

cum a iertat-o vodă ; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe... şi din „muscălească“ şi „călugărească“ n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea ; s-a ridicat foarte turburat şi s-a răstit odată tremurînd :

— Ascultă-mă, Acriviţo ! nu-ţi dau voie, mă-nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care — poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gîndul dumitale — este mai cumsecade ca dumneata ; că dumneata eşti, mă-nţelegi, mai îndrăcită decît talpa iadului, şi oricît de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările ! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă şi te trimit la balamuc, mă-nţelegi !

Cocoana s-a ridicat şi dumneei şi s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă ; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte ; iar dumneei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă — l-a opărit de sus pînă jos. Kir Ianulea şi-a ieşit din pepene ; s-a repezit cu pumnii-ncleştaţi, s-o pilduiască ; dar musafirii s-au pus la mijloc şi l-au oprit în piept :

— Nene Ianuleo ! stai, omule ! nu şade frumos !

Şi, pe urmă, către dînsa :

— Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru Dumnezeu ! nu-l mai turba !

Ţi-ai găsit !... S-a pornit cocoana pe răcnete, să ridice mahalaua-n picioare :

— Săriiţi ! săriiţi, oameni buni ! că mă omoară păgînul, arvanitul !... Mă baţi, ai ? după ce-ţi rîzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule !... Daca te-ai îmbătat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de pîn fundul mahalalelor, pe care le-ndopi cu pumnii de lire şi-n casă te caliceşti pînă la lescaie, rîtane !... Da pe mine să mă baţi ? pe mine, mă ! spurcăciune de bădăran ?... pe mine, fata lui Hagi Cănuţă,

să-ndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și rîiosule !?... Stăi tu, că te-nvăț eu pe tine, cenghenè [1] turcească !

Și pînă nu i s-a stins glasul, n-a contenit... Firește că petrecerea n-a mai mers înainte... Au sărit toți musafirii, care mai de care : „Nene Ianuleo !“, „Cocoano Acriviţo !“... că „la necaz spune omul multe“ ; că „are mîna cinci degete și nu se potrivesc unul cu altul“ ; că „și mărunțaiele din om tot se ceartă uneori“ ; dar orșicum, „nu e bine să s-auză-n lume de așa-ntîmplări într-o casă de seamă !“... și așa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, firește, s-a știut îndată în toată mahalaua că „biata Acrivița lui Hagi Cănuță a ajuns de-o bate arvanitul — la masă ! față cu musafirii ! — după ce o-nșeală cu care-i iese-nainte !...“ și pe urmă prietenele : „Cum a fost ea crescută, mititica, și pe ce mîini a-ncăput !... o s-o bage-n pămînt păgînul !“

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul și iar „dragă-n sus ! dragă-n jos ! puiule și suflete !“ și orce poruncea dumneei, dumnealui răspundea :

— Cum poftești dumneata, *fos-mu, parighoria tu kosmu !* (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinică : *lumina mea, mîngîierea lumii !*).

În vremea asta, cocoana Acrivița se gîndea :

„Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici... Ia să mă gîndesc la viitorul meu...“

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele și sculele [2] și argintăria, și le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuță ; pe urmă, a-nceput să vînză și de pîn lucrurile de preț ale casei, despre care „budalaua“ habar n-avusese să facă și el, ca orce negustor cuminte, o catagrafie. Totodată, s-a luat cu binișorul

---

[1] Țigan.

[2] Bijuterii.

pe lîngă el ; a-nceput să-l mîngîie și să-l migliească [1]. După ce l-a răsucit și l-a fermecat cum a știut ea, cînd erau într-o seară amîndoi singurei la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneei și-l ia strîns în brațe și pupă-l !... El zice :

— Mă iubești, dragă Acriviţo ?

Dar ea, uitîndu-se la el cruciș :

— Mai mă-ntrebi, Ianulică, *fos-mu* ?

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acrivița lui pe brazdă... De-acu-ncolo, trai, neneco ! Despre ziuă, cînd s-aţipească și el, haţ ! îl ia dumneei iar în brațe și zice :

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

— Cînd am zis eu ba la vreo dorință a mătăluță, sufletul meu ?

— Uite ce e... Tătița ar vrea să mărite și pe surioarele mele — să nu-i rămîie fete bătrîne-n casă — c-au și-nceput mahalagioaicele (le știi gurița) să le zică „iepele lui Cănuță“ — și nu prea are cu ce să le-nzestreze pe potriva lor ; că daca nu era om cinstit și filotim cum e, ar fi avut astăzi stare !... Mulți bani are de luat de pe la boieri mari : ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate ?... Dar, după ce o-nchide el ochii, firește, dumneata ai să fii mai mare între clironomi [2] ; ai să strîngi pe boieri în chingi negustorește și o să-ți intri-n bani... Și... așa, m-am gîndit să-l ajutăm noi : să le facem fetelor o zestre cît de micșoară ; că, de ! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste ?... Numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata — și plăcut și bogat, și galantom și să mă iubești atîta !

Și pe urmă, strînge-l iar și pupă-l.

---

[1] Să-l îmșele.

[2] Moștenitori (ngr.).

— Bine, puică, să le dăm... Cam cît ?

— De ! știu eu ?... cam cîte o mie, două de galbeni.

— Bucuros, sufleţele !... adu-mi aminte mîne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strînge iar și zice :

— ...Și pe urmă, uite... Frăţiorii mei... Nu e bine să mai stea așa degeaba... M-am gîndit să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s-apuce și dînșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite găliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrînului : pun-te, masă ! scoal-te, masă !... Ce zici dumneata, nu zic bine ?

— Dragă puiule, nu știi că eu zic ce zici mătăluță ?... Adu-mi aminte mîne dimineaţă... Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, *parighoria tu kosmu !*

I-a mai dat o guriţă, și au adormit ca niște copilași scăldaţi.

A doua zi, s-a isprăvit daravera : au fost înzestrate surioarele amîndouă și amîndoi frăţiorii încăpuiţi ; iar peste vreo cîteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privinţele negoţului, ca om încercat, au pornit cu chimirul plin, după marfă — unul, cu corabia, de la Galaţi cătră Smirna înspre părţile răsăritului ; altul pîn Brașov, spre părţile apusului cătră Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi și noapte, cu toate bunătăţile și trufandalele ; chef și tămbălău cu zeci de musafiri și de lăutari — și tot ce dorea Acriviţa trebuia să se-mplinească : Turnul Colţii să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot aşa şi iar aşa ; a tot băgat mînile kir Ianulea în lada cu bani ; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pîn-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese pîn-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă ; acu i-a dat în cap să facă şi asta, şi nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire — să tot ajungă pentru coşniţă şi cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămîni... Dar, om cu fire neclintită, s-a gîndit aşa :

„Ei ! ş-apoi ?... ce-mi pasă ?... Mîine, poimîine se-ntorc băieţii cu marfa ; ne apucăm de negustorie şi, cu stăruinţă multă şi puţin noroc, umplem lada la loc... Pîn-atunci, helbet ! [1] avem credit destul !“

Şi s-a pornit după împrumuturi... Alergau cu limba scoasă samsarii de colo pînă colo, să-i găsească bani cu orşice preţ... Pîn-acuma el luase dobînzi cam sărate ; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întîi nu s-a prea băgat de seamă ; dar n-a trecut mult şi a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea ; şi mai ales că bîntuia p-atunci mare chesat [2] asupra tîrgului, i s-a scurtat omului creditul de tot : cu mai bine de sută la sută şi de-abia găsea, şi nu vreo sumă mai însemnată, doar num-aşa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-şi putea el închipui, de ce zăbovesc atîta, cînd toţi negustorii plecaţi totodată, ba unii chiar mai tîrziu, se şi-ntorseseră de la tacsid [3], fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnăţeii aveau cuvinte să zăbovească. Tocmai cînd să-şi piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două veşti destul de urîte... Băiatului dintîi, pe cînd se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată ; iar el,

---

[1] N-ai grijă, las' pe mine ! (turc.)
[2] Criză de bani (turc.).
[3] Călătorie (ngr.).

începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigureze... Cel mai tînăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir ; se-ntîlnise cu niște elini, de care mișună todeauna pîn îmbulzeala tîrgurilor mari ; hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua, iar, seara, merseseră-mpreună la cafeneluța unui simbatriot, într-o ulcioară dosnică de lîngă Casa Sfatului, să-nvîrtească un endekamisi, și pe urmă, la iuțeală, un stosișor ; și așa, de pe la aprinsul lumînărilor pînă despre ziuă, îl lăsaseră tinichea : nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

Cum s-a răspîndit vorba și despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămîne mufluz, și s-au adunat cu toții la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l țină zi și noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o șteargă înainte de sorocul plăților, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzîndu-se scos la selemet [1], l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară ?... Or să-l vîre întîi în temniță, și, pe urmă, cînd i-or da drumul, să-ntinză mîna pe la porțile ălor de i-a-ndopat cu atîtea bunătăți și daruri !... Și încă, treacă-meargă toate !... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuță ?...

N-a stat mult la gînduri spre a vedea că alta nu-i mai rămîne decît să spele degrabă putina — să se ducă, încotr-o vedea cu ochii, pînă dincolo de Mărul Roșu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binișor, a strîns cîtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie șaua pe un buiestraș tătăresc, a-ncălecat, spunînd argatului că merge la Snagov după plătică proaspătă, că are deseară mu-

[1] Vînzare, faliment (turc.)

safiri la masă, a ieşit pe poartă la pas şi... pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ţi-e drumul...

Cînd a luat-o pe subt mitropolie la stînga, către cîmpul Filaretului, se luminase de răsărit, aşa că, suind la deal, pîn dreptul Cuţitului de Argint, şi uitîndu-se-napoi în vale, a zărit un pîlc mare de călăreţi în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată... Prinseseră de veste negustorii şi porniseră repede după el cu ceauşi de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare şi s-o ia pe subt deal la dreapta ; dar a dat de nişte şanţuri ; buiestraşul s-a poticnit şi l-a trîntit cît colo... Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul şi a apucat-o pe jos. A suit la nişte uluci, le-a sărit ; pe urmă, alt şanţ şi alte garduri, pînă cînd, rupt de osteneală, ajungînd pe culme, s-a oprit în faţa viişoarei unui mărginaş bondoc şi-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineaţă la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gîfîind :

— Bună dimineaţa, neicuţule ; cum te cheamă ?

— Bună dimineaţa, jupîne... Pe mine Negoiţă mă cheamă ; da pe dumneata ?

— Kir Ianulea...

Şi d-abia mai ţinîndu-l balamalele, a pîşit pîrleazul înăuntru şi zice :

— Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mă scapă ! Umblă nişte duşmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească ! Ascunde-mă undeva pe-aici, şi eu te fac om bogat... Iar, dacă pîn-oi pleca nu ţi-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mîna duşmanilor... Mă rog dumitale, frate Negoiţă, nu mă lăsa-n pierzare ! mă rog şi iar mă rog !

Negoiţă s-a scărpinat în cap stînd puţin la gînduri şi a răspuns :

— Ascultă-mă, kir Ianulea ; ce sunt duşmanii dumitale ?... n-or fi boieri ?... că de ! drept să-ţi spun, cu boieri în cîrcotă nu mă bag...

— De unde, boieri ? sunt negustori...

— Atuncea, te scap...

Cum l-a ascuns subt o claie de haraci, peste care a mai trîntit şi nişte coceni de porumb, iacătă şi duşmanii...

— Mă, neicuţă — a-ntrebat unul — nu văzuşi dumneata adineaori trecînd p-aici un negustor — aşa ş-aşa ?

— N-am văzut.

— Ţi-am da un bacşiş bun, să ne spui încotro a apucat.

— Păi, daca nu l-am văzut...

— Spune, mă ! a zis un slujitor ridicînd gîrbaciul...

— Dumneata mă poţi şi omorî !... da daca nu l-am văzut...

— Daca n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul... Hai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.

Şi au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alţii-ntr-alta, alergînd ca nebunii... După plecarea lor, Negoiţă s-a suit într-un dud mare şi s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredinţeze dacă s-au depărtat bine ; pe urmă s-a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat ! acuma, să te văz, Kir Ianuleo... te ţii de vorbă ?

— Dragă neică Negoiţă, nu ştii cît îţi sunt de-ndatorat şi cît vreau din tot sufletul să mă ţin de cuvînt !... Iar ca să-nţelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog şezi colea lîngă mine să afli cine sunt eu şi să asculţi toate păţaniile mele.

Şi i le-a povestit toate pe şart kir Ianulea lui Negoiţă — de cum a fost plecat din adîncuri după porunca împărătească şi pînă-n ceasul de faţă — toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiţă le-a ascultat cu plăcere mare şi cu multă luare-aminte.

— Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De cîte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sunt ala. Numaidecît dar să vii acolo, că eu nu ies din ea pînă nu m-ăi goni dumneata... Firește că dacă i-ăi da de leac, degeaba n-are să-ţi fie... Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici ?... îţi vine la socoteală ?

— Cum nu ? a răspuns zîmbind Negoiţă.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulţumit încă o dată, a plecat p-aci-ncolo.

Nu se-ncheiase nici o lună după astea, şi coborînd Negoiţă-n tîrg cu nişte vişine trufandale de vînzare, a aflat de la precupeţi că pe una dintre fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Bărăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut ?... Leacuri, descîntece, molitve... degeaba ! Părinţii şi logodnicul plîng într-una văzînd cum se canoneşte... Vorbeşte în toate limbile fără să le fi-nvăţat, şi sporoveşte şi-i turuie mereu gura şi spune fel de fel de taine şi pîre — de unde le-o mai fi ştiind ? — încît o lume, care aleargă s-o asculte, stă şi se cruceşte :

ba că „sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudeşti, de nu i s-a mai dat de urmă — furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniţei şi a scăpat peste noapte din beciurile agiei — se află acuma pus bine, înfăşurat într-un testemel ceadiriu [1], în fundul sertarului de jos de la scrinul de lîngă soba din iatac la clucereasa Tarsiţa, mătuşă despre mamă a lui aga, mai tînără ca dumnealui — se-ntîmplă ! —

[1] Verde-deschis (turc.)

şi că cine nu-i ştie merchezul [1] poate scotoci-n sertar cît pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat" ;

ba că „adiata" [2] lui Agop, tutungiul de la Sfinţi, lăsată nepoati-sii, nu-i scrisă de răposatul : a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde şi suliman şi cană de păr... Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească" ;

ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijeşte mustaţa, călugăraşul sprîncenat, care şade la preacuvioşia-sa părintele archimandritul Hrisant, în curtea mitropoliei — chip şi seamă la-nvăţătura cîntărilor — este fata a mai micşoară a lui Rustache Muscalagiul de la Ploesti"...

şi cîte şi mai cîte alte bazaconii — cine le mai poate ţinea minte ?

Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu rădicata pe ce a putut rupe şi s-a dus d-a dreptul să vază şi el pe fata apucată ; şi cum a ajuns acolo, s-a vîrît pîntre lumea adunată ş-a spus părinţilor şi logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fireşte că bieţii oameni n-au mai stat la gînduri : o sută fie ! Iar Negoiţă s-a apropiat de urechea pătimaşei şi, făcîndu-se că o descîntă, i-a zis încet şi sfios :

— Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră...

— Am înţeles, i-a şoptit duhul ; dar, drept să-ţi spui, neică Negoiţă, nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni... Ce o să-ţi ajungă ţie numai atîta ? Trebuia să ceri gros ! Dar fiindcă ai greşit, te iert de data asta... Acu mă duc la Craiova, să intru în soţia caimacanului. Săptămîna viitoare să te-nfiinţezi acolo... Nu mă face să

---

[1] Rostul (turc.).
[2] Diata, testamentul (ngr).

te-aştept prea mult ; mai am şi alte trebşoare, nu numa grija dumitale... Caimacanul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap, e şi bogat şi darnic. Socoteşte-te bine în talia asta, că de-acolea-ncolo nu mai ai nici o putere asupra mea ; să ştii că după aia sunt dezlegat de orce cuvînt şi nu mai avem nimica de-mpărţit împreună !

Zicînd acestea, s-a depărtat duhul... Tînăra s-a tămăduit. Toată lumea se-nchina ; părinţii şi logodnicul nu ştiau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiţă, luîndu-şi suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Şi-a vîndut a doua zi rodul la un oltean ; a treia zi şi-a cumpărat un căluşel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură şi şea pîn' la ipingea ; a patra, dimincaţa, a plecat. Asta era într-o miercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea ; aşa încet-încet, haidea-haidea, marţea următoare, pe la asfinţit, a ajuns drumeţul la straja Craiovei, şi, de acolo, întrebînd din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraş ca el, l-au mînat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaţilor şi a intrat în cîrciumă, unde mai erau şi alţi isnafi [1], să-şi prinză inima cu un ciocan de rachiu şi cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Înserase binişor. Pînă să-i frigă nişte pastramă, sta la masă pe gînduri ; stînd aşa, aude clopote, şi întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. De la arnăut şi de la cîrciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nici o sărbătoare, dar că aşa se fac ziua şi noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru uşurarea tinerei soţii a caimacanului, care e chinuită de duhuri, şi nu-i pot da de leac cu

[1] Breslaş, meseriaş (turc.)

nimica : toate babele meştere, toţi doftorii de la Sibiu, pricepuţi la aşa boale, toate maslurile şi molitvele, citite de vlădica şi arhiereii cu patruzeci de preoţi — degeaba. Femeia are năvîrlii [1] grozave : într-una sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege ; cît o ţin legată, dîrdîie din toate-ncheieturile şi scrîşneşte, parcă ar arde-o în foc ; dacă-i dau drumul, iar începe să sară şi să ţopăie, şi ţopăie şi sare, pînă o leagă iar ; asta de peste o săptămînă, fără clipă de odihnă şi fără să primească-n gură măcar o picătură de apă... O lume se-ngrozeşte ; iar soţu-i se jeleşte ca un nenorocit ; şi de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoiţă a dat ţoiul repede pe gît, a-mbucat o fărîmă de pastramă, ca orce slugă, de teamă să nu-l aştepte prea mult stăpînul ; a dat un icusar [2] arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Cînd au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era toţdeauna mai rău cînd înnopta... O sumă de cucoane şi slujitoare o ţineau legată-n cearceafuri ude pe biata tînără, care se zbuciuma din creştet pînă-n tălpi ; preoţii-n odăjdii mari o slujeau ş-o afumau cu cădelniţele, iar soţul plîngea, făcînd mereu la metanii. Cînd iată că un arnăut vine şi zice-n gura mare :

— Măria-ta, nu te supăra !... este aici un om prost, care vine tocmai de la Bucureşti într-adins ; zice că el ştie să descînte la boale ca a m.-sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat :

— Să vie !

---

[1] Năbădăi, furii.

[2] Monedă turcească, irmilic (ngr.).

Cum s-a arătat Negoiță în prag, pînă să-l întrebe cineva ce și cum, tînăra s-a potolit din dîrdîială, a poruncit, parcă era sănătoasă la baie, să-i scoată cearceafurile ; s-a uitat drept la el, a început să rîză veselă, ca la vederea unui vechi prieten de mult așteptat, și i-a făcut semn să vie mai aproape, chemîndu-l chiar pe nume :

— Bine-ai venit, dragă Negoiță ! ce mai faci ? sănătoșel ? vino-ncoace mai aproape, că am să-ți spun ceva, să nu ne-audă nimenea !

Cine să-și crează ochilor și urechilor ?... Negoiță a dat pe toți într-o parte, s-a apropiat prietenește de pătimașă și i-a șoptit :

— Drăguță, să mă ierți că te lăsai să cam aștepți, dar nu știi ce greu drum și ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet ; eu plec de aici... De-acuma, te-am procopsit ; nu-ți mai sunt dator cu nimica. Să știi prin urmare, neică Negoiță, că asta ți-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ții de coada mea, că nu numai nu capeți nimica, dar încă mă și supăr, și dacă m-oi supăra, de ! poate să-ți pară foarte rău... Atîta-ți spun...

A pierit duhul... și firește și-a venit pătimașa-n fire, bună zdravănă ca mai-nainte, parcă și mai veselă... Acuma cu cîte daruri și cinste l-a-ncărcat caimacanul pe Negoiță, ce să vi le mai înșir eu ? — că vi le puteți singuri închipui... l-a dăruit cu hrisov o moșie, s-o stăpînească de veci, și pe dasupra l-a și boierit.

Trăia acuma Negoiță în huzur, ce cu gîndul nu gîndise, de vreo trei luni și mai bine. Dar într-o zi, tocmai cînd își făcea după prînz tabietul boieresc, cu cafea și ciubuc în pridvorul lui de la țară, iacătă vede de departe, pe drumul

care vine dinspre miazăzi, un vîrtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie ?... Sunt niște slujitori de la curte : vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan [1] la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiță că i-au turburat tabietul ; dar ce să facă ?... Ajungînd la curte a sărutat mîna stăpînului ; acesta l-a luat în brațe, l-a sărutat pe frunte, și i-a zis :

— Preaiubitule frate Negoiță, daca ții la mine cîtuș de puțin, să pornești fără clipă de zăbavă spre București : butca e gata ; pe drum așteaptă cai de olac [2] din poște-n poște... Fata măriei-sale lui vodă, domnița, e apucată cum a fost și nevastă-mea, poate și mai rău, după stafeta ce primii... Numai dumneata o poți scăpa... Aleargă !

„M-am fript !“ s-a gîndit Negoiță ; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacanul l-a strîns în brațe, l-a suit în butcă, și, mînați, bre ! Surugiii au dat bice și călcîie, pe urmă țipete și chiote... Pînă a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiță techer-mecher drept la scara palatului domnesc din București.

Vodă și doamna, frîngîndu-și mîinile, l-au întîmpinat în capul scării, și vodă i-a strigat în grecește, cum vorbea p-atunci boierimea :

— Ah ! Dumnezeu te-a adus, boierule ! Poftim !

Dar Negoiță — de unde să știe grecește ? — a răspuns într-o doară :

— Cine nu-l caută îl găsește, măria-ta, dar cine-l caută ! Să vedem !... să-l căutăm !... Dacă s-o putea, și mie mi-ar părea bine. Să vedem...

— Haide !

---

[1] Îndată.

[2] Schimb.

Și zicînd asta, vodă l-a-mpins pe Negoiță pînă-n sagnasiul [1] din fundul sălii... Acolo sta domnița grecește pe un covor jos, clătinînd mereu din cap ca o păpușă cu gîtul pe sîrmă ; într-una se chinuia așa de cinci zile cu dinții-ncleștați și fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoiță, domnița a stat din cap și a-nceput să țipe, apucată de toate năbădăile :

— Afară ! dați-l afară ! să nu-l văz în ochii mei pe rîtanul de Negoiță ! afară !... să vie băbaca !

Negoiță n-a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri, parc-ar fi zis : „De ! dacă nu poftești !“... S-a-ntors în loc și a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mînă, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa :

— Aicea sunt ! uite băbaca matale !

— Nu tu ! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine ! să vie băbac-al meu !

— Eu sunt băbac-al tău ! a zis cu lacrimi fierbinți prăpăditul de bătrîn.

Dar copila, țipînd și mai grozav :

— Nu ! nu ești tu ! tu ești urît ! tu du-te cu Negoiță ! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat !

La așa vorbe nebunești, doamna a leșinat... Daca nu era Negoiță s-o apuce-n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele curții și au luat-o s-o frece cu oțet de trandafir și să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bată cu pumnii-n fes, pe cîtă vreme copila tot mai tare țipa :

---

[1] Un fel de balcon turcesc, cu geamlîc.

— Să-mi aduceţi pe băbac-al meu ! pe căpitan Manoli ! p-ala-l vreau eu !

În sfîrşit, Negoiţă zice lui vodă la o parte :

— Măria-ta, la aşa pătimaşi trebuie să le facem cheful deocamdată ; că dacă ne-mpotrivim, îi aţîţăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar aşa palicar [1] ! înalt, spătos şi mustăcios — o mîndreţe de arnăut ! şi muiat numa-n fireturi de sus pînă jos — să fie de fală pentru orce curte domnească !

Cu mustăţile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei ; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descruntat deodată, a zîmbit dulce şi, ca orce copil supus cînd roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatîr, i-a zis cu multă blîndeţe :

— Băbacă ! te rog, băbacă, dacă mă iubeşti, să-i tai lui Negoiţă nasul şi urechile şi să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom şi nemulţumitor !... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi [2] !

Căpitan Manole iubea fireşte pe domniţa din tot sufletul ; dar aşa hatîr mare nu-i putea face fără voia stăpînilor. Iar Negoiţă s-a gîndit : „Aşa ţi-e vorba ?... Bine !“ pe urmă s-a-ntors la vodă şi zice :

— Măria-ta, ia să se dea toţi într-o parte, să văz şi eu mai aproape pe pătimaşa.

I-au făcut toţi loc, iar Negoiţă s-a dus drept la domniţa care se zbuciuma şi răcnea cît putea :

— Afară, Negoiţă ! Ieşi afară, mojicule !

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei şi i-a vorbit încet :

---

[1] Grec.
[2] Suferi.

— Drăguță, eu aș zice să pleci mai bine de bunăvoie...

Aș ! fata răcnea mai rău :

— Afară, Negoiță !

— Și zi, așa, ai ?... Nu vrei ?

Ș-a dat s-o apuce de mînă. Atunci domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiță.

El s-a șters cu mîneca pe obraz și-ntorcîndu-se-n loc spre vodă, zice :

— Măria-ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum pîn-acuma n-am mai întîlnit... Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic ; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră care știe să tragă de gîlci și de năjit [1] ; e văduva unuia care și-a prăpădit averea-n risipă și-n desfrînări ; a rămas mufluz, și-a luat lumea-n cap și a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, domnița a-ncetat deodată cu țipetele și-a-nceput să tremure, clănțănind ca-n toiul frigurilor.

— Așadar, rog pe măria-ta să poruncească a pune iute caii, s-aduc numaidecît pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas ; dar domnița l-a apucat strîns de pulpană, țipînd apelpisită :

— Afară, Negoiță !

Și... ce să mai lungim acuma povestea ? — că o poveste, cît de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face — i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară ; s-a gătit frumos, ș-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar ; doisprece arnăuți călări înainte și tot atîția în urmă fluturîndu-le fus-

[1] Otită externă (pop.).

tanelele ; iar Manoli, sus pe capră, cu mîna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf [1] și cu stînga răsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui vodă, cînd se uita de la fereastră cum zbura butca departe...

Negoiță a rămas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducîndu-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase le vînduseră creditorii... Sîrmana ! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul... Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de așa frumusețe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus pînă jos, ca orce văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mîna, i-a zis :

— Uite, cocoană ; eu mă știu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni ; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, și ți-am adus datoria... Poftim !

Cocoana a-nceput să plîngă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate — se frige, o să moară de dorul lui. Negoiță i-a răspuns că nu știe nimica ; iar, ca mulțumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpîni ea de veci viișoara lui de la Cuțitul de Argint, și i-a și dat la mînă hîrtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mîntuie el odată de slujba doftoritului, s-a gîndit cîtva și i-a mai spus :

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale ; în cinstea și pomenirea lui, vreau să te-nvăț ceva, cu care, la prilej, să te salți bine din lipsă... Ascultă, rogu-te, cu luare-aminte... De cîte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orce loc,

[1] Cingătoare lată (turc.).

or de ce neam ar fi... numaidecît să mergi acolo, că nu iese din ea pînă nu l-ăi goni dumneata... Să-i zici pătimașei numai atîta, parc-ai fi-ntîlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică ?... și eu te căutam ca o nebună... *fos-mu ! parighoria tu kosmu !*“

— De unde știi dumneata vorbele astea ? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciș.

— Le-am învățat, demult, de la un prietin... a răspuns Negoiță, zîmbind la privirea cocoanei ; apoi a adăugat : ...Numai atîta să-i spui... Pe urmă, s-o apuci în brațe, tot cu gîndul la kir Ianulea : să te uiți la ea așa frumos, cum te uiți acuma la mine, s-o săruți cu foc și să n-o slăbești din dragoste pînă nu-i trece de tot... Firește că, după potriva ipochimenilor, n-are să-ți fie osteneala degeaba... Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Acuma, rămîi sănătoasă, cocoană ! S-auzim de bine !

S-a-napoiat după acestea Negoiță la curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătăți și-n cinste mare. Cînd ședea ei sus la masă cu măriile-lor, cu protipendada și cu evgheniștii ăi mai simandicoși, cîntau jos pe sub ferestre meterhanele [1] și jucau soitarii [2] pentru petrecerea isnafilor ș-a prostimii. A opta zi, s-a hotărît Negoiță să se pornească la urma lui înspre părțile Jiiului... L-au căftănit și i-au dăruit vodă și doamna cîte trei pungi de ibrișim cu cîte o mie de galbeni ; iar domnița, un inel cu o nestemată cît o alună turcească, și cu sevas [3] mare l-au petrecut toți pînă jos în capătul scării.

---

[1] Muzică instrumentală turcească.

[2] Măscărici.

[3] Alai, cinste.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpîni, să ducă el pe Negoiță pîn-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua și noaptea, cîntîndu-i din gură și cu tambura manele turcești și cîntece de palicari de pîn munții lui depărtați — și cînta strașnic ; avea și glas și pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiță tovărășia lui Manoli și, ajungînd acasă la moșie, s-a crezut dator să poftească și el în gazdă pe căpitanul, care era tot atît de plăcut și de bun, pe cît de voinic și de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgășani, cu cafele și ciubuce pînă tîrziu ; iar, după cină, la care, osteniți cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cît era de mare palicar, înecîndu-l deodată așa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plînsul ca pe o femeie, și căzînd în genuche, i-a zis gazdei :

— Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică *prințul meu*), n-am să-ți dăruiesc nimica de preț ; dar numai Dumnezeu și sufletul meu știu cît îți sunt de recunoscător !... că, daca se prăpădea fetica, eu — uite, vezi hangerul ăsta ?... pînă-n prăsele mi-l băgam în piept !... că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sîrmanul, sîrmanul Manoli ?

Ș-a-nceput să sărute mînile lui Negoiță și l-a rugat să primească-n dar o pereche de mătănii de la Ierusalim.

Cîtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulțumire, colo, departe, la București, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoatele î.p.s.-sale începuse să aibă pandolii... Dar s-a-ndurat pronia și nu l-a lăsat să plîngă prea mult pe robul Iubitorului-de-oameni... Cum a intrat coana Acrivița pîn gangul clopotniței, parcă i-a luat tinerei boala cu mîna... Și a zis bodaproste Ianuloaia cînd a plecat blagoslovită și mulțumită destul de la mitropolie.

Iar, noaptea aceea chiar, în adîncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuță, care

se întorsese și el la urma lui cu coada-ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate cîte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumos decît vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Împăratul a făcut un haz nespus și a zis rîzînd :

— M-am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ți fie, dragă Aghiuță ! frumos te-ai purtat, n-am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atîta osteneală ?

— Întunecimea-ta, spre răsplată, două hatîruri am să-ndrăznesc a cere.

— Spune, puiule dragă.

— Întîi, pe Acrivița și pe Negoiță să nu-i văz vreodată p-aici !... Ducă-se la rai, să se-mpace sf. Petre cu ei cum o ști.

— Bine... Și al doilea ?

— Al doilea, să mă lăsați să mă mai odihnesc și eu puțintel acasă, că m-am dehulat [1] de atîtea trebușoare pe pămînt.

— Bine, ș-asta !... ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic !

Zicînd acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei și l-a trimis să se culce.

Și așa, au mers cocoana Acrivița și Negoiță, fiecare la ceasul său, în rai ; iar Aghiuță s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi ! și dormi ! ș-o fi dormind ș-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine știe cc drăcii.

---

[1] Dăulat, prăpădit de oboseală.

CALUL DRACULUI

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fîntînă, și lîngă fîntînă ședea jos o babă, ghemuită pe niște zdrențe de cergă, și morfolea-n gingii un crîmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Cînd vedea drumeț, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta și se milogea tînguios numai din vîrful limbii: „Faceți-vă milă și pomană, măiculiță, de o biată păcătoasă fără putere!“ Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogda-proste, măiculiță! Dumnezeu drăguțul să primească!... de unde dai să sporească și să izvorească!“ Rar se-ntîmplă creștin drumeț să treacă pe lîngă așa bătrînă nevoiașă și să nu se-nduioș măcar cu ce, după potriva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărîmă de pîine; dacă nici atîta, barem o vorbă bună. Cînd îi zicea vreunul: „Crede, bătrînico, aldată!“ ea răspundea: „Crez, măiculiță, crez... să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul!“ Pe urmă își muia covrigu-n năstrapă și s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind tîrg devale, a-nceput dis-de-dimineață să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei cîte unii „crede“; da spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima... Păcum e obiceiul la tîrg:

tîrguiește omul ce tîrguiește, cumpără, vinde ; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveselește, și pe urmă își mai aduce aminte și de sufletul răposaților și le dă pomană, după putere. Și așa, a rămas baba pe ziua aceea mulțumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au împuținat drumeții ; tot mai rari și mai rari, pînă n-a mai trecut nimini după asfințitul soarelui, cînd s-a arătat și luna la răsărit. Dac-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă și a scos niște turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cîrd de fete, care trecuseră p-acolo cîntînd, chicotind și făcînd fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele cînd se-ntorc aprinse de la joc, că-n tîrg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a gustat-o și zice :

— Bogdaproste ! am avut zi cu noroc astăzi... S-o ție Dumnezeu drăguțul pe fata aia, s-ajungă la bătrîneți frumoase, ca mine !

Pe urmă s-a înfășat baba-n cerga ei, și-a pus traista căpătîi și s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stîngă, cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi... Tocmai bine de dormit !... Nici prea cald, nici prea răcoare ; de vînt, nici suflare ; pe cîmp, așa liniște de toate patru părțile că se puteau auzi cum țîrîiau și forfoteau gîngăniile, miș-miș prin păiș, și apa cum gîlgăia afară din ghizdul fîntînii printre pietricele — că așa e apa, ca viața omului ! atîta numa, că viața curge cît curge și pe urmă stă ; dar apa curge mereu de cînd lumea și cît lumea n-o să mai stea...

Baba-nchisese ochii și, cu gîndul cine poate ști la mai ce, ofta din cînd în cînd... și nu-i venea somnul ; iar se mai gîndea, ofta și mișca, să-și potrivească oscioarele mai odihnit, geaba ! nu putea măcar ațipi. Se urcase luna cam de două suliți, cînd iaca, i se pare babei că vin pași de la deal dinspre

partea apusului. Trage cu urechea şi aude bine că s-apropie drumeţ ; mijeşte ochii, şi-l şi vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mîna şi-ncepe duios, după canonul ei :

— Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere !

Totodată, drumeţul a sosit în dreptul fîntînii ; abate din drum spre babă şi-i zice :

— Bună seara, băbuţo ; da... n-ai adormit încă ?

— N-am adormit, măiculiţă ! că n-am somn, vai de păcatele mele !

Drumeţul se aşază jos lîngă babă, în bătaia lunii, şi răsuflă adînc de oboseală...

— Da de unde vii dumneata, măiculiţă, de-ai întîrziat aşa pe drum ?

— Hei ! de unde viu eu... viu de departe...

— De departe, ai ?... Şi... un' te duci ?

— Hei ! unde mă duc eu... mă duc departe...

— Departe, ai ?... Da... cum te cheamă pe dumneata ?

— Prichindel mă cheamă...

— Da... de cîţi ani eşti ?... că te văz crud de tot...

— Merg pe şaptesprece...

— Da... părinţi ai ?

— N-am, c-am fost copil lăpădat...

— Da... frăţiori mai ai ?... surioare ?

— Oi fi avînd, da nu-i cunosc...

— Cum, ăi fi avînd şi nu-i cunoşti ?... Ce vorbă-i asta ?

— Păi nu-ţi spusei c-am fost copil lăpădat ?

— Bine, aia am înţeles eu ; da vorba e, vreau să ştiu...

— Ia ascultă, babo, adică de ce m-ăi fi descosînd aşa ?

— Că vreau să ştiu şi eu...

— Da ce-ţi pasă dumitale ?

— Cum să nu-mi pese, mă ? întreabă baba cu mirare... Știi că-mi placi ! Cum, adicătele ! nu trebuie să știu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă ?... ai ?

— Da ; da iar așa, să-mi numeri toți dinții din gură...

— Uite, mă !... da ce, ți-i scot dacă ți-i număr ?

A făcut haz băiatul de vorba babei și zice :

— Aoleu ! la bună gazdă avusei noroc să pic !... În loc să mă-ntrebi : „Ai mîncat tu ceva, mă băiete, astăzi ?... ți-o fi foame ?“ dumneata îmi iei tacrirul [1] pe nemîncate.

— Păi ce stric eu ?... tu de ce ești găgăuță și taci ?... N-ai aflat tu că, pînă nu plînge copilul, nu capătă țîță ?...

— Ba, aia am aflat-o eu ; da, daca m-ai năvălit cu întrebările, cînd era să-ți spui ?

— Vino-ncoace, terchea-berchea !

Și zicînd astea, scoate din traistă o costiță de purcel, niște colaci și turtă dulce și mere, și i le dă :

— Ia colea și trage-i fălci, că dinți, slava Domnului, văz că ai.

A mîncat băiatul cu poftă mare ; i-a mulțumit gazdei și s-a aplecat la fîntînă să bea.

— Ce faci, mă ?

— Ce să fac ?... vreau să beau.

— Păi, apă rece să bei după costiță afumată ? Ia colea !... Și i-a dat din desagă un clondiraș cu rachiu de izmă.

— Să-nveți de la mine, mă băiete : să nu bei apă după lucru gras, că ți s-apleacă... Ai înțeles ?

— Am înțeles... Da multe mai știi și dumneata.

— Știu, firește ; cum să nu știu ?... că pîn' la vîrsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un cîine

---

[1] Interogatoriu.

pîn apă... Vorba aia : uită-te la faţă şi mă-ntreabă de viaţă... Ehei ! fătu-meu ; cînd aş sta să-ţi spui cine sunt eu...

— Înţeleg, a zis băiatul căscînd ; da vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi deloc ?... e cam tîrzior...

— Să se culce cui i-e somn, fătu-meu !... eu ştiu că mi s-a speriat de tot somnul ; pot sta de vorbă pîn' la ziuă, dacă pofteşti...

— Dumneata ăi fi putînd, că n-ai umblat toată ziulica, două poştii ca mine, pe jos... Da eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ţi spui.

Şi iar a căscat.

— Atuncea — zice baba — culcă-te tu, somnorosule ; că eu mai stau... Ia cerga asta şi te-nveleşte, că despre ziuă se lasă răcoare.

Dacă s-a culcat şi s-a-nvelit băiatul, zice baba :

— Întoarce-te pe partea ailaltă, mă ; să nu-ţi dea luna drept în ochi... Vrei să-ţi spui un basm, s-adormi mai bine ?

— Spune.

— Da, vorba e, asculţi ?

— Ascult.

— ...A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi...

— ... nu s-ar povesti... a mormăit băiatul.

— Bag seama, pe ăsta-l ştii... zice baba.

— Ştiu numa-nceputul.

— Ei ! începutul nu-i nimica ; să vezi dumneata mijlocul şi sfîrşitul...

Şi a urmat aşa :

— ...pe cînd se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi...

— ...şi sărea pîn' la cer... iar a mormăit băiatul.

— Mă, spune drept... dacă-l ştii pe ăsta, să-ţi spui altul.

— Dă-i-nainte, babo, şi nu mai mă sîcîi !

Apoi, atunci, tacă-ți fleoanca ș-ascultă !... A fost odată un împărat ș-o împărătească, bogați nevoie mare, putrezi de bogați ; și se tot ruga la Dumnezeu să le dea și lor măcar un copilaș... și se tot ruga, se tot ruga, și degeaba se tot ruga... Și așa, cînd și-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrîni-bătrîni, cocliți de bătrîni, numa iacătă că vine o țigancă, mai bătrînă ca ei, și zice să le dea cu ghiocul...

Aude baba ceva și se oprește din povestit...

Prichindel jos sforăia, și luna sus de trei suliți și mai bine...

Baba s-apleacă pe o rînă, să-l vază dacă-i învelit cum-secade, că-i era milă de el ; cînd se uită de-aproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată ; i-o apasă... cerga iar se ridică ; iar i-o netezește-n jos... cerga iar în sus. Zice baba-n gîndul ei : „Ia să vedem mai bine“... și trage încetinel cerga, pune mîna și dă de o coadă !... „Am înțeles !“ Lasă cerga la loc binișor peste băiatul adormit, și s-apucă să-l mîngîie blînd pîn păr ; o ia-ntîi de la ceafă și, cînd ajunge cu mîna spre frunte, dă de două cucuie tari — ce mai încape vorbă ? — niște corniță în lege.

— Ei ! zice baba, d-ăștia mi-ai fost ?... Lasă, că-ți cunosc eu dumitale meșteșugul !

Îi înfige o mînă-n păr și cu alta l-apucă de coadă și trage ș-așa, ș-așa. Băiatul sare din somn :

— Ce e, babo ?

— Bine, mă, puștama, că n-am să-ți zic mai frumos !... după ce te-am găzduit, te-am ospătat și cinstit boierește, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, și eu, o biată neputincioasă, să moțăi deșteaptă, să-ți spui basme și să te apăr de muște... ai ? Păi ce fel de vorbă-i asta ?... Scoală, dulăule, c-ai dormit destul ! Uite, ce lună frumoasă !... hai ne plimbăm...

— Ce, nu ţi-e bine, babo ?... Culcă-te acolo şi lasă-mă să mă odihnesc... Nu ţi-am spus ce obosit sunt ?

— Ia, nu mai umbla tu cu mofturi... parcă nu ştiu...

— Of ! că multe mai ştii !

— Să ştii tu, că, dacă-i la o adică, te ştiu şi pe tine cine eşti... Cui le tai tu ?.... ba, că eşti copil sîrman ; ba, că n-ai fraţi ; ba, că eşti prăpădit de drum... Parcă nu ţi-am văzut eu podoabele, ghiavole !... Ce crezi ?... Hai scoală, să ne plimbăm ! n-auzi tu ?

Şi iar îl zgîlţîie...

— Astîmpără-te, babo, şi mă lasă !

— Nu te las, cioflingarule, pîn' nu ne plimbăm... numaşa, niţeluş, de colea pînă colea, doar de mi s-o face şi mie somn... Haide, scoală !

— Ei ! zice băiatul ; mi-am găsit beleaua cu baba asta... Înţelege odată, babo, cînd îţi spune omul !...

— Da tu, om eşti ?

— Da ce sunt ?

— Om, ai ? Da cine moaş-ta a mai văzut om cu codiţă şi corniţe, mă ?... Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine ? Hehei, băiete ! nu mă cunoşti cine sunt... Eu... d-ăştia mărunţei ca d-alde tine... Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuţă — cu ala barem ne cunoaştem de mult — să-ţi spuie el ; şi tu să-i spui de la mine, c-am zis eu aşa, că de ce nu mai dă p-aici ?... ce ?... e supărat ?... Hai ne plimbăm... Scoală odată, că te plesnesc !

Da diavolul — ce alta are de lucru decît să ispitească şi să păcălească pe bieţii muritori, şi să-şi bată jos de sufletul lor ? — ucigă-l crucea ! Ce se gîndeşte afurisitul de Prichindel, văzînd că nu-i chip aminteri să scape de babă ? se ridică de mijloc şi zice :

— De ! bădiţo, ce să-ţi spui ?... Cum mi s-a speriat şi mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

— Păi, atunci, ce stai ?... Haide !

— Da, da nu pe jos...

— Da cum, mă ?... călare ?

— Călare, firește ; călare, merg.

— Uite, mă ! tu eşti cam ţicnit pesemne... Da un' să-ţi găsesc cal acuşica ?... Ce, acilea sunt grajdurile lu tat-tău, să baţi numa-n palme şi să-ţi vie bidiviul gata la scară ?... Îmi pare rău de boiul tău !... ce nu te gîndeşti cînd vorbeşti ?... nu şade frumos !

— Păi, eu „cal“ am zis ?... am zis „călare“.

— Adicătele, cum vine vorba asta ?

— Şi mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseşi adineaori că ştii multe şi le-nţelegi pe toate, şi atîta lucru, bag seama, nu pricepi...

— Ce să pricep, mă ?

— Dumneata vrei să mergem la plimbare...

— Ei ! da...

— Ei ! eu merg bucuros, da numa călare merg... Ei ?

— Ei ?

— Ei ! ia-mă dumneata în cîrcă, şi hai să ne plimbăm... Uite, ce lună !

— Nu ţi-e ruşine ! zice baba ; coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vîrstii tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrînă ca mine, fără putere... să te ducă-n cîrcă oscioarele mele !... Auzi, auzi !

— Ruşine, neruşine, asta e... Daca pofteşti, bine : de unde nu, lasă-mă să dorm.

— Aşa ţi-e vorba ?

— Aşa... Dacă eşti bătrînă fără putere, ce-ţi mai arde de plimbare ?... Stăi de-ţi odihneşte „oscioarele“...

Şi zicînd astea, Prichindel s-a aşezat la loc să doarmă... Luna sclipea dasupra de tot... Baba s-a culcat şi ea ; a-nchis ochii, şi a stat aşa cît a stat ; s-a mai învîrtit, s-a răsucit, cînd aşa, cînd aminterea, şi zice :

— Ai adormit, Prichindel ?

— Iar, babo ?

— Ia, scoală, mă, să-ţi mai spui o vorbă...

— Care vorbă ?

— Mă, Prichindel, da daca nu te-oi putea eu duce, mă ? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic...

— Noi să-ncercăm... Ce pagubă ?

— Ei ! bată-te vina ta să te bată !... Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului ! ce i-a dat lui Tartorul pîn cap : zor-nevoie, la plimbare de-a călare ! !... Mă, băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos...

— Pe jos nu pot.

— Nu ?

— Nu...

Mai tace baba ce mai tace, şi pe urmă :

— Ei ! hai, scoală... să vedem ce putem !... să-ţi fac şi hatîrul ăsta... să nu zici !

S-au ridicat amîndoi... Baba s-a pus piuă, şi strigă lui Prichindel :

— Haide, hopa !

— Ţin-te bine, babo !

Şi ţup odată ! în cîrca babei ; iar baba :

— Mă, băiete, ascultă ; să nu te laşi greu şi să nu-mi dai prea des călcîie ca ageamiii !... Apucă-te numa bine cu amîndouă mîinile pe după gîtul meu !... Haide, gata !

...Bine-i spusese baba, că ea ştie multe şi el mai nimic. Prostul de Prichindel — drac-drac, da n-a-nţeles. Cum a

luat-o de gît, baba s-a scuturat de zdrenţele şi de urîciunea ei şi deodată s-a prefăcut într-o femeie tînără şi voinică, înaltă şi frumoasă ca o zînă, strălucind şi ea pe pămînt cum strălucea luna-n cer — fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la ştiinţa fermecelor şi la meşteşugul vrăjitoriei, şi, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerşetoare şi să nu-şi mai ia înfăţişarea ei de mai-nainte decît atunci cînd o putea păcăli pe dracul, ba încă, şi atunci, numa pe vremea nopţii. Aşa, pînă să vă lămuresc în aste cîteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zîna, cum poftiţi, era departe cu Prichindel. Alerga uşor ca vîntul de parcă n-atingea pămîntul ; îi zbura pe dasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit ; iar în lumina lunii, fîlfîia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu ţesut în fluturi şi-n fire de argint, cu care era-nvăluită...

Mult au alergat aşa...

— Să stăm, să mai răsuflăm ! a zis Prichindel ameţit, cînd au ajuns într-o pajişte.

Dar ea, ce să-l asculte ?... De unde-şi mai potolise fuga, s-a pornit iar şi mai repede, şi tot mai repede, pîn-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, şi aici a-nceput ea să se domolească şi încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice :

— Ascultă !

Şi deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.

— Îţi place, dragă Prichindel ?

— Straşnic ! a răspuns el.

— Îţi pare rău că ţi-ai pierdut somnul pentru plimbare ?

— Ei aş !

— Vrei să mai mergem ?

— Hai-nainte !

Şi iar a pornit fata de-mpărat...

S-au plimbat mult şi multe lunci au văzut cu cîte flori ! şi atîtea cîntări de pasări, care mai de care, au auzit !... Dar cînd, departe de tot dintr-o pădurice ieşeau în largul cîmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel :

— Se crapă de ziuă !

Ea se opreşte scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, şi... p-aci ţi-e drumul ! Şi ţin-te, goană !... Zbura cum zboară calul-dracului, peste moşoroaie, gropi, mărăcini, buşteni, bălţi — că bietul Prichindel vedea jucînd pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fîntînă, l-a aruncat pe diavol cît colo mototol ; iar ea s-a scuturat şi-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos — tot baba de cu seara... El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, şi zice :

— Mai rămîi sănătoasă, babo !

— Umblă sănătos, Prichindel maică !

A plecat băiatul şontîc-şontîc înapoi la deal către asfinţit unde scăpăta luna... Dar baba strigă după el :

— Mă ! n-auzi tu ?... cînd mai vii p-aici ?

— Altădată... Cine ştie cînd ? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.

— Mă, băiete, ascultă... să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit... Ai auzit ?

Da, pînă să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pămînt.

Oftează baba şi se culcă ; dar n-apucă să-nchiză ochii bine şi aude glasuri de drumeţi. Se ridică de mijloc şi, cu mîna-ntinsă, începe duios, după canonul ei :

— Faceţi-vă...

Cînd unul dintre drumeţi îi taie vorba :

— De dimineaţă te-ai sculat astăzi, băbuţo !

— Ce să fac, măiculiţă ? daca n-am somn, vai de păcatele mele !... Făceţi-vă milă şi pomană de o biată păcătoasă fără putere !

— Crede, bătrîno ! zice ălălalt.

Şi îşi văd oamenii de drum.

— Crez, măiculiţă, crez ! să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul !

Pe urmă, scoate din traistă o bucăţică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă şi-ncepe s-o morfolească-n gingii.

CAUT CASĂ...

Caut casă cu chirie, caut și nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în București ! În fiecare an se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, și în loc să scază, chiriile cresc. Și ce construcții ! tot cum nu-mi convin mie.

— Aide-nainte ! strig eu samsarului, care mă poartă de azi dimineață. Înainte, jidove rătăcitor !

— A ! iată încă una... Asta e a douăsprezecea astăzi.

— S-o vedem și p-asta.

E făcută parcă numai și numai să fie admirată de din afară. Firește că în pragul iernii nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte — adică din uliță, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale. Înăuntru, trei chichinețe, din care una n-are lumină decît de la ușa coridorului ce duce la atenanțe — co-coana, stăpîna casei, zice : independențe. Independențele ! Deschid ușa să le văz și repede o-nchid la loc ; m-a-necat ! E foarte cald în odăițe — o căldură năbușitoare.

— Dar, întreb, a fost cineva bolnav aci ?

— Nu !

— Parcă ați făcut foc...

— E tinicheaua de la acoperiș. Știți, cînd e soare... Dar cînd plouă se răcorește.

— Dar, *à propos*, sobe nu văz.

— Sunt coşurile de zid... Puneţi sobă cu cărbuni... Aşa am pus şi noi ; e mai iconomic.

— Şi cîte pe an ?

— Două mii.

— Înainte, jidove rătăcitor !

Ahasverus răsuflă din greu ; scoate o basma murdară cu care-şi curăţă fruntea de sudoare, şi porneşte... Eu, după el.

Atunci, ca în faţa beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare *fata morgana*. Iat-o, cît e de luminoasă ! Bun şi neuitat adăpost ! E casa lui Hagi Ilie lumînărarul, de la Sf. Gheorghe din Ploieşti, unde am stat atîta vreme cu chirie pînă să-mi completez studiile şi să-mi obţin diploma de patru clase primare la şcoala domnească. Cu cît mijesc ochii mai tare, cu atît bătrîna mea prietenă apare mai limpede între cei patru salcîmi venerabili... Iată şi liliecii... Au înflorit a doua oară — semn de toamnă lungă... Îmi trimit de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiem binişor şi să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta — s-o vezi noaptea pe lună ! Atunci să-i mănînci discret prunele brumării. Iată ce frumuseţe de prune. Dar gutuile... Şi perele astea de iarnă... Astea se mănîncă tocma-n postul Paştelui. Şi viţa, uite ce încărcată e !

Uitaţi-vă departe, pînă-n ulucile care d-abia se zăresc colo jos. Toată cîmpia aceasta plină de bălării uriaşe e curtea caselor. Nu simţiţi cum miroase a bălărie răscoaptă de soare ? Grădina de alături e vestită pentru vişinile ei turceşti. Gardu-l poţi sări uşor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simtă stăpînul : aleargă foarte iute şi are un bici carc arde ca focul ; e mai rău dacă te ajunge cu sfîrcul cînd vrei să sui gardu-napoi. Ia uitaţi-vă acuma la casă. Ce mîndru se tuguiază acoperişul cu şindrilă, îmbrăcat spre miazănoapte

cu mușchi verde, moale, și purtînd în vîrfu-i un urcior smălțuit care sclipește în soare. Ce mare și stufoasă a crescut urechelnița ! Iată d-asupra gîrliciului, din care izvorăște așa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar, ia să suiți numai, după mine, cele nouă trepte pînă-n pridvor. Vedeți cît de frumos se ține pe stîlpii lui bondoci de stejar cioplit ! Ce cuminte adăpostește de bătăile arșiței și apelor cerului ! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere ! Colea, la dreapta, două odăi ; dincoace, la stînga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cît de groase sînt zidurile. Pe firida uneia din ele șed, fără primejdie, șase borcane respectabile de murături. Ce ziceți de sobe ? Cu ce dignitate magistrală stau, proaspăt văruite, la locurile lor, gata să prezideze o dezbatere într-una din ședințele lungilor nopți de iarnă ! Și iată cum, alăturea de perete, protectorul nebiruit, departe de ferestre și de uși, se odihnesc paturile copiilor, cu fața către lumina vetrei și cu căpătîiul sub icoane...

— Iacă alta ! îmi strigă Ahasverus, stingînd din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta !

„De închiriat !“

...Iar monumentală ! iar terra-cotta ! iar ferestre ca la palatul justiției. S-o vedem și p-asta... a treisprezecea. Intrăm. Începem minunat... O *entrée* zugrăvită pompeian... Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenția : e un amoraș verde, fluturînd pe fundul cărămiziu și purtînd în mînușițe, d-asupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaștri. În stînga, salonul ; e în trei colțuri... Locul este tăiat cu o foarte pronunțată oblică pe linia stradei, care se realiniază acuma toamna, căci aliniarea de astă primăvară a fost greșită. La mirarea mea, că văz un salon în trei colțuri, stăpîna casei, care e marșandă, *robes et confections*, îmi deslușește că

toate casele de pe strada aceasta sunt așa : adică, au toate cîte un salon în trei colțuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate *en biais*. Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

— E cam strîmtă... îndrăznesc eu.

— Vai de mine ! zice marșanda. Cum strîmtă ? e destul de comodă ! doi metri cincizeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Nici un perete neperforat. Doi au cîte două ferestre ; alți doi, cîte-o ușă... Și răspund spre apus. Ce nopți plăcute de vară ! Ce somn unsuros și ce cămăși de noapte lipicioase ! Peste drum e o magherniță cu fel de fel de poame și mustărie... și muște...

— Dar eu am copii : paturile copiilor... nu știu unde le-aș putea pune la adăpost... știți, iarna...

— Iarna, puteți astupa o fereastră ; bateți o saltea, și pe deasupra o scoarță.

— E cam departe de centru.

— Aveți tramvaiul nou la o distanță de zece minute de aici... și de acolo mai e nițel și dai în bulevard. Sobele le-ați văzut ?... sunt de porțălan, de la Bazalt.

— Și, mă rog, cît costă pe an ?

— Pe un an nu le putem da... cel puțin pe trei...

— Dar... cît pe an ?

— Două mii cinci sute...

— Pornește, strig eu aspru, jidove rătăcitor !

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieșim...

A-nserat ; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atîta umblet. Ii dau doi franci de cheltuială.

— În sfîrșit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atîtea dificultăți din parte-mi ; în sfîrșit, ce fel de casă vrei ? poate să ți-o găsesc eu singur, fără să mai alergi și dumneata.

— Ce casă vreau ? zic eu și mai plictisit. Uite ce casă vreau... Vreau o casă cu șase odăi mari, fiecare nu mai mult

decît o fereastră și o ușă, cu sală de baie, cu bucătărie, două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte și-n odăi, cu *tout à l'égout*, cu seră, cu grădină de fructe și grădină de flori și un havuz mare în mijlocul curții. Asta vreau !

— Pe unde să fie ?

— În centru... pe linia tramvaiului.

— Și cît vrei să dai pe an ?

— Între o mie și o mie o sută...

— Bine, zice Ahasverus oftînd resemnat, și vrea să plece.

— Stai ! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliță, să-mi scîrțîie cu cărbune pe zid cînd ies de la școală... M-ai înțeles ?

MONOPOL...

În vara anului 1907, aflîndu-mă în străinătate și avînd în țară daraveri, m-așez în trenul Berlin-București, cu gîndul să m-abat o zi-două pe la Iași, unde să vizitez pe niște vechi și buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi mă cobor în gara Pașcani la 12.30 p. m. Numaidecît întreb cu respect pe un domn impiegat de mișcare foarte tînăr, care poartă o șapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, „pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste cîteva minute spre Iași"... Domnul impiegat îmi răspunde politicos că, „în legătură cu Berlin-București, pleacă din Pașcani spre Iași numai un tren, la 4.10, cu sosirea la 6.5 p. m."

— Dar...

— Știu, mă-ntrerupe ghicindu-mi gîndul ; este și un tren cum vrei dumneata ; dar acela nu umblă...

— Este, dar nu umblă ?

— ...nu umblă decît pe *zezonul* băilor.

— Am înțeles, răspund eu pe jumătate domirit.

Firește, e prea de timpuriu, înainte de sfîrșitul lui mai, să-nceapă băile... Dar nu știam să fie acuma și-n Berlin pătimași cari vin să se caute la băile din Iași.

Trei ceasuri și jumătate în Pașcani — cam prea mult !... Dar ce pitoresc !

Ce glodăraie și colbăraie !... Ce abdomene de copii malarici ! și se joacă și rîd — cam trist, dar tot rîd !... Ce grav municipalul care ține ordinea la fîntîna din piața gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate !... Ce jigăraie de cîni costelivi cu ochii rătăciți și coada-ncîrligată înspre pîntece, furnizori ai amicului meu, doctorul Lebel !... Și, cu tot regimul nostru protecționist, nici o fabrică de mănuși în tot ținutul !... Ai de ce să ți se rupă inima — de mila oamenilor, firește, după a vitelor și a cîinilor. Bine că avem o S.P.A.[1] ; să sperăm că încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem și o S.P.O.[2]

4.10... Am pornit. Mergem și înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, și ne apropiem de culme.

Soarele, aplecîndu-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriașe de nouri, cari se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe cînd largile adîncături din dreapta urcușului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blînda melancolie a țarinelor moldovenești — un cîntec de neam mîhnit, din glas copilăresc, ajungînd la mine limpede din de-departe vale — închipuirea marelui sinistru de acum două luni — apropierea de Iași... Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereți — gîndiri amare din pragul cu deșarte regrete al bătrîneții... Toate mă-mpresoară, și care de care luptă să mă-ngenunche și să mă copleșească... Pe lîngă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei și țăcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor... E penibilă mișcarea în alt tempo decît al sufletului.

---

[1] Societatea pentru protecția animalelor.

[2] Societatea pentru protecția oamenilor.

În sfîrșit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iași, unde sunt întîmpinat nu se poate mai frățește de prietenii mei.

Mă gîndesc, cum sunt obosit de drum și de atîtea impresiuni, să mă duc repede la baie ; dar îndată mi-aduc aminte de șapca odinioară stacojie : nu s-a deschis încă „zezonul". Mă mulțumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Célestins ; apa comună de Iași e mult mai gustoasă și mai hrănitoare, dar costă mai scump și cam irită pielița, mai ales vara.

E, cum spusei, la sfîrșitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iași în tremurul alegerilor generale... Ce febră ! peste 43 de grade ; aproape să se coaguleze albumina !

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate — cum să zic ? poseda pe un adevărat român — așa-numita despuiare a scrutinului... Scrutinul este pentru noi modernii, adică românii moderni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat : *Apollo resplendescens* [1]...

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineață să vizitez redacția *Opiniei* (o instalație în adevăr europeană ; chiar un telefon ; cam năzuros — e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vîrstă, sunt primit cu destulă considerație. De aci, voi să contemplu apariția zeului — pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamentului.

De cu noaptea a-nceput a turna, și toarnă... Piețele, ogrăzile, locurile virane sunt mări și lacuri ; ulițele, fluviuri și niagare... Caii înoată ; birjile plutesc ; tramvaiele par niște vaporașe de curse intraurbane, ca la Hamburg.

---

[1] Apollo strălucitorul (lat.).

Mă plîng unui amic, impiegat superior, om cu carte, de furia elementului.

— Las', coane Iancule — îmi zice — ploaia aiasta-i bună după atîtea călduri *dropicale !*

Şi mă conving că are omul toată dreptatea... De trei ori binecuvîntat, diluviu !

1) *ad rem* [1] : căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari şi înainte de vreme ;

2) *ad locum* [2] : se spală Iaşii ; nu-i vorbă, Iaşii sunt un tîrg tare curat ; dar orşicît, cineva, cît de curat să fie, tot nu strică să se şi spele din cînd în cînd ; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat, şi

3) *ad personam* [3] : servitoarea bunelor mele gazde a avut ingenioasa inspiraţie să pună la gurile zgheaburilor toate cofele şi putinile din casă... Las să se premenească umplutura de mai multe ori pînă curge limpede de tot, şi mă spăl bine cu apă de ploaie — excelentă pentru pieliţă.

Din adîncul sufletului zic : Domnul fie lăudat ! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale ; care ne spală cîteodată cu d-a sila ; care ne dă apă aşa de ieftină, mult mai ieftină decît cea de Vichy — o bagatelă.

Mă aflu, cum zisei, la *Opinia* înainte de amiazi. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să ţin pe tinerii confraţi vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet... Eu n-am treabă ; toată ziua mi-e de petre-cere ; pe cînd ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mînă, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale... În trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia.

---

[1] Cît priveşte faptele (lat.).
[2] Cît priveşte locul (lat.).
[3] Cît priveşte persoana (lat.),

— Domnilor — zic — de-acu vă las.

— Dar de ce te grăbeşti, coane Iancule ?... de ce nu mai stai oleacă, olecuţă ?

Olecuţă ! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoşi ! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nici o violenţă... Mă lasă să plec... E şi vremea. În faţă, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane... La 12 fix ziua, sună în faţă la Mitropolie 5 antemeridiane ; la 12 fix noaptea, 5 postmeridiane — dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confraţilor, pe cînd potopul se-nteţeşte din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrîn care tuşeşte straşnic şi strănută... Simptome alarmante la aşa vîrstă... Se vede bine că, în atribuţiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră şi inspectarea animalelor marine.

— *Avanti, gondoliere !* strig.

Bravul gondolier îi trage cîteva tritonului cu coada lopeţii. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg ? La Smirnov, or la Ermacov ? Sunt amîndoi imperfecţi ; dar la primul merge colegiul I ; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pămînt ferm.

Sui scăricica, intru, cînd... simt că-mi fuge pămîntul de sub picioare şi, cît p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apuce, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gînd sinistru : un atac de dambla! ... Sunt pierdut !... Dumnezeule ! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri... Ce bucurie pe mine cînd, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai nişte sîmburi de masline risipiţi — pi gios !

Dugheana e plină de amici, toți funcționari publici și profesiuni liberale [1]. Așteaptă aci de mult să se oprească potopul, și, așteptînd, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, țuică, mastică, pelin, mișmaș și gustă mezeluri, salam, ghiudem, caşcaval, masline...

Firește, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru și eu în combinație.

...Și aperitive, și mezeluri, și vorbă, și discuție asupra „situațiunii dificile în care se găsește țara în urma tristelor evenimente, ca să zicem așa, și-n fața atîtor reforme ce această situațiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunța astfel", și apoi, „asupra trecutului, prezentului și viitorului, ideilor și programului fiecărui ales și fiecărui candidat" — și dezbateri, și vorbă, și aperitive, și mezeluri, și aruncăm sîmburii — pi gios !...

Dar e unu și jumătate ; m-așteaptă la dejun. Am stat aci un ceas și mai bine ! Vezi cum trece de ușor vremea vorbind despre chestii grele !... Cu multă prudență, de teama unui al doilea atac, mă mișc și vreau să-mi plătesc consumația. Dar amicii protestează ; astăzi este rîndul de plată al amicului X..., care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes...

Încă un rînd de aperitive și masline, și aruncăm sîmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de dușumea... Și încă un rînd... cel din urmă ! și masline, și aruncăm...

— Socoteala ! în total !

Nu-i mult ! Mezeluri și masline, 3.15 ; băuturi, 17,05 ; total 20.20.

---

[1] Profesiuni libere.

Amicul X..., după ce plăteşte galant, se suie în gondolă cu mine ; locuieşte în drumul meu, pe un *canaletto* — să-l las acasă.

Pornim.

— Coane Iancule — îmi zice — 'm par' rău amu, după su'cesul meu, c-am cedat şi nu mi-am pus cand'atura !

Face iconomie de silabe, probabil fiindcă mai avem puţine momente de petrecut împreună ; vrea omul cît mai scurt să-mi spună cît mai multe. Şi, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaogă :

— Aveam o ide' de refo'mă... Nu mai me'ge, monşăr, cu ţaranii... S' beţivi !... T'eb'e un mo'opol al'... ac'... (gondola se clatină) al... *ac'cololului !...*

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos ţicetinel pe trotuarul plin de apă şi intră, leoarcă de ploaie, pe portalul bătrînului său *palazzaccio* [1].

— Ia sama (îi strig), pe *San Giovanni, padrone mio* [2] ! nobilul meu senior, să nu-ţi fi rămas vreun sîmbure de măslină pe talpă !

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vîrful degetelor o sărutare mătăsoasă de pe buze şi mi-o aruncă magnific din depărtare.

Sunt opt ceasuri şi trei sferturi... Gondola aşteaptă... Îmi iau rămas bun de la graţioasa mea gazdă şi plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulţumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

— Amice — zic — ştii d-ta cu ce mă duc eu de la Iaşi la Bucureşti ?

---

[1] Mic palat (it.).

[2] Sfîntul Ion, patronul meu (it.)

— ...Cu trenul.

— Da, cu trenul, firește ; dar nu numai cu trenul, merg și cu o idee...

— ?...

— ...O idee de reformă !

— ! ?...

— Trebuie de înființat numaidecît un monopol al *ac'cololului*...

Trenul s-a pus în mișcare... M-aplec pe ușa vagonului :

— ...la sate !... pentru rurali !

GARDA CIVICĂ

De cîte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate şi cu mîndrie de acum atîţia ani trecuţi, cînd eram unul dintre aprigii apărători ai Independenţii. Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale, am servit în garda civică - „baioneta inteligentă“ — în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice ! am de la voi frumoase amintiri ! Căpitanul meu, d. Guţă Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rînd, birjar, cîrciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliţie, bătăuş, ş-acum, în sfîrşit, urmînd unei vocaţiuni irezistibile pentru viaţa politică, se declarase pe faţă pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat — groaza cîrciumarilor şi altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor, alunarilor, salipgiilor şi a tuturor cîţi îi picau înainte în momentele-i de arţag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deştept şi vesel. Cînd a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămîiat. Îl cunoşteam de mult — cine nu-l cunoştea în mahala pe d. Cotoi ? — zic :

— Frate Guţă, te rog, pe mine să mă scuteşti ; sunt slab de constituţie.

— Ei, aş ! zice. Oftică rusească !... Nu se poate, d-le Iancule... adică... se poate, dacă pui om în loc.

— Atunci, pui om în loc.

— Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, și d. Guță a plecat legănîndu-se și strigînd:

— Trăiască ai noștri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură... de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guță iar, și iar mi-a șters carboava, și iar: „Trăiască șcl...“ Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărît să mă revolt. Cînd vine d. căpitanul tun și zice:

— Mîine ai servici...

— Neică Guță — zic — oi avea, n-oi avea servici, nu știu, da rublă știu că n-am, și nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

— Atunci... cum?

— Iac-așa.

— Atunci te bag la arest.

— Să poftești!

— Car' va s' zică nu dai rubla?

— Nu pot.

— Bine...

Și a plecat supărat, înjurînd strașnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-dimineață, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede și m-am dus la companie: am luat o pușcă bătrînă, care clănțănea din toate încheieturile cînd umblam; mi-am încins centuronul cu patrontașul peste palton, și am plecat prin lapoviță cu cîrdul companiei. Un comisar de poliție ne-a dus în șireag pe Podul Mogoșoaii — era parada Bobotezii. Mai tîrziu cînd a venit și căpitanul și m-a văzut, el care mă credea un laș incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

— Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car' va s' zică?... Da nu face nimica! Trăiască ai noştri!... de ciocoi!

După ce a dat cîteva tîrcoale în faţa companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte şi, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

— D-le Iancule, nu face pentru d-ta, să stai între boccii... Dă-mi o jumat' de rublă şi du-te acasă.

— N-am nici sfanţ, nene Ghiţă, zic eu tare, ca să m-audă cocoanele înghesuite pe trotuar la spatele şireagului nostru.

Dar d. căpitan se-nţepeneşte-n călcîie şi, ca să-mi acopere glasul, strigă răguşit din fundul bojocilor:

— Cumpanie... drepţi!

În acelaşi moment, s-aud venind din susul stradei nişte huiduituri zguduitoare... Ce era? Cine ştie cine prinsese un cîne jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituţiuni urbane. Apucat între cele două şiruri de bravi, cari aveau la spate cîte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de ameninţările puştilor şi de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcînd nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într-un chip infernal, pe cînd garda şi publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică. Încă tîrziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piaţa Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Creţulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borţoşi, unul basmangiu pe Podul Tîrgului-de-afară, şi altul fabricant de cafea măcinată şi alte mirodenii în Caimata. Acesta-şi pusese de degrabă paltonul peste şorţul cu care se acoperea cînd măcina martinică, şi şorţul era cu o palmă mai lung decît poalele paltonului, care se mai scurtase cu o şchioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Ca-

fegiului, răzbii de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, și, om curat ca toți armenii, mă ruga din cînd în cînd să-i țiu pușca : s-apleca din greu, își ridica șorțul și se ștergea la nas. După aceea, cînd își lua pușca-napoi, foarte politicos :

— Mersîm... Am aut noroc ; dacă nu am uitat șorțu pa mine, cu ce m-am șters la nas ?

De atunci, n-am mai băut cafea cu caimac ! În sfîrșit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trăsurile oficiale... Strigam încă ura, cînd trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mîndri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine și la armenii mei, cu un zîmbet așa de ciudat, încît am aplecat ochii-n pămînt și, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o așa penibilă situație. Am alergat la d. Cotoi și, după multă tocmeală, ne-am ajuns : două ruble pe lună și să mă lase-n pace. I-am dat una înainte și apoi cîte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulțumire a comandantului meu, pînă la desființarea gardei. Și o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte bine dispus și mi-a zis :

— D-le Iancule, să știi că acuma ne-mparte și noă, la garda națională, dicorății pentru apărarea Independenții ; să știi că te pui pe listă.

Eu, înțelegînd unde vrea să m-aducă d. Guță, i-am răspuns că eu n-am pretenție... am luptat așa, de dragul liberarilor. Dar d. Guță :

— Trăiască ai noștri, d-le Iancule !... de ciocoi ! Da nu se poate ! să dau la toți bocciii și mitocanii dicorății și tocmai d-tale să nu-ți dau ! nu face ! Eu știu că te trec pe listă.

— Nu mă trece, că cine ştie cît costă.... acu sunt cam tinichea.

— Ce să coste ? un moft... Facem noi pentru d-ta.

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă şi pe urmă ne-am ajuns cu o rublă şi jumătate. M-a încasat şi m-a trecut la portofel. Peste vreo cîteva zile după desfiinţarea gărzii, m-am întîlnit cu d. Guţă — îl făcuseră perceptor, şi era foarte vesel ! L-am întrebat în glumă :

— Nene Guţă, ce se mai aude cu decoraţia mea ?

— ...Care dicoraţie... ?

— Aia... nu ţii minte ?... o rublă şi jumătate...

— Dracu să-i ştie, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia de la comenduire, că eu le-am trimes de atunci listele ; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor : Cică s-a furatără sumedenie...

— Se prea poate, nene Guţă ; în vreme [1] de război cîte arme nu se prăpădesc !

— Poate la alte cumpănii să se fi făcut vreun abuz ; dar la noi, nu-mi vine să crez... Ei ! da nu face nimica... Trăiască ai noştri, d-le Iancule !... de ciocoi !

Astfel, din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas nedecorat, după ce am luptat atîta ! Asta nu e drept ! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu şorţul cunoscut şi cu guturaiul cel vechi ; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzînd cît puteam mai bine sentimentul de invidie :

— Dumitale cum ţi-a dat decoraţie, frate Sarchiz, şi mie nu ? că eu încai am plătit înainte.

---

[1] In ediţia de bază (*Momente*, 1901), greşit : „vremea".

— Aşa am aut orbă... Cînd ne-a aduce dicoraţie, platim... Ne-a adus dicoraţie, am platit.

— Aşa... ? zic eu domirit.

— Bei un cafe proaspăt ?... să-ţi fac un gingirlie...

— Nu, nene Sarchiz, mersîm ; nu mai metahirisesc [1] de mult cafea cu caimac !

[1] Obişnuiesc, poftesc (ngr.)

ION...

Pe un zăduf de nămiez, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeț sărac, ostenit și prăfuit. Cum a sosit, răsuflînd greu de oboseală, a dat bună vremea la toată lumea și s-a așezat cuviincios pe o laviță, la un colț de masă subt umbrar, unde ospătau călători mulți, care treceau unii la deal și alții la vale; și a cerut hangiului să-i dea și lui un sfert de pîine, brînză și o bărdacă de vin mai ieftior.

Stînd așa la un loc cu atîția inși, l-au întrebat unul și altul: cum îl cheamă, dincotro vine, încotro se duce, cu ce rost și daraveri, dacă are părinți și rude; în sfîrșit, cum fac toți drumeții cînd se întîlnesc care de pe unde.

El le-a răspuns bucuros...

că pe el îl cheamă Ion;

că mai are o soră gemenă, cu care de mititel nu s-a putut împăca; iar părinții, văzîndu-i că necontenit se ceartă, și, cu cît cresc, din ce în ce mai rău se ocărăsc și se bat pîn' la sînge, i-au gonit pe amîndoi de-acasă, să se ducă-n lume, unu-ncoace, altu-ncolo, încotro i-o lumina Dumnezeu;

că soră-sa a avut noroc; iar el, ba: ea a ajuns procopsită, doamnă mare, primită pe la curți împărătești; iar el, umblînd

de colo pînă colo, slujind, cînd la un stăpîn, cînd la altul, este, precum se arată, un... neprocopsit.

Şi a oftat adînc la nedreptatea norocului.

— De, mă băiete ! zice un bătrîn ; poate că şi tu ăi fi vinovat ! ; ăi fi avînd şi tu cine ştie ce cusur or slăbiciune, de schimbi mereu la stăpîni, şi nu te poţi tu, băiat voinic, sălta din nevoie.

— Poate oi fi avînd şi vrun cusur, ce să zic ?... dar despre slăbiciune, alta nu mai ştiu să am decît că nu pot suferi pe soră-mea... Şi nu fac pas, să nu dau de ea, tot de ea şi iar de ea. Şi, cum o-ntîlnesc, nu mă pot stăpîni... mă reped ş-o apuc de piept... Chiar aseară am avut o întîmplare cu dumneei... M-au bătut ei, prietenii dumneei, straşnic, nu-i vorbă... halal să le fie !... aşa mîngîieturi, n-am ce zice, de mult n-am mai căpătat ; dar... nu-mi pare rău ; încai mi-am sărat sufletul — i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea...

Pe urmă, după ce soarbe din bărdacă, povesteşte, cui are vreme să-l asculte, întîmplarea.

Ieri, plimbîndu-se prin cetatea de scaun, a auzit sunînd trîmbiţe ; a alergat să vază ce e... La o răspîntie, unde se strînsese multă gură-cască, un pristav [1], cu o chivără mare de hîrtie, striga din fundul bojocilor că „să vie diseară orcine poftieşte în grădina împărătească, s-auză acolo fără plată cum cîntă un vestit măgar de prăsilă, sosit de curînd de la-nvăţătură, pe care împăratul, ţinînd la el foarte mult, l-a fost trimis cu cheltuială în străinătăţi, să se desăvîrşească-n şcolile înalte la meşteşugul cîntării frumoase". Ion a-nceput să rîză de mofturile caraghiozului ; dar, pe urmă neavînd altă treabă, s-a dus şi el la grădina împărătească, foarte curios să auză cum o fi cîntînd un măgar învăţat...

---

[1] Vestitor, crainic, herald

— ... că eu — a zis Ion cătră ascultătorii de la masă — cu știu ce glas are măgarul, și știu asemenea că orce școală, cît de înaltă, nu poate da ce n-a vrut să dea naștерea... Așadar, m-am dus... am intrat fără supărare și am găsit multă lume adunată, și din boierime și din tagme și prostime — destulă. Grădina era luminată cu multe lumini în băsici de hîrtie văpsită. În fundul grădinii, era o moviliță cu flori pe de margini, și acolo, sus, de jur împrejur, lăsînd un loc gol la mijloc, ședeau pe jețuri împăratul, împărăteasa și toată curtea, și-ntre cei dintîi ai curții, tocmai la față, surioara mea, îmbrăcată mai strălucit ca-mpărăteasa ; îi sclipeau capul, pieptul și mîinile de diamanticale. Am așteptat cît am așteptat, înghesuit în fund, și-n sfîrșit am auzit ! *A ! a !* și bătăi în palme din toate părțile. Se arătase sus pe movilă vestitul cîntăreț, gătit cu un valdrap de mătase cusut numa-n fireturi, și decorații atîrnate de gît, și fel de fel de zorzoane, și-n frunte, la coamă și la coadă, funde de panglici în trei fețe. S-a făcut tăcere mare... A-nceput măgarul să cînte... ce, credeți ?... *Carnavalul de Venezia !*... din ce ?... din gură !... cum ? cu variațiuni !

Aici, s-a oprit Ion și s-a uitat rîzînd ca un prost la ascultători. Dar, de unde să știe ascultătorii aceia din lumea de rînd ce însemnează *Carnavalul de Venezia* și „variațiuni“ !... și unul întreabă :

— Ei ! și pe urmă ?

— Pe urmă, după ce a zbierat măgarul aproape un ceas, surioara mea (că la ea mă uitam mereu) s-a ridicat în picioare, a-nceput să bată din palme, s-a repezit la el, l-a luat de gît și l-a pupat și p-o falcă și pe cealaltă, si, scoțîndu-și de la mînă o brățară, care scînteia de departe, i-a petrecut-o pe dup-o ureche. Atunci, lumea toată de la mare pîn' la

mic a pornit să răpăie din palme și să țipe ca nebunii: „*bravo ! bravo ! bis ! bis !...*“

Cîntărețul a mulțumit foarte mîndru, moțăind cînd în dreapta, cînd în stînga, și iar s-a pus pe zbierete. Iar surioara mea, la fiecare zbieret al lui, da din cap încîntată, aruncîndu-i cîte un trandafir, și se uita galeș cînd la-mpăratul și la-mpărăteasa, cînd la boieri și la prostime...

N-am mai putut suferi... Cînd s-a opintit odată dumnealui să ridice glasul sus de tot, am pus și eu două degete-n gură și-am început să fluier din răsputeri.

S-au ridicat toți în picioare...

— Cine ?... cine a-ndrăznit ?

Și-n turburarea aceea, am auzit glasul sorii-mi :

— Obraznicul ăsta trebuie să fie ticălosul de frate-meu !

Numaidecît, care cum m-a ajuns, m-a luat în palme, în ghionturi, în picioare ; m-au scuipat ; și după ce s-au săturat, m-au aruncat ca pe o strachină spartă afară din grădină... Am stat puțin așa și am plecat șchiopătînd... și pînă foarte departe, auzeam mereu zbieretele măgarului și bătăile-n palme ale celorlalți, și *bravo !* și *bis !*...

... Ei ! vă place ?...

Cînd să isprăvească Ion povestea, iată că sosește dinaintea hanului o caleașcă mare cu falaitar [1] și cu o ceată de curteni călări. Opresc să răsufle caii : descalecă boierii, și coboară din caleașcă o mîndrețe de curteană.

— Uite-o, strigă Ion, ridicîndu-se de pe laviță... Uitați-vă, asta e procopsita de soră-mea !

Dar ea :

— Nici aici nu scap de tine, neprocopsitule ?

---

[1] Cal înaintaș (germ. : Vorreiter).

— Nici aici ! răspunde fratele rîzînd. Unde te-i duce, tot de mine ai să dai. Om fi umblînd, tu iute, că zbori pe sus cu fălăitar, şi eu încet, că mă tîrăsc pe jos ; dar tot trebuie să ne-ntîlnim ! n-am să te las ! am să-ţi dau mereu peste bot şi la cap ! să vedem : care pe care ?...

— Ia-ţi seama la gură, nebunule ! a strigat un curtean strălucit, dîndu-i o palmă să-i strămute căpriorii.

— Poţi să dai palme cît poftești — a zis Ion — sunt deprins cu aşa mîngîieri... Deocamdată, lasă-mă numa să-ntreb pe surioara mea iubită : cînd vă mai cîntă, soro, măgarul ?

— Ce-ţi pasă ţie ?

— Cum să nu-mi pese, dragă ?... Vreau să ştiu... să viu să-l mai ascult... că-mi place, de mă-nnebunesc, mai mult ca la toată lumea...

— Să ştii tu că place la toată lumea !... Vedeţi-l, oameni buni, pe nenorocitul ăsta !... Tutulor nouă, şi împăratului şi-mpărătesei, la toţi boierii, la tot norodul, mie şi dv., ne place la toţi ; numai dumnealui nu-i place ! Toţi, şi eu şi dumneavoastră suntem nişte proşti ; numa dumnealui, pricopsitul ! mai cu moţ... Vine să strice petrecerea şi mulţumirea şi cheful la o lume-ntreagă... Apoi de !

— Ia, ascultă, mă băiete — a zis unul de la masă — are dreptate dumneei : dacă place la toată lumea, ce te amesteci tu ?... ce-ţi pasă ţie ?

— Cum o să placă, nene, săracul de mine ?... măgar ! din gură ! *Carnavalul de Venezia !* cu variaţiuni ! ! !

— Daca le place, mă ! n-auzi ?

— Ia m-ascultă şi pe mine, flăcăule, zice altul mai dîrz, pierzîndu-şi răbdarea ; de ce eşti căpăţînos şi nu vrei să-nţelegi ?... Dacă ne-o plăcea şi nouă, ăstora de aici ?

— Cum să vă placă, omule ?

— Ei ! uite așa : să ne placă !... Ce !... nu cumva o să cerem voie de la tine să ne placă ?... Uite, mă !... Cine ești tu ?

— Nu-i vorbă de cine sunt eu ! strigă Ion aprins ; e vorba : se poate să placă ?... măgar — din gură *Carnavalul de Venezia* — cu variațiuni ?... Ai ?...

— Nu zbiera așa la mine, că eu te plesnesc !... Uite-așa ! o să ne placă !

— Lăsați-l, mă, zice altul ; asta e părerea lui...

— Părerea lui s-o ție pentru tat-său și pentru mă-sa ! să nu ne-o vîre nouă cu de-a sila pe gît !

Și-ncep să vorbească tare toți deodată, unul așa, altul aminterea... Sora face haz... iar Ion strigă mai tare ca toți :

— Nu trebuie să vă placă !

— De ce mă, pîrlitule ?

— Că nu e de plăcut !

— Că nu vrei tu, ai ? Ei ! iaca, la toți ne place, să crăpi !

— Atunci daca la toți vă place — a strigat și mai tare Ion — să mă iertați, dar sunteți toți niște...

— Niște ce, mă ?

— Niște urechiați mai mari ca el !

Maica ta, Christoase ! ce foc pe Ionică !... L-au luat în palme, în ghionturi, în picioare... și trage-i, care mai de care, și tăvălește-l prin umbrar, unu-l lăsa de ostenit, ș-altu-l lua de odihnit... Au spart cu el toate borcanele și bărdacele hangiului — pe cînd surioara se suia în caleașcă și pornea cîntînd, urmată de droaia curtenilor călări... Dar flăcăul nu se lăsa... cînd pe mese, cînd pe subt mese, într-una țipa : „urechiați“ și iar „urechiați“.

L-au lăsat măr, și s-a dus fiecare la treaba sa.

S-a sculat Ion, mulțumit de atîta-nvîrtitură, și-a căutat căciula, a scuturat-o frumos și, cum parcă nu i s-ar fi întîmplat nimica, zice liniștit hangiului, care se uită cu milă la cioburile risipite pe jos :

— Nu se poate, mă omule, măgar, fie cît de-mpărătesc și de-nvățat, să cînte din gură... ce ? *Carnavalul de Venezia* și încă cu variațiuni — gîndește și dumneata...

— Ei ! du-te la dracul cu prostiile tale ! a zis hangiul plictisit. Nu vezi ce tărăboi și ce pagubă mi-ai făcut ?

Și s-a dus Ion cu pas potrivit — dracul știe-ncotro... să caute una mai bună.

ÎN NIRVANA

Sunt peste douăzeci de ani de-atunci.

Locuiam într-o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfîrșise : era toamnă, și aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzîndu-mă că citeam într-una, actorul îmi zise cu un fel de mîndrie :

„Îți place să te ocupi cu literatura... Am și eu un băiat în trupă care citește mult ; este foarte învățat, știe nemțește, și are mare talent : face poezii ; ne-a făcut cîteva cuplete minunate. Eu crez că ți-ar face plăcere să-l cunoști".

Și-mi povesti cum găsise într-un otel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte și la grajd — culcat în fîn și citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un giamantan — biblioteca băiatului — plin cu cărți nemțești.

Băiatul era foarte blînd, de-treabă, nu avea nici un vițiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie. Își luase biblioteca și acuma se afla în București.

Seara trebuia să vie la directorul lui — astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu știu pentru ce, îmi închipuiam pe tînărul aventurar ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

În închipuirea mea, văzîndu-l în revoltă față cu practica vieței comune, găseam că disprețul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deși în genere teoria de la care plecam eu ca să gîndesc astfel — că adică un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii — era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speță s-a adeverit cu prisos.

Tînărul sosi.

Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre: o frunte înaltă și senină, niște ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zîmbet blînd și adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

„Mă recomand, Mihail Eminescu".

Așa l-am cunoscut eu.

Cîtă filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vîrstei de șaptesprezece ani!

Ce emtuziasm! ce veselie!

Hotărît, închipuirea nu mă înșelase... Era un copil minunat.

Într-o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încîntat.

— Dacă-ţi place aşa de mult poezia, trebuie să şi scrii, i-am zis... Am aflat eu că dumneata ai şi scris.

— Da, am scris.

— Atunci, — şi mie-mi place poezia, deşi nu pot scrie, — fii bun şi arată-mi şi mie o poezie de dumneata".

Eminescu s-a executat numaidecît. Era o bucată dedicată unei actriţe de care ei era foarte înamorat... D-abia mai ţiu minte. Ştiu atîta, că era vorba de strălucirea şi bogăţiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam aşa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s-a publicat prin 68 sau 69 în „Familia" din Pesta.

A doua zi seara ne-am întîlnit iarăşi. Dar peste zi o nemulţumire intimă intervenise. Actriţa fusese foarte puţin mişcată de mîhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut şi posomorît, vorbea foarte puţin şi contradicţia îl irita. În zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoşteam. A plecat să se culce de vreme, şi a doua zi la amiazi, cînd m-am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăieri. Am petrecut toată ziua rîzînd, mi-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ştefan-cel-mare, şi mi-a cîntat doina.

Îi trecuse ciuda regelui asirian şi acum se bucura în linişte de avuţiile şi strălucirea lui.

Aşa l-am cunoscut atuncea, aşa a rămas pînă în cele din urmă momente bune: vesel şi trist; comunicativ şi ursuz; blînd şi aspru; mulţumindu-se cu nimica şi nemulţumit totdeauna de toate; aci de o abstinenţă de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieţii; fugind de oameni şi căutîndu-i;

nepăsător ca un bătrîn stoic şi iritabil ca o fată nervoasă. — Ciudată amestecătură ! — fericită pentru artist, nenorocită pentru om !

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat toamna pe Eminescu în zadar — trupa s-a întors fără dînsul.

Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar, şi mai cu binele, mai cu de-a sila, l-a luat acasă şi d-acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai tîrziu : „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este..." Eminescu îşi ţinea făgăduiala : copilul creştea om mare.

Mai în urmă, l-am întîlnit tot aici pe Eminescu cu un frate al lui, ofiţer. Plecau amîndoi în străinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare ; tot aşa de frumos, de blînd şi de ciudat — o izbitoare asemănare în toate.

Acela a mers la Berlin ; în cîteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i şi a dat un examen care l-a făcut pe mareşalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărît să-l ia pe lîngă dînsul. Ca să-şi încoroneze succesul, militarul s-a dus acasă şi, fără să lase măcar o vorbă, s-a împuşcat.

Peste mai multă vreme, cînd am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns rîzînd :

„Mai bine ! ala era mai cuminte ca noi !"

Peste cîţiva ani a venit în Bucureşti tata lui Eminescu. Era un bătrîn foarte drăguţ, glumeţ şi original. Făcuse o bună afacere şi venise să-i cumpere fiului haine şi ciasornic şi să-i dee „din viaţă" o sută de galbeni, partea lui de moştenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăiește. Mama murise, dar, după aerul posomorît cu care mi-a răspuns, am înțeles că de moartea ei se legau niște amintiri mai crude decît de o moarte normală, nu numai dureroase, dar și neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într-o mînăstire : biata fată era paralizată din copilărie.

Și au fost oameni, nu de rînd, oameni de seamă, cărora le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un viţiu.

Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum viţios. În lumea asta, mulţimea celor de rînd crede că plăcerile materiale ale vieţii sînt privilejul lor exclusiv și că oamenii rari nu au voie să aibă și ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, și cînd o pasiune îl apuca era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvîrșire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o zbuciumare teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, cari lăsau să se întrevază destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfîrșească.

Cînd ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două-trei zile se arăta iar liniștit ca „Luceafărul lui — nemuritor și rece".

Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul*, și să-mi cînte *Nirvana*, ţinta supremă a lui Buda-Cakiamuni.

O așa încordare, un așa acces a avut în ultimele momente bune : acela a fost semnalul sfîrșitului. După cutremur, el nu s-a mai închis în odaie să se culce și să mai facă ce făcea

mai înainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, pînă ce a căzut sub loviturile vrăjmaşului pe care-l purta în sînu-i încă din sînul maicii sale. Copil al unei rase nobile şi bătrîne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieţi şi germenul distrugerii finale a rasei — geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Încercarea, drumul către Nirvana, a fost tot aşa de dureroasă cît şi de strălucită.

În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă - cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit ! Şi dacă am plîns cînd l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii, admiratorii şi invidioşii, sub „teiul sfînt", n-am plîns de moartea lui ; am plîns de truda vieţii, de cît suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată : era un om dintr-o bucată şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările.

Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet !

Ferventul budist este acuma fericit : el s-a întors în Nirvana — aşa de frumos cîntată, atît de mult dorită — pentru dînsul prea tîrziu, prea de vreme pentru noi.

1889, iunie 18.

IRONIE

Am cunoscut foarte de-aproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală ; rareori a încăput într-un cap atîta putere de gîndire. Era pe lîngă aceasta un mare poet ; cu cea mai nobilă şi mai înaltă fantezie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într-o lapidară „formă nouă limba veche şi-nţeleaptă“, pe care o cunoştea atît de bine şi o iubea atît de mult.

De felul lui mîndru, el fugea de onoruri ştiindu-le cîte concesiuni costă. Melancolic şi pasionat, deşi în acelaşi timp iubitor de veselie şi de petreceri uşoare, ura din convingere aşa-numitele convenienţe şi poleiala lumii. Niciodată nu primea bucuros laude nici chiar de la puţinii prieteni, foarte puţini, pe cari-i avea şi-n judecata şi sinceritatea cărora credea, — dar-mi-te pe ale acelei mulţimi de seci fără talent, judecată nici sinceritate, cari se tot vîră în biata noastră literatură ca microbii rău-făcători în trupul omului sănătos, şi cari nu se sfiesc a se fuduli *à tout propos* cu un prieteşug ce nu le-a fost niciodată acordat ! laudele acelora îi inspirau d-a dreptul „dezgust“.

Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de zgomot şi de laude, asta nu era decît din pricina deşertăciunii lor, iar

nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n-aibă deplină şi manifestă încredere, faţă cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent şi o ştia mai bine decît oricine : nici o critică nu-l putea face să se-ndoiască de sine, iar aplauzele nu i-ar fi putut spune decît mai puţin de ce credea el însuşi. De aceea, opera ce ne-a lăsat-o nu denotă nici un moment de ezitare sau de nencredere în sine. Cîtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.

Iată ce-i zice femeii care n-a înţeles că trebuia să-i cază roabă în genunchi la farmecul primei lui aruncături de ochi :

Dîndu-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins ;

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rînduri de vieţi ;
Cu ale tale braţe reci
Înmărmureai măreţ

Un chip de-a pururi adorat,
Cum nu mai au perechi
Acele zîne ce străbat
Din timpurile vechi ;

. . . . . .

Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfînt
Şi noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pămînt !

Se poate o mai mare și îndreptățită îndrăzneală ? Și iată ce gîndea mai apoi despre mulțimea „amatorilor“ și „cunoscătorilor“ :

De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă`nceapă-a lăuda :
Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar scîrbi peste măsură.

Sîrmane omule ! dac-ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa !

Omul acesta a trăit, mai des mîhnit, mai rar vesel, într-un cerc foarte restrîns de prieteni. Dar era și un om ciudat ! El își făcea o plăcere din necaz și din durere o voluptate. Dacă n-avea supărare, și-o căuta ; dacă nu venea să-l întîmpine durerea din afară, el știa să și-o scormonească singur din rărunchi. Cu un astfel de caracter mai era și de tot sărac. Îmi vine destul de greu să contrazic niște autorități în materie literară, știind bine cît le iritează contrazicerea și cît de primejdioasă e iritația lor pentru soarta și reputația unor simpli muritori ca noi ; dar trebuie să spun o dată că poetul de care e vorba a trăit material rău ; sărăcia lui nu este o legendă : a fost o nenorocită realitate și ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu ! doar n-a trăit omul acesta acum cîteva veacuri, ca să ne permitem cu atîta ușurință a băsni despre trista lui viață !... a trăit pînă mai ieri, aci, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi... Pe cine vrem noi să amăgim ?

Talentul lui de poet nu-i producea nimica ; două-trei funcțiuni care le-a avut, — bibliotecar, apoi revizor școlar — destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit și într-un tîrziu să găsească mijloc de trai în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă,

unde este silit să-şi avorteze zilnic prin provocare voită gîndirile şi concepţiile, şi cît de rău e preţuită la noi, se ştie. — Poetul a trăit cum a murit — foarte nenorocit şi ca viaţă materială : copil ursit să sufere şi cu sufletul şi cu trupul. De foame nu pierea, ce-i drept ; dar suferea amar de sărăcie.

S-a susţinut că dispreţuia averea... E un neadevăr — pe care nu-l poate spune decît sau cine n-a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr — o afirm eu aci cu siguranţa că afară de teorii fantaziste, psihologice, etnice, etice, estetice, şcl. nu voi căpăta nici o desminţire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lîngă el foarte aproape vreme îndelungată, şi ştiu cît de mult preţ punea pe plăcerile materiale ale vieţii. L-am văzut destul de adesea scrîşnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ţinta cu cît îi pare lui că se apropie de dînsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l zdrobeau niciodată ; lipsa materială însă îl excita, îl demoraliza, îl sfărîma cu desăvîrşire... da, dar era prea mîndru ca să se plîngă de asta şi mai ales acelora ce trebuiau s-o înţeleagă nespusă.

S-a zis că era risipitor şi că, orice sume ar fi trecut prin mînă-i, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea lui era de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru acei ce l-au lăsat totdeauna în lipsă, deşi-l puteau ajuta cu toată dignitatea, deşi apropierea lui le-a făcut cinste şi... profit — şi încă le face. Da, era risipitor, pentru că iubea şi el plăcerile brutale ale vieţii ; şi doar are şi un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri ; da, nenorocirea lui era de un fel moral şi tot nenorocit ar fi fost dispunînd de ori şi cîte mijloace ; însă, fiindu-i sufletul atît de iritabil, îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemîngîiat ? şi

obținerea bunurilor lumești i-ar fi sporit, ori alinat chinul sufletesc ?

Astăzi nu mai încape îndoială că el era osîndit de la naștere să moară cum a murit ; însă neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată și ridicul plătită, — cu același fin și nobil instrument cu care trebuia să cînte *plutirea lunii pe mișcătoarea mărilor singurătate* — și pofte arzătoare, atît de ieftine pentru alții, atît de scumpe, mai adesea imposibile de mulțumit pentru el, i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfîrșit.

Cînd era în culmea funcționării, mașina cea admirabilă s-a stricat deodată : regulatorul, care avea de la început în aliajul său un punct țicnit, s-a frînt în toiul mișcării : „organele erau acum sfărîmate și maestrul nebun !“ Pînă aci trăise destul de rău... Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile lui ? Aproape nimenea. Cîți îl știau că există ? Foarte puțini. De-acu-ncolo, țin-te popularitate !...

Mulți cuminți trec pe drum și, dacă nu sînt și puternici, din cîți îi cunosc d-abia unii le scot căciula ; dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strînge și se ia toată lumea. Și astfel succesul primei ediții a întrecut toate așteptările editorilor.

A trecut apoi cîtva timp și l-am revăzut. Întîia criză trecuse ; nu mai era același om, dar era un om ca toți oamenii, cu mintea normală întreagă, și tocmai de aceea nu mai era același om.

Era liniștit, trist, sfios, și, o probă mai mult că devenise iar cuminte, era cam rușinos avînd conștiința deplină de tot ce i se întîmplase. Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scria el către un amic, — scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s-ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură mai liberă a condeiului, să iasă bănuiala că mintea i-ar fi cîtuşi de puţin nestăpînită, — iată :

„Boala îndelungată de care am suferit m-a împiedicat de la ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum fiind întrucîtva mai restabilit, vin a vă ruga să v-aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă a-mi veni în ajutor, vă rog a o face cît mai curînd, căci cea mai mare mizerie mă ameninţă...“

Trist document !

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva şi apoi, din fericire, moartea.

Moartea — ea a desăvîrşit opera nebuniei. Creierul care a gîndit despre soarta omului de geniu —

> Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare
> Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare ;
> Iar d-asupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
> Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
> Sub a numelui tău umbră...

— n-a apucat însă să putrezească bine, şi ce de asociaţii şi comitete cer să-i garanteze trecerea la posteritate ! ce zgomot ! ce popularitate ! ce de „mititei“ !

— Dar nu e meritată popularitatea aceasta ? se va zice.
— Ba da.
— Dar nu era în adevăr un om de geniu ?
— Nu mai încape vorbă.
— Dar nu se cade să ridicăm statuie la asemenea oameni ?
— Negreşit... Însă...

Ieri d-abia îl cunoşteau şi-l apreţiau cîţiva prieteni de aproape, şi astăzi e un nume la modă, universal cunoscut ; ieri d-abia avea ce mînca „în lipsă aproape absolută de subzistenţă, ameninţat de cea mai mare mizerie“, şi astăzi se mănîncă mulţi bani, direct cu opera lui, indirect sub pretextul numelui lui ; ieri d-abia haine şi hrană, astăzi statuie şi monumente de bronz, de marmură, de... hîrtie velină — mai ştiu eu de ce ?

Atît de desăvîrşită necunoaştere şi părăsire în viaţă, ş-apoi într-o clipă atîta zgomot, atîta solicitudine şi închinăciune după moarte !

Apoi nu-i aceasta o crudă ironie ?

1890, iulie.

DOUĂ NOTE

Am de mult intenţia să dau publicului o sumă de note asupra vieţii lui Eminescu, — fiindcă inexactităţile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă tot atîta cît mă revoltă şi scandalul cu portretele şi busturile puse fără sfială în circulaţie ca fiind ale lui, ca şi cum ar fi vorba, încă o dată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atîta vreme ; — pînă atuncea este, crez, aici locul să spun următoarele :

Cu toată inegalitatea temperamentului său, Eminescu avea două coarde totdeauna egal de întinse ; veşnic înamorat şi veşnic avînd nevoie de bani — se putea altfel ? şi poet şi sărac... Veşnic visa nişte „mîini subţiri şi reci“, veşnic vîna un cămătar, care să-i cumpere pe nimica leafa-nainte cu cîteva luni.

Aşa, odată, ca totdeauna, înamorat şi fără un ban, a venit de dimineaţă la redacţie foarte amărît : avea acu numaidecît „nevoie de o sumă însemnată ; dacă n-o găsea, se-mpuşca“. N-a voit să ne spună de ce anume acea sumă şi de ce atîta grabă, a refuzat să meargă să prînzim ca după obicei împreună şi a dispărut dintre noi.

Seara se afla... unde ? la bal mascat la Teatru. Trepădase toată ziua după cămătar ; îl găsise, din norocire ; luase iar bani cu procente orbești ; își cumpărase un rînd de haine de lux, cilindru, botine de lac, mănuși galbene, și dechizat astfel cît putuse mai bine, umbla de colo pînă colo amestecat pîn mulțimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gîndurilor lui, care avea o patimă nespusă pentru *flirt* sub mască și domino — lucru ce, prin trivialitatea lui, lovea pe poet și-n amor și-n mîndrie. Norocul în ziua aceea n-a voit să fie întreg pentru bietul nostru prieten : pe uzurar i-l scosese în cale bine dispus ; pe femeie o trimesese la bal pentru altcineva. Nu e vorba, după bal, galantul contrariat „și-a plătit *un souper fin*" — ceea ce l-a făcut să fie a doua zi foarte fără chef, cu atît mai mult cu cît era foarte ușurat de greutatea banilor prinși cu destulă alergătură în ajun : ca toți oamenii de felul lui, îi azvîrlise seara ca să-i dorească dimineața.

*

Versurile citate la pagina 477 sînt exact acele pe cari Eminescu le-a citit în „Junimea". Mai tîrziu s-a făcut modificarea lor după observațiile și cererea cîtorva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simțea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului. El — se știe bine aceasta — a făcut concesiune delicateții acelora și a-ngăduit să se toarne în veninul lui nativ și sincer puțină apă de trandafir... să i se schimbe *Fàmenii* în *Oamenii* și *scîrbi* în *mîhni* ; dar nu din toată inima a făcut această concesiune, deși, în discuția fără șir nici căpătîi ce se iscase, ca de obicei, după citirea poemei, stăruise și „votase" pentru modificarea anodină și o damă, la care el ținea foarte mult în acel timp.

Le spun acestea ca să nu se crează de către public — mai puțin inițiat în ale mișcării literare — că ar fi citațiunea de mai sus o falsificare : este o variantă originală, aceea anume la care ținea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de „apa de trandafir", cu mult preferabilă celei puse în vînzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat ; el pe impotenții intelectuali nu-i considera ca *oameni*, ci ca *fàmani*, și de aplauzele lor nu s-ar fi *mîhnit* — se *scîrbea*.

Dar la varianta aceasta cedase el cel puțin, sub ce influență, nu ne pasă... Mai tîrziu însă s-a petrecut ceva mai rău... mai tîrziu, pe cînd artistul era cu mintea bolnavă, s-a făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări și omisiuni cu desăvîrșire arbitrare. Eu crez că asta trebuie relevat.

Editorii sunt liberi să tragă cîte exemplare vor, să le vînză cum și cît le place, să profite de munca și de pe urma sărmanului pierdut cît pot, sunt liberi ; să rămînă negustorul cinstit și cîștig bun să-i dea Dumnezeu ; dar să stea la taraba lui și să nu s-amestece a poci opera artistului.

Criticii, din parte-le, „cu flori deșarte, cari roade n-au adus", sunt liberi să judece, după cum îi taie capul, acea operă, să dezbată, să analizeze, să explice, să comenteze, să interpreteze și cîte toate — tot lucrări de seamă și de fond :

Și cînd propria ta viață singur n-o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost !
Poate vreun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite așezat, și el un brac,
Aticismul limbei tale o să-l pună la cîntar,
Colbul ridicat din carte-ți i-o sufla din ochelari,
Și te-o strînge-n două șiruri, așezîndu-te la coadă
În vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

De această onoare postumă nu poate scăpa nici un om de talent, și orice generație e mai mult sau mai puțin bogată de așa grindini de opiniuni, de teorii și de „note prizărite sub pagine“... savante.

Biblioteci întregi s-au scris numai despre „Hamlet“, și roatele tipografilor noștri de mii și sute de ori se-nvîrtesc pe zi și or să se mai învîrtească în pofida lui Eminescu. Liber încă o dată oricine să-și alăture pe o bucată de hîrtie numele-i de o zi cu un nume pe veci trainic, cum se aprinde un chibrit în fața soarelui ; liber e oricine să spună despre o operă de artă și ce știe și ce nu, și dacă o pricepe și dacă nu, numească-se el Taine, sau fie ilustrul ciubotar al lui Apelles. Pe vîrful unui obelisc bătrîn se abate cîteodată și un vultur, dar mai ales se strîng totdeauna roiuri de musculițe și bîzîie pe creasta monumentului înfierbîntată de arșiță. Apele norilor, vînturile vremilor spală și zvîntă piatra nobilă de urmele acelor efemere, și ea rămîne tot curată ca mai nainte și pentru mai nainte. De clintit nu o poate clinti decît trăznetul cerului, ura fanatică a sectarilor exaltați, ori securea Vandalului imbecil și rău, sau ignoranța barbară, care doboară și sfarmă frumusețea ceea ca să-și facă un prag inform la o sîrmană colibă... Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturii, mișcate de sus fără conștiință, de jos de o conștiință din cale afară obtuză ori smintită... Însă a ciunti cu conștiința limpede și cu sînge rece o operă de artă ?... Și de asta e vorba aici.

Care artist, care amator, care om de bun simț și de treabă ar îndrăzni să ia un penel și să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael, să prefacă numai o măsură a lui Beethoven, ori să potrivească coapsa lui Apolon sau șoldul unei Venere, după personala lui judecată și după pornirea gustului său actual ? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este,

cu toate calităţile şi defectele ei, ceva sfînt, fiindcă-n ea se întrupează pipăit, şi pentru o viaţă mai durabilă decît chiar a neamului său întreg, gîndiri şi simţiri de veacuri ale acestuia, şi de aceea, fără teamă de exagerare, s-a putut zice că o aşa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai a unui neam.

Şi aşadar a pune mîna fără sfială pe o asemenea lucrare cu calităţi eterne şi a cuteza s-o potriveşti sau s-o mai ciopleşti, după trecătorul tău gust şi cu competenţa ta discutabilă, discutabilă pentru că e negativă faţă cu realitatea evidentă şi palpabilă a monumentului ce-l judeci — discutabilă fie ea cît de autorizată în părerea-ţi proprie şi a cîtorva clienţi — va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capăt cunoscut al lumii şi vremii, este a te face vinovat de o faptă reprobabilă, este, cu un cuvînt, o profanare... Iar de profanare nu e capabil decît un om fără inimă şi cu spirit îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nici o ridicare de suflet pe d-asupra egoismului strîmt, nici o emoţie... cum să zic ? impersonală — ca să întrebuinţez şi eu nişte platitudini platonice scoase de curînd iar la modă, — nici un fel de respect chiar cînd se află în faţa lucrurilor sfinte... fiindcă n-are, fiindcă nu poate avea nimica sfînt pe lume.

Veacul acesta care se stinge, a inaugurat, spre onoarea lui, şcoala aşa-numitului spirit de examen, pentru a putea măsura cît mai exact încrederea ce trebuie să aibă urmaşii în afirmările străbunilor ; *jurare in verba magistri* este astăzi, din norocire pentru spiritul uman, un adagiu mort şi-ngropat.

Astăzi critica onestă şi în adevăr savantă cearcă să elimineze din textele clasicilor antici alterările introduse de pe vremuri de către copiştii nepricepuţi sau infideli, şi să afle în fine adevăratul original. Ea rîcîie de pe zidurile monu-

mentelor scoarța pusă rînduri-rînduri, după mode trecătoare, de către niște restauratori inculți, ca să afle formele primitive curate ; ea restabilește numele asiriene, pe cari transcriitorii ebraici din primele secole ale erei noastre le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subtscrise în vechile cărți biblice ; iar din miturile străvechi asiatice, încărcate, în migrația lor pe atîtea ș-atîtea drumuri, de elemente eterogene și întunecătoare, distilîndu-le cu dibăcie, scoate raza de adevăr ce ne luminează origina neamurilor Europei civilizate.

Noi românii avem pretenția îndreptățită și interesul a ne pune în rîndul acestor neamuri, alături cu popoarele moderne ; trebuie dar să înțelegem că nu putem asista nepăsători la alterări voite sau nevoite făcute subt ochii noștri în textul celui mai mare scriitor român ; și astfel, oricine e dator, credem, a denunța opiniei publice luminate, falșificarea copiei — atît mai rău dacă de fapta lui neiertată copistul nu s-ar putea scuza numai cu ignoranța.

CONGRESUL COOPERATIV ROMÂN

— Şedinţa de inaugurare —

Şedinţa solemnă de deschidere a Congresului se începe la orele 1 d.a. sub preşedenţia d-lui Dem. Butculescu, prezenţi fiind 1 000 de membri cooperatori.

Preşedintele, în termeni foarte frumoşi salută şi felicită pe membrii Congresului pentru patriotismul cu care s-au grăbit a veni să aducă luminile lor în această mare chestiune : protecţionismul naţional. D-sa termină arătînd foloasele cooperaţiunii : cooperaţiunea trebuie să fie pentru toţi românii *cu minte o idee fixă.*

Se intră în ordinea zilei.

D. Moceanu, delicatese şi comestibile român, cu verva-i cunoscută, ţine pentru protecţionism un discurs *foarte sărat* şi *foarte gustat :* vorbele-i merg ca *untul* şi *bine cîntărite* şi *socoteala fără cusur.* (Aprobări în tot publicul).

Directorul fabricei Lemaître, un om cu multă greutate, e de aceeaşi părere. D-sa crede că *fierul trebuie bătut pînă-i cald,* că nu trebuie lăsat guvernul în pace : pînă nu va admite protecţionismul şi nu va *turna* legi pe *acest tipar,* trebuie *ciocănit* mereu. (Aplauze).

Un guvernamental liber-schimbist. — Luaţi seama : vrea să ne *potcovească !* (Rîsete şi sîsîituri).

D. Iordache Ionescu, din Șelari, prezidentul „Spumei de Drojdii", Societatea comercianților Români de băuturi. — *Vin*, domnilor... ! (*Chef* mare și *tămbălău* în toată adunarea). Oratorul se așază la loc *mahmur* (Zgomotul se potolește).

D. *Președinte*. — Urmați, frate cooperator...

O voce. — Degeaba ! acuma *i s-a stricat gustul !*

Alta. — *Să-l dreagă !*

D. Iordache. — Nu mai ! Dar cu principiile dv. o să vă *frigeți* rău de tot !

D. Basilescu, tipograf, atacînd chestia cu multă ardoare, *culege* aplauze de *deosebite caractere*, cari de ilaritate, cari de entuziasm ; în fine face o frumoasă *impresiune*.

D. Franke, croitor, o ia cu francheță p'*alt ton*. Se vede aci *stofă* de orator. Discursul se *potrivește* perfect. Liberschimbismul nu e de *talia* unei țări agricole : cu acest sistem ni *s-ar croi* o soartă *prea grea*, care *ne-ar strînge rău în spete* ; *pardessus le marché*, fără să prindem de *veste*, ne-ar *căptuși* străinii din cele două emisfere. Oratorul o *încheie* fără să treacă cu un milimetru *măsura* în privința celor două emisfere... Un *elegant* discurs ! Se șoptea în congres că președintele *îl comandase* din vreme ; e drept însă că bravul orator l-a dat *gata* după promisie *în 24 de ore*. (Aplauze unanime).

D. Președinte, care a primit o depeșe. — Domnilor, am să vă fac o comunicare. Iată depeșa pe care o primesc de la Direcția generală a C.F.R. : „Onor. Congres cooperativ Român, *loco*, *motivele* pentru cari lipsește d. Director general...".

Doctor Chiriac. — Desigur iar întrerupere de *circulațiune*.

D. Președinte. — Întocmai. D. Director s-a înțepenit la Chitila. Noi, regretînd *locomotivele*, reintrăm în ordinea zilii.

D. Stancu Becheanu. lipscan. — Domnilor, pe cînd vorbeau onor. preopinenți, amicul meu, nenea Ghiță Pencovici, îmi dedea *cu cotul.* (Rîsete). Puteți rîde, domnilor! n-o să-*mi măsor* eu la bătrînețe vorbele cu *santimetru*... Îi știu pe toți ce *cumaș* sunt; *materia* asta o cunosc, slavă Domnului! nu mi-e rușine! Țara asta vrea profeționism — nu mai încape *tocmeală!* Eu sunt sincer, eu nu sunt din acei oratori *de modă nouă*, cum am văzut la *jurnalele din urmă*, ca să scot *panglici* pe nas.

Doctor Toma Ionescu. — Panglică? cu operație!

Doctor Chiriac. — Cezariană!

D. Președinte. — Nu tăiați vorba oratorului, vă rog.

D. S. Becheanu (urmînd). — Eu adică în sfîrșit, eu zic guvernului: *Coniță!* adică pardon! domnule! *cu prețul ăsta nu ne dă mîna:* este *peste poate.* Dar mai în sfîrșit, văzînd la o adică refuz din partea *mușterilului*, ăstaa... a guvernului vreau să zic, putem zice: *tîrgul n-are supărare, noi am cerut; dv. ce dați?* (Aplauze).

D. Staroste al birjarilor, un adevărat pravoslavnic în materie economică, *biciuind* liber-schimbismul, compară Congresul cu a cincea *roată la căruță.* La imputarea ce i s-a făcut că e liber-schimbist, amintește proverbul cu *capra*, și oaia: la imputarea că n-a luat *bărbătește* inițiativa unei *mișcări mari* a corporațiunii sale, zice *bate șeaua să priceapă iapa!* Ei, domnilor, adăugă oratorul, pisica cu *clopoței*, nu prinde șoarecele! Nu trebuie să *tragem cînd la dreapta, cînd la stînga;* trebuie *să mînăm* chestia *tot înainte;* căci, dacă mergem tot așa *hîța, hîța*, o vîrîm *cu oiștea-n gard!* — Oratorul *se oprește* aci.

D. Bossel, tapițer, spune că nu face ca colegul d-sale d. Olbricht, care se ascunde *după perdea: ținta noastră e fină.* D-sa pune chestia pe *tapet.* Cifrele statistice sunt *oglinda*

perfectă a situaţiei. Cu protecţionismul am merge ca pe *rotile*; de înlăturarea acestei sisteme, nimic n-ar putea să ne *consolе*. D-sa sfîrşeşte spunînd că situaţiile economice sunt totdeauna *mobile*. (Aplauze zgomotoase.)

D. Alexandriu, farmacist, ţine un spiciu foarte *corosiv*; d-sa trage *un praf* adversarilor protecţionismului. Blamează într-un mod *drastic* pe acei ce n-au în *combinaţiile* lor acea *curăţenie* caracteristică românului, şi cari vor să lase pe străini să stoarcă ultimele *picături* din forţele ţării, pînă cînd într-o bună dimineaţă să ne pomenim *hap!* că ne înghite străinul! Ei! şi pe urmă nu mai e *leac*. (Aplauze repetate.)

D. Prager Julius, blănar, ţine un discurs cu totul *hors de saison*; d-sa se-ncurcă în citate de proverbe uzate: *lupul* părul îşi schimbă, dar năravul ba; asta-i altă *căciulă!* de ce n-are *ursul* coadă şi *lupul* d-abia o poartă; umblaţi cu *vulpea*-n sac! şi altele. În fine, un discurs să *nu-l mănînce nici moliile*.

D. Huhn, directorul băilor Mitraschewsky, care *a asudat* tot timpul, vrea *să verse apă rece* peste entuziasmul adunării. Voi, zice d-sa, să dau *un duş* peste focul protecţioniştilor extremi! (Zgomot).

D. Bonifаce Florescu, profesor de *franciujeşte*. — B'aia'i vorbă.

Voci. — *Curat* (Zgomot) Sus! jos! jos! sus! (Zgomot mare).

Urmează de aci o discuţie foarte vie, în care se schimbă o mulţime de replice destul de violente. Dăm aci pe scurt pe cele mai importante.

Un şelar. — Trebuie să-i strîngem *în chingi* pe adversari! (Zgomot asurzitor).

Un liber-schimbist. — Vreţi *să ne înşelaţi!*

D. Georges Ionescu — orloger român de Geneva, înaintează în îmbulzeală la tribună cu *cilindru* pe cap. — Să *ne remontăm* caracterele, domnilor ! trebuie *să precizăm !*

D. Sinie, căldărar român, vociferează grozav. — Asta-i *spoială !* V-aţi dat *metalul* pe faţă. (Se repede la tribună, apucă pe orloger în braţe şi-l *întoarce pe sus*. Zgomot la culme. Strigăte : Ţi-ai arătat *arama !*)

Dl. Littmann, lampist, în mijlocul tumultului *străluceşte* prin cîteva cuvinte : Domnilor : Să *ne luminăm !* nu sunt un intrigant să viu aci să bag *fitiluri*, să *înflăcărez* resentimentele.

D. Tassain, directorul Companiei Gazului. — *Tais ton bec, espèce de fumiste !* (Zgomotul merge crescînd. D. Littmann se retrage într-un colţ şi *fumează*. Zgomotul continuă).

Dl. Teodorescu. franzelar, un om *copt*, caută a potoli *focul* adunării. — Domnilor, staţi : aci nu e *cu lopata*. Cine *a luat* cuvîntul ? Ce am venitără să facem aici ? *gogoşi ?*

D. N. Mandrea, fabrica de cizme Filaret, cu tactul său obişnuit, zice puţine cuvinte şi, deşi urmînd după *calapoadele* vechi oratorice, reuşeşte totuşi *să-i încalţe* pe toţi ! (Zgomotul începe a se stinge, cu atît mai mult cu cît d. Capşa, cofetarul, îşi dă toată osteneala *să îndulcească* lucrurile !).

D. Iulian Oprescu, în tot timpul scandalului *conservă* o atitudine demnă şi o tăcere de aur. D-sa zice unui prieten : În chestia economică n-am decît o părere — *laissez faire, laissez passer !* Face fiecare cum poate, eu fac *cum pot*. (Zgomotul s-a potolit).

Doctorul Babel. — Domnilor ! Susţineţi cineva o opinie contrară aceleia ce susţinem noi ? Sunteţi *turbaţi ?* Eu, domnilor, pînă acum nu m-am *baccilit ;* mie-mi place să pun *virgulele* pe i ! Susţin că fără protecţionism, România, pe calea economică, nu va putea fi decît un *mic rob* al marei Europe industriale ! (Aplauze turbate).

Directorul Fabricei de bazalt artificial. — Acel ce se știe a nu avea nici un păcat, să ne arunce *piatra!* Toți fierbem într-o *oală*, și dumneata și dumnealui și noi etcetera.

O *voce.* — *Eteteracota!* (Aplauze, ilaritate).

Directorul Companiei Barometrice. — Domnilor! Onorabilii preopinenți au vorbit cu multă... pompă, dar, pardon, superficial. Eu voi să... sondăm mai adînc! (Murmure, întreruperi și protestări!)

Directorul Fabricei „Stella". — Începutul acesta nu miroase bine. (Zgomot).

D. Președinte, către orator: Mă rog, compania dv. nu este înscrisă la ordinea zilii. În ședința de noapte... La noapte!

Directorul Comp. Bar. — Dar, domnule președinte!...

Toată sala. — La noapte! la noapte! (Tumult).

Președintele. — Vă ridic cuvîntul!

Directorul Comp. Bar., strigînd puternic:

A! care va să zică vreți să-mi... astupați gura? foarte bine... d-voastră vă... încuiați, ca să zic așa, în ordinea d-voastră de zi, și apoi, de aci, nu mai vreți să... ieșiți! Rog să se ia act de aceasta. Aceasta nu e... lucru curat! Vom protesta! vom umple... toate gazetele (Zgomot mare!).

Reprezentantul Societății Presei. — A! asta e o infamie! Afară! Să iasă... afară!

Directorul Comp. Bar., în mijlocul fluierăturilor și huiduielilor, se încleștează la tribună strigînd din toate puterile: Bravo! care va să zică tot eu să ies... afară! Eu! Nu, domnilor, d-voastră să ieșiți afară!

Un Măcelar român, repezindu-se la orator cu cuțitul: Ieși... că te tai!

Directorul Comp. Bar., de frică, iese afară. (Aplauze frenetice).

Prima ședință solemnă a Congresului se ridică.

STATISTICĂ

De curînd s-a publicat sub auspiciile biuroului central statistic din Statele-Unite nord-americane, o notiță statistică foarte curioasă și plină de învățăminte. Se știe că statistica este o faclă care luminează științele sociale, și se mai știe cît sunt de elocuente cifrele.

Iată ce ne spune ilustrul statistic Bob Schmecker, în notița de care vorbim :

„Am calculat, după îndelungate experiențe și notițe personale, — eu, în interesul științei iau parte la toate turburările de stradă — și am ajuns a stabili următoarele :

„La orice revoluție sau turburare, ia parte același public care ia parte la luminație, la paradă sau la foc, și adică : bărbați, femei, copii de ambele sexuri.

Calculați pe vîrstă ne dă la 1000 :

Majori	515
Minori	485

Calculați pe anii vîrstii :

Purtați în brațe sau mai mici de 7 ani . . .	135
De la 7 la 10 ani	200
„ „ 10 „ 21 „	150
„ „ 21 „ 45 „	350

De la 45 „ 75 „ 150
„ „ 75 „ 85 „ 14
„ „ 85 „ 100 „ 1
Calculaţi pe motivele care-i mînă în învălmăşeală :
Din curiozitate artistică 50
„ „ critică 15
„ „ pură 230
„ instincte 450
Din convingerea altora 250
„ „ proprie 5
După starea de conştiinţă :
Pot răspunde pentru ce-au luat parte la mişcare . . 250
Nu pot răspunde 750
Dintre cei 250 dintîi :
Pot răspunde :
În mod fantazist 120
„ „ naiv 125,5
„ „ plauzibil 0,5
Din capetele sparte, calculate pe 100 sunt :
Nevinovate 75
Vinovate inconştient 24
Vinovate conştient 1
În privinţa rezultatelor unei mişcări populare, calculat pe un milion de suflete avem :
Cîţi folosesc direct 100
„ „ indirect 100
Restul pînă la un milion păgubesc".
În adevăr statistica e plină de învăţăminte !

SISTEMA DOCTORULUI CATRAN ŞI A PROFESORULUI PANĂ [1]

În toamna anului 18.., umblînd prin părţile de miazăzi ale Franţei, ajunsei la vreo cîteva mile apropiere de o casă de sănătate, un spital particular de nebuni, de care-mi vorbiseră mult nişte prieteni doctori la Paris. Fiindcă niciodată nu vizitasem vreun loc de felul acesta, mă gîndii că prilejul era bun şi trebuia să mă folosesc de dînsul, şi zisei tovarăşului meu de călătorie (un gentleman, căruia-i făcusem din întîmplare cunoştinţa cu cîteva zile mai înainte), să ne abatem din drum vreun ceas, ca să intrăm în acel aşezămînt. El însă refuză, zicînd mai întîi că-i e degrabă, şi pe urmă aducîndu-mi înainte spaima ce insuflă de obijnuit vederea smintiţilor. Mă rugă cu toate astea, să nu-mi stric eu mulţumirile curiozităţii pentru dorinţa de curtenie pentru dînsul, şi-mi zise că el are să meargă cu calul înainte la pas, ca să-l pot ajunge dacă nu în ziua aceea, a doua zi măcar. Cînd să ne luăm ziua bună, îmi veni în minte că poate să întîmpin greutăţi pînă să străbat în locul cu pricina, şi-i împărtăşii şi lui temerile mele în privinţa asta. Tovarăşul meu îmi răspunse că, în adevăr, dacă nu cunosc pe dl. Maillard, directorul, ori dacă n-am vreo scrisoare de recomandaţie către dînsul, mi se poate întîmpla

---

[1] Din „Istoriile Groteşti" ale lui Edgar Poë.

vreo greutate, pentru că regulamentele acestor case de nebuni particulare sunt mult mai strajnice decît ale spitalelor de obște. Tovarășul îmi spuse, că vreo cîțiva ani mai înainte, făcuse cunoștință cu Maillard, și că-i sta prin putință să-mi facă bunătatea de a mă însoți pînă la poartă și a *mă înfățișa* directorului ; însă, pentru că el nu putea suferi pe nebuni, nu voia să intre înlăuntru.

Îi mulțumii, și abătîndu-ne din drumul mare, intrarăm pe o cale piezișă, care peste o jumătate de ceas de umblet se pierdea într-o pădure deasă, ce acoperea povîrnișul unui deal. Făcuserăm vreo două mile prin pădurea ceea umedă și întunecoasă, cînd deterăm cu ochii de casa de sănătate, — un castel fantastic, foarte ruinat, și care dacă judecai după acrul său de vechime și dezgrădinire, abia mai se putea locui. Privelișteа aceasta mă înfricoșă cum se cade, și oprindu-mi calul, simții p-aci p-aci dorința de a mă întoarce. Cu toate astea, mi se făcu pe dată rușine de slăbiciunea mea, și dedei înainte.

Îndreptîndu-ne spre poarta mare, o văzui deschisă, și în deschizătură capul unui om care privea afară. După un minut, omul înaintă, veni drept la tovarășul meu, îl chemă pe nume, îi strînse cu toată inima mîna și-l rugă să descalice. Era chiar d. Maillard, adevărat *gentleman* de școala cea veche : boiu frumos, înfățișare nobilă, maniere alese și un aer de om prea cum se cade, care făcea o vie întipărire.

Prietenul meu mă înfățișă și arătă dorința ce aveam, de a vedea așezămîntul ; d. Maillard îi făgădui că o să aibă pentru mine toate îngrijirile putincioase, și tovarășul meu se despărți de mine.

După ce plecă, intrai cu directorul într-o sală de așteptare foarte îngrijită, în care, pe lîngă alte dovezi de gust ales, erau și o mulțime de cărți, desenuri, glastre cu flori și instrumente

de muzică. Focul flăcăra vesel în cămin. O femeie tînără și foarte frumoasă cînta la clavir o arie de Bellini. Cînd intrăm, se opri și mă primi cu cea mai gingașă curtenie. Vorbea încet, și în toate mișcările ei se vedea mare oboseală. Mi se păru că văz trăsuri de mîhnire pe față-i, a cărei gălbeneală peste măsură, după mine unul, nu o făcea tocmai neplăcută. Era cernită de sus pînă jos, și-mi deșteptă în inimă un simțămînt, amestec de respect, de interes și de mirare.

Auzisem la Paris că așezămîntul lui Maillard era alcătuit după ceea ce de obijnuit se zice *sistema blîndeții* ; că se ocolea întrebuințarea pedepselor ; că închidea pe nebuni foarte rar ; că bolnavii, păziți pe ascuns, se bucurau fățiș de o mare libertate, și cei mai mulți puteau să umble încoace și încolo prin casă și prin grădini, cum fac de obijnuit oamenii în toate mințile și în toată firea.

Toate aceste amănunte îmi stau de față în minte, și luam seama bine la tot ce-mi ieșea din gură de față cu tînăra cernită, fiindcă nu eram sigur dacă-și are ori nu mintea întreagă ; și în adevăr, ochii ei aveau o strălucire neliniștită, care mă cam făcea să crez că nu. Mă mărginii dar, să vorbesc despre lucruri generale, sau despre lucruri pe care nu le credeam în stare a supăra sau atîța pe o nebună. Îmi răspundea la toate ca o femeie în toată firea și chiar vorbele și ideile ei se vedeau pornite dintr-o minte sănătoasă. Însă, dintr-un studiu lung asupra fiziologiei nebuniei, învățasem să nu dau crezămînt chiar la asemenea dovezi de sănătate morală, și mă purtai tot cuminte, după cum începusem.

Un fecior îmbrăcat în haine de gală intră cu o tavă încărcată cu poame, vinuri și alte răcoritoare, din care-mi luai bucuros partea ; puțin după aceea, tînăra femeie plecă din sală. Cînd închise ușa, îmi întorsei ochii către oaspetele meu, ca și cînd aș fi vrut să-l întreb :

— Nu ! zise dînsul, o ! nu... e o persoană din neamul meu... nepoată-mea, o femeie foarte cumsecade.

— Îți cer mii de iertăciuni că am bănuit, — îi răspunsei eu — însă trebuie să mă scuzi. Minunata administrare a casei d-tale este foarte cunoscută la Paris, și gîndeam că s-ar putea prea lesne... în sfîrșit, înțelegi ce voi să zic.

— Firește, nu-ncape vorbă ; dimpotrivă, trebuie să-ți mulțumesc de înțelepciunea ce-ai arătat. Rareori se poate găsi atîta prevedere la cei tineri, și de multe ori am văzut pricinuindu-se întîmplări mîhnitoare prin ușurința vizitatorilor noștri. Pe vremea cînd întrebuințam încă întîia mea sistemă, și cînd bolnavii mei se puteau plimba peste tot în bună voie, li se întîmplau crize primejdioase pricinuite de persoane nepricepute, care veneau să vază așezămîntul nostru. Am fost deci silit să pun o sistemă strajnică, și să nu mai primesc decît oameni pe a căror luare aminte să mă pot bizui.

— Pe vremea cînd întrebuințai încă întîia d-tale sistemă ? — zisei eu, repetînd cu apăsare chiar cuvintele lui. Oare trebuie să înțeleg prin asta că nu mai întrebuințezi *sistema blîndeței*, despre care mi s-a vorbit atît de mult ?

— Acum vreo cîteva săptămîni — întîmpină doctorul — ne-am hotărît să o părăsim pentru totdeauna.

— Zău ! mă mir !

— Am crezut de desăvîrșită nevoie — zise dînsul suspinînd — să ne reîntoarcem la vechile rătăciri. Sistema blîndeței era o primejdie îngrozitoare pentru fiece minută, și iarăși, dacă am căuta bine, am vedea că prea se pusese mult preț pe foloasele ce aducea dînsa. Crez, domnule, că dacă s-a încercat această sistemă undeva mai cinstit, apoi s-a încercat în această casă. Am făcut tot ce-i poate cuiva trece prin minte pentru a ușura omenirea. Îmi pare rău că n-ai venit pe aici în vremea

aceea. Ai fi putut însuți judeca lucrul. Dar crez că ești pătruns de toate amănuntele îngrijirii *cu blîndețe.*

— Ba, nicidecum. Ceea ce știu despre asta este numai așa, din auzite.

— Îți voi arăta deci sistemul acesta cu cuvinte cît se poate de generale : o sistemă în care bolnavul este *cruțat*, o sistemă în care bolnavul e *lăsat în buna lui voie.* Nu ne împotriveam la nici una din fantaziile care-i plesneau prin cap. Dimpotrivă, nu numai că-l ajutam, dar încă-l și îndemnam să dea înainte ; și astfel am văzut săvîrșindu-se un număr mare de cure radicale. Cu nici un fel de judecată nu atingi mintea sănătită a nebunului decît cu *înfundarea*, cum am zice cu reducerea *la absurd.* Iacă, am avut aici oameni, cari credeau că sunt pui de găină. Căutarea acestei boale era : să-i recunoaștem, să primim lucrul ca *desăvîrșit*, ca *pozitiv ;* ba chiar să zicem că el încă nu știe, nu se cunoaște cît e de *desăvîrșit* pui de găină, — și astfel să nu-i dăm zile întregi altă hrană decît cea trebuincioasă puilor. Mulțumită acestei metode, erau de ajuns cîteva boabe de porumb ori de mei pe zi, pentru ca să săvîrșim minuni.

— Și numai cu atîta vindecai d-ta nebunia ?

— Nu. Aveam mare credință și în petrecerile nevinovate și ușoare, precum muzica, jocul, îndeletnicirile gimnastice, cărțile de joc, cititul scrierilor liniștite și altele. Ne prefăceam că îngrijim pe bolnav pentru boală obișnuită, și niciodată nu scoteam cuvîntul *nebunie.* Un punct de mare însemnătate era să dăm fiecărui nebun însărcinarea să păzească ce făceau ceilalți. Dacă vrei să cîștigi pe nebun trup și suflet, să te prefaci că-ți pui toată încrederea în mintea și credința lui. Prin mijlocul acesta ne scuteam de nevoia de a ține paznici cu leafă, ceea ce ne-ar fi ținut mulți bani.

— Și nu întrebuințați pedepse de nici un fel ?

— Nici una.

— Nu închideaţi niciodată pe bolnavi ?

— Foarte rar. Cîteodată, dacă se ridica boala vreunuia pînă la criză, sau da în furie fără veste, îl vîram într-o chiliuţă ascunsă, de frică ca nu [cumva] zdruncinarea minţii lui să molipsească şi pe ceilalţi, şi-l păzeam aşa pînă cînd îl puteam trimite acasă, la rude sau la prieteni ; pentru că nebunului furios n-ai ce-i mai face. De regulă, aşa bolnavi se duc la spitalurile obicinuite.

— Şi acum ai schimbat toate ? Crezi că ai să ieşi la mai bună ispravă ?

— Neapărat că da. Sistema aceea avea neajunsuri şi chiar primejdii. În ziua de azi, slava Domnului, în toată lumea nu se mai întrebuinţează, şi încă de mult.

— Mă mir mult — zisei — de cîte-mi spui : eu gîndeam că în ziua de azi, în toată lumea nu se mai întrebuinţează altă metodă întru căutarea nebuniei.

— Eşti încă tînăr, prietene — zise oaspetele meu — are să vie însă vremea să judeci însuţi lucrurile cari se petrec în lume, fără să te-ncrezi în fleacurile ce-ţi spune altul. Nu crede nimic din cîte auzi şi crede numai pe jumătate din cîte vezi. Astfel, în privinţa caselor de sănătate, cine ştie ce secătură şi-a glumit cu d-ta. După prînz, cînd te-i odihni bine de oboseala drumului, o să am fericirea să te plimb prin casă, ca să te fac să-mi preţuieşti sistema din urmă, care, după părerea mea şi după a tutulor persoanelor care i-au putut vedea isprăvile, este cu mult mai presus, mai sigură decît cele închipuite pînă azi.

— Şi sistema asta e chiar a dumitale ? — întrebai. Ai născocit-o dumneata ?

— Mă fălesc să spui, — răspunse doctorul — că, cel puţin într-un chip, e chiar a mea".

Şezui de vorbă astfel cu dl. Maillard vreo două ceasuri, în vreme ce îmi arătă grădinile şi sădirile aşezămîntului.

— Nu pot, — zise dînsul — să te las numaidecît să-mi vezi bolnavii. Pentru un om prea simţitor este ceva neplăcut felul acesta de vederi, şi nu voi să-ţi tai pofta de mîncare înainte de masă ; căci avem să prînzim împreună. Am să-ţi dau viţel, conopidă, iepure, şi pe urmă un vin, care să-mi facă cinste, să-ţi împuterniceşti bine nervii.

La şase ceasuri ne dete de veste că prînzul e gata, şi oaspetele meu mă duse într-o sală mare de mîncare, unde erau strînse vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de persoane. După cît se vedeau, erau oameni de societate cumsecade, cu creştere înaltă, deşi gătelile lor, după cum mi se părură, erau de o scumpete şi o încărcătură prea întortochiată şi se arătau a fi de o modă ciudată şi trecută de mult. Văzui apoi că două din trei părţi dintre meseni erau femei, şi unele dintr-însele nu erau de loc îmbrăcate ca lumea, adică după moda primită de gustul tutulor şi purtată de toţi. Astfel, cîteva femei, nu mai mari decît şaptezeci ani, erau gătite cu o sumedenie de giuvaeruri, inele, brăţări, cercei, şi îşi arătau ţîţele şi braţele cam neobrăzat goale. Mai luai seama că prea puţine din veşminte erau bine făcute, sau cel puţin mai toate nu se potriveau, nu fuseseră croite pentru persoanele cari le purtau. Uitîndu-mă, dedei cu ochii de tînăra persoană căreia mă înfăţişase d. Maillard cînd sosisem, însă mare-mi fu mirarea cînd o văzui înfundată într-o rochie cu fioncuri, cu tocurile de o şchioapă la pantofi, cum se purta odinioară, şi cu un bonet în cap cu mult prea mare pentru dînsa, ceea ce-i micşora chipul aşa, că te făcea să rîzi. Cînd o văzusem întîia oară, era de sus pînă jos în negru, şi-i şedea minunat de bine. În sfîrşit, un aer ciudat era în găteala tutulor ; ceea ce-mi aduse aminte despre *sistema blîndeţii*, şi mă făcu să crez că doctorul Maillard nu-mi

spusese adevărul, ca să nu-mi pricinuiască neplăcerea să mă știu că stau la masă cu lunatecii lui ; îmi amintii însă că mi se vorbise la Paris despre provincialii din miazăzi ca despre oameni foarte ciudați în felul lor și îmbuibați de idei învechite ; afară de asta, intrînd în vorbă cu unii dintre dînșii, simții pe dată că mi se risipesc temeiurile cu desăvîrșire.

Sala de mîncare chiar, deși nu era lipsită cu totul de cele trebuincioase și era destul de încăpătoare, n-avea covor pe scînduri ; adevărul este că în Franța nu se prea obicinuiește covor pe jos. Ferestrele n-aveau perdele ; obloanele cari stau închise, erau strînse bine cu drugi de fier, înțepeniți d-a curmezișul, după cum se obicinuia mai nainte să se-nchiză obloanele prăvăliilor. Luai seama că pe trei laturi avea ca la vreo zece ferestre, iar pe latura a patra o ușă.

Masa era gătită măreț, acoperită cu tacîmuri frumoase și încărcată cu tot felul de mîncări gustoase. Era o îmbelșugare cu totul sălbatică. Se găsea atîta de mîncare, că s-ar fi putut sătura toți lacomii din lume. Cît trăisem, nu văzusem strînse la un loc în așa nemăsurată cîtățime lucrurile cele mai bune ale vieții ; adevărul e, că nu prea erau de gust așezarea și orînduirea tacîmurilor și bucatelor. Ochii mei, obicinuiți cu razele dulci, se găseau crud supărați de nemăsurata lumină a unei mulțimi de lumînări, puse în sfeșnice și candelabre de argint pe masă și prin toate colțurile sălii, pe unde fusese loc. La masă slujeau cîțiva feciori foarte sprinteni, și pe o masă mare, tocmai în fundul sălii, ședeau vreo șapte sau opt găligani cu viori, flaute, trîmbițe și o tobă. În răstimpuri, pe cît șezurăm la masă, mă asurziră cu zgomotul lor, care pe semne că ar fi vrut să fie muzică, și în care se vede că găseau mare plăcere toți mesenii, afară de mine, se înțelege.

Astfel, în toate cele ce mă înconjurau vedeam multă ciudăție ; dar, în sfîrșit, lumea e făcută din multe soiuri de oa-

meni, care au foarte deosebite feluri de cugetare şi o mulţime de obiceiuri cu totul după învoială. Şi pe urmă, eu călătorisem aşa de mult, încît ajunsesem să fiu cu desăvîrşire pentru *nil admirari* ; astfel, şezui foarte liniştit d-a dreapta amfitrionului meu şi, înzestrat cu o poftă de mîncare nespusă, făcui cinste deplină ospăţului.

La masă se făcu vorbă destulă. Femeile, cum le e obiceiul, vorbeau mult. Văzui numaidecît că mai toţi între cari mă aflam erau oameni prea bine crescuţi, şi oaspetele meu, el singur era o grădină de om, o comoară de poveşti vesele. Părea că are mult chef să vorbească despre starea lui de director al unei case de sănătate şi, spre marea mea mirare, vorba de căpetenie între meseni ajunse a fi despre nebunie.

— Aveam o dată aci pe unul — zise un domn scurt şi gros, ce şedea la dreapta mea — care se credea că e ceainic ; şi am băgat de seamă că această nebunie ciudată intră foarte des în capul oamenilor. Nu crez să se găsească spital de nebuni în care să nu fie şi un ceainic omenesc. Domnul *nostru* era ceainic de fabrică englezească, şi îngrijea de se lustruia regulat în toate dimineţile cu un petec de piele şi cu tibişir pisat.

— Şi pe urmă, — zise unul înalt şi uscăţiv, care-mi şedea în faţă — am avut, mai-cînd era, o fiinţă căruia-i trăznea prin cap că e măgar, — ceea ce, cum am zice, metaforiceşte, era cam adevărat. Ce bolnav supărător ! ce ne mai băteam capul să-l oprim ca să nu facă prostii ! Multă vreme nu voi să mănînce decît numai scăeţi ; dar l-am vindecat curînd de ideea lui, stăruind să nu mănînce nimic alt. Şi lovea mereu cu călcîiele... uite aşa... uite !

— Domnule Kock ! m-ai îndatora mult să te astîmperi ! — întîmpină o bătrînă, care şedea lîngă povestitor. — Te rog, ţine-ţi picioarele ! Mi-ai prăpădit rochia de mătăsărie ! E numaidecît nevoie să-ţi zugrăveşti povestea cu mişcări aşa

de grosolane ? Dumnealui te poate înțelege foarte bine și fără aceste arătări pipăite. Pe cinste-ți spun că semeni dumneata a măgar mai mult decît bietul smintit de care vorbișI.

— Mă rog de iertăciune, domnișoară Laplace ! — răspunse d. Kock, astfel întîmpinat, — mă rog de iertăciune ! zău, nu mi-a trecut prin minte să te supăr. Te rog, fă-mi cinstea să ciocnim paharele amîndoi.

Atunci, d. Kock se înclină, își sărută mîna singur foarte politicos, și ciocni cu domnișoara Laplace.

— Acum să-mi dai voie, prietene, — zise d. Maillard către mine, — să-ți dau o bucățică de vițel fript ; o să-ți pară foarte gustos".

Trei feciori voinici izbutiseră să puie pe masă, fără primejdie, o farfurie cît o luntre. Mă uitai, și ce să văz ! un vițel întreg fript, așezat în genunchi, și cu un măr în dinți, după obicei.

— Foarte mulțumim, nu ! — răspunsei, — nu prea mă bat după friptură de vițel, pentru că nici nu-mi prea priește. O să te rog numai, să-mi schimbe talerul, să gust puțintel iepure."

Pe masă, împrejurul vițelului se mai aflau și alte farfurii, în care, după cîte vedeam, era iepure rece, mîncare foarte gustoasă și pe care vă îndemn să n-o treceți niciodată cu vederea.

— Petre ! — strigă oaspetele meu — ia schimbă talerul dumnealui, și dă-i o bucată din iepurele cela *cu pisică*.

— Din ce ? — zisei.

— Din iepurele *cu pisică*.

— Nu ! foarte mulțumim. Mai bine iau eu singur o bucată de șuncă".

În adevăr, mă gîndii eu în mine, ciudate mîncări obicinuiesc oamenii ceștia de prin provincii. N-am poftă de loc să

gust din iepurele lor *cu pisică*, pentru aceleaşi cuvinte, n-aş gusta nici din *pisică* cu iepure.

— V-aduceţi aminte, — zise un domn cu chipul scofîlcit, apucînd firul vorbei de unde fusese rupt, — v-aduceţi aminte între alte ciudăţenii, că aveam o dată un bolnav care se încăpăţînase să se crează caşcaval de Cordova, şi care se plimba mereu cu cuţitul în mînă, poftind pe prieteni să taie un mezelic din pulpa lui ?

— Mare nebun ! drept să-ţi spun — zise altă persoană ; — dar tot nu e de asemănat cu cela, pe care l-am cunoscut toţi (afară de dumnealui, care a venit acum). Ştiţi bietul cela care se credea că-i sticlă cu şampanie, şi care ţîşnea mereu, cu *paf... pafff...* şi *fîş... ş... ş...ş !* uite aşa !"

Aici ritorul, foarte grosolan, cum mi se păru mie, îşi înfundă degetul cel mare în gură, îşi umflă bucile obrajilor, îşi trase afară repede degetul, făcînd zgomotul dopului de şampanie cînd sare din gîtul sticlei, şi apoi, cu mare dibăcie, plesnindu-şi limba de cerul gurii şi punînd-o între dinţi, ţinu o şuierătură ascuţită cîteva minute, cum face şampania cînd îi fierbe spuma. Purtarea aceasta, văzui eu, nu prea era pe placul lui Maillard ; dar nu zise nimic, şi începu înainte vorba un om mic şi foarte pipernicit, cu o pernă cît el de mare pe cap.

„Mai era — zise — şi nătărăul cela care se credea broască, şi adevărul e că semăna grozav a astfel de dobitoc. Mult aş fi dat să-l fi văzut şi d-ta, domnule (şi se uita la mine) ; să fi văzut asemănare ! Să mă crezi, domnule, dacă omul cela nu era broască, pot să zic că mare păcat că nu era. Uite aşa orăcăia : *oac !... oac !... oacheche !... oac !... oac !...* — Şi cînd îşi punea coatele pe masă aşa, după ce trăgea două, trei pahare de vin, şi cînd îşi întindea gura pînă la urechi aşa, şi blejdea ochii aşa, şi pe urmă clipea din pleoape cu iuţeală

nespusă, uite așa !... zău, domnule, pot să-ți întăresc cu toată puterea că dedeai în alte alea în fața unei ființe înzestrate cu așa daruri firești.

— Fără îndoială, — zisei.

— Mai era, — zise altul — și măgădăul cela care ținea într-una că e tabac de tras pe nas, și era mîhnit din suflet că nu se putea apuca singur între două degete ca să se soarbă cu nasul.

— Dar smintitul cela nostim, care înnebunise de ideea că e dovleac. Se ținea toată ziua de capul bucătarului, rugîndu-l să-l puie în prăjituri. Și eu crez că dacă l-ar fi ascultat, ar fi ieșit niște prăjituri foarte gustoase.

— Știi că ești minunat ! — zisei, întorcîndu-mi ochii spre Maillard.

— Ha, ha ! he, he ! hi, hi ! ho, ho ! hu, hu ! Minunat ? Nu te mira — îmi zise Maillard, — prietenul e glumeț, așa vorbește el totdeauna.

— D-apoi, — zise altul — am cunoscut și pe altă ființă foarte ciudată în felul său, i se smintiseră creierii din dragoste, și-și închipuise că a dobîndit două capete : stăruia că unul e al lui Ciceron și că celalt din creștet pînă la gură al lui Demosten, și de la gură în jos al lui lord Brougham. Poate că se-nșela ; dar era în stare să te facă să crezi că are dreptate ; pentru că era un om cu multă tărie de cuvînt. Avea adevărată patimă pentru ritorică, și nu-și putea ține limba de loc. Astfel, avea obiceiul să sară d-odată pe masă, uite așa !... și să...“

Un prieten al povestitorului, și care ședea alături, îi puse mîna pe umere și-i șopti ceva la ureche ; atunci celălalt se lăsă de ideea d-a se mai urca pe masă și se astîmpără binișor pe scaun.

— Ţineţi minte — zise cel care şoptise ritorului la ureche — pe cela care se credea că-i sfîrlează ? Ciudată sminteală ! drept să spui ; cu toate că nu prea poţi zice sminteală. Te prăpădeai de rîs să-l fi văzut învîrtindu-se într-un picior. Se-nvîrtea în călcîie cîte un ceas ; aşa... uitaţi-vă !..."

Atunci prietenul, pe care-l oprise să se suie pe masă, şoptindu-i cîteva cuvinte la ureche, îi întoarse la rîndul lui aceeaşi îndatorire.

— Atunci, fiinţa de care vorbeşti — strigă o bătrînă cu glasul ascuţit — era smintită cum se cade, şi încă un smintit nerod. Auzi, să creadă că e sfîrlează ! Lucru peste putinţă ! Doamna Joyeuse era o persoană mult mai cuminte, după cum ştiţi. Avea şi ea toanele ei, dar toane insuflate chiar de mintea ei cea sănătoasă, şi care făceau plăcere celor ce aveau cinstea să o cunoască. Ea, după multă şi sănătoasă gîndire, descoperise că din femeie ce era, fusese dintr-o întîmplare schimbată într-un cocoşel puiandru ; dar ca cocoşel, se purta foarte regulat. Bătea din aripe, uite aşa, cu putere, şi cînta,... dar cînta frumos ! uite ! *Cucurigu...u...u !... Cutcutcut... curigu...u...u !*

— Doamnă Joyeuse, te rog să te astîmperi — strigă mînios oaspetele meu. — Dacă nu te porţi politicos, cum fac toate femeile bine crescute, te poftesc să te scoli de la masă. Alegeţi !

Doamna (pe care, după povestea ei, mă crucii cînd auzii că o cheamă Joyeuse) se roşi pînă la urechi, şi se arătă a fi adînc umilită de mustrarea doctorului. Îşi plecă capul şi nu mai zise nimic. Dar altă doamnă mai tînără, începu să vorbească. Era tocmai ceea pe care o întîlnisem cernită la intrarea mea.

— A ! — strigă dînsa — doamna Joyeuse *era* nebună ! Cît însă despre părerile domnişoarei Salsafette, îmi pare că

erau foarte înţelepte. Foarte frumoasă tînără ! ce-i drept. Avea un aer foarte aşezat şi cumsecade ; moda de acum i se părea prea necuviincioasă, şi totdeauna voia să se îmbrace punîndu-se *afară* din haine în loc d-a se pune *înăuntrul* lor. Lucru lesne, firește. N-avea decît să facă iac-aşa... şi pe urmă aşa... şi apoi aşa... şi în sfîrşit...

— Ce faci, domnişoară Salsafette ? — strigară d-odată mai multe glasuri. — Opreşte-te ! Destul ! Destul !“

Şi cîţiva săriră repede de la locurile lor, ca să oprească pe domnişoara Salsafette să nu se asemuiască cu statuele idolilor din vechime. Cînd deodată se auziră nişte ţipete şi urlete dintr-o parte a casei. Şi eu mă-nfricoşai foarte de acest zgomot, dar ţi-era mai mare mila să fi văzut pe ceilalţi. De cînd sunt n-am văzut oameni cu minte tremurînd de atîta spaimă. Se făcură toţi galbeni ca morţii ; tremurau cu scaune cu tot de le clănţăneau dinţii în gură, şi ascultau prăpădiţi să auză ce se urmează. În adevăr, se făcu a doua oară acelaşi zgomot, mai tare şi parcă mai apropiat ; şi a treia oară, şi mai aproape şi foarte tare ; în sfîrşit a patra oară, dar mult mai depărtat. La această liniştire, toţi îşi veniră pe dată în fire, şi veselia şi poveştile începură iarăşi. Întrebai atunci, de unde veneau şi ce erau acele urlete.

— Nimica toată — zise Maillard. — Ne-am obicinuit, nu ne prea pălim noi d-alde astea. Nebunii, din cînd în cînd se pun de urlă cu toţii şi se aţîţă unul pe altul, ştii ca cîinii noaptea cînd dorm mulţi la un loc. Se întîmplă iar cîteodată că după ce urlă, dă toţi să scape, să fugă, şi atunci, firește, că e de temut.

— Şi cîţi aveţi închişi acuma ?

— D-ocamdată, toţi cu toţi sunt zece.

— Mai ales femei, gîndesc.

— Dimpotrivă. Toți bărbați, niște găligani, țepeni și voinici, ce-i drept.

— Adevărat ! Totdeauna am auzit că cea mai mare parte dintre smintiți sunt femei.

— De obicinuit da, dar nu totdeauna. Mai nainte, am avut aici vreo douăzeci și șapte de bolnavi, și dintre ei optsprezece erau femei ; dar d-atunci s-au schimbat lucrurile, după cum vezi.

— Da, s-au schimbat mult, după cum vezi — strigă domnul care lovise cu călcîiele fluierile domnișoarei Laplace.

— Da ! da ! s-au schimbat mult, după cum vezi — zbierară toți d-odată.

— Țineți-vă limbile toți ! ați auzit ! — strigă amfitrionul meu foarte mînios.

Toată adunarea parcă amorți un minut. O femeie se supuse întocmai ziselor lui Maillard, adică își scoase limba, o limbă lungă cît toate zilele, vorba ceea, o apucă în mîini, și o ținu așa cu supunere pînă ne ridicarăm de la masă.

— Dar doamna ceea — zisei la urechea lui Maillard — doamna cu *cucurigu*, nu face de loc rău, gîndesc, ai ?

— Cum să facă rău ? — întrebă el cu mirare. — Cum ? ce vrei să zici ?

— Adică, nu e smintită rău de tot, numai așa puțin.

— Vai de mine, cum ți-nchipuiești ? Mi-este prietenă bună de multă vreme, doamna Joyeuse, și este sănătoasă la cap ca și mine. Ei ! are și ea ciudățeniile ei ; știi că toate bătrînele sunt ciudate.

— Fără-ndoială, — zisei — neapărat. Dar ceilalți...

— Toți îmi sunt prieteni și păzitorii bolnavilor, — întîmpină Maillard luîndu-și aere — prieteni foarte buni, care îmi sunt de mare ajutor.

— Toți ? — îl întrebai — și femeile ?

— Negreşit. Fără femei n-am putea face nimic ; cei mai buni îngrijitori pentru nebuni sunt femeile ; au ele ale lor. Ştii d-ta, ochii femeieşti fac minuni.

— Cum nu ! Dar numai atîta mă mir, mi se pare că se poartă ciudat ; ai : ce zici ?

— Zău ? ţi se pare că se poartă ciudat ? Adică drept vorbind, noi ceştia de la miazăzi nu suntem de loc ursuzi şi posomorîţi, noi facem ce ne place ; ştim să ne bucurăm de viaţă ; şi poate că obiceiurile noastre să ţi se pară...

— Dimpotrivă, mi se par...

— Şi pe urmă trebuie să ţii seamă şi de vinişorul ăsta, care e cam înşelător, cam iute, — zise Maillard legănîndu-se pe scaun cu chef.

— Mai e vorbă ! Ascultă, doctore, te auzii mai adineaori zicînd că, în locul vechei *sisteme cu blîndeţe*, acum întrebuinţezi alta foarte straşnică.

— Ba nu. Închisoarea este neapărată ; dar îngrijirea şi căutarea doctoricească este foarte plăcută bolnavilor.

— Şi, nu-mi spuseşi : d-ta ai născocit sistema asta ?

— Nu tocmai. Cîteva lucruri dintr-însa le datorim doctorului Catran, de care nu mai încape îndoială că ai auzit şi d-ta ; şi pe urmă am mai făcut eu nişte schimbări, ce sunt dator să le recunosc vestitului Pană, pe care, dacă nu mă-nşel, ai avut cinstea să-l cunoşti foarte de aproape.

— Cu toată ruşinea — răspunsei — trebuie să mărturisesc, că pînă acum nici nu mi-a trecut pe la ureche numele acestor învăţaţi.

— Doamne sfinte ! — strigă Maillard, trăgîndu-se repede, cu scaun cu tot, şi ridicînd mîinile în sus. — Pă semne că nu te-am înţeles eu ! Ia mai spune o dată, frate. N-ai auzit pînă acuma de prea învăţatul doctor Catran şi de strălucitul profesor Pană ?

— Sunt silit să-mi recunosc neştiinţa — răspunsei, — dar adevărul înainte de toate. Cu toate astea, sunt foarte umilit că nu cunosc lucrările acestor învăţaţi. Şi îţi făgăduiesc că am să le caut şi să le citesc cu mare îngrijire. Drept să-ţi spun, d-le doctor, m-ai ruşinat foarte.

Şi în adevăr, aşa era.

— Lasă astea, zise Maillard cu bunătate ; — hai mai bine să mai bem un pahar".

Băurăm, şi toţi mesenii făcură ca noi. Vorbeau mult, glumeau, rîdeau şi făceau multe prostii. Viorile scîrţîiau, toba bătea din toate puterile, trîmbiţele răcneau ca boii, — şi toată mulţimea, smintindu-se mereu potrivit cu golirea sticlelor de pe masă, pînă în sfîrşit ajunse un fel de chef curat drăcesc. În vremea aceasta, doctorul şi cu mine, muncindu-ne la o parte cu cîteva sticle de vin ales, ne urmam vorba începută, zbierînd cu putere, din fundul plămînilor, — pentru că, dacă am fi vorbit cu glasul obicinuit, ne-am fi auzit şi înţeles mai greu decît s-ar putea auzi glasul peştelui în fundul scocului de moară.

— Domnule doctor, îi strigai tare la ureche, — mi-ai vorbit înainte de prînz de primejdiile ce poate aduce *sistema cu blîndeţe ;* ce primejdii sunt alea ?

— Da ! da — răspunse doctorul tot pe glasul de sus — mare primejdie. Nu se poate să ne dăm socoteală de toanele nebunilor ; şi, după părerea mea, a doctorului Catran şi a profesorului Pană, *niciodată* nu e bine să laşi pe nebuni să se plimbe în voie, fără pază. Se poate *să îmblînzeşti* pe nebun, după cum se zice, pentru cîtăva vreme ; dar pînă o dată tot îşi dă în petec. Afară de asta, şiretenia nebunului a ajuns de poveste. Dacă şi-a pus ceva în cap, apoi ştie să ascunză cu o dobitocie minunată. Viclenia cu care se preface că e *zdravăn* la minte poate fi spre mare folos pentru cercetarea

învăţaţilor şi filozofilor. Cînd ăi vedea pe nebun că s-a *zdrăvenit* de tot, că se arată în toată mintea, să mă crezi că e tocmai vremea să-l legi ţeapăn.

— Dar primejdia, doctore, primejdia de care mi-ai vorbit ? De cînd cărmuieşti casa asta de sănătate, după cercarea dumitale chiar, avut-ai vr-odată cuvînt şi dreptate destul de tari, ca să crezi că libertatea este rea pentru nebuni şi că aduce primejdii.

— Aici ? după chiar cercarea mea ?... Fireşte, fireşte !... Iaca. Nu de multă vreme, s-a întîmplat o împrejurare foarte ciudată chiar aici la noi. P-atunci încă întrebuinţam *sistema cu blîndeţe*, şi bolnavii se plimbau în bună voie. Se purtau *nu se poate* mai bine ; aşa că o minte pătrunzătoare ar fi putut mirosi că se cloceşte între nebuni ceva diavolesc. Şi în adevăr, într-o bună dimineaţă, păzitorii se pomeniră legaţi butuc cot la cot şi aruncaţi în chiliuţe, unde fură puşi sub cheie şi păziţi ca nebuni de către nebuni chiar.

— Ce spui, doctore ! De cînd sunt n-am auzit aşa comedie ! Se poate ?

— Iacă s-a putut. Şi toate astea s-au întîmplat mulţumită unui dobitoc de nebun, căruia nu ştiu cum, i-a trăznit prin cap că a născocit el o sistemă nouă de cîrmuire a nebunilor, despre care, de cînd sunt nebuni pe lume, nu s-a auzit vorbindu-se nimic. Nebunul dori, se vede, să-şi încerce născocirea, — şi astfel, sfătuindu-se pe ascuns cu ceilalţi nebuni, se hotărîră să răstoarne puterea domnitoare.

— Şi a izbutit cu adevărat ?

— Cu desăvîrşire. Păzitorii şi păziţii îşi schimbară locurile, cu această deosebire însemnată însă, că nebunii fuseseră lăsaţi în voie, iar păzitorii fură pe dată puşi la popreală şi îngrijiţi într-un chip nu prea politicos.

— Dar crez că desigur s-a făcut pe dată a doua răscoală din partea celor răsturnaţi. Firește că trebuie să fi venit ţărani de prinprejur sau alţii străini, cari au prins de veste..

— Tocmai aici te înșeli. Capul răsculaţilor era viclean tare și știu să se păzească bine. Închise porţile și nu mai primi pe nimeni, afară de o singură dată, pe un tînăr cu un chip foarte nerod, care nu-i putea insufla nici o neîncredere. Îi dete voie să intre numai așa, ca să mai petreacă, să facă chef cu el. După ce-l ţinu o zi, îl trimise de unde a venit.

— Și cîtă vreme a ţinut domnia nebunilor ?

— Cam mult ce-i drept ! ca la vreo lună ; și apoi de aci încolo, cît încă, zău nu pot să spun tocmai hotărît. Cu toate astea, nebunii nu se purtau de loc rău ; încă puteai să juri că sunt oameni în toată firea. Se dezbrăcară de zdrenţele lor obicinuite, deschiseră dulapurile casei, luară haine, giuvaeruri și tot ce găsiră, și se îmbrăcară frumos de sus pînă jos. Pivniţele casei erau pline de vinuri, și drăcoșii de nebuni se cam pricep la băutură. Pot să zic c-au trăit un trai și jumătate.

— Și cum îngrijeau, cum căutau ei pe cei închiși, pe nebunii lor de porunceală ?

— Cît despre asta, am luat seama că nebunii sunt foarte cu minte ; căci după umilita mea părere, căutarea era cu mult mai bună decît cea care se întrebuința mai nainte cu dînșii, — îngrijire în adevăr cum se cade, ușoară, fără multă încurcătură, economică și chiar foarte plăcută și foarte...

Cînd să spuie înainte doctorul, s-auziră d-odată alte strigăte și urlete, tot de felul celor dintîi. De astă dată, zgomotul se auzea că se apropie foarte repede.

— Doamne sfinte ! — strigai — au scăpat nebunii.

— Teamă mi-e și mie! răspunse Maillard și se făcu galben ca ceare.

N-apucă să-și isprăvească vorba, și o mulțime de glasuri începură să zbiere și să înjure la ferestre, și pe dată văzurăm că mai mulți inși de afară se munceau să intre cu d-a sila înăuntru. Se auzea bătînd în ușă cu topoare, și cercevelele ferestrelor se zguduiau cu putere din țîțîne.

Înăuntru urmă cea mai grozavă încurcătură. Spre marea mea mirare, doctorul Maillard se ascunse sub masă. M-aș fi așteptat la mai multă tărie din parte-i. Muzicanții, cari de vreun sfert de ceas, de beți ce erau, nu mai puteau cînta, se repeziră la viori, trîmbițe și tobă, și suindu-se iute toți pe masă, începură să tragă un marș, pe care, deși nu prea curat, îl cîntară cu o tărie și cu o putere peste firea omenească cît ținu încurcătura.

Între acestea, domnul pe care-l oprise vecinul său să se urce pe masă, sări de astă dată între sticle, farfurii și pahare. Cum se așeză pe masă, începu ca un ritor să facă o predică, care fără îndoială trebuie să fi fost de mare preț, dacă s-ar fi putut auzi. Tot într-o vreme, cel cu istoria sfîrlezei începu să se rotească ca un vîrtej într-un călcîi împrejurul mesei, cu mîinile întinse, doborînd la pămînt tot ce întîlnea în cale. Deodată, auzii niște pocnituri și șuierături nespuse de șampanie; mă întorsei și dedei cu ochii de cel care povestise la masă istoria cu sticla de șampanie. Cam la o parte, omul-broască ocăia din băierile inimii, parcă de la puterea cîntării lui îi atîrna mîntuirea sufletului. În mijlocul tutulor, întrecînd toate strigătele, se auzea mereu și regulat un glas puternic de măgar. Cît despre bătrîna Joyeuse, în picioare, într-un colț lîngă sobă, lucra de foc pe toate glasurile pe *Cucuriguuu* al ei.

În sfîrșit, ajunseră la culme. Fiindcă cei dinăuntru alte piedeci nu puneau celor de afară decît năzdrăvăniile ce spusei, ferestrele săriră curînd din țîțîni. Niciodată n-am să uit, cîtă spaimă mă apucă, cînd văzui sărind prin ferestre și năvălind asupră-ne, dînd din mîini și din picioare, o întreagă oaste de lighioane grozave și urlînd ca niște fiare.

Un brînci puternic mă rostogoli pînă sub pat, unde mă făcui mic de spaimă, fără să zic un cuvințel măcar. Ascultai de sub pat tot ce se petrecu în sală, și mă lămurii destul de bine despre cele ce auzisem și văzusem în această casă. După cîte auzii foarte deslușit, doctorul Maillard, povestindu-mi istoria nebunului care ridicase pe tovarășii lui la răscoală, îmi povestise chiar istoria lui. El fusese în adevăr, cu vreo trei ani mai nainte, doctorul așezămîntului ; însă trăind mereu cu nebunii la un loc, i se smintise și lui capul, și fusese trecut în rîndul bolnavilor.

Toate acestea nu erau cunoscute tovarășului meu de călătorie, care la sosire mă înfățișase doctorului ; dînsul nu mai văzuse pe Maillard încă de pe cînd bietul doctor era în toată firea.

Astfel, doctorul și cu nebunii — tocmai după cum îmi povestise — apucaseră într-o zi, fără de veste, pe păzitori, îi legaseră cot la cot, și îi înfundaseră în pivniță. Mai bine de o lună șezură închiși, primind ca hrană zilnică cîte o bucățică de pîine și apă multă ; afară de asta, în fiecare zi o țeavă de tulumbă le arunca de sus, pe fereastra strîmtă a pivniței, cîte o ploaie țeapănă de apă rece ; — asta era *sistema cea nouă* a doctorului. În sfîrșit, în acea zi, un păzitor scăpă și dete drumul și celorlalți.

. . . . . .

SCRISORILE UNUI EGOIST

Notă

Să încep cu o minciună ? De ce ?

Să mă aflu rătăcit călare prin munți, într-o noapte înfiorătoare, a cărei beznă o stinge din cînd în cînd pînă-n adîncul prăpăstiilor lumina prevestitoare a trăsnetului. Să simț îngrozit poticnindu-se calul sub mine și, prăvălindu-mă în fundul stîncilor, să am d-abia o clipă spre a recomanda Domnului sufletul meu păcătos, pe cînd, printr-un joc nepătruns al minții, să-mi fluture limpede la ureche motivul unui *scherzo* favorit din copilărie. Să am norocul, în căderea închipuită, a mă afla în poarta unui bătrîn castel părăsit. Să bat, să mi se deschiză, să fiu găzduit de familia bunului meu îngrijitor : o vatră caldă, un pui rece, și o cană de vin bătrîior ; un așternut curat și o monografie sumară a negrului castel, pe care mi-o face grațioasa gazdă, pe cînd eu adorm. Să văz peste noapte portretele scorojite a atîtor nobili, coborînd din cadrele lor ruginite și dezvoltînd pe cale autobiografică interesanta monografie, cu care am fost adormit. La răsăritul soarelui, a doua zi, să vizitez castelul și-n fundul unei lăzi pierdute în pod, lîngă o ferestruică ogivală, să găsesc un vraf de-ngălbenite file, pe care mi le-nsușesc cînd îngrijitorul se uită în altă parte — *Scrisorile unui egoist*...

Pot să spun astea ?... Dar aș minți... Și de ce ?

Sau să fiu chemat în grabă la căpătîiul unui prieten care moare în spital. Să găsesc pe nefericitul la ultimele răsuflări ; să auz de pe buzele lui vinete o ultimă și supremă dorință, pe cînd mă înnecă pînă în fundul creerului odoarea infectă a dezinfectantelor împrăștiate cu atîta profusiune. Să primesc de la mizerul muribund singura lui comoară, o colecție din *Scrisorile unui egoist* — pe care să le public cu o prefață de mine foarte discretă, unde să dau și cititorului celui mai gros de cap să-nțeleagă că răposatul de la spital este numai un nou costum al meu de paradă...

Dar de ce să mint ?

Atunci ce ?

Într-o dimineață, trecînd printr-o piață publică, văz multă lume grămădită, atrasă de uruiala tobii : se vînd la licitație niște mobile vechi a unui mare berbant, mort fără moștenitori de seamă, și care a crezut că prețul vieții nu e decît plăcerea. Între atîtea hodoroage, îmi bate numaidecît la ochi un scrin vechi, mai bine păstrat între toate, de stil *rococo* original, pe ale cărui sertare sînt aplicate niște delicioase medalioane de porțelan, reprezentînd subiecte trase din berjeriile poeților cu peruca pudrată. Norocul mă ajută : nimeni nu se înjosește, din mulțimea incultă și fără gust a negustorilor, să mă concureze. Cumpăr grațioasa mobilă ; o transport acasă, și m-apuc s-o studiez cu de-amănuntul ca orice amator pasionat. Pe cînd mă dedau cercetării mele, îmi trece pe dinaintea fantaziei un menuet monstru de păstori și păstorițe, marchizii magnifici, abații galanți, micele ducese de la curtea lui Louis XV. Trag cu greutate un sertar înțepenit, pe medalionul căruia un tînăr abate sărută discret ceafa catifelată a unei marchize adormite pe o bancă în parc, cu cartea în mîinile-i aplecate pe genunchi, pe cînd alături un Amor de marmoră

cocoţat pe soclul lui rîde şiret privindu-i cu coada ochiului. Dar am biruit înţepeneala sertarului, şi-n fundu-i găsesc o ascunzătoare ; cunosc secretul ascunzătorilor de felul acesta obişnuit la mobilele din veacul trecut ; deschid şi dau de un pachet prăfuit de hîrtii — *Scrisorile unui egoist.*

Dar nu ! nu e adevărat nimic din toate astea !... Şi pentru ce n-aş spune drept ?

Scrisorile unui egoist sînt de mine scrise. Nu doar că ele ar fi propria născocire a fanteziei mele ; numai forma lor o au de la mine. Părerile atît de riscante cuprinse-n aceste scrisori, paradoxala şi cîteodată primejdioasa şi detestabila morală ce ele respiră sînt ale altuia, şi declar dintru început că eu nu le pot împărtăşi. Dar totuşi ciudăţenia lor mi s-a părut atît de interesantă, încît nu am putut rezista îndemnului de a le aranja în o formă accesibilă cititorului, şi într-un chip metodic : pentru aceasta forma epistolară mi s-a părut cea mai nimerită.

Pe omul cu acele păreri deosebite şi cu acea stranie morală, pe egoistul acela, l-am cunoscut mai bine decît oricine altul ; nă mă îndoiesc că l-ai cunoscut şi d-ta, dar mai puţin ca mine. Cu toată neomenia principiilor sale, pe care simţea plăcere să mi le dezvolte cu atît mai multă căldură, cu cît vedea că ele mă revoltă, era un om foarte plăcut.

Era inteligent, cunoscător de multe şi priceput subţire la artă. Călătorise mult, multe văzuse şi auzise, şi chiar citise cîte ceva ; mai mult înţelesese poate de cît citise. El nu ura pe oameni ; ar fi nedrept să atribuiesc unui egoist aşa pornire ; cine urăşte pe oameni trebuie să-i fi iubit odată prea tare, şi el nu-i putuse iubi niciodată. Societatea lor nu-i displăcea, chiar din contra ; şi deşi nu-l afecta aproape deloc aprobarea opiniei publice, el nu era tot aşa de puţin simţitor la aplauzele semenilor săi.

Om perfect de bine crescut ; incapabil de brutalitate ; totdeauna gata a măguli fără exagerare ; darnic fără generozitate, cheltuitor fără risipă, iubitor de plăceri pînă la limita cuviinței și-n măsura prudenței ; îngrijindu-și viața cu mare luare aminte, făr-a avea însă cîtuși de puțin o deosebită frică de moarte. Avea o avere considerabilă, pe care i-a moștenit-o *ad-intestat* un nepot unic, despre care el avea o foarte rea părere, o creatură ordinară.

L-am cunoscut pe egoistul de aproape, și de la el am aflat toată istoria vieții lui pînă în cele mai intime amănunte, cîte mi le-a putut povesti, pentru că nici un om, fie cît de puțin egoist, nu-și poate spune toate amănuntele intime ale vieții și mai puțin încă toate gîndurile ce s-au depănat în adînc pe fusul învîrtitor al conștiinței : sînt momente, în viața cea mai umilă și cea mai curată, cari trebuiesc să fie uitate, fie de rușine, fie de teama unei nepotriviri prea izbitoare cu dignitatea și echilibrul complexului ființei, ori de teama unei consecvențe duse prea departe.

El fusese însurat odată cu o femeie încîntătoare și foarte avută ; dar nepotrivirea de caracter și de inteligență au făcut imposibilă continuarea căsniciei. S-au despărțit de bună voie, fără părere de rău și fără mîhnire, după trei ani de viață-împreună. N-au avut copii și s-a simțit fericit pentru asta.

În urma morții lui, de atîtea ori mi-am adus aminte cu mare plăcere de interesantele serate ce le petreceam cu dînsul, și așa mi-am închipuit o absurditate : acel egoist, printr-un joc al capriciilor naturii, să fi avut și el o dată în viață o iubire mai accentuată, să fi iubit, de exemplu, pe micul său nepot, care să fi fost o creatură superioară. Egoistul, prin mîndria proprie de numele lui, să-i fi lăsat nepotului averea,

dîndu-i într-un şir de poveţe amabile un întreg program de viaţă, aşa cum se putea înfăţişa viaţa în ciudata lui concepţie.

N-am uitat nimic prea important din amănuntele vieţii lui, nimic de seamă din sistema lui. Aşa sper că voi fi un povestitor conştiincios al vieţii omului şi un credincios traducător al sistemii lui, în *Scrisorile unui egoist*, pe cari le încep în numărul nostru următor.

DIN SCRISORILE UNUI EGOIST

— Fragmente scurte —

I

...și prin urmare, cînd fac o bunătate, vreau să-mi mulțumească în față acela ce o primește ; aminteri, așa degeaba, pentru ce s-o fac ? Viitoare binecuvîntări după moartea mea din partea pomănuiților postumi vor avea tot atîta valoare pentru mine, cîtă lumină are să mai aibă soarele. Un „boda-proste", mai înțeleg, dar în nici un caz n-o să mă pot bucura de „Dumnezeu să-l ierte !". Și mai la urmă, crez că nici nu prea am nevoie de iertare, afară numai dacă morala voastră n-o găsi că cea mai mare răutate nu e să faci o răutate, ci să nu faci bunătăți. Acolo unde nu voi mai avea desigur nevoie de umbrelă, ploaia de binecuvîntări nu va mai însemna nimic pentru mine.

Așadar, să n-ai un moment teamă, nepoate, că voi lăsa un ban din averea mea la vreun institut de binefacere sau la vreo Academie ; în cazul din urmă, aș fi chiar imoral ; versurile rele, ca toate faptele rele, nu trebuiesc niciodată încurajate — toată morala voastră spune. Ți-o las averea mea ție, pentru că știi să-mi mulțumești mai înainte de a o atinge ; te-ai plătit, prin urmare, cît ai putut ; ești achitat ; ești scutit să-ți mai tipărești la moartea mea, negustorește, pe panglică albă de o palmă de lată, ale tale „Unchiului tău sublim. Regrete eterne" și impertinente, încolăcite pe un enorm covrig

de violete de cîrpă. N-am putut suferi în viaţă florile artificiale şi cu atît mai puţin panglicile prea late, de orice culoare, mai cu seamă politică.

Pînă să mă moşteneşti, primeşte de la mine o teribilă lovitură ; îmi place să ţi-o dau ; asta intră tot în preţul moştenirii. Află, cu multă părere de rău, că sunt foarte sănătos şi că, după spusa doctorului, care mă tunde şi mă rade, trebuie să aibi mult curaj, să te-narmezi cu multă răbdare...

II

...Sunt plictisit ca un suveran constituţional, care a trecut printr-o serioasă criză ministerială. Prezidentul consiliului, dl. Ion Gafta, bătrînul intendent pe care l-am moştenit de la tata, şi-a prezentat zilele trecute demisia irevocabilă : ţi-a lăsat multă sănătate — un caz de anevrism. Moartea lui m-a afectat : dacă ar mai fi trăit măcar pînă-mi scotea vinul din primăvară ! mi se pare că bolobocul de Uricani a-nceput să se oţetească. Era un an excepţional... O adevărată pagubă ! Retragerea prezidentului a fost semnalul crizei generale. Tinca, faimoasa mea bucătăreasă, m-a lăsat, ca să ia de bărbat pe vechiul ei plăpumar, beţivul cela, care a deschis prăvălie pe seamă. Sper că în curînd se vor duce toate economiile făcute la mine, şi Tinca se va-ntoarce, pocăită de veleităţile-i de independenţă, la vechiul ei secretariat de Stat. Pe Leanca jupîneasa a trebuit, deşi era foarte cinstită şi ascultătoare, s-o dau afară ; închipuie-ţi că mă-sa i-a adus de la ţară pe dl. Nicu, fiu-său, un ţopîrlan mititel, foarte urît, şi mi l-a instalat în curte pentru cîteva zile. Peste o săptămînă am întrebat-o ce are de gînd cu băiatul ; îl bagă la stăpîn, ori ce ? Nu ; voieşte să-l bage în liceu. Foarte bine, am răspuns eu ;

încă un publicist, încă un bărbat de stat ? foarte bine ; dar în ghiveciul meu nu am destulă încăpere să cultiv aşa nobil răsad... Şi am trimes pe mama viitorului om mare să se plimbe mai la larg.

Dar mi-am reconstituit ministerul şi sper, ca orice rege constituţional în aşa împrejurări, că am să domnesc în pace şi fără necazuri... cîtăva vreme... Poate să-mi aduc aminte din cînd în cînd cu regret de Tinca : costiţele ei de viţel pe spanac... Dar în sfîrşit... n-o s-o ducă ea mult cu plăpumarul !...

III

...Mă rugaseşi să-ţi trimet icre moi pe care le doreşti. De mirare cum într-un oraş ca Parisul nu se introduce odată în comerţ acest excelent articol. Găsisem alaltăieri o cutie de o calitate rară ; erau însă prea puţine ; de-abia mi-a ajuns mie... şi mie îmi plac în orice caz mai mult decît ţie ; ştii că am mai discutat noi despre asta. Îţi promit că îndată ce vor începe să mai sosească — cam greu însă, nu crez să mai găsesc aşa minunată calitate : nu-ţi poţi închipui, ce era ! — îşi trimet şi ţie...

IV

...oricît ar costa ! să nu uiţi : un *saumon*, două languste şi vreo trei duzini de piersici de Montreuil. Stăruieşte să le împacheteze bine în bumbac ; să nu se bată pe drum — piersicele sunt grozav de delicate ; foarte belalii, — dar bune. Le aştept toate cu nerăbdare, înaintea răspunsului tău...

V

...Ai primit, sigur, scrisoarea de ieri în care te rog pentru on *saumon*...

...am împuşcat-o pe bătrîna... O bănuiam. Cînd am aflat că s-a dus să muşte feciorul, a trebuit să mă hotărăsc. Am luat puşca, am ieşit în prag ; sta culcată şi gîfîia. Am chemat-o tare : Vidra ! S-a sculat, — avea bale la gură, — şi a pornit şovăind către mine. Nu i-am lăsat al treilea pas. Am tras. Se vede că n-am nimerit-o destul de bine ; a mai avut puterea să se tîrască pînă la prag, unde-i era de obicei culcuşul, şi acolo s-a culcat de-a binele... Mi-a mînjit pragul de sînge : trebuie să pui să radă piatra... La institutul de bacteriologie s-a constatat că nu fusese turbată... Dar în sfîrşit, tot nu mai era bună de nimic ; pierduse auzul şi mai cu seamă mirosul. Era şi bătrînă — numai eu o aveam de peste zece ani... Excelentă căţea ! Ţi-aduci aminte la raţe...

...nu uita ! un *saumon*, languste şi piersicele. Sper că le-ai şi expediat. Cu poşta... Asigurate !...

VI

...O mare greşeală... Ar fi chiar o neghiobie. Eşti nebun ? Ştiu că ţii foarte mult la această îndelungă partidă de plăcere, şi tocmai, prin urmare, te invit categoric să refuzi invitaţia lui Berthaud. Ce ai să cauţi tu la dînşii ? Să petreci două luni de zile într-un mic castel romantic cu un savant migălos, cu o femeie bătrînă şi cu o fată excentrică de optsprezece ani, cu atît mai primejdioasă cu cît mama e surdă. Eu îi cunosc : ştii ce vechi legături de prieteşug am cu dînşii. Ţi-aduci aminte că s-a cam vorbit o dată răutăţi pe socoteala

mea din pricina asta. Se-nţelege că toate erau minciuni ; mă ştii destul, ca să nu-ţi mai spun că nu aş strica niciodată o prietenie profitabilă pentru un roman banal. La castelul lor e un prea bun culcuş, o excelentă bucătărie şi o prea rară pimniţă, ca să mă fi gîndit vreodată a turbura nişte relaţiuni solide pentru capriţii trecătoare. Cîtă vreme madam Berthaud auzea bine şi nu fusese lovită de extincţiunea ei de voce, e drept că plăteam cam scump ospitalitatea — ce gură ! Acu doi ani însă, am petrecut minunat : vorbeşte de tot stins şi n-aude deloc. Sper că de atunci pînă astăzi trebuie să fi ajuns la adevărata perfecţie ideală a femeii. Care va să zică : o să te plictiseşti cu tatăl, o să te răguşeşti şi tu cu mama, şi o să te-namorezi cu fata. Ai minte ? Să te supui la aşa ispită ? Să stai două luni de zile, la vîrsta ta, cu o fată de optsprezece ani, frumoasă şi voinică ; să umblaţi călare amîndoi, să cîntaţi la piano amîndoi, să ierborizaţi, să vă plimbaţi pe lună prin splendida alee... Dar asta va să zică să te duci la pieire sigură.

Ştiu ce o să se-ntîmple. O să te înamorezi ca un agiamiu, pentru că, cu toate poveţile mele, eşti încă un ageamiu. Dar asta tot n-ar fi mare primejdie : ce e mai rău, e că o să se-namoreze şi ea de tine. Eu cunosc fata — e un cap prea cald. Atunci ori o să abuzezi de amorul ei, singura scuză plauzibilă a prostiei : că te-ai înamorat ; ori o să o iei de soţie ; ori o să faceţi un roman stupid fără spirit, fără interes şi fără încheiere — un şir de foiletoane nesărate ale unui ziar care a încetat să mai apară înainte de sfîrşirea povestirii. În cazul din urmă, ai fi o secătură, de care mai tîrziu o să rîză cu dispreţ tocmai tînăra ; în cazul întîi, m-ai face să pierz prietenia lui Berthaud, ceea ce nu-ţi permit ; în cazul al doilea, ai pierde tu moştenirea mea pentru că, încă o dată ţi-o repet, te desmoştenesc din momentul ce, fiind eu în viaţă,

te apuci să prăseşti, şi chiar numai să-ţi iei nevastă. După moartea mea, te poţi duce şi-n Orient, poţi lua şi treizeci de soţii, dar te simţi în stare să hrăneşti şi, mai ales, să auzi atîtea guri ; poţi prăsi, pentru gloria profetului, o sută de ieniceri, puţin îmi pasă ; cît trăiesc însă, tu singur mi-eşti prea destul : te rog, nu te multiplica, e în interesul tău să nu mă sileşti a-mi împărţi simpatia ce-ţi port.

Şi mai la urmă, te opresc să răspunzi afirmativ la invitaţia amicului meu Berthaud ; locul la ei e prea strîmt pentru ca să găzduiască doi străini, — ştii că o cameră trebuie să o păstreze totdeauna pentru bătrîna Berthaud, căreia-i abate din cînd în cînd să lase Parisul şi să le pice pe spate fără să dea de ştire, — şi am pus de gînd să mă invit eu la dînşii în vara asta. Tu, vino la Sinaia ; îţi pun la dispoziţie vila mea ; tot mai bine, decît s-o las închisă, pe mîna slugilor, sau s-o închiriez la o familie cu copii, — să-mi devasteze grădina şi să-mi ruineze casa. O să petreci bine. În anul acesta se promit la Sinaia *monts et merveilles* — poate o vizită de suverani străini, festivităţi... mai ştiu ce ! Pe urmă, nu e rău, din cînd în cînd să-ncepi a frecventa şi societatea noastră. În orice caz, la Sinaia nu vei avea să regreţi absenţa domnişoarei Berthaud — mult mai comod — şi fără primejdie. În privinţa asta, ce e drept, nu dau societatea noastră pe cea franceză.

Complimente la Berthaud. Le-am scris şi lor de proiectul meu ; spune-le că mi s-a făcut dor de aleea lor şi mai ales de pimniţă. Sosesc la ei de azi în trei-patru săptămîni ; te aştept, prin urmare, să-ţi iei vila în primire. Ştiu că o să le facă mare plăcere — să-mi gătească odaia albastră, care n-are după amiazi mult soare — lor le place soarele toată ziua ; mie, numai dimineaţa — şi e şi mai departe de piano : fata ciocăneşte dimineaţa într-un mod îngrozitor.

Te aştept la Sinaia...

VII

(telegrafic) Primit scrisoarea. Renunţă München. Vino direct fără zăbavă. Voi timp ; mă opresc pe drum, locuri favorite. Aştept nerăbdător.

VIII

...Îţi scriu în fuga mare. Aici, la bietul Berthaud, s-a-ntîmplat ceva foarte neplăcut. Bătrîna ne-a căzut pe spate, sub pretext că e prea cald la Paris ; închipuie-ţi, ce sensibilitate termometrică la o veche roşcovă ! îi era frică să nu se zvînte mai tare. Nepoată-sa Mariana, fluşturatecă şi rău crescută, cum o ştii, a vrut să aprinză în onoarea bunichii un mare foc de bengal ; a umblat în borcanele şi flacoanele lui Berthaud şi, fără să spună cuiva nimic, şi-a preparat compoziţia.

Eram seara pe terasă cu roşcova şi cu soţii Berthaud. Mariana a plecat de lîngă noi, ca să ne facă o surpriză ; şi ne-a şi făcut-o, destul de plăcută, ce e drept. Nu mai ştiu de ce vorbeam, şi ne pomenim deodată cu o pocnitură puternică ; un nor de fum luminos, vînăt, ne orbeşte, şi auzim ţipetele Marianii ! Alergăm iute.

Mariana se tăvălea pe iarba udă cu obrazul, mîinile şi corsajul pîrlite. Închipuie-ţi petrecere ! Doctorul a venit a doua zi : ochii poate, or să-i scape ; dacă nu amîndoi, dar unul e garantat — pesemne că n-a stat tocmai drept cu faţa cînd a dat foc fişicului cu ingenioasa ei compoziţie ; dar figura rămîne pe vecie arsă ; e oribilă de văzut. Eu îţi mărturisesc că nu mă pot uita la ea ; nu-ţi poţi închipui, ce dezgustătoare înfăţişare. Dar văicărelile celorlalţi ! Aşa că pentru

mine, care știi ce milos sunt, a devenit insuportabilă șederea aici.

Totuși, nu pot să-i las în așa situație, pe niște buni și vechi prieteni — bieții oameni ! De aceea, îndată ce vei primi această scrisoare, fă-ți bagajul, închide vila, ia cheile și pornește spre Paris. Ești dator să vii să ajuți, să îmbărbătezi cu prezența ta, în așa momente grele, pe niște buni și vechi prieteni. În așa ocazii se cunoaște prietețugul. Cu atît mai mult cu cît sărmana Mariana nu mai poate fi primejdioasă nici chiar pentru un ageamiu ca tine. S-o vezi : e oribil de slută ! Cine strică ? Îmi pare foarte rău, dar n-am ce-i face. Cînd spui eu că decît să facă cineva un copil, mai bine să înghită, ca anticul cinic, o caracatiță vie ! În fine !

Pornesc o dată cu aceasta spre Viena. Te voi aștepta de miercurea viitoare la gara de Vest, la trecerea trenurilor pentru Paris. Adu-mi cheile. Pecetluiește pimnița. *A quelque chose malheur est bon.* Mi s-a deranjat partida de odihnă la Berthaud ; dar în schimb ajung la Viena tocmai bine : seara se dă la operă *il Matrimonio segreto*. De mult n-am auzit-o !

Care va să zică, la Viena... Nu uita să pecetluiești pimnița...

IX

...Îmi pare foarte rău de ea, dar trebuie să avem curaj a ne închina soartei. Oricum, dacă ochiul stîng îi rămîne, cum are destulă avere ca să trăiască bine, nu e complet nenorocită. O, Doamne ! cîți sunt mai nenorociți decît ea ! nici nu-mi vine să mă gîndesc. Dacă rămînea frumoasă și întreagă, s-ar fi măritat, desigur. Cine știe pe cine lua ! cine știe ce se-ntîmpla ! Bărbat... rude... copii... Nu se știe dacă mizeria

ce și-a făcut-o singură n-a scăpat-o de alte mizerii mai mari ce puteau să i le facă alții.

A propos de mizerii cari ți le pot face alții. Ai cunoscut aici pe doamna Z... ? În scrisoarea următoare am să-ți povestesc proasta aventură în care m-a vîrît această grațioasă veche cunoștință.

Spui că pe acolo vă plouă continuu ; trebuie să vă plictisiți grozav. Am avut noroc ; aci, la Sinaia, e o vreme strălucitoare. Complimente la toată familia Berthaud. Crez că acum s-au mai obicinuit cu nenorocirea lor : nenorocirea e ca încălțămintea, care te bate cîtva timp, pînă se dă după picior...

(*Epoca literară*, 22 aprilie — 13 mai 1896, *semnat :* Caragiale ; neretipărit).

CÎTEVA PĂRERI

Noi, românii, suntem o lume în care, dacă nu se face, ori nu se gîndeşte prea mult, ne putem mîndri că cel puţin se discută foarte mult. Asta e frumos din parte-ne — să lăsăm încolo orice modestie ; căci este ştiut că din discuţie răsare scînteia adevărului. Nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături ; dar asta o facem tocmai pentru că voim să alimentăm continuarea discuţiei ; dacă n-am da pe de lături, ar înceta poate discuţia prea degrabă ! ei ! atunci de unde ar mai ţîşni adevărul ?

Aşa, de exemplu, multe ilustraţiuni literare au discutat vreo cinci ani cu înaltă căldură asupra întrebărilor :

Artă *pentru artă* ? sau artă *cu tendenţii* ? ?

Rezultatul aprigei lupte a fost că fiecare dintre polemişti a rămas să împărtăşească pînă la urmă opinia sa proprie.

De ce ? Pentru că şi atunci s-a vorbit despre toate, *despre toate*, afară de un singur lucru, care, după părerea mea, ar trebui şi el pomenit, măcar în treacăt.

Mă rog, cîteva întrebări :

Au tendenţă piesele lui Shakespeare ? — Desigur, nu.

Dar Tacit ?... dar *Divina Comedia* ? — Ba bine că nu.

Dar *le Tartuffe* ? — Mai ales.

Dar discursurile lui Demostene, şi, fără şovăire aş zice, toate discursurile celebre, începînd cu cele antice şi isprăvind cu ale d-lui Fleva ? Se înţelege că au tandenţă, căci nu s-ar putea orator politic fără tendenţă.

Poeziile lui Byron ? — nu ; ale lui Goethe ? — nici atît ; ale simpaticului nostru academic Anton Naum ? — şi mai puţin. Dar ale lui Schiller, ale poeţilor noştri socialişti ? — desigur că au.

Ei ! asta e asta. Cui între aceste două categorii de producători intelectuali să acordăm stimă ? Căreia dintre acele două feluri de produceri să dăm admiraţia noastră ?

Care e artă şi care nu ?

Dacă, deşi eşti partizan hotărît al uneia din cele două teorii, ţi-a rămas totuşi o lecuţă de simţire estetică şi de pătrundere obiectivă, este greu să răspunzi la această întrebare. Căci, presupunînd că ţi-a rămas acea o lecuţă : eşti antitendenţionist, să zicem — nu crez să aprinzi focul cu *le Tartuffe* şi cu *Divina Comedie*, pentru ca să te delectezi la gura sobii cu volumul simpaticului academic d. A. Naum ; — sau eşti tendenţionist, — sper, pentru d-ta, că în rafturile bibliotecii, alături de odele proletare sau novelele d-nei Sofia Nădejde, vei permite să stea, fără nici o deosebită pretenţie, şi *l'Ecole des femmes* şi *As you like it*, pe cari, oricît de proletar ai fi, numai să fii cîtuşi de puţin intelectual, n-ai să te înduri să le arunci în canal.

Dacă însă nu eşti partizan al vreunei porniri sectare, poţi foarte uşor răspunde la întrebarea de mai sus.

Care e artă şi care nu, din cele două categorii de produceri, de creaţiuni intelectuale ? Scurt : acele cari au fost opera unui talent.

Tîlharii lui Schiller sunt o piesă cam prea slăbuţă, ca să nu zic prea mult, nu pentru tendenţele generoase şi umanitare

cari o inspiră, ci fiindcă Schiller este... este în *Tîlharii* un slăbuț dramaturg. Iar ticălosul de Falstaff, că nu-i poți zice mai bine, secătura aceea, e un monument neperitor al minții omenești, nu doar că nu profesează tendențe generoase, ci fiindcă e copilul lui Shakespeare, care era un tată zdravăn.

Ei ! vezi, asta este lucrul pe care n-ar trebui să-l uităm niciodată cînd vorbim despre produceri intelectuale : ta-lentul, și tocmai de el nu pomenim niciodată.

O operă de artă este o ființă, căreia insuflătorul de viață nu este, nu poate fi decît talentul. Fără această flacără de viață, flacără mai misterioasă și mai nedefinită decît chiar razele lui Roentgen, poți căpăta lucruri artificiale, nu opere artistice, și nimic nu e mai altceva, față cu artisticul, decît artificialul.

Între artistic și artificial este aceeași deosebire ca între madama care percepe la intrarea unui Panopticum taxa de 50 bani și figurile de ceară dinăuntru.

Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebuie talent, talent și iar talent. Am zis într-adins viabilă, pentru ca dintru început să eliminăm din discuție ideea de durabilitate atît de străină în discuție. Adesea literații fac greșeala (după părerea noastră, mare) de amestecă, în cercetările lor despre creațiuni intelectuale, întrebarea : opera aceasta rămîne ? Cît timp va rămînea ? Așa întrebări sunt absolut afară din chestie. Întrebarea noastră, față cu o lucrare de artă, nu poate fi decît aceasta : opera aceasta *viează* ? Căci încă o dată, dacă are viață, aibă-o pentru azi, mîine sau pentru veacuri — ea va fi trăit, asta e condiția ființei : viața, nu e durata vieții.

Mă rog, între o insectă care trăiește o singură zi la umbra unei piramide eghiptene și piramida aceea, care este

deosebirea cea mai adîncă ; Dimensiunile ? densitatea și soliditatea structurii materiale ? Durabilitatea în timp ? Desigur nu. Deosebirea cea mai adîncă între ele e că insecta e vie, iar piramida nu.

Piramida e de granit, insecta de niște țesuturi mucoase ; insecta d-abia se vede, și piramida e piramidală ; insecta, născută azi dimineață, va muri deseară ; iar piramida e o veche cunoștință a soarelui, și poate va sta neclintită și rece pe temelia ei pînă mult după ce soarele va fi încetat a-i mai putea trimite măcar o rază de căldură și de lumină. Da, dar piramida stă și va sta ; iar insecta va muri, însă trăiește.

Așa e și cu opera de artă. Ea trebuie să trăiască, să vieze, și ca toate ființele va avea și ea o durată în timp. Nu am putea cu toate astea să ducem prea departe comparația aceasta, fiindcă ne-am lovi de o deosebire mare care există între ființa propriu-zisă și ființa operă de artă.

E o ciudată deosebire !

Opera de artă are căpătată insuflarea de viață de la talent. Viața aceasta însă este numai latentă : pentru ca să devie patentă, trebuie concursul unei inteligențe, unei priceperi și judecăți ale altuia.

Într-un sîmbure, viața stă ascunsă vreme îndelungată, pîndind, cu o răbdare mai presus de multe încercări, condiția exterioară propice pentru ca să țîșnească la lumină, să încolțească, să crească, să dea roade și semințe altele pentru o mai departe viață. Ceea ce sunt căldura, lumina și umezeala pentru sămînță, este priceperea și judecata omenească pentru opera talentului omenesc.

Precum un bob de grîu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pămînt bun, reînvie ca și bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă,

după o părăsire și uitare de veacuri, reînviază iarăși la căldura ochilor pricepuți. Sub cazmaua lucrătorului prost, care sapă să-și crciască un drum, sar țăndări de marmură ; el ar merge mai departe cu fapta lui distrugătoare, dacă altcineva nu i-ar opri mîna ; căci ființa în care lovește cazmaua doarme ascunsă, n-are încă glas să strige. Ea a adormit de cînd cei din urmă ochi pricepuți și-au întors privirile de la dînsa ; dar la cea dintîi privire a altor doi ochi pricepuți, ea se va deștepta sigur și, cu o nouă și întreagă putere de viață, va chema la dînsa o lume.

Cîtă vreme n-au dormit capodopere, atîrnate într-un ungher pe peretele unei taverne, înecate în fumul lulelelor proletare ! Doi ochi pricepuți le-au redeșteptat la viață. Se scoate se-nțelege din discuție cazul de distrucție materială completă. Cărțile unice din biblioteca Alexandriei, templul minunat de la Efes și altele s-au dus de-a binele fără putință de reîntoarcere, ca și boabele de grîu dintr-un lan dat pradă flăcărilor.

*

Dar să ne întoarcem la talent. Ce este talentul ?

De ! aceasta este nu prea ușor de spus, dar poate nu de tot imposibil. Mai întîi, nu trebuie să ne grăbim. Apoi, voi cere voie cititorului să amînăm răspunsul la această întrebare pînă ce vom fi dat un răspuns la o altă întrebare și anume : ce este *lipsa de talent ?*

Orice suflet de om, fie acesta un gușat, fie cel mai rafinat artist, are o coardă întinsă, gata să sune, așa ca să-l mulțumească pînă la un grad ce s-ar putea numi fericire, la contactul unor anumite împrejurări.

Guşatul, mîhnit cine ştie de ce, moţăie seara pe prispa colibei, cu ochii jumătate închişi, cu figura gravă, care n-ascunde, poate, nici un gînd. Atunci, în faţă-i se ridică încet de peste coama dealului discul lunii, iar dintre prunii din grădină porneşte deodată recitativul ameţitor al privighetorii. La aceste atingeri materiale, guşatul ridică fruntea, îşi perde gravitatea normală, deschide ochii mari la lumină, apleacă urechea şi ridică degetul către locul de unde vine cîntarea, zîmbind luminos cu inefabila satisfacţie a dobitocului pe care ai nemerit să-l scarpini tocmai unde-l mănîncă : e bine — e frumos !

A sunat coarda dinăuntru, şi el a auzit-o. Nu cîntarea neînţeleasă a privighetorii, nu razele reci ale lunii i-au făcut mulţumirea, ci sunetul coardei din năuntru, la lovirea acelora. Dar luna merge înainte pe calea ştiută, privighetoarea tace, şi guşatul adoarme, — cîntarea coardei din'năuntru a încetat. Poate oare guşatul să ne arate cu vreun procedeu intelectual cam ce a fost, nu cîntecul privighetorii, nu razele lunii, ci acea cîntare misterioasă interioară care l-a mulţumit atîta ? Poate, cum am zice, să ne întoarcă în afară şi nouă ceva din iritarea lui interioară, care pentru noi, oameni ca şi el, cu suflet ca al lui, este cel mai important fenomen al naturii ?

Desigur că nu. Oare de ce ? Fiindcă, deşi este înzestrat cu facultatea iritării aceleia, ca noi toţi, nu are darul, virtutea, ca unii dintre noi, de a o răstoarce prin procedeu intelectual priceperii altora.

Într-un cuvînt, pentru că n-are talent.

Lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simţirii ce ne-au produs-o împrejurările materiale.

Pe această cale, deşi de ocol, credem c-am ajuns aproape de dezlegarea primei întrebări.

*

După mișcarea gușatului nostru, după fiorul de caldă mulțumire care l-a trezit din aromeală, noi am văzut destul de sigur că în sufletul omului s-a petrecut ceva minunat — ceva, pe lîngă care și razele de pe coama dealului, și cîntecul din grădina cu pruni, sunt ca arcușul pe lîngă sunetul vioarei, niște simpli agenți brutali de iritare. Arcușul l-am văzut; coarda desigur a sunat — uitați-vă la figura iluminată a omului. Ce folos însă? Ea singură s-a auzit pe sine, fiindcă a sunat îngropată în adîncuri ascunse; calea de acolo pînă la noi este închisă; de acolo pînă la noi nu poate sosi cea mai mică vibrație. Dar nouă nu ne trebuie să vedem numai vioara și arcușul; ceva mai mult, nu ne trebuie chiar deloc să le vedem; nouă ne trebuie să auzim sunetele coardei. Gușatul este o vioară care nu se aude, arcușul nu e bun la nimic.

Să lăsăm dar la o parte instrumentele acestea inutile nouă, și să căutăm altele. Să alergăm la o veche vioară, a cărei binefăcătoare sonoritate e totdeauna gata să ne mîngîie sufletul pînă în cele mai profunde și tainice cute. Ia să vedem noi, cum răsună acest nobil instrument cînd îl atinge arcușul. Ia să auzim *Sonata Lunii!* Să ascultăm !...

Ei !? Strălucit-au vreodată așa de dumnezeiește razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase și calde sonorități? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cîntării acesteia?

Dar Sonata s-a terminat. Să lăsăm să se stingă dulce emoția înaltă ce ea ne-a produs-o și să trecem la altceva.

Într-o școală de mahala, se zbat claie peste grămadă o mulțime de mici cetățeni, unul mai rău crescut decît altul, făcînd un zgomot haotic. Deodată ușa se deschide și dl. profesor intră. Dl. profesor este un om foarte rău și are un nas foarte

comic. Copiii rîd de nasul lui domnul ; dar dînsul mai are și o riglă în mînă, și astfel, îndată ce d-sa își arată nasul pe ușă, zgomotul haotic, ca prin farmec, stă înțelenit locului, întocmai ca zbuciumul talazurilor la încruntarea lui Neptun, sau mai bine ca scîrțîiala unui greiere pe care-l strivești scurt sub talpă.

E liniște acuma deplină. Ochii diavolilor joacă de pe cărți la nasul profesorului și înapoi. Nasul accla ! Toți îl știu, toți îl admiră, toți simt nespuse încîntări privindu-l. Cît au petrecut ei cu nasul acela ! astfel că nu ar putea ei singuri spune cu siguranță, ce vor simți mai mult cînd, trecînd în altă clasă, nu vor mai avea pe Domnul : bucuria că au scăpat de rigla lui reglementară sau părerea de rău că i-au pierdut nasul ?

Așadar, ce bine ar fi să poată — dacă s-ar putea — și să scape de riglă și să păstreze minunatul nas ! În adevăr, minunat ! fiindcă acum îndată o să vezi, cititorule, că acest nas este ceva de o importanță colosală, de o importanță tot așa de mare ca și luna de pe cer. Cum asta ? Fiindcă și el, ca și luna, poate fi un arcuș căruia nu-i trebuie decît o vioară bună ca să scoată o cîntare uimitoare.

Toți, toți copiii din acea școală sunt încîntați de nasul profesorului. Dar iată că unul dintre ei, jucîndu-se prin curte, găsește o bucățică de cărbune moale. Ce-i dă diavolului prin cap ? Ridică binișor cărbunele de jos, merge furiș la zidul din dos al institutului, trage o linie, încă una, alta, mai șterge, rade, adaugă ; e gata — un nas și o riglă.

Atunci aleargă, strînge repede pe toți camarazii împrăștiați la alte jucării și-i duce la o potrivită distanță de opera de artă. Toți rămîn uimiți în fața ei, cu privirea țintă. Cu cît privirile s-ațintesc mai dinadins asupra semnelor negre de pe peretele alb, cu atît acestea devin mai calde, și cu cît acele priviri se adîncesc, cu atît urmele de cărbune înviază. Încet-în-

cet, ele încep să mişce, se dezlipesc binişor de perete, apoi se desprind de tot. Iată-le cum pornesc din loc cu putere deplină de viaţă, cum se apropie în faţa privitorilor, cari rîd cum n-au rîs niciodată : este Domnul ! Domnul !! Acesta este Domnul adevărat !... fiindcă e numai ceea ce ne trebuie de la Domnul — el puţin ne importă — ce simţim noi la vederea lui, aceea importă, şi aceea o avem aci întreagă. Coarda din sufletul cel mititel şi răutăcios nu numai a sunat, s-a făcut şi auzită.

Şi astfel copiii nu mai rîd acuma în clasă ca mai nainte cînd văd pe dl. profesor ; nasul acela nu mai are vechiul succes ; el a fost redus la importanţa lui reală — un simplu arcuş. Băieţii ard de nerăbdare să treacă ora, ca să meargă la zidul din dos ; acolo e ce e, acolo se aude cîntarea cea miraculoasă.

Ei ! — ziceam adineaori, după terminarea sonatei — străluçit-au vreodată aşa de dumnezeieşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi ? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cîntării acesteia ?

Vă întreb acuma, în faţa zidului mînjit cu cărbune : ei ! fost-a vreodată rigla Domnului aşa de băţoasă şi nasul d-sale aşa de comic ?

*

Care va să zică, pe cîtă vreme sufletele omeneşti în genere sunt iritabile la atingerea naturii, numai unele alese sunt în stare să întoarcă în afară, ca un fenomen deosebit, pentru înţelesul altora, iritarea ce au suferit-o. Toţi suntem iritabili ; expresivi sunt numai unii.

Oricare ar fi materialitatea acestui deosebit fenomen, adică felul material al expresiunii, o condiție neapărată pentru ajungerea scopului ei este înțelesul uman.

Sunete, cuvinte, linii și colori, forme — viața nu consistă în ele chiar, în materialitatea lor, ci în intențiunea de a deștepta, prin înfățișarea lor, un înțeles. Intențiunea — aceasta este esența vieții ; expresia este numai organismul ei material.

Precum vedem, trebuie iarăși să ne întoarcem la vechea noastră comparație între opera de artă și ființa vie.

La ființa vie, organismul material este așa întocmit, încît nici un organ îndeosebi nu e independent, și n-are niciodată o funcție de sine stătătoare ; organele au importanță prin anumitul concurs ce-l dau pentru menținerea întregului complex ; oricît ar fi, unul chiar absolut indispensabil, și altul nu tocmai, menținerea întregului complex este mijlocul, scopul este viața ; fără de dînsa, organele nu mai au rațiune de a fi ; ele se desfac, se risipesc și se topesc în largul naturii, dacă nu mai pot susține o viață deosebită.

Tot așa și cu opera de artă.

Expresia — adică forma exterioară, organele materiale — nu are rațiune de a fi dacă nu face să trăiască o intențiune.

Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele așa potrivit încît, din echilibrul și concursul organelor materiale, să se poată menținea flacăra vieții. Atunci cînd natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricațiuni, scoate, din distracție ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenției de funcționare, ea se grăbește să spargă exemplarul, aruncă fărămăturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai tîrziu într-un tipar normal.

Aceeași lege pentru opera de artă ca pentru ființe.

Dacă expresiunea formală nu poate îmbrăca potrivit intenționea, opera este un monstru neviabil : expresia se topește-n

vînt, ea nu însemnează nimica ; fiindcă nu ea este scopul, ea este mijlocul, şi ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Aşadar : potrivirea organelor cu viaţa, în natură — potriveala expresiunii cu intenţia, în artă.

Precum dar viaţa nu poate în natură să îmbrace decît o structură, de dimensii, de proporţii şi relaţii de economie intimă, supuse imperiului necesităţii, asemenea intenţiunea artistică, pentru existenţa şi menţinerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporţii şi relaţii de economie intimă absolut necesare.

De cîte ori considerăm bine fenomenul ce-l numim viaţă, rămînem pătrunşi de un adînc sentiment de uimire. Cea mai infimă creatură este o revelare a unei infinite puteri, a unei incomensurabile şi eterne voinţe — fie acel fenomen o rîmă oarbă, care se tîrăşte lipicios pe un palmac de mocirlă în umbră, fie cuceritorul care, din înaltele zăpezi ale Alpilor, arată legiunilor de biruitori, cu degetul poruncitor, fericitele cîmpii ale Italiei sclipind în razele soarelui.

Un sentiment analog ne cuprinde în faţa unei opere de artă, fie ea cît de infimă sau cît de grandioasă, fie nasul şi rigla de pe zidul din dosul şcoalei de mahala, fie *Sonata Lunii* — şi una şi alta ne pătrunde prin revelarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voinţe.

Şi pentru aceea, acelaşi atribut se cuvine să acordăm şi uneia şi alteia dintre aceste două puteri — pe amîndouă le numim egal, şi cu drept cuvînt, creatoare.

A crea — a apuca din haosul inform elemente brute, a le topi împreună şi a le turna într-o formă, care să îmbrace o viaţă ce se diferenţiază într-un chip absolut hotărît de tot ce nu este ea — aceasta este puterea naturii şi a artistului.

Și această putere, la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au îndeosebi unii, pe lîngă iritabilitatea ce o au toți.

*

Ni se întîmplă adesea să citim o carte, să ascultăm o dramă sau să privim o pictură, și, cu toată bunăvoința cu care căutăm emoțiunea binefăcătoare ce o așteptăm de la opera de artă, emoțiunea nu ne poate prinde. Este o lungă epopee sau o povestire extraordinar de îngrijită ; este o dramă de un scenariu strict și de un lux de debitare superior ; este un tablou colosal de o corectitudine de desen și de un colorit bogat și exact. Totuși, impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea zguduitoare, de virtutea emoțională.

Din contra, auzim patru versuri populare, în cari prozodia este cu desăvîrșire nesocotită, rima imposibilă ; vedem o scenă de clovni de o simplicitate cît s-ar putea mai primitivă, ori un cap afumat de sfînt bizantin, care șade bățos între două coloane, — și găsim la ele, fără multă osteneală, aceea ce nici epopeea sau povestirea, nici drama, nici tabloul, de cari am vorbit mai sus, nu ne-au putut da.

Oare de ce ? fiindcă, la aceste trei modeste produceri din urmă, expresia materială a îmbrăcat exact o intențiune, și astfel operele acestea sunt viabile ; pe cîtă vreme la cele trei de mai sus, expresia bogată, aparatul material exterior, a fost goală de intenție ; în cazul cel mai bun, intenția a fost prea puțin puternică în raport cu covîrșitorul aparat exterior ; sufletul, dacă nu de tot nul, a fost prea mic și organismul prea mare, ci între organism și viață trebuie să fie absolută potrivеală.

Într-o scenă de clovni, a cărei intenție ar fi, de exemplu, o păcăleală puerilă, cei doi artiști întrebuințează salturile lor,

vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întrucît ele stau în legătură necesară cu intenţia, cu păcăleala. Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii, şi prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul.

Pe cîtă vreme dintr-o dramă a unui mare poet liric se pot şterge multe şiruri, nu numai fără pagubă, ci chiar poate cu folos. Din scena clovnilor nu poţi suprima vreo parte, precum nu poţi ciunti dintr-o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii ; din drama marelui poet poţi da afară foi întregi, precum dintr-o grămadă de obiecte neînsufleţite poţi separa o parte fără a le strica esenţa.

Într-o scenă memorabilă a lui Victor Hugo, nobilul hidalgo Silva prinde la fidanţata şi pupila lui, mîndra Dona Sol, pe doi cavaleri. Pe toţi sfinţii Castiliei şi Aragonului ! Doi ! Măcar unul ! şi tot era prea mult ! Ce face nobilul Silva, bătrînul ofensat ? Credeţi că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători ? Nu ! El se gîndeşte să-i pedepsească cu mult mai aspru : le citeşte un lung discurs istoric moral, în care face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi, ale căror portrete sunt atîrnate în salonul unde s-au întîlnit cei doi rivali, regele Carlos şi banditul Hernani.

Aceştia stau în picioare împreună cu femeia vinovată, şi ascultă... şi ascultă ; cîteodată unul din ei cutează să facă o mică întrerupere, să zică şi el măcar o vorbă de scuză — nu-maidecît asprul Silva exclamă : „Taci ! nu mă-ntrerupe !“ şi-şi urmează mai departe pomelnicul.

Dar e Victor Hugo ? Da. Dar versurile sunt admirabile ? Făr'ndoială. Însă ce are a face ? Victor Hugo e un mare poet liric, un cugetător şi mai mare, şi versurile lui sunt minunate. Asta nu împiedică drama lui să fie lipsită de viaţa pe care

scena clovnilor o are. Acea scenă trăieşte, iar *Hernani* nu; şi anume fiindcă acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă, iar din *Hernani* poţi tăia, ba chiar cu folos, şi pentru dramă şi mai ales pentru auditorul priceput, patru din cinci părţi, şi *Hernani* tot *Hernani* rămîne.

Cît n-ar cîştiga, de exemplu, dignitatea nobilului hidalgo, dacă dînsul ar avea buna inspiraţie să renunţe la academicul discurs, care prelungeşte din cale afară o situaţie atît de penibilă şi de umilitoare, şi pentru el, şi pentru nobilii castilani din pereţi, şi pentru publicul din sală !?

Cu cît mai mult spune el, în supărarea lui, şi tot spune, cu atît noi înţelegem mai puţin ; fiindcă noi nu înţelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înţelegem un ce dintr-un cum. Astfel, putem de la sunete căpăta impresia luminii de lună. Cine iubeşte muzica, şi e deprins să o înţeleagă, are să vază desigur lumină la atingerea lui s*ol diez* al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.

Cînd Othello turbă de închipuita trădare şi se plimbă de colo pînă colo, ca o fiară nebună, mai are vreme să ţie discursuri ?

Închipuiţi-vi-l pe „stupidul turc“ venind în faţa scenii, luînd o poză demnă şi începînd să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întîi toate suferinţele sufletului său şi apoi toate torturile imaginabile cu cari proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona ! Toate comparaţiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate ameninţările de lux poetic, ne-ar face să dăm din umeri şi să zicem :

„Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental !“

Şi din momentul acela, n-am mai purta deloc grijă de soarta năpăstuitei veneţiene.

Căci, din două una : ori e în adevăr gelos pînă la cumplita crimă, şi atunci n-are vreme să mai ţină discursuri, şi mai cu seamă kilometrice, şi încă în versuri distilate ; ori, dacă le ţine, şi-a scos tot focul de la inimă, şi n-are să se mai potrivească, la urmă, crima deloc. Prin urmare, ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă.

Othello, deşi „turc stupid", o ştie bine aceasta şi, fiindcă lui crima îi trebuie, renunţă la discurs, şi foarte cuminte face.

O vorbă numai, o vorbă, al cărei miez este mai substanţial decît ar putea fi conţinutul a o sută de versuri alambicate : „*Cum*, să-i omor ?". Atîta numai poate scoate din gîtlejul înecat de turbare : „*Cum ?*" Şi din această scurtă întrebare noi vedem limpede că tragica soartă îi aşteaptă şi pe ea şi pe el.

Da, zic unii, dar stilul francezului e unul şi al englezului altul.

Iată greşeala mare : a confunda stilul cu maniera. Între stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial.

*

Iată două piese de teatru, două tragedii. În amîndouă avem aproape aceeaşi fabulă : doi fraţi — unul bun, blînd, prostuţ, onest, devotat tatălui şi fratelui ; celalt, rău, făţarnic, invidios, intrigant, urînd de moarte şi pe tată-său şi pe frate-său. Cel mai rău profită de buna credinţă a naivului bătrîn — ţese o intrigă infernală şi perde pe cel mai mic în ochii tatălui.

Într-una din piese, horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure, unde trăieşte într-o vizuină ca un pustnic nebun. În cealaltă, horopsitul, desperat, îşi ia lumea în cap şi se face tîlhar de codru. Şi într-una şi în-

tr-alta, tatăl lesne crezător cade la rîndu-i victima mișelului intrigant.

Ia să vedem acuma ce fac cu această fabulă doi artiști deosebiți.

Unul ne aruncă înainte persoanele fabulei și le dă drumul să facă orice vor voi ele, cum le-o tăia capul și cum le-o îndemna inima : să facă în fine tot ce sunt în stare să facă.

Celălalt ne prezentă persoanele dîndu-le misiunea imperativă de a ne spune cum sunt ele.

Primul, o dată ce le-a dat drumul persoanelor sale, nu se mai amestecă deloc, nu mai face nici o presiune morală asupră-le. El nu se mai interesează de soarta lor, de succesul sau peirea lor : le lasă-n voia întîmplărilor, așa cum le-a făcut Dumnezeu, să-și împlinească fiecare scrisul ei.

Cel d-al doilea, din contră, e foarte gelos de soarta persoanelor lui : o singură clipă nu le slăbește ; se ține pas cu pas de ele. Le ocrotește, le persecută, le laudă, le critică, le admiră, le ajută să iasă din încurcătură, să răspunză la enigme, să dezlege șarade, le recompensează și le pedepsește.

Dacă, la cel dintîi, doi inși se ceartă și cît p-aci să-și verse sîngele, el se dă cuminte la o parte, lăsîndu-i să-și împartă părul cu furca. În cazul analog, cel d-al doilea, după ce că-i pune cu dinadinsul să se certe, apoi tot el se amestecă de-i împacă ; ba, ori ajută pe cel mai slab ca să covîrșească puterile celui mai tare ; ori, dacă este mai simpatic acesta, îi mai dă ajutor pe dedesubt ca să-l zdrobească pe acela cu desăvîrșire. În fine, bietele persoane, bune rele, cum ar fi, în loc să *facă* necontenit ce i-ar îndemna firea lor, sunt osîndite *să spună* mereu aceea ce le suflă autorul. S-ar putea zice că persoanele acelea, dacă în adevăr ar exista, și-au găsit beleaua cu introducătorul lor în fața lumii.

Într-un cuvînt, la persoanele celui dintîi artist, avem o continuă confirmare a vieţii ; iar la ale celui d-al doilea un torent continuu de afirmări exterioare, fără vreo confirmare interioară.

Oricine, credem, a înţeles că am vorbit despre Glocester cu fiii săi şi despre bătrînul Moor cu Franz şi Carol.

Vorbeam de stil şi manieră. Iată — la cei dintîi e stil, la cei din urmă, manieră.

*

Cine înţelege ce este arta, orice i-ar spune aşa-numitele sentinţe fără apel ale opiniei publice, nu se va putea un moment amăgi asupra deosebirii fundamentale dintre stil şi manieră.

Să încerc a ilustra această propoziţie.

Vedeţi colo pe cîmp, în revărsatul zorilor, o umbră cenuşie... Este un om... poartă la subţioară un baston, ori cine ştie ce, discret aplecat spre pămînt. Vedeţi-l... Cu ochiul umbrit de pălărie, ţintă-nainte, caută să apuce o cît mai largă zare. Uitaţi-vă ce stîngaci păşeşte, cum se furişează de domol şi de sfios, cum evită orice pas precipitat, orice zgomot, orice atitudine ameninţătoare care ar trăda cumva vreun gînd rău.

Dar, ia să ne întoarcem privirea în partea astălaltă, între zarzavaturi. Iată o altă apariţie. Foarte încruntat, un uriaş cu mîinile întinse în sus, ţinînd în dreapta un toroipan ridicat. Priviţi-l cum stă mîndru şi ţeapăn, hotărît să zdrobească pe oricine s-ar apropia... Poartă o legătură enormă pe cap şi e drapat ca un suveran african în veşminte bătătoare de departe la ochi. Ce grozavă înfăţişare !

Ce este acea umbră cenuşie din cîmpie ? Ce este băţul pe care-l ţine aplecat la subţioară ? Ce este în capul de sub pălăria aplecată bine pe ochi ? Băţul e o puşcă şi-nnăuntru-i

moartea ; sub pălărie e un gînd limpede şi rău. Umbra aceea stîngace şi sfioasă este un dibaci şi îndrăzneţ vînător. Vai de prima victimă pe care o va întîlni ! cu cît mai tîrzie va fi întîlnirea, cu atît mai vrăjmaşă şi mai socotită lovitura !

Ia să vedem acuma şi pe voinicul fioros care păzeşte zarzavaturile. Ia să avem puţin curaj. Să ne apropiem binişor de el, să vedem ce are să facă... Iată că nu ne face nimica... Ne lasă să-i luăm din mînă toroipanul de scaete, ne îngăduie să-l dezbrăcăm de veşmintele lui pompoase, să-i smulgem de pe cap turbanul de paradă... Acum l-am despuiat de tot. Ce am aflat oare dedesubtul groaznicului aparat ? — O cruce de prăjină cu braţele-ntinse, legate cu un crîmpei de funie de tei, purtînd în vîrf drept cap o veche oală spartă... Era un popondeţ !

Ce ageamii trebuie să fie păsărelele ca, de veacuri după veacuri, să se mai sperie de aceeaşi oală spartă, de aceeaşi cruce de prăjină, de acelaşi primitiv artificiu !

Exact acelaşi lucru se petrece în artă.

Ce ageamiu trebuie să fie spectatorul sau cititorul care nu ştie să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, şi care cască gura cu bună credinţă în faţa unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare — confundînd astfel maniera cu stilul !

*

Un tînăr de umilă extracţiune, vagabond muritor de foame, om de un temperament exaltat şi de un spirit de tot excentric, dar o inimă excelentă în fond, se înamorează din vedere, la o procesiune regală, de Regina — nu de regina nu ştiu care... de Regina Spaniei ! Nebunul are curaj să înfrunte sentinelele, să sară noaptea zidurile parcului regal ca să depună, pe banca unde stă de obicei Regina, buchetele de nişte

flori cari a aflat el că-i plac cu deosebire strălucitei adorate. E un amor smintit, mortal !

Nebunul are noroc să ajungă, printr-o intrigă de curte, aproape de strălucita adorată, să devie prim-ministru al unui rege care veşnic lipseşte de lîngă regina, umblînd la vînătoare. Ce face înamoratul nostru ?

Credeţi că-şi dă măcar osteneala să aibă o întrevedere mai de aproape cu femeia, care e foarte dispusă să nu-l trateze cu prea multă răceală ? Aş ! Lasă amorul pe altădată şi se apucă cu dinadinsul să stîrpească abuzurile celorlalţi miniştri. Într-o şedinţă solemnă, prinzîndu-i cum se ceartă la împărţeala jafurilor din averea regatului, le face o grandioasă morală patriotică, maltratîndu-i în vreo două sute cincizeci de versuri. Precum declama cînd l-am văzut întîia oară că are să moară pentru Regina, aşa declamă acuma, că nu se lasă nici mort pînă nu va regenera finanţele compromise şi administraţia coruptă ale Spaniei.

A înţeles cititorul, că vorbim de „*ce pauvre ver de terre amoureux d'une étoile*", celebrul lacheu al lui Don Salluste, mirificul Ruy-Blas, care, ministru atotputernic, în loc să bage-n fundul pămîntului de viu pe infamul intrigant, cum îi era mai uşor decît a se şterge la nas, i se dă acestuia legat de mîini şi de picioare, numai şi numai de hatîrul autorului !

Poftim acum de ce s-apucă eroul nostru ! Cînd era lihnit vagabondul, sărea zidurile castelului sfîşiindu-şi în ţepele de fier carnea slabă de foame şi primejduindu-şi de mii de ori o viaţă păcătoasă, numai ca să aducă iubitei lui floricele. Acum, e ministru magnific, şi numai o uşă secretă îl desparte de femeia adorată, şi totuşi nu vrea s-o deschiză, fiind ocupat să dea consiliului de miniştri flori de retorică.

*

A ! sfîntă retorică !

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul *Cours français de Rhétorique*, prima ţîţă de la care am supt laptele ştiinţei literare.

Minunată carte ! şi ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile şi metoda bătrînului meu curs francez, în a nu mai ştiu a cîtea ediţie, şi, de astă dată, în limba noastră maternă, hrăneşte şi azi, tot aşa de bine ca pe vremuri, inteligenţele tinerelor generaţiuni de la noi, cari-şi închină viaţa lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrîn, dar totdauna verde, al cărui imperiu nu i-l poate uzurpa nici o inovaţie, am învăţat şi învăţăm nenumăratele feluri de stiluri — stilul... clar, concis, pompos, uşor, măreţ, simplu, sublim, patetic, larg, ornamentat, chiar înflorit şi alte multe. Tot dintr-însul am învăţat, ce sunt figurile sau tropii, cum se cheamă luarea totului drept parte şi a părţii drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul şcl., în fine toate subtilele deosebiri formate între sutele şi miile de feluri a se exprima ale omului.

Toate stilurile le putem învăţa din savantul meu curs francez, afară numai de unul singur, — dar poate că de acesta nu simt încă nevoie tinerele noastre generaţiuni de literaţi.

Era o excelentă şcoală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme*, unde am învăţat să croiesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoie să le cîrpesc, să le repar şi să le scot petele ; dar unde niciodată n-am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate şi deosebite veşminte ; şi, necunoscînd muşteriul, se-nţelege că n-am învăţat nici cum se ia măsură. Am învăţat croitoria fără a mă gîndi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Așa, cînd am ajuns și eu calfă și am voit să lucrez pe seama mea, cînd mi-a venit și mie un mușteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mîna aiurit în grămada de veșminte, și am trîntit în capul blond și buclat al unui copilaș de prințesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin șui o largă purpură imperială, iar pe umerii mîndri ai unui tînăr Cezar, o cazacă pestriță de paiață cocoșată.

Și le-am dat drumul în lume așa, și lumea, care judecă pe oameni după veșminte, cum spune înțeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană copilașului prințesii, s-a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tînărul meu Cezar l-a fluierat și huiduit !

Ce succes !... De ce ?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă-nvețe, unul singur — stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decît unul.

Nu știu cine a zis o dată în glumă că e foarte ușor lucru să faci o statuă. Nu-ți trebuie decît o stană de piatră ; în sînul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care așteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei ! n-ai decît să o spargi tu și să dai drumul captivului... Iei o daltă și un ciocan și scobești la o parte, încet-încet, țandără cu țandără, învelitoarea de prisos, și Apollo apare victorios și strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ți scape dalta și să atingi miezul.

Acum, poți să scoți pe Apollo păzind turmele și luminînd pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducîndu-și carul, învingînd șarpele ori cîntînd pe lira cu șapte coarde după jertfirea cutezătorului satir ; poți să scoți deci un Apollo

simplu, maiestos, fulgerător sau sublim — asta e o chestie de stil.

— Dar bine, zic eu, care am învăţat pe de rost cursul de retorică ; eu ştiu în cîte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decît numai un lucru nu ştiu : cum să-i fac statua.

— Dacă nu ştii, du-te de-nvaţă, îmi răspunde glumeţul meu, şi vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poţi învăţa) că nu-ţi trebuie deloc să cunoşti toate stilurile ; îţi trebuie să cunoşti numai un stil — stilul potrivit, care le încape pe toate spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intenţiune.

Aşa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri, nu erau decît variaţia de atribute ale unuia şi aceluiaşi stil, atribute care trebuiesc ţinute în dulap închise, şi îmbrăcate numai la nevoie. Nenorocire aceluia ce va greşi haina ; acela va păţi ce am păţit eu cînd le-am dat drumul în lume prinţişorului, arlechinului şi Cezarului schimonosit.

*

Pînă să ne reîntoarcem la cercetarea stilului, cîteva digresiuni fără disciplină cred că nu strică.

Noi ştim că, dintre toate fenomenele, acele ce ne interesează mai mult pe noi oamenii sunt mişcările sufleteşti ale omului. Un spirit paradoxal ar putea îndrăzni să spună că sunt două lumi întregi, două universuri. O picătură de rouă limpede ce cade din înălţimile senine, în drumul ei către pămîntul din care a fost sorbită-n sus, reflectă din pereţii-i tot văzduhul larg. Ceea ce, de la pereţii acestei infime sfere reflectoare, este fără margini în afară, se adînceşte-n năuntrul ei, afundîndu-se iarăşi fără margini. Acolo, în strîmtul fund, ca şi afară-n larg, sunt iarăşi toţi sorii, toţi luceferii, toate

stelele şi calea robilor. De la pereţii ei, în afară o nemărginită lume, — o altă nemărginită lume înăuntru ; margine nu e în afară şi ori încotro ; asemenea înăuntru, d-a-ndăratele şi ori încotro, margine nu e.

Aşa e şi sufletul omenesc, ca bobul de rouă : o infimă oglindă sferică cu conştiinţa absurdei adîncimi proprii — în afară-i şi-nainte-i, ori încotro, infinitul mare ; înăuntru şi d-a-ndăratele infinitul mic. Între aceste două infinituri, între aceste două lumi, e o ciudată şi grozavă deosebire : pe cînd infinitul mare este ideal deşi palpabil, infinitul mic este singurul real deşi impalpabil. Căzînd din înălţimi, oglinda de rouă, în drumul ei, schimbă perspectiva interioară după punctele liniei sale de cădere : asemenea şi sufletul nostru, în trecerea-i, schimbă în adîncimile sale lumea dinăuntru după schimbările lumii dinafară.

Cîţi stropi de rouă între cer şi pămînt, atîtea oglinzi mişcătoare şi atîtea ceruri, asemenea cîţi oameni atîtea sufllete şi tot atîtea lumi.

Şi iată dar de ce, mai mult decît tot universul cel mare, ne interesează universul cel mic ; fiindcă, cu cît cel dintîi se înalţă şi se depărtează tot mai mult de noi, cu atît cel d-al doilea se adînceşte şi ne pătrunde ; unul se-ntinde, celălalt se strînge ; unul *este*, celălalt *suntem* — *estele* acela e o idee, numai acest *suntem* ni-i singura realitate posibilă.

Aşa, pentru înţelesul omului nu-i nimic mai important decît înţelesul omului, fiindcă, prin comunicarea înţelesului la înţeles, realitatea se potenţiază. Infinitul palpabil, dar ideal, se adînceşte în oglinda sferică şi devine infinitul impalpabil, dar real. Dar oglindit acum dintr-o oglindă într-alta. O a doua adîncire, o altă lume şi mai impalpabilă, dar cu atît mai reală. Să luăm două oglinzi sferice : soarele uriaş se strînge în adîncimile uneia ca un punct ; din cea dintîi,

acest punct se adînceşte încă o dată în a doua, şi cînd a ajuns ca vîrful acului de albină, atunci aruncă în focarul de reflexie cea mai intensă lumină şi căldură.

Toate aceste schimbări, toate aceste raporturi — între infinitul mare şi infinitul mic, şi apoi între acesta, devenit la rîndu-i mare, şi cel d-al treilea, care-l potenţiază la rîndu-i — au totdeauna măsuri fatale din cari nu se iese. Fie oglinda imperfect sferică, neregulată, deformată, burdușită, oricum colorată, ea îşi va păstra ca atare un mod totdeauna acelaşi de oglindire — totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* se oglindeşte.

Dar, unde ne ducem cu atîtea ciudate digresiuni fără disciplină ? Ne depărtăm prea tare de obiectul vorbirii noastre, de stil... Din contra, iată că am ajuns tocmai la dînsul.

Precum stropul de rouă cade, cade mereu căutînd odihnă, asemenea căutînd odihnă trece, mereu trece sufletul omului. Şi el e o oglindă sferică, veşnic în mişcare, rotindu-se pe axa ei şi mergînd prin spaţiu ca şi corpurile cereşti. Schimbînd mereu punctul de perspectivă, echilibrul nestabil şi un chip constant de raport între *cum* şi *ce* oglindeşte îi sunt neapărate ca să poată oglindi.

Pentru aceasta, — pentru a putea păstra echilibrul, — trebuie atît în rotirea cît şi în mersul său, să stăpînească ritmul pornirii iniţiale, ale cărui faze de accelerare sau domolire, de odihnă sau de precipitare, să se facă gradat şi oblu, iar nu smucit şi zdruncinat, pentru ca să nu se strice oglinda fără a-şi putea îndeplini menirea... Numai aşa poate comunica, la rîndu-i, limpede imaginile ce le primeşte din afară, unei alte oglinzi similare, cu care în treacăt se-ntîlneşte în această scurtă plimbare prin lumina vieţii.

Ritmul — iată esenţa stilului.

*

Mișcările lumii imprimă și sufletului nostru mișcări corespunzătoare, și, între aceste două serii de mișcări, raporturile trebuiesc să fie de un chip totdeauna constant ; fără de aceasta, echilibrul nestabil, de care am vorbit, nu s-ar mai putea menține, iar înțelesul nostru, prin urmare, ar deveni imposibil.

Cînd ne aflăm în fața unei lucrări de artă, fenomenul mișcării noastre sufletești se îndoiește. Sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare și, deci, cu atît mai necesar devine echilibrul nestabil, cu atît păstrarea chipului constant de raporturi mai indispensabilă.

Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează, fără un moment de repaus, un preludiu haotic fără soluțiune. Toate tonurile majore și minore, toate modulările posibile și imposibile, cari n-au secret pentru dînsul, le perindează pe simțitoarele clape, și toate după niște fatale legi, pe cari el nu le poate călca niciodată, dacă nu voiește să spargă minunatul instrument. În acel preludiu, el își cîntă sieși, se-nțelege și se place pe sineși.

Dar iată că un mititel gnom se furișează sub coatele maestrului. Printre degetele titanului, cari toate joacă de colo pînă colo pe complexa claviatură, mititelul își vîră și el mîinile : nemerește deschizăturile și, atingînd și el cu dibăcie clapele, fără să supere cîtuși de puțin, în fuga jocului, degetele marelui maestru, suprapune seriei de acorduri ale preludiului haotic o melodie care, fiindcă e rezultanta acestuia, se potrivește cu acesta, e realizarea lui posibilă și rațională.

Ce cuminte, ce dibaci, ce înzestrat și meșter mai ales trebuie să fie gnomul pentru ca să poată face fără greș un așa minunat *tour de force !*

Ei ! sufletul meu e orga misterioasă : titanul, care preludează fără un moment de repaus pînă ce orga pierde puterea de a mai scoate măcar o notă, este lumea ; iar gnomul ești tu, tu poetul, tu artistul.

Ia seama bine, gnomule ! Ia seama bine la tonul precis, la înțelesul adînc, la ritmul susținut al preludiului titanic, și improvizează-ți în consecință melodia clară. Mai ales, ferește-te nu cumva să atingi degetele foarte simțitoare ale marelui tău acompaniator, care, necăjit că i-ai deranjat lucrarea proprie, s-ar răzbuna pe tine făcîndu-ți cîntarea ta, printr-un magistral acord ținut, monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Te povățuiesc, dacă ești ageamiu, nu-ți încurca mîinile pe o claviatură așa de sensibilă, printre degetele unui așa de statornic și absolut maestru.

Cînd din sufletul meu, care e legănat veșnic de mișcarea lumii, tu, poet sau artist, voești să scoți un acord nou, nu trebuie să uiți că eu nu te pot asculta, te arunc departe sau fug departe de tine, dacă te-ncerci la ce nu poți bine, dacă mă silești să-mi stric echilibrul nestabil și astfel să-mi poticnesc înțelesul.

Care va să zică, gnomule, daca asta ți-este datul tău ; dacă tu, improvizatorul, ești legat de acompaniatorul cel mare, cu care sufletul meu are legături înainte de sosirea ta sub coatele lui, atunci improvizația ta melodică este în esența ei roaba acompaniamentului. Numai inventivitatea melodică este a ta ; liber ești să-ți alegi tonul, acordul și momentul cînd să intri și tu cu mîinile tale pe claviatură ; liber ești să construiești, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea și temperamentul fanteziei tale ; toate însă trebuiesc să nu iasă din ritmul lui. Aminteri, fie cît de torturată ca structură, cît de variată ca forme, cît

de bogată ca întorsături, cîntarea ta va fi monstuoasă, absurdă, imposibilă.

Cînd, în valurile de acorduri pe un ton, lente și solemne, ale preludiului, tu vei nemeri alt ton și vei precipita mersul melodiei tale ; sau cînd, pe o cascadă precipitată a lui, vei voi să te oprești ca să faci o fioritură *ad libitum*, vei fi un gnom prost, care nu poate fi ascultat decît în bătaie de joc, și care merită luat de ceafă și aruncat cu dispreț departe pentru îndrăzneala și prostia lui, — fiindcă a avut neomenia să intervie cu un *charivari* în sublimul preludiu.

Acea dibăcie de a-ți strecura cu o potrivită mișcare, în mersul preludiului etern, potrivita ta invenție melodică de cîteva tacte, acea virtuozitate, este aceea ce numim stilul.

Un autor ne povestește istoria a doi prieteni, frați de cruce, cari se ceartă, se dușmănesc, se bat și se omoară pentru — o femeie, se-nțelege.

E o veche poveste ; nu face nimica însă : daca povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă o dată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cîntec din copilărie numai să fie bine executat — lucrurile frumoase nu se-nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întîi ce legături strînse erau încă din școala primară, între cei doi prieteni, Petru și Paul ; cum niciodată nu s-a dezmințit devotamentul și stima unuia pentru altul ; cum unul a scăpat de la moarte pe altul cu primejdia vieții sale proprii șcl... Dar iată că Petru, care iubește foarte gelos pe o femeie, Tincuța, începe a avea bănuieli în privința lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminți : ea nu e nebună să lupte a risipi bănuielile lui ; ba, prin zîmbete cu două înțelesuri, prin protestații intenționat stîngace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrănește sistematic acele bănuieli.

Femeia își cunoaște bine arta : un bărbat cu cît teme și bănuiește, cu atît e mai ușor de stăpînit. Ea știe că un prieten bun ai bărbatului care o iubește este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei ; o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de pașnică și neturburată stăpînire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeia are un arsenal întreg de arme ; le poate rupe fără succes pe toate afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuța începe să vorbească cu Petru numai și numai de Paul : Paul în sus, Paul în jos ; Paul e drăguț, glumeț, spiritual, nostim, *charmant*. Petru cam începe să țîfnească. Dar iată, intră Paul : Tincuța nu poate stăpîni un strigăt și o mișcare de mulțumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece : trebuie neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cît p-aci să dea cu farfuria în cap jupînesei, pe cînd Tincuța și Paul rîd și povestesc fel de fel de nimicuri. Seara la masă, ea regretă că nu l-a poftit și pe Paul. N-are poftă de mîncare și stă pe gînduri cu privirile pierdute ; bate toba repede cu degetele pe masă ; oftează ; se scoală ; e nervoasă ; plînge tamnisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă, și adoarme sughițînd. În fine, un cortej întreg de simptome alarmante. Peste noapte, se zvîrcolește sub opresiunea unui vis urît ; geme, dă un țipăt, și Petru aude clar, printre dinții ei cari scrîșnesc, un nume !... Grozav !... „Ah ! Paul !".

Soarta lui Paul e hotărîtă acuma. Petru a mai avut cu amicul său oarecari mici împunsături ; de astă dată, ruptura trebuie făcută cu toată pompa. Se-ntîlnesc. Petru foarte-ncruntat îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într-un colț discret, pentru că are „să-i spună

ceva“... Acuzări categorice și violente de o parte... protestări de nevinovăție de alta : și, vorba înfierbîntîndu-se ;

„Mișelule ! Trădătorule !... pentru femeia mea...

— Neghiobule ! pentru o...“.

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba în mînă, o ridică d-asupra frunții vechiului său prieten și... Cîteva puncte...

Și ?... și ?... zic eu în culmea neliniștii.

„Trebuie să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate cari poartă în adîncul sufletului lor mai multe motive de turburare decît le poate da lumea de afară : ele sunt ca marea. Priviți-o sub cerul senin, sub pîcla apăsătoare a ecuatorului, cînd nici o suflare cît de ușoară nu adie d-asupră-i, priviți-o cum începe-a fierbe ; clocotește, se umflă, se ridică uriașă ; se zbate, se smacină, tot mai tare și mai tare, tot mai iute și mai iute vasta anarhie a talazurilor peste talazuri ! Am omorît Zeii ! e mort Neptun ! n-are cine să le mai înțelenească cu o singură-ncruntare, cu un singur semn. Uitați-vă ce zbucium satanic din chiar senin ! ascultați mugetul acesta zguduitor de ceruri ! Corăbier, nu-ți mai pierde vremea, atît de prețioasă pentru mîntuirea sufletului tău ! Lasă sforile velelor și închină-te : adîncul te cheamă nerăbdător ! Uraganul năprasnic e în culme ! Cine ? cine l-a pornit cu așa grozave porunci ? Marea însăși. Ea se chinuie din propriul și profundul ei neastîmpăr. Iată sufletul omului pasionat...“.

— Ce frumos stil ! ce minunat ! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

— Mărturisesc, răspund eu, că n-am prea citit de mult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale oficială așa lucru să se numească stil sublim ; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta...

— Cum ?

— Stilul prost.

— Ce ? Dar ăsta este stilul tutulor poeţilor celebri ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...

— Poate fi şi al lui sfîntul Ion-Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămîne.

— Dar de ce ? nu-nţeleg.

— Tocmai fiindcă nu-nţelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe cîtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatîrul unei uzate şi banale comparaţiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într-un colţ discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată d-asupra frunţii închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentru că eşti distrat, că cei doi vechi prieteni sunt osîndiţi să mai stea mult în aceeaşi atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunînd pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, *analiză psichologică.*

— Dar atunci, vrei să reduci novela la proporţiile unui simplu fapt divers de ziar, şi romanul la forma strictă a unui raport de agent poliţienesc.

— Ba nicidecum ; dar plimbă-mă pe mare la vreme şi cu socoteală. Toate priveliştile mării şi toată banala d-tale ingeniozitate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îţi sunt gratuite şi mie chiar nule. Eu voi s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul... Mă smulgi de lîngă el printr-un marafet uzat : îmi opreşti brutal o mişcare pornită ; mă plimbi pe la ecuator pornind artificial o altă mişcare de un ritm disparat, şi, pe cînd eu port grijă de soarta lui Paul, îngheţat într-un colţ strîmt, d-ta cauţi a mă face să plîng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu ? Ce e capul meu, să te

joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toți pereții, lovind-o cînd cu mîna cînd cu piciorul ? Auzi d-ta ! pentru ca să-ți numesc sublim stilul, d-ta să-ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, și o berărie drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu și pe Paul cu Minotaurul !

Ei, nu ! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim ; îl numesc altfel.

♠

Ți-aduci aminte, cititorule, de frumoasa poveste bătrînă ? Un socru avea doi gineri, unul cărămidar și altul zarzavagiu. Fetele moșneagului se rugau la Dumnezeu, una, să plouă din destul ca să le crească mari zarzavaturile, alta, să fie secetă ca să li se zbicească mai degrabă cărămizile. „Două sunteți într-o casă, a zis bătrînul, și nu vă mai poate Dumnezeu împăca !“. Așa e lumea noastră, ca fetele acelea peste putință de împăcat, pentru că are deodată nevoi diametral opuse : cîștigul și mulțumirea unuia este paguba și contrariarea altuia.

Iată minunata invenție a tiparului.

Ce n-ar putea spune un retor, un poet, despre binefacerile descoperirii lui Gutenberg ? Dar ea a dat umanității oarbe lumina ochilor ! dar ea a rupt lanțurile sclaviei ! ea a ridicat din uitarea și părăsirea seculară semințiile ce păreau blestemate la veșnic întuneric și nenoroc, chemîndu-le la demnitatea vieții istorice ! ea a îmblînzit fiarele pustiilor ! ea a consfințit Libertatea, Egalitatea și Fraternitatea ! ea a întronat și apără drepturile sfinte ale omenirii și ale omului ! Mă rog, ce n-a făcut ?

Dar eu nu sunt nici retor, nici poet, ca să mă aprinz așa din chiar senin de entuziasm pentru invenția tiparului, și

spun d-a dreptul, fără nevoie de puncte de exclamație, că ea a fost un mare noroc pe de o parte, dar pe de alta și o mare pagubă. Acestei invenții, e adevărat, îi datorim o însemnată parte a progresului material, prin dezvoltarea științei, prin împrăștiarea multiplă și repede a cunoștințelor pozitive ; dar tot așa de adevărat este că pe calea artei literelor, invenția tiparului nu numai că n-a făcut vreun mare bine, dar a făcut chiar serioasă stricăciune. Iată cele două fete așa de greu de împăcat ale moșneagului ; a plouat din belșug — castraveții uneia au crescut mari și frumoși, dar s-au fleșcăit cărămizile celeilalte.

Invenția tiparului a dat naștere unei colosale erori, anume : a făcut pe oameni să creadă că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea umană, că este menită să aducă foloase imediate, practice și pozitive.

Așa, s-a confundat cîntecul fără folos cu o rețetă de leac sigur, s-a confundat floarea inutilă cu rodul util. Toată lumea s-a pus cu furie pe cultura florilor ; n-a rămas palmac de pămînt neînflorit, și turma omenească, dînd năvală în vasta livede, s-a apucat să pască cu nesațiu la flori — flori, flori și iar flori.

Așa, nu se mai știe astăzi deosebi floare de floare ; toate sunt bune de păscut : laptele cucului ca și rara floare a alunului, trandafirul de Siras ca și floarea scaetului de pe marginea drumului. Și nu e gură care, rumegîndu-și ce a păscut, să nu aibă mica sa exclamație de mulțumire, ori de dezaprobare, în orice caz de afirmare a competenții, sensibilității și autorității gustului său personal... Asta-i bună ! excelentă ! îmi place ! asta n-o înțeleg ! asta nu are gust destul de picant ! Asta trebuia mai coaptă ; aste e veștedă ! asta e numai pîrguită !

Şi asta se cheamă vastitatea literaturii moderne, şi popularizarea artei literelor ; toţi o cultivă, toţi o pasc, toţi o rumegă.

Aşa, s-au născut stilurile infinite, şi şcolile, şi autorităţile, şi curentele, şi modele şi reputaţiile. Aşa, precum se zicea odinioară că, pe faţa pămîntului, nu e o clipă fără o moarte şi fără o naştere, putem zice astăzi că nu e o clipă fără născutul a două flori şi păscutul a trei.

Din vîrful munţilor şi pînă-n fundul văilor, sfîrîie roatele tipografilor fără minută de odihnă, vărsînd clăi de flori pentru turma rumegătoare, şi tot nu-i pot birui teribila poftă de mîncare, cu atît mai nepotolită cu cît procesul digestiunii este mai zadarnic şi mai fără folos de hrană : o simplă iritare de funcţiuni fiziologice fără urmă de cîştig pentru organism — sacîz morfolit şi murdărit degeaba în bale.

De aci, rezultă apoi că florile rare, cari trebuiau să înfrumuseţeze livedea, se perd înăbuşite în belşugul vast al buruienilor, cari trebuiau plivite şi distruse. De aci, rezultă că atunci cînd vrei o floare, de la care, ca om cuminte, ceri ce poate să-ţi dea floarea, frumuseţe şi miros, iar nu gust şi hrană, trebuie să te întorci la cîteva glastre vechi de-acasă : în livede e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să găseşti ce-ţi trebuie.

„*Coetera desiderantur*“, astea sunt cuvintele cari ţin loc de „*sfîrşit*“ după ultima frază neisprăvită a operei clasice, ce ne-a rămas, din nenorocire, trunchiată. *Coetera desideran-tur !* precum se doresc braţele perdute ale Venerii, precum se doreşte restul grupului. Unde e tînărul şi uşuraticul Paris ? unde e nobilul braţ care primea mărul ? unde o fi *coetera* acelea, magistrala încheiare a lui Tacit ?

— A ! vezi ! tiparul ! Daca ar fi fost tiparul, îmi zice cineva, nu ai mai dori-o, pentru că ai avea-o.

— Ba nu, răspunz eu ; deloc.

Fără tipar, am avut-o, o am măcar pînă la *coetera desiderantur*, și mă mulțumesc cu atîta, cu tot regretul pentru cele perdute. Dar dacă era tiparul, o perdeam toată : floarea se perdea, cufundată pentru vecie în vastul noian al buruienilor. N-am încredere în judecata mea pînă într-atîta, și cu atît mai puțin în a altora, încît să crez că, dintr-un ocean imens de buruieni, mi-ar putea denunța o floare nobilă înecată în umbra deasă.

Așa, încă o dată, rezultatele tiparului pe calea practică și utilă, sunt incontestabil fericite ; pe calea frumoaselor litere însă, ele sunt nenorocite : pe calea d-intîi ne ajută să găsim la sigur ; pe cea d-a doua ne face desigur să perdem.

*

Dar ce are a face invenția tiparului cu cestiunile estetice ? Are mult a face, și despre aceasta s-ar putea scrie mai multe de cîte pot încăpea într-un cadru strîmt ca al notițelor de față.

Oricît ar fi cineva de înaintat în vederile politice, oricît ar crede că, numai din ridicarea necontenită a nivelului intelectual și moral al unei societăți, și numai din treptata egalizare a condițiilor de trai al indivizilor, poate rezulta ordinea ideală a Statului și culmea de înflorire a speței umane — trebuie să recunoască un lucru, că niciodată nu se vor egaliza puterile și virtuțile particulare ale indivizilor. În lumea viitoare, în lumea pe care cel mai extrem utopist o poate visa, vor fi diferențe de închipuire, de judecată și de gust de la individ la individ.

Cel mai extrem utopist nu și-ar putea, credem, închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă la spirit,

o lume, în care toţi indivizii să fie egal de talentaţi sau lipsiţi de talent, egal lipsiţi de talent, egal de inteligenţi sau egal de proşti. Mai înţeleg să nu crează cineva că la un moment dat domnul Voltaire poate fi mai de spirit decît toată lumea ; oricine, care se simte mai sigur zicînd *noi* decît zicînd *eu*, are dreptul să se mîndrească de concursul anonim ce el îl dă lumii ca să o facă mai de spirit decît celebrul bărbat. Dar ceea ce n-ar fi de înţeles, ar fi să-şi închipuie cineva o vreme cînd, în toată lumea, fiecare să aibă tot atîta spirit ca domnul Voltaire.

Aşa fiind, talentele, mai mult sau mai puţin numeroase la un moment dat vor fi în lumea aceasta veşnic nişte excepţiuni ; asemenea şi cei ce le vor înţelege acele talente vor fi iarăşi nişte excepţiuni mai mult sau mai puţin frecvente : totdeauna însă, imensa majoritate a lumii va fi compusă din oameni normali, cari nu văd cu gîndul decît pînă la vîrful nasului, şi văd cît le trebuie. Generaţii după generaţii de imense majorităţi se vor strecura fără să lase în urma lor ceva deosebit una pentru gîndirea alteia ; cu păstrarea patrimoniului de gîndire şi cu continuarea speculării lui, vor fi însărcinaţi totdeauna numai cîţiva, un foarte restrîns număr : aceia vor însemna cultura şi progresul lumii întregi, aceia vor putea să dea un înţeles altul continuităţii speciei umane decît al continuităţii altor speţe animale.

Şi pentru aceasta, ei trebuiesc, în afară de tot ce e variabil, local şi trecător, să penetreze, în lumea aceasta, adică în raportul dintre ea şi om, ceea ce este constant, general şi veşnic.

Trebuie să înţeleagă dar orşicine, ce grea e sarcina acestor puţini, — sarcina artiştilor şi gînditorilor, — şi cum trebuie ea să se îngreuneze cu cît mai multe generaţiuni se succed, pentru că, cu cît mai tîrziu a venit artistul sau gînditorul în

lume, cu atît îi trebuie mai multă originalitate și mai mare putere de concepție pentru a covîrși capitalul din ce în ce sporit de gîndire umană, și pentru a găsi forma nouă.

Ce se-ntîmplă de cînd cu tiparul ?

Frumoasa sarcină a gînditorului sau artistului găsește mijlocul de răspîndire și de păstrare sigur în această minunată invenție, e prea adevărat ; dar de aci a rezultat zadarnica și pernicioasa închipuire că orișicine, numai bunăvoința să nu-i lipsească, se poate înscrie voluntar în rîndurile nobilei falange, din momentul ce arma s-a găsit. Orice cap sec, orice minte săracă, și, ce e asemenea rău, orice om cu bun simț, sau exemplar de duzină, a renunțat la onorabila stare de simplu fiu și apoi de tată de familie, pentru a juca un rol distins în umanitate. Toți fiii și tații din milioanele de duzine au înțeles pe semenul lor mai bine decît pe un altul, și astfel s-au ridicat de jos legioanele de moraliști generoși, poeții și criticii umanitari și șarlatanii ideologi, mistici, simboliști, naturaliști și profeții sociologi, etc., cari au înecat în valurile lor zgomotoase glasul a doi-trei inși aleși de sus, aiurind mintea lumii întregi, ce nu s-a prea arătat de astădată să aibă mai mult spirit decît domnul Voltaire.

Și n-are a face invenția tiparului cu arta literelor ?

Dar pe toate foile de papyrus și pe toate fășiile de pergament nu s-a făcut atîta artă în două civilizații antice întregi, cîtă se face într-un an numai pe hîrtie de la Letea !

*

Și acum să ne întoarcem iar la talent.

Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul de care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda și cu stima nu vei ajunge să

mulțumești pe un om lipsit de talent atîta cît îl poți mîlni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atîta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cît se va irita de critica sau indiferența unui singur amator.

E ciudat. Omului înzestrat cu adevărat talent îi este absolut indiferentă judecata altuia despre operele sale ; el are atîta încredere în puterea lui de expresie, încît, și cînd se aude lăudat și cînd se aude criticat, în fața și a aplauzelor, și a bîrfirilor, și a indiferenții, el își rîde în barbă, sigur fiind că foarte rar îl poate pricepe cineva mai bine și-l poate apreția mai exact decît se pricepe și se aprețiază el însuși. Din această siguranță, rezultă nealterarea personalității adevăratului artist, cu toate stăruitoarele păreri multiple și varii ale criticei și ale amatorilor ; din această neclintită încredere în sine, rezultă neîncovoiarea lui la vreuna din mode, particularitatea susținută a stilului, disprețul pentru gustul contimporanilor și prin urmare pentru o manieră simpatică acestora — manieră care i-ar garanta un succes facil — și disprețul pentru orice imitație a vreunui model anterior sau contimporan. În fine, pentru adevăratul artist, opinia publică nu există mai mult și nu-i poate inspira mai multă considerație decît animalele fabuloase.

Rareori, foarte rare, adevăratul artist va asculta cu oarecare încredere părerea cuiva în privință-i. Acea părere trebuie să fie îndelung încercată de el, pînă să capete autoritate. De aceea, îmi pare atît de ridicul amatorul care tam-nisam își dă artistului părerea sa asupra cutărei sau cutărei lucrări a acestuia — fie că-i găsește cusururi, fie mai ales că o admiră.

Dar ia să vedem pe omul care-și închipuie a avea un talent pe care nu-l are. Pentru el, opinia publică e suverană. El, după ce dă la lumină o producere, umblă zi și noapte să

strîngă sufrajele amatorilor cari, toate, pentru el sunt valabile ; cele cari-l aplaudă îl încîntă ; cele cari-l condamnă îl amărăsc. El discută bucuros cu oricine despre producţia propriului său talent, şi, atribuind lipsa de admiraţie numai şi numaĭ nepătrunderii, e gata totdeauna să facă amănunţite explicaţiuni asupra operii sale. Părerile altora despre talentul său sunt o hrană de care el nu se poate sătura oricît s-ar îndopa ; aşa dacă nu-l admiri, măcar batjocoreşte-l ; dacă nu-l aplauzi, măcar fluieră-l ; dă-ţi însă numaidecît o părere. Consideră-l orişicum, numai consideră-l ; el n-are încredere în sine, şi astfel sufletul lui, care mereu şovăie, are nevoie de o proptea, fie aceea într-o parte sau în alta.

După părerile pe cari le adună de prin toate răspîntiile, el îşi modifică judecata după propriile lui produceri ; după curentele opiniei publice, îşi face o programă ; după succesele obţinute de alţii, îşi croieşte o manieră ce i se pare sigură. Şi astfel, deşi sunt atîta de rare-n lume talentele originale, avem atîţia artişti ! Pentru aceea, toate fenomenele, atît cosmice cît şi sufleteşti, cărora le-a fost dat un curs valabil de către un talent oarecare, ajung foarte curînd demonetizate prin năvălirea valurilor de falsificări.

Aşa s-a întîmplat cu frumoasa antiteză a „trandafirului cu spinul“ ; aşa a ajuns dezgustătoare tînăra „Primăvară“ şi nesărate dulcile zile ale lui Mai ; aşa, luna, mai întîi din luminoasă ce era, a ajuns întunecoasă ca „un glob de aur“ pentru ca, mai apoi, „stăpînă a mării“, să fie cu desăvîrşire compromisă.

Tot aşa şi cu libertatea, cu patria, cu amorul, cu pesimismul şcl. ... stilul omului de talent a fost considerat de mulţimea secăturilor numai în partea lui externă. Acestei părţi externe fac ele greşeala să atribuie succesul talentului,

și acestei greșeli datorim potopul producerilor de manieră în arte și-n litere.

*

Îl prinde sau *nu-l prinde* — iată două expresiuni populare românești foarte ciudate, în cari încape tot înțelesul frumosului: în ele se cuprind tot ce poate cineva spune asupra artei, asupra talentului și stilului.

Vedem într-un teatru de stat un actor vechi și experimentat, cu o reputație consacrată de întreaga opinie publică, jucînd un rol important. Tot ce se cheamă aparat teatral e întrebuințat cu o perfectă pricepere și dibăcie după regula strictă a școalei — costum, plastică, declamație. Omul își pune toată bunăvoința, se repede, se-nțepenește maiestos, țipă, sforăie, ori sare, țopăie, face toate contorsiunile și strîmbăturile, după cum rolul e tragic sau comic — în zadar; ne lasă reci: pentru ce? — pentru că nu-l prinde.

Pe cîtă vreme, colo în circul ambulant, tăbărît pentru cîteva zile în mijlocul bîlciului, vedeți pe acest nenorocit clovn, cu făina groasă lipită pe sudoarea feții, cu atît mai zdrențăros și mai murdar, cu cît prin acoperișul sfîșiat al circului inundă de toate părțile lumina soarelui. Domnișoara, prima și ultima călăreață de forță a companiei, dă tîrcoale în arenă pe veteranul ei armăsar alb, care numără atîtea succese. Clovnul îi face o curte stăruitoare urmărind-o în toate mișcările. La un moment, curtizanul găsește prilej s-o ciupească de brațul ei foarte roșcat, care n-ar fi perdut mult din admirația publică dacă era îmbrăcat. Atunci mîndra călăreață îi trage un bobîrnac în nas, care pocnește ca un pistol; apoi numaidecît dă o biciușcă bătrînului armăsar, și dispare în galop. Îndrăznețul pedepsit a căzut, și clasica bășică a făcut ecoul nasului; înamoratul se ridică și pleacă

obidit, ţinîndu-se de amîndouă părţile lovite, plîngînd şi strîmbîndu-se într-un chip oribil. Rîsul publicului e irezistibil : l-a prins.

Aşa e în toate artele, dar absolut în toate.

Iată pe bulevard o statuă enormă. Marmura e de preţ şi figura pe care ne-o înfăţişează e a unui bărbat ilustru. Este o operă foarte scumpă a unui artist de mare reputaţie. Ilustrul răposat e înfăţişat în postura unui orator care salută cu modestie publicul, pe cînd acesta, entuziast, îi încoronează un discurs superb cu aplauze unanime şi prelungite. E o operă de execuţie, cum ar zice amicul meu Gion, *impecabilissimă*. Asemănarea cu răposatul este izbitoare, deşi se-nţelege, tipul e idealizat ; în fine, o operă fără cusur. Toate bune : şi postură, şi asemănare, şi idealizare, şi orice pofteşti ; dar — nu-l prinde pe răposatul deloc.

Iată însă că găsesc în grădina marelui om, la Moşi, cu cinci bani, un popă de turtă dulce. Minunatul părinte ! e aşa de cuvios — cu barba şi sprîncenile lui albe de zahăr, — cu ochii lui, două cofeturi albastre de colivă, îndreptaţi în sus către cer, ca şi cum ar invoca iertare pentru păcatele oamenilor răi şi zavistnici — cu dreapta ridicată, gata a blagoslovi ca un mucenic pe cel care are să-l mănînce ! E de turtă dulce părintele, nu de marmură ; e ieftin de tot, şi de o execuţie *pecabilissimă ;* dar n-ai ce-i face — îl prinde.

Pe o pînză de respectabile dimensiuni, vedem o intrare triumfală a unui strălucit împărat — oameni de arme, burgheji, popor, figuri alegorice etc., o splendidă punere în scenă. E o compoziţie magistrală şi savantă. De la vîrful pintenilor pînă la vîrful penelor, totul e studiat cu scumpătate ; nici o aluniţă istorică nu lipseşte de pe vreo figură, fie chiar alegorică, şi toate chipurile acelei multiple lumi sunt penetrate de solemnitatea circumstanţei. Ceva mai

mult ; minunata pînză poartă iscălitura unui artist, pe care opinia publică l-a consacrat — Makart... Toate bune, dar numai de un lucru e păcat ; de la impunătorul împărat ţeapăn pe calul lui tot aşa de ţeapăn, şi pînă la cel din urmă dobitoc din mulţime — pe nici unul nu-l prinde.

Pe cîtă vreme, ia să vedem acest alt triumf. Iată un căţel, un *Dackl*, care a căpătat premiul întîi la concursul primei internaţionale expoziţiuni canine, şi care, încărcat dc coroane, trece printre toţi concurenţii de speţa lui cu o legitimă mîndrie suverană (*Fliegende Blätter*, No. 2646, pag. 148). Toţi îl privesc cu deosebite sentimente, de la invidia cea mai vînătă pînă la cea mai sinceră admiraţie, pe cînd el, abia plecîndu-şi ochii, aproape închişi de fumul gloriei, înaintează încet şi măreţ. Iată un triumf... Sunt nişte cîini, e adevărat ; e un desen pe o pagină mică, semnată de un caricaturist obscur, A. Roeseler — dar pe toţi îi prinde.

Aşa e şi-n arhitectură, aşa şi în muzică. Înşiră cît pofteşti colonade după colonade ; aşază-le d-asupra domuri şi domuleţe ; îngrămădeşte pretutindeni decoraţii ; întrebuinţează zece contrabase, opt tromboane, patru tobe mari şi patru sute de voci — degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n literatură. — Toarnă sute şi mii de versuri ori de rînduri de proză ; cîntă toate stelele, luna, soarele, patimile, nimicnicia, eternitatea — degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n filozofie şi-n critică. Clădeşte cele mai transcendentale, cele mai profunde sau mai înalte tractate, cu tot aparatul posibil de erudiţiune ; combină cele mai ingenioase teorii despre artă, artă pentru artă, cu tendenţă, cu teză, cu sau fără mai ştiu eu ce — degeaba, dacă nu te prinde.

Tot aşa şi în teatru. Poţi pune să declame pe toţi eroii generoşi, toţi martirii extatici, toţi intriganţii mizerabili, toate femeile sublime ori infame, toate închipuitele împrejurări ce pot rezulta din ciocnirea patimilor şi caracterelor omeneşti, — degeaba : dacă nu te prinde, *nu te prinde*.

*

Rezumînd cele de mai sus, zic : condiţia esenţială a operei de artă este insuflarea pe care nu i-o poate da decît talentul. Fie de orice şcoală, de orice gen, de orice dimensiune şi proporţie, aibă tendinţă sau nu, urmărească sau nu vreo teză — dacă e insuflată de un talent, opera va fi şi va trăi, puţin importă cît : o clipă, un veac, ori mai multe. Oricît va fi trăit, dacă a trăit e destul. Între a nu fi şi a fi, e o nemărginire, faţă cu care deosebirile de durată a fiinţelor sunt reduse la nimic.

AMATORUL ŞI ARTISTUL

Am cunoscut o damă din societate, care avea multă pasiune pentru arte. Făcea versuri corecte şi adesea foarte convenabile — poezioare juvenile de cadru mic, uneori destul de curăţele. În acelaşi timp era pianistă, şi nu tocmai mediocră — descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere ; cultiva totodată cu asiduitate desenul şi pictura — desina fin şi mai ales zugrăvea cu succes flori şi păsărele : liliacul alb şi vînăt şi rînduricile erau subiectele de predilecţiune. La urmă, lua lecţiuni de sculptură şi, după spusele profesorului, avea multă dispoziţie — în cîteva luni modela busturi după natură.

Poezie, muzică, pictură şi sculptură — patru arte, cu un egal succes, ca Michel Angelo.

Nu sunt un linguşitor ; n-aş fi niciodată în stare să acord aplauze unei producţiuni de artă dacă ea nu mi le poate smulge. Aplauzele nemeritate în conştiinţa noastră mi s-au părut totdeauna cea mai detestabilă şi mai revoltătoare minciună.

Mărturisesc însă că la fiece nouă producţie, pe care mi-o arăta dama aceia cerîndu-mi părerea „sinceră“, se petrecea în mine o ciudată mişcare. Producţiile ei erau prea rele ca să pot avea despre ele o părere bună, şi prea bune ca să

am o părere rea. Aveau multe calităţi manifeste pe cari nu le-aş fi putut tăgădui ; dar le lipsea o calitate pe care nu o puteam defini, calitatea indispensabilă — nu erau lucrări de artă.

Atunci, foarte perplex, căutam un mijloc să scap şi de damă şi de conştiinţa mea, şi iată ce găseam :

„Doamna mea, pentru un amator, lucrarea d-tale este minunată, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar cîştiga mult în stima mea dacă ar semna o asemenea operă".

În multe rînduri scăpasem astfel. Dormeam acum liniştit pe formula mea, pe care o credeam suficientă, cînd, într-o zi, dama îmi prezintă ultima ei operă : un cuib de rîndurici sub o streşină, în momentul cînd părinţii, acăţaţi de marginea cuibului, dau de mîncare puilor lacomi cu ciocurile căscate.

Eram poate rău dispus, nu ştiu ; destul că astă dată m-au izbit mai întîi părţile rele. Era şi nu era un cuib de rîndurici.

În arta cofetăriei se produc din spumă de zahăr colorat figurine de un efect surprinzător : fructe, flori, păsări, miei, şcl. Aţi văzut pe ouăle roşii de la Paşti scena întreagă a Învierii. Ei ! nu ştiu cum, cuibul de rîndurici al amicei mi s-a părut zugrăvit după o lucrare de zahăr de la geamul unei cofetării. Cuibul din natură trecuse prin două prisme pînă s-ajungă la mine — întîi prin a cofetarului şi apoi prin a pictorului.

Dar asta nu va să zică nicidecum că lucrarea era lipsită cu totul de calităţi ; dimpotrivă. Am privit-o mult — peste putinţă să reprezinte cineva mai bine un cuib de rîndurici de zahăr. Ce fidelitate de tonuri particulare artei cofetăriei ! ce rigiditate specifică de candel ! ce strălucire transparentă

de acadea ! În fine, o execuţie minunată ca atare. Aceste bune calităţi mă hotărîră să-mi dau părerea sinceră.

„Doamna mea, pentru un amator...“.

Dar dama mă-ntrerupse :

— Mă rog, ce înţelegi d-ta prin amator ?

— Prin amator ?... prin amator ?... ştiu eu ?

— Ce diferenţă e între amator şi artist ? Te rog să-mi spui numaidecît. D-ta eşti un om care nu întrebuinţezi cuvintele în deşert. Ce înţelegi prin amator şi ce prin artist.

Încolţit astfel, a trebuit să mă execut ; şi fiindcă n-aveam nimic precis de răspuns, am recurs la metoda aforismelor fantaziste. M-am prefăcut că mă gîndesc adînc, şi cu tonul celei mai sigure teorii am început :

Amatorul lucrează de plăcere morală, şi ce produce îi face totdeauna plăcere — artistul lucrează de nevoie intelectuală şi foarte rar îi place ce face. Şi e natural să fie aşa.

Amatorul nu cere să-şi exprime în opera lui toată gîndirea şi simţirea : în orice producţie, el îşi vede covîrşită intenţia. El vede că a exprimat mai mult decît a voit, a reuşit prin urmare peste măsura dorinţei.

Artistul, din contra, în nici o lucrare nu-şi poate vedea intenţia întreagă acoperită, pentru că el vrea să-şi comunice toată gîndirea şi simţirea.

Într-un cuvînt, artistul vrea să comunice tot şi obţine puţin, pe cînd amatorul vede că obţine mai mult decît voia.

Amatorul lucrează prin inteligenţă : artistul prin apucătură. Pe artist îl stăpîneşte priceperea, amatorul îşi stăpîneşte priceperea. În fine ; artistul este un om fără voinţă, adică un om incomplet, pe cîtă vreme amatorul este un om cu voinţă, adică întreg.

— Nu înţeleg aforismele d-tale, mă întrerupse dama.

— Doamnă, dacă vrei să-ţi spun drept, nici eu nu le-nţeleg. Dar d-ta eşti de vină — îmi ceri să-ţi răspunz la nişte întrebări din cale afară dificile.

Ce diferenţă este între un amator şi un artist? e greu de spus; dar desigur e uşor să-i deosebeşti din chiar lucrările lor. Ceea ce pot spune cu siguranţă (şi privii încă o dată cu un zîmbet dulce cuibul de zahăr) e că rînduricile d-tale pentru un amator sunt minunate, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar cîştiga mult în stima mea dacă ar semna o aşa operă.

OBLIGATIVITATEA OPINIILOR

Aseară, m-am întors acasă tîrziu, zdrobit, cu mintea zdruncinată şi cu sufletul turburat. Căzusem, victimă a lăcomiei, într-o cursă. Mă întîlnisem după amiazi cu un prieten, care-mi propuse să mă ia la masă. N-aveam poftă de societate şi am respins politicos invitaţiunea. Dar infamul mă ştia că sunt o bestie lacomă de lucruri delicate, mi-a arătat, cu rafinerie infernală, o strălucitoare perspectivă — stridii, icre moi, un muşchi de căprioară împănat, un Cotnar original, mai ştiu eu ce...

Era peste putinţă să rezist pînă la sfîrşit, şi am cedat numaidecît.

Am plătit scump slăbiciunea mea...

Stridiile au fost minunate, icrele moi delicioase, asemenea şi vînatul, brînza, fructele, Cotnarul şi cafeaua. Dar...

Dar erau mulţi la masă. Îndată ce-am trecut de primul pahar după stridii, s-a încins între meseni o vie discuţiune „*de omni re scibili et de...*“ Am auzit trei ceasuri atîtea şi aşa opiniuni despre artă, mai ales despre artă ! că, intrînd acasă, am dat un picior straşnic cînelui meu, care mă întîmpina după obicei gudurîndu-se. Îmi pare rău — dar trebuia să lovesc, aveam nevoie să maltratez material pe cineva.

Cînele s-a mîhnit firește, însă i-a trecut curînd și a venit iar să se gudure lîngă mine, ca și cum ar fi vrut să-mi spună că nu înțelege pentru ce l-am pedepsit.

Atunci, scrîșnind enervat din dinți, l-am apucat cu amîndouă mînile, strîns de urechi, i-am atras capul între genunchii mei și, privindu-l drept în ochi, i-am debitat pe nerăsuflate următoarele :

Cîne ! știi tu, în imbecilitatea ta, ce este libertatea opiniunilor ? De atîtea mii de ani îmi ești prieten credincios... toate te-am putut învăța, toate ! — te-am învățat să joci domino și șah ; dar încă nu te-am putut face să înțelegi aceste mari cuvinte : libertatea opiniunilor ! Totuși, n-am desperat : am să mai încerc înc-o dată. Ascultă bine.

Libertatea opiniunilor este principiul cel mare, pe care, după atîtea lupte de veacuri, l-a instaurat omenirea ca fundament al vieței sale sociale. Acestui principiu sfînt datorim în cea mai mare parte bunul trai particular și liniștea publică.

A-mi spune părerea este dreptul cel mai sacru ce-l am cu, individ gînditor, în mijlocul semenilor mei. Omul este regele creațiunii : acest suveran este gelos de coroana lui, care e gîndirea, și tot atît de sceptrul lui, care este expresia. Dar ca toate principiile sacre, și principiul acesta nu-i scutit de o bubuliță — mică, ce-i drept, însă nu tocmai atît de mică încît să treacă neluată în seamă.

Regele creațiunii, reușind să-și recapete sceptrul, și l-a exercitat cu atît de adîncă convingere de la o vreme, încît a ajuns să creadă că dreptul lui îi este chiar o datorie. De unde, mai nainte, orice rege al creațiunii, afară de rare excepții de bravură, trebuia să-și ascunză bine coroana sub căciulă și să-și înghită sceptrul, astăzi toți regii creațiunii se cred datori a-și purta fățiș coroana în cele mai mărunte împre-

jurări ale vieţii private şi publice şi a face continuu semne de suveranitate cu sceptrul lor. Căci — orice clipă de abdicare ar fi un act de extremă laşitate, şi unui rege nu-i permis să fie nici o clipă laş.

De la optsprezece ani, el îşi ia coroana — are o opinie ! — şi sceptrul — are dreptul să şi-o exprime ! Respect opiniunilor libere ! libertate completă expresiunii oricărei opiniuni ! Ba, se întîmplă cazuri frecuente, în cari părinţii să moară cînd moştenitorul n-are încă nici optsprezece ani. Atunci, ce să facă el ? să renunţe la titlul de suveran ?... Peste poate ! E dator să continue, deşi încă atît de fraged, dinastia.

Priveşte tu, cîne, străvechi prieten şi totdeauna credincios supus al regilor creaţiunii, priveşte imensul lor carnaval, vasta lor mascaradă. Iată-i, fiecare cu coroana şi sceptrul său, dacă nu de aur şi de pietre scumpe, măcar de lemn şi ciobuleţe de sticlă colorată, dacă nu nici atît, măcar de carton şi peticele de hîrtie văpsită. Între ei, nici unul mai mare : toţi egali de suverani !

Vezi ce splendid cortej şi ce larmă haotică, în care nu se mai distinge nici o figură şi nici un glas, în care nu mai poţi şti cine merită să fie salutat de tine cu o respectuoasă mişcare din coadă, sau lătrat ca un caraghios !

În afară de acest imens concurs de suveranităţi, puţini sunt acei regi ai creaţiunii cari să-şi amintească un moment că suveranul nu e rob coroanei, şi că nu e deloc în primejdie a se arăta mai imbecil, renunţînd cuminte la sceptru, decît purtîndu-l cu ostentaţie bufonă ; că ar fi în orice caz mai puţin ridiculă, şi prin urmare mai demnă, o laşă abdicare, decît exercitarea tenace a unei deplorabile covîrşitoare suveranităţi.

Să merg și eu la mascarada regilor creațiunii ? Nu, cîne ! mai bine stau acasă.

În pădurea atîtor sceptruri suverane, tot n-are să se ridice al meu mai sus. Suveranitatea mea, la care renunț față cu imensa concurență, mi-o confirm în de ajuns privind drept în fundul ochilor tăi galbeni și inteligenți. Simț o deosebită voluptate a domniei mele să te stăpînesc, uitîndu-mă în ochii-ți, în adîncul cărora văd bine că dacă botul tău ar avea grai tu poate n-ai juca rolul cel mai trist în mascarada regilor creațiunii.

Nu, cîne ! eu mă închin principiului sacru al libertății opiniunilor, dar în ruptul capului nu pot admite și obligativitatea lor.

Mergi de te culcă sub pat !...

I-am dat un picior, și ne-am culcat, fiecare la locul său.

O VIZITĂ LA CASTELUL „IULIA HASDEU“

Am fost alaltăieri la castelul „Iulia Hasdeu“ de la Cîmpina, unde am petrecut o zi nespus de încîntătoare, ospătat de d. și d-na Hasdeu, părinții proprietarei. Această minunată clădire a fost ridicată în trei ani fără nici un studiu sau plan prealabil ci numai și numai, bucată cu bucată, după comunicările spiritiste ale Iuliei Hasdeu. D. Hasdeu nu este arhitect și n-ar fi fost în stare, cum singur mărturisește, să conceapă un plan așa de complex, așa de logic și de frumos. E un castel tare și totdeodată un templu. Baza lui are forma simetrică a unei cruci : axa-i principală urmează o linie perpendiculară pe meridian, așa că fațada templului privește drept la răsărit.

Mi-ar fi cu neputință să fac o descriere completă a acestui locaș de înălțare sufletească, de mîngîiere, de credință, de rugăciune și de inspirațiune. Mă voi mărgini a da puține note fugitive asupra unor amănunte și mai ales asupra emoțiunii profunde ce am simțit acolo. Castelul-templu are două aripe cu cîte un cat și un donjon central, înalt de optsprezece metri. El se ridică mîndru în mijlocul unei curți largi, avînd la dreapta lui, ca de streajă, niște nuci bătrîni, iar la stînga o grădiniță de flori tinere, scăldate toată ziua în lumina soarelui. Castelul-templu are de jur-împrejur, la fiecare rînd,

terase largi, împrejmuite toate cu stîlpi scurți de granit, acoperiți cu table de aceeași piatră, în stil druidic. Fațada e tot de granit cioplit fără lustru. Suindu-te pe terasa de jos, de la picioarele donjonului, dai de intrare. O muche de piatră, lată cam de o palmă, desparte vertical drept în două intrarea deschisă. Această muche e mucheа ușii principale: o bucată de granit masiv, grea de cîteva mii de kg., care se deschide cu mare ușurință, învîrtindu-se alunecos pe o osie de fer ce-i trece prin mijloc. Cînd ușa este deschisă, i se vede numai muchea; cînd este închisă, acoperind perfect intrarea, se vede pe placa ei de piatră, blazonul familiei Hasdeu, iar d-asupra pe o panglică zburătoare: „*E pur si muove*".

Auzisem atîtea despre acest *buen retiro* al ilustrului om, încît apropiindu-mă cu trăsura, mă simțeam cuprins de emoțiune, de un fel de neastîmpăr pe care-l produce totdeauna apropierea unui lucru de mult dorit.

În sfîrșit, am ajuns. Eram așteptat. Am coborît repede din trăsură și am intrat în curte, unde am rămas cîteva clipe uimit de înfățișarea impunătoare a castelului „Iulia Hasdeu". Dar am fost repede deșteptat din uimirea mea: pe terasă a ieșit să mă întîmpine figura srtălucitoare a nobilului meu amfitrion. I-am mărturisit numaidecît impresia puternică ce mi-a cauzat-o vederea operei sale de piatră, tot așa de minunată ca și celelalte opere ale sale.

— Stai să vezi... încă n-ai văzut nimic! îmi răspunse... Și mai întîi de toate, asta nu e opera mea, este opera fiicei mele, stăpîna castelului. Noi suntem aci numai în gazdă. Pentru aceea, mai nainte de orice, trebuie să te prezint stăpînei casei.

Zicînd aceasta, mă duse la umbra unui nuc. În trunchiul bătrînului copac, într-o găunoșătură, este portretul Iuliei Hasdeu, încadrat în mușchi viu, din care răsar plante mititele de

munte. E o grădină în miniatură, grădina unei zîne, o grădină întreagă cu miile ei de umbre și de lumini, cu miile ei de poteci și de izvoare vii, cu miile ei de generațiuni, încăpînd toate în scorbura, cît un pumn, a unui bătrîn copac.

— Acum putem intra.

Ne suim pe terasa de la intrare și, alunecînd amîndoi de o parte și de alta a lespezii care-și prezintă în față numai muchea, intrăm în vestibul. A doua ușă este asemenea deschisă: e cu două canaturi date în cele două laturi, prezentînd două oglinzi, cari, așezate paralel, reproduc una într-alta la nesfîrșit imaginea noastră.

— Simbolul puterii etern și infinit creatoare!

Pășim pragul și ne aflăm sub domul înalt al donjonului din centrul clădirii. În mijlocul sălii circulare, stă liniștit un stîlp masiv de zidărie de culoarea marmurei trandafirii; pe dînsul se reazimă două scări de fer ușoare, cari suie la brîul interior al donjonului, unde de jur-împrejur e o galerie metalică. În partea din spate a stîlpului, împotriva ușii de intrare, e o scară, care suie la celelalte două. În rînd cu galeria, deasupra stîlpului pe care se reazimă scările, este un pod susținut de stîlpi subțiri de fer; deasupra acestui pod, stă, sub domul albastru, statua Mîntuitorului, o dată și jumătate mărimea naturală. Statua este de lemn și colorată, după stilul evului mediu; este o operă de rară frumusețe a sculptorului Casciani din Paris. Mîntuitorul se ridică, deasupra unor nouri, către cer, cu brațele deschise, cu privirea aplecată spre pămîntul pe care-l binecuvîntează cu amîndouă mîinile. Din ochi îi pică lacrimi; în mîini și în picioare se văd urmele cuielor și pe frunte ale ghimpilor. Divinul fiu se înalță cu fața către izvorul luminii, către răsărit. Din vîrful domului, azuriu, ochiul lui Dumnezeu, înconjurat de stelele infinitului, îl privește, așteptîndu-l cu dragoste.

Domul e luminat de trei uși, răspunzînd pe trei terase și de o fereastră rotundă, întretăiată de o cruce cu geamuri în felii, colorate galben și roșu. Dacă îngenunchi în fața figurii Mîntuitorului, capul său divin i-l vezi în dreptul ferestrii scînteietoare de lumină, al cărei cadru îl înconjură ca o aureolă.

În galeria circulară îndărătul Mîntuitorului și sub fereastra rotundă, stă bustul asemenea colorat al Iuliei Hasdeu, învăluit de un văl alb subțire. Ochii ei au o putere de privire extraordinară, din altă lume, o privire care nu fixează nici un punct material, și care, pătrunzînd obstacole, imposibile de pătruns pentru noi, se adînceşte nemăsurat, în infinit, către un punct luminos, ce o uimeşte și o face fericită, către „Marele Centru".

Ieşim pe terasa din stînga. Un vînt răcoros adie. De jur-împrejur se văd ridicîndu-se dealurile verzi cari domină valea Doftanei. Mă opresc o clipă, ameţit de atîtea impresiuni, să respir adiarea dătătoare de viață. Dar ilustrul meu amfitrion mă apucă cu bunătate de braț, zicîndu-mi cu tonul unui îndemn inspirat :

— Mai sus ! mai sus !

Suim scara subțire care se încolăceşte pe zidul donjonului și ne aflăm pe terasa superioară. O panoramă sublimă se desfăşură jur-împrejur, și deasupra, bolta nemărginită albastră cu atîtea nenumărate terase, sclipeşte străvezie. Dar e foarte cald la amiazi. Ne coborîm pe terasa mijlocie, intrăm în interiorul donjonului și de-acolo, după ce mai privesc încă o dată minunata statuă a Mîntuitorului și bustul proprietarei acestui castel-templu, ne coborîm. Aci ilustrul meu amfitrion mă face să iau seama că stîlpul, care suportă de jos, în mijlocul domului, scările urcătoare la galerie, reprezintă, împreună cu ele, un mare potir : deasupra acestuia apare ridi-

cîndu-se la cer, departe de durere, figura strălucitoare a Domnului. La baza potirului, stă atîrnat chipul copilei pe patul ei de chinuri, acoperită cu flori.

În aripele de jos ale castelului, avem la dreapta și la stînga cîte două saloane, unul mare și altul mic ; în fund, un altar, și în fundul altarului, un piano. Acustica bolții acestui altar e de o putere care foarte rar se poate realiza prin voința arhitectului. Un acord produce o rezonanță care umple bogat întreg interiorul domului, deșteptînd glasul adormit al golului...

De o parte și de alta a altarului, două încăperi pentru bibliotecă, unde se pot în bună voie odihni mii de volume înțelepte...

Fereastra altarului e roșie, iar ale celor două biblioteci, una verde și cealaltă aibastră...

În salon, stă un portret în mărime naturală al Iuliei Hasdeu... Dar am spus că e imposibil să fac o descriere amănunțită a acestui locaș...

D-na Hasdeu ne cheamă la dejun.

Sala de mîncare se află la umbra unui nuc venerabil. Ne așezăm la masă.

De-acuma începe farmecul cel mare : de-acuma pornește d. Hasdeu, după ce mi-a arătat proprietatea fiicei sale, să-mi spuie multe, multe...

*

Felul sau, mai bine zis, *stilul* ospitalității la castelul „Iulia Hasdeu“ e cu totul deosebit : un amestec de *grand seigneur*, naiv, savant, patriarh bătrîn și tînăr artist. Atmosfera întreagă e plină de bunătate — bunătatea însăși, d-na Hasdeu, — și plină de scîntei de spirit — spiritul însuși, d. Has-

deu, — plină de frumusețe — amîndoi soții frumoși, prin frumusețea supremă a părului alb.

O așa ospitalitate e o mare favoare, o adevărată binefacere.

Tot timpul dejunului, ilustrul meu amfitrion e un izvor nesecat de învățături adînci și de glume scînteictoare — o activitate de spirit în adevăr prodigioasă. Cercetări filologice și istorice, experiențe și comunicări spiritiste, religiune, filozofie, arte frumoase, îmbrăcate toate în pînză minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minții omenești o poate țese, îmbrăcate în poezie — toate sunt cu o egală vigoare îmbrățișate.

Ascult uimit vertiginoasele jocuri ale acestui înalt spirit, toate egal pline de farmecul inspirațiunii și de puterea convingerii. Spiritul acesta jonglează cu corpii cerești, cum ar jongla cu niște mingi sau portocale.

Am uitat cu desăvîrșire scopul vizitei mele; mereu am ascultat, și nu mai mi-a venit în cap să fac vreo întrebare.

Ne-am ridicat de la masă și am reintrat în castel. D. și d-na Hasdeu se retrag să se odihnească puțin, lăsîndu-mă singur în salonul din stînga. Atunci încep să cercetez, unul cîte unul, toate amănuntele acestui încîntător locaș. În fiecare colț, materia spune o idee. Ies în curte și mă afund în grădina unde crește o vie de curînd plantată; departe înspre apus, se desinează dealurile de pe valea Prahovei, pe cînd, față în față, către răsărit se ridică la aceeași înălțime dealurile de pe valea Doftanei. E o liniște pătrunzătoare, pe care n-o întrerupe decît lătratul cîinilor castelului, — cari își reclamă tainul de hrană și mîngîituri de la d-na Hasdeu, — și șuieratul locomotivelor căii ferate. Mă întorc în curte. D-na Hasdeu își îngrijește pensionarii, popoare întregi de pui. D. Hasdeu, care și-a făcut siesta de cîteva minute, îmi iese înainte... E mai tînăr chiar decît adineaori și-mi zice:

— **Acum, iar sus ! sus !**

Ne urcăm pe terasa întîia, deasupra căreia marele donjon își aruncă către răsărit umbra. Ne așezăm în fața unei mese. Acum începe să-mi vorbească despre ultimele rezultate ale comunicațiunilor sale spiritiste cu Iulia.

De demult încă, fiica împărtășește tatălui luminile la cari a ajuns ea. Din toate aceste comunicări cari se urmează metodic, va rezulta o operă măreață — o sistemă completă asupra problemei creațiunii. Savantul poet speră că în curînd opera fiicei sale va putea fi dată publicului.

Din această vastă operă, d. Hasdeu, depozitarul ei, îmi permite să citesc cîteva pagini miraculoase. Îmi este peste putință, firește, să reproduc cît de palid propozițiunile filozofice cuprinse în acele pagini. Mă mărginesc a rezuma înțelesul ce l-am putut eu căpăta din ele...

„Marele Centru", Lumină și Voință nemărginite, înființează la infinit, izbind Golul, Nimicul. Din izbituri eterne pornesc ființe eterne, produs infinit al unui izvor infinit, voințe infinite, rezultate dintr-o voință infinită.

Este o sistemă materialistă-mistică, a cărei expunere va face desigur epocă în știința umană. Cu o vervă de care numai el este capabil, ilustrul meu amfitrion îmi dezvoltă toată sistema : este o clădire de o caldă și sublimă fantasie, întemeindu-se pe cea mai solidă și rece logică. Cu sistema aceasta, se explică lămurit toate ipotezele științifice moderne, nelămurite încă. Ea aruncă o puternică lumină asupra teoriei evoluțiunii, atavismului, personalității etc.

După ce d. Hasdeu m-a încleștat bine în țesătura sistemei sale, îmi zice, privindu-mă cu bucuria triumfului :

— Trebuie să stai deseară aci să vezi o noapte înstelată de pe terasa de sus, ca să pricepi mai bine toate cîte ți le-am spus.

Se înțelege că nu m-aș fi putut împotrivi la o așa ademenire, dacă nu eram cu dinadinsul împedicat de afaceri. M-am grăbit să mărturisesc ilustrului meu amfitrion adînca părere de rău ce simțeam că nu mă pot supune unei așa de grațioase porunci.

— Atunci, îmi zise d. Hasdeu, n-ai înțeles nimic. Pentru ce ai mai venit ?

La întrebarea aceasta, mi-am adus aminte, după atîta uitare, de scopul practic al vizitei mele, și promițîndu-mi în gînd să mă reîntorc altădată cu mai mult timp și pe-ndelete la fermecătorul castel-templu, am răspuns :

— Am venit... am venit să intervievez pe d. Hasdeu în chestiuni literare.

— Așa ? anume despre ce ?

— Despre starea literaturii noastre și despre sorții ei de progres.

— Atunci, zise d. Hasdeu, n-ai decît să-ți începi întrebările.

— Iată. Doresc a ști : ce credeți dv. despre literatura românească actuală în genere ? Cari sunt personalitățile într-adevăr eminente ale literaturii noastre ? Ce dezvoltare viitoare poate spera literatura română, avînd în vedere starea în care această literatură se află astăzi ?

— Foarte bine. Am să-ți spun.

Și luînd tonul sigur al omului deprins cu catedra universitară, dl. Hasdeu îmi comunică părerile sale, pe cari le voi reproduce cît se poate mai exact.

*

D. Hasdeu crede că literatura unei nații nu se poate ridica la o treaptă în adevăr înaltă, pînă cînd societatea națio-

nală și Statul național n-au ajuns la cea mai înaltă treaptă în putere. Societatea noastră și Statul nostru sunt încă pe drumul de suiș. Au fost grele pasurile de pînă acum, grele și fără răgaz. Monumentele de liniște și de răsuflare, prin cari trecem astăzi după atîtea veacuri grele, nu sunt decît un scurt popas pe calea destinatelor noastre. Ideea românismului se întemează astăzi printr-un scurt repaus, pentru ca să pornească, hotărîtă, către țelul ei final, către culmea dezvoltării sale.

— Mai sus ! Avem încă de mers... mai sus !

E atîta inspirație în glasul savantului poet cînd grăiește aceste vorbe, atîta voință în tonul lui profetic, încît mă simț ridicat fără de voie și pornit cu el către un viitor de glorie românească, de strălucire națională — care, oricît ar fi de depărtat, este real, palpabil, inevitabil.

Literatura română de astăzi ? zise d Hasdeu, zîmbind cu bunătate... Încercări mai mult sau mai puțin fericite, avînd mai mult sau mai puțin noroc de izbîndă a momentului și datorindu-și mai adesеori modei atît succesul trecător cît și împiedicarea unui succes mai durabil. Iată un exemplu : Eminescu. Eminescu este incontestabil un talent, cu toate defectele lui ; dar Eminescu, deși a avut după moarte norocul de a trece pentru cîtva timp la modă, din aceeași cauză, tot din cauza modei, a avut nenorocul să lucreze sub o direcțiune absolut străină de spiritul românesc, o direcțiune specifică, regională, eterogenă față cu ideațiunea poporului nostru, — sub direcțiunea, la modă pe atunci, a unei școli literare — sub direcțiunea școlii pesimiste-schopenhaueriste germane. Afară de forma externă a producerilor lui, adesea prea silită, aproape nimic nu este original sau măcar specific românesc. Mai toată opera lui este un răsad al ideilor pesimiste-schopenhaueriste, cari au făcut modă cîtva timp în Univer-

sităţile germane ; e marfa ieftină a studenţimii germane de la mijlocul secolului, în urma confuziunilor politice, redată, sub etichetă locală şi, firește, cu multă dibăcie, tinerimii române — budhismul antic, fiert încă o dată în cratiţa nemţească şi de acolo făcut ciorbă a treia oară într-o oală românească, drept hrană proaspătă pentru întărirea nouelor generaţiuni.

— Nu, nu ! adaogă d. Hasdeu... Eminescu a avut talent, dar e departe de a se putea numi un mare poet naţional.

— Dar, întreb eu cu sfială, atunci care e, după dv., d-le Hasdeu, cea mai mare figură a literaturii noastre ?

D. Hasdeu îmi răspunde, fără a sta un moment la gînduri :

— Alecsandri... Fără nici o îndoială, Alecsandri... El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gîndirii şi simţirii româneşti. El a cîntat toate dorinţele, el a plîns toate nevoile şi necazurile Românimii. El a încurajat, a îndemnat şi a îmbărbătat neamul lui în felul în care acest neam putea mai bine să înţeleagă ; a fost vesel, trist, viteaz, cuminte, răbdător, plin de speranţă şi de credinţă, glumeţ şi înţelept ca poporul român însuşi. În mintea lui întreagă n-a fost loc pentru nimic ce n-ar fi fost specific românesc şi în talentul lui nici o pornire care să nu fi fost specific românească. Alecsandri este gloria nediscutabilă a literaturii româneşti în secolul acesta. La o aşa înălţime nu mai văz alta.

— Dar altul, tot mare, nu avem ?

— Eliade, desigur. Iată încă o figură gigantică, cu atît mai minunată, cu cît puterea nu-i stă în talent, ci în voinţă. Iată un om care, la un moment dat — cînd nimeni aproape nu gîndeşte decît într-un mod fragmentar la cultura unui neam — închipuie cu vasta-i inteligenţă o sistemă completă de evocare a forţelor spiritului naţional : ştiinţe, literatură, arte, filozofie, religie, politică, tot încape pentru el într-o

sistemă închegată. Fără să reușească a face îndeosebi o operă de mare valoare, apucă, cu o egală putere, toate genurile literare și științifice, întemeind, ca bază neclintită a culturii și dezvoltării neamului românesc, ideea națională. Eliade n-a fost poate niciodată un mare scriitor ; ceea ce însă e indiscutabil este că a fost o minte mare, o voință mare — un om căruia generațiile actuale, cu judecata lor încă nesigură, nu pot înțelege cît îi datoresc, dar pe care o generațiune cu conștiința mai limpede și cu mintea mai înzestrată îl va onora ca pe una din cele mai strălucite figuri ale renașterii române. Și la Eliade ca și la Alecsandri, credința și voința s-au manifestat cu toată binefăcătoarea lor înrîurire pentru neamul nostru.

E bine înțeles că eu mă mărginesc a da aci numai într-un mod imperfect părerile ilustrului academician. Sub torentul ideilor sale eu nu pot nota decît liniamentele fundamentale cît se poate cu mai multă fidelitate.

Aci, a proposito de opera lui Eliade și de influența pe care a exercitat-o această operă, d. Hasdeu face o bogată digresiune asupra școlii „Junimii".

*

În digresiunea d-sale despre „Junimea", d. Hasdeu revine asupra observațiilor privitoare la Eminescu. A fost, zice d-sa, o școală literară care a falsificat felul de a gîndi, de a simți și de a spune românește, introducînd cu dinadinsul în literatura noastră tînără pesimismul universitar nemțesc, pedanteria obscură și greoaie nemțească. Pe de o parte, a inventat talente închipuite (Bodnărescu), iar pe de alta, a denaturat și a deformat talente reale (Eminescu). Acel ce s-a pretins cap

al şcoalii, el însuşi, n-a produs nimic original, n-a produs nimic care să poată rămînea altfel decît doar ca document de naivă şi umflată pretenţiune : căci în definitiv, toată activitatea lui nu s-a exercitat altfel decît ca paradă ostentativă de bun simţ : *il n'a fait qu' enfoncer des portes ouvertes.* Cu un bagaj portativ de cîteva formule ale celebrului Lessing, a căutat să răstoarne pe cîţiva infimi, ca Pelimon, Aricescu ş.a., ca şi cum aceia, pentru a dispărea, mai aveau nevoie de o aşa sfîntă campanie...

Un cap de şcoală care n-a avut altă treabă, nici altă inspiraţie decît să demonstreze că „In natura toată totul repoza" a lui Aricescu, sau „Poemele eroice" ale lui Pelimon nu sunt potrivite esteticei lui Lessing !...

Şi care a fost urmarea şcoalii aceştia ?... afară numai dacă această şcoală n-o fi avînd pretenţia că ea a dat naştere unor talente, ori că aceste talente, născute mai nainte de ivirea şcolii, nu s-ar fi născut fără dînsa...

— Cap de şcoală ?... Un Lessing ?!... Dar Lessing — fără a împrumuta bagaj portativ de la un alt Lessing anterior şi mai ales exotic (aşa încît să fie mai greu de controlat de către cotimporanii puţini deprinşi cu cititul) — Lessing a scris el însuşi minunatul *Laocoon*, celebrele *Nathan Înţeleptul* şi *Mina de Barnhelm*. Lessing a creat şi creaţiunea lui va rămînea ca o creaţiune pur personală şi specific germană, spre gloria lui şi a neamului lui... Dar capi de şcoală, cari se bat cu morile de vînt pentru a face pe Sancho Pança să caşte gura plin de admiraţie, şi nu sunt în stare a construi o pagină de invenţie originală ! capi de şcoală, cărora cei mai slăbuţi ucenici nu le pot recunoaşte altă valoare decît că sunt capete foarte bine echilibrate, foarte bine cumpănite !... Cumpănă în echilibru — diferenţă de greutate, *zero.*

Nu ; niciodată un cap de şcoală nu s-a mărginit ca un dascăl de şcoală, la teorii şi mai ales la teorii pueril negative ; niciodată cineva nu s-a putut numi cap de şcoală, fiindcă, în temeiul unor fragmente de adevăruri spuse deplin de alţii, au criticat lucrări mai prejos de orice critică serioasă (ca, de exemplu, pe răposaţii Pelimon, Aricescu ş.a.).

Un cap de şcoală creează, şi creaţiunile lui servesc multă vreme ca modeluri urmaşilor de talent... Dar eu mi-am mai spus în privinţa aceasta părerea pe larg. E de prisos să-ţi spun mai mult acum.

— În sfîrşit, d-le Hasdeu, zic eu, aş vrea să ştiu părerea d-tale despre sorţii de dezvoltare, de aci încolo, a literaturii româneşti.

— De asta, răspunde ilustrul meu amfitrion, de dezvoltarea literaturii româneşti nu mă îndoiesc deloc. Sunt cu deosebire convins că românii vor avea în viitor o epocă de strălucire literară, care se va număra între epocele remarcabile ale dezvoltării intelectuale umane. Neamul acesta e chemat, netăgăduit, să joace un rol mare în complexul istoriei...

D. Hasdeu întemeiază această propoziţie pe teoria d-sale filozofică despre creaţiune.

— Toate marile epoce literare au coincidat la epoce mari politice. Cînd voinţa unui neam întreg a reuşit să ajungă a realiza culmea aspiraţiunilor sale, a îndeplini suma de rezultate posibile ale energiei sale, i se trimete acestui neam o colonie de misionari, o pleiadă de talente şi de genii, spre încoronarea şi glorificarea traiului lui... Fericit acel ce va reprezinta atunci voinţa neamului ! Numele lui va marca veacul în care strălucita colonie a celor trimişi îşi va fi îndeplinit misiunea. Se va numi veacul lui Pericles, lui Augustus, lui Leon X, lui Ludovic XIV, sau al lui... cine ştie ?

...Poate că, adaugă d. Hasdeu, un așa secol pentru neamul nostru românesc nu e atît de depărtat, cît s-ar crede după împrejurările politice de astăzi ; poate că nu e așa departe ziua în care acest neam va să-și ajungă culmea voinții.

Aci d. Hasdeu, cu verva d-sale cunoscută, îmi arată foarte apropiată o perspectivă uimitoare...

Mi-e foarte greu mie — așa de puțin inițiat pînă acum în sistema de filozofie a d-lui Hasdeu — să inițiez pe cititorul, poate mai puțin preparat decît mine, în o teorie atît de subtilă. Pentru cititorul mai bine inițiat vor fi clare aceste cîteva cuvinte, pe cari mi le adaugă d. Hasdeu, după ce-mi afirmă că o epocă glorioasă a neamului românesc nu e atît de departe, precum s-ar crede. Iată, cît se poate mai exact, propriile cuvinte ale d-lui Hasdeu :

— Micul prinț Carol II e un trimis, trimis după voia lui proprie : el, copil mic — și asta se întîmplă cu toți trimișii — și-a denunțat misiunea. Acest copil, cînd d-abia vorbea și cînd auzise, pentru a numi jețul regal numai cuvîntul modern *tron*, iar cuvîntul vechi *scaun* nu-l auzise decît desemnînd jețurile comune ; acest copil, care nu putea ști istoria lui Ștefan cel Mare, ți-aduci aminte ce-a zis — cuvîntul lui de copil a străbătut la auzul mai tutulor românilor. A fost o solemnitate la Palat. După săvîrșirea programului oficial, pe cînd se rup rîndurile, copilul pleacă de la locul lui și merge hotărît să se suie pe tronul de pe care a coborît Regele.

„Ce faci, Carol“ ? îl întreabă, tatăl, prințul Ferdinand.

„Vreau să mă sui pe *scaunul* meu !“ răspunde băiatul.

— Atunci ? întreb eu...

— Atunci, răspunde d. Hasdeu, nu înțelegi ?... Ștefan cel Mare spune din vreme că *vrea* să se suie pe *scaunul* lui !

Umbra marelui donjon, cîtă vreme am stat de vorbă, a acoperit cu încetul toată terasa. Soarele scapătă către dealurile cari domină valea Doftanei. A trecut prea repede această zi încîntătoare... Momentul plecării mele se apropie... trebuie să părăsesc castelul „Iulia Hasdeu".

Foarte mîhnit de asta, mă ridic. D. Hasdeu mă conduce. Pătrundem de pe terasă în galeria interioară a donjonului. Mi-aplec capul şi mă închin înaintea Mîntuitorului ; salut pe proprietara care se uită mereu în adîncuri, şi cobor după d. Hasdeu pînă jos. Imi iau rămas bun de la buna şi blînda d-na Hasdeu şi de la ilustrul meu amfitrion şi mă sui în trăsură.

Cînd pornesc, mai arunc o privire către fereastra deschisă a donjonului : Mîntuitorul parcă-şi apleacă de sus divinii ochi asupră-mi, binecuvîntîndu-mă cu amîndouă mîinile rănite, ca şi cum mi-ar zice ·

„Mergi sub paza mea în pace, omule !"

Am sosit tocmai la vreme ca să apuc trenul. Starea sufletească în care mă aflu e aşa de înaltă, încît îmi trebuie singurătate. Mîntuitorul şi-a îndeplinit făgăduiala ; sub paza lui merg în pace — nici un cunoscut în vagon. Pînă să cobor la Ploieşti, unde trebuie să mîi peste noapte, gîndesc mereu la minunatul om de care m-am despărţit :

— Ce superioară şi fericită natură ! Ce minte şi ce suflet ! Cîtă ştiinţă şi cîtă credinţă !

DA ȘI NU

Ați cunoscut desigur gloaba sacagiului care vă cară în toate zilele apă. Bietul animal, modest pe atîta pe cît e de brav, nu s-a plictisit niciodată să meargă la pas de la casa sacagiului pînă la Filaret, și de acolo la altă casă, și iar înapoi la Filaret, și pe urmă... în fine, slujba pe care e chemată s-o facă orice gloabă de sacagiu.

Nici un moment deosebit în viața nobilului animal pînacuma. Dar se-ntîmplă o dată și altfel. Sacagiul are o dată fantazia să meargă mai degrabă acasă. Gloaba refuză să schimbe pasul. Din ce știe ea, nu vrea să iasă nici moartă. La pas știe să meargă și anume pe un drum dat : nu schimbă nici mersul, nici drumul, în ruptul capului.

Sacagiul o ia pe gloabă cu vorba bună, o mîngîie, o cheamă pe nume, o îndeamnă binișor : degeaba, îi dă cîteva bice : gloaba începe să țopăie din picioare pe loc — și nu vrea să pornească — o zi întreagă e în stare să țopăie din picioare de-atîtea ori cîte, dacă ar merge, ar face o poștie întreagă — dar din loc nu se mișcă.

Sacagiul, văzînd încăpățînarea bestiei, recurge la alt mijloc : începe, rîzînd, să gîdile gloaba la urechi, doar de-o putea-o urni din loc. Atunci, gloaba bătrînă e apucată de toate furiile : începe să sforăie, să dea din picioare, să se rescacăre,

să gîfîie, să tușească și să facă niște salturi ridicule, amenințînd să sfărîme ulubele căruții.

Să te ferească Dumnezeu de gloaba bătrînă cînd o apucă revolta dignității personale.

Ei ! Credeți că numai la sacale sunt gloabe ? Așa ! Vreți gloabe, adevărate gloabe cele mai nărăvașe ? căutați-le în literatură. Cum ăi scoate-o din drumul bătut, cum i-ei cere, gîdilînd-o puțin, să meargă altfel decît la pasu-i cunoscut de gloabă bătrînă, începe să sforăie, să țopăie, să se screamă, să se rescacăre, pentru a-și afirma dignitatea personală.

Pas de zi o oarbă de glumă asupra unui așa de nobil animal ! Animalul n-are să o înțeleagă și are să-ți facă o demonstrație ridiculă.

Se poate glumi ?

Da și nu.

Se poate — cînd ai a face cu oameni sănătoși.

Nu se poate — cu oameni bolnavi.

Se poate — cu oameni veseli și bine dispuși.

Nu se poate — cu oameni posaci și mîhniți.

Se poate — cu oameni de spirit.

Nu se poate — cu oameni proști.

Se poate — cu literați și artiști.

Nu se poate — cu gloabe literare și artistice.

(Epoca, 4 decembrie 1896, pag. 2 : Ion).

CRITICELE LUI GHEREA

Volumul III. — Editura Socec și Comp.

Zilele acestea, a apărut al treilea volum de Critice al lui Gherea.

O parte însemnată din volum conține articole de critică asupra unor critice ale altor critici. Eu, cetățean al unei țări care se află într-o situație destul de critică în privința producerilor și prea productivă în privința criticelor, simt firește sațiul pentru cele din urmă, cu atît mai mult, cu cît mi-e sete de cele dintîi ; așa că, nu mi-ar putea da prin cap să încerc a face și eu vreo critică asupra volumului de Critice al lui Gherea.

Mai la urmă, la ce bun atîta înconjur ? Nu mă pricep la critică și de aceea nici nu o fac ; mi s-a părut totdeauna că un om nu trebuie să încerce decît ce poate face. M-aș mărgini dar a spune că volumul lui Gherea a apărut ; autorul are prea puțină nevoie de reclamă din partea mea sau a altuia, cu atît mai puțină, cu cît, în publicitatea noastră serioasă, o lucrare intelectuală nu este o afacere. Dar sunt dator a spune cîteva cuvinte despre volumul pe care bunul meu amic Gherea mi l-a trimes cu următorul autograf :

„Iubitului meu adversar politic și literar, Caragiale".

Autograful acesta, cu toată oroarea ce am de critică, mă silește să-i fac măcar cîteva comentarie. Voi căuta să fiu scurt.

Adversar politic nu pot să-i fiu lui Gherea, fiindcă el nu face politică — și cred că foarte bine face ; — politica e terenul faptei, nu al teoriei. Adversar literar iarăși nu pot să-i fiu, fiindcă adversar literar nu pot fi decît omului lipsit de talent, oricît de puțin talent aș avea eu însumi. Gherea știe bine că, dacă e vorba de literatură și de artă, pentru mine nu pot încăpea nici sistemă, nici opinie, nici tendință, nici morală ; nu poate încăpea decît numai și numai talent. El știe bine că pentru mine, cînd e vorba de frumos, nu mai poate fi vorbă și de bun sau rău, de drept sau nedrept, de onest sau neonest. Frumosul este singurul atribut potrivit al lumii, tot așa de nemărginit ca și dînsa ; precum în ea nu încape decît ea însăși și nu mai poate încăpea altceva, fiindcă oriunde tot ea este, asemenea și cînd e vorba de frumos, numai de el poate fi vorba și de nimic altceva.

Astfel dar, cum aș putea fi eu adversarul politic și mai cu seamă adversarul literar al lui Gherea ? Doar poate că el ar vedea adversari în oameni cari văd ca mine, cu toate că ei nu se simt deloc a-i fi lui adversari.

Dacă nu împărtășesc părerile cuiva, acela nu poate zice numaidecît că-i sunt adversar ; căci atunci ar trebui să fiu adversarul tuturor celor ce au o părere sau o sistemă, deoarece eu nu sunt în stare să am vreo părere, și nici să împărtășesc vreuna pe de-a-ntregul. Pentru mine, părerile sunt egal de legitime, egal de întemeiate și, prin urmare, egal de respectabile. Nici una însă nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, cere-mi dă numai înfățișări, ar trebui să fiu din cale afară laș ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însumi o părere statornică, să mă înjug la părerea altuia,

pentru că el a avut bravura să mi-o strige la ureche cu un ton mai mult sau mai puțin răstit.

Fie din lipsă de educație intelectuală, fie din insuficiență de cultură, sau de organizație a spiritului, n-am putut niciodată jura *in vebra magistri*; și dacă n-am făcut aceasta pînă acuma, vîrsta mea e o garanție pentru mine că n-am să reușesc a o face nici de acum încolo.

Am comparat totdeauna fenomenele ce se numesc spirite omenești cu corpurile cerești. Între unul și altul sunt prăpăstii haotice; unul altuia, din colosalele mase proprii de lumină, nu-și trimet decît o fîșie subțire de palide raze. Între un om și altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaș și dincolo altul... Printre învîrtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zărește pe celălalt, ca o scînteie ce clipește, pierdută, în negură fără fund... Ba cîți încă nu se mai zăresc deloc și unul de altul nici măcar nu bănuiesc.

Adesea tot așa se pricep oamenii între ei și pot înțelege unul altuia sufletul.

Se poate cineva numi oare adversarul unei idei, unei păreri, unei sisteme, numai și numai pentru că nu e în stare să aibă, necum să împărtășească o idee, o părere, o sistemă? Dar dacă nu pot avea nici nu pot împărtăși vreuna, va să zică atunci sunt egal adversarul tutulor și oricăreia; și dacă, astfel, sunt adversarul oricăreia, sunt prietenul oricăreia alteia, contrară aceleia. Care va să zică, aș fi în același timp și prietenul și adversarul oricărei idei, păreri, sau sisteme... Dar asta ar fi absurd.

Ei bine, nu! Orice idee, părere sau sistemă, pentru mine e absolut, în sensul cel mai absolut, indiferentă. Nu pot nici prețui, nici disprețui, nici primi, nici respinge, nici aplauda, nici șuiera. O idee, părere sau sistemă, ori va trece pe

dinaintea mea, ori va trece pe dinaintea unui par de telegraf, aceeaşi urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare şi preţ pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere sau sistemă, cu desăvîrşire nule prin ele însele, se pot susţine şi manifesta faţă cu posibila mea iritabilitate intelectuală.

Puţin le pasă la doi ochi iubitori de lumină, puţin le pasă de dimensiunile, sistema de rotaţiune şi revoluţiune, în genere de legile cosmice cari stăpînesc existenţa şi mişcarea unei depărtate stele : ea va însemna pentru ei numai atîta cîte raze de lumină poate cumva să le arunce de acolo de unde neînţeleasa putere i-a poruncit să se afle.

Căci lumina nu o judec, ci o văz, şi bucuria mea e potrivită cu intensitatea cu care ea a ajuns la mine, iar nu cu judecata mea despre bogăţia şi condiţiile izvorului care mi-a trimis-o.

Gherea e un critic de sistemă, ca orice critic serios ; sistema lui însă puţin mă importă ; ce mă importă e talentul cu care el şi-o urmăreşte.

E, în adevăr, un om de mare talent, care mi-aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul lui din urmă şi mai ales articolul despre Coşbuc mi-au dat o mare mulţumire intelectuală. Una poate şi mai mare mi-au dat-o cele cîteva rînduri privitoare la producţiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrări, cu mai multă bunăvoinţă, poate, decît ele ar merita. Se înţelege, ca om ce sunt, nu pot rămînea neatins de această însemnată onoare şi regret că nu pot plăti talentatului critic îndatorirea de inimă care mi-o face cu atîta graţiozitate : eu, încă o dată, nu sunt critic. Astfel dar, ce aş putea zice mai mult decît am zis despre criticele lui ?... poate, după obiceiul pămîntului, deplorabile platitudini amabile, sau observaţiuni

de pretenţie ridiculă... Nu... El n-are în nici un caz nevoie de ruşinarea mea.

Mai la urmă, Gherea are destulă conştiinţă de talentul lui ca să nu mai aibă nevoie de complimente banale, nici să-i mai pese de dezaprobări puerile şi precipitate : se va mulţumi desigur perfect cu o salutare călduroasă din partea prietenului său îndatorat,

Caragiale.

(Epoca, 16 iunie 1897, pag. 1—2).

CÎTEVA PĂRERI ANONIME

Voiți, domnule redactor, a consemna părerile deosebiților scriitori asupra literaturii românești, și pentru acest scop ați adoptat metoda interviului. E o metodă bună, în parte ; dar nu este suficientă. Unii oameni sunt lipsiți de îndrăzneală și de spontaneitate — mai cu seamă printre artiști se găsesc mulți de felul acesta ; — ei nu-și pot exprima părerile așa de complet și așa de clar prin viu grai, pe cît și le pot așterne în scris. Alții — și dintre aceștia sunt mai toți artiștii — sunt oameni apucați, oameni cu toane ; ei nu sunt totdeauna bucuros comunicativi.

Eu, de exemplu, sunt cîteodată așa de sfios, îmi lipsește atît de mult îndrăzneala, încît, dacă unul dintre colaboratorii dv. ar veni să mă interpeleze o dată nitam nisam, și-ar face despre mine și despre spiritul meu o foarte tristă opinie. Și cu toate astea, nu sunt atît de slab de minte, pe cît s-ar părea la întîiul examen. Cine ar voi să vază bine slăbiciunea mea, ar descoperi-o poate mai sigur la examenul din urmă.

Mai cu seamă, față cu dv. ziariștii, fiindcă vă citesc regulat și vă cunosc forțele, îmi pierz mult cumpătul și încrederea în mine însumi, mă simt covîrșit de autoritatea dv... Unuia dintre dv. — mai cu seamă cînd aș ști pentru ce mi-a făcut onoarea unei vizite — n-aș fi capabil să-i înșir

limpede o propoziție cît de simplă. Aș fi în stare să comit o greșeală de gramatică răspunzînd măcar cu un cuvînt la salutarea confratelui dv. și știu, firește, cît de departe mergeți dv. cu cultul gramaticei. Adeseaori, în polemicele dv. uitați obiectul propriu al polemicei, numai și numai pentru a constata ereziile gramaticale ale adversarului. Se-nțelege că și adversarul *vous rend la pareille*. Eu tremur numai gîndind că dv. o să-mi citiți aceste rînduri.

De cînd eu am părăsit profesiunea de scriitor, s-a făcut atîta progres în publicitatea românească, încît mă simt absolut zdrobit cînd mă aflu în fața unei file curate de hîrtie, știind bine că ea astăzi nu mai sufere să fie mînjită, ca pe vremea mea, cu negreală, decît doar pentru a spune o gîndire. Care va să zică, astăzi nu mai e permis niminui a strica hîrtia degeaba. Fericit publicul de astăzi !

Am fost și eu odinioară, domnule redactor, scriitor. E cam mult de atuncea : astfel e probabil că numele meu l-ați uitat, ori poate că nici nu l-ați știut vreodată. Am publicat foarte puține lucruri ; despre acestea însă prietenii mei aveau o foarte înaltă opiniune — pe care, se-nțelege, eu o împărtășeam cu căldură. S-a întîmplat însă, încetul cu încetul, pe unii să mi-i răpească moartea, pe alții să mi-i fure o soartă mult mai bună ca a mea — prăpastie mai adîncă decît chiar a morții — iar cu alții să mă cert, desigur din pricina caracterului și defectelor mele morale cari-i supărau mai mult decît puteau să-i mulțumească talentul și calitățile mele intelectuale.

De cum m-am despărțit de prietenii mei, ei și-au schimbat — firește — părerile lor despre lucrările mele. Eu — nesocotit — am avut ușurătatea să crez că talentul meu era în mine, pe cîtă vreme el în realitate era în cercul literar din care nu mai putusem face parte ; mi-am închipuit că meritul

lucrărilor mele era al meu, pe cîtă vreme el fusese al foştilor mei prieteni, — şi astfel, am îndrăznit, deşi rămas stingher fără seminție în deşert, să mai public ceva. Am văzut atunci că opinia înaltă despre meritele mele, rămăsesem s-o împărtăşesc singur — numai eu ! Numai eu ?... mi s-a părut prea puțin, şi am încetat a mai scrie, — nemaiavînd la vîrsta mea vreme să caut a-mi face un nou cerc de prieteni noi.

Oricum, chiar daca nu mai sunt, am fost şi eu literat, şi, daca intenția dv. de a cunoaşte părerile, pe cît se poate, ale tuturor literaților noştri asupra literaturii româneşti este sinceră, atunci neapărat veți publica în tribuna dv. literară şi părerile mele. Veți face, crez, aceasta cu atît mai bucuros, cu cît vedeți că o iau înaintea dorințelor dv. ; fără să aştept pe colaboratorul dv. a-mi face un interviu, mă grăbesc a vă răspunde la întrebările d-voastre cunoscute.

Să le rezum. Dv. voiți a şti de la fiecare literat, mare sau mic, talentat ori nu, numai literat să fi fost — şi asta mă autoriză deplin şi pe mine — ce gîndeşte el asupra următoarelor întrebări :

În ce stare se află literatura noastră astăzi ? Ce raporturi sunt între literatura noastră şi societatea noastră ? Cari sunt scriitorii români cu adevărat remarcabili în sensul european al cuvîntului ? Cari sunt sorții de dezvoltare a literaturii noastre în viitor ?

În această primă scrisoare mă voi mărgini a răspunde numai la întrebarea întîia ; la celelalte voi răspunde în a doua scrisoare. Încep dar.

Se-nțelege că nu nedomirirea dv. personală, ci numai o curiozitate răutăcioasă v-a inspirat ideea de a ne pune tocmai nouă literaților o aşa întrebare.

În ce stare se află literatura noastră astăzi ?...

Dar dv. nu vedeți în ce stare bună se află ?

Dar oare cînd am avut noi mai mulţi scriitori decît astăzi ?

Dar cînd oare s-a scris româneşte mai frumos, mai cu înţeles şi mai cu miez decît astăzi ?

Eu însumi am numărat, trecîndu-i într-o listă alfabetică, peste una sută cincizeci (150) poeţi lirici. Ce este mai îmbucurător chiar decît numărul lor prodigios este egalitatea talentelor lor — nici unul nu e inferior altuia. S-ar părea incredibil pentru cine nu ştie ce se petrece la noi, dar este adevărat.

Nu-i vorba, rar, foarte rar se-ntîmplă şi cîte o excepţic ; dar se ştie : excepţia tocmai confirmă regula. Aşa, bunăoară, Coşbuc şi Vlahuţă, făcînd excepţie, confirmă prin nota lor discordantă în armonia generală adevărul că toţi ceilalţi sunt absolut egali, că nici unul dintre aceştia nu poate fi considerat ca mai prejos de altul. Această egală intensitate de talent la poeţii noştri va da desigur mult de lucru criticilor viitorului. Poftim de clasifică nişte cantităţi de aceeaşi materie aşa de egale la cîntar ; ar fi ca şi cum ai voi s-alegi într-o băcănie, dintr-un raft de căpăţîni de zahăr, de aceeaşi provenienţă şi de aceeaşi greutate, pe una care o fi mai dulce.

Dar pentru aceasta, pentru că avem atîţia poeţi, iarăşi nu trebuie să ne mîndrim prea tare, precum n-ar trebui, crez eu, să ne ruşinăm, sau să ne umilim daca nu i-am avea deloc. Este o chestiune de noroc şi mai mult nu. Daca a avea arte şi literatură este o mare onoare şi laudă pentru un popor, a nu avea arte şi literatură nu e deloc o dezonoare şi o ruşine. Să presupunem că n-am avea pe cei 150 de poeţi ai noştri de cari vorbesc mai sus şi am rămînea numai cu Coşbuc şi Vlahuţă. Ei ? ce mare ruşine ar fi pentru naţia noastră ? Ne-am hotărî să zicem că n-avem decît doi poeţi, ne-am lua inima-n dinţi spre a mărturisi că la noi poeţii sunt, ca la multe alte

națiuni, niște rare excepțiuni, și atîta tot. Dar fiindcă-i avem, putem să nu-i constatăm ? Am fi din cale afară modești.

Prin urmare, închei răspunzînd scurt la întrebarea dv. întîia : starea în care se află literatura noastră astăzi este cu deosebire satisfăcătoare ; după statistica personal făcută de mine, avem peste 150 de poeți, mai mult decît ar trebui unei națiuni în stare normală ca să se prezinte convenabil în fața Europei culte.

A ! nu degeaba acest popor și-a vărsat sîngele nobil pentru neatîrnarea sa. Secule întregi a plîns acest popor lipsit de lumina școalii ; era natural ca, îndată ce i s-a deschis ochii la această sfîntă lumină, să-nceapă a cînta încă din clasa IV gimnazială. Și mi se pare că nu cîntă prost deloc !

În a doua scrisoare, mîne, domnule redactor, voi căuta să vă răspunz și la celelalte întrebări ale dv.

II

În ce raporturi stă la noi literatura națională cu societatea ? Iată a doua dv. întrebare, domnule redactor. La aceasta răspunz scurt : aproape în nici un raport.

Societatea română actuală este prea serioasă și prea pozitivă ca să aibă raporturi cu o artă de lux ; iar literatura noastră este prea independentă și prea mîndră ca să aibă raporturi cu o societate utilitară. Astfel, și una și alta se dezvoltă de sinele, fără a căuta să se atingă, să se influențeze cumva una pe alta.

Un om deprins a judeca după cele ce se-ntîmplă-n genere în lume, daca ar cunoaște mai întîi societatea noastră, nu și-ar putea închipui că avem o literatură în care predomină într-un mod atîta de covîrșitor poezia lirică romantico-pesi-

mistă și apoi, — în proporție, mai mică, ce-i drept, dar totuși destul de respectabilă — novela sentimentală și lăcrimoasă. În adevăr, cine ar putea crede că din grava noastră societate, care prosperează de la o vreme într-un chip vertiginos, din această societate compusă în marea ei parte de oameni de tot soiul de afaceri, spirite pozitive și sănătoase, n-are să răsară decît florile palide și triste ale livido-chlorotice noastre poezii ? Fără-ndoială, și societatea noastră, ca toate societățile omenești, o fi avînd patimile ei, suferințele și dorurile proprii ; firește că și societatea noastră are un mod specific de a gîndi asupra acestor păsuri ale ei. Dar desigur poezia noastră nu este expresia societății noastre.

De aci — din faptul că poeții și scriitorii noștri nu țin socoteală de societate și sunt prea mîndri și prea independenți pentru ca să considere necesară atenția acesteia în privința lor, — rezultă această aproape totală lipsă de raporturi înare literatură și societate.

Tot de aci apoi rezultă că producția literară nu mai poate fi considerată ca o marfă de oarecare valoare cît de mică și prin urmare, munca literatului nu mai poate fi o profesiune. A face literatură ajunge a fi sinonim cu a tăia cîinilor frunză.

La București, în centrul activității intelectuale a națiunii românești, o poezie bună, foarte bună se vinde între cinci lei și cincizeci de bani pentru a fi publicată în reviste literare ; o novelă de dimensiuni respectabile se plătește cu șapte pînă la trei lei. După elocuența acestor cifre putem judeca sigur, cîtă pasiune pentru arta lor au literații noștri, și totodată, cît preț au în fața cititorilor producțiile literare naționale.

Iată raporturile dintre societate și literatură și viceversa.

Trec acuma la a treia dv. întrebare : cari sunt figurile mai remarcabile în literatura noastră ? La aceasta, domnule redactor, este greu de răspuns într-o privinţă. A vorbi despre cei vii este o sarcină prea ingrată. Dv. nu ştiţi, cît de susceptibili sunt literaţii. De aceea, prefer să-mi învîrtesc de multe ori condeiul în mînă, pînă să zic mai multe în această privinţă, şi astfel, vă rog să-mi daţi voie a răspunde pe larg la întrebarea a treia tocmai la sfîrşit.

Pînă atunci, ca să nu fiu prea laş, spun cu hotărîre : figurile cele mai remarcabile în literatura română sunt fără un pic de îndoială d-nii Hasdeu şi Maiorescu, cel dintîi prin opera sa proprie, cel d-al doilea prin influenţa ce a exercitat-o asupra cîtorva dintre scriitorii noştri ; unul prin invenţiune, altul prin direcţiune.

Trec dar acuma, ca să termin pe astăzi, la întrebarea dv. a patra şi cea din urmă : ce sorţi de dezvoltare poate avea literatura noastră în viitor ?

Dezvoltarea unei literaturi, domnule redactor, atîrnă de multe împrejurări : din toate acestea însă cea mai importantă este prezenţa talentelor. O stare înfloritoare politică şi economică a celei mai inteligente societăţi nu este de ajuns pentru a da naştere unei literaturi puternice ; o aşa stare poate contribui mult la încurajarea talentelor, dar trebuie mai înainte să existe acele talente. Cea mai cultă şi mai bogată societate, suveranul cel mai iubitor de artă şi de litere, cu tot aurul şi cu toate aplauzele lor nu vor putea face să se ivească talente acolo unde pămîntul nu poate produce aşa buruiană. Este o chestiune de dispoziţie de rasă.

Daca în poporul român, care are atîtea calităţi frumoase, există, ascunsă de precarie împrejurări istorice, sămînţa talentului literar, şi probabil există, atunci desigur la cea dintîi ocazie favorabilă ea va trebui să răsară, să crească şi

să rodească. Pînă acuma, deşi nu am putut realiza o stare politică şi socială în adevăr puternică, am constatat la noi destule semne neîndoioase că talente literare mari se pot arăta. Am avut pe Alexandrescu, Alecsandri, Bălcescu, Odobescu, Hasdeu, Eminescu, Coşbuc.

După părerea mea, este o mare greşeală a spune că operele acestora sunt numai nişte începuturi literare.

Operele lui Alexandrescu, lui Alecsandri şi lui Bălcescu din generaţia trecută nu pot fi considerate ca opere imperfecte numai şi numai fiindcă, pentru moment, în starea febrilă a progresului nostru pripit, sunt ieşite din modă. Mi se pare că mult mai imperfecte sunt multe lucrări actuale. Alecsandri şi Alexandrescu, pentru cine înţelege arta literară, sunt nişte poeţi desăvîrşiţi, cari vor rămîne totdeauna poeţi desăvîrşiţi. Vremea trecînd peste operele lor, nu le va putea aduce nici o stricăciune. Asemenea şi cu ceilalţi. Căci să ne înţelegem: în artă nu este ca în ştiinţă; în artă nu poate fi vorba de o sistemă care poate fi detronată de o altă sistemă; e vorba de intensitatea talentului de invenţie şi de expresie. Cîtă vreme se va vorbi româneşte, versurile minunate ale acelor poeţi, afară bineînţeles de acele cu aluziuni locale şi actuale odinioară, vor avea acelaşi preţ pentru cititorul care va pricepe arta.

Putem dar, după trecut, judeca bine despre viitor. Limba română, care atîtea veacuri n-a avut nici un scriitor artist de seamă, a avut în veacul nostru, de la renaşterea naţională încoace cîţiva scriitori de mare talent. E, prin urmare, sigur că acest popor are în sînu-i sămînţa nobilă a talentelor literare. O epocă de mare prosperitate şi strălucire politică ar putea fi asemenea şi o epocă de înaltă glorie literară.

Pe mîne, despre întrebarea a treia şi despre societăţile literare.

III

Am zis că figurile cele mai remarcabile ale literaturii noastre sunt d-nii Hasdeu și Maiorescu, — cel dintîi prin operele-i proprii, cel d-al doilea prin influența ce a exercitat-o asupra cîtorva talente ; unul prin invenţiune, celălalt prin direcţiune.

Cel dintîi este un savant și în acelaşi timp un poet, în cea mai înaltă accepţiune a cuvintelor. Numele său se bucură, cu toată dreptatea, de o mare autoritate în cercurile competente europene ; graniţele publicităţii române nu-i erau suficiente desigur. Cu vastitatea cunoştinţelor sale și cu adîncimea izvorului său de invenţie, cu spiritul său totdeauna strălucitor, ilustrul nostru academician ar ţine, fără-ndoială, un loc de onoare printre corifeii oricărei literaturi europene desăvîrşite ; ba, poate, cu însuşirile sale prodigioase, ar stăpîni acolo un loc, într-un chip mult mai hotărît și mult mai puţin discutat, decît acela cu care îşi stăpîneşte locul la noi, în primitiva și necompleta noastră mişcare intelectuală. Hasdeu, precum am mai spus o dată, e o fîntînă nesecată de învăţături înalte și de glume scînteietoare — o activitate de spirit în adevăr fenomenală. Cercetări filologice și istorice și comunicări spiritiste, religiune, filozofie, arte frumoase, totul și toate îmbrăcate în pînza minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minţii omeneşti o poate ţese, îmbrăcate în poezie — toate cu o egală vigoare îmbrăţişate. Jocurile acestui spirit sunt verticinoase, toate egal pline de farmecul inspiraţiunii și de puterea unei neîncovoiate convingeri — fie că ar sonda problema creaţiunii, fie că ar face o glumă răutăcioasă asupra cutărei persoane.

Cel d-al doilea, d. Maiorescu, în afară de strălucitul lui talent de orator de catedră și de tribună parlamentară, este

un mare literat, om cu o înzestrare intelectuală în afară de orice concurs. În privința judecății despre lucrările literare, este unul din spiritele cele mai pricepute ce s-ar putea găsi vreodată. Fără-ndoială, talentul de invenţiune îi lipseşte cu desăvîrşire ; pe calea invenţiunii, tocmai fiindcă pricepe aşa de adînc arta şi realitatea talentului, n-a încercat să producă niciodată. Însă gustul rafinat, priceperea şi puterea de judecată în tot ce priveşte arta literară iau la acest om proporţiile unui extraordinar talent, atît sunt de active şi de fecunde. Poveţele acestei minunate inteligenţe critice sunt nepreţuite pentru un talent de invenţiune lipsit încă de judecata şi măsura exactă a frumosului. Criticele d-lui Maiorescu oricît ar putea zice cineva astăzi că sunt gratuite sau prea primitive, au îndeplinit odinioară o mare misiune. Nu a fost puţin lucru a răsturna metodic o întreagă direcţiune falsă în literatură, în ştiinţă şi în politică — direcţiune falsă care stăpînea cu tiranie şi pervertea toate spiritele. În starea de astăzi a literaturii noastre, (cînd pare că şi publicul cititor, mult puţin cît îl avem, şi scriitorii, foarte, prea foarte mulţi, au pierdut criteriul după care se poate judeca şi cîntări normal o lucrare ce vrea să se numească literară), poate că un alt rînd de critici întocmai ca ale d-lui Maiorescu de odinioară ar face un mare bine şi publicului şi scriitorilor, acelora se-nţelege cari sunt chemaţi, iar nu numai se cheamă singuri, a fi scriitori. Criticele de odinioară ale d-lui Maiorescu au fost la vremea lor un semnal de raliare pentru minţile sănătoase în mijlocul anarhiei şi decăderii, cari bîntuiau republica literelor noastre între anii 48 şi 68. Multe spirite în adevăr înzestrate s-ar fi rătăcit de-a binele în noianul falsei direcţiuni de atunci, sau, mai bine zis, în acea completă lipsă de direcţiune, daca n-ar fi sunat cu atîta putere de la Iaşi semnalul acela de raliare.

Iată pentru ce zic eu că astăzi cele mai remarcabile figuri ale literaturii noastre sunt d-nii Hasdeu și Maiorescu.

Și cine ar crede că între acești doi corifei, amîndoi cu spiritul atît de bine înzestrat în parte, încît să n-aibă-ntr-însul loc nici o umbră de invidie, există de demult, — încă de pe vremea începuturilor frumoasei lor activități intelectuale, acu vreo treizeci și cinci de ani — o aprigă dușmănie? Cu toate astea e așa: unul pe altul nu se pot suferi; să nu se vază, să n-auză unul de altul!

Dușmănia aceasta merge în raport crescînd cu vîrsta; ea face pe cei doi mari bărbați, azi aproape bătrîni, să ajungă adesea la puerilități și naivități regretabile și la micimi și mai regretabile. Unul e-n stare să tăgăduiască celuilalt cele mai vădite merite; celălalt e capabil să numere băbește mărunțele defecte comun umane ale celui dintîi; să-l persecute și să-l lovească în interesele materiale.

D. Hasdeu, de exemplu, întrebuințează un întreg arsenal de malițiozități și de trăsături satirice la adresa d-lui Maiorescu. Îi caricaturizează adversarului său capul caracteristic cu un mare punct de întrebare pe frunte — adică, „ce-o fi înăuntru? că de văzut nu se vede nimic!“ — și-i reduce toată activitatea intelectuală, critică și oratorică, la celebra „gimnastică a barbișonului“, făcînd aluzie la prolixitatea de gesticulare cunoscută a marelui orator.

Din parte-i, și d. Maiorescu tăgăduiește orice seriozitate științei profunde și colosalului talent ale d-lui Hasdeu. Ca răsunet apoi la punctul de întrebare, ce ilustrul său coleg din Academie i-a lipit pe frunte, și ca ripostă la „gimnastica barbișonului“, îi toarnă o arsătură prea puțin potrivită cu magnanimitatea la care s-ar putea aștepta cineva din partea unui om mare, așa de sus pus și așa la adăpost astăzi de

micile mizerii economice ale vieții de toate zilele, adăpost datorit nu activității literare.

Astfel, d. Maiorescu publică, în fruntea recentului d-sale volum de discursuri parlamentare, o prefață în care face pe scurt istoria critică a evenimentelor noastre politice de la 1866 încoace. În această prefață, autorului îi place a constata cu multă stăruință că dînsul și cîțiva amici au fost singurii nestrămutați dinastici dintru începutul domniei M. Sale Carol I. Astfel de constatare nu ar însemna pentru chestiunea care mă preocupă aci nimic : dar iată că autorul nu se mărginește a o face spre lauda sa meritată, ci o întoarce cu neînduplicată răutate contra altora și mai cu seamă contra ilustrului său coleg de Academie.

D. Maiorescu subliniază că însuși d. Hasdeu, care odinioară a fost hotărît antidinastic, acuma *a devenit fervent dinastic de cînd primește o subvențiune de la M.S. Regele.*

A... *Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des élus ?*

Dar... e poate prea strîmtă lumea noastră pentru a-i putea încăpea pe amîndoi ! Altfel n-ar fi explicabilă această legendară dușmănie, acest neîmpăcat duel dintre doi oameni mari, duel cu arme așa de mici.

Încă o coloană mîine, iubite domnule redactor, despre societățile literare și am terminat.

IV

Se știe ce mare influență au exercitat totdeauna cercurile și saloanele literare în lumea cultă, cînd au fost compuse din oameni de spirit și de gust, din specialiști și amatori luminați. Mai ales un amator luminat este un dar ceresc pentru un producător.

Nemăsuratul folos ce-l poate aduce un asemenea cerc unui artist este mai întîi atenţiunea aceea binevoitoare, este interesul acela sincer călduros, cu cari orice lucrare nouă e întîmpinată. Apoi, un scriitor în genere — înţelege un scriitor înzestrat — oricîtă încredere ar avea în talentul său, nu mai poate avea judecata destul de sigură asupra lucrării pe care a sfîrşit-o. El are atunci nevoie de alţi judecători, cu capul mai puţin fierbinte, cu mintea proaspătă şi neobosită, nesăturată încă de impresia acelei lucrări ; are nevoie de alte spirite limpezi cari să judece exact valoarea ei. Din apreţiările lor autorizate, el va înţelege imperfecţiunile operei sale şi posibila reparare a acestora, şi după impresia ce va fi produs citirea sa cercului, va căpăta aproape sigură măsura efectului ce noua lucrare va produce publicului.

Un cerc inteligent şi-n adevăr pasionat de artă ?... Dar ceasurile pe cari le va petrece acolo un artist vor fi fost cele mai bune ale vieţii sale. În adevăr, numai acolo el va putea înţelege ce mare favoare a făcut natura omului acordîndu-i înţelesul ; numai acolo va simţi ce înaltă voluptate este în acordul a două înţelesuri, acel acord care e suprema raţiune a artei.

Din nenorocire, un asemenea cerc să găseşte foarte greu, mai ales la noi ! La noi ! cîte cercuri şi saloane literare n-am văzut ! Adunătură de spirite mai jos adesea decît mediocre, cari nu numai că nu pricep şi nu pot, prin urmare, iubi arta, dar chiar o consideră ca un exerciţiu intelectual fără nici o raţiune de a fi, cel mult ca o petrecere puerilă. De ce dar se mai strîng la un loc într-un salon literar ? Aşa bate cîteodată vîntul modei, care ia adesea proporţiunile unei epidemii. E de bun ton măcar să decoreze cineva cu persoana sa salonul altuia, intoxicîndu-se cu ceai spălăcit şi cu rime şi mai spălăcite, dacă nu-i dă mîna chiar să deschiză salon pe

seama sa proprie și să supună la o tortură similară pe alții. Mai la urmă, se strîng acolo fiecare pentru cine știe ce scopuri în parte : interese politice, ori afaceri private, legături de rudenie, sentimente intime, convenienţe, etc. Foarte rar se găsește rătăcit pe acolo un adevărat artist, și încă și mai rar un spirit în adevăr ales, care să merite osteneala unei lecturi, fiind în stare să o plătească cu o apreţiare sau observaţiune de vreo valoare.

Și tonul îl dă, cine ?... Cocoanele.

— *C'est spirituel !*

— *C'est fin !*

— *C'est délicat ?*

— *C'est charmant ! charmant !! charmant !!!*

Și poeţelul de calapod asudă de ceai și de satisfacţie, și începe îmbălat să-și întindă o nouă acadea, ca să probeze încă o dată cum, cu același „tei sfînt“, cu aceleași „mîini subţiri și reci“, cu același „ţintirim“, un tînăr promite foarte mult, — după cum promite cocoana, stăpîna casei.

Doi-trei poeţei și cîţiva gravi oameni de ştiinţă și filozofi, ai Statului, bineînţeles — particularii nu ar avea destulă autoritate — sunt de ajuns : cercul e gata ; mai trebuiesc mosafirii amatori, de cari vorbesc mai sus, și salonul e complet.

Mi-aduc aminte de o serată literară unde am făcut pe mosafirul. Eram poftiţi să ascultăm o piesă originală de teatru — adică, originală, vorba vine ; destul că era scrisă, cum dăduse Dumnezeu, în versuri românești. Între mosafiri se afla și un diplomat străin, un fel de secretăraș spînatec, de consulat, care nu pricepea boabă românească și afară de limba lui maternă, o rupea numai ciat-pat, la mare nevoie, și pe franţuzește — *un vranzais horripel !*

Citirea piesei originale a ţinut mai bine de trei ceasuri, cu o întrerupere numai de cîteva minute. Trebuia o mică întrerupere ; poetul era extenuat la un moment ; i se-ncleiase limba de cerul gurii — o mie două sute de versuri de cîte 16 silabe ! În timpul pauzei, fericitul autor a fost cu prisos răsplătit de osteneala sa inteligentă : toate damele s-au repezit pe-ntrecute să-l alinte şi să-l servească, încîntate şi pline de admiraţie — una i-a făcut ceaiul, alta i-a adus zaharniţa, alta cozonacul, alta ţigareta, alta chibrituri — şi iar : *charmant ! charmant !! charmant !!!*

Mai mult însă decît piesa, pe care, mărturisesc drept, n-am ascultat-o deloc ; mai mult decît neroziile damelor şi ale bărbaţilor, a trebuit să admir răbdarea, tactul şi arta tînărului diplomat ; un talent remarcabil, în adevăr ! de neînchipuit, cu ce înteres urmărea citirea şi mai ales mişcările auditoriului — rîzînd, încruntîndu-se, palpitînd, o dată cu toate cocoanele ; în sfîrşit, toate mişcările unei desăvîrşite înţelegeri. Am fost curios să ştiu, pentru ce omul acela se canonea astfel, şi am întrebat pe un alt tînăr, un zevzec de avocăţel, care toată seara mă plictisise cerîndu-mi la fiecare vers explicaţii asupra piesei :

— Bine, i am zis, d-ta înţelegi cel puţin românește ; dar neamţul... ce caută neamţul aici ?

— A venit pentru d-şoara Sesila X... îmi răspunse avocăţelul ; o curtează la nebunie ; o urmăreşte peste tot ca o umbră.

Atunci am înţeles că fusese aci o virtute şi mai mare decît a neamţului ; era *maman*.

D-şoara Sesila, un boboc, pe atunci încă destul de înflorit, era pasionată de literatură ; crescută de o guvernantă elveţiană, d-şoara devenise *une pure parisienne*. Neavînd mijloace suficiente pentru a deschide un salon pe seamă, îşi tîra pe

maman la toate seratele literare. Biata bătrînă, o analfabetă foarte naivă, considera pe d-şoara ca pe o fiinţă supranaturală şi se lăsa bucuros purtată. În fiecare seară, *maman* ducea, uneori cu oarecare succes, lupte eroice contra somnului, deşi acesta, pe lîngă forţele-i proprii, mai găsea nişte puternici aliaţi în tinerii poeţi.

Şi cu toate astea, cine şi-ar închipui că cercurile literare cam aşa constituite, iau fiecare încet-încet, mai ales cînd sunt stăruitoare, o puternică personalitate ! Între deosebite cercuri atunci, încep să se ivească diferenţe de vederi, de direcţiune, de şcoală ! Se împart diplome de talente, se decapitează reputaţiuni ! Şi ce animozitate !

— *Quoi, ma chère ?* (zice d-şoara Sesila)... *Bourbon et Rambouillet ! c'est toujours la même vieille histoire !*

Eu însumi, cum am spus acum cîteva zile, am făcut odinioară parte dintr-un cerc literar, de unde căpătasem fără multă bătaie de cap o diplomă de talent. Cîtă vreme m-am numărat printre adepţii cercului, diploma mea a fost valabilă ; cînd însă, sătul, am păşit afară pragul minunatului salon, pentru a nu-l mai păşi niciodată înăuntru, diploma mi-a fost anulată şi tot talentul meu a dispărut... Am rămas numai cu defectele mele de om ca toţi oamenii, pierzînd cu desăvîrşire calităţile deosebite de odinioară ! Mărturisesc : daca talentul care-mi fusese acordat mi-ar fi fost de vreun folos material în viaţă, aş fi regretat imprudenţa cu care-mi pierdusem diploma ; dar fiindcă în realitate nu puteam pierde un talent (că l-aş fi avut ori mai ales că nu l-aş fi avut), ci pierdeam numai aplauzele d-şoarei Sesila, ale babei, ale diplomatului, ale avocăţelului şi ale altora — nu mi-a părut deloc rău că mă dezbărasem de năravul unor aşa succese de post.

Tinere cititor, ascultă-mă pe mine, că eu sunt păţit ; dacă bănuieşti că ai vreun talent literar şi simţi că, pentru a ţi-l

confirma ţie însuţi, n-ai nevoie de aplauzele d-şoarei Sesila şi de ale curţii sale, — caută, cînd te rătăceşti din întîmplare în aşa cercuri, să te depărtezi cît mai degrabă, respingînd orice solidaritate intelectuală cu ilustra companie şi refuzînd scurt orice diplomă de talent. Du-te, daca eşti amator de ceai foarte blond, în toate saloanele literare, dar nu fă nicăieri purici. Aminteri, dacă te lipeşti undeva, vei face prin tine pe alţii să poată zice *noi*, ajungînd prin aceasta tu însuţi să nu mai poţi zice multă vreme : *eu !*

(Epoca, 19 — 23 iulie 1897).

SMĂRĂNDIȚA

Roman modern

[I]

Fata mamii Ilinchii era bălană, plăviță, cu părul galben-auriu ca spicul grîului copt, răscopt, tocmai cum e bun de secerat, cum e pîinea a bună de mîncat și-i place puiuiui golaș de pitpalac să-l ciugulească și să-l înghițe pe nemestecate în gușa lui îmbrăcată în puf bogat, moale și dulce.

Smărăndița mamii Ilinchii era tînără ca o dimineață de primăvară caldă, blîndă, senină, mînoasă și încropită, cînd ciocîrlia se avîntă și-și dă drumul, nebună, săltătoare, zglobie, pe aripele vîntului ușuratec și zburdalnic, spre a arunca, către cerul albastru și limpede, ca peruzeaua cea mai nestimată, ciripiturile ei argintii și călduroase, aprinse, fierbinți.

Copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, răscoaptă, cum e cînd e bună de mîncare, dulce și acră ; dulce, nu să te leșine pe inimă : acră, nu să strepezească dinții, ci dulce și acră, acrișoară și dulceagă cum îi place și ursului, cît e el de ursuz și de nemulțumitor, s-o guste.

Subțirică de se-ncovoia ca o nuia de corn verde, cînd o fluieri în vînt cu putere, și răsărită ca o ramură de garoafă bătută, căreia stă să i se deschiză-n vîrf bobocelul ascuns, care de-abia așteaptă să-i plesnească gogoașa ca să te îmbete cu mirosul său din destul, arătîndu-și vesel frunzulițele catifelate

și creţe ca o horboţică de borangic subţire de poţi să-l spargi cu limba.

Aşa era copila Ilinchii, a Ilinchii, o gospodină bătrînă, cinstită, harnică, vioaie, cuminte, neobosită şi neodihnită, care începea munca de cu nopticica, pînă să nu înceapă cocoşul cel berc, fala satului întreg, să cînte la cîntători *cucurigu gagu*, de cotcodoceau toate puicele şi găinele, ba şi cloştile pe cuibarele lor.

Şi muncea şi făcea pînză în patru iţe, fote şi catrinţe bătute şi marame de borangic şi velinţe şi scoarţe în zece feţe şi chilimuri pestriţe şi plocate flocoase şi altiţe cu cocoşei şi păsărele şi flori în fel de fel de ape, şi toate le făcea.

Iar Smărăndiţa mamii Ilinchii mergea cu Murgana la apă, s-o adape, şi cînta un cîntec duios, plîngător, o doină jalnică, molatică, domoală, pătrunzătoare, de răsuna peste toată valea-nverzită, înflorită şi smălţată cu brebenei, viorele, duditei şi micşunele, galbene, roşii, albastre, pestriţe de toate neamurile şi de toate feţele.

Mama ei muncea toată ziulica, cît e ziulica de mare, de mîndră, de albă, luminoasă şi lungă şi blagoslovită de Dumnezeu, muncea şi lucra şi-şi bătea capul şi mintea şi gîndul şi zicea în sufletul ei :

„Helbet ! Dumnezeu o fi bun şi cu noi !“

Şi Smărăndiţa cînta şi mîna pe Murgana la izvor, la şipot să-i dea apă proaspătă, rece şi curată din inima pămîntului, şi Murgana făcea : *Muu ! muu !* după ce bea ; şi Smărăndiţa, nebună, zglobie, ca un fluture împistruiat pe aripe cu toate feţele cîmpului şi stelele cerului, răspundea mîngîind-o pe Murgana :

— Helbet ! Murgano, lasă că o fi bun Dumnezeu şi cu noi !

Dar pe urmă, se gîndea ce se gîndea și o podidea plînsul, și plîngi și plîngi și plîngi, de curgea din ochii ei mai bogat, mai limpede, mai cald decît din șipotul rece, în care Murgana se juca cu botul ei dulce, moale și care mirosea a lapte muls numai de-atunci.

Murgana, după ce se mai odihnea, iar bea, și bea și bea, și apoi se uita la stăpîna ei și iar bea. Și Smărăndița zicea oftînd :

— Aide, Murgano, sora mea : aide acasă : ne așteaptă mama... Mama ?... nu !... ne așteaptă bătrîna... ! Bătrîna ? nu !... ne așteaptă... Doamne ! Doamne !... ne așteaptă nenorocita !

Și Murgana părea că înțelege, părea că pricepe, părea că pătrunde și-și tălmăcește limpede și pe de rost dorul fetei... Și nu mai vrea să bea și pleca, și Smărăndița după ea.

Și șipotul rece în urma lor sta pe loc și plîngea mereu...

De ce plîngea Smărăndița ?... De durere !

De ce o durea pe Smărăndița ?... O durea că se gîndea...

La ce se gîndea Smărăndița ?...

La ce ?...

II

Sus pe dealul înalt, între salcîmii cari aruncă departe-departe talazuri-talazuri de un miros îmbătător, adormitor, omorîtor de dulce, amețitor, din ploaia albă ce cerne din crăcile lor verzi, pe o pajiște împodobită cu mii și milioane de pestrițături de flori, cari mai de cari întrecîndu-se în mîndrețe, în strălucire, în fețe și în miresme, stau casele proprietarului, albe, drepte, înalte, mari, bogate și fudule, cu pridvorul lor cu stîlpi subțiri și încîrlionțați, cu gîrliciul

beciului răcoros și tainic, plin cu butii de pe vremuri, cu alb, roșu, negru, profir, de-ți aprinde sîngele în vine să fii măcar bătrîn dintre oltenii lui Tudor Vladimirescu.

Și gîrliciul este închis cu două uși cu găuri lucrate-n strungărie, de vine fiecari două găuri una în cîte opt colțuri și alta în cîte douăsprezece, și încuiate cu un lacăt mare și gros cît o ploscă de nu-l poți sparge să se puie cinci voinici cu topoarele pe el.

Strălucește și bate la ochi de departe, hi ! hi ! tocmai de un sfert de poște boierească, tocmai de pe dealul de dincolo de moara lui moș Tanase Cîrnul, bătrînul care are nasul tăiat de cînd venea turcii puhoi peste biata țară, că și spune bătrînul :

— Hei ! hei ! ce era pe vremea mea, voi n-ați apucat ! Să fi văzut voi, dragii moșului !

— Da, ce era, moșicule ? întreabă copiii și femeile, bărbații și fetele.

— Era nevoie mare, le răspunde moș Tanase.

Cînd răsărea soarele de primăvară, mîndru, mare, aprins, rotund și bătea drept în curtea din deal, sclipeau toate zidurile albe, de ți se părea că e o hîrtie sclivisită ori o batistă spălată și-nălbită în două sute de ape.

Și care călător trecea pe acolo, ori pe jos, ori călare, ori în căruță, cu un cal, cu doi, cu trei, ori cu oricîți să fi fost, că era drum umblat și bătut, nu se putea opri să zică :

— Doamne ! Doamne ! ce mîndrețe de case, de parcă e un palat din poveste în mijlocul raiului !... Dar ale cui or fi, moșicule ?

— Ale cui să fie ? zicea Tănase, moșul bătrîn, cuminte, liniștit, înțelept, domol. Ale cui ?... Ale proprietarului.

Și oamenii ziceau încet :

— A ! ale proprietarului !

Erau bătrîne casele proprietarului, dar proprietarul era tînăr. Tînăr de vîrstă era el, dar bătrîn de suflet, și casele erau bătrîne de vîrstă, dar trainice și tinere-n ziduri. Și se vedeau... se vedeau bine ori de unde din sat.

Dacă ieșeai dimineața în zori, cînd mugesc vitele spre pășune, ori la nămiez cînd e soarele-n puterea lui, de fuge vaca de muscă și stă la adăpost de umbră, și rumegă, ostenită, gîfîind de zăduf, răsuflînd tacticoasă și apărîndu-se alene cu coada, cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd în sus, cînd în jos, tot de ele dai cu ochii ; tot pe ele le vezi fudulindu-se tot acolo în vîrful dealului și seara după soare-apune, cînd se potolește lumea și se joacă toți copilașii și vin să ceară la mama, din găleată, lapte muls cald, fiecare cu covățica lui și cu bucățica lui de mămăligă, și zice :

— Mamă, dă-mi și mie, mămucă, că și eu am fost cuminte...

Și mămuca îi zice :

— Iacă nu ți-oi mai da și ție, că destul lapte ai supt cît erai mititel ; să mai dăm și viețelușului, săracul ! că el e de țîță... Dar tu ești flăcău mare... mîine-poimîine te ia la oaste... parcă te văz cogeamite ofițer !

Dar copilul, jumătate mîndru de vorbele mămulichii, jumătate supărat că nu vrea să-i dea lapte, zice :

— Ba, eu voi lapte.

Și mama îl pupă și-i dă lapte în covățica lui ; iar copilul zglobiu rîde și bea laptele, și mama iar îl pupă.

Din tot satul ca din tot satul, dar de nicăieri nu se vede mai bine casele proprietarului decît din bătătura curată, măturată, dichisită și îngrijită de pacă e linsă, a mamii Ilinchii văduva, mama Smărăndiții.

III

Murgana vine acasă mugind cu botul întins în aerul răcoros și mirositor al serii și pare că cere copăița ei cu tainul de mălai măcinat de-adineaori, cald ca laptele, galben ca aurul, și mărunt de juri că-i dat prin sită de mătase, măcinat boierește, cum numai la moara lui moș Tănase se poate măcina.

Că are patru pietre și te întreabă, cînd vii cu sacul încărcat cu porumb de plesnește :

— Cum vrei să ți-l macin ? mocănește, țărănește, negustorește ori boierește ?

Și dacă zici *boierește*, apoi lasă-l pe moș Tănase : odată strînge șurubul uns cu săpun, și șterge și unge fusul cu seu de capră, și scutură bine piatra, și potrivește apa mai domoală ori mai iute, cum e tocmai potrivită, la scocul al doilea, și numai începe să curgă bogăția pe zghiabul de scîndură lustruită în găleata pîntecoasă, de ți-e mai mare dragul să vezi și să miroși și-ți vine să zici :

— Bogată și mîndră țară !

Murgana a sosit și stă la poartă mugind plîngător, prelung, leneș, ca copilul somnoros cînd vrea să zică :

— Mamă, mămucă, mi-e foame !

Smărăndica vine încet ștergîndu-și ochii negri cu șorțul alb, cusut cu flori mărunțele de jur împrejur peste tot.

Mama Ilinca sare să deschidă portița și Murgana dă năvală la copaia gata cu atîta gălbenet înăuntru, și Smaranda intră și ea și zice :

— Mamă, bătrînico ! ți-era dor de mine ? și o umflă plînsul cu hohot.

— Ce e, mamă ? vai de mine ! Ce plîngi ?

— Nu plîng, mamă... Ţi s-a părut, mămuco dragă... Iacă vezi, acuma rîz... Am fost o nebună... M-am gîndit... m-am gîndit... la tata.

Şi Smărăndiţa se porni pe rîs ca copilul nebun, vesel şi fericit, care nu ştie însă să-şi posomorască fruntea curată şi senină, să-şi încrunte sprîncenele bălane şi să-şi muşte buzele trandafirii, făcute toate într-adins parcă spre a rîde şi a înveseli pe mama bătrînă, cum înveseleşte raza caldă a soarelui cîmpia roditoare. Smărăndiţa rîdea acuma, dar mama ei Ilinca nu rîdea ; ea îşi întorsese privirile de la copila ei ; ea nu vrea să se mai uite, să privească, să vază pe copila ei. Îi era teamă, îi era frică, îi era milă şi o durea văzînd pe această copilă dragă că plînge, că sufere, pe această copilă, care era singura ei mulţumire, singura ei fericire, singurul ei noroc pe acest pămînt, după nenorocirile prin care trecuse, după atîtea ş-atîtea suferinţe mari, groaznice, după atîta nefericire înfiorătoare, înfricoşată, cari o lovise fără cruţare.

A ! ea îşi aducea aminte acum iar prin cîte trecuse, prin ce dureri scrîşnitoare, şi parcă voia să gonească departe-departe gîndurile negre şi-ntunecate ca bezna adîncă a unei nopţi fără nici o rază de lumină ; ea vrea parcă să stingă de tot — de tot amintirea trecutului ei, ca să nu-şi mai turbure fericirea blîndă care-i alinase sufletul ei chinuit, mîhnit, zdrobit. Smărăndiţa, fiica Ilinchii, asta era totul în lume pentru Ilinca, mama Smărăndiţii.

Se gîndea că această copilă, bucăţică ruptă din soare, care dimineaţa se deşteaptă cîntînd cu glasul ei de zînă din poveşti o doină domoală şi pătrunzătoare, care toată ziulica îi stă împrejur şi-i luminează zilele ei veştejite şi ofilite, care seara adoarme ca un copil de ţîţă pe prispa de pămînt în poala mămuchii sub mîngîierile mîinilor ei bătrîne, fără să poată afla vreodată cum s-a isprăvit basmul ce-i povesteşte

mămuca — cine a biruit : Făt-frumos ori Zmeul ? și a putut Făt-frumos să deschiză lacătul de aur și de diamant al palatului de cleștar cu iarba fiarelor, pe care i-a dat-o Zîna-zorilor a bună și miloasă, și să scape pe fata împăratului ?... și a găsit floarea care, pînă să clipești o dată, mugurește, îmboboceste, înfloreste și se scutură, ca s-o deștepte pe fată ?... și a descoperit izvorul cu apă vie de soare nevăzut, de jivine neatins, de suflet muritor negustat, cu care să-și vindece setea pe care i-a turnat-o în inimă săgeata otrăvită cu bale necurate ale Zmeului, pînă să se apuce la trîntă dreaptă voinicește ? Se gîndea că această copilă este copila ei și a lui Mitran... Mitran ! Doamne ! Doamne ! Și cum se gîndea la el, își întoarse fără să vrea privirile către Smărăndița, care-n adevăr acuma rîdea din toată inima.

— Vezi ! mămucă bună, vezi ? iacătă, rîz ; iacătă, nu mai plîng.

— Să nu mai plîngi, mamă, zise Ilinca mîngîind-o frumos și domol pe obrajii ei rumeni, și pe ochii ei negri, și pe părul ei plăvit. Vino de stai colea să-ți spuie mama un basmu, un basmu mîndru.

— Tot cu Făt-frumos și Ileana, mămucă ?

— Nu, mamă dragă ; am să-ți spui astă-seară un basmu care n-o să te lase s-adormi ; n-aș fi vrut să ți-l spui, ca să nu-ți întristez și să-ți posomorăsc sufletelul tău tinerel, dar m-am gîndit că de ! sunt bătrînă, și n-ai auzit și tu la biserică pe moș popa cum citește la carte că omu-i ca iarba, zilele lui ca iarba cîmpului ! poate mîine-poimîine să mor...

— Mămucă ! nu vreau ! nu vreau să mori.

— Ei ! mamă, tu ești tînără, tu nu știi : fiecare trebuie să-și facă rîndul.

— Mămulică dragă...

— Şi de-aia, m-am hotărît că trebuie să-ţi spui odată ce mă arde pe suflet, trebuie să ştii şi tu. Nu se poate să mă duc lîngă tatăl tău fără să ştii şi tu basmul meu.

— Spune, mamă dragă, te ascult, şi-ţi făgăduiesc că astă-seară n-am să mai adorm, măcar să ştiu de bine că m-apucă sfîntul soare aici pe prispă cu capul în poala ta.

Smărăndiţa aduse din odăiţa lor de culcare o pernă şi o rogojină, o aşează pe prispă, pe deasupra rogojinii puse un plocat, peste plocat o scoarţă, pe urmă o velinţă, şi pe dasupra un chilim, chilimul cel frumos şi mîndru, pe care a vrut să-l cumpere atîţia boieri mari, dar mama Ilinca n-a vrut.

— Chilimul ăsta nu l-avem de vînzare, boierule ; l-am făcut de zestre fetii.

Şi după ce a aşternut bine Smărăndiţa, un aşternut moale ca într-un cuib cald, zice :

— Mămuco, aide şi spune, nu mai pot de nerăbdare să te ascult.

— Aide, mamă dragă, să-ncep să-ţi spui.

Ilinca se aşează pe aşternut şi copila se culcă cu capul în poala mamii ei iubite.

Se înnoptase d-a binele şi printre vîrfurile salcîmilor de pe dealul din faţă se vedea luna plină, care se ridica încet-încet aruncînd o lumină de parcă erau valuri de diamant topit. Noaptea era senină, dulce, blîndă şi plină de îmbătătorul miros al salcîmilor pe care-l purta un vîntişor liniştit pe aripele lui străvezii din vîrful dealului peste toată valea adormită, cufundată în somn liniştit, adînc, binefăcător.

IV

Cînd luna măreaţă şi plină, fără măcar cea mai mică ştirbitură, fără nici cea mai mică urmă de dinte a vîrcolacului,

se ridică strălucitoare deasupra vîrfurilor pomilor mirositori de departe, tot văzduhul fără margini închipuite al lui Dumnezeu, albastru și străveziu de parcă-i cleștarul mai curat ca apa limpede, și valea întreagă adîncită într-o tăcere vrăjită și prispa pe care ședeau mama Ilinca cu copila ei Smărăndița, se umplură de o lumină vie și bălaie de semăna că ți s-ar fi deschis fundul sufletului ca să prinză tainele firii, din adîncul căruia se varsă în gîndurile noastre crîmpeie-crîmpeie de destăinuiri cari de cari mai ameţitoare și mai pline de slava lui Dumnezeu.

— Asculți tu, mamă ? întrebă mama Ilinca, mîngiind pe fiica ei, Smărăndița.

— Cum să n-ascult, mămuco bună ? răspunse Smărăndița mîngîind pe mama ei, Ilinca.

Și bătrîna începu basmul făgăduit. Glasul ei, la început dulce, domol, trăgănat și duios, pătrundea ca niște boabe scumpe de mărgăritar nestemat, vorbă cu vorbă, în sufletul copilii, ce asculta cu sete arzătoare acel basmu năzdrăvan, pe care mama ei nu vrea să moară pînă nu i l-o povesti din fir pînă-n ață. Glasul bătrînii se aprindea povestind și din dulce se făcea puternic, din domol bărbătos, din trăgănat și duios se făcea furtunos și zdrobitor.

— Ascultă, mamă dragă, și nu dormi.

— Ascult, zise Smărăndița, potrivindu-și capul mai bine.

— A fost odată ca niciodată că de n-ar fi nu s-ar povesti ; a fost odată un om frumos și cuminte și bogat.

Era frumos și voinic și mîndru de nu se putea asemăna cu el niminea nu numai din satul lui, dar și din toate tîrgurile mari ; nu era om, nu era femeie, nu era copil să-l vază și să nu stea pe loc să zică :

— Fie că frumos și voinic și mîndru om ! să trăiască și să aibă noroc !

Era cuminte cum nu mai era altul de cuminte, şi cine-l cunoştea, bărbaţi, femei, copii, zicea :

— Fie că cuminte om ! să trăiască şi să se bucure de viaţă !

Era bogat, că avea cuprinsul lui, tocmai de colo, vezi tu ? unde e moara lui moş Tănase şi pînă-n aria a veche şi pînă-n dealul de dincolo de dealul ăsta al ciocoiului : şi avea slugi douăzeci şi patru, şi douăsprezece pluguri oţelite şi şapte vaci, Lunaia, Mărtica, Miercana, Joiana, Vinerica, Sîmbotina şi Dumana, şi paisprezece boi, că nu-i mai ţiu minte pe nume, şi patru mii de capete de oi şi capre şi porci, şi poştalion cu şase cai, şi un buiestraş care zbura ca rîndunica, de puteai face cinci poştii cu el fără să-l adăpi, şi să fi ţinut paharul ras în palmă, nu se vărsa măcar o picătură, atît de lin zbura cînd se aşternea la drum ca şi iarba cîmpului la suflarea vîntului ; şi aşa cine-i cunoştea bogăţiile lui zicea :

— Fie că frumos şi cuminte şi bogat om ! să-i ajute Dumnezeu să se bucure sănătos de bogăţiile lui !

— Şi cum îl chema, mămucă ? întrebă Smărăndiţa pe mama ei, Ileana.

— O să vezi tu pe urmă, răspunse Ileana Smărăndiţii. Ş-aşa, mamă dragă, omul trăia pe moşiile lui fericit, şi era ferice de toţi cîţi s-apropiau de el ; că nu venea sărac ori neputincios ori nevolnic la casa lui să nu plece miluit şi ajutat ; unuia îi pierea vitele, altuia îi ardea casa, altuia îi prăpădea voia lui Dumnezeu ogoarele, unuia îi murea copiii — pe toţi, pe toţi îi ajuta să puie la loc paguba. Omul lui Dumnezeu, suflet creştinesc şi pace bună !

Cînd veneau seara oamenii de la cîmp şi vitele de la păşune, se umplea patru curţi, şi fierbeau opt căldări mari cu mămăligă de mălai măcinat boiereşte la moara lui moş Tănase, şi se umplea douăsprezece putinele, de cîte cinci găleţi

una, de lapte pentru saramură ; și după ce se isprăvea treaba toată și se dădeau viței la vaci, mieii la oi, mînjii la iepe și iezii la capre, și mîncau oamenii bine și se săturau și se-nchinau, numai veneau femeile de ridicau mesele și făceau curat în bătătură cu tîrnurile de nuiele de richită verde, și Radu cimpoierul își umfla cimpoiul și-ncepeau să-i tragă o horă românească pe nemiluite fete și flăcăi, și după ce jucau ei cît jucau, el din pridvor numa le zicea :

— Ei ! acu, copii, mîncarăți, vă săturarăți, cîntarăți, jucarăți, acu-i vremea de odihnă. Mîine pînă-n ziuă iar la treabă, c-așa e dat de la Dumnezeu omului : cît e ziua să muncească, noaptea să se odihnească. Mergeți fiecare pe la patul cui vă are ; noapte bună și mîine cu bine și iar cu toții, cinstiți, sănătoși și veseli !

Iar oamenii răspundeau :

— Noapte bună, stăpîne, și mîine cu bine și cu toții veseli, sănătoși și cinstiți !

— Hei, hei ! ce vremuri bune, Doamne-Doamne ! urmă Ilinca... cu glasul înecat de un oftat prelung și adînc. Cine ar mai fi crezut ?

Și fata simți pe fruntea ei bălană o ploaie fierbinte de lacrimi.

— Mamă — zise ea ridicînd capul plouat — acuma tu plîngi... Spune-mi, te rog, mămuco bună ; spune-mi, dacă iubești tu pe Smărăndița, care te iubește așa de mult pe tine ; spune-mi daca ai iubit tu pe tata ; spune-mi, te rog, mămulico dulce și sfîntă, cine era acel om ? cum îl chema ? Pentru ce plîngi tu cînd vorbești despre el ? Tu de cîte ori mi-ai spus basme frumoase, tu vorbeai de împărați mari, și de feți-frumoși mîndri, și de zmei turbați, și de zîne minunate, și de cosînzene bălaie, și de păseri măiestre, și de flori cîntărețe : dar tu n-ai plîns niciodată ; niciodată n-a plouat din ochii tăi

blînzi o ploaie ca aceasta care mă arde pînă-n suflet și-mi sfîșie inima de mila ta ; spune-mi ; te rog, te rog, te rog !

— Ai să vezi tu, aștcaptă, zice mama. Iacătă nu mai plîng : să-ți povestesc mai departe.

— Bine, mămuco, zise Smărăndița. Ea luă colțul mărămii de borangic a bătrînii, îi șterse ochii mamii, își șterse fruntea ei și-și culcă iar capul pe genunchii Ileanei, care urmă cu glasul potolit :

— Omul acela, cînd îi veni vremea să se însoare, trimese peţitori la fata cea mai frumoasă din sat, o fată ruptă din stele, și mîndră ca o zînă, și cuminte ca o sfîntă, și harnică și sprintenă ca o furnică ș-o albină, și bună ca o azimă caldă, și dulce ca fagurul de miere. Erau potriviți unul cu altul, parcă Dumnezeu îi făcuse într-adins unul pentru altul, pe el pentru ea, pe ea pentru el.

— Și s-au căsătorit amîndoi, mamă ? întrebă Smărăndița.

— Da, s-au căsătorit, mamă dragă.

— Și au avut copii ?

— Numai unu.

— O fată, desigur ?

— Da, o fată.

— Și cum o chema, mamă, pe fată ? întrebă Smărăndița.

— Ai să vezi tu, draga mamii, răspunse Ilinca.

— Bine, zise Smărăndița.

— Ascultă, urmă Ilinca.

S-a făcut nunta — nuntă mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, știi, cum ți-am povestit eu de atîtea ori ție că se fac nunțile mari, bogate, strălucitoare, vesele, românești, ca în toate basmele frumoase pe care ți le spui în toate

serile ca să te adorm ca pe un copilaș gingaș, mititel, bun, blînd și iubitor, cum adoarme cloșca puișorul ei auriu și micuț cît o gîgîlice sub aripele ei călduroase, și-i gungunește din cioc, și ei, somnoros, chiorțăie mărunțel din gușuliță tot încet și iar încet și mai încet, domol de tot, pînă cînd își face bine loc în puful moale de la pieptul fierbinte al mamii, și pleoapele golașe i se închid binișor și dulce, și gîgîlicea de puișor adoarme și doarme, doarme fără nici un vis de grije, ori de necaz, ori de mîhnire care să-i turbure odihna, liniștea, mulțumirea, fericirea...

Nuntă mare — că s-au adunat de pe șapte hotare depărtate, din patru colțuri de zare luminoasă, nuntași și nuntașe, călări, în căruțe, în chirvane și pe jos, și cu plutele au venit din vîrf de munte pe apa mare, care trece pe dincolo de iazul lui moș Toma Cîrnul, că încă zicea și bătrînul, dar p-atunci tot nu era așa bătrîn ca acuma, acu vreo douăzeci de ani...

— Douăzeci de ani ! zise Smărăndița.

— Da, douăzeci de ani, mamă dragă.

— Dar eu de cîți ani sunt, mamă ? întrebă Smărăndița.

— Tu ?... Lasă, ai să vezi asta mai tîrziu ; îți spui eu ție, mamă dragă, răspunse Ilinca. Ș-așa zicea bietul moș Tănase Cîrnul : „Doamne, Doamne ! ce mîndrețe ! așa nuntă mare cu atîția colăceri și nuntași n-am văzut eu de cînd sunt, și nici nu mai crez să am eu atîtea zile să mai văz așa de mare !“

Nuntă bogată — că s-au tăiat atuncea peste o sută de capete de vite, boi, porci, miei, berbeci, și păsări o groază, curcani, rațe, găini, gîște, pui, boboci, și erau toate grase, dolofane și frumoase să le mănînci cu ochii, ca la curtea unui om bogat unde și-a pus Dumnezeu mîna lui bună ca să facă să curgă belșug din destul și cu prisosință, și s-au des-

tupat și s-au secat de istov [1] treizeci de buriașe burtoase pline cu rachiuri bune de casă, și mai tari și mai potrivite și mai dulci, încropite cu miere albă ca laptele, și zece boloboace pîntecoase și trei buți ca niște namile cu alb, negru, roșu, profir, vechi ros, bătrîn de cînd era moș Tănase copil, de zicea ; după ce l-a-nțărcat :

„Mamă ! dă-mi tîtă, mamă, că te bat !“ că moș Tănase a fost întors la țîță și a supt pînă i-a crescut toți dinții ; dar nu știu la alde mă-sa răposata, Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească, cum o fi supt, dar la nuntă știu c-a supt, și era mucalit și glumeț nevoie mare, că zicea mereu, țiu minte ca acuma, cînd venea la cep unde-mpărțeau vătășeii vinul :

— Mamă ! dă-mi tîtă, mamă, că te bat ! și rîdea lumea de se prăpădea de rîs.

Nuntă strălucitoare, veselă și românească, că s-a ars patru butoaie cu păcură și două sute de brazi, de luminau toate dealurile că parcă era zio cu mîndrul soare pe cer, și pălpăia flacăra și trosneau crăcile și frunzele brazilor, și în cinci bătături cîte cinci cimpoicri au cîntat zece zile și zece nopți d-a rîndul de auiau văile și mușcelele, și chiuiau flăcăii și fetele și nevestele și bărbații și vădanele și copiii, și o rîpîiau și o băteau în loc cînd la dreapta, cînd la stînga, dă-i așa ș-așa ș-așa : și numai după ce ostenea un rînd, haid ! altul la loc ! și trage-i românește cu inimă veselă, și a ținut cheful dintr-o duminecă pînă-n joia ailaltă, de gîndesc că cine a fost la nunta aia mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, și la morți or pomeni așa ospătare, așa petrecere ș-așa mîndrețe.

Ileana se opri să-și tragă sufletul.

— Dormi, mamă ? întrebă ea pe Smărăndița.

---

[1] De îndată.

— Nu, mamă bună ; cum să dorm, cînd îmi povesteşti tu aşa minuni ?

— Adă-mi, draga mamii, o bărdacă de apă proaspătă, că tu eşti tînără şi eu bătrînă, ş-aşa e dat de la Dumnezeu că omul tînăr să nu lase pe ăl bătrîn.

— Numaidecît, mamă dragă, zise Smărăndiţa. Ea se sculă sprintenă în picioare şi cînd dete cu faţa drept în bătaia lunii şi se uită ea la lună şi luna la ea, parcă erau mai frumoase, mai bălane, mai plăviţe, mai mîndre şi mai strălucitoare şi una şi alta.

Smărăndiţa îşi luă cofiţa, bărdăcuţa şi ştergarul şi merse la şipotul care şoptea cu susurul lui tainic sub malul din faţa căscioarelor lor. Aci îşi umplu pumnii ei mici şi drăgălaşi cu apă rece şi se spălă pe ochii ei negri şi se şterse cu ştergarul alb. Apoi spălă cofiţa şi bărdăcuţa smălţuită cu smalţ verde, pe care o căpătase de la pomana mamii Catrinii, năşica ei a bună, de-o iubeşte ca pe copilul ei, de cînd i-a murit bietii bătrîne fata ei, Florica. Smărăndiţa clăti bine cofiţa şi o umplu cu apa lui Dumnezeu a sănătoasă de-ţi dă viaţă cînd o bei şi-ţi răcoreşte sufletul însetat, şi se-ntoarse-n fuga mare, şi luă o bărdăcuţă şi zise :

— Ţine, mămucă dragă, c-aşa e dat de la Dumnezeu : bătrînul să se odihnească şi tînărul să-l slujească.

Ilinca bău trei bărdace pe neresuflate.

— Bogdaproste ! să fie morţilor părinţilor ! zise bătrîna, şi tu să creşti mare, cu minte şi cu noroc ! Să-ţi dea Dumnezeu tot bine şi tot ce doreşti, după inima ta a bună, miloasă şi darnică. Şezi colea la locul tău şi să-ţi povestesc mai departe.

Smărăndiţa sărută pe mama ei pe fruntea ei încreţită, pe obrajii ei veştezi, pe ochii ei blînzi şi liniştiţi, în care strălucea multă bunătate amestecată cu multă mîhnire şi din care se vedea multă suferinţă, multă dragoste, multă iubire şi

multă nenorocire. Apoi fata se așează iar frumos la locul ei în poala mamii, și Ilinca urmă basmul înainte :

— S-a isprăvit nunta. S-au dus nuntașii și nuntașele înapoi pe la casele și pe la treburile lor care-i doreau după atîta petrecere, fiecare după cum veniseră, care călare, care în căruță, care-n chirvan, care pe jos ; numai ăi de veniseră cu plutele nu s-au mai putut întoarce acasă tot cu plutele, că plutele nu pot să suie pe apă la deal ; ș-așa s-a dus fiecare după cum a putut.

Acuma a-nceput viața bună și sfîntă pentru însurățeii tineri : el o iubea pe ea ca pe ochii din cap, ea îl iubea pe el ca luminile ochilor. Era o viață fericită și le mergeau toate în bine, parcă Dumnezeu le da în fiecare zi de dimineață blagoslovenia lui din toată inima. Curgea belșugul mai mult ca apa la moara lui moș Tănase, că și zicea bietul bătrîn :

— Să am eu atîta apă să poci măcina cîte grăunțe aveți voi... hei ! hei !

— Dar n-ai destulă apă de la Dumnezeu, moș Tănase ? îl întrebau însurățeii.

— Aș ! nici pe a mia parte cîte grăunțe aveți voi ! Da las' că-i bine : sunteți oamenii lui Dumnezeu ; n-aveți numai pentru voi, aveți și pentru alții ; să vă ajute domnul Christos să stăpîniți sănătoși și Maica Precista să vi le-nsutească și înmiiască.

La anul, Dumnezeu milostivul a pus vîrf bunătăților lui, că le-a dăruit o copiliță ca o minune. Mare bucurie a fost la casa oamenilor, și bărbatul a zis :

— Nevastă, copila asta este norocul nostru ăl mare... S-o botezăm.

— Cum a botezat-o, mămucă dragă ? întrebă Smărăndița.

— Lasă, c-o să vezi tu, mamă, îți spun eu, zise Ileana. mîngîind-o ușor, blînd, duios, dulce, milos pe păr și pe frunte,

ca și cum îi era frică să nu strice cu mîinile ei osoase, veștede, bătrîne, frumusețea, frăgezimea, tinerețea acelui obraz strălucitor, acelui chip de zînă bălană de soare neatinsă, de voinic nevăzută, de ochi omenesc nedeochiată, din povești.

— Bine, mamă dragă, zise Smărăndița ; spune mai departe.

— S-o botezăm, zise nevasta...

Și s-a făcut botezul. Un botez tot așa de bogat, de strălucitor și de vesel ca și nunta. Și s-a-mpărțit la flăcăi o sută de perechi de bete, bătute cu mărgele de toate fețele și cu fir alb și galben, cu brîiele lor, cu chimire de curea galbenă, bătute-n ținte de alamă cu floare-n măciulie și-n nasturi de sidef cu fel de fel de ape cum e curcubeul de pe cer ; și la fete s-a-mpărțit pînză albă de tîrg lată de un cot și trei rupi[i], peste o mie de digrimele, și tot atîtea testemele și catrințe la neveste ; și la bărbați și la copii fiecare pe potriva lui cîte ceva, ba un bici de opt cai, ba un cojocel, ba o pereche de cizme ori de iminei, ba o iconiță, ba la cărturari *Visul Maichii Precistii* și *Alixändria*, ori *Avestita aripa Satanii* și *Halimaua* și cîte toate, aduse în două căruțe pline, încărcate, ticsite, tocmai de la tîrg de la Drăgaica ; și popii o sfită nouă, și la biserică două icoane împărătești și zece oca de lumînări de ceară albă și cinci oca de tămîie și un burdușel de untdelemn grecesc.

— Toate astea cîte le am cheltuit, Ileano, sunt în cinstea ta și pentru norocul Smărăndiții, copila noastră...

Smărăndița se ridică în picioare deodată, dînd un țipăt prelung, plîngător, dureros, sfîșietor.

— A ! Mamă bună ! mămuco dragă ! ce-ai zis ? ce-ai spus ? ce-ai grăit ! ce-am auzit ?

Ileana își acoperise fața și tremura : ochii ei se umplură de lacrimi. Zisese, spusese, grăise acele cuvinte, acele nume

fără să vrea, biruită de șivoiul puternic al amintirilor ce curgeau, se rostogoleau, se avîntau în închipuirea ei, în gîndul și sufletul ei, care putuse să le ascunză pînă acuma, dar ele, nemaiputînd suferi tăinuirea, izbucniseră ca o apă de munte pe care în zadar un zăgaz slab, cletinat, zguduit și dezrădăcinat de vremuri se-ncearcă s-o mai oprească ori s-o abată din calea ei, unde e mînată cu o putere biruitoare, covîrșitoare, neînfrîntă.

— A ! strigă Smărăndița, scuturîndu-și părul plăviț ca fuiorul de borangic netopit în razele bălane ale lunii, ce parcă privea cu dragoste și milă caldă la mamă și la copilă și le-arunca razele mîngîioase spre a le alina, domoli și potoli răscoala sufletului lor zbuciumat pînă în adîncul lui, ca un lac asupra căruia s-a abătut viforul îngrozitor ca să-l miște și să-l zbată pînă în fundul fundului.

— A !... Smărăndița ! Ileana ! Mitran !... Eu ? tu ?... el ?... noi !... Care va să zică tu îmi spui suferințele vieții tale, vrei să-mi arăți istoria lui bietu tata... ?

— Da.

— A ! zise Smărăndița... Voi să știu de ce a murit el ? spune... spune ! spune !

— N-a murit.

— Trăiește ?

— Nu !

— A fost omorît ?

— Da !

— De cine ? spune...

V

Pe cînd jos, în valea scăldată-n lumina blîndă, molatică și domoală a lunii pline, pe prispa săracă, umilită și nebătă-

toare de departe la ochi, stau o mamă și o copilă, una povestind și alta ascultînd, o poveste tristă, neagră, înfiorătoare, grozavă, care le chinuie, le strivește, le sfăramă inima storcînd dintr-însa valuri-valuri de lacrime de înduioșare, de milă, de sfinte amintiri neuitate — ce se petrece sus în deal? ce se petrece în casele mîndre, cari se ridică albe, sclipitoare, bogate și fudule, înconjurate de pădurișteа de salcîmi înfloriți, din frunzetul cărora vîntul se încarcă la fiecare bătaie cu miresme îmbătătoare, pe cari, ca o cădelniță uriașă, le împrăștie în mișcări regulate pîn toată valea ca într-o sîîntă biserică largă, al cărei tavan albastru-argintiu e luminat cu atîtea mii de policandre ale lui Dumnezeu și cu o candelă mare-mare, aprinsă parcă de chiar mîna lui domnul Christos pentru pomenirea mamei lui fecioare?

În casele de sus e petrecere strașnică.

În salonul cel mare, care dă cu patru ferestre largi și o ușe la mijloc pe pridvorul din față, este o adunare veselă, zgomotoasă, tînără, nebună.

Salonul, ca și încăperile celelalte, sofragirie, odăi turcești, salonașe mai mici, iatacuri pentru stăpîni și pentru musafiri, este o minunăție de frumusețe, mîndrețe și bogăție. Tot ce poate să-și închipuiască mintea omenească mai strălucitor, mai mîndru și mai bogat este grămădit în această încăpere; este un cuib de zînă, un palat vrăjit din povești.

Un cuib de zînă, în adevăr, pentru că stăpîna de odinioară a acestor minunății fusese marea logofetească Marghioliță Sorescu, soția marelui logofăt Iordache Sorescu și fiica marelui ban Ienăchiță Grozeanu. Marea logofetească Maria Sorescu fusese una din acele femei făcute parcă înadins ca să arate că una din cele mai mari puteri pe pămînt este frumusețea, și pentru a face bine și pentru a face rău. Copilă a unui om mîndru, bogat și puternic — pe acele vremuri cînd

naşterea deosibea pe oameni, făcînd încă din leagăn pe unii robi nenorociţi, umiliţi, osîndiţi şi blestemaţi pentru vecii-vecilor la chin, ruşine şi suferinţă, pe alţii stăpîni, fericiţi, mîndri, cruzi, ursiţi pentru vecii-vecilor să stăpînească, să robească, să zdrobească pe semenii lor — Marghioliţa era o frumuseţe rară, o icoană de sfîntă, ruptă din peretele bisericii şi aruncată plină de viaţă în lume, pentru ca toată lumea să-i cază în genuchi şi să i se-nchine. Crescuse de mică în alintări şi mîngîieri şi îngrijiri ; tatăl ei, marele ban, nebun de dragostea părintească, mîndru de numele lui, pierduse pe mama ei şi patru copii în vremea ciumii şi rămăsese numai cu această copilă, la care se uita ca zgîrcitul la o comoară nestimată, care daca ar fi atinsă, el ar muri, căci n-ar mai înţelege preţul vieţii, n-ar mai pricepe pentru ce mai luminează soarele acest pămînt ticălos, trist, nenorocit şi pustiu.

Marghioliţa era de şaisprezece ani cînd marele logofăt Iordache Sorescu veni să o ceară în căsătorie marelui ban. Era o pereche potrivită. Marele logofăt era un tînăr frumos, înalt, chipeş, nobil, copil al unei familii mari, dintre cari atîţia se arătaseră vrednici români pe vremuri întru apărarea moşiei strămoşeşti în luptele cu puhoaiele de vrăjmaşi de toate neamurile şi limbile, ce năvăleau mereu asupra acestei mult încercate ţări blagoslovite de Dumnezeu.

La început, marele ban nu voise să-şi dea copila în căsătorie, zicînd că el nu se poate despărţi de ea, pentru că n-are încredere în nimini că va şti să preţuiască acest tînăr odor împărătesc şi să o facă fericită pe potriva frumuseţii şi mîndreţii ei. Dar marele logofăt, Iordache Sorescu, nebun şi deznădăjduit de acest răspuns, care i se da regulat la toate făgăduielile lui călduroase, la toate jurămintele lui de credinţă şi de dragoste, a alergat la picioarele lui vodă, i-a spus cum

merge pricina și a plîns și a sărutat tălpile măriei-sale și a strigat :

— La mila măriei-tale alergat-am să nu te-nduri, daca mai vrei să păstrezi slujbele plecatei și credincioasei tale slugi. O poruncă a măriei-tale și robul măriei-tale, marele măriei-tale logofăt va fi fericit ; iar daca nu, hangerul ăsta va intra în fundul inimii mele pînă-n prăsele.

Și a și scos înaintea măriei-sale hangerul, pe care i-l dăruise măria-sa pentru slujbele ce i le făcuse tînărul logofăt. Era un hanger de Damasc cu prăsele de sidef legat în aur și-n pietre nestimate. pe care-l purtase odată viteazul Soliman, și pe care măria-sa îl avusese trimis în dar de la vizirul.

Atunci vodă a strigat rîzînd, cum era bun și glumeț :

— Stai, nebunule, că-ți rup urechile ! Să nu-mi faci piază rea în casă sîmbăta dimineața pe nemîncate !... Astea sunt parapone trecătoare de dragoste. Cine n-a trecut pîn ele ? Nu te apelpisi, *arbonda-mu* [1], că toate au să-ți iasă cu plin !

Și numaidecît a bătut vodă de trei ori în palme și a venit un cavaz [2] și l-a trimes vodă s-aducă techer-mecher pe marele ban Ienăchiță Grozeanu, și cînd a venit bătrînul, măria-sa zice :

— Ei ! ce am auzit ? Dai marelui logofăt Iordache Sorescu pe fiică-sa Marghiolița ? Bine faci, *arbonda-mu !* Tocmai vream să-ți spui că și eu pusesem, în mila mea pentru neamul și casa voastră, ochii pe tînărul ăsta. Să-ți trăiască și să-i vezi ani îndelungați fericiți... Eu le sunt naș !

Pas de răspunde, mare bane, ceva împotriva vorbelor măriei sale !

Și astfel, a doua zi chiar, duminică, cu blagoslovenia mitropolitului, fiind nuni mari vodă și doamna, fiica marelui ban

---

[1] Boierul meu (ngr.).
[2] Slujbaș.

Ienăchiță Grozeanu, Marghiolița, a fost cocoana mare logofetească a marelui logofăt Iordache [1] Sorescu.

S-a prăpădit lumea aceea parcă n-a mai fost de cînd lumea !

Așa trec oamenii noștri valuri-valuri în clipe scurte și repezi pe acest pămînt, în această viață în care toate sunt zădărnicii, afară de fapta bună ce trebuie să se socotească odată și-odată, fiindcă oamenii pier, sunt trecători și muritori, dar omenirea nu piere, e statornică și nemuritoare, și ea socotește și păstrează amintirea faptelor noastre, pe cele rele le uită cîteodată, le iartă totdeuna, dar pe cele bune nu le uită niciodată și totdeuna le pomenește și le binecuvintează.

Din căsătoria marelui logofăt cu fiica marelui ban, a căpătat viață Mișu Sorescu [2].

De mic pierzînd pe mamă-sa și pe tatăl său, el a fost crescut de rude. Trimes de mic la Paris, a șezut acolo peste douăzeci de ani și acolo a cheltuit, în desfrînări rușinoase și în ticăloșii nesocotite cu străinii și străinele, jumătate din averea lui uriașe. Purtînd un nume mare, a fost chemat de prietini și rude în țară, atunci cînd, averea fiindu-i încurcată, nu mai putea să mai ducă luxul în care era obicinuit să trăiască în Babilonul modern ; aceasta l-a îndemnat, fiind și sătul de atîta zgomot, de atîta viață destrăbălată, care-i ruinase pe jumătate averea și aproape de tot sănătatea, să vie înapoi în patrie, unde, fiind la putere guvernul reacționar, fu numit numaidecît într-un fotoliu de deputat — ales de colegiul pe atunci al patrulea, astăzi al treilea, de colegiul țărănimii românești, în momentul cînd el nu intrase încă în țară, cînd era încă pe drum, fiindcă, din cauza întreruperii

---

[1] În original : „Ienăchiță".
[2] În original : „Soreanu".

circulației prin inundații, fusese silit a se opri două zile la Viena. Depeșa de felicitare a partizanilor noului deputat l-a găsit tocmai la Grand Hôtel, unde făcea un chiolhan strașnic cu niște baletiste de la Operă. El a desfăcut depeșa care-i anunța alegerea sa și a strigat, beat de șampanie și de licoruri, luînd în brațe și sărutînd o baletistă :

— *Vive la Roumanie !*

Iar acele femei pierdute au repetat în cor, cu accentul lor vienez, făcînd un zgomot infernal :

— *Fif la Tummanie !*

Acuma d. Mișu Soresco de Grozény — căci acest nume, combinat, din al tatălui și din al bunicului, îl purta încă de la Paris — se afla la moșia Grozenii, veche clironomie rămasă de la bunicu-său, marele ban Ienăchiță Grozeanu. D. deputat al țăranilor, care d-abia știa românește, ospăta la Grozeni pe mai mulți prietini, dintre cari pe un june pictor francez de mare talent, Victor Bonnet, o cunoștință de la Paris, care călătorea de plăcere prin Orient.

Șampania înghețată curgea în valuri, fumul de tutun se ridica în tavan și pornea pe ferestre ca niște nori fantastici bătuți de vînturi, rîsetele, glumele, jocurile de cuvinte nu mai conteneau.

— Tăcere ! strigă un strengar bătrîn, cănit și sclivisit, care avea obicei să facă mici servicii galante tinerilor săi prietini. Dacă mă iubiți voi pe mine, tăceți să ne spună Mișu o nouă aventură a lui.

— Iar amorezat, *mon cher ?* strigă tînărul Costică Melinescu.

— Și încă așa cum n-am fost niciodată, *ma parole d'honneur !* zise Mișu ; o adevărată pasiune ! un...

— E turbat ! e nebun ! întrerupse Fănică.

— E o femeie *du monde?* întrebă Iorgu Doroneanu, care zicea că alte *femei* nu există pe lume, afară „poate" de artiste.

Fănică, vecinicul confident, începu să rîză cu hohot de întrebarea lui Iorgu, pe cînd Mișu tăcea și-și mușca buzele.

— E o artistă ?

— E o...

— O ce ?

— O țărancă, zise serios Mișu, încruntîndu-și sprîncenele-i negre cu un zîmbet trist.

— A ! strigă Costică. Avem dar o idilă ! Și cum se numește juna păstoriță, domnule Fănică ? Să vedem daca d-ta, care le știi pe toate, o știi și p-asta ?

— Să spun, Mișule ?

— De unde știi ? întrebă Mișu și mai încruntat.

— Ce-ți pasă ?

— Mă prinz că nu poți să știi.

— Daca mă necăjești, o spui.

— Dacă o știi, spune.

— Ei bine, dacă vreți să știți cum o cheamă pe fericita, care stăpînește astăzi inima tînărului nostru amic Mișu, ascultați... E o minune de țărăncuță, ce-i drept, și doar mă pricep și eu la asta, și o cheamă...

— O cheamă ?...

— Smă-răn-di-ța !

POETUL VLAHUȚĂ

Schiță

Orășelul Opidul-Nou (pe ungurește *Ujvár* — desigur, o grosolană traducere arbitrară a numelui originar daco-latin) este de cîteva zile în mare fierbere. Nu e, în adevăr, puțin lucru pentru acest Opid, care, cu toată modestia-i, numără pînă acum patru procese politice de trădare de stat maghiar, să adăpostească pe un luptător cultural din regatul liber, pe un fruntaș poet al neamului. De aceea și *Aquila carpatină*, gazeta Opidului, în ultimul său număr, a putut zice cu mîndrie :

„Avem în murii noștri o sublimă liră română liberă, pe fratele nostru preaiubit, pe poetul nostru transcarpatin, Vlahuță. Să strigăm toți cu bucurie : să trăiască !“

„Murii noștri“... asta e un mod particular de a zice al intrepidului Valeriu Chicoș, director și redactor al valorosului organ ebdomadar, care singur are onoarea a trei din cele patru procese. Muri nu are deloc — și e bine — acest pitoresc orășel : el e așezat în voie pe o largă pajiște, la poalele munților, străbătut drept prin mijloc de o gîrlă limpede, care, repezită dintr-un izvor înalt din coastele vecine, alunecă, fără să-i poți prinde mișcarea cu ochii, pe patul ei de pietricele mărunte, printre două brazde îmbrăcate în niște iarbă verde

și grasă, culcată tot la vale în snopi mari de pornirea neînduplecată a șivoiului.

De o parte și de alta a rîului, urmează două alee mari, mărginite cu grădinițe ; în mijlocul fiecărei din acestea, scliipește albă și curată cîte o căsuță cu ferestre apărate de loduri verzi și acoperită cu olane roșii. Între toate aceste cochete locuințe, drept în fața punții celei mari, strălucește cu deosebire casa părintelui Ion Mantu, protopop cercual, unul dintre cei mai arzători și mai „valinți“ [1] patrioți, care, cu toată îndrăzneala ce a dovedit, n-are pînă acuma nici un proces. Cu dînsul locuiește unica sa fiică, domnișoara Veturia, o minune de nouăsprezece ani — frumoasă și voinică, sentimentală, deși veselă : lucrează și-nvață mult și bine, cîntă mult și frumos, zîmbește toată vremea. Devotamentul ei pentru tată, pentru cauza națională, pentru micul institut de orfani, al cărui comitet de domnișoare îl prezidează cu atîta pricepere și tact matur, i-a atras respectul și simpatia tutulor concetățenilor și, pe drept, numele de *Zîna Opidului* din partea *Aquilei carpatine* — niciodată nume mai meritat. „Păcat că au numit-o Veturia ! gîndește adesea tata ; trebuia s-o cheme Aurora, pentru că-n adevăr copila asta luminează cu strălucita ei înfățișare.“

Casa domnului protopop are patru ferești spre alee în grădină și o elegantă intrare la mijloc. Sub ferești, de o parte și de alta a intrării, sunt așezați simetric cîte șase stupi mari, cari, din faptul zilii și pînă-n noapte, bîzîie, zbîrnîie și lucrează fără o clipă de preget. Privindu-i, părintele, care, deși matur și trecut prin multe, n-a uitat încă frumoasele vremi tinere, cînd învăța la Blaj, citează zîmbind cu satisfacție un crîmpei din clasicul său favorit : *fervet opus*... [2]

---

[1] Valint (latinism) — valoros, curajos.

[2] Virgiliu : munca e in toi (lat.).

În această casă se află în gazdă, de şapte zile acum, poetul ; el mai are o zi de stat în acest orăşel ; mîine, duminică, seara, „jumătate la zece“, tot poporul român are să-l conducă la gara apropiată, distanţă de o jumătat' de ceas de orăşel prin „promenată“.

Au fost pline aceste zile, pline de neuitate impresii, de puternice mişcări sufleteşti, şi tocmai pentru aceea au trecut ele aşa de iute. Împrejurările acestor zile frumoase din urmă se deapănă în gîndul domnişoarei Veturiei, unele peste altele, mai grăbite decît undele gîrlei dintre cele două alee, mai năvălitoare decît mişcarea neastîmpărată de la gura stupilor de sub ferestre. În zadar domnişoara Veturia vrea să şi le aşeze treptat şi metodic în ordinea lor istorică : parcă toate s-au petrecut dintr-o dată tot adineaori... Adineaori parcă — nu-şi mai aduce aminte la ce se gîndea atunci, cum şedea, ce făcea — a fost trezită de cîteva lovituri la uşa din faţă... A deschis... Un tînăr blond, înalt, cu ochii mari albaştri, cu o frunte deschisă, a apărut mîndru înainte-i, întrebînd de părintele Mantu... „Tata nu-i acasă, dar trebuie să vie...“ Noul-venit se recomîndă poetul Vlahuţă !

Ce zile de-atunci ! Ce triumf la conferenţa poetului ! O să curgă multă apă prin mijlocul Opidului pînă să se mai audă acolo nişte accente atît de virile. Poetul a vorbit cu cel mai înalt avînt despre limba naţională ; modest, el n-a pomenit de sine însuşi şi n-a citat din operile lui proprii decît numai de cîteva ori, şi aceasta ca simplă ilustraţiune a teoriei că, fără limbă, o naţiune nu mai are glas în concertul umanităţii... Dar din toată năvala aceasta de reminiscenţe, ceea ce se dezlipeşte mai clar şi mai deosibit din mintea domnişoarei Veturiei este acea neuitată împrejurare cînd, rămasă singură cu poetul, îşi strînse cu putere tot aparatul de erudiţiune pentru a face faţă înaltei situaţiuni în care se afla.

— Care va să zică, citiți mult, domnișoară ?
— Foarte mult, domnule.
— Ați citit ce-am scris eu ?
— O, da, tot. Eminescu și dv. sunteți idolii mei.
Poetul făcu o mișcare de-naltă satisfacție.
— Și care vă place mai mult ?
— Amîndoi.
— Dar... mai mult ?
— Dumneavoastră, se-nțelege.

Acest răspuns, e drept, fusese smuls : privirea poetului era prea din cale-afară arzătoare spre a nu impune răspunsul pe care el îl dorea.

Urmară apoi, printr-o explicabilă delicatețe a poetului favorit, o serie de complimente asupra frumuseții, inteligenței, culturii și tutulor calităților de spirit și de inimă ale domnișoarei, complimente cari o făcură să roșească pînă la urechi — încă o calitate, ce nu-i sta rău deloc. Ca orice răsfățat al muzelor, și acesta era îndrăzneț și nemăsurat, așa că, de la complimente vagi, iute trecu la declarațiuni precise : un poet caută un ideal, fără speranță de a-l găsi, viața lui întreagă. Norocul se însărcinează să i-l scoată fără veste în cale ; nici mai mult nici mai puțin, poetul găsise aci, în casa unde era găzduit, din două una : or culminația vieții lui, idealul, fericirea ; or pierderea completă a sufletului său — și domnișoara Veturia trebuia să hotărască într-un fel de soarta lui.

Dar, nebun poet, mai întrebi ? e cu putință să răspundă ea altfel decît cum dorești tu ? S-ar îndura ea să sfărame o liră care-i chemată s-o facă pe dînsa nemuritoare ? Dar ai putea s-o chemi în prăpastie, și ar merge după tine cu ochii închiși ! Iată ce tremurătură a apucat-o la vorbele tale ! Vezi cum scînteiază de ciudat ochii ei umezi ! Uite ce fior îi trece

prin păr ! cu cît avînt îţi întinde mîna, şi ce triumf i-ai dat sărutîndu-i-o !

— Domnişoară — zice poetul — vrei să fii muza mea ?

— Dacă nu cumva rîzi de mine — răspunde Veturia — dacă nu visez, ordonă ; fac ce vrei... faci cu mine ce vrei.

Domnişoara Veturia era un instrument bine acordat pentru cîntarea virtuozului nostru, şi n-ar fi fost de mirare ca îndrăzneţul artist să încerce, fără siguranţă de succes, dar totuşi să-ncerce, un concert complet, dacă uşile nu s-ar fi deschis de perete şi întreaga societate de la „cassină“ [1], avînd în frunte pe părintele Mantu, n-ar fi intrat cu cel mai ceremonios aer în salon. Erau profesorii gimnaziului real, cei şase preoţi greco-orientali, cei trei avocaţi cu secretarul camerii avocaţiale, medicul oraşului, o delegaţiune a comerţului român, în fine tot ce oraşul şi cercul avea ca fruntaş. Atunci s-a organizat *ştante pede* [2] programul celebrei serate literare, la care poetul şi-a ţinut conferenţa sa despre limba naţională.

Toate acestea trec prin mintea fierbinte a domnişoarei Veturiei, care, împreună cu cîteva prietene din elita locală, prepară cu uşa încuiată o surpriză poetului — o coroană de stejar verde, legată cu o fundă de panglici tricolore, desfăcute din costumul naţional în care domnişoara a asistat la zece mai, acu trei ani, în Bucureşti. Pe cînd tinerele camarade lucrează, în salonaşul de alături poetul improvizează pe albumul domnişoarei Veturiei cîteva rime de adio. Adio ? Nu. Acest cuvînt e prea crud, el nu-l va zice niciodată ; spiritul lui e prea inventiv pentru aceasta ! Nu adio, ci la revedere... E ceva nou ; aceasta iese cu desăvîrşire din limitele banalului ; e cu totul original. Veturia împreună cu celelalte intră. Cu toată simplicitatea, poetul cere permisiune să le arate impro-

[1] Cazino (latinism) — cămin artistic şi cultural.

[2] Stante pede (lat.) — pe loc, îndată.

vizaţia lui. Domnişoara Veturia îi smulge cu nerăbdare albumul, îşi aruncă privirile pe urmele de cerneală încă nezbicite, şi în culmea emoţiei citeşte :

„DOMNIŞOAREI VETURIA MANTU“

E dat poetului în viaţă să vază-o dată steaua lui :
Pe-a mea eu am văzut-o-n fine şi mulţumesc norocului.
Ea mi-a sclipit atît de vie şi-atît de mult m-a minunat,
Că pot să merg de-acuma sigur, căci drumu-ntreg mi-e luminat.
Nu voi, nu pot să-ţi zic adio, m-aş rătăci din calea mea...
Tu luminezi întreaga-mi viaţă : la revedere, scumpă stea !“

Domnişoara Veturia, terminînd citirea, simţi o căldură nespusă la frunte... ochii i se turburară, urechile începură să-i vîjie — o ameţeală. Ea închise binişor albumul, îl aşeză pe măsuţă şi, întorcîndu-se extatică spre poet, îl întrebă :

— Care-i mîna care a scris versurile astea ?

— Aceasta, răspunse modest poetul, întinzîndu-şi dreapta.

Tînăra se repezi, apucă cu amîndouă mînuţele sale grăsulii dreapta care comisese capodopera şi, pînă să aibă poetul vreme a şi-o retrage, o sărută de mai multe ori cu cea mai ferventă adoraţiune. Dup-această scenă aşa de atingătoare, urmară cîteva vizite grave — comitetul aranjator venea să dezbată încă o dată programul solemnităţii de a doua zi : dimineaţa, predică la Sf. Ion de părintele Mantu ; după prînz, excursiune la Dumbrava-Înaltă ; seara, banchet la locanda *Binschgauer-Hof* ; apoi, conducerea *in corpore* cu care poetul trebuia onorat la plecare. Programul fiind definitiv votat, comitetul aranjator salută cordial şi se retrase.

Seara se petrecu în intimitate. În timpul cinei, domnişoara Veturia sta dusă pe gînduri, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire din fundul sufletului asupra ilustrului oaspe ; poetul afla din ce în ce mai minunat vinul părintelui ; iar părintele povestea poetului faimoasa petrecere cu fiică-sa la serbările de 10 mai, în capitala României. Erau trei ani de atunci ; cu toate acestea, el reconstituia din amănunte întreaga minune complexă la care luase parte : zgomotul uriaş al Capitalei, pestriţătura infinită de colori, mişcarea de veselie a unui întreg popor liber, jocul fantastic al pădurii de steaguri tricolore fluturate de vînt, figura reginii, trandafirul alb pe care încîntătoarea suverană poetă l-a prins în treacăt cu mînile ei auguste în părul Veturiei, înfăţişarea severă şi măreaţă a regelui, şi defilarea armatei, „artilăria aceea“, şi marşurile triumfale, şi retragerea cu torţe ; apoi seara, plimbarea prin Cişmegiu, lumina electrică, ploaia de artificii polichrome — toate îi treceau acum iar limpede pe dinainte : ca printr-un ochean magic, părintele vedea în depărtarea trecutului un viitor strălucit, a căruia realitate era sigură, dar a cărui realizare el nu ştia de-i va fi iertat s-o poată vedea ! Poetul, găsind încă o dată minunat vinul, cu tonul unei inspiraţii profetice, asigură pe părintele că multdorita realizare e foarte aproape ; ea atîrnă numai de la bărbăţia românilor, de la potenţiarea neînduplecatei lupte făţişe contra apăsătorului... Părintele se ridică drept în picioare ; mîndru şi cu pieptul înainte, cu pumnii strînşi, cu ochii ridicaţi spre cer, zise :

— Da, să fim ! da, vom fi bărbaţi !

Era tîrziu ; fiecare voi să se retragă ; poetul, care, deşi foarte aprins, clipea des, avea să săvîrşească versurile-toast pentru banchet ; părintele trebuia să mediteze asupra predicii de dimineaţă ; iar domnişoara Veturia, zdrobită de atîtea

impresii, avea nevoie de răpaos pentru a îndura emoţiile culminante ce o aşteptau în ziua următoare. Îşi luară noapte bună şi fiecare se retrase în odaia sa.

Somnul stăpînea acum de mult în murii Opidului. Domnişoara Veturia nu adormi decît după ce mai reciti de cîteva ori improvizaţia ce-i dedicase poetul. Ea adormi ţinînd strîns sub căpătîi albumul scump. Într-un tîrziu, o umbră albă trecu discret prin liniştea nopţii ; pornind de la tinda din dos a caselor, umbra se apropie în vîrful degetelor de uşa bucătăriei. O clipă se opri ; apoi, ciocăni încetinel. Uşa se deschise, ca să primească umbra albă, şi se reînchise la loc, fără cel mai mic zgomot.

Trecuse o bună parte din noapte. Era lună ca ziua. Prin aerul limpede de munte se auziră bătăile rare ale ceasornicului de la cazarma honvezilor — două şi trei sferturi. Acum uşa bucătăriei se redeschise, umbra albă reapăru în prag, dar deodată se retrase repede înapoi ; domnişoara era la fereastra din potrivă, în bătaia lunii. Ea sărise din pat — îi era peste putinţă să mai doarmă ; simţea că se-neacă — îi trebuia aer. Se repezi la fereastra care da în grădiniţa din dos, spre bucătărie, o deschise de perete şi se aşeză cu fruntea rezemată pe mînă să aspire răcoarea binefăcătoare a luminoasei nopţi.

Gîrla îşi cînta cîntecul ştiut ; stupii dormeau ; dar în toată pajiştea ţîrîiau miile de greieri de deal îngînîndu-se pe întrecute din deosebite depărtări. Fata stete multă vreme aşa fără nici un gînd hotărît ; pieptul ei frumos se umflă din ce în ce, luptînd să biruie o nedesluşită apăsare, pînă cînd, deodată, ea îşi încrucişă braţele pe firida ferestii, îşi aplecă pe ele capul mîndru şi începu să plîngă fără să ştie de ce... Un fior o scutură puternic : răcoarea nopţii pătrunsese tînărul corp jumătate gol ; ea îşi şterse ochii albaştri, nu încă sătui d-atîta plîns fără socoteală, se retrase înăuntru, închise gea-

murile și lăsă perdeaua, ca și cum ar fi voit să gonească din odaia ei lumina de lună, să împiedice cîntecul apei și vorbirea greierilor a mai ajunge pînă la dînsa : o așa frumusețe de noapte nu mai era de suferit !

...Mai trecură cîteva minute după aceasta, și umbra albă se arătă iar în ușa bucătăriei : stete un minut cuprinsă parcă de îndoială ; apoi iute, se furișă pe lîngă zid și intră în casă prin tinda dinapoi pe unde ieșise cu două ceasuri înainte.

Onoratul cititor trebuie să fi înțeles că tînărul poet, care e în gazdă la părintele Mantu din Opidul-Nou, nu este în adevăr poetul Vlahuță, amicul nostru. Pe acesta toți îl cunoaștem, dacă nu chiar în persoană, măcar după portretul din ultima ediție Müller a operilor sale. Amicul nostru este de o talie potrivită, mai mult scurt decît înalt ; e foarte brun, are ochi negri și o mustață tot așa, barba rade. Prin urmare, cînd am spus că un tînăr înalt, cu barbă blondă și ochi albaștri se recomandă domnișoarei Veturiei ca poetul Vlahuță, cititorul a trebuit să-nțeleagă că acest tînăr e un prost glumeț, care voiește să speculeze naivitatea și sentimentele familiei Mantu și ale cetățenilor din Opidul-Nou.

Dar nu numai atît. El nici nu există, și nici părintele Ion Mantu nu există, și nici domnișoara Veturia, și nici întreg Opidul-Nou ; prin urmare, nici gîrla răcoroasă, care trece prin mijlocul Opidului, nici cele două alee, nici căsuțele cochete, nici grădinițele, nici stupii. Din toată povestea, un singur lucru e adevărat — luna ; dar un novelist nu le poate inventa toate. Dacă găseam altceva să-i închipuiesc în loc, ca să lumineze scena de la fereastră — care mi se pare că se cam aduce cu cea din actul al treilea al lui Faust — nu mi-ar fi părut rău să sacrific această planetă, atît de compromisă de la Eminescu încoace. Afară de lună dar, toate

sunt tot așa de adevărate ca și multe informații pozitive, din sorginte sigură, ale unor gazete politice : curate născociri, ieșite din închipuirea autorului, și cari, prin urmare, nu merită nici un crezămînt.

Dar, mă va întreba cineva, pentru ce atîtea deslușiri ? Pentru că — răspunz eu — cu cît publicul este mai inteligent, cu atît se impun mai mult deslușirile asupra unei opere de artă ; și cu cît o operă de artă este mai perfectă, și ca putere de concepție, și ca limpezime de execuție, cu atît cere mai multe deslușiri. Această datorie mi se impune în cazul nostru, și astfel nu mă pot da în lături de la îndeplinirea ei.

Cînd domnișoara Veturia este așa de romantică și de sentimentală, atît de entuziastă pentru poezie, ea are nevoie neapărată de o deslușire, tocmai pentru că domnișoara Veturia nu există în realitate, ci este numai o arbitrară invenție. Domnișoara Veturia naște întrebarea, poate fi așa cum o dă autorul ? Este posibilă o așa creatură, pentru ca să fie admisibilă o așa creațiune ? Autorul, cu toată imparțialitatea, susține că da. În adevăr, nu mi se pare nimica monstruos în tot chipul domnișoarei Veturia de a fi și de a face. E adevărat că astfel de domnișoare se găsesc foarte rar, poate chiar deloc la noi. Da, dar cititorul să nu uite că povestea nu se petrece la noi, unde domnișoarele sunt prea cuminți ca să fie entuziaste, prea culte ca să aibă admirație pentru literatură și prea mîndre ca să sărute mînt ce-ar scrie un capodoperă. Povestea se petrece în Opidul-Nou, unde se pot găsi și domnișoare cu totul altele decît ale celor de la noi ; și autorul, după toate regulile artei, trebuie să țină foarte mult la așa-numita coloare locală, căci aminteri invențiunile sale devin absurde : cititorul nu le mai poate admite.

Așa, de exemplu, dacă acest pseudo-Vlahuță, în loc să-și aleagă Opidul-Nou și casa părintelui Mantu, și-ar fi

ales pentru farsa lui un orăşel din România liberă, ca, de pildă, Vălenii-de-Munte, şi casa vreunui protopop local — ar fi fost, nu un băiat deştept, cum vrea să-l facă autorul, ci un simplu neghiob. Fata popii din Vălenii-de-Munte e prea cuminte şi prea binecrescută ca să aibă entuziasm şi admiraţie pentru un poet de frunte, şi prea cultă, mai întîi, ca să ştie cine-i acela Vlahuţă.

Dacă tînărul ar fi voit să joace o asemenea farsă la Văleni, apoi nu s-ar fi dat desigur ca poetul Vlahuţă, ci ca un alt personaj, mai popular, ca bunioară tribunul Fleva. Fata popii nu poate avea, ca şi părintele ei, decît cel mai adînc respect pentru apărătorul neobosit al sfintei biserici, care a fost totdeauna paladiul naţionalităţii noastre.

Îmi închipui ce colosală mişcare, ce entuziasm ar fi în Vălenii-de-Munte cînd un Fleva, fie chiar un Fleva fals, ar ţine o întrunire publică !

Dar credem că ne-am deslușit îndestul în privinţa domnişoarei Veturia. De acuma putem să urmăm cu descrierea celor întîmplate în Opïdul-Nou, în ultima zi a şederii pseudo-poetului Vlahuţă acolo ; căci înc-o dată, să nu se uite că acela nu-i adevăratul Vlahuţă, ci un farsor care se dă drept Vlahuţă.

*

Cititorul a înţeles, desigur, însă eu îmi fac totuşi datoria de a-i explica unele puncte, de aminteri îndestul de clare, din partea-ntîi a acestei povestiri.

Umbra cea albă, care iese noaptea tîrziu din casă şi merge la bucătărie, şi care apoi, vrînd să iasă d-acolo despre ziuă, pe cînd domnişoara Veturia visează deşteaptă la fereastra ei, inundată de valurile de lumină a lunei pline — acea umbră nu este o fantasmă, ci o persoană reală, este

însuși poetul Vlahuță (adică nu poetul Vlahuță adevărat, ci farsorul, care se dă drept Vlahuță, și nici o persoană reală în sensul propriu, ci numai în sensul figurat, adică închipuit real). Umbra se dă-napoi cînd zărește la fereastră pe domnișoara Veturia, pentru că nu-i convine să-l vadă entuziasta tînără ieșind dintr-un loc atîta de prozaic. Aceasta ar zdruncina tot acordul de sentimente pe care el l-a scos din clavia-tura sensibilă a tinerei sale admiratoare.

Dar ce caută oare la un ceas așa de-naintat tînărul erou la bucătărie ? Iată o-ntrebare care cere numaidecît un răspuns categoric. O, Dumnezeul meu ! răspunsul este ușor. Tînărul erou de cîteva zile seceră atîția lauri, mănîncă, bea și doarme așa de bine — pentru că trebuie să nu uit a spune că, totdeauna după prînz, poetul, foarte aprins la față, se retrage pentru două-trei ceasuri ca să mediteze în odaia lui, de unde cu multă grijă domnișoara Veturia a dat din vreme muștele afară. Cînd cineva, la vîrsta aceasta — poetul n-are nici treizeci de ani — trăiește așa de bine, are nevoie și de alt fel de mîngîieri decît sărutatul platonic al mîini care comite capodopere. Și iată ce caută tînărul la bucătărie, pe cînd în puterea nopții ceasornicul de la cazarma honvezilor sună „trei fîrtale la trei“ [1].

Acolo în bucătărie el află pe tînăra Marta, o maghiară tot așa de entuziastă, dintr-un deosebit punct de vedere, de neuitatul eveniment al trecerii ilustrului prin Opidul-Nou. Și nu știu, zău, a cui va fi durerea mai mare, care va plînge mai cu foc dintre cele două tinere, la sfîrșitul acestei povestiri, cînd tînărul erou, silit să-și dezbrace titlul și numele uzurpat, va trebui să iasă fără zăbavă, nici multă ceremonie, din „murii“ Opidului.

---

[1] Ardelenism — două ore și trei sferturi.

Norocos fiu al muzelor, el găseşte în salon ce nu poate găsi în bucătărie, şi-n bucătărie, ce nu poate avea în salon: Marta este ca şi patroana ei din Scriptură — care se mulţumeşte a sta umilă jos şi a îmbrăţişa genunchii Domnului — modestie pentru care Domnul zice frumoasele cuvinte; „Adevăr zic vouă, că Marta şi-a ales locul cel mai bun!“

Marta este, se-nţelege, o fată voinică, frumoasă şi sănătoasă. A descrie cu de-amănuntul această rustică frumuseţe, crez de prisos; cititorul şi-o poate închipui, după pasiunea ce i-a inspirat poetului. Marta este prototipul femeii maghiare pasionate; geloasă pînă la nebunie de stăpîna ei, ca în fiecare noapte deschide capitolul romanului cu o scenă oribilă de gelozie, gesticulînd cu cuţitul cel mare al bucătărici şi ameninţînd cu o crimă pe tînărul erou, în cazul cînd i-ar trece măcar prin minte s-o trădeze.

Dup-această intrare în materie, începe capitolul, care durează pînă se crapă de ziuă. Lumina zorilor îl întrerupe, în ciuda Martei. Sunt aşa de scurte nopţile de vară! Ce fericită ar fi fost Marta, dacă poetul venea în Ujvár iarna! Un sărutat gros încheie fiecare capitol, ca un „va urma“ la un foileton. Se poate-nţelege uşor cu ce nerăbdare aşteaptă abonata asiduă numărul următor, şi ce regret adînc îi umple sufletul cînd se gîndeşte că şi acest foileton, ca toate, are să se încheie odată cu „sfîrşit“. La aceasta cînd gîndeşte Marta, începe să plîngă; dar o idee luminoasă i-a trecut prin minte: are să-şi ia un paşuş[1] şi să urmeze pe erou pînă-n capătul lumii. Această hotărîre nu-i convine deloc poetului, căruia nu-i place să umble cu mult bagaj, mai ales că, după programul lui, are să viziteze şi alte opiduri, unde, se-nţelege, dacă

[1] Ardelenism — paşaport.

n-o mai găsi o Veturie, va găsi vreo Volumnie, și dacă n-o mai fi vreo Martă, o găsi vreo Magdalenă.

Acuma sper că cititorul a-nțeles cine era umbra cea albă și ce căuta la bucătărie, duminică spre ziuă, cu cîteva ceasuri înainte de a-ncepe solemna zi a cărei programă o stabilise așa de frumos comitetul aranjator.

Dar sunt cinci ceasuri dimineața. Poetul doarme dus; Marta își spală obrazul, care arde, cu apă proaspătă, în răcoarea grădinii; iar din odaia domnișoarei Veturiei se aude pianul: *Deșteaptă-te, române!*

Ziua se-ncepe bine — o zi senină și frumoasă. Vom vedea în numărul viitor dacă e totdeuna adevărată vorba că ziua bună se cunoaște de dimineață.

Noaptea nu a fost prea liniștită nici pentru părintele Mantu... A ațipit foarte tîrziu și curînd după aceea s-a trezit — o stare nervoasă explicabilă la un predicator, care, iritat în grad suprem de tot ce-l înconjoară, e în ajunul operei sale culminante — o filipică din amvon. S-a coborît din pat, a deschis un geam, închizînd la loc fereastra numai cu plasa de sîrmă, care oprește albinele să se rătăcească prin odaie.

S-a luminat bine de ziuă. Stupii lucrează cu energia proaspătă a dimineții. Părintele se gătește, se-mbracă repede și iese din odaie prin față. Deși foarte emoționat de apropierea marelui moment, el știe să se stăpînească... Face o mică inspecție mai întîi la *opus*, apoi la brazdele grădiniței.

Brazdele acestea sunt opera domnișoarei Veturiei. De o parte și de alta a intrării casei, în fața celor două șiruri de stupi, ele reprezintă cîte trei coroane tricolore. Sunt așa de potrivite fețele florilor în vărgi unduioase: de la tonul

cel mai deschis pîn' la cel mai închis, garofițe și călțunași, roșii și galbeni, și albăstrele, iar în vîrful fiecărei coroane cîte-o cruce stufoasă de o singură coloare din cele trei, foarte aprinsă și hotărîtă.

Și ochii părintelui sunt acum mai iritabili, și brazdele tricolore sunt mai strălucitoare ca totdeuna sub roua dimineții, înainte de răsăritul soarelui. Deși nu suflă vîntul deloc, cîteva flori mai înalte, în vîrful vrejului lor fraged și mlădios, se leagănă molatec, biruite de zorul albinelor. Pe amîndouă aleile, nimini — nimini încă nu s-a deșteptat în Opidul-Nou.

În această singurătate, părintele privește mult armonica înfățișare a cuprinsului său, și e mulțumit. Dar un ton discordant îi izbește privirea : o buruiană ! ea a stat ascunsă de privigherea grădinăresei, care, distrasă acum de alte preocupări mai înalte, și-a cam uitat de grija brazdelor ; acu, buruiana a îndrăznit să-și ridice sus vînăta floare sălbatică. Părintele, după ce o privește lung, se încruntă și o jertfește fără milă din rădăcină : afară buruiana care vrea să strice armonia tricolorului ! Apoi intră în odaie ; obosit se trîntește pe o canapea, cu capul spre fereastră, cu mîinile încrucișate sub cerbice, și, cu gîndul încă la buruiana aceea îndrăzneață, începe să-și recapituleze punctele predicii... Gîndurile, cari-n întunericul nopții au fost încîlcite, ies acum pe rînd la lumina dimineții să se limpezească.

Afară urmează cunoscutul preludiu cu nemărginit înțeles, pe care de-atîta vreme îl cîntă gîrla și stupii. Gîndurile părintelui se rînduiesc și se pornesc încet-încet după adierile acestui vechi preludiu, se supun disciplinii ritmului neîndu-plecat și încep să curgă limpezi unele după altele, fără șovăire, fără piedică, fără moment de îndoință, urmînd undele cîntărețe ale gîrlii și tactul clocotirii din stupi.

Aceluiaşi preludiu, vine acum să se superpuie alte vibraţiuni : din odaia domnişoarei Veturiei se aude în surdină pianul ş-un glas tînăr : „Deşteaptă-te, române !“ De astă dată simfonia e completă... Dar ciudat ! cu cît mai mult ascultă părintele această sublimă şi vastă cîntare, cu atît pare că el se depărtează de dînsa... se tot depărtează... Fără nici un cletin, lin şi treptat, se-nchide lumina sunetelor încetul cu încetul, precum încetul cu încetul se-nchide şi lumina bolţii scara, într-amurg, treptat, lin şi fără nici un cletin.

Acum lumina simfoniei este stinsă aproape cu desăvîrşire... Pleoapele părintelui s-au închis. De-abia mai clipesc încă într-o nemăsurată depărtare acordurile vitejeşti : „Înalţă-ţi lata frunte şi cată-n jur de tine...“ Părintele e pe alte locuri... departe, foarte departe — pe cînd aci, gîrlă şi stupi şi piano şi glas de nouăsprezece ani îşi urmează concertul cu mult *brio*...

S-a isprăvit în sfîrşit cu bine un război uriaş, la care trebuia s-ajungă cîndva două neamuri ce de-atîtea veacuri sunt osîndite să trăiască împreună pe o aşa de frumoasă ţară, urîndu-se şi duşmănindu-se din fundul rărunchilor, neştiind niciodată de ce, şi avînd totdeuna pentru ce.

În faţa puterii formidabile a celui apăsat, a îngenuncheat trufia apăsătorului secular. Au fost crude şi negre aceste zile, nu atîta de durere cît de nerăbdare, nu atît de părerea de rău şi de mila sîngelui vărsat în valuri, cît de îndoiala izbîndii. Dar în sfîrşit a vrut Dumnezeu, şi pacea s-a-ncheiat : e soluţiunea necesară a unei vaste conflagraţii, ce ameninţa să năruiască un continent întreg. O mare cruce de aur cu pietre scumpe străluceşte deasupra Sfintei Sofii, pe cînd o altă cruce strîmbă e frîntă şi smulsă din fundul unei vechi coroane, totdeuna trufaşe şi-mpilătoare.

Sîngele a-ncetat să curgă, şi, la lumina aceluiaşi soare de-acum trei sute de ani, porţile de fier ale cetăţii Alba-Iulia se deschid de perete să primească pe biruitor, pe stăpînul ce se-ntoarce în casa lui uzurpată de vremuri de către un sălbatic cutropitor. Din toate plaiurile şi văile curg roiurile unui mare popor. O mîndră oaste biruitoare s-apropie, cu steagul tricolor în frunte... În sunetul triumfal al muzicilor, un rege măreţ şi sever, încunjurat de un strălucit stat-major, înaintează încet, călare pe un cal alb. E o pădure de steaguri care i se-nchină... Zidurile cetăţii bătrîne parcă se zguduie de glasurile neamului întreg, care aclamează pe erou.

Părintele Mantu, ţinînd cu o mînă pe poetul Vlahuţă şi cu cealaltă pe doamna Veturia Vlahuţă, născută Mantu, care duce-n braţe pe primul ei născut, străbate cu greutate prin mulţime, aproape de poarta deschisă a cetăţii ; tocma acum regele şi statul-major au ajuns aci. De pe bastionul porţii un steag se-nchină de trei ori ; procesia se opreşte, ca prin farmec ; muzicile şi uralele amuţesc. Rar şi solemn bate de trei ori tunul puternic al cetăţii, căruia de trei ori pe rînd îi răspunde imnul : *Trăiască regele !* O clipă, tăcere. Toată lumea ascultă pătrunsă pînă-n fundul rărunchilor ; toţi caii stau drepţi, nemişcaţi, cu nările umflate, cu ochii ţintă pe poarta pe care trebuie să intre ; toate piepturile se umflă. La semnalul trompetelor, oastea pleacă armele ca pentru rugăciune, regele îşi descopere capul încărunţit în cîteva săptămîni — toată lumea se descopere. Regele îşi face cruce — toată lumea face-asemenea. Nici un zgomot, nici o mişcare, toate inimile au încetat de-a mai bate.

„Dumnezeu al românilor ! zice regele cu glas puternic — mulţumescu-ţi pentru-ntregul meu popor şi pentru mine, că m-ai învrednicit să calc pe urmele lui Mihai Viteazul. Priveşte, Doamne, din înaltul cerului, şi de acum înainte pe

poporul tău așa de crud încercat de veacuri, și ajută-l să-și stăpînească de-acum în pace moșia, pe care și-a recăpătat-o cu atîtea jertfe, după voia ta !"

Procesia intră pe poarta cetății. Iată trăsura reginii, încărcată de flori și trasă de șase corcituri de zebra, foarte neastîmpărați. Augusta poetă privește țintă la locul unde stă îngenuncheată doamna Veturia Vlahuță, născută Mantu, o recunoaște, și-i trimete, cu un zîmbet și-o sărutare de inteligență, un trandafir. Regina e surprinsă văzînd pe vechea și iubita ei cunoștință ținînd în brațe un băiețel...

Regele a intrat în cetate și a mers drept la catedrală. După *Te-deum*, a mers la casa orașului și a iscălit, în fața poporului, decretul prin care se amnestiază, după dezarmare, toți ungurii revoltați...

Marșul s-a repetat de-atîtea ori. Domnișoara Veturia l-ar începe înc-o dată, dacă din perete n-ar suna cucul „jumătate la șapte". Părintele și toată lumea trebuie să meargă la biserică. E de mirare cum de nu s-a sculat bătrînul pîn-acum...

Veturia merge în vîrful degetelor mai întîi la ușa poetului. Ascultă... Nici o mișcare... Doarme... desigur a vegheat pentru a-și compune toastul. Fata trece la odaia părintelui. Ușa este crăpată. Ascultă. Nimic... A ieșit desigur... Ea îndrăznește și intră.

Părintele îmbrăcat doarme pe canapea cu fața-n sus. Chipul său are o stranie expresie. Omul e, desigur, zdruncinat de un vis puternic ; se-ntinde țeapăn, își ridică bărbia încordîndu-și gîtul : geme, oftează, și două lacrimi groase îi șiruie de-a lungul pe obraji... Trebuie să-l deștepte :

— Tată !

Părintele se scoală repede. O clipă stă uimit cu ochii mari, ca și cum nu și-ar putea da seama de locul străin în care se trezește deodată, fără să știe cum a ajuns acolo... Apoi deodată, încă nedezmeticit, apucă și strînge la piept capul copilei, mai frumos și mai luminos astăzi ca totdeuna, sărutîndu-i de multe ori fruntea curată, peste care ea simte curgînd bunele lui lacrimi de bucurie :

— A ! zice părintele în extaz, ce vis, Veturio ! ce vis mîndru și frumos !

CUM SE NAȘTE O REVISTĂ ?

Iată o întrebare la care desigur se poate răspunde în mai multe feluri. Eu, om practic, în loc să răspund prin o formulă teoretică, prefer să arăt cum s-a născut revista noastră *Avîntul Tinerimii, Litere, Ştiinţe, Arte, etc.*

Într-o zi m-am pomenit cu următoarea circulară :

Domnule,

Un cerc compus de mai mulţi tineri, dorind a da la lumină o revistă literară, ştiinţifică şi artistică, cunoscîndu-vă ca iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, vă roagă să luaţi parte la dezbaterile prealabile ce se vor face asupra chestiunii înfiinţării acelei publicaţiuni periodice.

La ordinea zilei fixarea titlului şi alegerea Comitetului de redacţiune.

Întrunirea se va ţine la cafeneaua Fialkowsky, Simbătă, 15 ale curentei, la 8 ore seara.

Pentru comitetul provizoriu,
N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia

Comitetul provizoriu nu greşise. Da, sînt, în adevăr, un pasionat iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, pe care le-am cultivat cu o egală mediocritate ca să nu zic şi modestie. Dar

nu face nimica : asta nu mă poate descuraja. Cînd cineva începe, fie începutul cît de prost, asta trebuie să promită. După socoteala greşită a unor pedanţi demodaţi, începuturile, ca să poată fi considerate ca promiţătoare, trebuiesc să fie stîngace numai ca execuţie : la noi, din norocire, începuturile promit mult chiar cînd sunt stupide ca intenţie ; căci, la noi, slăbiciunea inteligenţei şi nulitatea imaginaţiei sunt considerate ca stările primitive a spiritului şi a talentului, şi deci trebuiesc încurajate.

M-am dus la întrunirea unde eram invitat.

Amicul meu, dl. N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia. m-a recomandat cercului tinerilor : domnii Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihai Dobrescu, Dobre Mihăescu, Traian Necşulescu şi Raul Popescu.

Eram cu toţii 12.

După îndelungate dezbateri, ne-am stabilit asupra titlului — *Avîntul Tinerimii.*

Apoi am procedat la alegerea Comitetului de redacţie compus din 12 inşi. Au întrunit majoritatea voturilor :

Preşedinte : dl. N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia ;

Vice-preşedinţi, trei, d-nii Raul Popescu, pentru partea literară ; Traian Necşulescu, pentru partea ştiinţifică şi Dobre Mihăescu pentru partea artistică ;

Secretari, opt, d-nii Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihai Dobrescu şi subscrisul.

Am procedat apoi la aranjarea şi stabilirea sumarului numărului întîi, sumar pe care l-am comunicat („cu rugăciune de a se publica împreună cu cîteva cuvinte binevoitoare") la toate ziarele din Capitală.

„Avîntul Tinerimii“ apare irevocabil la 1 ale curentei cu următorul interesant

SUMAR :

PROGRAMUL AVÎNTULUI de . *N. Ilie Constantinescu de la Turloaia*
LA VENEȚIA, sonet (poezie) dc . *Raul Popescu*
ARTELE LA NOI, de . . . . . *Dobre Mihăescu*
O EPILEPTICĂ (poezie) de . . . *Ștefan Basilescu*
NATURA ÎN ARTĂ ȘI ARTA ÎN NATURĂ de . . . . . *Mihai Dobrescu*
ÎN SERAI, pastel (poezie) de . . *George Nicolaescu*
CÎTEVA CUVINTE ASUPRA PELAGREI (După un studiu statistic al d-lui Dim. Sturdza) . . . *Nicolae Georgescu*
ÎN SPITAL, sonet (poezie) de . . *Basile Ștefănescu*
TEATRUL LA CHINEJI (studiu) . *Ion*
MEDIUL SOCIAL ȘI VICEVERSA de . . . . . *Marin Dumitrescu*
LA MORMÎNTUL UNEI PROSTITUATE (poezie) de . . . . . *Traian Necșulescu*
Recenziuni, Note, Bibliografie, Anunțiuri, Premiile noastre, etc. de *Dumitru Marinescu*

Trebuie să spun drept : toate bucățile din sumar erau absolut originale. Și studiul meu, *Teatrul la Chineji,* îl alcătuisem într-un mod foarte original din citatele găsite într-o dare de seamă a unui jurnal francez de provincie, tradusă după un jurnal american, asupra unei interesante lucrări a lui Bob Schmeker, publicată la San Francisco și intitulată *Chineze [sic] Divertissments [sic] (Petreceri chinezești).*

Am primit multe complimente măgulitoare pentru studiul meu.

A trebuit, avînd afaceri de familie, să părăsesc Bucureştii şi să stau la ţară vreo trei luni. Cum m-am întors, am dat fuga la Fialkowsky, să iau parte la şedinţele Academiei noastre libere. La Fialkowsky, nimeni. Chelnerul mi-a spus că de mai multă vreme întrunirile cercului nu se mai ţineau. Am alergat la tipografie. Aici am aflat cu mîhnire că „Avîntul Ţinerimii“ încetase să mai apară.

Păcat ! tocmai cînd sătul de atmosfera rurală, mă pregăteam să caut un alt studiu.

Într-o seară, mă-ntîlnesc din întîmplare cu preşedintele, N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia.

— Bine, zic : ce s-a-ntîmplat cu „Avîntul“ nostru ? de ce nu mai apare ?

— S-au risipit toţi, monşer.

— Raul Popescu ?

— E în Tîrgul Jiului. L-a luat tat-său popa — au venit ai lor la putere... e secretar la comitetul permanent.

— Dar ceilalţi ?

— Dracu ştie.

— A propos... dar poetul Necşulescu ?

— Necşulescu ? Ce ? nu ştii ?

— Nu.

— A murit.

— Nu mai spune !

Iată ce s-a-ntîmplat cu „Avîntul Tinerimii“. Iată cum se naşte o Revistă. Nu aşa greu.

(Epoca, 23 noiembrie 1896, pag. 2, Ion).

GRAV EVENIMENT LITERAR

Un eveniment de o extremă gravitate pe terenul literelor române. Iată ce ne-a comunicat aseară dintr-o sorginte autorizată un amic :

„*Nora şi Cornel* s-au retras de la *Rcmânul literar*".

Mărturisim că, deşi avem toată încrederea în informatorul nostru şi-n sorgintea autorizată de unde şi-a luat informaţia, am zîmbit deocamdată cu neîncredere.

Cum se poate ? Nora şi Cornel să se retragă de la *Românul literar ? Românul literar* să se lipsească de colaboraţia lui Cornel şi a Norii ? Nu se poate.

Cu toate acestea, din nenorocire, ştirea începu a se confirma.

Cineva, poate însuşi Cornel, ori însăşi Nora, ori chiar amîndoi, au lăsat astăzi la redacţia noastră, în absenţa mea, următoarea informaţie :

„Se confirmă ca pozitivă ştirea că atît Cornel cît şi Nora s-au retras din redacţia *Românului literar*".

Totuşi, am crezut că este o mistificare ; căci în adevăr e de necrezut. Cum ? Nora şi Cornel să se retragă de la *Românul literar ?* Atunci, care va să zică *Românul literar* nu mai are colaboratori pe Cornel şi pe Nora ? Dar asta e imposibil.

Şi am alergat în persoană după informaţii la Fialcowsky. Aci, unde se adună tot ce are literatura română mai însemnat din şcoala nouă, am găsit pe un tînăr poet, prozator, dramaturg şi critic de artă, bîndu-şi cafeaua şi dînd ultima perietură unui sonet macabru, menit să facă epocă.

Am îndrăznit să mă aşez aproape de tînărul inspirat. Mi-a zîmbit cu multă bunăvoinţă. E aminteri un caracter dulce, un tînăr foarte plăcut ; dar grozav de pesimist, un spirit care, cînd rîde chiar, scrîşneşte, un suflet strepezit de acreala acestei lumi — pentru a-şi drege gura, bea cafea cu mult zahăr.

Contînd pe bunăvoinţa tînărului meu poet, cutez a-l întreba :

— Mă rog, ceva nou în literatură ?

— Da, mi-a răspuns el, continuînd a face pe degete socoteala silabelor.

— Cam ce ?

— Nu ştii ?

— Nu.

— Nora şi Cornel s-au retras de la *Românul literar*.

— Nu se poate ! zic eu.

— Ba da : *Românul literar* nu va mai avea colaborarea lui Cornel şi a Norii.

— Irevocabil ?

— Irevocabil.

— Pentru ce ?

— Pentru ce ? pentru că... Astea nu le-nţelegeţi Dv. gazetarii — e chestie de şcoală... O să vedeţi asta în *Românul literar*.

— Care va să zică, *Românul literar* tot va mai apare.

— Se-nţelege.

— Fără Cornel ?

— Da.

— Fără Nora ?

— Firește.

Am salutat pe poetul meu, și am plecat zdrobit, nu atîta fiindcă nu-nțeleg chestiile de școală, ci fiindcă știrea gravă mi se confirma : așadar Cornel și Nora s-au retras irevocabil de la *Românul literar !*

Dar o să mă-ntrebe cititorul : domnule, fii bun și ne spune, cine sunt Cornel și Nora ?

Asta, ce e drept nu știu ; ceea ce știu e că s-au retras de la *Românul literar.*

P. S. În ultimul moment aflu că Nora nu e femeie, ci băiat, și că din contra Cornel... Dar în fine, sexul nu ar prezenta nici o gravitate ; ceea ce e grav e că s-au retras de la *Românul literar.*

Tinerii noștri, poeți, prozatori, dramaturgi, critici de literatură și artă, ziariști etc., n-ar trebui să uite că pseudonimul își are și el dichisul și legile lui : pseudonimul trebuie să aibă, ca toate poreclele, o fizionomie personală. Pseudonimul caracterizează prin asociație de idei, printr-o întreagă atmosferă de reminiscențe literare și istorice, o întreagă personalitate literară... *Cornel* — bine cîtă vreme rămîi flăcău ?... Dar *Nora !*... Nora !... Nu știu de ce, Nora îmi aduce aminte de o vînătoare de prepelițe : „*Nora, apporte !*“

(Epoca, 24 octombrie 1896, pag. 2 — Ion).

DINTR-UN CATASTIF VECHI...

Să mă ierte confraţii noştri reporteri dacă nu rămîn totdeauna uimit de rezultatele activităţii lor... Eu am cunoscut în copilăria mea, înainte de a merge la şcoală, pe patroana reportajului român ; şi iată de ce zic „patroana“.

Toate corporaţiile bine organizate au cîte un patron sau chiar cîte doi : pianiştii au pe Sf. Cecilia ; vînătorii, pe Sf. Hubertus ; călăreţii, pe Sf. Gheorghe ; chiriaşii, pe Sf. Gheorghe şi pe Sf. Dumitru : doftorii, pe Sf. Cosma şi Damian ; birjarii, pe Sf. Ilie, şcl.

Şi să se noteze bine că pe vremea cînd trăiau aceşti patroni, nu se ştia nici de Chopin, nici de pianola ; armele cu repetiţie nu se inventaseră încă ; societăţile pentru îmbunătăţirea rasei cavaline şi Creditul urban nu erau înfiinţate ; despre antisepsie şi roate de cauciuc nici pomeneală...

Tot astfel, cînd eu am cunoscut-o pe patroana reportajului român, nu se pomenea de serviciu telegrafic şi telefonic nici cu fir, dar încă fără fir ; nu se ştia de căi ferate, de biciclete, de automobile, de atîtea ş-atîtea mijloace de locomoţiune şi de corespondenţă, de care se bucură confraţii reporteri actuali.

Uşor îi vine intrepidului confrate astăzi, firește !

Telefonul... Allo !... Un enorm scandal... O crimă groaznică... o tragică sinucidere... un sinistru colosal... o catastrofă pe C.F.R....

„Mînă, *chauffeur !...*“

Şi, „în mai puţin de trei sferturi de ceas, cu o viteză de o sută de kilometri pe oră, am ajuns cei dintîi la locul dezastrului ; am scos carnetul şi am notat rezultatul primelor ncastre investigaţiuni, pe care le comunicăm telefonic ziarului nostru... Cititorii noştri vor afla cei dintîi... etc.“

Să fi poftit însă intrepidul confrate, să mă facă să aflu cel dintîi, atunci cînd de la Bucureşti pînă la Ploieşti se călătorea în birjă de Herasca cu coviltir şi codîrlă, cu patru cai în rînd, doi la oiştie şi doi la cetlău !

La 9 dimineaţa ieşeai din Bucureşti pe la capul podului Mogoşoaii şi, după trei opriri, (La Săftica un sfert de ceas, la han la Ţigăneşti două ceasuri şi jumătate de prînz, şi iar un sfert de ceas la Puchenii-Dorobanţului), intrai în Ploieşti, pîn straja Bucureştilor, pe la 6 trecute seara... O diligenţă făcea o dată pe zi cursa de poştă între cele două oraşe ; astfel, scriai din capitală o scrisoare luni după prînz ; o aducea marţi seara diligenţa, şi o primea adresantul în Ploieşti miercuri la amiază.

Şi totuşi, serviciul de reportaj îl făcea cocoana Luţa, de la Sf. Voevozi din Ploieşti, cu o celeritate şi cu o exactitate care ar putea face gelos pe cel mai neadormit dintre confraţii noştri speciali în materie.

Niciodată provincialii nu eram jinduiţi de ştiri de senzaţie din ţară şi din capitală mai ales ; şi firește că cei dintîi care le aflam eram noi, mahalagiii de la Sf. Voevozi, vecinii coanei Luţei.

Văduvă ; posedînd o avere modestă ; ocupîndu-se cu preparaţiunea medicamentelor inofensive, a sulimanului pentru

obraz, a boielii de păr și a lepădatului, după farmacopeea orientală ; prezicînd în cărți, în drojdii de cafea, în palmă, după uitătură, prezentul, viitorul și trecutul ; făcînd serviciul de mică corespondență intraurbană, scrisă sau orală, — îi rămînea destul timp ca să nu neglijeze un moment măcar serviciul de reportaj ; și să nu uit a spune că, deși primise o educațiune foarte-ngrijită, fiind de o politeță, de o discreție și de o urbanitate exemplare, cocoana Luța nu știa nici să scrie, nici să citească, cu nici un fel de slovă. În schimb însă, ce memorie !

Dar, să dăm, pînă una alta, o probă de reportajul ei...

Cîțiva ani înainte de unirea principatelor s-a petrecut în Muntenia un scandal senzațional, cum se zice astăzi, menit să emoționeze în deosebi pe creștinii pravoslavnici de „ambe-sexe“, cum se zicea pe-atunci.

De la cine l-am aflat noi, mahalagiii de la Sf. Voevozi din Ploiești, atunci cînd nu se pomenea de gazete ?... De la cine altul decît de la cocoana Luța, chemată de mult acuma, din principatul Valachiei, întru împărăția Cerului.

Și, fiindcă oricine poate-nțelege că mi-ar fi greu să reconstruiesc din memorie, după peste o jumătate de veac, o povestire cu atîtea amănunte subtile, mărturisesc de la început că mă voi mărgini să reproduc, după niște hîrtii vechi, darea de seamă asupra știrilor cocoanei Luței. Acele hîrtii, — un dosar gros, învelit într-o cămașă de mucava și legat cu sfoară — le-am găsit din întîmplare în podul unei case derăpănate de la Sf. Voevozi din Ploiești. Sunt toate scrise cu slovă popească : iar d-asupra cămeșii, stă însemnarea : *Catastiful cocoanei Luței.*

În acest prețios dosar se găsesc notate, atît pe scurt, de transcriitor, într-o formă mai puțin originală, cît și pe larg, în forma originală a reporteresei — cum, la citire, mi-o aduc

bine aminte — o sumă de anecdote din viaţa de pe atunci, pe care parcă încă o auz pe răposata povestindu-ni-le din viu grai.

Să începem cu scandalul menit să...

Urlă Bucureştii. Încotro te-ntorci, tot de păţania arhipăstorului vorbesc oiţele şi berbecii.

Ce-i lipsea ?... Ce n-avea ? ce cu gîndul nu gîndise cînd era arhondar la Cernica şi pe urmă mai mare peste vătăşia de ţigani de la Cozia... Şi ce om voinic ! ce bărbat arătos ! ce barbă cuvioasă ! şi ce venit frumos ! peste şaptezeci de mii de galbeni pe an !

Dar Duhul cel rău, pizmaşul, s-a însărcinat să turbure liniştea robului lui Dumnezeu ; căci, precum aflarăm de la cocoana Luţa astă-seară, iată cum s-a petrecut pricina.

„De un an şi mai bine, chiar peste vreo lună după ce doftorul Limbric (?) s-a fost cununat la Mitropolie, era ştiut de toată lumea că peste casa lui revarsă acela care-l cununase harul Domnului, ploaie de aur.

În seara cununiei, înaltul slujitor al altarului, vrînd să dea binecuvîntarea lui tinerei perechi, a rămas încremenit cînd a dat cu ochii de mireasă ; aşa s-a simţit trăznit de nurii ei, încît n-a mai putut cînta mai departe ; a-nceput să-i tremure glasul şi barba, şi, venindu-i un fel de isterică, cu căscături şi zvîcnituri ca de deochi, a rasolit slujba şi le-a dat drumul mai degrabă tinerilor cununaţi să meargă acasă.

Toată noaptea următoare, Duhul cel rău nu i-a dat pace ; pînă la ziuă n-a putut bietul părinte să închiză ochii o clipă măcar... tot cu gîndul la mireasă. A doua zi de dimineaţă, a pus pe urma căsătoriţilor fel-de-fel de gonaci iscusiţi — călugări, călugăriţe, boieri, cocoane, care se pricep la aşa binefaceri, şi, aflînd că nu prea trăiesc în huzur tinerii căsăto-

riți. a-nceput să le trimiță daruri, apoi să-i poftească la masă, apoi să se poftească el la dînșii ; pe urmă, tot după-mboldul Duhului, a chemat pe doftorul să-l îngrijească fiindcă se simțea părințelul cam bolnăvior de piept, nu putea răsufla slobod și-i venea mereu să ofteze — vorba cîntecului : de oftat ce-am oftat tare, furca pieptului mă doare ! — Azi așa, mîine așa, încet-încet, s-a-ncins prietenie la toartă între doftor și bolnav ; iar tînăra doftoroaie, din zi în zi, speria mai tare lumea cu falaitarurile, cu catifelele, cu blănurile, cu diamanticalele dumneei.

Lumea, cum e lumea, s-a apucat să bîrfească — mai ales cocoanele care n-aveau bărbat să-ngrijească de piept pe părințelul. Doftorul, care știa bine cum merge boala și vedea că-i dedese de leac, s-a hotărît, ca să astupe gura lumii dușmane, să părăsească pe bolnav, măcar pentru cîtăva vreme.

Astfel doar, și-a luat soția și, fără să spună nimica bolnavului, s-a dus cu ea și a ascuns-o la țară, într-o casă boierească. A doua zi, cînd merge bolnavul la casa doftorului în oraș, o găsește încuiată — și doftoroaia... nicăieri. Aman ! unde-i ?... Nu se știe.

Cade bolnav la pat, și rău, și rău, se prăpădește și mai multe nu !... aleargă gonacii și cercetașii în toate părțile, și, de colea pînă colea, dau de culcușul doftoroaii... și, din vorbă-n vorbă, ajung să-nțeleagă pe cum că, de ochii lumii și ai bărbatului, s-a dus tînăra la țară, pînă să se mai potolească bîrfelile dușmanilor ; dar, că și ei îi e dor de părintele, și că noaptea aceea chiar, doftorul are să lipsească, și prin urmare bolnavul poate să poftească.

Cum a auzit bolnavul vestea cea de bucurie, a sărit din pat. Cînd a-nserat bine, s-a suit într-o caretă cu patru telegari, îmbrăcat tiptil ca un mirean, însoțit de un credincios, și... mînă băiete ! nici caii tăi, nici drumul tău ! Ajungînd la izvorul

tămăduirii, ca prin farmec i s-au deschis porţile curţii ; în scară l-a-ntîmpinat tînăra prietenă, care l-a luat repede la braţetă şi l-a dus înăuntru, într-o odaie din fundul caselor.

Bolnavul, care de atîtea zile suferise de-nţărcatul leacului, avînd bătaie de inimă, a-nceput să tremure din toate-ncheieturile şi atît a zis numa : „Ah ! cum te-ai îndurat să mă laşi, *psihachi-mu* ! ?“ (vorbă dulce elinică ; adică, pe româneşte, *sufleţelul meu*, pe urmă i-a venit rău, cu sughiţ, şi s-a aşezat pe un divan.

Doftoroaia l-a frecat cu oţet de trandafir pe tîmple ; bolnavul a deschis ochii galeşi şi a zis cu mult foc : „Ah ! *psihachi-mu*, spune mai bine că vrei să mă omori ?“ şi, simţind că-i vine rău, a năvălit s-o ia-n braţe, ca să se rezeme, să nu cază jos. Atunci ea a ţipat, de frică fireşte că se prăpădeşte omul, şi a pierit ca o şopîrlă printr-o uscioară ascunsă ; şi numaidecît, tot pe acolo, iacătă s-a arătat şi d. doftor şi, după el, doi arnăuţi cu hangerele scoase din teacă şi un fecior cu un şorţ alb.

— A ! părinţele ; d-ăştia mi-ai fost ? umbli noaptea tiptil pîn casele oamenilor, să necinsteşti femei cinstite ? Nu ţi-e ruşine ! Să vezi acu ce operaţie am să-ţi fac !

Bolnavul, mai mult mort decît viu, a căzut în genunchi ca babele la sfintele daruri, şi a mormăit :

— Să nu mă nenoroceşti, doftoraşule !

Arnăuţii l-au ridicat de subţiori, l-au aşezat şi l-au legat bine pe un jeţ, cum se face la orice mitropolit pentru îngropăciune. Pe urmă a venit feciorul cu un lighenaş cu săpun şi cu briciul, — să-l radă.

Bolnavul a dat un răcnet.

— Staţi !... să ias-afară slugile, să-ţi spui numa o vorbă !

Cînd au rămas singuri, doftorul şi bolnavul... aman, zaman, hîr, mîr ; ori barba, ori paisprezece mii de galbeni !

A pornit credinciosul înapoi cu carăta, și pe la două despre ziuă s-a întors cu zece mii, tot cît găsise în ladă. Pentru alte patru mii, a iscălit părintele o poliță pe termen de trei zile.

După aceea, feciorul a adus pe tavă dulceață și cafea, iar părintele, politicos, a zis :

— Da de ce vă mai supărați, taică ?

La trei zile polița a fost achitată. De atunci, bolnavul tot mai vrea să se tămăduiască și, firește, peste casa doftorului plouă harul Domnului ploaie de aur.

Așa spune coana Luța.

Aici se-ncheie documentul din Catastif. Nu i s-ar putea da ușor crezămînt, dacă faptul n-ar găsi confirmare într-o cărticică, probabil inspirată din cercuri jacobine, apărută puțin mai tîrziu, cu singura deosebire a numelui doftorului : nu Limbric, cum a zis cocoana, ci Lemberg.

Credem că reproducerea acestor documente astăzi va interesa pe iubitorii de istorii, care sunt prea mărunte ca să poată-ncăpea în istorie. Ne propunem deci a da din cînd în cînd aici ceea ce ni se va părea mai de samă din vechiul Catastif.

A. ODOBESCU

DIN SORGINTE AUTORIZATĂ. — ÎNCEPUTUL ROMANULUI. — O CONTRARIETATE. — INCIDENT NEPLĂCUT. — FEMEIA. — INEXPLICABIL. — RUPTURĂ. — REAPROPIERE. — CĂTRĂ CATASTROFĂ. — LA DEJUN. — EXPLICAŢIA. — INCURABIL. — ÎMPĂCAREA ŞI ILUZIILE DIN URMĂ. — CONDIŢIA. — O INIMĂ SUBLIMĂ. — O ALTFEL DE INIMĂ. — SCENA ORIBILĂ. — HOTĂRÎREA.

DIN SORGINTE AUTORIZATĂ

Amănuntele pe cari le dăm mai la vale, asupra sfîrşitului tragic al lui Alexandru Odobescu, le-am căpătat dintr-un izvor nu se poate mai autorizat.

Odobescu a fost un om public. El a avut meritul literar aşa de puţin contestat odinioară, aşa de greu de contestat chiar şi astăzi, încît moartea lui, atît de regretată, şi mai ales felul acestei morţi a trebuit, se-nţelege, să mişte în cel mai înalt grad pe toată lumea noastră literară.

Amicul care ne comunică aceste amănunte, cu cea mai sinceră emoţiune, ne roagă să-i păstrăm anonimul, dintr-un exces de delicateţă.

Nu este o indiscreţiune şi o lipsă de pietate din parte-ne, credem noi, că le dăm şi publicului.

Din contra, credem a ne împlini o datorie către contimporani şi către istoria vremii noastre consemnînd aci următoarele notiţe.

ÎNCEPUTUL ROMANULUI

Acum patru ani şi jumătate, Alexandru Odobescu a venit la un bun prieten al său şi i-a spus că-i place mult o femeie pe care prietenul o cunoaşte bine.

Tonul cu care spunea acestea era tonul unui ştrengar pe care-l îndeamnă un capriciu de moment, şi nimic mai mult. Nimeni n-ar fi bănuit că sub acel ton se ascunde flacăra unui *coup de foudre* [1]. Cu delicateţea lui obicinuită, omul rafinat ştiu să ascundă tocmai sub masca contrară adîncul sentimentului.

Amicul a luat întîi în glumă vorbele lui Odobescu, spunîndu-i că dama aceea era prea cultă ca să nu respingă propoziţii măgulitoare din partea unui om aşa de remarcabil ca inteligenţă şi ca educaţiune.

Conversaţia s-a schimbat apoi în glume, şi cei doi prieteni s-au despărţit.

O CONTRARIETATE

Peste cîtva timp, Odobescu vine, foarte contrariat, la amicul său şi îi spune că dama aceea este o femeie ori puţin inteligentă ori crescută rău, de vreme ce, la mai multe scrisori

---

[1] Aici: dragoste fulgerătoare (fr.).

ale sale cu propoziţiuni făţişe, ea n-a răspuns deloc şi că, atunci cînd el a mers să ia răspunsul, în persoană, oamenii de serviciu i-au spus că au ordin expres ca pe acest domn să nu-l primească.

Amicul, care încă tot credea că pornirea lui Odobescu nu e decît un capriciu, s-a mărginit a-i spune că contrarietatea în care se află nu e decît rezultatul unei lipse de metodă. Nu trebuia să-i scrie femeii, pentru că metoda aceasta nu merge cu orice femeie ; trebuia să caute a-i face cunoştinţa, într-un mod convenabil, în vreo societate oarecare.

Odobescu s-a făcut că se dezinteresează complet de urmările unei aşa de proaste aventuri, şi iarăşi conversaţia a pornit pe calea glumelor uşoare.

INCIDENT NEPLĂCUT

Cei doi amici s-au despărţit, la începutul verii, după examenele şcolare, şi nu s-au mai revăzut decît foarte tîrziu, toamna.

La întîlnire, Odobescu s-a arătat de o răceală neobicinuită. Toate încercările amicului său de a-l face pe Odobescu să zîmbească n-au mai prins. Omul acela era într-adevăr absolut schimbat. Amicul, atribuind această schimbare de înfăţişare morală vreunor necazuri materiale, de cari Odobescu era, prea deseori, încercat, n-a fost atins afund de această neplăcută impresiune.

Întîlnindu-se însă mereu de acum încolo cu Odobescu, faţă cu care, oricît de prieten, era deprins să păstreze un ton de respect de autoritate, şi văzînd că necontenit Odobescu îşi accentuiază tonul rece şi înţepat, şi-a propus să afle secretul enigmei.

FEMEIA

Secretul enigmei era femeia.

Odobescu, cît timp nu se mai întîlnise vara cu prietenul său, profitase de poveţile acestuia ; întrebuinţase metoda mai îndelungă dar mai sigură, făcuse cunoştinţă cu acea femeie, intrase în de aproape relaţiuni cu dînsa şi ar fi fost în culmea fericirii, dacă o absurdă bănuială asupra unor relaţii de mai-nainte dintre amicul său şi acea femeie nu i-ar fi înveninat, moment cu moment, viaţa.

Cînd a aflat bunul său prieten despre această tortură a lui Odobescu, despre aceste ascunse gînduri cari turburaseră, încă de acum patru ani, o veche prietenie ?

D-abia acum cîteva zile.

INEXPLICABIL

Într-o zi, fără nici o cauză binecuvîntată, numai sub pretextul unei umbre de nepoliteţă, Odobescu rupe brusc relaţiile cu prietenul său şi imediat îi scrie o scrisoare, în care îi spune că e neobicinuit a fi tratat ca toată lumea, că nu primeşte a fi maltratat şi că renunţă la nişte relaţiuni cari, urmate în asemenea condiţiuni, nu i-ar aduce decît mîhniri şi supărări.

Prietenul primeşte scrisoarea şi rămîne, se-nţelege, cu desăvîrşire nedomirit. Nici prin gînd nu-i trecuse să răneascâ cîtuşi de puţin pe un om a cărui inteligenţă şi cultură le stima atît de mult şi a cărui societate îi era atît de preţioasă.

RUPTURA

Relaţiunile dintre cei doi prieteni au fost cu desăvîrşire rupte, în urma unui răspuns foarte politicos pe care prietenul

l-a scris lui Odobescu, căutînd să-i dovedească că nu se simte deloc vinovat de pornirea inexplicabilă a domnului Odobescu. În același răspuns, prietenul adăoga cum că hotărîrea d-lui Odobescu de a rupe relațiunile amicale, deși regretabilă, va fi respectată de un om care nu înțelege posibilitatea de existență a unui prieteșug forțat.

Acestea se petreceau acum patru ani.

De atunci și pînă acum vreo două-trei luni, cei doi prieteni s-au mai revăzut cîteodată, dar n-au mai schimbat măcar un salut.

Aceasta este partea întîi a romanului.

REAPROPIERE

Acum două-trei luni...

Trebuie să spunem că între Odobescu și amicul său fuseseră și relațiuni de afaceri, acum patru ani, relațiuni cari au încetat deodată cu cele prietenești.

Acum două sau trei luni dar, vine la prietenul lui Odobescu o persoană care avea legături amicale cu amîndoi, și-i spune că profesorul universitar n-ar primi cu neplăcere o propunere de a reîncepe relațiunile de afaceri cu vechiul său prieten.

Prietenul — care, ca om cu minte, știa că la oamenii deosebiți toane de un moment pot determina o mare parte a vieții ; prietenul, care cunoștea lumea, nu lăsase să se altereze în inima lui sentimentele de dragoste pentru Odobescu, din cauza toanelor acestuia — se hotărăște să meargă, foarte politicos, el, însoțit de persoana aceea, la Odobescu și să-i propuie, din toată inima, reînceperea relațiunilor.

Odobescu îl primește iarăși rece, totuși stabilește, în principiu, bazele afacerii propuse.

Se dă o nouă întîlnire pentru a vorbi în amănunt : un dejun la Odobescu acasă, între patru ochi.

Asta era ziua de duminică 20 octombrie, acum trei săptămîni.

CĂTRĂ CATASTROFĂ

De aici încep ultimele peripeții ale catastrofei și deslușirea ciudatei purtări de patru ani a răposatului profesor.

Să nu uităm a spune că, în acest timp, bunul său prieten era pe deplin informat de cele ce se petrec cu Odobescu — de aminteri un secret public — și că începuse a cam bănui absurda cauză a răcelii acestuia față cu dînsul.

Era necesar să dăm această introducție pentru a putea lămuri mai bine cititorilor trista dramă, care începe așa de departe și așa de ușor spre a se sfîrși într-un mod așa de neprevăzut și atît de tragic.

Spațiu ne obligă a lăsa pe mîine descrierea ultimelor peripeții ale acestui dureros roman.

LA DEJUN

La ora convenită pentru dejun, prietinul sună la Odobescu acasă în strada Cuza-vodă. Odobescu, care-l aștepta cu nerăbdare, era într-o vădită stare anormală : desfigurat, cu trăsurile lui frumoase strîmbate și asimetrice, galben ca un cadavru, cu ochii rătăciți ; chipul lui trăda clar o supremă durere, o zdruncinare din adînc a sufletului.

— Providența te aduce, zise Odobescu înecat.

— Ce e ? întrebă prietenul.

— Providența te aduce, îngînă pierdut omul în culmea obidii.

Prietenul nu știa ce să crează.

— Sunt un om cu desăvîrșire nenorocit. Șezi, să-ți spun o istorie, căreia-i cunoști foarte bine începutul. Dar cunoști numai începutul. Să vezi ce grozavă e urmarea.

O știi pe femeia aceea ? Femeia despre care am vorbit odinioară.

— Da, o știu.

— Știi că am făcut cunoștință și am intrat în relații strînse cu dînsa, foarte curînd după întrevorbirea în care mă plîngeam de rezistența ei ?

— Știu.

— Știi că m-am certat cu tine, unul din cei mai buni prieteni ai mei ? știi de ce m-am certat ?

— Nu știu pînă acuma.

EXPLICAȚIA

— Să-ți explic eu, zise Odobescu ; pentru ea m-am certat cu tine ; pentru că eram gelos de trecutul ei, pentru că-mi închipuiam că tu ai fost amantul ei, și astfel nu te mai puteam suferi, te uram din toate puterile sufletului ; tot răul posibil ți l-aș fi făcut, căci erai pentru mine cea mai îngrozitoare înfățișare.

— Dar îți jur, domnule Odobescu...

— Nu trebuie să-mi juri nimic... Am aflat pe urmă destule, care trebuiau să-mi șteargă cu desăvîrșire gelozia trecutului, arătîndu-mi mișelia în care căzusem. Pentru această

femeie am făcut fapte rele, pentru femeia asta, pe care o dumnezeiam, am călcat de mii de ori peste cea mai elementară datorie de conştiinţă. În schimbul a ce, crezi ? Crezi că patru ani şi mai bine am avut măcar o zi întreagă de fericire ? Nu ! Numai amărăciuni, înjosiri şi infamii.

Odobescu se opri obosit.

— Le ştiam toate, răspunse prietenul ; le ştiam din zvon îndeajuns de împrăştiat ca să le poată afla un om ce nu înceta, cu toată ruptura, să se intereseze din toată inima de soarta unui aşa de distins prietin ca d-ta. Şi dacă n-aş fi fost oprit de atitudinea d-tale hotărît rece, aş fi venit să-ţi spun că rău face un om ca d-ta să se lase a fi aşa de departe tîrît pe calea scandalului public...

INCURABIL

— Şi cu toate astea, cu toată răutatea şi trivialitatea acestei femei, o iubesc aşa, încît sunt cu desăvîrşire convins că fără amorul ei, ar trebui să mor ; fără acest amor, viaţa n-ar mai putea avea nici un cuvînt pentru mine. Sunt nenorocit, sunt adînc nenorocit.

Şi omul începu să povestească cu de-amănuntul toate mizeriile de patru ani ale contrariatei sale pasiuni : certuri, pretenţii de cheltuieli absurde, trădări peste trădări, toate făţişe, minciuni şi tertipuri înjositoare, urmate toate de iertare şi de reconciliare din partea lui şi de simulare de înduioşare şi de dragoste din partea femeii. Şi iar de-a capul amăgiri, laşitate şi în fine un grosolan „dacă-ţi place !“

Este imposibil de reprodus această istorie plină de cele mai dureroase amănunte ; destul să spunem că cei patru ani n-a fost decît un lung fir pe care s-au tras ca nişte mărgele în cu-

lori metodic aşezate, înjosirea, umilirea, durerile geloziei, cererile de iertare pentru imputări mai mult decît întemeiate, în sfîrşit toată gama chinurilor la care se expune sigur un amant ridicul şi batjocorit faţă cu o femeie rece şi rea, care nu vede în el decît o pradă de neiertat.

— Şi cu toate astea, pe cari le ştiu şi le văz bine, dacă femeia asta nu-mi mai permite să mă apropiu de ea, căci m-a gonit prin slugile ei, am să mor.

Iată ce mi-a scris. Şi arată o scrisoare în care femeia îi impută că a compromis-o, prin relaţiile lui, în faţa opiniunii, şi că îi interzice prin urmare a mai încerca s-o vază. În adevăr, cu o seară înainte, Odobescu se prezentase la casa ei, şi slugile îi spuseseră că au ordin strict să nu-l primească.

Se înţelege că prietenul, văzînd pe Odobescu în aşa stare, a căutat să se retragă fără a mai încerca să-l mîngîie.

După un dejun aşa de trist, în timpul căruia Odobescu îşi povestise nenorocitele aventuri, au ieşit amîndoi prietenii pe jos — Odobescu avea nevoie de mişcare — şi s-au despărţit rămînînd să se vază peste două-trei zile.

ÎMPACAREA ŞI ILUZIILE DIN URMĂ

Peste cîteva zile, prietenul întîlneşte pe Odobescu foarte vesel. Femeia îl iertase, îl primise, punîndu-i, pentru a-şi repara reputaţia de femeie onestă, o condiţie pe care el spera s-o poată împlini. Omul pasionat era vesel că obţinuse o aşa de grabnică iertare din partea necredincioasii.

Şi de aci, încep apoi tiradele nesfîrşite asupra fericirii : puterea femeii pentru a inspira pe artist, orizontul unor succese literare şi ştiinţifice a căror cucerire atîrnă de ocrotirea dulce a femeii iubite, ce-ţi mîngîie fruntea ta care gîndeşte ; at-

mosfera aceea îmbătătoare pe care o face femeia ce umblă discret în cabinetul tău de lucru ca să nu-ţi întrerupă firul unor gîndiri fugitive de a căror expresie durabilă are să se mîndrească mai mult ea, muza, decît tu, poetul... şcl... şcl.

Copil la 61 de ani!

CONDIŢIA

Condiţia nu o pusese femeia ; condiţia şi-o pusese nenorocitul singur. El voise să premeargă unor pretenţiuni oneste pe care tot el şi le închipuia acum, cerinţe îndreptăţite ce ea, din modestie sau discreţie, nu îndrăznea să le formuleze.

Deşi însurat, el, bizuindu-se pe înălţimea deosebită a caracterului femeii sale legitime, merse la amanta sa şi-i propuse s-o ia în căsătorie, fiind sigur că legitima are să accedeze la propunerea unei despărţiri de bunăvoie.

Amanta se-mpăcă sub impresia acestor promisii solemne şi făgădui să cheme telegrafic pe mama sa din provincie, pentru a-i căpăta binecuvîntarea.

La ediţia a treia[1] vom vedea încheierea acestui roman.

O INIMA SUBLIMA

Pînă să sosească mama din provincie, Odobescu se şi înţelesese cu femeia sa legitimă despre o despărţire de bunăvoie. Aci apare, în acest roman atît de necurat, o figură sublimă, o figură de sfîntă martiră — este doamna Odobescu. Cîtă înălţare de suflet a arătat această nobilă creatură se va vedea îndată.

---

[1] „Ediţia a III-a" apare în corpul aceluiaşi număr al ziarului.

Doamna Odobescu s-a dus de bunăvoie la o întîlnire cu mama tinerei sale rivale. Era aşteptată.

Intrînd, doamna Odobescu începu :

— Doamnă, ştii că bărbatul meu iubeşte pe fiica d-tale şi că fără dînsa nu mai poate trăi ? Recunosc că fiica d-tale are dreptul să pretinză o reparaţie manifestă de la bărbatul meu, căruia, dintr-o slăbiciune femeiască, uşor de explicat şi foarte naturală, i-a cedat. Ştiu că piedica pentru aceasta sunt eu, căci d. Odobescu vrea din toată inima să fie bărbatul legitim al fiicei d-tale. Eu îl ador pe bărbatul meu şi n-aş fi în stare să mă refuz a-i face fericirea. De aceea viu să vă declar că sunt hotărîtă a intra îndată în călugărie şi să vă rog totodată să nu puneţi dv. vreo piedecă la fericirea acestui om şi a fiicei dv.

O ALTFEL DE INIMA

Să nu uităm a spune că Odobescu era ascuns în odaia de alături fără să ştie nimeni şi asculta tot, aşteptînd cu inima încordată rezultatul acestei întrevederi.

Mama din provincie, la sublima tiradă a d-nei Odobescu, răspunse pe un ton cu totul contrariu.

Fiica sa fusese înşelată, batjocorită, compromisă de un bătrîn berbant, care ar trebui pedepsit pentru infamiile sale ; ca mamă, nu poate aproba căsătoria fiicei sale aşa de tînără cu un om stricat, o căzătură.

În fine, cele mai brutale imputări şi cele mai absurde pretenţiuni.

SCENA ORIBILA

Mama recalcitrantă fu întreruptă brusc de Odobescu, care apăru pe prag vînăt de indignare, cu pumnii încleştaţi :

— Așa ? izbucni el. Sunt un om stricat, o căzătură ? Mă azvîrliți acum, după ce pentru voi am făcut atîtea ; după ce m-ați exploatat, m-ați torturat, m-ați împins la ultima mizerie, nu mai sunt decît o otreapă de aruncat. Sunteți niște infame, infame... Știu ce-mi rămîne de făcut !

Odobescu, în culmea nebuniei, plecă urmat de d-na Odobescu, care nu știa cum să-l mai mîngîie.

HOTĂRÎREA

Ajuns acasă, Odobescu scrise cîteva scrisori ; apoi luă o doză forte de laudanum. Rezultatul acestei prime încercări fu la timp combătut ; îngrijirile îngerului păzitor îl scăpară de data aceasta. Odobescu, după cîteva zile de liniște, hotărî pe d-na Odobescu să plece lîngă fiica lor, d-na Damian, convingînd-o că este cu desăvîrșire vindecat de pasiunea lui.

Doamna Odobescu plecă ; dar n-ajunse bine și o telegramă îi anunță moartea adoratului ei soț, pe care numai ea l-a iubit și pe care numai o așa inimă sublimă știe să-l plîngă.

*

Credem că cu atîta se completează romanul acesta, din nenorocire real. E de prisos să mai adăogăm amănuntele deja destul de bine cunoscute în privința ultimelor momente ale nenorocitului său erou.

DE LA d. C. D. GHEREA

Sosesc în gara de la Ploieşti la şapte seara. Îmi fac loc prin mulţimea care se îngrămădeşte înaintea bufetului, cu mîinile întinse, să-şi capete porţia de friptură de viţel (o specialitate a acestui restaurant), şi voi să salut pe patron. Dar e peste putinţă să răzbat prin gloată...

Prefer să aştept plecarea trenului.

O pulpă de viţel se istoveşte ca prin farmec sub cuţitul lui Gherea, care aruncă ciolanul gol de o parte pentru a apuca o a doua pulpă ce soseşte caldă. Iată, zic eu în gînd, imaginea fidelă a nimicniciei adîncilor cercetări ştiinţifice. Pulpa de viţel reprezintă natura, lucrul în sine ; cuţitul lui Gherea reprezintă spiritul nostru : el nu poate face alta decît să taie felii, mai mult sau mai puţin subţiri, după cum e mai mult sau mai puţin ascuţit, mai dibaci sau mai stîngaci mînuit. A tăia o felie, a tăia cît de multe, nu va să zică a pătrunde în esenţa pulpei de viţel. După fiecare tăietură, ne vom afla în faţa altei suprafeţe : pulpa de viţel nu va voi să ne arate decît suprafeţe, ascunzîndu-şi sistematic sinele, aşa încît, cînd vom rămînea pe farfurie cu cea din urmă bucăţică şi cu ciolanul în mînă, ne vom găsi tot în faţa unei suprafeţe... Vom fi distrus, pînă la cea din urmă firimiţă, obiectul cercetărilor noastre, fără să putem pătrunde o clipă măcar

în intima lui esență, în sinele însuși al lucrului. Atunci vom face ce-a făcut d. Gherea : cu un zîmbet ironic, vom arunca ciolanul de o parte — și, iată scepticismul ! Vom arunca ciolanul la cîini, precum aruncă, obosit, filozoful chestiunea impenetrabilă în ghearele comentatorilor și a profesorilor de Universitate.

Pe cînd fac tristele mele reflexiuni, călătorii părăsesc sala restaurantului... A sunat a doua oară pentru București și, în același timp, s-a anunțat sosirea trenului următor. Profit de momentul acesta și m-apropii să salut pe d. Gherea care, mă întîmpină cu zîmbetul lui placid. E peste putință deocamdată să stăm de vorbă... Sosesc alte trenuri... Ne dăm întîlnire la nouă fără un sfert după plecarea ultimului tren. Peste cîteva minute, altă năvală la bufet, altă pulpă, altă imagină a zădărniciei tutulor sistemelor filozofice — iar ciolanul ! iar scepticismul !

În sfîrșit, după patru lecțiuni consecutive de filozofie, trenul din urmă a plecat. Patronul se dă jos de la bufet și mă îmbrățișează, ca totdeauna, cu căldură.

— Știi pentru ce am venit ? îl întreb.

— Spune-mi.

— Am venit să-ți fac un interviu literar.

— Vrei să glumești...

— Ba, deloc.

Și încep să-l întreb... La întrebările ce i le pun, d. Gherea se uită din ce în ce mai curios la mine.

Astfel, de exemplu, îl întreb :

— Ce părere ai d-ta despre literatura noastră în genere ? În ce raporturi stă această literatură cu societatea noastră, și cu criteriul absolut care se poate aplica literaturii în genere ? Care sunt figurile cele mai remarcabile între literații

noştri ? Ce viitor ţi se pare d-tale că poate avea literatura română ?

D. Gherea, după ce se uită mult şi lung la mine, dă din umeri şi începe să rîză :

— Bine, d-le reporter, să presupun că d-ta nu ştiai ce oroare am eu de interviuri. Asta o înţeleg : d-ta credeai, necunoscîndu-mă bine, că o să-mi faci plăcere cerîndu-mi un interviu. Dar ce mă miră este faptul că d-ta — reporter, ziarist, publicist — nu ştii că te-ai deranjat degcaba să vii la Ploieşti... Dar am răspuns de mult la întrebările d-tale, cu mult mai nainte de a avea onoarea vizitei d-tale. Eu mi-am pus singur, şi într-un chip mult mai larg, aceleaşi întrebări pe care mi le faci d-ta acum, şi le-am şi dat răspunsuri cît am putut mai dezvoltate.

— Ştiu : cele trei volume de critice ale d-tale.

— Le ştii, cele trei volume de critice ?... dar poate că nu le-ai cetit.

— Ba le-am citit, răspund eu.

— Atunci... poate că nu le-ai înţeles...

— Ba, te rog ! le-am înţeles.

— Atunci, dacă le-ai înţeles d-ta cele trei volume ale mele, eu trebuie să mărturisesc că nu înţeleg deloc cele patru întrebări ale d-tale. Căci, dacă mi-ai cetit criticele şi le-ai înţeles, precum zici, atunci la ce mai ceri să-ţi dau, într-un ceas şi în fuga mare, nişte răspunsuri, pe care le vei găsi tratate pe larg şi îndelete, în atîţia ani, în volumele mele ?

— Mă iartă, d-le Gherea, zic eu... să distingem : alta este sistema d-tale scrisă, din care poate eu n-aş fi în stare să scot la iveală, ca d-ta însuţi, punctele conchizătoare, şi alta părerea d-tale exprimată spontaneu, deşi, desigur, fără să iasă din sistema d-tale. De exemplu, d-ta eşti un critic care recunoşti multora dintre scriitorii noştri mai mult talent de-

cît pot eu (firește mai puțin cult și mai puțin preparat ca d-ta) să le recunosc. Desigur, dreptatea, d-ta o ai ; dar aș vrea să știu, dintre toți scriitorii noștri, care sunt figurile cele mai remarcabile, după părerea d-tale ?

— După părerea mea ?... Eminescu și Coșbuc... Pentru ce... Te rog, citește criticele mele cu mai mare luare aminte încă o dată și vei vedea pentru ce. În privința criteriului absolut după care se poate judeca o literatură, vei găsi răspunsul tot acolo. Literatura noastră, fără îndoială, posedă multe talente reale ; nici unul însă atît de puternic, atît de egal și atît de continuu încît să poată trece ca un tip de artist ce s-ar putea număra între artiști în înțelesul european al cuvîntului. De ce ? Vei găsi în criticele mele și pentru aceasta o explicație destul de largă. În scurt, într-o societate, unde arta nu poate fi o profesie, un talent artistic va trebui, fatal, să nu se poată dezvolta întreg.

— *A propósito* de talent, întreb eu, văzînd că d. Gherea nu vrea să-mi dea mai mult decît ne-a dat în criticele sale : crezi, d-le Gherea, că o dată literatura română va avea un concurs de talente mari, așa cum zici d-ta, în sensul european al cuvîntului ? Crezi că vom avea o dată o epocă, în care simultan producîndu-se mai multe talente mari, acestea să o facă celebră ?

— Se poate, răspunde d. Gherea ; dar asta este o chestiune de noroc. Orice s-ar zice, talentul este un accident datorit la o nenumărată și complexă serie de împrejurări nenorocite... Fără îndoială, mediul social are o colosală influență asupra gîndirii și operei unui talent ; dar talentul trebuie să existe prealabil ; el însuși este o împrejurare. Și dacă mediul social exercită o înrîurire puternică asupra talentului, și talentul, la rîndul lui, va exercita asupra mediului o influență cu atît mai puternică, cu cît el va fi mai puternic. Iată un

exemplu. Avem atîtea talente la noi, mai mult sau mai puțin însemnate : asupra lor, mediul social își exercită influența în măsura în care ele sunt susceptibile de a o simți, pe cîtă vreme ele nu pot răstoarce și influența lor asupra mediului social, întrucît el ar fi susceptibil să o simță. Aceasta este cauza pentru care literatura românească, în totalitatea ei, nu are o fizionomie completă, în sensul european al cuvîntului. Nimic însă nu poate justifica temerea că niciodată împrejurările nu vor favoriza națiunea românească — cum a favorizat pe celelalte, mai vechi în cultură — cu o pleiadă de talente mari, care să-i onoreze limba dînd expresie, în adevăr mare în sensul omenesc, gîndirilor și simțirilor ei. E foarte probabil, e chiar sigur, că marile reforme sociale și economice, care se prepar în Europa și care vor trebui neapărat să folosească și națiunii românești, vor înlesni evocarea și răsărirea multor talente mari din rîndurile acestui popor, înzestrat cu atîta putere de viață și cu atîta spirit.

Am mulțumit cu atît mai călduros d-lui Gherea de bunăvoința cu care m-a primit și cu care s-a executat la dorința mea de a-l intervieva, cu cît dintru început îmi declarase că are oroare de interviuri.

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ

— Corespondenţă —

I

Frate Vlahuţă,

În vremea asta aşa de tulbure, de acră şi lipsită de orice credinţă, rostul literaţilor ar fi, cred eu, s-o limpezească, s-o îndulcească şi să-i inspire un pic de credinţă.

Să-mi dai voie să las la o parte, „seninătatea şi mîndria poetului" ; de acelea trebuie să-i pese lui, nu mie ; pe mine mă interesează numai arta lui. Asemenea, tot cu voia ta, am să las la o parte şi „sinceritatea, iluziile, inima curată şi deplin încrezătoare", cari caracterizează pe un tînăr agiamiu, fie şi poet, iar nu pe un spirit superior, pe un poet matur ; şi să mă ocup de întrebarea fundamentală : Pierde un poet, ca poet, amestecîndu-se în luptele politice ?

Voi răspunde mai jos la aceasta... Deocamdată trebuie să-ţi denunţ o slăbiciune a mea, afară de cele multe pe cari mi le ierţi de atîta vreme, ca bun prietin... De nimica nu mi-a fost frică în viaţa mea ca de pierderea memoriei. De cîte ori mă închin seara la culcare, între altele, rog pe Dumnezeu să-mi ia şi viaţa cînd o fi să-mi ia memoria. De aceea, după ce sting lumînarea şi închid ochii, nu adorm pînă nu mă supun la un examen : să-mi amintesc cît mai repede şi mai exact nişte locuri, nişte împrejurări şi nişte nume cu cari m-am întîlnit cîndva în viaţă — şi m-am întîlnit cu destule, şi bune şi rele. Ce nu-mi prea place, de la o vreme, e că despre

cele mai depărtate examenul e mult mai uşor decît despre cele mai apropiate.

Aşa, primind alaltăieri frumoasa şi interesanta-ţi scrisoare, mi-a ajutat Dumnezeu să trec un examen foarte mulţumitor. Imediat ce am citit-o m-am gîndit : Tot despre întrebarea pe care mi-o pune Vlahuţă, eu ştiu sigur că am citit undeva ceva ; era foarte important, căci mi-a rămas pînă acum în minte... Nu încape îndoială — am citit : dar *unde* şi *ce* anume ? Era vorba tot de „poezie şi politică“... Unde ?... Unde ?...

Am început să intru la grijă, mai cu seamă că era un lucru de demult de tot... S-a dus memoria, şi dacă m-o fi ascultat Dumnezeu, s-a dus şi viaţa !...

Dar nu voi încă să mor — am un contract cu „Universul“, şi afară de asta, îmi trebuie răgaz, să răspund lui Vlahuţă... Fie-ţi milă, Doamne, de robul tău !...

Cu nespusă emoţie m-am dat jos din culcuş şi m-am dus drept la un raft, de unde am scos o carte veche... Acolo era !... Slavă Domnului !... Vezi numa :

„...Să ne ferim de a susţine, cu literaţii contimporani, că politica e poezia, sau că politica este un cîmp primejdios deschis poeţilor. Englezul Thomson a scris o excelentă poemă asupra anotimpilor ; în schimb, poema lui despre libertate e lipsită de orice valoare ; asta nu fiindcă i-a lipsit poetului poezia, ci fiindcă subiectul era lipsit de poezie.

De îndată ce poetul vrea să exercite o influenţă politică, trebuie să se dea unui partid ; şi de îndată ce face asta, e pierdut ca poet : îşi poate lua ziua bună de la independenţa sa, de la sinceritatea vederilor sale ; să-şi tragă numaidecît pînă peste urechi căciula neroziei şi oarbei uri.

„Ca om şi cetăţean, poetul fireşte are să-şi iubească patria, dar patria acţiunii lui şi a facultăţilor lui poetice va

fi situată în bun, nobil şi frumos, şi astea nu sunt apanagiul nici a unei provincii, nici a unui Stat în particular ; de oriunde le găseşte, poetul le ia şi le preface în opere. În asta, el seamănă cu vulturul care pluteşte sus cu privirea liberă ; puţin îi pasă dacă iepurele asupra căruia vrea să s-abată aleargă în Prusia sau în Saxonia.

Şi ce înseamnă vorbele astea : *A-şi iubi patria* ?... *A lucra ca patriot* ?... Dacă un poet şi-a închinat viaţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la gonirea opiniilor strîmte, la luminarea spiritului naţiunii sale, la curăţirea gustului ei, inspirîndu-i sentimentele şi ideile cele nobile, — ce să facă mai mult ? Cum să fie mai patriot ?

...puţin îmi pasă de ce scrie pe socoteala mea. Cu toate astea, cîte ceva tot îmi ajunge la urechi, şi ştiu că toată munca mea, cu toate oboselile mele, este neînsemnată pentru ochii unor persoane, şi asta numai şi numai că nu m-am plecat a mă amesteca în luptele partidelor politice. Ca să le plac oamenilor acelora, aş fi trebuit să devin membru al vreunui club de Jacobini, să predic omorul şi vărsarea de sînge... Dar să nu mai vorbim despre acest neplăcut subiect, ca să nu-mi pierd raţiunea, combătînd ceea ce e neraţional.

„Dacă ne luăm seama bine, omul politic va absorbi pe poet... A trăi în mijlocul frecărilor şi excitărilor zilnice, asta este incompatibil cu natura delicată a unui singur poet... S-ar isprăvi cu cîntările lui...“

Aşa e că sunt frumoase aceste cuvinte, şi că aveam tot dreptul să nu le fi uitat ? Şi totuşi... cu tot respectul ce-l datorăm lui Goethe şi cu toată dragostea ce-ţi datoresc ţie, să mă ierţi a fi de altă părere... Ia, să vedem...

Pentru ce adică să se depărteze un artist, un poet, pînă într-atîta de patimile cari mişcă lumea şi vremea lui ?...

Pentru ce să stea departe, numai ca simplu spectator olimpian, la frămîntarea societăţii lui ?... Pentru ce, ca un zeu, care priveşte cu despreţ la muritori, să nu se coboare a lua parte la necazurile lor de toate zilele ?... Doar, poate, numai spre a păstra potrivita distanţă care-i trebuie pentru a se bucura de totalitatea spectacolului, pentru a putea prinde absolut obiectiv înţelesul statornic al vecinicei mişcări — ca un aparat de fotografie instantanee, ce trebuie potrivit la focarul exact al lentilei !...

Dar chiar să presupunem că e justificată această nepăsare a poetului, faţă cu amănuntele „meschine şi triviale“ ale vremii şi lumii lui, ia, să vedem : Pe toţi poeţii i-a putut împuţina, ca poeţi, amestecul lor în luptele politice ?

Eu cred că nu ; ba, dimpotrivă ; căci putem găsi exemple din care se arată clar că zbuciumul luptelor politice a ajutat mult pe unii poeţi, ca poeţi. Că le-o fi fost asta spre fericirea lor particulară, nu am să întreb ; de asta, încă o dată, lor să le pese ; mie nu-mi pasă deloc... Aducînd în lupta politică numai pornirea temperamentului lor dîrz, oarba sinceritate a patimii, firește că nu puteau birui pe un teren unde judecata limpede şi socoteala rece trebuiesc să biruiască ; ia, să vedem însă, cît au folosit ca poeţi tocmai din cauza neliniştii şi nefericirii lor...

Dezgustul, scrîşneala acestor „biruiţi“ au fost izvorul atîtor minunate opere... Indignarea, a zis unul, face versul, şi proza, adaug eu.

Din dezgustul şi scrîşneala aceea pentru ticăloşiile vremii lui, în cari s-a fost tăvălit, a ieşit evocarea strălucită a trecutului spre luminarea viitorului.

Dante a fost un pasionat nebun de politică... răzvrătitor ; amestecat în oribilele războaie ale anarhiei italiene ; bătut ; fugar din cetatea lui prin munţi şi cîmpii : gonit din „in-

grata“ lui patrie, pe care ajunge s-o blesteme ; oploşit de pomană la vrăjmaşii ei ! („Ai să vezi numa ce acră ţi-e pînea altuia, şi ce greu e să sui şi să cobori scările lui !“) ; mort şi îngropat în pămîntul... „altuia“ !

Ei, şi ? dac-a pătimit atîtea tăvălindu-se în mocirla vremii şi lumii lui, l-a împiedicat asta să lase ce-a lăsat în urmă-i ? Ba, dimpotrivă. Fără atîtea necazuri, tăvăleală şi îndîrjeală, nu lăsa ce-a lăsat spre gloria patriei lui şi spre onoarea omenirii.

Am pus, ca să păstrez respectul proporţiilor în faţa lui Goethe, pe Dante, pe partizanul florentin, proorocul unităţii Italiei... Pe altcineva am să-l pun în faţa ta.

Afară de amărăciunile pe cari i le-au adus lui personal amestecul şi tăvălirea în luptele politice, ce pagubă a avut el, ca poet, din frămîntarea lui de partizan ? Eu cred, nici una ; ba, zău, înclin mult a crede că dacă nu gusta pînă la drojdii acele amărăciuni, n-ar fi avut, — în (cum zici foarte nemerit) „vremea asta aşa de tulbure, aşa de acră şi fără nici o credinţă“ — viziunea aceea care se numeşte „Apus de Soare“ şi care e tot un fel de proorocie, ca şi a anarhistului florentin — împlinească-se cît mai degrabă ! doar or vedea-o aevea cînd noi vom visa-o, dormind somnul de veci, măcar nepoţii, dacă nu copiii noştri !

Sunt frate Vlahuţă, ca totdeauna al tău vechi,

Caragiale

P.S. *Nu crede cumva, după cele de mai sus, că aş fi partizanul artei cu tendinţă. Nu ! să ferească Dumnezeu ! Am rămas, cum mă ştii, partizanul neînduplecat al tendinţei cu artă...*

Vale.

II

Frate Vlahuță,

Tu crezi că voi, literații și artiștii, „prin cinstea, prin căldura sincerității, pe care le puneți pînă și în greșelile voastre, sunteți mai aproape de sufletul tinerimii, și că, de multe ori, din umbra în care trăiți, voi o puteți călăuzi, ș-o călăuziți în adevăr, mai mult chiar decît povățuitorii și dascălii ei direcți".

Îmi pare rău că nu pot crede ca tine ; nu pot zice că așa este, fiindcă din nenorocire, nu e așa, deși așa ar trebui să fie. Știu și eu că tinerimea care, pe băncile Universităților, se prepară astăzi a fi mîine clasă dirigentă a nației, ar trebui să-și cultive nu numai inteligența prin înaltele științe, ci și caracterul și sentimentele — ceea ce pe românește se spune cu un singur cuvînt : omenia — prin cultivarea frumoaselor litere ș-a artelor nobile... De la cele dintîi ar învăța să înțeleagă și să dezlege problemele vieții publice, la care vor fi chemați mîine ; iar de la cele din urmă ar învăța „să-și consacre existența la combaterea prejudecăților funeste, la îndepărtarea opiniilor strîmte, la luminarea spiritului nației, la curățirea gustului ei, inspirîndu-i frumoase sentimente și idei nobile".

Da ! așa ar trebui să fie, știu și eu. Dar, ia vezi, așa e ?

Nu literații, nici artiștii, pot avea la noi vreo influență asupra tinerimii, ci cu totul altcineva.

Acel altcineva stăpînește astăzi exclusiv sufletul acestei tinerimi, și nu „prin cinstea și prin căldura sincerității, pe cari voi o puneți pînă și în greșelile voastre", ci prin exaltarea prejudecăților funeste, prin coborîrea gustului, prin avilirea minții, inspirîndu-i cu metodă rece idei strîmte și josnice sentimente.

Nu ! nu voi, literaţii şi artiştii, vă puteţi bucura de a fi exercitat vreo influenţă asupra tinerimii din vremea noastră ; nu. De asta se poate bucura cu prisos altă seamă de oameni.

Mult o să mai meargă aşa ?... Să sperăm că nu. În orice caz, la vîrsta mea, nu mai pot spera să văd şi eu fericita prefacere.

Fii sănătos şi vesel ! Al tău vechi

Caragiale

P.S. Am uitat a-ţi spune că vă rămîne, artiştilor şi literaţilor, o bucurie, şi nu minimă ; inspiraţi desigur mult interes tineretului feminin. Femeile tinere din clasa noastră mijlocie (acelea, se înţelege, care au gustat din roadele învăţăturii) au de cîtva timp o pronunţată dragoste pentru cultura intelectuală românească...

Dar, iubitul meu prieten, îmi pare rău să-ţi spun, asta iar nu cred să ţină mult : cum zboară de vertiginos progresul modern, mîine-poimîine, şi femeile vor fi cucerit drepturile politice ; atunci, firește, n-or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile.

Vale.

III

Frate Vlahuţă,

Mai întîi, eu nu cred că Eminescu, dacă ar mai trăi, „intrînd în lupta politică şi ajungînd mare şi puternic“, n-ar mai scrie, şi ar înceta să fie poetul pe care-l admirăm. Ba, iartă-mă, cred tocmai contrariul.

De ce să ne amăgim cu un optimism exagerat? Trăim într-o societate unde încă îi trebuie cuiva, fără nume de familie ori fără avere, de două ori minte ca să nu treacă de prost; într-o vreme cînd, fără avere sau nume de familie, i se poate tăgădui talentului nu numai viitorul, ci și trecutul.

Astfel, sunt convins că succesul politic i-ar folosi mult bietului literat, admirat pînă ieri numai de un cerc strîmt de intimi; i-ar ridica de pe cap presiunea nimicniciei lui sociale, înălțîndu-l, de la umila lui josnică treaptă, în vaza lumii. Aceasta i-ar da omului încredere în sine și prin urmare, demnitate, și l-ar ajuta să-și ridice glasul în fața concetățenilor, să devie un poet și mai admirabil, admirat și dincolo de marginile strimtului cerc de intimi... Într-un cuvînt, talentul literar i-ar fi consacrat de succesul politic, și n-ar mai avea nevoie să aștepte o moarte nenorocită pentru a deveni popular.

Dar, să zicem chiar că aș avea îndoiala pe care mi-o presupui tu, „aproape siguranța că poetul, aruncîndu-se în vîltoarea politică, n-ar mai scrie". Ei! și?...

Politica este ca și însurătoarea... Cînd i-a abătut unui om și vine a-ți spune: „M-am hotărît să mă însor; ce povață-mi dai?" — nu mai sta pe gînduri. Una singură are să ți-o primească; dă-i-o și te mîntuie: „Foarte bine faci să te strîngi de pe drumuri!... Să-ți fie într-un ceas bun, cu ajutorul lui Dumnezeu!"

Așa și cu politica...

Să presupunem că Eminescu (pe care, de amintiri, îl știm ce pasionat fanatic era de politică) ar trăi și ar veni să-mi spună așa hotărît cum zici tu:

„Pînă mai deunăzi stam de-o parte și mă uitam cu dezgust: dar, încetul cu încetul, dezgustul s-a prefăcut în durere, într-o durere ce parcă nu mai încape în versuri, încît încep să mă întreb, dacă nu e o *datorie* să intru în luptă..."

Ce aş putea să-i spun ?... să-l povăţuiesc a-şi înghiţi durerea şi a nu încerca uşurarea ce-i pare omului ca şi mie că şi-a găsit-o ? Cum, adică ? De hatîrul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine cînd am vreme de pierdut, să renunţe el la irezistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conştiinţei sale revoltate ?... Să-i zic : „Nu ! tu eşti artist ; tu eşti menit să rabzi durerea şi să nu cauţi uşurarea ei ! Tu eşti poet : Dacă te laşi pornirii tale de cetăţean, n-ai să ne mai scrii versuri, şi-atunci, noi ce ne facem fără versurile tale ? Cu ce ne mai petrecem noi mîine, şi cu ce-şi mai petrec poimîine moştenitorii noştri ? Nu ! tu să nu te-amesteci în politică ; tu să stai deoparte !“

Ar avea omul atunci tot dreptul să-mi răspundă :

„Bine, domnule, înţeleg pînă la o vreme să fie talentul meu, de care nu eu sînt vinovat, o defavoare pentru mine ; dar să fie şi osîndă pînă la moarte, nu crezi şi d-ta că asta ar fi prea-prea ?... Eu v-am făcut, bune rele, destule versuri, şi — ştiţi bine, vi le-am făcut de dăruială... Dacă vă mai trebuiesc, faceţi-vi-le singuri şi mie daţi-mi pace... Ce, nu cumva sunt născut robul necesităţilor dv. de lux, după toane ?... Să stau de-o parte, ai ? Să stau adică jos în gunoi, să mă robesc la umbră pentru dv. şi pentru prăsila dv., ca istrionul grec patricienilor romani ?“

Spune, mă rog, dacă n-ar avea toată dreptatea să mă mustre aşa, cînd eu l-aş povăţui să stea *deoparte*, cum zici tu, ceea ce e mai rău decît *departe*, cum am zis eu ; încai stînd „departe de înghesuiala şi de învălmăşagul luptei“, nu eşti expus să te calce nimini în picioare degeaba, nici bravii dînd înainte, nici laşii dînd înapoi ; dar deoparte numai ?... De ! parcă amîndoi ştim destul de bine ce se poate întîmpla — destule cărămizi rătăcite ajung... deoparte. De luptă,

dacă nu te interesează motivele și rezultatele ei, poți sta departe cu „seninătate olimpiană“ ; deoparte însă, nu sta ca un naiv curios, cînd expus la primejdii, cînd acoperit de dispreț.

În țara și vremea noastră, — de ce să tăgăduim ? — numai două lucruri sunt cu temei serioase ca activitate valabilă : materială, agricultura ; intelecutală, politica. Afară de aceste două, (nu vorbim firește de carierele de Stat, scoase afară atît din necesitatea muncii productive cît și din luptele politice), tot ce se face e decor mai mult ori mai puțin inutil, mai ieftin sau mai costisitor ; și pentru întreținerea decorului, agricultura dă paralele și politica le distribuie... Și doar literatura și arta n-or fi avînd pretenția să fie la noi niște decoruri indispensabile pentru luxul vieții noastre moderne.

De aceea, în genere, într-o altă activitate decît agricultura, sau specula capitalului necesar acesteia, sau schimbul productelor ei cu marfa europeană trebuincioasă producătorilor, un om cît de harnic, cu destulă socoteală, va munci o viață fără mult folos ; iar un om cu mai puțină bătaie de cap, și cu puțină chibzuială, la plug sau la tarabă se va înavuți...

În genere, un om de mare valoare în orice activitate intelectuală, alta decît politica, va rămînea toată viața neluat în seamă ; iar un tinerel fără prea mult merit, trepădînd stăruitor în politică, încet-încet va ajunge să fie la cele mai înalte situațiuni și onoruri...

Cît despre literați anume... să mai pomenim ?... Versurile unui mare poet vor fi, după moartea lui, recitate de către micii dorobanți din clasele primare, în ediție purgată, iar principiile și mendrele unui mititel mare-bărbat de Stat, purgate nepurgate, vor fi apărate și impuse cît va trăi el de dorobanții cei mari din cazarme.

Şi cum ar putea fi altfel într-o ţară chemată de ieri de-alaltăieri la luminile europene, şi care încă aproape exclusiv trăieşte din plugărie, în cea mai mare parte primitivă ?

Astfel, dacă bietul Eminescu ar trăi şi, abătîndu-i să nu mai stea nici departe, nici deoparte, ar veni să-mi ceară o povaţă cum ţi-nchipui tu, iată ce i-aş spune din toată inima, fără un moment de ezitare :

Foarte cuminte te-ai gîndit, amice ! Bine că te-ai convins, în fine, la vîrsta matură, de inutilitatea socială a literaturii ! Vrei să faci ceva mai serios şi mai demn de un bărbat pentru patria ta ; te felicit... Intră în luptă cu toată ardoarea, cu toată încordarea de care eşti capabil !... Lumea este imperiul posibilului... Prin urmare, mergi, fără a te opri să numeri asperităţile şi necurăţeniile drumului ! nu-ţi suscita, pentru cele comune vremii trecătoare, scrupuluri de eternă morală ! Nu aluneca să compari realul posibil cu idealul etic ! Nu uita că o generaţie este un derivat istoric, care a moştenit păcate şi va lăsa păcate de moştenire ! Nu despera de îndreptarea relelor materiale şi de cucerirea unei stări mai bune de omenie şi de dreptate ! Nu te uita înlături, ci tot înainte, cu ochii ţintă la drapel, mergi fără şovăire cu aceia cari-ţi par mai vrednici să ajute progresului patriei !...

Şi dacă... dacă-ţi mai rămîne timp de pierdut, mai poţi scrie şi versuri ori proză, cu condiţia însă ca un moment să nu te distragă de la ocupaţiile serioase şi utile patriei, acele jucării copilăreşti, acel sport de lux, bun să absoarbă exclusiv doar pe un tînăr fecior de bani-gata, care ţine să treacă drept fenix în cercul familiei şi al musafirilor.

Cînd, afară în lume, la lumină, sună trîmbiţa de bătălie, să stai să faci în umbra odăiţei tale jocuri de „pacienţă“ — asta e treabă de babă surdă, nu de bărbat în putere... Mergi de-ţi fă „datoria“, precum foarte potrivit zici.

Dacă vei lupta serios, vei ajunge poate o dată să impui societăţii unele din judecăţile tale, cari ţie îţi par cinstit folositoare ei. Şi, după ce, ca orice binefăcător semenilor tăi, vei fi trăit bine şi considerat, te vor îngropa pe cheltuiala statului, cu alai frumos, cu perne de catifea încărcate cu decoraţii ; te vor opri la Academie, la Universitate şi Senat, la Mitropolie şi Cameră, ca să-ţi citească discursuri, pe cari tu, din carul tău gemînd de coroane şi panglici cu dedicaţiuni cordiale, să le asculţi cu impasibilă mîndrie, deoarece ţi se cuvin pentru o viaţă întreagă închinată interesului şi binelui public... Şi lume după lume, din fundul mahalalelor, gătită, o să-ţi iasă în cale şi să zică : „Bravo ! halal de înmormîntare ! Dumnezeu să-l ierte !“

Pleacă îndată şi intră în vîltoarea luptei ! căci dacă mai stai deoparte, „cu perdelele lăsate la masa ta de brad“, după ce vei fi trăit prost, ai să mori şi mai prost, nenorocitule ! Or să te îngroape cu talerul, ca pe cerşetoarele paralitice din mahala : şi altă mîngîiere nu-ţi va mai rămînea decît că, peste douăzeci, treizeci de ani, cine ştie cine o să te ia subt epitropie, să-ţi facă prefeţe, interpretări, comentări şi busturi, ţie, făcîndu-şi, lui, carieră !

Astea i le-aş spune lui... Iar ţie, iată ce-ţi spun... Închipuie-ţi-l pe Eminescu trăind, vîrît în activitatea politică şi avînd norocul să dea peste el răscoalele din 1907 — căci astfel de evenimente mari sunt un mic noroc pentru un om politic ; ia închipuie-ţi-l pe autorul „Doinei“, al „Satirei a treia“ şi al discursului „proletarului din scunda tavernă“ (din zeama cărora se hrăneşte azi atîta lume politică lacomă de succes)... Ce carieră !... ai ?

Al tău vechi,

Caragiale

IV

Frate Vlahuță,

Închipuire pentru închipuire și întrebare pentru întrebare...

Ia închipuie-ți că acum treizeci și șapte de ani, avînd mintea și experiența ce le ai astăzi, te-ai fi pomenit cu un tînăr, nu tocmai prost băiat, dar agiamiu, — de aceia care n-au ajuns a ști că, dacă-i vorba de vrăbii, apoi gardul și frigarea nu sunt același lucru, — și ți-ar fi zis tînărul așa :

„Stimate domnule, am împlinit douăzeci de ani. Sunt copil de părinți sărmani și fără nume. Am rămas, după moartea lui tată-meu singurul sprijin al mamei și al sori-mii. Am învățat atîta școală cîtă, la limită, mi-ar fi de ajuns să mă pot apuca de învățătura dreptului — să mă fac avocat și să mă introduc, încet-încet, în afaceri și în politică...

Am o educație nu tocmai îngrijită, fiindcă părinții mei n-au avut mijloace să-mi dea una aleasă ; dar am puțin bun simț și, cum poți constata și d-ta, mă exprim, fără vreun fel original de gîndire, destul de limpede și de comod. Pe lîngă asta, sunt, slavă Domnului ! sănătos și voinic ; duc bine la tăvăleală ; dovadă, că pot fi, în același timp, și sufler, și copist la teatru, și corector într-o tipografie mare la două ziare, și dau lecții la niște copii ; așa că pot, cu una cu alta, cîștiga destul cu ce să ne susținem eu și familia ; pînă să termin studiul dreptului.

Pe de altă parte, însă, să-ți mărturisesc drept, stimate domnule, eu, încă de mic, din clasele primare, am mare tragere de inimă pentru altă carieră — pentru... literatură ; și dacă voi fi avut noroc să fiu înzestrat cu cîtuși de puțin talent, mi-aș da osteneala să covîrșesc, prin muncă și răbdare

de meşteşugar cinstit, lipsa de înzestrare... Mi s-a spus că n-am să cîştig mai nimic cu asta : dar e o meserie pe care simt că aş îmbrăţişa-o cu mare dragoste.

Mama şi soră-mea îmi sunt devotate, şi niciodată nu le-ar trece prin minte să cîntărească bucata de pîine ce le-o pot da ; nu s-ar plînge să vieţuiască totdeauna în sărăcie, numa să mă ştie pe mine cu sufletul mulţumit... Ba chiar, am luat sama, mamei parcă-i face plăcere apucăturile mele de bucher.

De aceea, am venit la d-ta, stimate domnule, să te rog a-mi da o povaţă : Ce să fac ? Pe ce cale să apuc ?... Să mă dau încotro mă îndeamnă interesul real, la advocatură şi la politică, unde cred că n-aş rămînea mult mai pre jos de atîţia alţii ? Sau să mă duc încotro mă tîrăşte pornirea sufletească, la cariera literelor ?“

Ei, spune-mi drept, frate Vlahuţă, ce povaţă i-ai fi dat băiatului — avînd tu, repet, pe atunci mintea şi experienţa ce le ai astăzi, şi, adaug, prevăzînd pe atunci clar ceea ce ştii că s-a întîmplat pe urmă cu el ?

Pune-ţi mîna pe inimă şi nu-i răspunde repede băiatului agiamiu de atunci numai aşa... cu o simplă mîngîiere tardivă pentru acela care, astăzi, de ar fi avut noroc să capete la vreme povaţa cea cuminte, ar fi însemnat, poate, ceva în patria lui, şi care, fiindcă a urmat prosteşte îndemnul nerod al unei închipuite vocaţiuni, nu a putut însemna nici pentru el, necum pentru alţii, nimic.

Fii sănătos şi vesel !

Al tău vechi

Caragiale.

V

Frate Vlahuţă,

Despre *adevăr*, să mă ierţi că nu-ţi pot răspunde nimic — nu-nţeleg ce lucru anume e însemnat cu acest cuvînt pe care-l rostim şi-l auzim rostit atît de des la fiecare pas al vieţii...

A-de-vă-rul...

Stă el de sine însuşi fără amestecul minţii noastre ? Ori numai cu acest amestec îşi capătă fiinţa ? Ori este o creaţiune a minţii omeneşti ? Este el un *ce*, un *cum*, ori amîndouă ?

Astea sunt întrebări filozofice prea înalte — nu mă-ncumet a-mi bate capul cu dezlegarea lor. Astfel, la prima citire a scrisorii tale m-am gîndit să-ţi răspund telegrafic :

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filozof".

Dar, citind a doua oară, am găsit la sfîrşit aceste rînduri, mai apropiate de mărginitul meu înţeles :

„Într-un cuvînt, politica te lasă să spui ce ai pe inimă ? Un literat înscris într-un partid poate să-şi spună tare gîndul lui întreg ? Asta-i întrebarea".

Aşa ?... Aşa da, am zis ; la asta, parcă aş putea răspunde ceva, şi iată cum...

Mai întîi, scurt : nu numai politica ne împiedică să spunem ce avem pe inimă ; şi un literat, chiar neînscris în vreun partid, nu poate să-şi spună totdeauna gîndul lui întreg. Iar dacă e o mare fericire, cum zici tu, să-şi poată spune cineva ce are pe inimă, gîndul lui întreg, apoi trebuie să mărturisim că bietului muritor, această fericire, ca şi multe altele, îi e dat numai s-o dorească.

Ia să vedem acuma mai pe larg.

Să luăm un literat care n-a făcut şi nu face politică de loc, deşi frate-său mai mare e fruntaş într-un partid, om de puternic sprijin al cabinetului. Se-ntîmplă că partidul fratelui, stînd la putere peste măsura răbdării opoziţiei, a făcut o sumă de greşeli politice şi se găseşte la un moment foarte slăbit în faţa opiniei publice. Fără a face politică, literatul nostru a constatat şi el, ca toată lumea, acele greşeli — cam prea vădite călcări de lege, cam prea violente abuzuri de putere, cam prea exagerată favorizare a unor interese personale sau de coterie în dauna celor publice... şcl. şcl.

În culmea crizei, cînd partidul lui nenea se-nţepeneşte-n călcîie, iar lumea toată dă năvală să-l răstoarne, literatul nostru îşi însoară flăcăul într-un oraş de provincie ; iar nun mare este chiar nenea, unchiul ginerichii...

E o caldă sărbătoare de familie. După cununie, pe cînd toţi sunt în culmea veseliei la masă, nunu mare ridică un toast pentru viitorul finilor ; dar n-apucă să-l termine, şi iată că i se aduce pe tavă o telegramă urgentă din Bucureşti. Nunul cere pardon, după regulă, mesenilor, deschide telegrama, îşi aruncă ochii pe hîrtie, şi cu privirea rătăcită, exclamă :

„Mişei ! mizerabili ! infami !“

„Ce e ? ce e ? întreabă toţi.

Ce să fie ?...

Mari turburări de stradă în capitală... Intervenţia armatei... Răniţi, morţi... În momentul acesta, prezidentul consiliului merge cu demisia la palat, unde sunt chemaţi capii opoziţiei spre consultare...“

Cum am zice, s-a isprăvit !...

Nenea e consternat în faţa nenorocirii patriei... Literatului (consternat şi el că i s-a stricat frumoasa petrecere), îi „stau multe pe inimă“, şi-n „gîndul lui întreg“ vede că trebuia să se-ntîmple ce se-ntîmplă...

Te-ntreb dacă poate el să spună măcar atîta mîhnitului patriot :

„Nene, nu te puteai aştepta la mai bine..., că nu era cu putinţă să mai meargă mult. Aveţi ce meritaţi !... prea aţi fost, cum să zic ? din cale-afară !“

Evident, că nu, va trebui să facă figură de circumstanţă şi să zică măcar atît :

„Ci nu te mai turbura, nene ! Ei ! Şi ! Zi că o să cădeţi ! Aţi stat destul la putere... Aţi desfăşurat o activitate foarte frumoasă... Veţi cădea mîndri ! Veţi cădea în picioare !...“

Care va să zică şi frăţia, nu numai politica, poate împiedica pe un literat de a spune tot ce-i stă pe inimă — gîndul lui întreg...

Acelaşi literat, neînscris în vreun partid politic, voind să pună ipotecă o moşioară, merge cu hîrtiile de proprietate la dl. Pavugadi, avocatul împrumutătorului. Omul legii, pe cînd s-aude de alături sunînd un clavir cam neacordat, examinează scrupulos actele, le găseşte în regulă şi zice :

— Foarte bine ! Afacerea e ca şi terminată... Săptămîna viitoare actul de ipotecă la Notariat.

— Tocmai săptămîna viitoare ? întreabă contrariat literatul. De ce atîta întîrziere ?

— Săptămîna asta, mi-e peste putinţă, răspunde avocatul, n-am un moment liber.

— Te rog, domnule Pavugadi, stăruie literatul ; te rog, nu mai amîna ! destul de cînd tot aştept !... te rog...

— Să vedem... să vedem, zice omul legii, să-mi consult carnetul şi nişte dosare. Pîn atunci (tot rămîi d-ta cu noi la masă), ca să nu te plictiseşti aici, treci, te rog, în salon, unde te-aşteaptă familia mea.

Literatul trece în salon. Acolo e lume plăcută. Dame. La piano, domnişoara cîntă cu mult brio din Chopin, din dulcele,

„omorîtor de dulcele“ Chopin... O jumătate de ceas fără pauză. Damele sunt transportate. În sfîrşit, *mieux vaut tard que jamais*, iată intră şi avocatul :

— Să dea la masă !

Clavirul urmează-nainte, pe cînd omul legii îi zice literatului :

— O să fie cam greu săptămîna asta...

— ! !

— ...dar să vedem... Poate să aranjez aşa ca poimîine, între două procese, dacă reuşesc să-l amîn pe cel dintîi, cum sper, să trecem repede la Notariat.

— Te rog...

— Ei : adaogă omul legii ; d-ta care eşti mare amator de muzică, ce zici de progresele *lu* Margò ?... şi fără profesor, nota-bene !...

Mă rog ţie, frate Vlahuţă, spune-mi dacă literatul, neînscris în vreun partid politic, poate răspunde :

„Nene Pavugadi, muzica este un infernal supliciu, pe care Inchiziţia nu l-a putut născoci, cu toată imaginaţia ei de absurdă cruzime ; Chopin este un ferăstrău mecanic circular brevetat ; iar domnişoara Pavugadi a dv. (să vă trăiască !) „poate da-nainte sută la sută celui mai rafinat călău chinez... fără profesor, nota-bene !“

Nu, desigur, Literatul nostru va răspunde că muzica este arta care îmblînzeşte moravurile ; că Chopin este cel mai mare geniu muzical, şi la urmă va „trebui să constate“ cu entuziasm *ce toucher d'une velouté hors-ligne, cette agilité inarrivable, cette profonde compréhension de la chose, excessivement rare à un tel âge, cette manière d'interprêter toute personnelle, cette limpide et puissante expression* etc... ale *lu* Margo...

Ei ! care va să zică, iubitule, şi secţia de Notariat, nu numai politica, ne poate împiedica de a... (vezi mai sus).

Peste cîteva zile, literatul nostru întîlneşte o cunoştinţă — un om bolnav, care de-abia se mai tîrăşte, purtînd strălucitoare pe chipul lui pecetea morţii neîndurate. Omul îi spune cu glasul stins că i-a fost foarte rău, dar acum îi merge mult mai bine, şi mîine pleacă la Nizza : toţi doctorii i-au recomandat pentru convalescenţă aerul întăritor al Rivierei. Literatul nu-i poate spune :

„Omule, nu asculta pe doctori ! vor să scape de d-ta, să nu le mori pe braţe. Nu mai cheltui degeaba pe drumuri. Cum ai ajuns d-ta, dai în vagon ortul popii înainte de Viena. Mai bine, fii cuminte, stai de mori acasă ca lumea... Îmi pare rău ; eu te ştiam inteligent : nu te vezi, în ce hal eşti ?“

O să-i zică dimpotrivă :

„Bravo ! Foarte bine să mergi la Nizza... straşnic aer !... Dar, numa un lucru : cît ţine, o săptămînă două, convalescenţa, nu te apuca pe acolo iar de petreceri ; în orice caz, nu le face prea late pîn la ziuă, după obiceiul d-tale... Ţin-te bine cînd îţi dă brînci inima !“

Care va să zică şi mila, nu numai politica...

Şi acum, ca să termin, rogu-te, frate Vlahuţă, ascultă...

Tu eşti un literat neînscris în vreun partid politic. Închipuie-ţi că eu, vechiul tău prieten, viu la tine (cum se poate-ntîmpla curînd) cu o scriere foarte slabă (cum iarăşi se poate prea bine întîmpla) şi îţi cer numaidecît părerea...

Contez pe buna ta prietenie că n-ai să-mi spui :

„Drăguţă, ai făcut o operă în care mijloacele de expresie sunt departe de a acoperi, nemite de a covîrşi, intenţia artistică... Nu faci bine s-o dai la lumină ; căci dacă o operă reuşită poate uneori să fie o faptă rea, niciodată o operă nereuşită nu poate fi o faptă bună“.

Tu știi cît m-ar mîhni asta, și știi asemenea, ce plăcere mi-ar face dimpotrivă să-mi spui :

„Frate, mă așteptam de la tine, firește, să faci lucruri frumoase, dar, să te ridici așa de sus, îți mărturisesc că nu m-așteptam. Opera ta este eminentă, e ceva vertiginos — ai făcut pur și simplu un capo-d'operă !“

Și chiar mai entuziast și mai elocuent decît atîta nu strică să fii...

Și... care va să zică nu numai politica, și prietenia...

Nu, desigur ; de-o fi sau nu cineva literat, înscris sau neînscris într-un partid politic — milă, frăție, prietenie, rușine, varie sentimente, multiple interese morale sau materiale (am putea închipui la infinit exemple) îl vor împiedica să spună oricînd ce are pe inimă, gîndul lui întreg, privească el lucruri de ordine privată sau familială, publică sau socială.

Dar mă vei întreba :

„E bine, e frumos asta sau nu ?“

Îți răspund :

„Incapabil satisface. Caută București filozof“.

Fii sănătos și vesel.

Al tău vechi

Caragiale.

VI

Frate Vlahuță,

Parcă ți-am mai scris o dată că : pe cît pot eu constata, voi literații nu vă prea bucurați — cum ar fi să fie — de mare favoare din partea tineretului cult al școalelor noastre

înalte. M-am gîndit să-ţi spun acuma la ce cauze aş atribui eu aceasta ; sunt trei, iată :

1. Literatura, cum se face în genere la noi, e poate mai prejos de exigenţele tinerimii culte, care află suficientă şi convenabilă hiana spirituală în marile literaturi străine — tot aşa ca şi societatea înaltă, care, prin educaţiune familială, cunoaşte mai bine limbile popoarelor civilizate, decît limba nerafinată a poporului nostru ;

2. De la o vreme se-ntîmplă în lumea românească, dovedit cu date statistice, un fenomen ciudat : se nasc oameni de talent artistic în proporţie covîrşitoare asupra numărului populaţiunii. Dacă în alte părţi ale lumii se constată, să zicem la o sută de născuţi unul de talent, la noi proporţia este răsturnată : numai unul e fără talent dintr-o sută de născuţi. (Un pesimist mi-a afirmat o dată că asta se datoreşte unei boale molipsitoare, care se numeşte mania notorietăţii ; eu l-am crezut ; pun, se-nţelege, mai mult temei pe rezultatele unei ştiinţe pozitive ca statistica, decît pe afirmarea unui pesimist în momente de toane rele). Avem, care va să zică, la naşteri 1 % fără talent. Numai aşa putem înţelege cum unele şcoale înalte produc mult mai mulţi scriitori decît cititori ;

3. Preocupările politicii-militante absorb din zi în zi mai mult tinerimea noastră studioasă ; de la o vreme, cît sunt ele de populate, — Universităţile, neputînd da un contingent îndestulător pentru dezbaterea destul de largă a chestiunilor politice la ordinea zilei, a trebuit, prin patriotism, să ne hotărîm a înrola, cu dispensă de vîrstă, şi pe liceani, — deocamdată pe cei din cursul superior. Aşadar, pentru literatură rămîn buni de socotit cititori liceanii din cursul inferior ; între aceştia, neapărat că nu vom trece pe aceia cari sunt înşii scriitori, fie în versuri, fie în proză, fie în amîndouă.

Aşa stăm cu tinerimea studioasă sau cultă. Acum, dintre oamenii maturi cari compun numeroasa şi puternica noastră clasă mijlocie — agricultori mai mari şi mai mici, comercianţi, industriali, oameni de afaceri, profesiuni liberale şi intelectuale, funcţionari — aproape nimini nu citeşte. De ce oare ? Poate că nu le trebuie ; ori poate că afacerile în ţara noastră n-or fi aşa de comode ca în alte ţări, mecanismul daraverilor n-o fi destul de metodic organizat, încît omului intrat în dîrdora vieţii practice să-i mai rămînă cîteva momente libere şi pentru petreceri inutile, — cum le rămîn, şi încă destule, europenilor celor mai încărcaţi de griji.

Atunci ?... Atunci s-ar crede că trebuie să meargă slab de tot literatura noastră. Nicidecum. Ba, dimpotrivă, vădit prosperează ; a ajuns, cum se zice în comerţ, un articol care se cere bine. De cine ? cine sunt cititorii ?

1. O mare parte din funcţionarii comerciali şi dintre muncitori, tinerime de „ambe-sexe“.

2. Mulţi învăţători şi preoţi de la ţară, precum şi mici agricultori, ieşiţi din şcoalele populare — spurcaţi la carte, cum s-ar zice pe românește.

3. Tinerimea feminină cultă din clasele mijlocii : aceasta e poate cea mai devotată şi mai fidelă închinătoare a culturii intelectuale româneşti.

Bineînţeles că şi din aceste trei categorii cunoscătoare de slovă, trebuie să exceptăm pe aceia sau pe acelea cari înşii sau însele sunt scriitori, fie în proză, fie în versuri, fie în amîndouă.

Aşadar, nu prea stăm rău.

Dar, precum ţi-am mai spus aldată, aceste trei categorii de cititori, cum zboară de vertiginos progresul nostru, mîine-poimîine vor fi cucerit şi ele drepturile politice ; atunci, firește, n-or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile.

Nu vă speriaţi însă : literaturii n-are să-i pese de asta... Oricum s-ar organiza societatea, umiliţi, nemulţumiţi şi rămaşi pe dinafară se vor găsi totdeauna să aibă vreme a se mîngîia cu slove negre pe hîrtie albă.

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi
Caragiale.

MORALĂ ŞI EDUCAŢIE

VII

Frate Vlahuţă,

Prea multe ghicitori îmi pui, şi prea grele. Fiindcă însă ne-am legat amîndoi să ne răspundem numaidecît, îmi voi da osteneala să-mi ţin rîndul, şi nu voi căuta prea adînc răspunsurile ; căci, pe de o parte, cum mă ştii de atîta timp din tinereţe, sufăr de o neplăcută infirmitate — sunt scurt la vedere ; iar pe de alta, în faţa oricărei întrebări, mi-aduc aminte de o mică poveste orientală...

A-ntîlnit o dată un negustor glumeţ, întorcîndu-se din tîrg, pe Nastratin-Hogea, vechiul nostru prieten din copilărie, şi zice :

— Hogeo, dacă ghiceşti ce am eu în basmaua asta, ţi-l dau ţie să-l faci jumări... Ia, ghici !

Hogea se gîndeşte şi răspunde :

— Ia, mai spune încă o dată :

— Dacă ghiceşti ce e, ţi-l dau să-l faci jumări...

— Nu-i destul atîta... E prea departe... Mai dă-mi un semn măcar, să mă apropii de-nţeles.

— Aşa ? adaugă negustorul ; uite : e ceva gogoneţ, cu coaje tare, şi-năuntru, dacă spargi coaja, d-asupra e alb şi-n mijloc e galben...

— Ei ! zice Hogea după ce se gîndeşte bine ; las' că ştiu acuma : ai scobit o gulie şi ai vîrît înăuntru o bucăţică de morcov.

Aşadar, n-am să caut ca Nastratin prea pe departe înţelesul ghicitorilor ce îmi pui ; am să răspund de-a dreptul, scurt, precum mă taie capul şi anume...

1. — *Încotro mergem ?*

— Dacă am avea pe cine să ne poată duce, am merge încotro ar trebui să mergem. Dar fiindcă la noi toţi comandă şi nimini n-ascultă, — căci nu s-au născut încă nici cine ştie comanda, nici cine să ştie asculta — mergem şi noi cum merg toate în natură subt imperiul necesităţii, mergem încotro o vrea Cel de sus — Dumnezeu, adică. Şi doar o fi El bun să nu ne ducă de rîpă !

Eu, după priceperea mea, cunoscînd adînca înţelegere a celui cu care stau de vorbă, numai cu acest răspuns m-aş putea socoti plătit faţă de toate întrebările tale ; totuşi, fiindcă-mi place să stau de vorbă cu un om care-nţelege aşa de bine, voi să urmez mai departe.

2. — *Suntem ca neam, în faza de copilărie, de tinereţe, de bărbăţie, sau îmbătrînim fără învăţătură de minte ?*

— Această-ntrebare a ta o pricep cam ca Nastratin pe a negustorului cu oul în basma... Ia să vedem... Toate neamurile de pe lume sunt cam tot aşa de tinere şi tot aşa de bătrîne. În lume sunt deosebiri mari de vechime între State, între formaţiile politice ; dar între popoare, între neamuri, nu prea. În genere, Statele sunt mai puţin durabile decît neamurile ; în orice caz, durata neamului n-are aface cu a Statului ; ba adesea, după cum spun unii învăţaţi, Statul particular poate fi o piedică pentru dezvoltarea unui neam. Şi este dovedit, tot de către învăţaţi, că neamuri mari, rase ilustre, n-au fost în stare să înfiinţeze State particulare pentru

ele însele ; menirea lor a fost numai să întemeieze pentru alţii State puternice, sau să contribuie în mare parte la întemeierea acestora — ca de pildă Northmanii şi Slavii. Vezi dumneata : pesemne că puterea acestor vestite neamuri era prea mare ca să-ncapă între graniţele unui singur Stat particular, şi menirea lor prea depărtată ca să se strîngă în marginile unei istorii particulare, cît de largi.

Nu-i, care va să zică, vorba să ştim în ce fază ne aflăm — de copilărie, de tinereţe, ori de bătrîneţe. E vorba numai să nu-mbătrînim, cum zice românul, degeaba ; că de bătrîneţe nu scapă nimini şi nimic pe lume : a noastră, a tutulor e numai vremea : vecinicia este numai a Unuia.

3. — *Ce ne dau şcoalele noastre ?*

— Ne dau ce pot şi ce ne trebuie : cele inferioare ne dau în genere impiegaţi de Stat ; cele superioare, în genere profesori.

4. — *Ne fac ele mai fericiţi, etc. ?*

— La aceasta, eu care nu sunt nici impiegat, nici profesor, fiindcă n-am umblat la şcoală, nu pot răspunde : întreabă deci pe vreun profesor ori impiegat.

5. — *Ce e cu uimitoarele progrese, pe cari, după cum strigă mereu trîmbiţele toate, le-am făcut ?*

— Că am făcut progrese satisfăcător dintr-un punct de vedere, nu mai încape vorbă. Cine citeşte istoria bietului popor românesc şi vede prin cîte a trecut el de peste două veacuri şi mai bine pînă să se-ntemeieze Statul lui actual, înţelege că — oricîte lipsuri am constata la noi în comparaţie cu starea lumii civilizate, şi oricît ne-am plînge de ele, unii din dragostea pentru el, alţii prin pretenţii individuale mai mult sau mai puţin justificate — suntem departe de ce am fost ca de la ticăloşia cea mai adîncă la o stare cuviincioasă de omenie.

Dar, ia să zicem că am făcut progrese uimitoare... De ! parcă asta ar trebui s-o lăsăm s-o zică filo-românii cari trec pe la noi din cînd în cînd în escursiune de plăcere sau de... daraveri cu Statul.

6. — *De la sentimentul religios mai putem aştepta ceva ?*

— Firește că nu putem aştepta ceva de la ceva care, poate, o fi existat cîndva, dar care acum vedem bine cu toţii, că nu există... Dar despre aceasta, altădată poate, mai pe larg, precum ar merita în deosebi...

7. — Încotro e limanul ?... dincotro să aşteptăm un mîntuitor de care avem nevoie ?

— La acestea, să-mi dai voie a-ţi răspunde tot cu întrebări... Ce zor are cineva de un liman, cînd fără nevoie de cîrmă, plutește vesel pe liniştitele ape şi nu se simte ameninţat de nici o primejdie imediată, care să-i turbure petrecerea ?... Iar cît despre mîntuitor — îi mai trebuie oare neamului românesc încă un mîntuitor din cotrova, cînd atîţia îi răsar, care mai de care, din toate răspîntiile ?... Avem, slavă Domnului ! atîţia, că am putea să-i dăm de pomană altora nevoiaşi.

8. — *Suntem cu adevărat mai deştepţi decît alte neamuri, sau ne-am făcut numai aşa o spaimă ?*

— O, Doamne ! oare încă nu ştii tu, dragul meu, că poporul este suveran ? Apoi, dacă-i suveran, suveran fără linguşitori şi fără bufoni, se poate ?

Cît despre propoziţia ta *atîta poţi cît ştii* — dă-mi voie să o răstorn, cum mi se pare mie mai potrivit : *atîta ştii cît poţi.* Iar cît despre că ştim mai multe decît se ştia acum o sută, ori fie şi o mie de ani, îţi răspund că mai multe om fi ştiind şi noi Românii ca toată lumea, mereu tot mai multe de pe o zi pe alta ; dar, ca oameni ce suntem şi noi, ca toată lumea, mai mult decît s-a ştiut de cînd lumea n-o să ştim — acum şi pururea şi-n vecii vecilor... Amin !

Dar mai la urmă, nici nu trebuie, dacă nu se poate !... După mai mult, lasă să alerge filozofii... Noi, ca lumea așezată, să ne mulțumim a cîștiga învățătura despre mai multe și cît mai multe.

Înainte ? Cît putem în vremea noastră, înainte ! fără să uităm vreodată, cînd ne așezăm seara capul pe căpătîi, frumoasa veche închinăciune, care, pe cît mai mi-aduc aminte din copilărie, sună cam așa :

„La dreapta-mi este Mihail ; la stînga-mi este Gavriil ; în față-mi este Rafail ; în spate-mi este Uriil... iar pe d-asupra noastră se desfășoară mărirea și slava lui Dumnezeu !“

Fii sănătos și vesel !

Al tău vechi

Caragiale

VIII

Frate Vlahuță,

Ai luat, desigur, seama că, deseori, cînd răspunderea este împărțită la doi, fiecare caută s-o arunce asupra celuilalt : știi vorba Românului despre cel care „se lasă pe tînjală“.

Așa se-ntîmplă la noi fiind vorba de educațiunea tinerelor generațiuni, cînd, cu părere de rău, trebuie să constatăm că toate clasele societății, de la cele mai înalte pînă la cele mai umile, lasă toată grija și aruncă răspunderea întreagă în spinarea școalei.

Ia să vedem dacă asta e drept și bine.

Socotind vacanțele, duminicile, sărbătorile religioase și naționale — la țară încă și altele, păgînești — fără să mai socotim absențele mai mult sau mai puțin nemotivate — copilul stă la școală 180 de zile pe an, cîte cinci ceasuri pe zi, adică în total vreo 900 de ceasuri. Anul însă are 8760. Așa-

dar, un copil trăiește sub ochii dascălului a zecea parte a timpului, iar nouă părți din zece și le petrece altundeva. În timpul restrîns cît trăiește copilul la școală, dascălul e strict obligat să-i dea o anumită sumă de învățături — destule ; poate prea multe.

Credem că n-are să spună cineva cu judecata dreaptă că sarcina dascălului este ușurică. O fi amară orice pîine cîștigată cu necaz, dar greu se poate găsi una mai puțin dulce decît a dascălului de la noi, unde familia nu dă nici un ajutor școalei ; unde lumea crede că școala este un aparat fabulos, care poate turna prin procedeu mecanic toată știința omenirii în capul oricărui copil — indiferent de capacitatea lui intelectuală și de puterea lui de voință, — fără nici o osteneală ori tragere de inimă din partea acestuia.

Afară de asta, lumea noastră, în genere mai crede că învățătura are asupra omului o putere fără margini ; că, prin școală, omul poate căpăta ceea ce nu s-au îndurat ursitoarele să-i urzească — inteligență, judecată, voință, ba chiar talente, și încă nu numai atîta ! că, prin învățătură de carte, ar putea dobîndi omul și însușiri sufletești cu cari din naștere nu a fost dăruit — acele daruri multe, ce nu-i nevoie să le mai numărăm unul cîte unul, fiindcă avem în limba noastră un cuvînt, însumîndu-le minunat pe toate : omenie.

Cum am zice, ne-nchipuim că, prin fermecele buchilor, o creatură ursită a fi în toate privințele mediocră poate deveni o persoană de înaltă notorietate, iar un născut fără suflet nici obraz poate ajunge pildă de omenie pentru vremea lui. Pretindem de la dascăl nici mai mult nici mai puțin decît să ne facă dintr-un boboc de scaiete un trandafir de lună, o privighetoare dintr-un pui de vrabie și dintr-un cățelandru de vulpe un prepelicar de soi. Și să nu uităm că aceste metamorfoze cerem să ni le săvîrșească școala în a zecea parte a tim-

pului ; căci, cum am arătat, nouă din zece părți și le petrec — bobocul, între bălăriile lui ; puiul, sub strașina unde s-a prăsit, și cățelandrul în vizuină, ori pe lîngă cotețe.

Ei ! trebuie să mărturisim că pretențiile acestea sunt puțin cam exagerate — nu-i așa ?... Ar trebui, prin urmare, în interesul educațiunii tinerelor noastre generațiuni, să ne mai moderăm pretențiile față cu școala. Căci, ia să ne întrebăm : poate face ea atîtea și astfel de minuni ?... N-ar fi vremea să iasă din mintea familiei și societății această nemărginită încredere în închipuita putere magică a învățăturii de carte ? N-ar trebui să se convingă o dată lumea noastră că-n adevăr școala poate foarte mult, dar nu mai mult de cît poate ? că școala e absolut necesară, însă numai pentru ce ne poate da, iar nu pentru îndeplinirea unor dorințe absurde.

Și dacă ar fi numai pretenția absurdă ? dar, din păcate, e încă ceva și mai absurd...

Scoala românească, fără să ne lăudăm, este, despre partea corpului didactic, excelentă ; dar dacă nu dă încă, nici ca școală propriu zis, roadele cuvenite, nu ea este de vină... Numai bunul Dumnezeu și bietul dascăl știu cu cîte piedici ce i le pune societatea are să lupte școala pentru a-și îndeplini la limită datoria proprie...

Fii sănătos și vesel.

Al tău vechi

Caragiale

IX

Frate Vlahuță,

De ce să ne facem spaimă și inimă rea degeaba ? La noi nu e nici mai multă nici mai puțină stricăciune decît în alte

părți ale lumii, și nici chiar nu s-ar putea altfel. Calitățile și defectele omenești sunt pretutindeni aceleași ; oamenii sunt peste tot oameni. Limbă, costume, obiceiuri, apucături intelectuale și morale, religiuni — precum și toate celelalte rezultate ale locului unde au trăit, ale împrejurărilor prin care au trecut — îi pot arăta ca și cum s-ar deosebi mult cei dintr-un loc de cei dintr-altul ; ei însă, în fundul lor, pretutindeni și totdeauna sunt aceiași. Nu există pe pămînt speță zoologică mai unitară decît a regelui creațiunii. Între un polinezian antropofag și cel mai rafinat european altă deosebire hotărîtă nu există decît modul de a-și găti bucatele. Nici un neam de oameni nu-i mai bun sau mai rău, nici unul mai inteligent ori mai prost ; unul e mai așa, altul mai aminterea ; dar, la urma urmelor, toți sunt la fel. Zi-le oameni, și dă-le pace !

Așadar, să nu ne mai facem inimă rea și spaimă gîndindu-ne că lumea românească ar fi mai stricată decît altele. Nu, hotărît ; neamul acesta nu e un neam stricat ; e numai nefăcut încă ; nu e pîn-acuma dospit cum se cade. E încă nelimpezit de mizeriile seculare sub care a mocnit cu junghetura frîntă ; încă nu crede în dreptate ; încă nu poate scoate din sînu-i pe cine să-i poată comanda ; încă nu știe de cine să asculte — fiindcă nu are deocamdată încredere în nimini... Fript cu lapte, suflă și-n brînză. N-a ajuns să cumpănească bine ceea ce ar fi în stare să poată cu ceea ce i se pune împotrivă, și astfel încă nu înțelege că în mîna lui ar sta să-și îndrepteze soarta și să dispună apoi pe de-ntregul de ea — păcum e drept și păcum are să și fie o dată. În fine, nu are încă destulă îndrăzneală să-și răfuiască socotelile cu „binevoitorii lui epitropi". Dar, cu vremea trebuie să vină și asta ; trebuie să vină și înțelegerea fără de care nu poate fi o națiune sigură de avutul ei, nici de onoarea, nici de viitorul ei.

Românii sunt astăzi un neam întreg de peste zece milioane de suflete, avînd una şi aceeaşi limbă, (nu ca s-o lăudăm noi) extraordinar de frumoasă şi de... grea ; avînd un mod de gîndire deosebit al lui, o comoară nepreţuită de filozofie morală, de humor şi de poezie — cu atît mai originală avuţie cu cît este un amestec de moşteniri şi de dobîndiri antice, greceşti, slave, orientale şi altele, pecetluite toate cu netăgăduita lui nobilă pecete romanică, latină, care-l arată bun şi netăgăduit stăpîn al lor. Din această stăpînire seculară a lui rezultă şi puterea nebiruită de asimilare a acestui popor, ce încă d-abia pe departe începe a-şi simţi importanţa în lumea europeană. Şi de aceea, este aşa de greu de-nţeles teama ce o au unii de „înstrăinarea neamului românesc", de „alterarea spiritului naţional", de.... „pierderea românismului" !...

Să se piardă neamul românesc !... Auzi dumneata !...

Să se stingă normal, să se topească încet-încet în apa lumii şi a veacurilor, cum s-au stins şi s-au topit fel-de-fel de neamuri, chiar dintre cele mai mari şi mai vestite de pe pămînt — da !... fiindcă, firește, nimic din cîte sunt la vederea omului nu e nemuritor în lumea asta, şi fiindcă tot ce e pe pămînt trebuie neapărat să aibă o viaţă mai scurtă ca a pămîntului ; — căci încă şi cu el, ca şi cu toate ale lui, trebuie să se isprăvească o dată... Decît, pîn-atunci mai va, mai avem de furcă, şi mai va atîta şi mai e atîta de tors, încît nu trebuie să ne doară de pe acuma capul de gîndul zilelor din urmă a micuţei noastre planete... Ţie-o poruncile înalte cît mai mult să plutească atîrnată-n albastru între atîtea nenumărate lumini !

...Dar să ne temem că are să se prăpădească, să se piarză, aşa de azi pe mîine, pînă nici nu s-a ridicat încă bine în picioare, un neam de zece milioane !... De ce ?... Fiindcă un Fănică oarecare sec n-are destul respect pentru antemergătorii

progresului nostru cultural ?... fiindcă un muțunache maimuțește apucăturile și tonul de *boulevardier parisien* ?... fiindcă inteligențe tinere își risipesc zadarnic vremea în *a critica*, în loc să și-o întrebuințeze în *a face* mai bine decît au făcut aceia pe cari îi critică ?...

Tînăr, bătrîn, face omul, individual, ce-i place și ce știe face... Ei, și ? Aici nu e vorba de ce-i place unuia sau altuia să facă ; e vorba de ce poate face o lume întreagă... Și lumea își vede înainte de mersul ei, facă oricine ce-o pofti... Cine nu merge cu ea înainte și stă, cu gîndul la sine — să-și facă în ceafă cărarea, să critice tot fără a face nimica, să țîfnească de necaz că alții au făcut ceva înainte-i ori că alții vor însemna ceva după dînsul — acela își crede ziua lui eternă ; și, mîine, lumea o să fie departe de el înainte, și el o să se afle înapoi, departe de ea. Ba, adesea, lumea trebuie să dea cîțiva pași înapoi, ca să-și ia vînt spre a merge mai sigur înainte. Vai de cel ce n-a luat seama la mișcarea ei prudentă !... se va găsi rătăcit, că s-a bizuit a merge de capul lui înainte fără socoteală.

Oamenii toți mor ; unii mai de timpuriu, alții mai tîrzior... Da, toți mor ; dar numai unii îmbătrînesc : aceia cari nu simt că lumea merge și că omul nu trebuie să se înțepenească-n călcîie pe loc, ci trebuie să se lase dus, în pasul lumii. De aceea, vedem atîția tineri bătrîni și atîția bătrîni tineri... atîția zdraveni și verzi pînă la chemarea de sus, și atîția ofiliți și muceziți înainte de a fi legat rod...

...Să se prăpădească neamul românesc ?

Dar întoarcă-se Oltul și Mureșul de-a-ndaratele către obîrșia lor în creierii munților Ciculuí, neamul românesc tot el, neam românesc va fi, lucrînd cu minte, așteptînd cu răbdare vremea cînd să dea și el culturii și civilizației europene concursul lui specific, pe cît va fi fost înzestrat pentru asta

de Pronia cerească — fiindcă, oricum ne-om învîrti şi ne-om răsuci noi oamenii, legile cari stăpînesc mersul omenirii tot în mîna Proniei cereşti sunt şi trebuie să rămînă ; căci a puterii acesteia nepătrunse de noi este şi omenirea o arătare.

Fie dată în omenire parte cît mai frumoasă şi neamului românesc !

Dumnezeu să te ţină în sfînta lui pază !

Al tău vechi

Caragiale

X

Frate Vlahuţă,

Mă tot gîndesc la amicul care ţi s-a plîns, cu atîta dreaptă mîhnire, de apucăturile fiului său, Fănică ; şi de ce mă gîndesc mai mult, văd mai bine că şi are şi n-are dreptate să se plîngă. Din nenorocire, cazul lui nu este întîmplător şi izolat : o sumă de părinţi sunt pentru aceleaşi cuvinte nemulţumiţi de copiii lor, şi, ca şi el, aruncă vina asupra şcoalei.

În adevăr, tinerii din ziua de azi au cam prea puţină consideraţie pentru predecesorii şi pentru mai marii lor. Dacă Fănică al amicului tău vorbeşte într-un mod aşa de ireverenţios „de un profesor, de un ministru sau de un om de Stat“, şi hotărăşte aşa de sumar că „tot ce se face azi în ţară este stupid, fals şi ridicul“, asta încă nu-i aşa de grozav. Eu ştiu ceva şi mai şi. Cunosc un părinte, amator de literatură, el însuşi literat în momentele-i pierdute ; — mai toate momentele pierdute la noi sunt cîştigate pentru literatură, şi se pierd foarte multe la noi. Îmi spunea alaltăieri despre fiul său Mitică, un tînăr de abia de ieri licenţiat în filozofie, lucruri monstruoase :

„Închipuie-ți, d. Mitică, fiul meu e de părere că republica literelor românești a fost pînă acuma un sat fără cîini, unde s-au putut mulți plimba fără ciomag ; că o sumă de glorii ale condeiului românesc sunt niște nulități ; că opere pe cari le considerăm noi ca sacre sunt numai niște mardale literare, care într-o lume cultă n-ar fi primite nici ca literatură de reclamă pentru articole de drogherie ; că autori cari trec drept clasici români gîndesc și scriu ca niște isnafi nedați la slovă ; că de limbă și gîndire proprii românești foarte puține mustre la limită convenabilă am găsi în grămezile de producțiuni literare de pînă azi — în sfîrșit fel-de-fel de afirmațiuni blasfematorii... să-i zbîrlească părul de groază !“

Bietul bătrîn ! am zis eu. Adevărat trist lucru să auzi tinerimea judecînd despre munca și zelul generațiunilor bătrîne cu atîta lipsă de respect și de consideraţie. Asta dovedește întîi că învățăturile înalte, rafinînd gustul și ascuțind judecata unei generațiuni, fac să-i crească pretențiile intelectuale ; și al doilea, că acele învățături înalte n-au a face cu o bună și frumoasă educațiune. Pentru propagarea învățăturilor înalte, atît de necesare progresului, școalei firești trebuie să-i fim recunoscători ; dar de educațiunea tinerimii procopsite cine strică ?

Că Fănică și Mitică sunt mai învățați decît au putut fi părinții lor (cum e bine și natural să fie), asta e meritul școalei ; dar că sunt cam rău crescuți, cine altul decît părinții dumnealor e de vină ? I-au lăsat să învețe mult și multe la școală, și nu le-a temperat prin autoritatea părintească excesul de independență față cu ordinea socială. Părinții, uimiți de progresele intelectuale ale fiilor, n-au mai îndrăznit să se amestece în stăpînirea sufletelor acestora, lăsînd această datorie proprie a părintelui în sarcina școalei.

Şcoala are multe bunuri, nenumărate, însă acolo unde se face printr-însa o săritură de un veac între două generaţiuni, acolo şcoala poate avea şi un mare cusur : umileşte pe părinţi şi înfumurează pe urmaşi.

Un tînăr student, copil de oameni sărmani şi inculţi, — care face cu succes literatură şi critică de artă, care este solicitat cu toată stăruinţa să iee parte activă la mişcările politice, care aspiră să fie mîine un om public de mare vază, — se simte ridicat sus de tot faţă de umilii săi părinţi, oameni mărginiţi şi-napoiaţi. Ignoranţa lor, el o vede deplorabilă ; credinţele lor i se par lui ridicule. El îşi simte generaţia lui, care intră acum în arenă, aşa de depărtată de aceea care se retrage, scoasă obosită din luptă, încît trebuie să fie o natură plămădită din elemente prea alese ca să nu se uite de sus la cei care pleacă ; trebuie să fie prea nobil, ca să-i privească nu cu dispreţ mîndru, ci cu duioasă milă ; în sfîrşit, trebuie să fie un spirit în adevăr superior ca să nu crează că învăţătura căpătată în şcoală exclude omenia şi că pietatea urmaşului ar fi din partea unui om procopsit o înjosire pentru dînsul.

E regretabil, în adevăr, că mulţi din tinerimea noastră se poartă aşa de aspru cu predecesorii ei... dar... dar, ia să ne întrebăm şi altfel : oare Fănică al tău şi Mitică al meu, afară de fudulia şi de lipsa lor de omenie, n-or fi avînd cumva şi ei uneori oarecare dreptate ?... lucru care, de ! poate că... se prea poate... Ai ?

Al tău vechi

Caragiale

CUPRINS

Despre actualitatea lui I. L. Caragiale 5

PROZA

Situaţiunea 15
Cam tîrziu 21
Mici economii 27
Ultima emisiune 33
O lacună 38
Inspecţiune 44
Cadou 55
Diplomaţie 60
Bubico 65
Căldură mare 73
Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii 79
Luna de miere 91
Lanţul slăbiciunilor 99
Infamie 105
O conferenţă 110
Ţal !... 118
Atmosferă încărcată 126
Intîrziere 132
Dl. Goe 138
Tempora 145
La Paşti 150
O zi solemnă 157
Tren de plăcere 164
Amicul X 173

Ultima oră 179
Boris Sarafoff ! 185
Petiţiune 196
Vizită 203
La moşi 209
Dascăl prost 215
O cronică de Crăciun . . . 221
Repausul dominical 233
25 de minute 241
Între două poveţe 247
Telegrame 254
Proces-verbal 264
Accelerat nr. 17 269
Urgent 275
High-life 281
Succes 287
La conac 294
Reportaj 302
Bacalaureat 311
Cum devine cineva revoluţionar şi om politic... ? 316
Din carnetul unui vechi sufleor . . . 322
O făclie de Paşte 347
Grand Hôtel Victoria Română . . 365
Om cu noroc ! 371
Păcat... 377
Boborul ! 414
Baioneta inteligentă . . 420
Cănuţă, om sucit 426
La Hanul lui Mînjoală . . 437
Două loturi 448
În vreme de război . . . 467
Kir Ianulea 488
Calul dracului 522
Caut casă 534
Monopol 539
Garda civică 547
Ion 553

In Nirvana 560
Ironie 566
Două note 573
Congresul cooperativ român . . . 579
Statistică 585
Sistema doctorului Catran şi a profesorului Pană 587
Scrisorile unui egoist 608
Din scrisorile unui egoist 613
Cîteva păreri 622
Amatorul şi artistul 664
Obligativitatea opiniilor 668
O vizită la castelul „Iulia Hasdeu" 672
Da şi nu 687
Criticele lui Gherea 689
Cîteva păreri anonime 694
Smărăndiţa, roman modern . . 711
Poetul Vlahuţă 736
Cum se naşte o revistă ? . 755
Grav eveniment literar . 759
Dintr-un catastif vechi . . 762
A. Odobescu 769
De la d. C. D. Gherea . 781
Politică şi literatură . . 786
Morală şi educaţie . . 809

I.L.Caragiale

Pentru prima dată de la ediția operelor lui Negruzzi alcătuită de Alecsandri, se realizează o astfel de tipăritură, în care un *gust critic* — în cazul de față aparținînd unui *scriitor*, el însuși personalitate de prim plan a literaturii contemporane — efectuează o selecție în opera altui scriitor, culmea literaturii noastre clasice, abandonînd principiile din domeniul edițiilor științifice, consacrate de istoria literară. Același *gust critic*, deci aceeași *judecată de valoare*, determină și ordinea lucrărilor, care se înșiruie în sumar pentru a alcătui, la lectură succesivă, un *tablou de ansamblu*, eventual unitar, reprezentînd viziunea celui ce a alcătuit ediția despre opera editată.

Cu aceste două volume, literatura noastră beneficiază de o ediție Caragiale în ceea ce reprezintă nivelul ei maxim, în aprecierea și viziunea ordonatoare a unui scriitor — ediție sugestivă pentru critică și istoria literară pentru a defini pe ambii scriitori, și folositoare la o treaptă ridicată pentru publicul cel mai larg, deoarece selectează după principiile gustului, deci în esență a[illegible]atracției la lectură, o operă capitală a literaturii noastre.